Digitized by Google

BIBL. NAZ.
Vitt Emanuele III.
RACCOLTA
VILLAROSA
A
686/3
NAPOLI

605305

Digitized by Google

Racc. Vill. A 686

(3)

TITI LIVII PATAVINI HISTORIARUM ROMANARUM

TOMUS TERTIUS.

[redacted]

Biblioteca Nazionale Napoli

VENETIIS, MDCCXXXIX.

APUD FRANCISCUM PITTERI.

Superiorum Permiſſu, ac Privilegio.

Digitized by Google

Lectori.

EST & hæc pars rerum multitudine, ac varietate nobilis. Foris bellum maxime memorabile Macedonicum: hoc conſequuntur Græcum, Syriacum, Ætolicum, Gallogræcum. Magni reges populique vincuntur: copiæ ingentes fugantur: inſignes triumphi aguntur. Domi, poſt longa certamina, lex Oppia abrogatur, Bacchanalia nefarium ſacrum detegitur, multorumque ſupplicio vin-

dicatur : Clari duces accuſantur, vexanturque : Cenſuræ graviter geruntur : aliaque quamplurima, quæ ſtudium te tuum in legendo, aſſiduitatemque intermittere non patiantur.

T. LI-

T. LIVII PATAVINI
HISTORIARUM
Ab Urbe Condita
DECADIS QUARTÆ
LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Ingreſsus ad belli Macedonici Hiſtoriam.

ME quoque juvat, velut ipſe in 1
parte laboris ac periculi fuerim, ad finem belli Punici perveniſſe. nam etſi profiteri auſum, perſcripturum res omnes Romanas, in partibus ſingulis tanti operis fatigari minime convenit: tamen cum in mentem venit, tres & LX annos (tot enim ſunt a primo Punico ad ſecundum bellum finitum) æque multa volumina occupaſſe mihi, quam occuparint quadringenti LXXXVI. anni a condita Urbe ad Appium Claudium conſulem, qui primus bellum Carthaginienſibus intulit: jam provideo animo, velut qui proximis litori vadis inducti mare pedibus ingrediuntur: quicquid progredior, in vaſtiorem me altitudinem, ac velut profundum invehi, & creſcere pene opus, quod, prima quæque perficiendo, minui videbatur. Pacem Punicam bellum Mace-

donicum excepit, periculo haudquaquam comparandum aut virtute ducis, aut militum robore: ſed claritate regum antiquorum, vetuſtæque fama gentis, & magnitudine imperii, quo multa quondam Europæ, majoremque partem Aſiæ obtinuerant armis, prope nobilius.

CAPUT II.

Cauſa renovati cum Philippo belli.

CÆterum cœptum bellum adverſus Philippum decem ferme ante annis, triennio prius depoſitum erat: cum Ætoli & belli & pacis fuiſſent cauſæ, vacuos deinde pace Punica jam Romanos, & infenſos Philippo, cum ob infidam adverſus Ætolos alioſque regionis ejuſdem ſocios pacem, tum ob auxilia cum pecunia nuper in Africam miſſa Annibali Pœniſque, preces Athenienſium, quos agro pervaſtato in urbem compulerat, excitaverunt ad renovandum
2 bellum. Sub idem fere tempus & ab Attalo rege, & Rhodiis legati venerunt, nuntiantes Aſiæ quoque civitates ſolicitari. His legationibus reſponſum eſt, curæ Aſianam rem ſenatui fore.

CAPUT III.

Legati ad Ptolemæum Ægypti regem mittuntur, ut propter conſervatam in dubiis rebus fidem, illi gratias agant. C. Oppius profectus juſſu P. Ælii Coſ. contra Bojos, ab illis circumventus cæditur: cum conſul Romam reverſus de bello Philippi retuliſset, ex decreto ſenatus Lævinus pro prætore in Macedoniam trajicit.

Conſultatio de Macedonico bello integra ad Coſs. qui tunc in prælio cum Bojis erant, rejecta eſt. Interim ad Ptolemæum Ægypti regem legati tres miſſi, C. Claudius Nero, M. Æmilius Lepidus, P. Sempronius Tuditanus, ut & annuntiarent victum Annibalem, Pœnoſque, & gratias agerent regi, quod in rebus dubiis, cum finitimi etiam ſocii Romanos desererent, in fide manſiſſet, & peterent, ut, ſi coacti injuriis bellum adverſus Philippum ſuſcepiſſent, priſtinum animum erga populum Rom. conſervaret. Eodem fere tempore P. Ælius Coſ. in Gallia, cum audiſſet a Boiis ante ſuum adventum incurſiones in agros ſociorum factas, duabus legionibus ſubitariis tumultus ejus cauſa ſcriptis, additiſque ad eas quatuor cohortibus de exercitu ſuo, C. Oppium præfectum ſocium hac tumultuaria manu per Umbriam, quam tribum Sappiniam vocant, agrum Bojorum invadere juſſit. ipſe eodem aperto itinere per medios montes duxit. Oppius ingreſſus hoſtium fines, primo populationes ſatis proſpere ac tuto fecit: delecto deinde ad caſtrum Mutilum indoneo loco ad demetenda frumenta (jam enim maturæ erant

ſegetes) profectus, neque explorato circa, nec ſtationibus ſatis firmis, quæ armatæ inermes atque operi intentos tutarentur, poſitis, improviſo impetu Gallorum cum frumentatoribus eſt circumventus. inde pavor fugaque etiam armatos capit. ad ſeptem millia hominum palata per ſegetes ſunt cæſa: inter quos ipſe C. Oppius præfectus: cæteri in caſtra metu compulſi, inde ſine certo duce conſenſu militari proxima nocte, relicta magna parte rerum ſuarum, ad conſulem per ſaltus prope invios pervenere: qui, niſi quod populatus eſt Bojorum fines, & cum Ingaunis Liguribus fœdus icit, nihil, quod eſſet memorabile, aliud in provincia cum geſſiſſet,
3 Romam rediit. Cum primum ſenatum habuit, univerſis poſtulantibus, ne quam prius rem, quam de Philippo, ſociorumque querelis ageret, relatum extemplo eſt, decrevitque frequens ſenatus, ut P. Ælius Coſ. quem videretur ei, cum imperio mitteret, qui claſſe accepta, quam ex Sicilia Cn. Octavius reduceret, in Macedoniam trajiceret. M. Valerius Lævinus pro prætore miſſus, circa Vibonem duodequadraginta navibus ab Cn. Octavio acceptis in Macedoniam tranſmiſit. ad quem cum M. Aurelius legatus veniſſet, edocuiſſetque eum quantos exercitus, quantum navium numerum comparaſſet rex; & quemadmodum circa omnes non continentis modo urbes, ſed etiam inſulas, partim ipſe adeundo, partim per legatos conciret homines ad arma: majore conatu Romanis id capeſſendum bellum eſſe, ne, cunctantibus iis, auderet Philippus quod Pyrrhus prius auſus ex aliquanto minore regno eſſet: hæc eadem ſcribere Aurelium conſulibus & ſenatui placuit.

CA-

CAPUT IV.

Veteribus militibus, qui cum Scipione in Africa militaverant, ager Samnis, & Apulus dividitur: Novi Coſs. creantur P. Sulpitius Galba, C. Aurelius Cotta.

Exitu hujus anni, cum de agris veterum 4
militum relatum eſſet, qui ductu atque auſpicio P. Scipionis in Africa bellum perfeciſſent, decreverunt Patres, ut M. Junius, prætor urbanus, ſi ei videretur, decemviros agro Samniti, Apuloque, quod is publicus populi Romani eſſet, metiendo, dividendodoque crearet. Creati P. Servilius, Q. Cæcilius Metellus, Cn. & M. Servilii (Geminis ambobus cognomen erat) L. & A. Hoſtilii Catones, P. Villius Tappulus, M. Fulvius Flaccus, P. Ælius Pœtus, Q. Flaminius. Per eos dies P. Ælio comitia habente, creati COSS. P. Sulpitius Galba, C. Aurelius Cotta. Prætores exinde facti Q. Minutius Rufus, L. Furius Purpureo, Q. Fulvius Gillo, Cn. Sergius Plancus. Ludi Romani Scenici eo anno magnifice apparateque facti ab ædilibus curulibus L. Valerio Flacco, & L. Quintio Flaminio, biduum inſtaurati ſunt: frumentique vim ingentem, quod ex Africa Q. Scipio miſerat, quaternis æris populo cum ſumma fide & gratia diviſerunt. Et plebeii ludi ter toti inſtaurati ab ædilibus plebis L. Apuſtio Fullone, & Q. Minutio Rufo, qui ex ædilitate prætor creatus erat, & Jovis epulum fuit ludorum cauſa.

CAPUT V.

Pro bello Macedonico ſuſcipiendo ſacra ex decreto ſenatus fiunt: cum arma jam ſumma vi a Philippo parari eſſet allatum, de bello illi indicendo P. Sulpitius Coſ. ad populum refert.

5. U.C. 550 ANno quingenteſimo quinquageſimo ab Urbe condita, P. Sulpitio Galba, C. Aurelio COSS. bellum cum rege Philippo initum eſt, paucis menſibus poſt pacem Carthaginienſibus datam. Omnium primum eam rem idibus Martiis, quo die tum conſulatus inibatur, P. Sulpitius COS. retulit, ſenatuſque decrevit, uti COSS. majoribus hoſtiis rem divinam facerent, quibus diis ipſis videretur, cum precatione ea, *Quam rem ſenatus populuſque Rom. de rep. deque ineundo novo bello in animo haberet, ea res uti pop. Rom. ſociiſque, ac nomini Latino bene ac feliciter eveniret.* ſecundum rem divinam, precationemque, ut de rep. deque provinciis ſenatum conſulerent. Per eos dies, opportune irritandis ad bellum animis, & literæ a M. Aurelio legato, & M. Valerio Lævino pro prætore allatæ: & Athenienſium nova legatio venit, quæ regem appropinquare finibus ſuis nuntiaret: brevique non agros modo, ſed urbem etiam in ditione ejus futuram, niſi quid Romani auxilii foret. Cum pronuntiaſſent COSS., rem divinam rite perfectam eſſe, & precationem admiſiſſe deos, aruſpices reſpondere, lætaque exta fuiſſe, & prolationem finium victoriamque & triumphum portendi: tum literæ Valerii Aureliique lectæ, & legati Athenienſium auditi. Senatus inde conſultum

tum

tum factum eſt, ut ſociis gratiæ agerentur,
quod diu ſolicitati, ne obſidionis quidem
metu fide deceſſiſſent. de auxilio mittendo
tum reſpondere placere, cum conſules pro-
vincias ſortiti eſſent: atque is COS. cui
Macedonia provincia eveniſſet, ad populum
tuliſſet, ut Philippo, regi Macedonum, in-
diceretur bellum. P. Sulpitio provincia Ma- 6
cedonia ſorte evenit. iſque rogationem pro-
mulgavit: vellent juberent Philippo regi
Macedonibuſque, qui ſub regno ejus eſ-
ſent, ob injurias, armaque illata ſociis po-
puli Rom. bellum indici. Alteri conſuli Au-
relio Italia provincia obtigit. Provincias
prætores exinde ſortiti ſunt, Cn. Sergius
Plancus urbanam: Q. Fulvius Gillo Sici-
liam: Q. Minutius Rufus Bruttios: L. Fu-
rius Purpureo Galliam.

CAPUT VI.

Rogationem de bello Macedonico primum populus antiquat: caſtigatus deinde a conſule bellum jubet; cujus pro felici exitu, antequam indicatur, ſupplicatio decernitur.

Rogatio de bello Macedonico primis comitiis ab omnibus ferme centuriis antiquata eſt. id cum feſſi diuturnitate & gravitate belli ſua ſponte homines tædio laborum periculorumque fecerant: tum Q. Bæbius tribunus plebis viam antiquam criminandi patres ingreſſus, incuſaverat bella ex bellis ſeri, ne pace unquam frui plebs poſſet. Ægre eam rem paſſi patres: laceratuſque probris in ſenatu tribunus plebis: & conſulem pro ſe quiſque hortari, ut de integro comitia rogationi ferendæ ediceret,

caſtigaretque ſegnitiam populi : atque doceret , quanto damno dedecorique dilatio
7 ea belli futura eſſet. Conſul in campo Martio comitiis habitis , priuſquam centurias in ſuffragium mitteret, concione advocata , *Ignorare* , inquit , *videmini mihi* , *Quirites* , *non* , *utrum bellum* , *an pacem habeatis* , *vos conſuli* : (*neque enim liberum id vobis permittit Philippus* , *qui terra marique ingens bellum molitur*) *ſed utrum in Macedoniam legiones tranſportetis* : *an hoſtem in Italiam accipiatis* . *hoc quantum interſit* , *ſi unquam ante alias* , *Punico certe proximo bello experti eſtis* . *Quis enim dubitat*, *quin ſi Saguntinis obſeſſis* , *fidemque noſtram implorantibus impigre tuliſſemus opem* , *ſicut patres noſtri Mamertinis tulerunt*, *totum in Hiſpaniam averſuri bellum fuerimus* , *quod cunctando cum ſumma clade noſtra in Italiam accepimus ? Ne illud quidem dubium eſt* , *quin hunc ipſum Philippum* , *pactum jam per legatos literaſque cum Annibale in Italiam trajicere*, *miſſo cum claſſe Lævino*, *qui ultro ei bellum inferret* , *in Macedonia continuerimus*. *& quod tunc fecimus* , *cum hoſtem Annibalem in Italia haberemus*, *id nunc pulſo Italia Annibale* , *devictis Carthaginienſibus* , *cunctamur facere ? Patiamur expugnandis Athenis*, *ſicut Sagunto expugnando Annibalem paſſi ſumus* , *ſegnitiem noſtram experiri regem* . *non quinto inde menſe* , *quemadmodum ab Sagunto Annibal* , *ſed quinto inde die* , *quam ab Corintho ſolverit naves* , *in Italiam perveniet* . *Ne æquaveritis Annibali Philippum*, *ne Carthaginienſibus Macedonas* : *Pyrrho certe æquabitis* : *dico quantum vel vir viro* , *vel gens genti præſtat* . *Minima acceſſio ſemper Epirus regno Macedoniæ fuit* , *& hodie eſt* ,

Pe-

Peloponneſum totam in ditione Philippus habet, Argoſque ipſos non vetere fama magis, quam morte Pyrrhi nobilitatos. Noſtra nunc compara. quanto magis florentem Italiam, quanto magis integras res, ſalvis ducibus, ſalvis tot exercitibus, quos Punicum poſtea bellum abſumpſit, aggreſſus Pyrrhus tamen concuſſit, & victor prope ad ipſam urbem Romam venit! nec Tarentini modo, oraque illa Italia, quam majorem Graciam vocant, ut linguam, ut nomen ſecutos crederes, ſed Lucanus, & Brutius, & Samnis a nobis defecerunt. hac vos, ſi Philippus in Italiam tranſmiſerit, quietura, aut manſura in fide creditis? manſerunt enim Punico poſtea bello. nunquam iſti populi, niſi cum deerit, ad quem deſciſcant, a nobis non deficient. Si piguiſſet vos in Africam trajicere, hodie in Italia Annibalem & Carthaginienſes hoſtes haberetis. Macedonia potius, quam Italia bellum habeat: hoſtium urbes agrique ferro atque igni vaſtentur. experti jam ſumus, foris nobis, quam domi, feliciora potentioraque arma eſſe. Ite in ſuffragium bene juvantibus diis: & qua Patres cenſuerunt, vos jubete. Hujus vobis ſententia non conſul modo auctor eſt, ſed etiam dii immortales, qui mihi ſacrificanti, precantique, ut hoc bellum mihi, ſenatui, vobiſque, & ſociis ac nomini Latino, claſſibus exercitibuſque noſtris bene ac feliciter eveniret, lata omnia proſperaque portendere. Ab hac oratione in ſuffragium miſſi, Uti rogarat, bellum juſſerunt. Supplicatio inde a COS. in triduum ex S. C. indicta eſt, obſecratique circa omnia pulvinaria dii, quod bellum cum Philippo populus juſſiſſet, id bene ac feliciter eveniret. conſultique feciales ab COS. Sulpitio, 8

pitio, bellum quod indiceretur regi Philippo, utrum ipſi utique nuntiari juberent, an ſatis eſſet, in finibus regni quod proximum præſidium eſſet, eo nuntiari; feciales decreverunt, utrum eorum feciſſet, recte facturum. Conſuli a Patribus permiſſum, ut, quem videretur ex iis qui extra ſenatum eſſent, legatum mitteret ad bellum regi indicendum.

CAPUT VII.

Provinciæ, atque exercitus decernuntur.

TUM de exercitibus conſulum prætorumque actum. conſules binas legiones ſcribere juſſi, veteres dimittere exercitus. Sulpitio, cui novum ac magni nominis bellum decretum erat, permiſſum, ut de exercitu, quem P. Scipio ex Africa deportaſſet, voluntarios quos poſſet, duceret: invitum ne quem militem veterem ducendi jus eſſet. Prætoribus L. Furio Purpureoni, & Q. Minutio Rufo quina millia ſocium Latini nominis conſul daret: quibus præſidiis alter Galliam, alter Bruttios provinciam obtineret. Q. Fulvius Gillo & ipſe juſsus ex eo exercitu, quem P. Ælius COS. habuiſset, ut quiſque minime multa ſtipendia haberet, legere, donec & ipſe quinque millia ſocium ac nominis Latini effeciſset; id præſidio Siciliæ provincię eſset. M. Valerio Faltoni, qui prętor priore anno Campaniam provinciam habuerat, prorogatum in annum imperium eſt, uti pro prętore in Sardiniam trajiceret, atque de exercitu, qui ibi eſset, quinque milla ſocium nominis Latini, qui eorum minime multa ſtipendia haberet, legeret. Et conſules duas

ur.

urbanas legiones ſcribere juſſi: quę, ſi quo res poſceret, multis in Italia contactis gentibus Punici belli ſocietate, iraque inde tumentibus mitterentur. Sex legionibus Romanis eo anno uſura reſp. erat.

CAPUT VIII.

Ptolemæi Ægypti regis in populum Romanum fides.

IN ipſo apparatu belli legati ab rege Ptolemęo venerunt, qui nuntiarunt, *Athenienſes adverſus Philippum petiſſe ab rege auxilium. cæterum etſi communes ſocii ſint: tamen niſi ex auctoritate pop. Rom. neque claſſem neque exercitum defendendi aut oppugnandi cujuſquam cauſa regem in Græciam miſſurum eſſe, vel quieturum eum in regno, ſi populo Romano ſocios defendere liceat: vel Romanos quieſcere, ſi malint, paſſurum; atque ipſum auxilia, quæ facile adverſus Philippum tueri Athenas poſſent, miſſurum.* Gratiæ regi ab ſenatu actę, reſponſumque tutari ſocios populo Romano in animo eſse, ſi qua re ad id bellum opus ſit, indicaturos regi, regnique ejus opes ſcire ſubſidia firma ac fidelię ſuę reip. eſse. Munera deinde legatis in ſingulos quinum millium ęris ex S. C. miſsa. 9

CAPUT IX.

P. Sulpitius Coſ. cui Macedonia provincia evenit, ludos, & dona, praeunte pontifice maximo, vovet.

CUM delectum conſules haberent, pararentque quæ ad bellum opus eſsent; civitas religioſa, in principiis maxime novo-

rum

rum bellorum, ſupplicationibus habitis jam, & obſecratione circa omnia pulvinaria facta, ne quid prætermitteretur, quod aliquando factum eſset, ludos Jovi donumque vovere conſulem, cui provincia Macedonia eveniſſet, juſſit. Moram voto publico Licinius pontifex maximus attulit: qui negavit ex incerta pecunia vovere debere. *ſi ea pecunia non poſset in bellum uſui eſse, reponi ſtatim debere, nec cum alia pecunia miſceri. quod niſi factum eſset, votum rite ſolvi non poſse.* Quanquam & res, & auctor movebat: tamen ad collegium pontificum referre conſul juſsus, ſi poſset recte votum incertæ pecuniæ ſuſcipi. poſse, rectiuſque etiam eſse, pontifices decreverunt. Vovit in eadem verba Coſ. præeunte maximo pontifice, quibus antea quinquennalia vota ſuſcipi ſolita erant: præterquam quod tanta pecunia, quantam tum, cum ſolveretur, ſenatus cenſuiſset, ludos, donaque facturum vovit. toties ante ludi magni de certa pecunia voti erant: ii primi de incerta.

CAPUT X.

Galli, duce Amilcare Pœno, poſt dirutam Placentiam, Cremonam oppugnant: cum ad tutandam provinciam ſatis præſidii non haberet L. Furius Purpureo, Gallici tumultus opprimendi negotium C. Aurelio coſ. datur.

10 OMnium animis in bellum Macedonicum verſis, repente nihil minus eo tempore timentibus, Gallici tumultus fama exorta eſt. Inſubres, Cænomanique, & Boji, excitis Sallyis, Iluatibuſque, & cæteris Liguſtervii populis, Amilcare Pœno duce, qui in iis locis de Aſdrubalis exercitu ſubſtiterat,

Pla-

Placentiam invaſerant; & direpta urbe, ac per iram magna ex parte incenſa, vix duobus millibus hominum inter incendia ruinaſque relictis, trajecto Pado, ad Cremonam diripiendam pergunt. Vicinæ urbis audita clades ſpatium colonis dedit ad claudendas portas, præſidiaque per muros diſponenda: ut obſiderentur tamen prius, quam expugnarentur; nuntioſque mitterent ad prætorem Romanum. L. Furius Purpureo tum provinciæ præerat, cætero ex S. C. exercitu dimiſſo, præter quinque millia ſocium ac Latini nominis: cum iis copiis in proxima regione provinciæ circa Ariminum ſubſtiterat. is tum ſenatui ſcripſit, quo in tumultu provincia eſset. *duarum coloniarum, quæ ingentem illam tempeſtatem Punici belli ſubterfugiſſent, alteram captam ac direptam ab hoſtibus, alteram oppugnari: nec in exercitu ſuo ſatis præſidii colonis laborantibus fore, niſi quinque millia ſocium XL. millibus hoſtium (tot enim in armis eſſe) trucidanda objicere velit, & tanta ſua clade jam inflatos excidio coloniæ Romanæ augere hoſtium animos*. His literis recitatis decreverunt, *ut C. Aurelius COS. exercitum, cui in Etruriam ad conveniendum diem edixerat, Arimini eadem die adeſſe juberet: & aut ipſe, ſi per commodum reipublicæ poſſet, ad opprimendum Gallicum tumultum proficiſceretur: aut L. Furio prætori ſcriberet, ut, cum ad eum legiones ex Etruria veniſſent, miſſis invicem earum quinque millibus ſociorum, qui interim Etruriæ præſidio eſsent, proficiſceretur ipſe ad coloniam liberandam obſidione*. 11

CA-

CAPUT XI.

Legati in Africam mittuntur, qui & Carthaginienſibus nuntient, fœdus ab Amilcare violari, & Maſſaniſſæ de regno recuperato gratulantes, auxilia contra Philippum ab eo petant.

LEgatos item mittendos in Africam cenſuerunt, *eoſdem Carthaginem, eoſdem in Numidiam ad Maſſaniſſam. Carthaginem, ut nuntiarent, civem eorum Amilcarem relictum in Gallia, haud ſatis ſcire ex Aſdrubalis prius, an ex Magonis poſtea exercitu, bellum contra fœdus facere. exercitus Gallorum, Ligurumque exciviſſe ad arma contra populum Rom. eum, ſi pax placeret, revocandum illis, & dedendum populo Rom. eſſe*. ſimul nuntiare juſſi, *perfugas ſibi non omnes redditos eſſe, magnam partem eorum palam Carthagini obverſari dici: quos comprehendi conquirique debere, ut ſibi ex fœdere reſtituantur*. Hæc ad Carthaginienſes mandata. Maſſaniſſæ gratulari juſſi, *quod non patrium modo recuperaſſet regnum, ſed parte florentiſſima Syphacis finium adjecta etiam auxiſſet*. Nuntiare præterea juſſi, *bellum cum rege Philippo ſuſceptum, quod Carthaginienſes auxiliis juviſſet, injuriaſque inferendo ſociis populi Rom. flagrante bello Italia, coegiſſet claſſes exercituſque in Græciam mitti, &, diſtinendo copias, cauſa in primis fuiſſet ſerius in Africam trajiciendi. peterent, ut ad id bellum mitteret auxilia Numidarum equitum*. Dona ampla data, quæ ferrent regi: vaſa aurea argenteaque, toga purpurea, & palmata tunica, cum eburneo ſcipione, & toga prætexta cum curuli ſella. Juſſique polliceri, *ſi quid ei ad firmandum au-*

gen-

gendumque regnum opus eſſe judicaſſet, enixe id populum Rom. merito ejus praſtaturum.

CAPUT XII.

Vermina Syphacis filio petenti per legatos, ut Rex, & ſocius ab Senatu appellaretur, hujus nominis honor negatur.

VErminæ quoque, Syphacis filii, legati per eos dies ſenatum adierunt, excuſantes errorem, adoleſcentiamque, & culpam omnem in fraudem Carthaginienſium avertentes. *Et Maſſaniſsam Romanis ex hoſte amicum factum: Verminam quoque annixurum, ne officiis in populum Rom. aut a Maſsaniſsa aut ab ullo alio vincatur, petere, ut rex, ſociuſque, & amicus ab ſenatu appellaretur*. Reſponſum legatis eſt, *& patrem ejus Syphacem ſine cauſa ex ſocio & amico hoſtem repente populi Rom. factum: & eum ipſum rudimentum adoleſcentiæ, bello laceſsentem Romanos, poſuiſse. itaque pacem illi prius petendam a populo Rom. eſse; quam ut rex, ſociuſque, & amicus appelletur. nominis ejus honorem pro magnis erga ſe regum meritis dare populum Rom. conſueſse. legatos Romanos in Africa fore; quibus mandaturum ſenatum, ut Vermina pacis dent leges, liberum arbitrium eis populo Rom. permittente. ſi quid ad eas addi, demi, mutarive vellet, rurſus ab ſenatu ei poſtulandum fore*. Legati cum iis mandatis in Africam miſſi, C. Terentius Varro, Sp. Lucretius, Cn. Octavius. quinqueremes ſingulis datæ.

CAPUT XIII.

Pecunia Locris ex Proſerpinæ theſauris furto ſublata, ex decreto ſenatus conquiſita reponitur: prodigia nuntiata expiantur.

12 Literæ deinde in ſenatu recitatæ ſunt Q. Minutii prætoris, cui Bruttii provincia erat, pecuniam Locris ex Proſerpinæ theſauris nocte clam ſublatam: nec, ad quos pertineat facinus, veſtigia ulla extare. Indigne paſſus ſenatus non ceſſari ab ſacrilegiis: & ne Pleminium quidem, tam clarum recenſque noxæ ſimul ac pœnæ exemplum, homines deterrere. C. Aurelio conſuli negotium datum, ut ad prætorem in Bruttios ſcriberet, ſenatui placere, quæſtionem de expilatis theſauris eodem exemplo haberi, quo M. Pomponius prætor triennio ante habuiſſet. quæ inventa pecunia eſset, reponi: ſi quo minus inventum foret, expleri: ac piacularia, ſi videretur, ſicut ante pontifices cenſuiſsent, fieri, cauſa expiandæ violationis ejus templi. Prodigia etiam ſub idem tempus pluribus locis nuntiata acciderunt. In Lucanis cœlum arſiſse afferebant. Priverni ſereno per diem totum rubrum ſolem fuiſſe: Lanuvii templo Soſpitæ Junonis nocte ſtrepitum ingentem exortum. Jam animalium obſcœni fœtus pluribus locis nuntiabantur. In Sabinis incertus infans natus, maſculus an fœmina eſset. alter ſexdecim jam annorum item ambiguo ſexu inventus. Fruſinone agnus cum ſuillo capite, Sinueſsæ porcus cum capite humano natus: in Lucanis in agro publico equuleus cum quinque pedibus. Fœda omnia & deformia, errantiſque

in

in alienos fœtus naturæ viſa. ante omnia abominati ſemimares, juſſique in mare extemplo deportari: ſicut proxime C. Claudio, M. Livio COSS. deportatus ſimilis prodigii fœtus erat. nihilo minus decemviros adire libros de portento eo juſſerunt. decemviri ex libris res divinas eaſdem, quæ proxime ſecundum id prodigium factæ eſsent, imperarunt. carmen præterea ab ter novenis virginibus cani per urbem juſserunt, donumque Junoni reginæ ferri. Ea uti fierent, C. Aurelius COS. ex decemvirorum reſponſo curavit. carmen ſicut Patrum memoria Livius, ita tum condidit P. Licinius Tegula.

CAPUT XIV.

Privatis poſtulantibus tertiam pecuniæ penſionem, quæ ex pecunia mutuo Reipublicæ data debebatur, cum ærarium ſolvendo vix ſufficeret, agri publici habendi ſit copia.

EXpiatis omnibus religionibus, (nam etiam Locris ſacrilegium perveſtigatum a 13 Q. Minutio erat, pecuniaque ex bonis noxiorum in theſauris repoſita) cum conſules in provincias proficiſci vellent, privati frequentes, quibus ex pecunia, quam M. Valerio & M. Claudio Coſs. mutuam dederant, tertia penſio debebatur eo anno, adierunt ſenatum: quia conſules, cum ad novum bellum, quod magna claſse magniſque exercitibus gerendum eſset, vix ærarium ſufficeret, negaverant eſse unde iis in præſentia ſolveretur. Senatus querentes eos non ſuſtinuit, *ſi in Punicum bellum pecunia data, in Macedonicum quoque bellum uti reſpublica vellet, aliis ex aliis orientibus bel-*

bellis, quid aliud, quam publicam pro beneficio, tanquam ob noxam, ſuam pecuniam fore? Cum & privati æquum poſtularent, nec tamen ſolvendo ære alieno reſpublica eſſet: quod medium inter æquum & utile erat, decreverunt: *ut quoniam magna pars eorum agros vulgo venales eſse diceret, & ſibimet emptis opus eſse, agri publici, qui intra quinquageſimum lapidem eſset, copia iis fieret. conſules agrum æſtimaturos, & in jugera aſses vectigales, teſtandi cauſa publicum agrum eſse, impoſituros: ut ſi quis, cum ſolvere poſset populus, pecuniam habere, quam agrum mallet, reſtitueret agrum populo.* Læti eam conditionem privati accepere. Trientius, Tributiuſque is ager, quia pro tertia parte pecuniæ datus erat, appellatus.

CAPUT XV.

P. Sulpitio coſ. in Macedoniam profecto praſto ſunt legati Athenienſium, civitati ſua a Philippo obſeſsa auxilium petentes.

14 TUm P. Sulpitius, ſecundum vota in Capitolio nuncupata, paludatus cum lictoribus profectus ab urbe, Brunduſium venit: & veteribus militibus voluntariis ex Africano exercitu in legiones deſcriptis, navibus ex claſſe conſulis Cornelii lectis, altera die, quam a Brunduſio ſolvit, in Macedoniam trajecit. Ibi ei præſto fuere Athenienſium legati, orantes, ut ſe obſidione eximeret. Miſſus extemplo Athenas eſt C. Claudius Centho cum XX. longis navibus, & militum copiis. neque enim ipſe rex Athenas obſidebat. eo maxime tempore Abydum oppugnabat, jam cum Rhodiis, & Attalo

na-

navalibus certaminibus, neutro feliciter prælio, vires expertus. ſed animos ei faciebat, præter ferociam inſitam, fœdus ictum cum Antiocho, Syriæ rege, diviſæque jam cum eo Ægypti opes; cui, morte audita Ptolemæi regis, ambo imminebant.

CAPUT XVI.

Origo belli ab Athenienſibus cum Philippo contracti.

Contraxerant autem cum Philippo bellum Athenienſes haudquaquam digna cauſa: dum ex vetere fortuna nihil præter animos ſervant. Acarnanes duo juvenes: per initiorum dies, non initiati templum Cereris, imprudentes religionis, cum cætera turba ingreſſi ſunt. facile eos ſermo prodidit, abſurde quædam percunctantes. deductique ad antiſtites templi, cum palam eſſent per errorem ingreſſi, tanquam ob infandum ſcelus, interfecti ſunt. Id tam fœde atque hoſtiliter factum gens Acarnanum ad Philippum detulit: impetravitque ab eo, ut datis Macedonum auxiliis, bellum ſe inferre Athenienſibus pateretur. Hic exercitus primo terram Atticam ferro ignique depopulatus, cum omnis generis præda in Acarnaniam rediit. & irritatio animorum ea prima fuit. poſtea juſtum bellum decretis civitatis ultro indicendo factum. Attalus enim rex, Rhodiique ſecuti cedentem in Macedoniam Philippum, cum Æginam veniſſent, rex Piræum renovandæ firmandæque cum Athenienſibus ſocietatis cauſa trajecit. Civitas omnis obviam effuſa cum conjugibus ac liberis, ſacerdotes cum inſignibus ſuis intrantem urbem,

ac

25 ac dii prope ipſi exciti ſedibus ſuis excepe-
runt. In concionem extemplo populus vo-
catus: ut rex, quæ vellet, coram ageret,
deinde ex dignitate magis viſum, ſcribere
eum, de quibus videretur, quam præſen-
tem aut referendis ſuis in civitatem benefi-
ciis erubeſcere, aut ſignificationibus accla-
mationibuſque multitudinis aſſentatione im-
modica pudorem onerantis. In literis au-
tem, quæ miſſæ in concionem, recitatæ-
que ſunt, commemoratio erat beneficiorum
primum in civitatem ſociam, deinde re-
rum, quas adverſus Philippum geſſiſſet: ad
poſtremum adhortatio capeſſendi bellum,
dum ſe, dum Rhodios, tum quidem dum
etiam Romanos haberent, nequicquam poſt-
ea, ſi tum ceſſaſſent, prætermiſſam occa-
ſionem quæſituros. Rhodii deinde legati au-
diti ſunt, quorum recens erat beneficium,
quod naves longas quatuor Athenienſium
captas nuper a Macedonibus, recuperataſ-
que remiſerant. Itaque ingenti conſenſu
bellum adverſus Philippum decretum. Ho-
nores regi primum Attalo immodici, de-
inde & Rhodiis habiti. tum primum men-
tio illata de tribu, quam Attalida appella-
rent, ad decem veteres tribus addenda. &
Rhodiorum populus corona aurea virtuti
ergo donatus, civitaſque Rhodiis data: que-
madmodum Rhodii prius Athenienſibus de-
derant.

CA-

CAPUT XVII.

Ceſſantibus rege Attalo, Rhodiis, quos in belli ſocietatem Athenienſes acceperant, Philippus multas Græciæ urbes expugnat: Abydeni ab eo obſeſſi, ad exemplum, Saguntinorum, ſuos, ſeque occidunt.

SEcundum hæc rex Attalus Æginam ad
claſſem ſe recepit. Rhodii Ciam ab Ægi-
na, inde per inſulas Rhodum navigarunt:
omnibus, præter Andrum, Parumque, &
Cythnum, quæ præſidiis Macedonum tene-
bantur, in ſocietatem acceptis. Attalum
Æginæ miſſi in Ætoliam nuntii, expecta-
tique inde legati aliquandiu nihil agentem
tenuere. & neque illos excire ad arma po-
tuit, gaudentes utcumque compoſita cum
Philippo pace: & ipſe, Rodiique, cum,
ſi inſtitiſſent Philippo, egregium liberatæ
per ſe Græciæ titulum habere potuiſſent,
patiendo rurſus eum in Helleſpontum tra-
jicere, occupantemque Græciæ opportuna
loca, vires colligere, bellum aluere: gloriam-
que ejus geſti perfectique Romanis conceſ-
ſerunt. Philippus magis regio animo eſt 16
uſus: qui cum Attalum Rhodioſque hoſtes
non ſuſtinuiſſet, ne Romano quidem,
quod imminebat, bello territus, Philocle
quodam ex præfectis ſuis cum duobus mil-
libus peditum, equitibus ducentis ad popu-
landos Athenienſium agros miſſo, claſſe
tradita Heraclidi, ut Maroneam peteret, ipſe
terra eodem cum expeditis duobus millibus
peditum, equitibus ducentis pergit. & Ma-
roneam quidem primo impetu expugnavit.
Ænum inde cum magno labore, poſtremo

per proditionem Ganymedis præfecti Ptole-
mæi cepit. deinceps alia caſtella, Cypſela,
& Doriſcon, & Serrheum occupat. inde pro-
greſſus ad Cherſoneſum, Elæunta, & Alope-
connenſum, tradentibus ipſis, recipit. Cal-
lipolis quoque, & Madytos dedita, & caſtel-
la quædam ignobilia. Abydeni, ne legatis
quidem admiſſis, regi portas clauſerunt. ea
oppugnatio diu Philippum tenuit: eripique
ex obſidione, ni ceſſatum ab Attalo & Rho-
diis foret, potuerunt. Attalus trecentos
tantum milites in præſidium, Rhodii quadri-
remem unam ex claſſe, cum ad Tenedum ſta-
ret, miſerunt. eodem poſtea cum jam vix ſu-
ſtinerent obſidionem, & ipſe Attalus cum
trajeciſſent: ſpem tantum auxilii ex propin-
quo oſtendit, neque terra, neque mari ad-
17 jutis ſociis. Abydeni primo tormentis per
muros diſpoſitis, non terra modo adeuntes
aditu arcebant: ſed navium quoque ſtationem
infeſtam hoſtis faciebant. poſtea cum & mu-
ri pars ſtrata ruinis, & ad interiorem raptim
oppoſitum murum cuniculis jam perventum
eſſet: legatos ad regem de conditionibus tra-
dendæ urbis miſerunt. Paciſcebantur autem,
ut Rhodiam quadriremem cum ſociis navali-
bus, Attalique præſidium emitti liceret: at-
que ipſis urbe excedere cum ſingulis veſti-
mentis. quibus cum Philippus nihil pacati
niſi omnia permittentibus reſpondiſſet: adeo
renuntiata hæc legatio ab indignatione ſimul
ac deſperatione iram accendit, ut ad Sagun-
tinam rabiem verſi, matronas omnes in tem-
plo Dianæ, pueros ingenuos virgineſque,
infantes etiam cum ſuis nutricibus in gymna-
ſium includi juberent: aurum & argentum
in forum deferri: veſtem pretioſam in naves
Rhodiam Cyzicenamque, quæ in portu

erant,

erant, conjici: ſacerdotes, victimaſque adduci: & altaria in medio poni. ibi delecti primum, qui, ubi cæſam aciem ſuorum pro diruto muro pugnantem vidiſſent, extemplo conjuges liberoſque interficerent: aurum, argentum, veſtemque, quæ in navibus eſſet, in mare dejicerent; tectis publicis privatiſque, quam plurimis locis poſſent, ignes ſubjicerent: & ſe facinus perpetraturos, præeuntibus execrabile carmen ſacerdotibus, jurejurando adacti: tum militaris ætas jurare, neminem vivum, niſi victorem, acie exceſſurum. Hi memores deorum adeo pertinaciter pugnaverunt, ut, cum nox prælium diremptura eſſet, rex prior territus rabie. eorum pugna abſtiterit. Principes, quibus atrocior pars facinoris delegata erat, cum paucos & confectos vulneribus ac laſſitudine ſupereſſe prælio cernerent, luce prima ſacerdotes cum infulis ad urbem dedendam Philippo mittunt. Ante deditionem, 18
ex tribus legatis Romanis, qui Alexandriam miſſi erant, M. Æmilius, * duorum conſenſu, minimus natu, audita obſidione Abydenorum, ad Philippum venit, qui queſtus Attalo Rodiiſque arma illata, & quod tum maxime Abidum oppugnaret, cum rex ab Attalo & Rhodiis ultro ſe bello laceſſitum diceret, *num Abydeni quoque*, inquit, *ultro tibi intulerunt arma*? Inſueto vera audire ferocior oratio viſa eſt, quam quæ habenda apud regem eſſet. *Ætas*, inquit, *& forma, & ſuper omnia Romanorum nomen te ferociorem facit. ego autem primum velim vos fœderum memores ſervare mecum pacem. ſi bello laceſſeritis, mihi quoque in animo eſt facere, ut regnum Macedonum nomenque, haud minus, quam Romanum, nobile bello ſen-*

* al. triū.

ſentiatis. Ita dimiſſo legato, Philippus, auro argentoque, quæ coacervata erant, accepto, hominum prædam omnem amiſit. tanta enim rabies multitudinem invaſit, ut repente proditos rati, qui pugnantes mortem occubuiſſent, perjuriumque aliis alii exprobrantes, & ſacerdotibus maxime, qui, quos ad mortem devoviſſent, eorum deditionem vivorum hoſti feciſſent; repente omnes ad cædem conjugum liberorumque diſcurrerent, ſeque ipſi per omnes vias lethi interficerent. Obſtupefactus eo furore rex ſuppreſſit impetum militum: & *triduum ſe ad moriendum Abydenis dare dixit*: quo ſpatio plura facinora in ſe victi ediderunt, quam infeſti edidiſſent victores. nec, niſi quem vincula, aut alia neceſſitas mori prohibuit, quiſquam vivus in poteſtatem venit. Philippus impoſito Abydi præſidio, in regnum rediit. Cum velut Sagunti excidium Annibali, ſic Philippo Abydenorum clades ad Romanum bellum animos feciſſet: nuntii occurrerunt, conſulem jam in Epiro eſſe, & Apolloniam terreſtres copias, navales Corcyram in hiberna deduxiſſe.

CAPUT XVIII.

Legatis Romanis, qui in Africam miſſi fuerant, ab Carthaginienſibus, & regibus Maſſaniſſa, & Vermina reſponſum datur.

19 INter hæc legatis, qui in Africam miſſi erant de Amilcare Gallici exercitus duce, reſponſum a Carthaginienſibus eſt, nihil ultra ſe facere poſſe, quam ut exilio eum multarent, bonaque ejus publicarent. perfugas & fugitivos, quos inquirendo veſtiga-

re

re potuerint, reddidiſſe. & de ea re miſſuros legatos Romam, qui ſenatui ſatisfacerent. Ducenta millia modium tritici Romam, ducenta ad exercitum in Macedoniam miſerunt. Inde in Numidiam ad regem profecti legati. dona data Maſaniſſæ: mandataque edita. Equites M Numidæ, cum MM daret, accepti. ipſe in naves imponendos curavit: & cum ducentis millibus modium tritici, ducentis hordei in Macedoniam miſit. Tertia legatio ad Verminam erat. Is ad primos fines regni legatis obviam progreſſus, ut ſcriberent ipſi quas vellent pacis conditiones, permiſit. omnem pacem bonam juſtamque fore ſibi cum populo Romano. datæ leges pacis, juſſuſque ad eam confirmandam mittere legatos Romam.

CAPUT XIX.

I. Cornelius Lentulus procoſ. propter res in Hiſpania geſtas, ovans, quia triumphus negatur, urbem ingreditur.

PEr idem tempus L. Cornelius Lentulus 20
pro conſule ex Hiſpania rediit, qui cum in ſenatu res ab ſe per multos annos fortiter feliciterque geſtas expoſuiſſet, poſtulaſſetque, ut triumphanti ſibi invehi liceret in urbem: res triumpho dignas eſſe cenſebat ſenatus: ſed exemplum a majoribus non accepiſſe, ut qui neque dictator, neque conſul, neque prætor res geſſiſſet, triumpharet. pro conſule illum Hiſpaniam provinciam, non conſulem, aut prætorem obtinuiſſe. decurrebatur tamen eo, ut ovans urbem iniret: intercedente T. Sempronio Longo tribuno pl. qui nihilo magis id more majorum, aut ullo exemplo futurum di-

cerer. poſtremo victus conſenſu Patrum tribunus ceſſit: & ex S. C. L. Lentulus ovans urbem eſt ingreſſus. Argenti tulit ex præda quadragintaquatuor millia pondo: auri duo millia quadringenta L. militibus ex præda centum XX. aſſes diviſit.

CAPUT XX.

L. Furius Prætor Gallos Inſubres, bellum, duce Amilcare Pœno, molientes, acie vincit: eo prælio cum Amilcare ſupra triginta quinque millia hominum occiduntur.

21. JAm exercitus conſularis ab Arretio Ariminum traductus erat: & quinque millia ſocium Latini nominis ex Gallia in Etruriam tranſierant. Itaque L. Furius magnis itineribus ab Arimino adverſus Gallos, Cremonam tum obſidentes, profectus, caſtra mille quingentorum paſſuum intervallo ab hoſte poſuit. Occaſio egregie rei gerendæ fuit, ſi protinus de via ad caſtra oppugnanda duxiſſet. palati paſſim vagabantur per agros, nullo ſatis firmo relicto præſidio. laſſitudini militum timuit: quod raptim ductum agmen erat. Galli clamore ſuorum ex agris revocati, omiſſa præda, quæ in manibus erat, caſtra repetivere. & poſtero die in aciem progreſſi, nec Romanus moram pugnandi fecit. ſed vix ſpatium inſtruendi fuit: eo curſu hoſtes in prælium venerunt. Dextera ala (in alas diviſum ſocialem exercitum habebat) in prima acie locata eſt: in ſubſidiis duæ Romanæ legiones. M. Furius dextræ alæ, legionibus M. Cæcilius, equitibus L. Valerius Flaccus (legati omnes erant) præpoſiti. Prætor ſecum duos legatos,

Cn.

Cn. Lætorium, & P. Titinium habebat: cum
quibus circumſpicere, & obire ad omnes ho-
ſtium ſubitos conatus poſset. Primo Galli
omni multitudine in unum locum connixi,
obruere atque obterere ſeſe dextram alam,
quæ prima erat, ſperarunt poſse. ubi id pa-
rum procedebat, circumvenire a cornibus,
& amplecti hoſtium aciem, quod * multitu- *al.
dini adverſus paucos facile videbatur, conati in
ſunt. Id ubi vidit prætor; ut & ipſe dilataret mul-
aciem, duas legiones ex ſubſidiis dextra, læ- titu-
vaque, alæ, quæ in prima acie pugnabat, cir- dine
cumdat: ædeſque * duas Jovi vovit, ſi eo die * al.
hoſtes fudiſset. L. Valerio imperat, ut alte- Deo.
ra parte duarum legionum equites, altera ſo-
ciorum equitatum in cornua hoſtium emittat,
nec * circumvenire eos aciem patiatur, ſimul * al.
& ipſe, ut extenuatam mediam diductis cor- cir-
nibus aciem Gallorum vidit, ſigna inferre cum-
confertos milites, & perrumpere ordines ju- ire.
bet, & cornua ab equitibus, & medii a pedite
pulſi. ac repente, cum omni parte cæde in-
genti ſternerentur, Galli terga vertunt, fu-
gaque, effuſa repetunt caſtra. fugientes per-
ſecutus eques, mox & legiones inſecutæ in
caſtra impetum fecerunt. Minus ſex millia
hominum inde effugerunt. cæſa & capta ſu-
pra quinque & XXX. millia cum ſignis mili-
taribus LXX. carpentis Gallicis multa præ-
da oneratis plus ducentis. Amilcar dux Pœ-
nus eo prælio cecidit, & tres imperatores no-
biles Gallorum. Placentini captivi ad duo mi-
lia liberorum capitum redditi colonis. Magna 22
victoria lætaque Romæ fuit literis allatis.
ſupplicatio in triduum decreta eſt. Romano-
rum ſociorumque ad duo millia eo prælio ce-
ciderunt: plurimi dexteræ alæ, in quam primo
impetu vis ingens hoſtium illata eſt. Quan-

quam a prætore prope debellatum erat: conſul quoque C. Aurelius, perfectis quæ Romæ agenda fuerant, profectus in Galliam, victorem exercitum a prætore accepit.

CAPUT XXI.

C. Claudius miſſus ex Macedonia a Sulpitio coſ. in Athenienſium auxilium, deſperatis ſociorum rebus ſuccurrit: oblata deinde fortuna potiundi Chalcide, eo provectus, occupat: urbi jam captæ ſuperveniens Philippus, ducit exercitum Athenas: compulſis prælio in urbem Athenienſibus, omnia circa diripit, & incendit.

Conſul alter, cum autumno ferme exacto in provinciam veniſſet, circa Apolloniam hibernabat. ab claſſe, quæ Corcyræ ſubducta erat, C. Claudius, triremeſque Romanæ (ſicut ante dictum eſt) Athenas miſſæ cum Piræeum perveniſſent, deſpondentibus jam animos ſociis ſpem ingentem attulerant. nam & terreſtres ab Corintho, quæ per Megaram incurſiones in agros fieri ſolitæ erant, non fiebant: & prædonum a Chalcide naves, quæ non mare ſolum infeſtum, ſed etiam omnes maritimos agros Athenienſibus fecerant, non modo Sunium ſuperare, ſed nec extra fretum Euripi committere aperto mari ſe audebant. Supervenerunt his tres Rhodiæ quadriremes: & erant Atticæ tres apertæ naves ad tuendos maritimos agros comparatæ. Hac claſſe ſi urbs agrique Athenienſium defenderentur, ſatis in præſentia exiſtimanti Claudio eſſe, majoris etiam rei fortuna oblata eſt. Exules
23 ab Chalcide regiorum injuriis pulſi attulerunt, occupari Chalcidem ſine certamine ul-

lo

ſe poſſe. nam & Macedonas, quia nullus in propinquo ſit hoſtium metus, vagari paſſim: & oppidanos, præſidio Macedonum fretos, cuſtodiam urbis negligere. His auctoribus profectus, quanquam Sunium ita mature pervenerat, ut inde provehi ad primas anguſtias Eubœæ poſſet, ne ſuperato promontorio conſpiceretur, claſſem in ſtatione uſque ad noctem tenuit. primis tenebris movit: & tranquillo provectus Chalcidem, paulo ante lucem, qua infrequentiſſima urbis ſunt, paucis militibus turrim proximam, murumque circa ſcalis cepit, alibi ſopitis cuſtodibus, alibi nullo cuſtodiente. progreſſi inde ad frequentia ædificiis loca, cuſtodibus interfectis, refractaque porta, cæteram multitudinem armatorum acceperunt. inde in totam urbem diſcurſum eſt, aucto etiam tumultu, quod circa forum ignis tectis injectus erat. conflagrarunt & horrea regia, & armamentarium cum ingenti apparatu machinarum tormentorumque. cædes inde paſſim fugientium pariter ac repugnantium fieri cœpta eſt. nec ullo jam, qui militaris ætati eſſet, non aut cæſo, aut fugato, Sopatro etiam Acarnane præfecto præſidii interfecto, præda omnis primo in forum collata, deinde in naves impoſita. carcer etiam ab Rhodiis refractus, emiſſique captivi, quos Philippus tanquam in tutiſſimam cuſtodiam condiderat. ſtatuis inde regis dejectis truncatiſque, ſigno receptui dato, conſcenderunt naves: & Piræeum, unde profecti erant, redierunt. Quod ſi tantum militum Romanorum fuiſſet, ut & Chalcis teneri, & non deſeri præſidium Athenarum potuiſſet, magna res principio ſtatim belli, Chalcis & Euripus adempta regi forent. nam ut terra Thermopylarum angu-

24 ſliæ Græciam, ita mari fretum Euripi clau-
dit. Demetriade tum Philippus, erat. quo
cum eſſet nunciata clades ſociæ urbis; quan-
quam ſerum auxilium perditis erat; tamen,
quæ proxima auxilio eſt, ultionem petens,
cum expeditis quinque millibus peditum, &
CCC. equitibus extemplo profectus, curſu
prope Chalcidem contendit, haudquaquam
dubius opprimi Romanos poſſe. a qua deſtitu-
tus ſpe, nec quicquam aliud, quam ad defor-
me ſpectaculum ſemirutæ ac fumantis ſociæ
urbis cum veniſſet: paucis vix qui ſepelirent
bello abſumptos, relictis. æque raptim ac
venerat, tranſgreſſus ponte Euripum per
Bœotiam Athenas ducit, pari incœpto haud
diſparem eventum ratus reſponſurum. & reſ-
pondiſset, ni ſpeculator (hemerodromos vo-
cant Græci, ingens die uno curſu emetientes
ſpatium) contemplatus regium agmen e ſpe-
cula quadam, prægreſſus nocte media Athe-
nas perveniſset. idem ibi ſomnus eademque
negligentia erat, quæ Chalcidem dies ante
paucos prodiderat. Excitati nuntio trepido &
prætor Athenienſium, & Dioxippus præfe-
ctus cohortis mercede militantium auxilio-
rum, convocatis in forum militibus, tuba ſi-
gnum ex arce dari jubent, ut, hoſtes adeſse, o-
mnes ſcirent. ita undique ad portas, ad muros
diſcurrunt. Paucas poſt horas Philippus, ali-
quanto tamen ante lucem appropinquās urbi,
conſpectis luminibus crebris, & fremitu ho-
minum trepidantium (ut in tali tumultu) ex-
audito, ſuſtinuit ſigna, & conſidere ac con-
quieſcere agmen juſſit, vi aperta propalam
uſurus, quando parum dolus profuerat: ad
Dipylon acceſſit. Porta ea velut in ore ur-
bis poſita, major aliquanto patentiorque,
quam cæteræ, eſt: & intra eam extraque

latæ

latæ ſunt viæ, ut & oppidani dirigere aciem a foro ad portam poſſunt: & extra limes mille ferme paſſus in Academiæ gymnaſium ferens, pediti equitique hoſtium liberum ſpatium præberet. Eo limite Athenienſes cum Attali præſidio, & cohorte Dioxippi, acie intra portam inſtructa, ſigna extulerunt. Quod ubi Philippus vidit, habere ſe hoſtes in poteſtate ratus, & diu optata cæde (neque enim ulli Græcarum civitatum infeſtior erat) expleturum. cohortatus milites, *ut ſe intuentes pugnarent, ſcirentque ibi ſigna, ibi aciem eſſe debere, ubi rex eſſet:* concitat in hoſtes equum, non ira tantum, ſed etiam gloria elatus, quod ingenti turba completis etiam ad ſpectaculum muris, conſpici ſe pugnantem egregium ducebat. Aliquantum ante aciem cum equitibus paucis evectus in medios hoſtes, ingentem cum ſuis ardorem, tum pavorem hoſtibus injecit, plurimos manu ſua cominus eminuſque vulneratos, compulſoſque in portam conſecutus & ipſe, cum majorem in anguſtiis trepidantium edidiſſet cædem, in temerario incæpto tutum tamen receptum habuit, quia qui in turribus portæ erant, ſuſtinebant tela, ne in permiſtos hoſtibus ſuos conjicerent. intra muros deinde tenentibus milites Athenienſibus, Ppilippus, ſigno receptui dato, caſtra ad Cynoſarges (templum Herculis, gymnaſiumque & locus erat circumjectus) poſuit. ſed & Cynoſarges, & Lyceum, quicquid ſancti amœnive circa urbem erat, incenſum eſt: dirutaque non tecta ſolum, ſed etiam ſepulcra: nec divini humanive juris quicquam præ impotenti ira eſt ſervatum.

CAPUT XXII.

Philippus, relictis Athenis, Argos ad Achaeorum concilium proficiſcitur: conatus gentem bello Romano illigare, nihil proficit.

25 Poſtero die cum primo clauſæ fuiſſent portæ, deinde ſubito apertæ: quia præſidium Attali ab Ægina, Romanique ab Piræeo intraverant urbem: caſtra ab urbe retulit ferme tria ferme millia paſſuum: inde Eleuſinem profectus, ſpe improviſo templi caſtellique, quod & imminet & circundatum eſt templo, capiendi, cum haudquaquam neglectas cuſtodias animadvertiſſet, & claſſem a Piræeo ſubſidio venire: omiſſo incœpto, Megaram, ac protinus Corinthum ducit. & cum Argis Achæorum concilium eſſe audiſſet: inopinantibus Achæis concioni ipſi ſupervenit. conſultabant de bello adverſus Nabin, tyrannum Lacedæmoniorum, qui translato imperio a Philopœmene ad Cycliadem, nequaquam parem illi ducem, dilapſa cernens Achæorum auxilia, redintegraverat bellum: agroſque finitimorum vaſtabat, & iam urbibus quoque erat terribilis. Adverſus hunc hoſtem cum, quantum ex quaque civitatum militum conſcriberetur, conſultarent: Philippus *dempturum ſe eis curam, quod ad Nabin & Lacedæmonios attineret*, pollicitus: *nec tantum agris ſociorum populationibus prohibiturum, ſed terrorem omnem belli in ipſam Laconiam, ducto eo extemplo exercitu, translaturum*. hæc oratio cum ingenti hominum aſſenſu acciperetur: *ita tamen æquum eſt*, inquit, *me veſtra meis armis tutari, ne mea interim nudentur præſidiis. itaque ſi vobis videtur, tantum pa-*

ra-

rate militum, quantum ad Oreum, & Chalcidem, & Corinthum tuenda ſatis ſint: ut, meis ab tergo tutis, ſecurus bellum Nabidi inferam & Lacedamoniis. Non fefellit Achæos quo ſpectaſſet tam benigna pollicitatio, auxiliumque oblatum adverſus Lacedæmonios. *id quæri, ut obſidem Achaorum juventutem educeret ex Peloponneſo ad illigandam Romano bello gentem*. & id quidem coarguere Cycliades, prætor Achæorum, nihil attinere ratus, id modo cum dixiſſet, *non licere legibus Achæorum de aliis rebus referre, quam propter quas convocati eſſent*: decreto de exercitu parando adverſus Nabin facto, concilium fortiter ac libere habitum dimiſit, inter aſſentatores regios ante eam diem habitus. Philippus magna ſpe depulſus, voluntariis paucis militibus conſcriptis, Corinthum, atque in Atticam terram rediit.

CAPUT XXIII.

Philippus, fruſtra cum Philocle præfecto tentata Eluſine, a Piraeo quoque repulſus, Athenas ducit exercitum: inde quoque ſubmotus, agrum devaſtans, præ impotenti ira templa quoque Deorum, ac ſimulacra evertit.

PEr eos ipſos dies, quibus Philippus in 26 Achaja fuit, Philocles, præfectus regius, ex Eubœa profectus cum duobus millibus Thracum Macedonumque ad depopulandos Athenienſium fines, e regione Eleuſinis ſaltum Cithæronis tranſcendit. inde dimidia parte militum ad prædandum paſſim per agros dimiſſa, cum parte ipſe occultus loco ad inſidias opportuno conſedit: ut ſi

ex.

ex caſtello ab Eleuſine in prædantes ſuos impetus fieret, repente hoſtes effuſos ex improviſo adoriretur. Non fefellere inſidiæ. itaque revocatis, qui diſcurrerant ad prædandum, militibus, inſtructiſque, ad oppugnandum caſtellum Eleuſinem profectus, cum multis inde vulneribus receſſit:. Philippoque ſe venienti ex Achaja conjunxit. Tentata & ab ipſo rege oppugnatio ejus caſtelli eſt. ſed naves Romanæ a Piræeo venientes, intromiſſumque præſidium., abſiſtere incœpto coegerunt. Diviſo deinde exercitu rex cum parte Philoclem Athenas mittit, cum parte ipſe Piræeum pergit:. ut, dum Philocles ſubeundo muros, comminanda oppugnatione contineret urbe Athenienſes, ipſi Piræeum levi cum præſidio relictum expugnandi facultas eſſet. Cæterum nihilo ei Piræei, quam Eleuſinis, facilior, iiſdem fere defendentibus, oppugnatio fuit. A Piræeo Athenas repente duxit. inde eruptione ſubita peditumequitumque inter anguſtias ſemiruti muri, qui brachiis duobus Piræeum Athenis jungit, repulſus, omiſſa oppugnatione urbis, diviſo cum Philocle rurſus exercitu, ad vaſtandos agros profectus, cum priorem populationem ſepulcris circa urbem diruendis exercuiſſet: ne quid inviolatum relinqueret, templa deum, quæ pagatim ſacrata habebant, dirui, atque incendi juſſit. Exornata eo genere operum eximie terra Attica, & copia domeſtici marmoris, & ingeniis artificum, præbuit huic furori materiam. neque enim diruere modo ipſa templa, ac ſimulacra evertere ſatis habuit:. ſed lapides quoque, ne integri cumularent ruinas, frangi juſſit. & poſteaquam non tam ira ſatiata, quam iræ exercendæ materia hæc deerat: agro hoſtium

in Bœotiam exceſſit, nec aliud quicquam dignum memoria in Græcia egit.

CAPUT XXIV.

Sulpitius Coſ. per Apuſtium legatum in finibus Macedoniæ rem bene gerit.

Conſul Sulpitius eo tempore inter Apolloniam ac Dyrrhachium ad Apſum flumen habebat caſtra: quo accerſitum L. Apuſtium legatum cum parte copiarum ad depopulandos hoſtium fines mittit. Apuſtius extrema Macedoniæ populatus, Carthago, & Gerrhunio, & Orgeſſo caſtellis primo impetu captis, ad Antipatriam in faucibus anguſtis ſitam urbem venit. ac primo evocatos principes ad colloquium; ut fidei Romanorum ſe committerent, perlicere eſt conatus: deinde ubi magnitudine ac mœnibus, ſituque urbis freti, dicta aſpernabantur, vi atque armis adortus expugnavit: puberibuſque interfectis, præda omni militibus conceſsa, diruit muros, atque urbem incendit. Hic metus Codrionem, ſatis validum & munitum oppidum, ſine certamine ut dederetur Romanis, effecit. præſidio ibi relicto; Ilion (nomen propter alteram in Aſia urbem, quam oppidum, notius) vi capitur. Revertentem legatum ad COS. cum ſatis magna præda, Athenagoras quidam, regius præfectus, in tranſitu fluminis a noviſſimo agmine adortus poſtremos turbavit. ad quorum clamorem & trepidationem cum revectus equo propere legatus ſigna convertiſset, conjectiſque in medium ſarcinis aciem direxiſset, non tulere impetum Romanorum militum regii. multi ex iis occiſi, plures capti. Legatus incolumi exerci- 27

tu reducto ad COS. remittitur, inde extemplo ad claſſem.

CAPUT XXV.

Sulpitius coſ. acceptis in ſocietatem regulis ac principibus, accolis Macedoniæ, ſingulis partem belli attribuit: Philippus quoque naviter bellum apparans, ad Ætolos, ne fidem mutent, legatos mittit.

28 HAc ſatis felici expeditione bello commiſſo, reguli ac principes accolæ Macedonum in caſtra Romana veniunt, Pleuratus Scerdileti alius, & Aminander Athamanum rex, & ex Dardanis Bato, Longari filius. Bellum ſuo nomine Longarus cum Demetrio Philippi patre geſſerat. Pollicentibus auxilia reſpondit COS., Dardanorum & Pleurati opera, cum exercitum in Macedoniam induceret, ſe uſurum. Aminandro Ætolos concitandos ad bellum attribuit. Attali legatis (nam ii quoque per id tempus venerant) mandat, ut Æginæ rex, ubi hibernabat, claſſem Romanam opperiretur: qua adjuncta, bello maritimo, ſicut ante, Philippum urgeret. Ad Rhodios quoque miſſi legati, ut capeſſerent partem belli. Nec Philippus ſegnius (jam enim in Macedoniam pervenerat) apparabat bellum. filium Perſea, puerum admodum, datis ex amicorum numero qui ætatem ejus regerent, cum parte copiarum ad obſidendas anguſtias, quæ ad Pelagoniam ſunt, mittit. Sciathum, & Peparethum, haud ignobiles urbes, ne claſſi hoſtium prædæ ac præmio eſſent, diruit. Ad Ætolos mittit legatos, ne gens inquieta adventu Romanorum fidem mutaret.

CA-

CAPUT XXVI.

In concilio Ætolorum Macedones primum, deinde Athenienſes, poſtremo Romani gentis ſocietatem petunt.

COncilium Ætolorum ſtatuta die, quod 29
Panætolium vocant, futurum erat. huic ut occurrerent, & legati regis iter celerarunt, & ab COS. miſſus L. Furius Purpureo legatus venit. Athenienſium quoque legati ad id concilium occurrerunt. Primi Macedones, cum quibus recentiſſimum fœdus erat, auditi ſunt. qui, *nulla nova re, nihil ſe novi habere, quod afferent*, dixerunt. *quibus enim de cauſis experta inutili ſocietate Romana, pacem cum Philippo feciſſent, compoſitam ſemel ſervare eos debere, An imitari*, inquit unus ex legatis, *Romanorum licentiam, an levitatem dicam, mavultis? qui cum legatis veſtris Roma reſponderi ita juſſiſſent: quid ad nos venitis Ætoli, ſine quorum auctoritate pacem cum Philippo feciſtis? iidem nunc, ut bellum ſecum adverſus Philippum geratis, poſtulant: & antea propter vos, & pro vobis arma ſumpta adverſus eum ſimulabant: nunc vos in pace eſſe cum Philippo prohibent. Meſſana ut auxilio eſſent, primo in Siciliam conſcenderunt: iterum, ut Syracuſas oppreſſas ab Carthaginienſibus in libertatem eximerent. Et Meſſanam, & Syracuſas, & totam Siciliam ipſi habent: & vectigalemque provinciam ſecuribus & faſcibus ſubjecerunt. Scilicet ſicut vos Naupacti legibus veſtris per magiſtratus a vobis creatos concilium habetis, ſocium hoſtemque libere, quem velitis, le-*

lecturi, pacem ac bellum arbitrio habituri veſtro: ſic Siculorum civitatibus Syracuſas, aut Meſſanam, aut Lilybaum indicitur concilium. prætor Romanus conventus agit. eo imperio evocati conveniunt: excelſo in ſuggeſtu ſuperba jura reddentem, ſtipatum lictoribus vident. virgæ tergo, ſecures cervicibus imminent, & quotannis alium atque alium dominum ſortiuntur. Nec id mirari debent, aut poſſunt: cum Italiæ urbes Rhegium, Tarentum, Capuam, ne finitimas nominem, quarum ruinis crevit urbs Roma, ejuſdem ſubjectas videant imperio. Capua quidem, ſepulcrum ac monumentum Campani populi, elato & extorri ejecto ipſo populo ſupereſt urbs trunca, ſine ſenatu, ſine plebe, ſine magiſtratibus, prodigium, relicta crudelius habitanda, quam ſi deleta foret. Furor eſt, ſi alienigenæ homines plus lingua & moribus & legibus, quam maris terrarumque ſpatio diſcreti, hæc tenuerint, ſperare quicquam eodem ſtatu manſurum. Philippi regnum officere aliquid videtur libertati veſtræ: qui cum merito veſtro vobis infeſtus eſſet, & nihil a vobis ultra, quam pacem petiit, fidemque hodie pacis pacta deſiderat. Aſſuefacite iis terris legiones externas, & jugum accipite: ſero ac nequicquam, cum dominum Romanum habebitis, ſocium Philippum quæretis. Ætolos, Acarnanas, Macedonas ejuſdem linguæ homines, leves ad tempus orta cauſa disjungunt, conjunguntque: cum alienigenis, cum barbaris æternum omnibus Græcis bellum eſt, eritque: natura enim, quæ perpetua eſt, non mutabilibus in diem cauſis, hoſtes ſunt: Sed unde cœpit oratio mea, ibi deſinet. Hoc eodem loco iidem homines de ejuſdem Philippi pace trien-

nio,

*nio ante decreviſti, iiſdem improbantibus
eam pacem Romanis, qui nunc pactam &
compoſitam turbare volunt, in qua conſul-
tatione nihil fortuna mutavit, cur vos mu-
tetis, non video.* Secundum Macedonas, 30
ipſis Romanis ita concedentibus jubenti-
buſque, Athenienſes, qui fœda paſſi, ju-
ſtius in crudelitatem ſævitiamque regis
invehi poterant, introducti ſunt. Deplo-
raverunt vaſtationem populationemque mi-
ſerabilem agrorum. *Neque id ſe queri,
quod hoſtilia ab hoſte paſſi forent, eſſe enim
quædam belli jura; quæ ut facere, ita pati
ſit fas: ſata exuri, dirui tecta, prædas ho-
minum pecorumque agi, miſera magis, quam
indigna patienti eſſe. * verum enimvero id* * al.
ſe queri, quod is, qui Romanos alienigenas ex-
& barbaros vocet, adeo omnia ſimul divina pun-
humanaque jura polluerit: ut priore popula- gant.
*tione cum infernis diis, ſecunda cum ſupe-
ris bellum nefarium geſſerit. omnia ſepul-
cra monumentaque diruta eſſe in finibus ſuis,
omnium nudatos manes, nullius oſſa terra
tegi: delubra ſibi fuiſſe, quæ quondam paga-
tim habitantes in parvis illis caſtellis vicisque
que conſecrata, ne in unam urbem quidem
contributi majores ſui deſerta reliquerint:
circa ea omnia templa Philippum infeſtos cir-
cumtuliſſe ignes: ſemiuſta & truncata ſimu-
lacra deum inter proſtratos jacere poſtes tem-
plorum. Qualem terram Atticam fecerit,
exornatam quondam, oppulentamque: talem
eum, ſi liceat, Ætoliam Græciamque omnem
facturum. Urbis quoque ſuæ ſimilem defor-
mitatem futuram fuiſſe, niſi Romani ſubveniſ-
ſent. eodem enim ſcelere urbem colentem hos
deos, præſidemque arcis Minervam petitam:
eodem Eleuſinæ Cereris templum, eodem Piræ-*

Jo-

Jovem Minervamque. ſed ab eorum non templis modo, ſed etiam mœnibus vi atque armis repulſum, in ea delubra, quæ ſola religione tuta fuerint, ſæviſſe. Itaque ſe orare atque obſecrare Ætolos, ut miſerti Athenienſium, ducibus diis immortalibus, deinde Romanis, qui ſecundum deos plurimum poſſint, bellum ſuſciperent. Tum Ro-
31 manus legatus. *Totam orationis meæ formam Macedones primum, deinde Athenienſes mutarunt. nam & Macedones, cum ad conquerendas Philippi injurias in tot ſocias nobis urbes veniſſem, ultro accuſando Romanos, defenſionem ut accuſatione potiorem haberem effecerunt: & Athenienſes in deos ſuperos inferoſque nefanda atque inhumana ſcelera ejus referendo, quid mihi, aut cuiquam reliquerunt, quod objicere ultra poſſim? Eadem Cianos, Abydenos, Æneos, Maronitas, Thaſios, Parios, Samios, Lariſenſes, Meſſenios, hinc ex Achaja exiſtimate queri: graviora etiam acerbioraque eos, quibus nocendi majorem facultatem habuit. Nam quod ad ea attinet, quæ nobis objecit, niſi gloria digna ſunt, fateor eo defendi non poſſe. Regium, & Capuam, & Syracuſas nobis objecit. Rhegium Pyrrhi bello regio a nobis, Rheginis ipſis, ut mitteremus, orantibus, in præſidium miſſa, urbem, ad quam defendendam miſſa erat, per ſcelus poſſedit. comprobavimus ergo id facinus? an non bello perſecuti ſceleratam legionem, in poteſtatem noſtram redactam, tergo & cervicibus pœnas ſociis pendere cum coegiſſimus, urbem, agros, ſuaque omnia cum libertate, legibuſque Rheginis reddidimus? Syracuſanis oppreſſis ab externis tyrannis, quod indignius eſſet, cum tuliſſemus opem, & fatigati pro-*

pe

pe per triennium terra marique urbe munitiſſima oppugnanda eſſemus: cum jam ipſi Syracuſani ſervire tyrannis, quam capi a nobis mallent: captam iiſdem armis & liberatam urbem reddidimus, neque inficias imus, Siciliam provinciam noſtram eſſe, & civitates, quæ in parte Carthaginienſium fuerunt, & uno animo cum illis adverſus nos bellum geſſerunt, ſtipendiarias nobis ac vectigales eſſe. quin contra hoc & vos, & omnes gentes ſcire volumus, pro merito cuique erga nos fortunam eſſe. An Campanorum pœna, de qua neque ipſi quidem queri poſſunt, nos pœniteat? Hi homines, cum pro iis bellum adverſus Samnites per annos prope ſeptuaginta cum magnis noſtris cladibus geſſiſſemus: ipſos fœdere primum, deinde connubio, atque inde cognationibus, poſtremo civitate nobis conjungiſſemus: tempore noſtro adverſo primi omnium Italiæ populorum, præſidio noſtro fœde interfecto, ad Annibalem defecerunt: deinde indignati, ſe obſideri a nobis, Annibalem ad oppugnandam Romam miſerunt. Horum ſi neque urbs ipſa, neque homo quiſquam ſupereſſet, quis durius, quam pro merito ipſorum, ſtatutum indignari poſſet? Plures ſibimet ipſi conſcientia ſcelerum mortem conſciverunt, quam a nobis ſupplicio affecti ſint. cæteris ita oppidum, ita agros ademimus, ut agrum locumque ad habitandum daremus: urbem innoxiam ſtare incolumem pateremur: ut qui hodie videat eam, nullum oppugnatæ captæve ibi veſtigium inveniat. Sed quid ego Capuam dico, cum Carthagini victæ pacem ac libertatem dederimus? magis illud eſt periculum, ne, nimis facile victis ignoſcendo, plures ob idipſum ad experiendam adverſus nos fortunam belli incitemus. Hæc

pro

pro nobis dicta ſunt, hac adverſus Philippum, cujus domeſtica parricidia, & cognatorum amicorumque cædes, & libidinem inhumaniorem prope, quam crudelitatem, vos quo propiores Macedoniæ eſtis, melius noſtis. Quod ad vos attinet, Ætoli, nos pro vobis bellum ſuſcepimus adverſum Philippum: vos ſine nobis cum eo pacem feciſtis. & forſitan dicatis, bello Punico occupatis nobis, coactos metu vos, leges pacis ab eo, qui tum plus poterat accepiſſe, & nos, cum alia majora urgerent, depoſitum a vobis bellum & ipſi omiſimus. Nunc & nos deum benignitate Punico perfecto bello, totis viribus noſtris in Macedoniam incubuimus: & vobis reſtituendi vos in amicitiam ſocietatemque noſtram fortuna oblata eſt: niſi perire cum Philippo, quam vincere cum Romanis mavultis.

CAPUT XXVII.

Inclinantibus Ætolis ad Romanos, auctore Damocrito, re ſuſpenſa, concilium dimittitur.

32 HÆc dicta ab Romano cum eſſent, inclinatis omnium animis ad Romanos, Damocritus prætor Ætolorum, pecunia, ut fama eſt, ab rege accepta, nihil aut huic aut illi parti aſſenſus, *rem magni diſcriminis conſiliis nullam eſſe tam inimicam, quam celeritatem*, dixit: *celerem enim pœnitentiam, ſed eandem ſeram atque inutilem ſequi: cum præcipitata raptim conſilia neque revocari, neque in integrum reſtitui poſſint. deliberationis autem ejus, cujus ipſe maturitatem expectandam putaret, tempus ita jam nunc ſtatui poſſe, cum legibus*

cau-

cautum eſſet, ne de pace bellove, niſi in pana-* al. Panætolico.
tolico, & pylaico concilio ageretur, decernerent extemplo, ut prætor ſine fraude, cum de bello aut de pace agere velit, advocet concilium: & quod tum referatur, decernaturque, ut perinde jus ratumque ſit, ac ſi in panætolico an pylaico concilio actum eſſet. Dimiſſis ita ſuſpenſa re legatis, *egregie conſultum genti* ajebat. *nam utrius partis melior fortuna belli eſſet, ad ejus ſocietatem inclinaturos.* Hæc in concilio Ætolorum acta.

CAPUT XXVIII.

P. Sulpitii coſ. in Macedoniam contra Philippum expeditio.

PHilippus impigre terra marique parabat bellum. navales copias Demetriadem in Theſſalia contrahebat. Attalum, Romanamque claſſem principio veris ab Ægina ratus moturos, navibus maritimæque oræ præfecit Heraclidem, quem & ante præfecerat. ipſe terreſtres copias comparabat, magna ſe duo auxilia detraxiſſe Romanis credens, ex una parte Ætolos, ex altera Dardanos, faucibus ad Pelagoniam a filio Perſeo interclusis. Ab COS. non parabatur, ſed gerebatur jam bellum. per Daſſaritiorum fines exercitum ducebat, frumentum, quod ex hibernis extulerat, integrum vehens, quod in uſum militi ſatis eſſet, præbentibus agris. oppida vicique partim voluntate, partim metu ſe tradebant. quædam vi expugnata, quædam deſerta, in montes propinquos refugientibus barbaris, inveniebantur. Ad Lycum ſtativa poſuit prope flumen Bevum: inde frumentatum circa 33

hor-

horrea Daſſaritiorum mittebat. Philippus
conſternata quidem omnia circa, pavorem-
que ingentem hominum cernebat: ſed pa-
rum gnarus, quam partem petiſſet COS. a-
lam equitum ad explorandum, quonam ho-
ſtes iter intendiſſent, miſit. Idem error apud
COS. erat. moviſſe ex hibernis regem ſcie-
bat, quam regionem petiſſet, ignorans. is
quoque ſpeculatum miſerat equites. Hæ duæ
alæ ex diverſo, cum diu incertis itineribus
vagatæ per Daſſaritios eſſent, tandem in
unum iter convenerunt. neutros feſellit,
ut fremitus procul hominum equorumque
exauditus eſt, hoſtes appropinquare. itaque
prius quam in conſpectum venirent, equos
armaque expedierant. nec mora, ubi pri-
mum hoſtem videre, concurrendi facta eſt.
Forte & numero & virtute, utpote lecti
utrinque, haud impares, æquis viribus per
aliquot horas pugnarunt: fatigatio ipſorum
equorumque incerta victoria diremit præ-
lium. Macedonum XL. equites, Romano-
rum quinque & XXX. ceciderunt. Neque
eo magis explorati quicquam, in qua regio-
ne caſtra hoſtium eſſent, aut illi ad regem,
aut hi ad COS. retulerunt. per transfugas
cognitum eſt: quos levitas ingeniorum ad
cognoſcendas hoſtium res in omnibus bellis
34 præbet. Philippus aliquid & ad caritatem
ſuorum, & ut promptius pro eo periculum
adirent, ratus profecturum ſe, ſi equitum,
qui ceciderant in expeditione, ſepeliendo-
rum curam habuiſſet, afferri eos in caſtra juſ-
ſit, ut conſpiceretur ab omnibus funeris ho-
nos. Nihil tam incertum, nec tam inæſtimabi-
le eſt, quam animi multitudinis. quod prom-
ptiores ad ſubeundam omnem dimicationem
videbatur facturum, id metum pigritiamque
in-

incuſſit. nam qui haſtis ſagittiſque, & rara lanceis vulnera facta vidiſſent, cum Græcis Illyriiſque pugnare aſſueti: poſtea, quam gladio Hiſpanienſi detruncata corpora brachiis abſciſſis, aut tota cervice deſecta, diviſa a corpore capita, patentiaque viſcera, & fœditatem aliam vulnerum viderunt: adverſus quæ tela quoſque viros pugnandum eſſet, pavidi vulgo cernebant. ipſum quoque regem terror cepit, nondum juſto prælio cum Romanis congreſſum. itaque revocato filio, præſidioque quod in Pelagoniæ faucibus erat, ut iis copiis ſuas augeret; Pleurato Dardaniſq; iter in Macedoniam patefecit. Ipſe cum XX millibus peditum, quatuor millibus equitum ducibus transfugis ad hoſtem profectus, paulo plus ducentis paſſibus a caſtris Romanis tumulum propinquum Athaco foſſa ac vallo communivit. ac ſubjecta cernens Romana caſtra, admiratus eſſe dicitur & univerſam ſpeciem caſtrorum, & deſcripta ſuis quæque partibus, tum tendentium ordine, tum itinerum intervallis: & negaſſe, barbarorum ea caſtra ulli videri poſſe. Biduum COS. & rex, alter alterius conatus expectantes, continuere ſuos intra vallum. tertio die Romanus omnes copias in aciem eduxit. Rex vero tam celerem aleam univerſi certaminis timens, quadringentos Trallas (Illyriorum 35
id, ſicut alio diximus loco, eſt genus) & Cretenſes CCC. addito iis peditibus pari numero equitum, cum duce Athenagora, uno ex purpuratis, ad laceſſendos hoſtium equites miſit. Ab Romanis cum aberat acies eorum paulo plus quingentos paſſus, velites, & equitum duæ ferme alæ emiſſæ, ut numero quoque eques pedeſque hoſtem æquarent. Credidere regii, genus pugnæ,

cui aſſueverant, fore, ut equites invicem inſequentes refugienteſque nunc telis uterentur, nunc terga darent: Illyriorum velocitas ad excurſiones, & impetus ſubitos uſui eſſet: Cretenſes in invehentem ſe effuſe hoſtem ſagittas conjicerent. Turbavit hunc ordinem pugnandi non acrior, quam pertinacior, impetus Romanorum. nam haud ſecus quam ſi tota acie dimicarent, & velites, emiſſis haſtis, cominus gladiis rem gerebant: & equites, ut ſemel in hoſtem evecti ſunt, ſtantibus equis, partim ex ipſis equis, partim deſilientes immiſcenteſque ſe peditibus pugnabant, ita nec eques regius equiti par erat inſuetus ad ſtabilem pugnam: nec pedes concurſator & vagus, & prope ſeminudus genere armorum veliti Romano, parmam, gladiumque habenti, pariterque & ad ſe tuendum, & ad hoſtem petendum armato. non tulere itaque dimicationem, nec alia re, quam velocitate tutantes ſe, in caſtra refugerunt.

36 Uno deinde intermiſſo die, cum omnibus copiis equitum leviſque armaturæ pugnaturus rex eſſet, nocte cetratos, quos peltaſtas vocant, loco opportuno inter bina caſtra in inſidiis abdiderat: præceperatque Athenagoræ & equitibus, ut, ſi aperto prælio procederet res, uterentur fortuna: ſi minus, cedendo ſenſim, ad inſidiarum locum hoſtem pertraherent. & equitatus quidem ceſſit. duces cetratæ cohortis, non ſatis expectato ſigno, ante tempus excitatis ſuis, occaſionem benæ gerendæ rei amiſere. Romanus & aperto prælio victor, & tutus a fraude inſidiarum in caſtra ſeſe recepit. Poſtero die omnibus copiis COS. in aciem deſcendit, ante prima ſigna locatis elephantis, quo auxilio tum primum

Roma-

Romani, quia captos aliquot bello Punico habebant, uſi ſunt. ubi latentem intra vallum ſenſit, exprobrans metum, ſucceſſit: Poſteaquam ne tum quidem poteſtas pugnandi dabatur, quia ex tam propinquis ſtativis parum tuta frumentatio erat, diſperſos milites per agros equitibus extemplo invaſuris, octo ferme inde millia intervallo tutiorem frumentationem habiturus, caſtra ad Octolophum (id eſt loco nomen) movit. Cum in propinquo agro frumentarentur Romani, primo rex intra vallum ſuos tenuit, ut creſceret ſimul negligentia cum audacia hoſti. ubi effuſos vidit, cum omni equitatu, & Cretenſium auxiliaribus, quantum equitem velociſſimi pedites curſu æquare poterant, citato profectus agmine, inter caſtra Romana, & frumentatores conſtituit ſigna. inde copiis diviſis, partem ad conſectandos vagos frumentatores emiſit, dato ſigno, ne quem vivum relinquerent, cum parte ipſe ſubſtitit: itineraque, quibus ad caſtra recurſuri videbantur hoſtes, obſedit. Jam paſſim cædes ac fuga erat, necdum quiſquam in caſtra Romana nuntius cladis pervenerat, quia refugientes in regiam ſtationem incidebant: & plures ab obſidentibus vias, quam ab emiſſis ad cædem interficiebantur. tandem inter medias hoſtium ſtationes elapſi quidam trepidi tumultum magis, quam certum nuntium intulerunt caſtris. Conſul, equitibus juſſis, qua quiſque poſſet, opem ferre laborantibus, 37
ipſe legiones e caſtris educit, & agmine quadrato ad hoſtem ducit. Diſperſi equites per agros quidam aberrarunt, decepti clamoribus aliis ex alio exiſtentibus loco, pars obvios habuerunt hoſtes. pluribus locis ſimul pugna cœpit. Regia ſtatio atrociſſimum præ-

lium edebat. Nam & ipſa multitudine equitum peditumque prope juſta acies erat: & Romanorum, quia medium obſederat iter, plurimi in eam inferebantur. Eo quoque ſuperiores Macedones erant, quod & rex ipſe hortator aderat: & Cretenſium auxiliares multos ex improviſo vulnerabant, conferti præparatique in diſperſos & effuſos pugnantes. Quod ſi modum in inſequendo habuiſſent; non in præſentis modo certaminis gloriam, ſed in ſummam etiam belli profectum foret. nunc aviditate cædis intemperantius inſecuti, in prægreſſas cum tribunis militum cohortes Romanas incidere. & fugiens eques, ut primo ſigna ſuorum vidit, convertit in effuſum hoſtem equos: verſaque momento temporis fortuna pugnæ eſt, terga dantibus, qui modo ſecuti erant. multi cominus congreſſi, multi fugientes interfecti. nec ferro tantum periere, ſed in paludes quidam conjecti profundo limo cum ipſis equis hauſti ſunt. Rex quoque in periculo fuit. nam ruente ſaucio equo præceps ad terram datus, haud multum abfuit, quin jacens opprimeretur. ſaluti fuit eques, qui raptim ipſe deſiluit, pavidumque regem in equum ſubjecit. ipſe, cum pedes æquare curſu fugientes non poſſet equites, ab hoſtibus ad caſum regis concitatis confoſſus periit. Rex circumvectus paludes pervias inviaſque trepida fuga in caſtra tandem, jam deſperantibus pleriſq; incolumem evaſurum, pervenit. Ducenti Macedonum equites eo prælio periere, centum ferme capti, LXXX. admodum ornati equi, ſpoliis ſimul armorum
28 relatis, abducti. Fuerunt, qui hoc die regem temeritatis, conſulem ſegnitiæ accuſarent: nam & Philippo quieſcendum fuiſſe, cum paucis diebus hoſtes, exhauſto circa

omni agro, ad ultimum inopiæ venturos, ſciret: & conſulem, cum equitatum hoſtium, levemque armaturam fudiſſet, ac prope regem ipſum cepiſſet, protinus ad caſtra hoſtium ducere debuiſſe. nec enim manſuros ita perculſos hoſtes fuiſſe, debellarique momento temporis potuiſſe. id dictu, quam re, ut pleraque, facilius. nam ſi omnibus peditum quoque copiis rex congreſſus fuiſſet, forſitan inter tumultum, cum omnes victi, metuque perculſi ex prælio intra vallum, protinus inde ſupervadentem munimenta victorem hoſtem fugerent, exui caſtris potuerit rex. cum vero integræ copiæ peditum in caſtris manſiſſent, ſtationes ante portas, præſidiaque diſpoſita eſſent: quid, niſi ut temeritatem regis effuſe paulo ante ſecuti perculſos equites imitaretur, profeciſſet? neque enim ne regis quidem primum conſilium, quo impetum in frumentatores palatos per agros fecit, reprehendendum foret, ſi modum proſperæ pugnæ impoſuiſſet. Eo quoque minus eſt mirum, tentaſſe eum fortunam, quod fama erat, Pleuratum, Dardanoſque ingentibus copiis profectos domo, jam in Macedoniam tranſcendiſſe; quibus ſi undique circumventus copiis foret, ſedentem Romanum debellaturum credi poterat. Itaque ſecundum duas adverſas equeſtres pugnas multo minus tutam moram in iiſdem ſtativis fore Philippus ratus, cum abire inde, & fallere abiens hoſtem vellet: caduceatore ſub occaſum ſolis ad conſulem miſſo, qui inducias ad ſepeliendos equites peteret: fruſtratus hoſtem, ſecunda vigilia, multis ignibus per tota caſtra relictis, ſilenti agmine abiit. Corpus 39
jam curabat COS. cum veniſſe caduceatorem, & quid veniſſet, nuntiatum eſt. Reſpon-

ſo tantum dato, mane poſtero die fore copiam conveniendi, id quod quæſitum erat, nox, dieique inſequentis pars ad præcipiendum iter Philippo data eſt. montes, quam viam non ingreſſurum gravi agmine Romanum ſciebat, petit. COS. prima luce caduceatore datis induciis dimiſſo, haud ita multo poſt abiſſe hoſtem cum ſenſiſſet, ignarus qua ſequeretur, iiſdem ſtativis frumentando dies aliquot conſumpſit. Stuberam deinde petit, atque ex Pelagonia frumentum, quod in agris erat, convexit. inde ad Pellinam eſt progreſſus, nondum comperto, quam regionem hoſtes petiſſent. Philippus, cum Primo ad Bruanium ſtativa habuiſſet, profectus inde tranſverſis limitibus, terrorem præbuit ſubitum hoſti. movere itaque ex Pellina Romani, & ad Oſphagum flumen poſuerunt caſtra. Rex haud procul inde & ipſe vallo ſuper ripam amnis ducto (Erigonum incolæ vocant) conſedit. inde ſatis comperto Heordæam petituros Romanos, ad occupandas anguſtias, ne ſuperare hoſtes arctis faucibus incluſum aditum poſſent, præceſſit. ibi alia vallo, alia foſſa, alia lapidum congerie, ut pro muro eſſent, alia arboribus objectis, ita ut locus poſtulabat, aut materia ſuppeditabat, opere permuniit, atque (ut ipſe rebatur) viam ſuapte natura difficilem, objectis per omnes tranſitus operibus, inexpugnabilem fecit. Erant pleraque ſilveſtria circa, incommoda phalangi maxime Macedonum: quæ, niſi ubi prælongis haſtis velut vallum ante clypeos objecit, (quod ut fiat, libero campo opus eſt) nullius admodum uſus eſt. Thracas quoque rhomphææ, ingentis & ipſæ longitudinis, inter objectos undique ramos impediebant. Cretenſium una cohors non inutilis erat: ſed ea

quo-

quoque ipſa, ut, ſi quis impetum faceret, in patentem vulneri equum equitemque ſagittas conjicere poterat: ita adverſus ſcuta Romana nec ad trajiciendum ſatis magnam vim habebat, nec aperti quicquam erat quod peteret. Itaque id ut vanum teli genus ſenſerunt eſſe; ſaxis paſſim tota valle jacentibus inceſſebant hoſtem. ea majore cum ſonitu quam vulnere ullo, pulſatio ſcutorum parumper ſuccedentes Romanos tenuit. Deinde iis quoque ſpretis, partim teſtudine facta per adverſus vadunt hoſtes: partim brevi circuitu cum in jugum collis evaſiſſent, trepidos ex præſidiis ſtationibuſque Macedonas deturbant, & ut in locis impeditis difficili fuga, pleroſque etiam obtruncant. Ita an- 40
guſtiæ minore certamine, quam quod animis propoſuerant, ſuperatæ: & in Heordæam perventum, ubi pervaſtatis paſſim agris in Elimeam ſe recepit. inde impetum in Oreſtidem fecit, & oppidum Celetrum eſt aggreſſus in peninſula ſitum. lacus mœnia cingit: anguſtis faucibus unum ex continenti iter eſt. Primo ſitu ipſo freti, clauſis portis imperium abnuere: deinde poſtquam ſigna ferri, ac teſtudine ſuccedi ad portam, obſeſſaſque fauces agmine hoſtium viderunt, priuſquam experirentur certamen, metu in deditionem venerunt. Ab Celetro in Daſſaritios proceſſit, urbemque Pelium vi cepit. ſervitia inde cum cætera præda abduxit, & libera capita ſine pretio dimiſit. oppidumque iis reddidit, præſidio valido impoſito. nam & ſita opportune urbs erat ad impetus in Macedoniam faciendos. Ita peragratis hoſtium agris, conſul in loca pacata, ad Apolloniam, unde orſus bellum erat, copias reduxit.

CAPUT XXIX.

Philippus duabus opportunis expeditionibus Dardanos, atque Ætolos coercet.

PHilippum averterant Ætoli, & Athamanes, & Dardani, & tot bella repente alia ex aliis locis exorta. Adverſus Dardanos jam recipientes ex Macedonia ſeſe, Athenagoram cum expeditis peditibus, ac majore parte equitatus miſit, juſſum inſtare ab tergo abeuntibus, &, carpendo poſtremum agmen, ſegniores eos ad movendos domo exercitus efficere. Ætolos Damocritus prætor, qui moræ ad decernendum bellum ad Naupactum auctor fuerat, idem proximo concilio ad arma conciverat, poſt famam equeſtris ad Octolophum pugnæ, Dardanorumque, & Pleurati cum Illyriis tranſitum in Macedoniam, ad hæc claſſis Romanæ adventum in Oreum, & ſuper circumfuſas tot Macedoniæ gentes, maritimam quo-
41 que inſtantem obſidionem. Hæ cauſæ Damocritum Ætoloſque reſtituerant Romanis: & Aminandro rege Athamanum adjuncto profecti, Cercinium obſedere. Clauſerant portas, incertum vi an voluntate, quia regium habebant præſidium. cæterum intra paucos dies captum eſt Cercinium atque incenſum. qui ſuperfuerant e magna clade, liberi ſervique inter cæteram prædam abducti. Is timor omnes, qui circumcolunt Bœben paludem, relictis urbibus, montes coegit petere. Ætoli, inopia prædæ inde averſi, in Perræbiam ire pergunt. Cyretias ibi vi capiunt, fœdeq; diripiunt. qui Mallœam incolunt, voluntate in deditionem ſocietatemque accepti. Ex

Per-

Perræbia Gomphos petendi Aminander auctor erat. & imminet Athamania huic urbi, videbaturque expugnari ſine magno certamine poſſe. Ætoli campos Theſſaliæ opimos ad prædam petiere, ſequente, quanquam non probante Aminandro nec effuſas populationes Ætolorum, nec caſtra, quo ſors tuliſſet loco, ſine ullo diſcrimine ac cura muniendi poſita. itaque ne temeritas eorum negligentiaque ſibi ac ſuis etiam cladis alicujus cauſa eſſet, cum campeſtribus locis ſubjicientes eos caſtra Phecado urbi videret, ipſe paulo plus quingentorum paſſuum inde tumulum ſuis, quamvis levi munimento tutum, cepit. cum Ætoli, niſi quod populabantur, vix m eminiſſe viderentur, ſe in hoſtium agro eſſe, alii palati ſemiermes vagarentur, alii in caſtris ſine ſtationibus per ſomnum vinumque dies noctibus æquarent, Philippus inopinantibus advenit. quem cum abeſſe, refugientes ex agris quidam pavidi nuntiaſſent, trepidare Damocritus, cæterique duces. & erat forte meridianum tempus, quo plerique graves cibo ſopiti jacebant. excitare igitur alii alios, jubere arma capere, alios dimittere ad revocandos qui palati per agros prædabantur. tantaque trepidatio fuit, ut ſine gladiis quidam equitum exirent, loricas plerique non induerent. ita raptim educti, cum univerſi ſexcentorum ægre ſimul equites peditesque numerum expleſſent, incidunt in regium equitatum, numero, armis, animiſque præſtantem. itaque primo impetu fuſi, vix tentato certamine, turpi fuga repetunt caſtra. cæſi, captique quidam, quos equites ab agmine fugientium intercluſere. Philippus, ſuis jam vallo appropinquantibus, receptui cani 42
juſſit. fatigatos enim equos viroſque non

tam prælio, quam itineris ſimul longitudine, ſimul præpropera celeritate habebat. itaque turmatim equites, invicemque manipulos levis armaturæ aquatum ire, & prandere jubet: alios in ſtatione armatos retinet, opperiens agmen peditum tardius ductum propter gravitatem armorum. quod ubi advenit, & ipſis imperatum, ut ſtatutis ſignis, armiſque ante ſe poſitis, raptim cibum caperent: binis terniſve ſummum ex manipulis aquandi cauſa miſſis, interim eques cum levi armatura paratus inſtructuſque ſtetit, ſi quid hoſtis moveret. Ætoli (jam enim quæ per agros multitudo ſparſa fuerat receperat ſe in caſtra) ut defenſuri munimenta, circa portas vallumque armatos diſponunt, dum quiet os hoſtes ipſi feroces ex tuto ſpectabant. poſtea quam mota ſigna Macedonum ſunt. & ſuccedere ad vallum parati atque inſtructi cœpere, omnes repente relictis ſtationibus per averſam partem caſtrorum ad tumulum, ad caſtra Athamanum perfugiunt. multi in hac quoque tam trepida fuga capti cæſique ſunt Ætolorum. Philippus, ſi ſatis diei ſupereſſet, non dubius, quin Athamanes quoque exui caſtris potuiſſent, die per prælium, deinde per direptionem caſtrorum abſumpto, ſub tumulo in proxima planitie conſedit, prima luce inſequentis diei hoſtem aggreſſurus. Sed Ætoli eodem pavore, quo ſua caſtra reliquerant, nocte proxima diſperſi fugerunt. Maxime uſui fuit Aminander, quo duce Athamanes itinerum periti ſummis montibus per calles ignotos ſequentibus eos hoſtibus in Ætoliam perduxerunt. non ita multos in diſperſa fuga error intulit in Macedonum equites, quos luce prima Philippus, ut deſertum tumulum vidit, ad carpendum hoſtium agmen

mi-

miſit. Per eos dies & Athenagoras, regius 43 præfectus, Dardanos recipientes ſe in fines adeptus, poſtremum agmen primo turbavit. dein poſteaquam Dardani converſis ſignis direxere aciem, æqua pugna juſto prælio erat. ubi rurſus procedere Dardani cœpiſſent, equite & levi armatura regii nullum talis auxilii genus habentes Dardanos, oneratos immobilibus armis, vexabant: & loca ipſa adjuvabant. Occiſi perpauci ſunt, plures vulnerati, captus nemo: quia non excedunt temere ordinibus ſuis, ſed confertim & pugnant, & cedunt. Ita damna Romano accepta bello, duabus per opportunas expeditiones coercitis gentibus, reſtituerat Philippus incœpto forti, non proſpero ſolum eventu. Minuit deinde ei forte oblata res hoſtium Ætolorum numerum. Scopas princeps gentis ab Alexandria magno cum pondere auri ab rege Ptolemæo miſſus, ſex millia peditum, & equites mercede conductos Ægyptum avexit. nec ex juventute Ætolorum quenquam reliquiſſet, ni Damocritus nunc belli quod inſtaret, nunc futuræ ſolitudinis admonens, (incertum cura gentis, an ut adverſaretur Scopæ, parum donis cultus) partem juniorum caſtigando domi continuiſſet. Hæc ea æſtate ab Romanis Philippoque geſta erant.

CAPUT XXX.

Athenienſes ſpe præſentis Romani auxilii, quod odium in Philippum per metum continuerant, effundunt.

Claſſis a Corcyra ejuſdem principio æ- 44 ſtatis cum L. Apuſtio legato profecta, Malea ſuperata, circa Scyllæum agri

Hermionici Attalo regi conjuncta eſt. Tum vero Athenienſium civitas, cui odio in Philippum per metum jamdiu moderata erat, id omne in auxilii præſentis ſpem effundit. Nec unquam ibi deſunt linguæ promptæ ad plebem concitandam. quod genus cum in omnibus liberis civitatibus, tum præcipue Athenis, ubi oratio plurimum pollet, favore multitudinis alitur. Rogationem extemplo tulerunt, plebeſque ſcivit, *ut Philippi ſtatuæ, imagines omnes nominaque earum, item majorum ejus virilis ac muliebris ſexus omnium tollerentur delerenturque. dies feſti, ſacra, ſacerdotes, quæ ipſius majorumve ejus honoris cauſa inſtituta eſſent, omnia profanarentur: loca quoque, in quibus poſitum aliquid, inſcriptumve honoris ejus cauſa fuiſſet, deteſtabilia eſſe: neque in iis quicquam poſtea poni dedicarique placere eorum, quæ in loco puro poni dedicarique fas eſſet. ſacerdotes publicos, quotieſcunque pro populo Athenienſi, ſociiſque, & exercitibus, & claſſibus eorum precarentur, toties deteſtari atque exſecrari Philippum, liberos ejus, regnumque, terreſtres navaleſque copias, Macedonum genus omne, nomenque.* additum decreto, *ſi quis quid poſtea, quod ad notam ignominiumque Philippi pertineret, ferret, id omne populum Athenienſem juſſurum. ſi quis contra ignominiam, prove honore ejus dixiſſet feciſſetve, qui occidiſſet eum, jure cæſurum.* poſtremo incluſum, *ut omnia quæ adverſus Piſiſtratidas decreta quondam erant, eadem in Philippo ſervarentur.*

CA-

CAPUT XXXI.

Res L. Apuſtii legati Romani, & Attali Regis contra Philippum.

ATthenienſes quidem literis, verbiſque, 45
quibus ſolis valent, bellum adverſus
Philippum gerebant. Attalus Romanique,
cum Pyræeum primo ab Hermione petiſ-
ſent; paucos ibi morati dies, oneratiqueæ-
queimmodicis ad honores ſociorum, ac quæ
in iram adverſus hoſtem fuerant. Athenien-
ſium decretis, navigant a Pyræeo Andrum.
& cum in portu, quem Gaureleon vocant,
conſtitiſsent, miſſis, qui tentarent oppida-
norum animos, ſi voluntate tradere urbem,
quam vim experiri mallent: poſtquam præ-
ſidio regio arcem teneri, nec ſe poteſtatis ſuæ
eſse reſpondebant: expoſitis copiis, omnique
apparatu urbium expugnandarum, diverſis
partibus rex & legatus Romanus ad urbem
ſubeunt. Plus aliquanto Græcos Romana ſi-
gna, armaque non ante viſa, armique mili-
tum tam prompte ſuccedentium * muro ter- * al.
ruere. itaque fuga extemplo in arcem facta muros.
eſt urbe hoſtes potiti. & in arce cum biduum,
loci ſe magis, quam armorum fiducia, tenuiſ-
ſent: tertio die pacti ipſi præſidiumque, ut
cum ſingulis veſtimentis Delium Bœotiæ
tranſveherentur. Et ab Romanis regi Atta-
lo conceſsa: prædam ornamentaque urbis ipſi
avexerunt. Attalus, ne deſertam haberet in-
ſulam, & Macedonum fere omnibus, & qui-
buſdam Andriorum, ut manerent, perſuaſit.
poſtea & ab Delio, qui ex pacto tranſvecti eo
fuerant, promiſſis regis, cum deſiderium quo-
que patriæ facilius ad credendum inclinaret

ani-

animos, revocati. Ab Andro Cythnum trajecerunt. ibi dies aliquot oppugnanda urbe nequicquam abſumpti, &, quia vix operæ pretium erat, abſceſſere. Ad Praſias (continentis Atticæ is locus eſt) Iſſæorum XX. lembi claſſi Romanorum adjuncti ſunt. ii miſſi ad populandos Caryſtiorum agros. cætera claſſis Geræſtum, nobilem Eubœæ portum, dum a Caryſto Iſſæi redirent, tenuit. Inde omnes, velis in altum datis, maris medio præter Scyrum inſulam Icum pervenere. ibi paucos dies ſæviente borea retenti, ubi prima tranquillitas data eſt, Sciathum trajecere, vaſtatam urbem, direptamque nuper a Philippo. Per agros palati milites, frumentum, & ſi qua alia uſui eſſe ad veſcendum poterant, ad naves retulere. prædæ nec erat quicquam, nec meruerant Græci, cur diriperentur. Inde Caſſandream petentes, primo ad Mendin, maritimum civitatis ejus vicum, tenuere. inde cum ſuperato promontorio ad ipſa mœnia urbis circumagere claſſem vellent: ſæva coorta tempeſtate, prope obruti fluctibus, diſperſi, magna ex parte amiſſis armamentis, in terram effugerunt. Omen quoque ea maritima tempeſtas ad rem terra gerendam fuit. nam collectis in unum navibus, expoſitiſque copiis aggreſſi urbem, cum multis vulneribus repulſi, (& erat validum ibi regium præſidium) irrito incœpto regreſſi Canaſtrum Palenes trajecere. inde ſuperato Toronæ promontorio, navigantes Acanthum petiere. ibi primo ager vaſtatus, deinde ipſa urbs vi capta ac direpta. nec ultra progreſſi, (jam enim & graves præda naves habebant) retro unde venerant, Sciathum, & ab Sciatho Eubœam re-
46 petunt. Ibi relicta claſſe, decem navibus expeditis

peditis ſinum Maliacum intravere ad colloquendum cum Ætolis de ratione gerendi belli. Sipyrrhicas Ætolus princeps legationis ejus fuit, qui ad communicanda conſilia Heracleam cum Rege, & cum Romano legato venit. Petitum ex fœdere ab Attalo eſt, ut mille milites præſtaret: tantum enim numerum bellum gerentibus adverſus Philippum debebat. Id negatum Ætolis, quod illi quoque gravati prius eſſent ad populandam Macedoniam exire, quo tempore, Philippo circa Pergamum urente ſacra, profanaque, abſtrahere eum inde reſpectu rerum ſuarum potuiſſent. Ita Ætoli cum ſpe magis, Romanis omnia pollicentibus, quam cum auxilio dimiſſi. Apuſtius cum Attalo ad claſſem rediit. inde conſultari de Oreo oppugnando cœptum. Valida ea civitas & mœnibus, &, quia ante fuerat tentata, firmo erat præſidio. Conjunxerant ſe iis poſt expugnationem Andri cum præfecto Ageſimbroto XX. Rhodiæ naves, tectæ omnes. eam claſsem in ſtationem ad Zelaſium miſerunt, (Iſthmiæ id ſuper Demetriadem promontorium eſt peropportune objectum) ut, ſi quid inde moverent Macedonum naves, in præſidio eſsent. Heraclides prefectus regius claſsem ibi tenebat, magis per occaſionem, ſi quam negligentia hoſtium dediſſet, quam aperta vi quicquam auſurus. Oreum diverſi Romani & rex Attalus oppugnabant: Romani a maritima arce, regii adverſus vallem inter duas jacentem arces, qua & muro interſepta urbs eſt. & ut loca diverſa, ſic diſpari modo etiam oppugnabant: Romani teſtudinibus, & vineis, & ariete admovendo muris: regii baliſtis, catapultiſque, & alio omni genere tormentorum tela ingerentes, & pondere

ingen-

ingenti ſaxa jaciebant, & cuniculos, & quicquid aliud priore oppugnatione expertum profuerat. Cæterum non plures tantum Macedones, quam ante tuebantur urbem, ſed etiam præſentioribus animis, & caſtigationibus regis in admiſsa culpa, & ſimul minarum, ſimul promiſſionum in futurum memores: ita ut parum in expugnatione celeri ſpei eſset. Interim & aliud agi poſse ratus legatus, relictis quot ſatis videbatur ad opera perficienda, trajicit in proxima continentis: Lariſsamque, non illam in Theſsalia nobilem urbem, ſed alteram, quam Cremaſten vocant, ſubito adventu, præter arcem, cepit. Attalus quoque Ægeleon, nihil minus quam tale quicquam in alterius oppugnatione urbis timentibus, oppreſſit. Et jam cum opera in effectu erant circa Oreum, tum præſidium, quod intus erat, labore aſſiduo, vigiliis diurnis pariter nocturniſque, & vulneribus confectum; muri quoque pars ariete incuſso ſubruta, multis jam locis prociderat. perque apertum ruina iter nocte Romani, quodque ſuper portum eſt, in arcem perruperunt. Attalus luce prima, ſigno ex arce dato ab Romanis, & ipſe urbem invaſit, ſtratis magna ex parte muris: præſidium, oppidanique in alteram arcem perfugere: unde biduo poſt deditio facta. urbs regi; captiva corpora Romanis ceſsere.
47 Jam autumnale æquinoctium inſtabat, & eſt ſinus Euboicus, quem Cœla vocant, ſuſpectus nautis. itaque ante hiemales motus evadere inde cupientes, Pyræeum, unde profecti ad bellum erant, repetunt. Apuſtius, triginta navibus ibi relictis, ſuper Maleam navigat Corcyram. regem ſpatium initiorum Cereris, ut ſacris intereſset, tenuit, ſecundum initia & ipſe in

in Aſiam ſe recepit, Ageſimbroto, & Rhodiis domum remiſſis.

CAPUT XXXII.

L. Furio Purpureoni, qui Prætor cum Gallis proſpere pugnaverat, cum in ſenatu, quia rem in aliena provincia exercitu alieno geſſerat, certatum eſſet, tandem triumphus decernitur.

HÆC ea æſtate terra marique adverſus
Philippum ſocioſque ejus a conſule &
legato Romanis, adjuvantibus rege Attalo,
& Rhodiis, geſta. Conſul alter C. Aurelius
ad confectum bellum cum in provinciam
veniſset, haud clam tulit iram adverſus prætorem,
quod abſente ſe rem geſſiſset. miſso
igitur eo in Etruriam, ipſe in agrum hoſtium
legiones induxit: populandoque cum
præda majore quam gloria, bellum geſſit.
L. Furius, ſimul quod in Etruria nihil
erat rei quod gereret: ſimul Gallico triumpho
imminens, quem abſente conſule irato
atque invidente facilius impetrari poſse ratus,
Romam inopinato cum veniſset, ſenatum
in æde Bellonæ habuit: expoſitiſque
rebus geſtis, ut triumphanti ſibi in urbem
invehi liceret, petit. Apud magnam par- 48
tem ſenatus & magnitudine rerum geſtarum
valebat, & gratia. majores natu negabant
triumphum, & quod alieno exercitu
rem geſſiſset, & quod provinciam reliquiſset
aviditate rapiendi occaſionem triumphi.
id vero eum nullo exemplo feciſse.
conſulares præcipue expectandum
fuiſse conſulem dicebant: potuiſse enim caſtris
prope urbem poſitis, tutanda colonia,
ita ut acie non decerneret, in adventum
ejus

ejus rem extrahere: & quod prætor non feciſſet, ſenatui faciendum eſſe. conſulem expectarent, ubi coram diſceptantes conſulem & prætorem audiſſent, verius de cauſa exiſtimaturos eſſe. Magna pars ſenatus nihil præter res geſtas, & an in magiſtratu ſuiſque auſpiciis geſſiſſet, cenſebant ſpectare ſenatum debere. *Ex duabus coloniis, quæ velut clauſtra ad cohibendos Gallicos tumultus oppoſita fuiſſent, cum una direpta & incenſa eſſet, trajecturumque id incendium, velut ex continentibus tectis, in alteram tam propinquam coloniam eſſet, quid tandem prætori faciendum fuiſſe? nam ſi ſine conſule geri nihil oportuerit, aut ſenatum peccaſſe, qui exercitum prætori dederit, (potuiſſe enim, ſi non cum prætoris, ſed conſulis exercitu rem geri voluerit, ita finire S. C. ne per prætorem, ſed per conſulem gereretur) aut conſulem, qui non, cum exercitum ex Etruria tranſire in Galliam juſſiſſet, ipſe Arimini occurrerit, ut bello intereſſet, quod ſine eo geri fas non eſſet. Non expectare belli tempora moras, & dilationes imperatorum. & pugnandum eſſe interdum, non quia velis, ſed quia hoſtis cogat. pugnam ipſam, eventumque pugnæ ſpectari oportere. fuſos, cæſoſque hoſtes, caſtra capta, ac direpta, coloniam liberatam obſidione, alterius coloniæ captivos recuperatos, reſtitutoſque ſuis, debellatum uno prælio eſſe. non homines tantum ea victoria lætatos, ſed diis quoque immortalibus per triduum ſupplicationes habitas, quod bene ac feliciter, non quod male ac temere reſpublica a L. Furio prætore geſta eſſet. data fato etiam quodam Fu-*
49 *riæ genti Gallica bella.* Hujus generis orationibus ipſius amicorumque victa eſt præſentis gratia prætoris, abſentis conſulis majeſtas: triumphumque frequentes L. Furio decreverunt. Triumphavit de Gallis in magiſtratu
L. Fu-

L. Furius prætor. In ærarium tulit trecenta viginti millia æris, argenti CLXX. millia pondo. neque captivi ulli ante currum ducti, neque ſpolia prælata, neque milites ſecuti. omnia, præter victoriam, penes conſulem eſſe apparebat.

CAPUT XXXIII.

Militibus Scipionis, qui in Hiſpania, & in Africa militaverant, agri dividuntur: coloni Venuſini ſupplentur: C. Cornelius Cethegus in Hiſpania ingenti clade hoſtes ſuperat.

Ludi deinde a P. Cornelio Scipione, quos conſul in Africa voverat, magno apparatu facti. Et de agris militum ejus decretum, ut, quot quiſque eorum annos in Hiſpania, aut in Africa militaſſet, in ſingulos annos bina jugera acciperet. eum agrum decemviri aſſignarent. Triumviri inde creati ad ſupplendum Venuſinis colonorum numerum, quod bello Annibalis attenuatæ vires ejus coloniæ erant, C. Terentius Varro, T. Quintius Flamininus, P. Cornelius Cn. F. Scipio. hi colonos Venuſiam adſcripſerunt. Eodem anno C. Cornelius Cethegus, qui pro conſule Hiſpaniam obtinebat, magnum hoſtium exercitum in agro Sedetano fudit. quindecim millia Hiſpanorum eo prælio dicuntur cæſa, ſigna militaria capta octo & LXX.

CAPUT XXXIV.

C. Aurelius Cotta Romam reverſus queritur, decretum a ſenatu T. Furio triumphum, non explorata prius, more majorum, rerum geſtarum veritate: habitis comitiis, novi magiſtratus creantur: conſules hujus anni ſunt L. Cornelius Lentulus, P. Villius Tappulus.

C. Aurelius COS. cum ex provincia Romam comitiorum cauſa veniſſet, non id, quod animis præceperant, queſtus eſt, *non expectatum ſe ab ſenatu, neque diſceptandi cum prætore conſuli poteſtatem factam: ſed ita triumphum decreviſſe ſenatum, ut nullius, niſi ejus, qui triumphaturus eſſet, haud eorum qui bello interfuiſſent, verba audiret. majores ideo inſtituiſſe, ut legati, Tr. mil., centuriones, milites denique triumpho adeſſent, ut veritas rerum geſtarum ejus, cui tantus honos haberetur, publice videretur. ecquem ex eo exercitu, qui cum Gallis pugnaverit, ſi non militem, lixam ſaltem fuiſſe, quem percunctari poſſet ſenatus, quid veri prætor vanive referret?* Comitiis deinde diem indixit, quibus creati ſunt conſules L. Cornelius Lentulus, P. Villius Tappulus. Prætores inde facti L. Quintius Flamininus, L. Valerius Flaccus, L. Villius Tappulus, Cn. Bæbius Tamphilus. Annona quoque eo anno pervilis fuit. frumenti vim magnam ex Africa advectam ædiles curules M. Claudius Marcellus, & Sex. Ælius Pætus binis æris in modios populo diviſerunt: & ludos Romanos magno apparatu fecerunt: diem unum inſtaurarunt: ſigna ænea quinque ex multatitio ar-

ar-

argento in ærario poſuerunt. Plebeii ludi ab ædilibus L. Terentio Maſſaliota, & Cn. Bæbio Tamphilo, quem prætorem deſignaverant, ter toti inſtaurati. Et ludi funebres eo anno per quatriduum in foro, mortis M. Valerii Lævini cauſa, a P. & M. filiis ejus facti, & munus gladiatorium datum ab iis. paria quinque & viginti pugnarunt. M. Aurelius Cotta, decemvir ſacrorum, mortuus: in ejus locum M. Acilius Glabrio ſuffectus. Comitiis ædiles currules creati ſunt forte ambo, qui ſtatim occipere magiſtratum non poſſent. nam C. Cornelius Cethegus abſens creatus erat, cum Hiſpaniam obtineret provinciam: C. Valerius Flaccus, quem præſentem creaverant, quia flamen Dialis erat, jurare in leges non poterat: magiſtratum autem plus quinque dies, niſi qui juraſſet in leges, non licebat gerere. Petente Flacco, ut legibus ſolveretur, ſenatus decrevit, ut ſi ædilis qui pro ſe juraret, arbitratu conſulum daret, conſules, ſi eis videretur, cum tribunis plebis agerent, uti ad plebem ferrent. Datus qui juraret pro fratre, L. Valerius Flaccus, prætor deſignatus. tribuni ad plebem tulerunt, plebeſque ſcivit, ut perinde eſſet, ac ſi ipſe ædilis juraſſet. De altero ædile plebiſcitum eſt factum, rogantibus tribunis, quos duos in Hiſpaniam cum imperio ad exercitus ire juberent, ut C. Cornelius, ædilis curulis, ad Magiſtratum gerendum veniret, & L. Manlius Acidinus decederet de provincia multos poſt annos. plebes Cn. Cornelio Lentulo, & L. Stertinio pro conſulibus imperium eſſe in Hiſpania juſſit.

DE-

DECADIS QUARTÆ

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

Facta provinciarum ſortitione, feriæ Latinæ inſtaurantur: prodigia nuntiata procurantur.

1 U.C. 552 COnſules prætoreſque, cum Idib. Martiis Magiſtratum iniſſent, provincias ſortiti ſunt. L. Lentulo Italia, P. Villio Macedonia: prætoribus, L. Quintio urbana, Cn. Bæbio Ariminum, L. Valerio Sicilia, L. Villio Sardinia evenit. Lentulus COS. novas legiones ſcribere juſſus: Villius a P. Sulpitio exercitum accipere. in ſupplementum ejus quantum militum videretur ut ſcriberet, ipſi permiſſum. Prætori Bæbio legiones, quas C. Aurelius COS. habuiſſet, ita decretæ, ut retineret eas, donec conſul novo cum exercitu ſuccederet in Galliam: ubi is veniſſet, omnes milites exauctorati domum dimitterentur, præter quinque millia ſocium. his obtineri circa Ariminum provinciam ſatis eſse: prorogato imperio prætoribus prioris anni: Cn. Sergio, ut militibus, qui in Hiſpania, Sicilia, Sardinia ſtipendia per multos annos feciſſent, agrum aſſignandum curaret: Q. Minutio, ut in Bruttiis idem de conjurationibus quæſtiones, quas prætor cum fide curaque exercuiſſet, perficeret: & eos, quos ſacrilegii compertos in vinculis Romam miſiſſet, Locros mitteret ad ſupplicium: quæque ſublata ex delubro Proſerpi-

næ eſſent, reponenda cum piaculis curaret. Feriæ Latinæ pontificum decreto inſtauratæ ſunt, quod legati ab Ardea queſti in ſenatu erant, ſibi in monte Albano Latinis carnem, ut aſſolet, datam non eſſe. Ab Sueſſa nuntiatum eſt, duas portas, quodque inter eas muri erat, de cœlo tactum. & Formiani legati, ædem Jovis: item Oſtienſes, ædem Jovis: & Veliterni, Apollinis & Sangi ædes: & in Herculis æde capillum enatum, & ex Bruttiis ab Q. Minutio pro prætore ſcriptum, equuleum cum quinque pedibus, pullos gallinaceos tres cum ternis pedibus natos eſse. inde a P. Sulpitio pro conſule ex Macedonia literæ allatæ, in quibus inter cætera ſcriptum erat, lauream in puppi navis longæ enatam. Priorum prodigiorum cauſa ſenatus cenſuerat, ut conſul majoribus hoſtiis, quibus diis videretur, ſacrificaret, ob hoc unum prodigium aruſpices in ſenatum vocati, atque ex reſponſo eorum ſupplicatio populo in diem unum edicta, & ad omnia pulvinaria res divinæ factæ.

CAPUT II.

Carthaginienſes impoſitum in ſtipendium aurum primum Romam afferunt: cum probum non eſſe renuntiaſſent quæſtores, intertrimentum ſupplent. petentibus ut obſides redderentur, centum redduntur. Narnenſium colonorum numerus expletur.

CArthaginienſes eo anno argentum, in
ſtipendium impoſitum, primum Ro- 2
mam advexerunt, id quia probum non eſse
quæſtores renuntiaverant, experientibuſque
pars quarta decocta erat, pecunia Romæ
mutua

mutua ſumpta intertrimentum argenti ſupleverunt. Petentibus deinde, ut, ſi jam videretur ſenatui, obſides ſibi redderentur, centum redditi obſides. de cæteris, ſi in fide permanerent, ſpes facta. Petentibus iiſdem, qui non redebantur obſides, ut ab Norba, ubi parum commode eſſent, alio traducerentur, conceſsum, ut * Setiam & Ferentinum tranſirent. Gaditanis item petentibus remiſſum, ne præfectus Gades mitteretur, adverſus quod iis in fidem populi Rom. venientibus cum L. Martio Septimo conveniſſet. Et Narnienſium legatis querentibus ad numerum ſibi colonos non eſse, & immiſtos quoſdam non ſui generis pro colonis ſe gerere, earum rerum cauſa triumviros creare L. Cornelius COS. juſsus. creati P. & Sex. Ælii, (Pætis fuit ambobus cognomen) & C. Cornelius Lentulus. Quod Narnienſibus datum erat, ut colonorum numerus augeretur, id Coſsani petentes non impetraverunt.

* al. Signiam.

CAPUT III.

P. Villius Coſ. in Macedoniam profectus atrocem militum ſeditionem componit.

3 Rebus, quæ Romæ agendæ erant, perfectis, conſules in provincias profecti. P. Villium, in Macedoniam cum veniſset, atrox ſeditio militum jam ante irritata, nec ſatis in principio compreſsa excepit. M. M. ea militum fuere, qui ex Africa, poſt devictum Annibalem, in Siciliam, inde, anno fere poſt, in Macedoniam pro voluntariis tranſportati erant. id voluntate factum negabant. *ab tribunis recuſantes in naves impoſitos. ſed utcunque ſeu invita ſeu ſuſcepta foret militia, & eam exhauſtam, & finem ali-*

quem

quem militandi fieri æquum eſſe. multis annis ſeſe Italiam non vidiſſe, conſenuiſſe ſub armis in Sicilia, Africa, Macedonia: confectos jam ſe labore & opere, exangues tot acceptis vulneribus eſſe. Conſul *cauſam poſtulandæ miſſionis probabilem, ſi modeſte peteretur*, videri dixit: *ſeditionis nec eam, nec ullam aliam ſatis juſtam cauſam eſſe. itaque ſi manere ad ſigna, & dicto parere velint, ſe de miſſione eorum ad ſenatum ſcripturum. modeſtia facilius, quam pertinacia, quod velint, impetraturos.*

CAPUT IV.

Philippus Thaumacos oppugnare aggreſſus, ab incœpto deſiſtit, ac in Macedoniam in hiberna copias reducit.

THaumacos eo tempore Philippus ſumma vi oppugnabat aggeribus, vineiſque: & jam arietem muris admoturus erat. cæterum incœpto abſiſtere eum coegit ſubitus Ætolorum adventus, qui Archidamo duce inter cuſtodias Macedonum mœnia ingreſſi, nec die nec nocte finem ullum erumpendi nunc in ſtationes, nunc in opera Macedonum faciebant. & adjuvabat eos natura ipſa loci. namque Thaumaci a Pylis, ſinuque Maliaco per Lamiam eunti loco alto ſiti ſunt, ipſis faucibus imminentes, quas Cœlen vocant. Theſſaliæque tranſeunti confragoſa loca, implicataſque flexibus vallium vias, ubi ventum ad hanc urbem eſt, repente velut maris vaſti, ſic immenſa panditur planities, ut ſubjectos campos terminare oculis haud facile queas. ab eo miraculo Thaumaci appellati. nec altitudine ſolum tuta urbs, ſed quod ſaxo undique abſciſſo rupibus impoſita eſt. Hæ difficultates, & quod 4

haud ſatis dignum tanti laboris periculique pretium erat, ut abſiſteret incepto Philippus, effecerunt. hiems quoque jam inſtabat, cum inde abſceſſit, & in Macedoniam in hiberna copias reduxit.

CAPUT V.

Philippus, quamvis in hibernis, ingenti cura bellum apparat: principio veris profectus in Epirum, ſaltum occupat.

5 IBi cæteri quidem data quantacunque quiete temporis, ſimul animos, corporaque remiſerant: Philippum, quantum ab aſſiduis laboribus itinerum pugnarumque laxaverat animum, tanto magis intentum in univerſum eventum belli curæ angunt: non hoſtes modo timentem, qui terra marique urgebant, ſed nunc ſociorum, nunc etiam popularium animos, ne & illi ad ſpem amicitiæ Romanorum deficerent, & Macedonas ipſos cupido novandi res caperet. itaque & in Achajam legatos miſit, ſimul qui jusjurandum (ita enim pepigerant, quotannis juraturos in verba Philippi) exigerent: ſimul qui redderent Achæis Orchomenon, & Heræam, & Triphylia: Illis Alipheram contendentibus, nunquam eam urbem fuiſſe ex Triphylia, ſed ſibi debere reſtitui: quia una eſſet ex iis, quæ ad condendam Megalopolim ex concilio Arcadum contributæ forent. Et cum Achæis quidem per hæc ſocietatem firmabat. Macedonum animos ſibi conciliavit cum Heraclide. nam cum eum maximæ invidiæ ſibi eſſe cerneret, multis criminibus oneratum in vincula conjecit, ingenti popularium gaudio. Bellum, ſi quando unquam ante alias, cum magna

cura apparavit, exercuitque in armis & Macedonas, & mercenarios milites: principioque veris cum Athenagora omnia externa auxilia, quodque levis armaturæ erat, in Chaoniam per Epirum ad occupandas, quæ ad Antigoniam fauces ſunt, (Stena vocant Græci) miſit. ipſe paucis poſt diebus graviore ſecutus agmine, cum ſitum omnem regionis aſpexiſſet: maxime idoneum ad muniendum locum credidit eſſe præter amnem Aoum. Is inter montes, quorum alterum Æropum, alterum Aſnaum incolæ vocant, anguſta valle fluit, iter exiguum ſuper ripam præbens. Aſnaum Athenagoram cum levi armatura tenere ac communire jubet: ipſe Æropo poſuit caſtra. quæ abſciſſæ rupes erant, ſtatio paucorum armatorum tenebat. quæ minus tuta erant, alia foſſis, alia vallis, alia turribus muniebat. magna tormentorum etiam vis, ut miſſilibus procul arcerent hoſtem, idoneis locis diſpoſita eſt: tabernaculum regium pro vallo in conſpecto maxime tumulo, ut terrorem hoſtibus, ſuiſque ſpem ex fiducia faceret, poſitum. Conſul per Charopem Epirotem 6
certior factus, quos ſaltus cum exercitu inſediſſet rex, & ipſe cum Corcyræ hibernaſſet, vere primo in continentem trajectus ad hoſtem ducere pergit. quinque millia ferme ab regiis caſtris cum abeſſet, loco munito relictis legionibus, ipſe cum expeditis progreſſus ad ſpeculanda loca, poſtero die conſilium habuit, utrum per inſeſſum ab hoſte ſaltum, quanquam labor ingens periculumque proponeretur, tranſitum tentaret: an eodem itinere, quo priore anno Sulpitius Macedoniam intraverat, circumduceret copias. Hoc conſilium per multos dies agitanti nuncius venit, T. Quintium conſulem factum, ſortitumque provin-

ciam Macedoniam, maturato itinere jam Corcyram trajeciſſe. Valerius Antias intraſſe ſaltum Villium tradit, & quia recto itinere nequierit, omnibus a rege inſeſſis, ſecutum vallem, per quam mediam fertur Aous amnis, ponte raptim facto, in ripam, in qua erant caſtra regia, tranſgreſſum acie conflixiſſe: fuſum fugatumque regem, caſtris exutum. XII. millia hoſtium eo prælio cæſa, capta duo millia & ducentos, & ſigna militaria centum XXXII. equos CCXXX. ædem etiam Jovi in eo prælio votam, ſi res proſpere geſta eſſet. Cæteri Græci Latinique auctores, quorum quidem ego legi annales, nihil memorabile a Villio actum, integrumque bellum inſequentem conſulem T. Quintium accepiſſe tradunt.

CAPUT VI.

Cenſores creantur P. Cornelius Scipio, & P. Ælius Pætus: Manlius Acidinus ex Hiſpania, quia ne ovans redeat prohibetur, privatus urbem ingreditur: Cn. Bœbius Tamphilus a Gallis circumventus magna clade cæditur.

7 Dum hæc in Macedonia geruntur, Conſul alter L. Lentulus, qui Romæ ſubſtiterat, comitia cenſoribus creandis habuit. multis claris petentibus viris, creati cenſores P. Cornelius Scipio Africanus, & P. Ælius Pætus. Hi magna inter ſe concordia, & ſenatum ſine ullius nota legerunt, & portoria venalium Capuæ, Puteoliſque item caſtrorum portorium, quo in loco nunc oppidum eſt, fruendum locarunt: colonoſque eo trecentos (is enim numerus finitus ab ſenatu erat) adſcripſerunt, & ſub Tifatis Capuæ

agrum

agrum vendiderunt. Sub idem tempus L. Manlius Acidinus ex Hiſpania decedens, prohibitus a M. Porcio Lecca, tribuno plebis, ne ovans rediret, cum ab ſenatu impetraſſet, privatus urbem ingrediens MCC. pondo argenti, XXX. pondo ferme auri in ærarium tulit. Eodem anno Cn. Bæbius Tamphilus, qui ab C. Aurelio, conſule anni prioris, provinciam Galliam acceperat, temere ingreſſus Gallorum Inſubrium fines, prope cum toto exercitu eſt circumventus. ſupra ſex millia & ſexcentos milites amiſit. tanta ex eo bello, quod jam timeri deſierat, clades accepta eſt. Ea res L. Lentulum conſulem ab urbe excivit. qui ut in provinciam venit plenam tumultus, trepido exercitu accepto, prætorem multis probris increpitum, provincia decedere, atque abire Romam juſſit.

CAPUT VII.

Habitis comitiis, novi coſs. creantur Sex. Ælius Pætus, & T. Quintius Flamininus, fruſtra adverſantibus tribunis, quod Flamininus ædilitatem, & præturam omitteret.

NEque ipſe conſul memorabile quicquam geſſit, comitiorum cauſa Romam revocatus, quæ ipſa per M. Fulvium & M. Curium tribunos plebis impediebantur: quod T. Quintium Flamininum conſulatum ex quæſtura petere non patiebantur. Jam ædilitatem, præturamque faſtidiri: nec per honorum gradus documentum ſui dantes nobiles homines tendere ad conſulatum, ſed tranſcendendo media, ſumma imis continuare. Res ex campeſtri certamine in ſenatum venit. Patres cenſuerunt, qui honorem, quem ſibi capere per leges liceret, pe-

teret, in eo populo creandi quem velit, poteſtatem fieri æquum eſſe. In auctoritate Patrum fuere tribuni. Creati COSS. Sex. Ælius Pætus, & T. Quintius Flaminius. Inde prætorum comitia habita: creati L. Cornelius Merula, M. Claudius Marcellus, M. Porcius Cato, C. Helvius, qui ædiles plebis fuerant. Ab iis ludi plebeii inſtaurati, & epulum Jovis fuit ludorum cauſa. Et ab ædilibus curulibus C. Valerio Flacco flamine Diali; & C. Cornelio Cethego ludi Romani magno apparatu facti. Ser. Sulpitius & L. Galba pontifices eo anno mortui ſunt. in eorum locum M. Æmilius Lepidus, & Cn. Cornelius Scipio pontifices ſuffecti ſunt.

CAPUT VIII.

Provinciæ.

§ SEx. Ælius Pætus; T. Quintius Flamininus conſules magiſtratu inito ſenatum in Capitolio cum habuiſſent, decreverunt, *ut provincias Macedoniam atque Italiam conſules compararent inter ſe, ſortirenturve: utri eorum Macedonia eveniſſet, in ſupplementum legionum tria millia militum Romanorum ſcriberet, & CCC. equites, item ſociorum Latini nominis quinque millia peditum, quingentos equites.* alteri conſuli novus omnis exercitus decretus. L. Lentulo, prioris anni conſuli, prorogatum imperium eſt: vetituſque aut ipſe provincia decedere prius, aut veterem exercitum deducere, quam cum legionibus novis conſul veniſſet. Sortiri conſules provincias. Ælio Italia, Quintio Macedonia evenit. Prætores, L. Cornelius Merula urbanam, M. Claudius Siciliam; M. Porcius Sardiniam, C. Helvius Galliam eſt ſortitus.

Delé.

Delectus inde haberi eſt cœptus. nam, præter conſulares exercitus, prætores quoque juſſi ſcribere milites erant. Marcello in Siciliam quatuor millia peditum ſocium Latini nominis, & CCC. equites: Catoni in Sardiniam ex eodem genere militum tria millia peditum; CC. equites: ita ut hi prætores ambo cum in provincias veniſſent, veteres dimitterent pedites equiteſque.

CAPUT IX.

Legati Attali regis nuntiant ſenatui, regnum ejus ſpoliatum præſidiis, quibus ad bellum Macedonicum pro Romanis utebatur, ab Antiocho infeſtari.

Attali deinde regis legatos in ſenatum conſules introduxerunt. Hi regem claſſe ſua, copiiſque omnibus terra marique Romanam rem juvare, quæque imperarent Romani conſules, impigre atque obedienter ad eam diem feciſſe cum expoſuiſſent, *vereri* dixerunt, *ne id præſtare ei per Antiochum regem ultra non liceret. vacuum namque præſidiis navalibus terreſtribuſque regnum Attali Antiochum invaſiſſe. itaque Attalum orare P.C. ſi ſua claſſe, ſuaque opera uti ad Macedonicum bellum vellent, mitterent ipſi præſidium ad regnum ejus tutandum: ſi id nollent, ipſum ad ſuam defendenda cum claſſe ac reliquis copiis redire paterentur.* Senatus legatis ita reſponderi juſſit, *quod rex Attalus claſſe copiiſque aliis duces Romanos juviſſet, id gratum ſenatui eſſe: auxilia nec ipſos miſſuros Attalo adverſus Antiochum, ſocium & amicum populi Romani, nec Attali auxilia retenturos ultra quam regi commodum eſſet. Semper populum Romanum alienis rebus arbi-*

trio alieno uſum, & principium & finem in poteſtate ipſorum, qui ope ſua velint adjutos Romanos, eſſe. Legatos ad Antiochum miſſuros qui nuntient, Attali, naviumque ejus, & militum opera adverſus Philippum, communem hoſtem, uti populum Romanum. gratum eum facturum & ſenatui, ſi regno Attali abſtineat, belloque abſiſtat. æquum eſſe, ſocios & amicos populi Romani reges inter ſe quoque ipſos pacem ſervare.

CAPUT X.

Conſules, prodigiis procuratis, in provincias abeunt: T. Quintius in locum Villii profectus cum Philippo colloquio congreditur: ubi de pace non convenit, prælio utrinque haud incruento pugnatur.

9 CONſulem T. Quintium, ita habito delectu, ut eos fere legeret, qui in Hiſpania aut Africa meruiſſent, ſpectatæ virtutis milites, properantem in provinciam, prodigia nuntiata, atque eorum procuratio Romæ retinuerunt. De cœlo tacta erant, via publica Veiis, forum & ædes Jovis Lanuvii. Herculis ædes Ardeæ, Capuæ murus, & turres, & ædes quæ Alba dicitur. cœlum ardere viſum erat Arretii. terra Velitris trium jugerum ſpatio caverna ingenti deſederat. Sueſſę Auruncę nuntiabant agnum cum duobus capitibus natum, & Sinueſſæ porcum humano capite. Eorum prodigiorum cauſa ſupplicatio unum diem habita, & conſules rebus divinis operam dederunt: placatiſque diis profecti in provincias ſunt. Ælius cum C. Helvio prætore in Galliam, exercitumque ab L. Lentulo acceptum, quem dimittere debebat, prætori tradidit, ipſe novis legionibus,

quas

quas ſecum adduxerat, bellum geſturus: neque memorabilis rei quicquam geſſit. Et T. Quintius alter COSS. maturius, quam priores ſoliti erant COSS. a Brunduſio cum tranſmiſiſſet. Corcyram tenuit cum octo millibus peditum, equitibus octingentis. a Corcyra in proxima Epiri quinqueremi trajecit, & in caſtra Romana magnis itineribus contendit. inde Villio dimiſſo paucos moratus dies, dum ſe copiæ a Corcyra aſſequerentur, conſilium habuit, utrum recto itinere per caſtra hoſtium viam facere conaretur: an, ne tentata quidem re tanti laboris ac periculi. per Daſſaretios potius Lycumque tuto circuitu Macedoniam intraret. viciſſetque ea ſententia, ni timuiſſet, ne, cum a mari longius receſſiſſet, miſſo e manibus hoſte, ſi (quod antea fecerat) ſolitudinibus ſilviſque ſe tutari rex voluiſſet, ſine ullo effectu æſtas extraheretur. utcunque eſſet igitur, illo ipſo tam iniquo loco aggredi hoſtem placuit. ſed magis fieri id placebat, quam quo modo id fieret, ſatis expediebat: dieſque XL. ſine ullo conatu ſedentes in conſpectu hoſtium abſumpſerant. Inde ſpes data Philippo eſt per Epi- 110
rotarum gentem tentandæ pacis. habitoque concilio delecti ad eam rem agendam Pauſanias prætor, & Alexander magiſter equitum, conſulem & regem, ubi in arctiſſimas ripas Aous cogitur amnis, in colloquium adduxerunt. Summa poſtulatorum conſulis erat, præſidia ex civitatibus rex deduceret: iis, quorum agros urbeſque populatus eſſet, redderet res, quæ comparerent, cæterorum æquo arbitrio æſtimatio fieret. Philippus *aliam aliarum civitatum conditionem eſſe* reſpondit. *quas ipſe cepiſſet, eas liberaturum. quæ ſibi tradita a majoribus eſſent, earum hæreditaria ac juſta*

poſ-

poſſeſſione non exceſſurum. ſi quas quererentur belli clades ea civitates, cum quibus bellatum foret, arbitrio, quo vellent, populorum, cum quibus pax utriſque fuiſſet, ſe uſurum. Conſul. *nihil ad id quidem arbitro aut judice opus eſſe* dicere. *cui enim non apparere, ab eo, qui prior arma intuliſſet, injuriam ortam? nec Philippum ab ullis bello laceſſitum: ipſum priorem vim omnibus feciſſe.* Inde cum ageretur, quæ civitates liberandæ eſſent, Theſſalonicam primam omnium nominavit conſul. ad id vero adeo accenſus indignatione eſt rex, ut exclamaret, *Quid victo gravius imperares, T. Quinti?* atque ita ſe ex colloquio proripuit, & temperatum ægre eſt, quin miſſilibus, quia dirempti medio amne fuerant, pugnam inter ſe conſererent. Poſtero die per excurſiones ab ſtationibus primo in planitie ſatis ad id patenti multa leviа commiſſa prælia ſunt: deinde recipientibus ſe regiis in arcta & confragoſa loca, aviditate accenſi certaminis, eo quoque Romani penetravere. pro his ordo, & militaris diſciplina, & genus armorum erat aptum prælium gerentibus: pro hoſte loca, & catapultæ baliſtæque in omnibus prope rupibus quaſi in muris diſpoſitæ. multis hinc atque illinc vulneribus acceptis, cum etiam, ut in prælio juſto, aliquot cecidiſſent, nox pugnæ finem fecit.

CA-

CAPUT XI.

T. Quintius Flamininus Coſ. in faucibus Epiri adverſus Philippum feliciter pugnat, fugatumque cogit in Macedoniam reverti: Theſſaliam deinde, ſocius Ætolis, & Athamanibus, urbes paſſim expugnando, vexat.

CUm in hoc ſtatu res eſſet, paſtor quidam a Charopo principe Epirotarum 11 miſſus deducitur ad conſulem. *Is ſe in eo ſaltu, qui regiis tunc oneratus caſtris erat, armentum paſcere* ait; *omnes montium eorum anfractus calleſque noſſe. ſi ſecum aliquot mittere velit, non iniquo nec perdifficili aditu ſupra caput hoſtium deducturum.* hæc, Charopus renuntiari jubet, ita credere, ut ſuæ potius omnia, quam illius poteſtatis eſſent. Cum magis vellet credere, quam auderet conſul, miſtumque gaudio ac metu animum gereret, auctoritate motus Charopi, experiri ſpem oblatam ſtatuit. & ut averteret rem a ſuſpicione, biduo inſequenti laceſſere hoſtem, diſpoſitis ab omni parte copiis, ſuccedentibuſque integris in locum defeſſorum, non deſtitit. quatuor millia inde lecta peditum, & trecentos equites tribuno militum tradit. equites, quoad loca patiantur, ducere jubet. ubi ad invia equiti ventum ſit, in planitie aliqua locari equitatum: pedites, qua dux monſtraret viam, ire: ubi, ut polliceatur, ſuper caput hoſtium perventum ſit, fumo dare ſignum: nec ante clamorem tollere, quam ab ſe ſigno accepto, pugnam cœptam arbitrari poſſet. nocte itinera fieri jubet, (& pernox forte luna erat) interdiu cibi quietiſque ſumere tempus. ducem promiſ-

ſis ingentibus oneratum, ſi fides extet, vinctum tamen tribuno tradit. His copiis ita dimiſſis, eo intentius Romanus undique in-
* al. ſtat * capere ſtationes. Interim die tertio,
cap. cum verticem, quem petierant, Romani
12 cepiſſe, ac tenere ſe, fumo ſignificarent: tum vero trifariam diviſis copiis, conſul valle media cum militum robore ſuccedit, cornua dextra lævaque admovet caſtris. nec ſegnius hoſtes obviam eunt. & dum aviditate certaminis provecti extra munitiones pugnant, haud paulo ſuperior eſt Romanus miles & virtute, & ſcientia, & armorum genere. Poſteaquam multis vulneratis interfectiſque, recepere ſe regii in loca aut munimento, aut natura tuta, verterat periculum in Romanos, temere in loca iniqua, nec faciles ad receptum anguſtias progreſſos. neque impunita temeritate inde recepiſſent ſeſe, ni clamor primum a tergo auditus, dein pugna etiam cœpta amentes repentino terrore regios feciſſet. Pars in fugam effuſi ſunt: pars, quia magis locus fugæ deerat, quam quod animi ſatis eſſet ad pugnam, cum ſubſtitiſſent, ab hoſte & a fronte & a tergo urgente circumventi ſunt. Deleri totus exercitus potuit, ſi fugientes perſecuti victores eſſent: ſed equitem anguſtiæ locorumque aſperitas, peditem armorum gravitas impediit. Rex primo effuſe ac ſine reſpectu fugit: dein quinque millium ſpatium progreſſus, cum ex iniquitate locorum, id quod erat, ſuſpicatus eſſet, ſequi non poſſe hoſtem, ſubſtitit in tumulo quodam, dimiſitque ſuos per omnia juga valleſque, qui palatos in unum colligerent. Non plus duobus millibus hominum amiſſis, cætera omnis multitudo, velut ſignum aliquod ſecuta, in unum cum

con-

convenieſſet, frequenti agmine petunt Theſſaliam. Romani quoad tutum fuit inſecuti, cædentes, ſpoliantesque cæſos, caſtra regia, etiã ſine defenſoribus difficili aditu, diripiunt, atq; ea nocte in ſuis caſtris manſerunt. Poſtero 13 die conſul per ipſas anguſtias, qua ſe inter valles flumen inſinuat, hoſtem ſequitur. Rex primo die ad caſtra Pyrrhi pervenit, locus, quem ita vocant, eſt in Triphylia terra Melotidis. inde poſtero die ingenti itinere agminis (&. metus urgebat) in montem Lingon perrexit. Ipſi montes Epiri ſunt, interjecti Macedoniæ, Theſſaliæque: latus quod vergit in Theſſaliam, oriens ſpectat, ſeptentrio a Macedonia objicitur. veſtiti frequentibus ſilvis ſunt; juga ſumma campos patentes, aquaſque perennes habent. Ibi ſtativis rex per aliquot dies habitis fluctuatus animo eſt, utrum protinus in regnum ſe reciperet, an reverti in Theſſaliam * præſtaret: * aliinclinavit ſententia, ſuum in Theſſaliam ag- poſmen dimitteret: Tricamque proximis limiti- ſet. bus petit: inde obvias urbes raptim peragravit. homines qui ſequi poſſent, ſedibus excibat, oppida incendebat, rerum ſuarum, quas poſſent, ferendarum ſecum dominis jus fiebat, cætera militis præda erat. nec quod ab hoſte crudelius pati poſſent, reliqui quicquam fuit, quam quæ ab ſociis patiebantur. Hęc etiam facienti Philippo acerba erant, ſed e terra mox futura hoſtium corpora ſaltem eripere ſociorum volebat. ita evaſtata ſunt oppida, Phacium, Ireſiæ, Euhydrium, Eretria, Palæphatus. Pheras cum peteret, excluſus, quia res egebat mora, ſi expugnare vellet, nec tempus erat, omiſſo incæpto, in Macedoniam tranſcendit. nam etiam Ætolos appropinquare fama erat, qui audito prælio, quod circa Amnem Aoum factum erat, proximis prius evaſtatis circa

Spe-

Sperchias & Macran (quam vocant Comen,) tranſgreſſi, inde in Theſſaliam Cymines & Angeas primo impetu potiti ſunt. a Metropoli dum vaſtant agros, concurſu oppidanorum ad tuenda mœnia facto, repulſi ſunt. Callithera inde aggreſſi, ſimilem impetum oppidanorum pertinacius ſuſtinuerunt: compulſiſque intra mœnia qui eruperant, contenti ea victoria, quia ſpes nulla admodum expugnandi erat, abſceſſerunt. Theuma inde & Calathana vicos expugnant, diripiuntque. Acharras per deditionem receperunt. Xyniæ ſimili metu a cultoribus deſertæ ſunt. Hoc ſedibus ſuis extorre agmen in præſidium incidit, quod Athamanum, quo tutior frumentatio eſſet, ducebatur. incondita inermiſque multitudo, miſta imbelli turba, ab armatis cæſa eſt. Xyniæ deſertæ diripiuntur. Cyphara inde Ætoli capiunt, opportune Dolopiæ imminens caſtellum. Hæc raptim intra paucos dies ab Ætolis geſta. Nec Aminander atque Athamanes poſt famam proſpe-
14 ræ pugnæ Romanorum quieverunt. Cæterum Aminander, quia ſuo militi parum fidebat, petito ab conſule modico præſidio, cum Gomphos peteret: oppidum protinus nomine Pheca, ſitum inter Gomphos, fauceſque anguſtas, quæ ab Athamania Theſſaliam dirimunt, vi cepit. inde Gomphos adortus, & per aliquot dies ſumma vi urbem tuentes, cum ſcalas ad mœnia erexiſſet, eodem metu perpulit ad deditionem. hæc deditio Gomphorum ingentem terrorem Theſſalis intulit. dedidere deinceps ſe ſe, qui Argenta, quique Pherinum, & Thimarum, & Liſinas, & Stimonem, & Lampſum habent, aliaque caſtella juxta ignobilia. Dum Athamanes Ætolique, ſummoto Macedonum metu, in aliena victo-

ctoria ſuam prædam faciunt: Theſſaliaque a
tribus ſimul exercitibus, incerta quem ho-
ſtem, quemve ſocium crederet, vaſtatur: con-
ſul faucibus, quas fuga hoſtium aperuerat,
in regionem Epiri tranſgreſſus, etſi probe
ſcit cui parti, Charopo principe excepto, E-
pirotæ faviſſent: tamen quia ab ſatisfacien-
di quoque cura imperata enixe facere videt:
ex præſenti eos potius, quam ex præterito
æſtimat habitu; & ipſa facilitate veniæ ani-
mos eorum in poſterum conciliat. Miſſis de-
inde nuntiis Corcyram, ut onerariæ naves
in ſinum venirent Ambracium: ipſe progreſ-
ſus modicis itineribus, quarto die in monte
Cercetio poſuit caſtra, eodem Aminandro
cum ſuis auxiliis accito, non tam virium ejus
egens, quam ut duces in Theſſaliam haberet.
ab eodem conſilio & plerique Epirotarum vo-
luntarii inter auxilia accepti. Primam urbium
Theſſaliæ Phaleriam eſt aggreſſus: duo millia 153
Macedonum in præſidio habebat: qui primo
ſumma vi reſtiterunt, quantum arma, quan-
tum mœnia tueri poterant: ſed oppugnatio
continua, non die non nocte remiſſa, cum
conſul in eo verti crederet cæterorum Theſ-
ſalorum animos, ſi primi vim Romanam non
ſuſtinuiſſent, vicit pertinaciam Macedonum.
Capta Phaleria, legati a Metropoli & a Piara
dedentes urbes venerunt. venia eiſdem pe-
tentibus datur. Phaleria incenſa ac direpta
eſt. Inde Æginium petit: quem locum cum
vel modico præſidio tutum, ac prope inexpu-
gnabilem vidiſſet, paucis in ſtationem proxi-
mam telis conjectis, ad Gomphorum regio-
nem agmen vertit: digreſſuſque in campos
Theſſaliæ, cum jam omnia exercitui deeſſent,
quia Epirotarum pepercerat agris: explo-
rato ante, utrum Leucadem an ſinum Am-
bra-

bracium onerariæ tenuiſſent, frumentatum Ambraciam invicem cohortes miſit. & eſt iter a Gomphis Ambraciam ſicut impeditum ac difficile, ita ſpatio perbrevi. intra paucos itaque dies, tranſvectis a mari commeatibus, repleta omni rerum copia ſunt caſtra. Inde ad * Rhagem eſt profectus. Decem ferme millia a Lariſſa abeſt: ex Perræbia oriundi ſunt: ſita eſt urbs ſuper Peneum amnem. Nihil trepidavere Theſſali ad primum adventum Romanorum. Et Philippus ſicut in Theſſaliam ipſe progredi non audebat, ita intra Tempe ſtativis poſitis, ut quiſque locus ab hoſte tentabatur, præſidia per occaſiones ſumittebat.

* al. Atracem.

CAPUT XII.

L. Quintius Conſulis frater, Attalo rege, & Rhodiis adjuvantibus, duas Eubœæ urbes, Eretriam, Caryſtumque capit.

16 SUb idem fere tempus, quo conſul adverſus Philippum primum in Epiri faucibus caſtra poſuit: & L. Quintius, frater conſulis, cui claſſis cura, maritimæque oræ imperium mandatum ab ſenatu erat, cum duabus quinqueremibus Corcyram tranſvectus, poſtquam profectam inde claſſem audivit, nihil morandum ratus, cum ad Samen inſulam aſſecutus eſſet, dimiſſo L. Apuſtio, cui ſucceſſerat, tarde inde ad Maleam, trahendis plerumque remulco navibus, quæ cum commeatu ſequebantur, pervenit. A Malea, juſſis cæteris, quantum maxime poſſent, maturate ſequi, ipſe tribus quinqueremibus expeditis Piræeum præcepit, accepitque naves ibi relictas ab L. Apuſtio legato ad præſidium Athenarum. Eodem tempore duæ ex

ex Aſia claſſes profectæ, una cum Attalo rege: (eæ quatuor & viginti quinqueremes erant) Rhodia altera XX. navium tectarum. Ageſimbrotus præerat. hæ circa Andrum inſulam claſſes conjunctæ, Eubœam inde exiguo diſtantem freto trajecerunt. Caryſtiorum primum agros vaſtarunt: deinde ubi Caryſtus præſidio a Chalcide raptim miſſo firma viſa eſt, ad Eretriam acceſſerunt. Eodem & L. Quintius cum iis navibus, quæ Piræei fuerant, Attali regis adventu audito venit, juſſitque, ut quæ ex ſua claſſe veniſſent naves, Eubœam peterent. Eretria ſumma vi oppugnabatur: nam & trium junctarum claſſium naves omnis generis tormenta machinaſque ad urbium excidia ſecum portabant: & agri affatim materia præbebant ad nova molienda opera. Oppidani primo haud impigre tuebantur mœnia: deinde feſſi vulneratique aliquot, cum & muri partem everſam operibus hoſtium cernerent, ad deditionem inclinarunt. ſed præſidium erat Macedonum, quos non minus, quam Romanos, metuebant: & Philocles, regius præfectus, a Chalcide nuntios mittebat, ſe in tempore affuturum, ſi ſuſtinerent obſidionem. Hæc miſta metu ſpes, ultra, quam vellent, aut quam poſſent, trahere eos tempus cogebat. deinde poſteaquam Philoclem repulſum, trepidantemque refugiſſe Chalcidem acceperunt: oratores extemplo ad Attalum veniam fidemque ejus petentes miſerunt. Dum in ſpem pacis intenti, ſegnius munera belli obeunt, & ea modo parte, qua murus dirutus erat, cæteris neglectis, ſtationes armatas opponunt: Quintius noctu ab ea parte, quæ minime ſuſpecta erat, impetu facto, ſcalis urbem cepit. oppidanorum

rum omnis multitudo cum conjugibus ac liberis in arcem confugit, deinde in deditionem venit. pecuniæ, aurique & argenti haud ſane multum fuit: ſigna, tabulæ priſcæ artis, ornamentaque ejus generis plura, quam pro urbis magnitudine aut opibus cæteris,
17 inventa. Caryſtus inde repetita, unde, priuſquam e navibus copiæ exponerentur, omnis multitudo, urbe deſerta, in arcem confugit. inde ad fidem ab Romano petendam oratores mittunt. oppidanis extemplo vita ac libertas conceſſa eſt: Macedonibus trecenti nummi in capita ſtatutum eſt pretium, & ut armis traditis abirent. hac ſumma redempti in Bœotiam inermes trajecti. Navales copiæ, duabus claris urbibus Eubœæ intra dies paucos captis, circumvectæ Sunium, Atticæ terræ promontorium, Cenchreas, Corinthiorum emporium, petierunt.

CAPUT XIII.

Conſ. T. Quintius, non ſuccedente in Theſſalia Atracis expugnatione, in Phocidem pergens, multa oppida expugnat.

Conſul interim omnium ſpe longiorem atrocioremque oppugnationem habuit: & ea, qua minimum crediderat, reſiſtebant hoſtes. nam omnem laborem in muro diruendo crediderat fore. ſi aditum armatis in urbem pateſeciſſet, fugam inde, cædemque hoſtium fore, qualis captis urbibus fieri ſolet. cæterum poſteaquam, parte muri arietibus decuſſa, per ipſas ruinas tranſcenderunt in urbem armati: illud principium velut novi atque integri laboris fuit. nam Macedones, qui in præſidio erant, & multi

&

& delecti, gloriam etiam egregiam rati, ſi armis potius & virtute, quam mœnibus urbem tuerentur: conferti, pluribus introrſus ordinibus acie firmata, cum traſcendere ruinas ſenſiſſent Romanos: per impeditum ac difficilem ad receptum locum expulerunt. Id conſul ægre paſſus, nec eam ignominiam ad unius modo expugnandæ moram urbis, ſed ad ſummam univerſi belli pertinere ratus, quod ex monumentis parvarum plerunque rerum penderet: purgato loco, qui ſtrage ſemiruti muri cumulatus erat, turrim ingentis altitudinis, magnam vim armatorum multiplici tabulato portantem, promovit: & cohortes invicem ſub ſignis, quæ cuneum Macedonum (phalangem ipſi vocant) ſi poſſent, vi perrumperent, emittebat. Sed ad loca anguſta, haud late patente intervallo diruti muri, genus armorum pugnæque hoſti aptius erat: ubi conferti haſtas ingentis longitudinis præ ſe Macedones objeciſſent, velut in conſtructam denſitate clypeorum teſtudinem Romani, pilis nequicquam emiſſis: cum ſtrinxiſſent gladios, neque congredi propius, neque præcidere haſtas poterant: &, ſi quam incidiſſent, aut præfregiſsent, haſtile fragmento ipſo acuto inter ſpicula integrarum haſtarum velut vallum explebat. ad hoc & muri pars adhuc integra utraque tuta præſtabat latera: nec ex longo ſpatio aut cedendum, aut impetus faciendus erat: quæ res turbare ordines ſolet. acceſſit etiam fortuita res ad animos eorum firmandos. nam cum turris per aggerem parum denſati ſoli ageretur, rota una in altiorem orbitam depreſsa ita turrim inclinavit, ut ſpeciem ruentis hoſtibus, trepidationemque inſanam ſuperſtantibus armatis præbuerit. Cum pa- 18
rum

rum quicquam ſuccederet, conſul minore æquo animo comparationem militum generis armorumque fieri patiebatur: ſimul nec maturam expugnandi ſpem, nec rationem, procul a mari, & in evaſtatis belli cladibus locis, hibernandi ullam cernebat. itaque relicta obſidione, quia nullus in tota Acarnaniæ atque Ætoliæ ora portus erat, qui ſimul & omnes onerarias, quæ commeatum exercitui portabant, caperet, & tecta ad hibernandum legionibus præberet: Anticyra in Phocide in Corinthium verſa ſinum ad id opportuniſſime ſita viſa: quia nec procul Theſſalia, hoſtiumque locis abibant: & ex adverſo Peloponneſum exiguo maris ſpatio diviſam, ab tergo Ætoliam Acarnaniamque, ab lateribus Locridem ac Bœotiam habebant. Phocidis primo impetu Phanoteam ſine certamine cepit. Anticyra haud multum in oppugnando præbuit moræ. Ambryſus inde Hyampoliſque receptæ. Daulis, quia in tumulo excelſo ſita eſt, nec ſcalis nec operibus capi poterat. laceſſendo miſſilibus eos qui in præſidio erant, cum ad excurſiones elicuiſſent: refugiendo invicem, inſequendoque, & levibus ſine effectu certaminibus, eo negligentiæ & contemptus adduxerunt, ut cum refugientibus in portam permiſti impetum Romani facerent. & alia ignobilia caſtella Phocidis terrore magis, quam armis, in poteſtatem venerunt. Elatia clauſit portas: nec, niſi vi cogerentur, recepturi mœnibus videbantur aut ducem, aut exercitum Romanum.

CA-

CAPUT XIV.

In Achæorum concilio petentibus gentis ſocietatem legatis Romanorum, & Philippi, cum, utrinque factis verbis, taciti neutro inclinarent, Ariſtrenus, Achæorum Prætor, cum Romanis potius, quam cum Philippo ſocietatem jungendam ſuadet.

Elatiam obſidenti conſuli rei majoris 19
ſpes affulſit, Achæorum gentem ab ſocietate regia ad Romanam amicitiam avertendi. Cycliadem, principem factionis ad Philippum trahentium res, expulerant. Ariſtrenus, qui Romanis gentem jungi volebat, prætor erat. Claſſis Romana cum Attalo, & Rhodiis Cenchreis ſtabat, parabantque communi omnes conſilio Corinthum oppugnare. Optimum igitur ratus eſt, priuſquam eam rem aggrederentur, legatos ad gentem Achæorum mitti, pollicentes, ſi ab rege ad Romanos defeciſſent, Corinthum iis contributuros in antiquum gentis concilium. Auctore conſule legati a fratre ejus L. Quintio, & Attalo, & Rhodiis, & Athenienſibus ad Achæos miſſi. Sicyone datum iis eſt concilium. Erat autem non admodum ſimplex habitus animorum inter Achæos. terrebat eos Lacedæmonius, gravis & aſſiduus hoſtis: horrebant Romana arma: Macedonum beneficiis & veteribus & recentibus obligati erant: regem ipſum ſuſpectum habebant: pro ejus crudelitate perfidiaque ex iis, quæ tum ad tempus faceret, æſtimantes, graviorem poſt bellum dominum futurum cernebant. neque ſolum quid in ſenatu quiſque civitatis ſuæ,

ſuæ, aut in communibus conciliis gentis pro ſententia dicerent, ignorabant; ſed ne ipſis quidem ſecum cogitantibus, quid vellent, aut quid optarent, ſatis conſtabat. Ad homines ita incertos introductis legatis poteſtas dicendi facta eſt. Romanus primum legatus L. Calpurnius, deinde Attali regis legati, poſt eos Rhodii diſſeruerunt. Philippi deinde legatis dicendi poteſtas facta eſt. poſtremi Athenienſes, ut refellerent Macedonum dicta, auditi ſunt. ii fere atrociſſime in regem, quia nulli nec plura, nec tam acerba paſſi erant, invecti ſunt. Et illa quidem concio ſub occaſum ſolis, tot legatorum perpetuis orationibus die abſumpto, dimiſſa eſt. Poſtero die advocatur concilium: ubi cum per præconem, ſicut Græcis mos eſt, ſuadendi, ſiquis vellet, poteſtas a magiſtratibus facta eſſet, nec quiſquam prodiret: diu ſilentium aliorum alios intuentium fuit. neque mirum, ſi quibus ſua ſponte voluntatibus res inter ſe pugnantes obtorpuerant quodammodo animi, eos orationes quoque inſuper turbaverant, utrinque quæ difficilia eſſent, promendo admonendoque per totum diem habitæ. Tandem Ariſtrenus, prætor Achæorum, ne tacitum concilium dimitteret: *Ubi*, inquit, *illa certamina animorum, Achæi, ſunt, quibus, in conviviis & circulis, cum de Philippo & Romanis mentio incidit, vix manibus temperabatis? nunc in concilio ad eam rem unam indicto, cum legatorum utrinque verba audieritis: cum referant magiſtratus, cum præco ad ſuadendum vocet, obmutuiſtis. ſi non cura communis ſalutis, ne ſtudia quidem, quæ in hanc aut illam partem animos veſtros inclinarunt, vocem cui-*

quam

quam poſſunt exprimere? cum præſertim nemo tam hebes ſit, qui ignorare poſſit, dicendi ac ſuadendi, quod quiſque aut velit, aut optimum putet, nunc occaſionem eſſe, priuſquam quicquam decernamus. ubi ſemel decretum erit, omnibus id, etiam quibus ante diſplicuerit, pro bono atque utili fœdere defendendum. Hæc adhortatio prætoris non modo quenquam unum elicuit ad ſuadendum, ſed ne fremitum quidem, aut murmur concionis tantæ, ex tot populis congregatæ, movit. Tum Ariſtrenus prætor 23
rurſus. *Non magis conſilium vobis, principes Achæorum, deeſt, quam lingua, ſed ſuo quiſque periculo in commune conſultum non vult. forſitan ego quoque tacerem, ſi privatus eſſem. nunc prætor video aut non dandum concilium legatis fuiſſe, aut inde ſine reſponſo eos dimittendos non eſſe. reſpondere autem niſi ex veſtro decreto qui poſſum? & quando nemo veſtrum, qui in hoc concilium advocati eſtis, pro ſententia quicquam dicere vult, aut audet: orationes legatorum heſterno die dictas pro ſententiis percenſeamus, perinde ac non poſtulaverint, quæ e re ſua eſſent, ſed ſuaſerint, quæ nobis cenſerent utilia eſſe. Romani Rhodiique & Attalus ſocietatem amicitiamque noſtram petunt: & in bello, quod adverſus Philippum gerunt, ſe a nobis adjuvari æquum cenſent. Philippus ſocietatis ſecum admonet & jurisjurandi: & modo poſtulat, ut ſecum ſtemus, modo ne interſimus armis, contentum ait ſe eſſe. Nulline venit in mentem, cur qui nondum ſocii ſunt, plus petant, quam ſocius? Non ſit hoc neque modeſtia Philippi, neque impudentia Romanorum. Achæi portus & dant fiduciam poſtulantibus, &*

de-

nunt. Philippi præter legatum videmus nihil. Romana claſſis ad Cenchreas ſtat, urbium Eubœæ ſpolia præ ſe ferens: conſulem, legioneſque ejus exiguo maris ſpatio disjunctas Phocidem ac Locridem pervagantes videmus. Miramini, cur diffidenter Cleomedon, legatus Philippi, ut pro rege arma caperemus adverſus Romanos, modo egerit? qui ſi ex eodem fœdere ac jurejurando, cujus nobis religionem injiciebat, rogemus eum, ut nos Philippus & ab Nabide ac Lacedæmoniis, & ab Romanis defendat; non modo præſidium, quo nos tueatur, ſed ne quid reſpondeat quidem nobis, ſit inventurus: non hercle magis, quam ipſe Philippus priore anno, qui polli cendo ſe adverſus Nabidem bellum geſturum, cum tentaſſet noſtram juventutem hinc in Eubœam extrahere, poſteaquam nos neque decernere id ſibi præſidium, neque velle illigari Romano bello vidit, oblitus ſocietatis ejus, quam nunc jactat, vaſtandos, depopulandoſque Nabidi ac Lacedæmoniis reliquit. Ac mihi quidem minime conveniens inter ſe oratio Cleomedontis viſa eſt. Elevabat Romanum bellum, eventumque ejus eundem fore, qui prioris belli, quod cum Philippo geſſerint, dicebat. Cur igitur noſtrum ille auxilium abſens petit potius, quam præſens nos veteres ſocios ſimul ab Nabide ac Romanis tueatur? nos dico? quid ita paſſus eſt Eretriam Caryſtumque capi? quid ita tot Theſſaliæ urbes? quid ita Locridem, Phocidemque? quid ita nunc Elatiam oppugnari patitur? cur exceſſit faucibus Epiri, clauſtriſque illis inexpugnabilibus ſuper Aoum amnem, aut vi, aut metu, aut voluntate? relictoque, quem inſidebat, ſaltu, penitus in regnum abiit? Si ſua voluntate tot ſocios reliquit hoſtibus diripiendos, quid recuſare

po-

poteſt, quin & ſocii ſibi conſulant? ſi metu, nobis quoque ignoſcat timentibus. ſi victus armis ceſſit, Achai nos arma Romana ſuſtinebimus, Cleomedon, quæ vos Macedones non ſuſtinuiſtis? An tibi potius credamus, Romanos non majoribus copiis, nec viribus nunc bellum gerere, quam antea geſſerint, potius quam res ipſas intueamur? Ætolos tum claſſe adjuverunt, nec duce conſulari, nec exercitu bellum geſſerunt. ſociorum Philippi maritimæ urbes in terrore ac tumultu erant. mediterranea adeo tuta ab Romanis armis fuerunt, ut Philippus Ætolos, nequicquam opem Romanorum implorantes, depopularetur. nunc autem defuncti bello Punico Romani, quod per ſexdecim annos velut intra viſcera Italiæ tolleraverunt, non præſidium Ætolis bellantibus miſerunt, ſed ipſi duces belli arma terra marique ſimul Macedoniæ intulerunt: tertius jam conſul ſumma vi gerit bellum. Sulpitius in ipſa Macedonia congreſſus fudit, fugavitque regem, partem opulentiſsimam regni ejus depopulatus. nunc Quintius tenentem clauſtra Epiri, natura loci, munimentis, exercituque fretum, caſtris exuit: fugientem in Theſſaliam perſecutus, præſidia regia, ſociaſque ejus urbes prope in conſpectu regis ipſius expugnavit. Ne ſint vera, quæ Athenienſes modo legati de crudelitate, avaritia, & libidine regis dixerunt: nihil ad nos pertineant quæ in terra Attica ſcelera in ſuperos inferoſque deos ſint admiſſa: multo minus, quam quæ Ciani, Abydenique, qui procul a nobis abſunt, paſſi ſunt: noſtrorum ipſi vulnerum, ſi vultis, obliviſcamur: cædes, direptioneſque bonorum Meſſenæ in media Peloponneſo factas, & hoſpitem Cypariſſiæ Garitenem contra jus omne ac fas

inter epulas prope ipſas occiſum, & Aratum, patrem filiumque Sicyonios, cum ſenem infelicem parentem etiam appellare ſolitus eſſet, interfectos: filii etiam uxorem libidinis cauſa in Macedoniam aſportatam, cetera ſtupra virginum matronarumque oblivioni dentur. ne ſint cum Philippo res, cujus crudelitatis metu obmutuiſtis omnes: (nam quæ alia tacendi advocatis in concilium cauſa eſt;). cum Antigono, mitiſſimo ac juſtiſſimo rege, & de nobis omnibus optime merito exiſtimemus diſceptationem eſſe: num id poſtularent facere nos, quod tum fieri non poſſet? Peninſula eſt Peloponneſus anguſtiis Iſthmi faucibus continenti adhærens, nulli apertior, atque opportunior, quam navali bello. ſi centum tecta naves, & quinquaginta leviores aperta, & triginta Iſſaici lembi maritimam oram vaſtare, & expoſitas prope in ipſis litoribus urbes cœperint oppugnare, in mediterraneas ſcilicet nos urbes recipiemus? tanquam non inteſtino, & hærente in ipſis viſceribus uramur bello. cum terra Nabis & Lacedæmonii, mari Romana claſſis urgebunt, unde regiam ſocietatem, & præſidia Macedonum imploram? an ipſi noſtris armis ab hoſte Romano tutabimur urbes, quæ oppugnabuntur? egregie enim Dymas priore bello ſumus tutati. Satis exemplorum nobis aliena clades præbent, ne quæramus quemadmodum cæteris exemplo ſimus. nolite, quia ultro Romani petunt amicitiam, id quod optandum vobis ac ſumma ope petendum erat, faſtidire. metu enim videlicet compulſi, in aliena terra, quia ſub umbra auxilii veſtri latere volunt, in ſocietatem veſtram confugiunt, ut portubus veſtris recipiantur, ut commeatibus utantur. Mare in poteſtate habent: terras

quaſ-

*quaſcumque adeunt, extemplo ditionis ſuæ faciunt. quod regant, cogere poſſunt, quia peperciſse volunt, committere vos cur pereatis, non patiuntur. Nam quod Cleomedon modo tanquam mediam & tutiſſimam vobis viam conſilii, ut quieſceretis, abſtineretiſque armis, oſtendebat: ea non media, ſed nulla via eſt. etenim præterquam quod aut accipienda, aut aſpernanda vobis Romana ſocietas eſt: quid aliud quam nuſquam gratia ſtabili, velut qui eventum expectaverimus, ut fortunæ applicaremus noſtra conſilia, præda victoris erimus? Nolite, ſi quod omnibus votis petendum erat, ultro offertur, faſtidire. non quemadmodum hodie utrumque vobis licet, ſic ſemper liciturum eſt. nec ſæpe, nec diu eadem occaſio erit. Liberare vos a Philippo jamdiu magis * votis, quam armis, audetis. ſine veſtro labore & periculo qui vos in libertatem vindicarent, cum magnis claſſibus exercitibuſque mare trajecerunt. hos ſi ſocios aſpernamini, vix ſanæ mentis eſtis. ſed aut ſocios, aut hoſtes habeatis oportet.*

* al. vultis, quâ audetis.

CAPUT XV.

Poſt ingentem Achæorum altercationem, quamvis multis populis inclinantibus ad Philippum, tamen cum Romanis amicitia jungitur. Achais deinde auxilia ſuppeditantibus, L. Quintius cum Attalo Corinthum oppugnando tentat.

SEcundum orationem prætoris murmur 22
ortum aliorum cum aſſenſu, aliorum inclementer aſſentientes increpantium. & jam non ſinguli tantum, ſed populi uni-

verſi inter ſe altercabantur: tum inter magiſtratus gentis (Demjurgos vocant, decem numero creantur) certamen nihilo ſegnius quam inter multitudinem eſſe. quinque relaturos ſe de ſocietate Romana ajebant, ſuffragiumque daturos. quinque lege cautum teſtabantur, ne quid, quod adverſus Philippi ſocietatem eſſet, aut referre magiſtratibus, aut decernere concilio jus eſſet. Hic quoque dies jurgiis eſt conſumptus. Supererat unus juſti concilii dies: (tertio enim lex jubebat decretum fieri) in quem adeo exarſere ſtudia, ut vix parentes a liberis temperaverint. Rhiſiaſus Pellenenſis erat, filium Demjurgum nomine Memnonem habebat, partius ejus quæ decretum recitari, perrogarique ſententias prohibebat. is diu obteſtatus filium, ut conſulere Achæos communi ſaluti pateretur, neu pertinacia ſua gentem univerſam perditum iret: poſteaquam parum proficiebant preces: juratus ſe eum ſua manu interempturum, nec pro filio, ſed pro hoſte habiturum: minis pervicit, ut poſtero die conjungeret iis ſe, qui referebant. qui cum plures facti referrent, omnibus fere populis haud dubie approbantibus relationem, ac præ ſe ferentibus qui decreturi eſſent: Dymæi, ac Megalopolitani, & quidam Argivorum, prius quam decretum fieret, conſurrexerunt, ac reliquerunt concilium, neque mirante ullo, neque improbante. nam Megalopolitanos avorum memoria pulſos ab Lacedæmoniis reſtituerat in patriam Antigonus: Dymæis captis nuper, direptiſque ab exercitu Romano, cum redimi eos, ubicunque ſervirent, Philippus juſſiſſet, non libertatem modo, ſed etiam patriam reddiderat. jam Argivi præter-

terquam quod Macedonum reges ab ſe oriundos credunt, privatis etiam hoſpitiis, familiarique amicitia plerique illigati Philippo erant. ob hæc concilio, quod inclinaverat ad Romanam ſocietatem ineundam, exceſſerunt. veniaque iis hujus ſeceſſionis fuit, & magnis & recentibus obligatis beneficiis. Ce- 23
teri populi Achæorum, cum ſententiæ perrogarentur, ſocietatem cum Attalo ac Rhodiis præſenti decreto confirmarunt: cum Romanis, quia injuſſu populi non poterat rata eſſe, in id tempus, quo Romam mitti legati poſſent, dilata eſt. in præſentia tres legatos ad L. Quintium mitti placuit, & exercitum omnem Achæorum ad Corinthum admoveri, captis Cenchreis, jam urbem ipſam Quintio oppugnante. Et ii quidem e regione portæ, quæ fert Sicyonem, poſuerunt caſtra. Romani ad Cenchreas verſam partem urbis, Attalus traducto per Iſthmum exercitu, ab Lechæo, alterius maris portu, oppugnabant primo ſegnius, ſperantes ſeditionem intus fore inter oppidanos ac regium præſidium. poſteaquam uno animo omnes, & Macedones tanquam communem patriam tuebantur, & Corinthii ducem præſidii Androſthenem haud ſecus quam civem, & ſuffragio creatum ſuo imperio juſto patiebantur: omnis inde ſpes pugnantibus in vi, & armis, & operibus erat: undique aggeres haud facili aditu ad mœnia admovebantur. Aries ex ea parte, quam Romani oppugnabant, aliquantum muri diruerat. in quem locum, quia nudatus munimento erat, protegendum armis cum Macedones concurriſſent; atrox prælium inter eos ac Romanos ortum eſt. ac primo multitudine facile expellebantur Romani: aſſumptis deinde Achæorum At-

taliqueauxiliis, æquabant certamen: nec dubium erat, quin Macedonas Græcoſque facile loco pulſuri fuerint. Transfugarum Italicorum magna multitudo erat: pars ex Annibalis exercitu metu pœnæ a Romanis Philippum ſecuti: pars navales ſocii, relictis nuper claſſibus, ad ſpem honoratioris militiæ tranſgreſſi. hos deſperata ſalus, ſi Romani viciſſent, ad rabiem magis, quam audaciam accendebat. Promontorium eſt adverſus Sicyonem Junonis, quam vocant Acræam, in altum excurrens: trajectus inde Corinthum, ſeptem millia ferme paſſuum. eo Philocles regius & ipſe præfectus, mille & quingentos milites per Bœotiam duxit. præſto fuere a Corintho lembi, qui preſidium id acceptum Lechæum trajicerent. Auctor erat Attalus incenſis operibus omittendæ extemplo oppugnationis. pertinacius Quintius in incœpto perſtabat. is quoque, ut pro omnibus portis diſpoſita videt præſidia regia, nec facile erumpentium impetus ſuſtineri poſſe, in Attali ſententiam conceſſit. ita irrito incœpto dimiſſis Achæis, reditum ad naves eſt. Attalus Pireæum, Romani Corcyram petierunt.

CAPUT XVI.

Elatia in Phocide a Coſ. T. Quintio capitur. adventu in Achajam Philoclis præfecti regii Corinthus obſidione liberatur: Argi per proditionem ab eodem recipiuntur: dux præſidii Achæorum, quod ibi erat, Æneſidemus, ad mortem uſque in fide perſtat.

DUM hæc a navali exercitu geruntur, COS. in Phocide ad Elatiam caſtris poſi-

poſitis, primo colloquiis rem per principes Elatienſium tentavit: poſteaquam nihil eſſe in manu ſua, & plures validioreſque eſſe regios, quam oppidanos, reſpondebatur: tum ſimul ab omni parte operibus armiſque urbem eſt aggreſſus. Ariete admoto, quantum inter turres muri erat, prorutum, cum ingenti fragore ac ſtrepitu nudaſset urbem: ſimul & cohors Romana per apertum recenti ſtrage iter invaſit: & ex omnibus oppidi partibus, relictis ſuis quiſque ſtationibus, in eum, qui premebatur impetu hoſtium, locum concurrerunt. Eodem tempore Romani & ruinas muri ſupervadebant: & ſcalas ad ſtantia mœnia inferebant. &, dum in unam partem oculos animoſque hoſtium certamen averterat, pluribus locis ſcalis capitur murus, armatique in urbem tranſcenderunt. quo tumultu audito territi hoſtes, relicto, quem conferti tuebantur, loco, in arcem omnes metu, inermi quoque ſequente turba, confugerunt. ita urbe potitur COS. qua direpta, miſſis in arcem, qui vitam regiis, ſi abire vellent inermes, libertatem Elatienſibus pollicerentur, fideque in hæc data, poſt paucos dies arcem recipit. Cæterum adventu in Achajam Philoclis, regii præfecti, non Corinthus tantum liberata obſidione, ſed Argi- 25
vorum quoque civitas per quoſdam principes Philocli prodita eſt, tentatis prius animis plebis. Mos erat, comitiorum die primo, velut ominis cauſa, pretores pronuntiare Jovem Apollinemque & Herculem. additum legi erat, ut iis Philippus res adjiceretur. cujus nomen poſt pactam cum Romanis ſocietatem quia præco non adjecit, fremitus primo multitudinis ortus, deinde clamor ſubjicientium Philippi nomen,

jubentiumque legitimum honorem uſurpare, donec cum ingenti aſſenſu nomen recitatum eſt. Hujus fiducia favoris Philocles acceſſitus nocte occupat collem imminentem urbi: (Lariſſam eam arcem vocant) poſitoque ibi præſidio, cum, lucis principio, ſignis infeſtis ad ſubjectum arci forum vaderet, inſtructa acies ex adverſo occurrit. præſidium erat Achæorum nuper impoſitum, quingenti fere juvenes delecti omnium civitatum. Æneſidemus Dymæus præerat, adhortator a præfecto regio miſſus, qui excedere urbe juberet: (neque enim pares eos oppidanis ſolis, qui idem quod Macedones ſentirent, nedum adjunctis Macedonibus eſſe: quos ne Romani quidem ad Corinthum ſuſtinuiſſent) primo nihil nec ducem, nec ipſos movit. poſt paulo ut Argivos quoque armatos ex parte altera venientes magno agmine viderunt: certam perniciem cernentes omnem tamen ca ſum, ſi pertinacior dux fuiſſet, videbantur ſubituri. Æneſidemus, ne flos Achæorum juventutis ſimul cum urbe amitteretur; pactus cum Philocle, ut abire illis liceret, ipſe, quo loco ſteterat, armatus cum paucis clientibus non exceſſit. miſſus a Philocle, qui quæreret, quid ſibi vellet, nihil fatus, tantummodo cum projecto præ ſe clypeo ſtaret: in præſidio creditæ urbis moriturum ſe armatum reſpondit. tum juſſu præfecti a Thracibus conjecta tela, interfectique omnes. Et poſt pactam inter Acheos & Romanos ſocietatem duæ nobiliſſimę civitates, Argi, & Corinthus, in poteſtate regis erant.

CA.

CAPUT XVII.

*Conjuratio ſervorum facta de ſolvendis Carthagi-
nienſium obſidibus, qui Setiæ aſſervabantur,
opprimitur.*

HÆc ab Romanis ea ęſtate in Gręcia terra
marique geſta. In Gallia nihil ſane me-
morabile ab Sex. Ælio COS. geſtum. cum
duos exercitus in provincia habuiſſet, unum
retentum, quem dimitti oportebat, cui L.
Cornelius Procos præfuerat, (ipſe ei C. Æl-
vium prætorem præfecit) alterum, quem in
provinciam abduxit: totum prope annum
Cremonenſibus Placentiniſque cogendis redi-
re in colonias, unde belli caſibus diſſipati e-
rant, conſumpſit. Quemadmodum Gallia 26
præter ſpem quieta eo anno fuit: ita circa ur-
bem ſervilis prope tumultus excitatus eſt.
Obſides Carthaginienſium Setiæ cuſtodieban-
tur: cum iis, ut principum liberis, magna
vis ſervorum erat. augebant eorum nume-
rum, ut ab recenti Africo bello, & ab ipſis
Setinis captiva aliquot nationis ejus ex præda
empta mancipia. Cum conjurationem feciſ-
ſent: miſſis ex eo numero, qui in Setino agro
deinde circa Norbam & Circejos ſervitia
ſolicitarent: ſatis jam omnibus præparatis,
ludis, qui Setiæ propediem futuri erant,
ſpectaculo intentum populum aggredi ſta-
tuerant: Setia per cædem & repentinum
tumultum capta, Norbam, & Circejos occu-
pare. Hujus rei tam fœdæ indicium Ro-
mam ad L. Cornelium Merulam prætorem
urb. delatum eſt. Servi duo ante lucem ad
eum venerunt, atque ordine omnia quæ a-
cta futuraque erant, expoſuerunt. quibus

domi cuſtodiri juſſis, prætor ſenatu vocato, edoctoque quæ indices afferrent, proficiſci ad eam conjurationem quærendam atque opprimendam juſſus. cum quinque legatis profectus, obvios in agris ſacramento rogatos arma capere, & ſequi cogebat. Hoc tumultuario delectu duobus millibus ferme hominum armatis, Setiam, omnibus quo pergeret ignaris, venit. ibi raptim principibus conjurationis comprehenſis, fuga ſervorum ex oppido facta eſt. dimiſſi deinde per agros qui veſtigarent. Egregia duorum opera ſervorum indicum, & unius liberi fuit. ei centum millia gravis æris dari Patres juſſerunt: ſervis vicenaquina millia æris, & libertatem. pretium eorum ex ærario ſolutum eſt dominis. Haud ita multo poſt ex ejuſdem conjurationis reliquiis nuntiatum eſt ſervitia Præneſte occupatura. Eo L. Cornelius prætor profectus, de quingentis fere hominibus, qui in ea noxa erant, ſupplicium ſumpſit. In timore civitas fuit, obſides captivoſque Pœnorum ea moliri. itaque & Romæ vigiliæ per vicos ſervatæ: juſſique circumire eas minores magiſtratus: & triumviri carceris latomiarum intentiorem cuſtodiam habere juſſi. & circa nomen Latinum a prætore literæ miſſæ, ut & obſides in privato ſervarentur, neque in publicum prodeundi facultas daretur: & captivi ne minus decem pondo compedibus vincti in ulla alia quam in carceris publici cuſtodia eſſent.

Digitized by Google

CAPUT XVIII.

Attali legati munificentiæ ergo coronam auream in Capitolio ponunt: rex quoque Maſſaniſſa auxilium ad exercitum, qui erat in Græcia, mittit: M. Porcius Cato fœneratores acriter in Sardinia coercet.

EOdem anno legati ab rege Attalo coronam auream CCXLVI. pondo in Capitolio poſuerunt: gratiaſque ſenatui egerunt, quod Antiochus legatorum Romanorum auctoritate motus, finibus Attali exercitum deduxiſſet. Eadem æſtate equites ducenti, & elephanti decem, & tritici modium CC. millia ab rege Maſſaniſſa ad exercitum, qui in Græcia erat, pervenerunt. Item ex Sicilia Sardiniaque magni commeatus, & veſtimenta exercitui miſſa. Siciliam M. Marcellus, Sardiniam M. Porcius Cato obtinebat, ſanctus & innocens, aſperior tamen in fœnore coercendo habitus. fugatique ex inſula fœneratores, & ſumptus, quos in cultum prætorum ſocii facere ſoliti erant, circumciſi, aut ſublati. 27

CAPUT XIX.

Habitis comitiis, fiunt Coſs. C. Cornelius Cethegus, & Q. Minutius Rufus: Prætores, aucto numero, ſex primum creantur: decreta utriq; conſuli Italia provincia, T. Quintio, quia non videtur e Republica illi ſucceſſorem mitti, prorogatur in Macedonia imperium.

SEx. Ælius COS. ex Gallia comitiorum cauſa Romam cum rediſſet, creavit

COSS. C. Cornelium Cethegum, & Q. Minutium Rufum. Biduo poſt prætorum comitia habita. Sex prætores illo anno primum creati, creſcentibus jam provinciis, & latius pateſcente imperio. creati autem hi, L. Manlius Vulſo, C. Sempronius Tuditanus, M. Sergius Silus, M. Helvius, M. Minutius Rufus, L. Acilius. Sempronius & Helvius ex iis ædiles plebis erant. ædiles curules
28 Q. Minutius Thermus, & T. Sempronius
U. C. Longus. Ludi Romani eo annno quater in-
553. ſtaurati. C. Cornelio, & Q. Minutio COSS. omnium primum de provinciis conſulum prætorumque actum. prius de prætoribus tranſacta res, quæ tranſigi ſorte poterat. urbana Sergio, peregrina juriſdictio Minutio obtigit. Sardiniam Acilius, Siciliam Manlius, Hiſpaniam Sempronius citeriorem, Helvius ulteriorem eſt ſortitus. Conſulibus Italiam Macedoniamque ſortiri parantibus. L. Oppius & Q. Fulvius Trib. pleb. impedimento erant, *quod longinqua provincia Macedonia eſset: neque ulla alia res majus bello impedimentum ad eam diem fuiſset, quam quod vixdum inchoatis rebus, in ipſo conatu gerendi belli, prior COS. revocaretur. Quartum jam annum eſse ab decreto Macedonico bello, quærendo regem & exercitum ejus, Sulpitium majorem partem anni abſumpſiſse: Villium congredientem cum hoſte, re infecta revocatum: Quintium rebus divinis Romæ majorem partem anni retentum ita geſſiſse tamen res, ut, ſi aut maturius in provinciam veniſset, aut hiems magis ſera fuiſset, potuerit debellare. nunc prope in hiberna profectum, ita comparare dici bellum, ut, niſi ſucceſsor impediat, perfecturus æſtate proxima videatur.* His orationibus pervicerunt, ut conſules

in

in ſenatus auctoritate fore dicerent ſe, ſi idem tribuni facerent. Permittentibus utriſque liberam conſultationem, Patres conſulibus ambobus Italiam provinciam decreverunt. T. Quintio prorogarunt imperium, donec ſucceſſor ei veniſſet. Conſulibus binæ legiones decretæ, & ut bellum cum Gallis Ciſalpinis, qui defeciſſent a populo Romano, gererent. Quintio in Macedoniam ſupplementum decretum peditum quinque millia, & CCC. equites, ſociorum navalium tria millia. Præeſſe idem qui præerat, claſſi L. Quintius Flamininus juſſus. Prætoribus in Hiſpanias octona millia peditum ſocium ac Latini nominis data: & quadringenti equites, ut dimitterent veterem ex Hiſpaniis militem, & terminare juſſi, qua ulterior, citeriorve provincia ſervaretur. Macedoniæ legatos P. Sulpitium, P. Villium, qui COSS. in ea provincia fuerant, adjecerunt.

CAPUT XX.

Procuratis rebus divinis, atque humanis, COSS. C. Cornelius Cethegus, & Q. Minutius Rufus ambo in Galliam proficiſcuntur: Cornelius Inſubres ingenti prælio cadit: Minutius populationibus Bojos coercet.

PRius quam COSS. prætoreſque in provincias proficiſcerentur, prodigia pro- 29
curari placuit: quod ædes Vulcani Summanique Romæ, quod Fregellis murus, & porta de cœlo tacta erant: & Fruſinone inter noctem lux orta: & Aſculo agnus biceps cum quinque pedibus natus: & Formiis duo lupi oppidum ingreſſi obvios aliquot

la-

ſaniaverant: Romæ non in urbem ſolum, ſed in capitolium penetraverat lupus. C. Acilius Trib. pleb. tulit, ut quinque coloniæ in oram maritimam deducerentur: duæ ad oſtia fluminum Vulturni Liternique, una Puteolos, una ad caſtrum Salerni. his Buxentum adjectum. tricenæ familiæ in ſingulas colonias jubebantur mitti. triumviri deducendis iis, qui per trienium magiſtratum haberent, creati, M. Servilius Geminus, Q. Minutius Thermus, Tit. Sempronius Longus. Delectu, rebuſque aliis divinis humaniſque, quæ per ipſos agendæ erant, perfectis, COSS. ambo in Galliam profecti. Cornelius recta ad Inſubres via, qui tum in armis erant, Cænomanis aſſumptis: Q. Minutius in læva Italiæ ad inferum mare flexit iter: Genuamque exercitu abducto, ab Liguribus orſus eſt bellum. Oppida Claſtidium & Litubium, utraque Ligurum, & duæ gentis ejuſdem civitates, Celelates, Cerdiciateſque ſeſe dediderunt. Et jam omnia cis Padum, præter Gallorum Bojos, Iluates Ligurum, ſub ditione erant. quindecim oppida, hominum viginti millia eſſe dicebantur, quæ ſe dediderant. inde in agrum
30 Bojorum legiones duxit. Bojorum exercitus haud ita multo ante trajecerat Padum, junxeratque ſe Inſubribus & Cænomanis; quod ita acceperant, conjunctis legionibus COSS. rem geſturos, ut & ipſi collatas in unum vires firmarent. poſteaquam fama accidit, alterum coſ. Bojorum urere agros: ſeditio extemplo orta eſt. poſtulare Boji, ut laborantibus opem univerſi ferrent. Inſubres negare ſe ſua deſerturos. ita diviſæ copiæ: Bojiſque in agrum ſuum tutandum profectis, Inſubres cum Cænomanis ſuper amnis Mincii

çii ripas conſederunt. Infra eum locum quinque millia paſſuum & COS. Cornelius eidem flumini caſtra applicuit. inde mittendo in vicos Cęnomanorum, Brixiamque, quæ caput gentis erat, ut ſatis comperit non ex auctoritate ſeniorum juventutem in armis eſſe, nec publico conſilio Inſubrium defectioni Cænomanos ſe adjunxiſſe: excitis ad ſe principibus, id agere ac moliri cœpit, ut deſciſcerent ab Inſubribus Cœnomani, & ſignis ſublatis aut domos redirent, aut ad Romanos tranſirent. & id quidem impetrari nequiit. in id data fides COSS. eſt, ut in acie aut quieſcerent, aut, ſi qua etiam occaſio fuiſſet, adjuvarent Romanos. Hæc ita conveniſſe Inſubres ignorabant: ſuberat tamen quædam ſuſpicio animis, labare fidem ſociorum. itaque cum in aciem eduxiſſent, neutrum iis cornu committere auſi, ne, ſi dolo ceſſiſſent, rem totam inclinarent: poſt ſigna in ſubſidiis eos locaverunt. COS. principio pugnę vovit ędem Soſpitę Junoni, ſi eo die hoſtes fuſi fugatique eſſent. a militibus clamor ſublatus, compotem voti COS. ſe facturos, & impetus in hoſtes eſt factus. non tulerunt Inſubres primum concurſum. Quidam & a Cœnomanis terga repente in ipſo certamine aggreſſis, tumultum ancipitem injectum, auctores ſunt; cęſaque in medio V. & XXX. millia hoſtium, quinque millia & DCC. vivos captos; in iis Amilcarem Pœnorum imperatorem, qui belli cauſa fuiſſet: ſigna militaria CXXX. & carpenta ſupra CC. Oppida, quę defectionem ſecuta erant, dediderunt ſe Romanis. Minutius COS. primo 31
effuſis populationibus peragraverat fines Bojorum: deinde, ut relictis Inſubribus ad ſua tuenda receperant ſeſe, caſtris ſe tenuit, acie-

cie dimicandum cum hoſte ratus. Nec Boji detrectaſſent pugnam, ni fama victos Inſubres allata animos fregiſſet. itaque, relicto duce caſtriſque, diſſipati per vicos, ſua ut quiſque defenderent, rationem gerendi belli hoſti mutarunt. omiſſa enim ſpe per unam dimicationem rei decernendæ, rurſus populari agros, & urere tecta, vicoſque expugnare cœpit. Per eoſdem dies Claſtidium incenſum. inde in Liguſtinos Iluates, qui ſoli non parebant, legiones ductæ. Ea quoque gens, ut Inſubres acie victos, Bojos ita ut tentare ſpem certaminis non auderent, territos audivit, in deditionem venit. Literæ conſulum a Gallia de geſtis proſpere ſub idem tempus Romam allatę. M. Sergius Pr. urb. in ſenatu eas, deinde ex auctoritate Patrum ad populum recitavit. ſupplicatio in quatriduum decreta.

CAPUT XXI.

Philippus cum T. Quintio, ac ſociis colloquio pacis petendæ cauſa congreditur. fruſtra diu ultro citroque agitatis conditionibus, pace infecta, diſceditur.

32 Hiems jam eo tempore erat. Cum T. Quintius, capta Elatia, in Phocide ac Locride hiberna diſpoſita haberet, Opunte ſeditio orta eſt. Factio una Ætolos, qui propiores erant, altera Romanos accerſebat. Ætoli priores venerunt. ſed opulentior factio, excluſis Ætolis, miſſoq; ad imperatorem Romanum nuntio, uſque ad adventum ejus tenuit urbem. arcem regium tenebat prę ſidium: neque ut diſcederent inde, aut Opuntiorum minis, aut auctoritate imperantis COS. Romani perpelli potuerunt. Mora cur non extemplo

plo oppugnarentur, ea fuit, quod caduceator ab rege venerat locum ac tempus petens colloquio. Id gravate conceſſum regi eſt: non quin cuperet Quintius per ſe partim armis, partim conditionibus confectum videri bellum. necdum enim ſciebat, utrum ſucceſſor ſibi alter ex novis conſulibus mitteretur; an, quod ſumma vi ut tenderent, amicis & propinquis mandaverat, imperium prorogaretur. aptum autem fore colloquium credebat, ut ſibi liberum eſset, vel ad bellum manenti, vel ad pacem decedenti rem inclinare. In ſinu Maliaco prope Nicæam litus elegere. eo rex ab Demetriade cum quinque lembis, & una nave roſtrata venit. Erant cum eo principes Macedonum, & Achæorum exul vir inſignis Cycliadas. Cum imperatore Romano rex Aminander erat, & Dionyſodorus Attali legatus, & Ageſimbrotus præfectus Rhodiæ claſſis, & Phæneas princeps Ætolorum, & Achæi duo, Ariſtenus & Xenophon. Inter hos Romanus ad extremum litus progreſsus, cum rex in proram navis in anchoris ſtantis proceſſiſſet: *Commodius*, inquit, *ſi in terram egrediaris, ex propinquo dicemus invicem, audiemuſque*. Cum rex facturum ſe id negaret: *Quem tandem*, inquit Quintius, *times*? Ad hoc ille ſuperbe & regio animo: *Neminem equidem timeo præter deos immortales: non omnium autem credo fidei, quos circa video, atque omnium minime Ætolis*. *Iſtud quidem*, ait Romanus, *par omnibus periculum eſt, qui cum hoſte ad colloquium congrediuntur, ut nulla fides ſit*. *Non tamen*, inquit rex, *T. Quinti, par perfidiæ præmium eſt, ſi fraude agatur, Philippus, & Phæneas. neque enim æque difficulter Ætoli prætorem alium, ac Macedones re-*

33 *regem in meum locum ſubſtituant*. Secundum hæc ſilentium fuit. Cum Romanus eum æquum cenſeret priorem dicere, qui petiſſet colloquium; rex, ejus eſſe priorem orationem, qui daret pacis leges, non qui acciperet: tum Romanus, *ſimplicem ſuam orationem eſſe. ea enim ſe dicturum, quæ ni fiant, nulla ſit pacis conditio. Deducenda ex omnibus Græciæ civitatibus regi præſidia eſſe. captivos, & transfugas ſociis populi Romani reddendos. reſtituenda Romanis ea Illyrici loca, quæ poſt pacem in Epiro factam occupaſſet. Ptolemæo regi Ægypti reddendas urbes, quas poſt Philopatoris Ptolemæi mortem occupaſſet. Suas populique Romani conditiones has eſſe: cæterum & ſociorum audiri poſtulata æquum eſſe.* Attali regis legatus, *naves captivoſque, quæ ad Cium navali prælio capta eſſent, & Nicephorium, Veneriſque templum, quæ ſpoliaſſet evaſtaſſetque, pro incorruptis reſtitui*. Rhodii Peræam (regio eſt continentis adverſus inſulam, vetuſtæ eorum ditionis) repetebant: poſtulabantque præſidia deduci ab Jaſſo, & Bargyliis, & Euromenſium urbe, & in Helleſponto Seſto atque Abydo: & Perinthum Byzantiis in antiqui formulam juris reſtitui: & liberari omnia Aſiæ emporia portuſque. Achæi Corinthum & Argos repetebant. Prætor Ætolorum Phæneas cum eadem fere quæ Romani, ut Græcia decederetur, poſtulaſſet, redderenturque Ætolis urbes, quæ quondam juris aut ditionis eorum fuiſſent: excepit orationem ejus princeps Ætolorum Alexander, vir inter cæteros facundus. *Jamdudum ſe reticere*, ait: *non quo quicquam agi putet eo colloquio, ſed ne quem ſociorum dicentem interpellet. Neque de pace cum fide Philippum*

age-

agere, neque bella vera virtute unquam geſ-
ſiſſe. in colloquiis inſidiari & captare: in bel-
lo non congredi æquo campo, neque collatis
ſignis dimicare, ſed refugientem incendere ac
diripere urbes, & vincentium præmia victum
corrumpere. At non ſic antiquos Macedonum
reges, ſed acie bellare ſolitos, urbibus parce-
re, quantum poſſent, quo opulentius imperium
haberent. Nam de quorum poſſeſſione dimice-
tur, tollentem, nihil ſibi præter bellum relin-
quere, quod conſilium eſſe? Plures priore an-
no ſociorum urbes in Theſſalia evaſtaſse Phi-
lippum, quam omnes qui unquam hoſtes Theſ-
ſaliæ fuerint. ipſis quoque Ætolis eum plura
ſocium quam hoſtem ademiſſe. Lyſimachiam,
pulſo prætore & præſidio Ætolorum, occupaſse
eum. Cium item ſuæ ditionis urbem funditus
evertiſſe, ac deleſſe. eadem fraude habere eum
Thebas, Phthias, Echinum, Lariſſam, &
Pharſalum. Motus oratione Alexandri Phi- 34
lippus navem, ut exaudiretur, propius
terram applicuit. Orſum eum dicere in
Ætolos maxime violente, Phæneas inter-
fatus, *non in verbis rem verti* ait: *aut bel-*
lo vincendum, aut melioribus parendum eſſe.
Apparet id quidem, inquit Philippus, *etiam*
cæco, jocatus in valetudinem oculorum
Phæneæ, & erat dicacior natura, quam
regem decet: & ne inter ſeria quidem
riſu ſatis temperans. Indignari inde cœ-
pit, Ætolos, tanquam Romanos, decedi
Græcia jubere: qui, quibus finibus Græ-
cia ſit, dicere non poſſint. Ipſius enim Æ-
toliæ Agræos, Apodotoſque, & Amphilo-
chos, quæ permagna eorum pars ſit, Græ-
ciam non eſſe: *An, quod a ſociis eorum*
non abſtinuerim, juſtam querelam habent?
cum ipſi pro lege hunc morem antiquitus ſer-
vent,

vent, ut adverſus ſocios ipſi ſuos, publica tantum auctoritate dempta, juventutem ſuam militare ſinant: & contraria perſape acies in utraque parte Ætolica auxilia habeant? Neque ego Cium expugnavi: ſed Pruſiam ſocium & amicum oppugnantem audivi: & Lyſimachiam ab Thracibus vindicavi. ſed quia me neceſſitas ad hoc bellum a cuſtodia ejus avertit, Thraces habent. Et Ætolis hæc: Attalo autem Rhodiiſque nihil jure debeo. non enim a me, ſed ab illis principium belli ortum eſt. Romanorum autem honoris cauſa Peraam Rhodiis, & naves Attalo cum captivis, qui comparebunt, reſtituam. nam quod ad Nicephorium, Veneriſque templi reſtitutionem attinet, quid ea reſtitui poſtulantibus reſpondeam? niſi quo uno modo luci ſilvaque caſa reſtitui poſſunt, curam impenſamque ſationis me præſtaturum: quoniam hæc inter ſe reges poſtulare & reſpondere placet. Extrema ejus oratio adverſus Achæos fuit: in qua orſus ab Antigoni primum, ſuis deinde erga eam gentem meritis, recitari decreta eorum juſſit, omnes divinos humanoſque honores complexa. atque ad ea adjecit recens de exercitu, quo ab ſe deſciviſſent. invectuſque graviter in perfidiam eorum, Argos tamen ſe redditurum eis dixit. de Corintho cum imperatore Romano deliberaturum eſſe, quæſiturumque ſimul ab eo, utrum iiſne urbibus decedere ſe æquum cenſeat, quas a ſe ipſo captas jure belli habeat, an iis etiam, quas a majoribus ſuis accepiſſet? Parantibus Achæis Ætoliſque ad ea reſpondere, cum prope occaſum ſol eſset, dilato in poſterum diem colloquio, Philippus in ſtationem, ex qua profectus erat, Romani ſociique in caſtra

ſtra

ſtra redierunt. Quintius poſtero die ad Nicæam (is enim locus placuerat) ad conſtitutum tempus venit. Philippi nullus uſquam nec nuntius ab eo per aliquot horas veniebat, & jam deſperantibus venturum, repente apparuerunt naves. atque ipſe quidem, cum tam gravia & indigna imperarentur, inopem conſilii diem ſe conſumpſiſſe deliberando ajebat. Vulgo credebatur de induſtria rem in ſerum tractam, ne tempus dari poſſet Achæis Ætoliſque ad reſpondendum. & eam opinionem ipſe affirmavit, petendo ut ſummotis aliis, ne tempus altercando tereretur, & aliquis finis rei imponi poſſet, cum ipſo imperatore Romano liceret ſibi colloqui. Id primo non acceptum, ne excludi colloquio viderentur ſocii. deinde cum haud abſiſteret petere, ex omnium conſilio Romanus imperator cum Ap. Claudio Tr. mil. cæteris ſummotis, ad extremum litus proceſſit. Rex cum duobus, quos pridie adhibuerat, in terram eſt egreſſus. Ibi cum aliquandiu ſecreto locuti eſſent, quæ acta ad ſuos Philippus retulerit, minus compertum eſt. Quintius hæc retulit ad ſocios. *Romanis eum cedere tota Illyrici ora, perfugas remittere, ac ſi qui eſſent captivi. Attalo naves, & cum iis captos navales ſocios, Rhodiis regionem, quam Peræam vocant, reddere: Jaſo & Bargylliis non ceſſurum. Ætolis Pharſalum Lariſſamque reddere, Thebas non reddere. Achæis non Argis modo, ſed etiam Corintho ceſſurum.* Nulli omnium placere partium, quibus ceſsurus aut non ceſsurus eſset, deſtinatio. *plus enim amitti in iis, quam acquiri: nec unquam, niſi tota deduxiſset Græcia præſidia, cauſas certaminum deponere.* Cum hæc toto ex concilio certatim 36

omnes

omnes vociferarentur, ad Philippum quoque procul ſtantem vox eſt perlata. Itaque a Quintio petit, ut rem totam in poſterum diem differret. profectò aut perſuaſurum ſe, aut perſuaderi ſibi paſſurum. Litus ad Thronium colloquio deſtinatur. eo mature conventum eſt. Ibi Philippus primo & Quintium, & omnes qui aderant, rogare, ne ſpem pacis turbare vellent. poſtremo petere tempus, quo legatos Romam ad ſenatum mittere poſſet. *aut his conditionibus ſe pacem impetraturum, aut quaſcunque ſenatus dediſſet, leges pacis accepturum*. Id cæteris haudquaquam placebat. nec enim aliud quam moram & dilationem ad colligendas vires quæri. Quintius, *verum id futurum fuiſſe*, dicere, *ſi æſtas & tempus rerum gerendarum eſſet. nunc hieme inſtante, nihil amitti dato ſpatio ad legatos mittendos; nam neque ſine auctoritate ſenatus quicquam eorum ratum fore, quæ cum rege ipſi pepigiſſent: & explorari, dum bello neceſſariam quietem ipſa hiems daret, ſenatus auctoritatem poſſe*. In hanc ſententiam & cæteri ſociorum principes conceſſerunt, induciiſque datis in duos menſes, & ipſos mittere ſingulos legatos ad edocendum ſenatum, ne fraude regis caperetur, placuit. additum induciarum pacto, ut regia præſidia Phocide ac Locride extemplo deducerentur. Et ipſe Quintius cum ſociorum legatis Aminandrum, Athamanum regem, utque ſpeciem legationis adjiceret, Q. Fabium (uxoris Quintii ſororis filius erat) & Q. Fulvium,
37 & Ap. Claudium miſit. Ut ventum Romam eſt, prius ſociorum legati, quam regis, auditi ſunt. cætera eorum oratio conviciis regis conſumpta eſt. moverunt eo maxime ſenatum, demonſtrando maris terrarumque re-

gionis ejus ſitum: ut omnibus appareret, ſi Demetriadem in Theſſalia, Chalcidem in Eubœa, Corinthum in Achaja rex teneret, non poſſe liberam Græciam eſſe, & ipſum Philippum non contumelioſius, quam verius, compedes eas Græciæ appellare. Legati deinde regis intromiſſi, quibus longiorem exorſis orationem, brevis interrogatio, ceſſuruſne iis tribus urbibus eſſet, ſermonem incidit, cum mandatum ſibi de his nominatim negarent quicquam. Sic infecta pace regii dimiſſi. Quintio liberum arbitrium pacis ac belli permiſſum. Quod ut ſatis apparuit, non tædere belli ſenatum, & ipſe victoriæ, quam pacis avidior, neque colloquium poſtea Philippo dedit, neque legationem aliam, quam quæ omni Græcia decedi nuntiaret, admiſſurum dixit.

CAPUT XXII.

Nabis Lacedæmoniorum tyrannus, fraude Philoclis præfecti occupatis Argis, amicitiam cum T. Quintio Imperatore Romano jungit.

PHilippus cum acie decernendum videret, & undique ad ſe contrahendas vires, maxime de Achajæ urbibus, regionis ab ſe diverſæ, & magis tamen de Argis, quam de Corintho ſolicitus, optimum ratus Nabidi eam, Lacedæmoniorum tyranno, velut fiduciariam dare, ut victori ſibi reſtitueret: ſiquid adverſi accidiſſet, ipſe haberet: Philocli, qui Corintho Argiſque præerat, ſcribit, ut tyrannum ipſe conveniret. Philocles præterquam quod jam veniebat cum munere, adjicit ad pignus futuræ regi cum 38

tyran-

tyranno amicitiæ, filias ſuas regem Nabidis filiis matrimonio conjungere velle. Tyrannus primo negare, aliter urbem eam ſe acceptũrum, niſi Argivorum ipſorum decreto accerſitus ad auxilium urbis eſſet. deinde, ut frequenti concione non aſpernatos modo, ſed abominatos etiam nomen tyranni audivit, cauſam ſe ſpoliandi eos nactum ratus, tradere ubi vellet urbem, Philoclem juſſit. Nocte ignaris omnibus acceptus in urbem eſt tyrannus. prima luce occupat ſuperiora omnia loca: portæ clauſæ, paucis principum tumultum inter primum elapſis, eorum abſentium direptæ fortunæ. præſentibus aurum atque argentum ablatum, pecuniæ imperatæ ingentes. qui non cunctanter contulere, ſine contumelia & laceratione corporum ſunt dimiſſi. quos occulere aut retrahere aliquid ſuſpicio fuit, in ſervilem modum lacerati atque extorti. Concione inde advocata, rogationem promulgavit, unam de tabulis novis, alteram de agro viritim dividendo, duas faces novantibus res ad plebem in optimates accendendam.

39 Poſteaquam in poteſtate Nabidis Argivorum civitas erat, nihil ejus memor tyrannus, a quo eam civitatem, & quam in conditionem accepiſſet, legatos Elatiam ad Quintium & Attalum Æginæ hibernantem mittit, qui nuntiarent, Argos in poteſtate ſua eſſe. eo ſi veniret Quintius ad colloquium, non diffidere, ſibi omnia cum eo conventura. Quintius, ut eo quoque præſidio Philippum nudaret, cum annuiſſet ſe venturum; mittit ad Attalum, ut ab Ægina Sicyonem ſibi occurreret. ipſe ab Anticyra decem quinqueremibus, quas iis forte ipſis diebus L. Quintius frater ejus adduxerat ex hibernis Corcyræ, Sicyonem tranſ-

tranſmiſit. Jam ibi Attalus erat, qui quum tyranno ad Romanum imperatorem, non Romano ad tyrannum eundum diceret: in ſententiam ſuam Quintium traduxit, ne in urbem ipſam Argos iret. Haud procul urbe Mycenica vocatur. in eo loco ut congrederentur, convenit. Quintius cum fratre & Tr. mil. paucis, Attalus cum regio comitatu, Nicoſtratus Achæorum Pr. cum auxiliaribus paucis venit. tyrannum ibi cum omnibus copiis opperientem invenerunt. progreſſus armatus cum ſatellitibus armatis eſt in medium fere interjacentis campi, inermis Quintius cum fratre & duobus Tr. militum, inermes item regi Pr. Achæorum, & unus ex purpuratis latus cingebant. Initium ſermonis ab excuſatione tyranni ortum, quod *armatus ipſe armatiſque ſeptus, cum inermes Romanum imperatorem regemque cerneret, in colloquium veniſſet. neque enim ſe illos timere* dixit, *ſed exules Argivorum*. Inde ubi de conditionibus amicitiæ cœptum agi eſt, Romanus duas poſtulare res: unam, ut bellum cum Achæis finiret: alteram, ut adverſus Philippum mitteret ſecum auxilia. Auxilia ſe miſſurum dixit. pro pace cum Achæis induciæ impetratæ, donec bellum cum Philippo finiretur. De Argis 40
quoque diſceptatio ab Attalo rege eſt nata, cum fraude Philoclis proditam urbem. vi ab eo teneri argueret: ille, ab ipſis Argivis, ut ſe defenderet, accitum. Concionem Argivorum rex poſtulabat, ut id ſciri poſſet. nec tyrannus abnuere. ſed deductis ex urbe præſidiis. liberam concionem, non immiſtis Lacedæmoniis, declaraturam, quid Argivi vellent, præberi debere dicebat rex. tyrannus negavit deducturum. Hæc diſceptatio ſine exitu fuit. de colloquio diſceſſum, ſexcen-

cis Cretenſibus ab tyranno datis Romano, induciiſque inter Nicoſtratum Pr. Achæorum & Lacedæmoniorum tyrannum in quatuor menſes factis. Inde Quintius Corinthum eſt profectus, & ad portam cum Cretenſium cohorte acceſſit, ut Philocli præfecto urbis appareret tyrranum a Philippo deſciſſe. Philocles & ipſe ad imperatorem Romanum in colloquium venit: hortantique ut extemplo tranſiret, urbemque traderet, ita reſpondit, ut diſtuliſſe rem magis, quam negaſſe videretur. A Corintho Quintius Anticyram trajecit: inde fratrem ad tentandam Acarnanum gentem miſit. Attalus ab Argis Sicyonem eſt profectus. Ibi & civitas novis honoribus veteres regis honores auxit, & rex ad id, quod ſacrum Apollinis agrum grandi quondam pecunia redemerat, eis tum quoque, ne ſine aliqua munificentia præteriret civitatem ſociam atque amicam. decem talenta argenti dono dedit, & decem millia medimnum frumenti. atque ita Cenchreas ad naves rediit. Et Nabis, firmato præſidio Argis Lacedæmonem regreſſus, cum ipſe viros ſpoliaſſet, ad fœminas ſpoliandas uxorem Argos remiſit. Ea nunc ſingulas illuſtres, nunc ſimul plures genere inter ſe junctas domum acceſſendo, blandiendoque ac minando, non aurum modo iis, ſed poſtremo veſtem quoque, mundunque omnem muliebrem ademit.

DE-

DECADIS QUARTÆ
LIBER TERTIUS.

Liber hic eſt acephalus : deeſt autem expoſitio prælii , quo Philippus ad Cynoſcephalas in Theſſalia eſt fugatus, ac victus a T. Quintio Proconſule : itemque magna pars ejus , quo L. Quintius proconſulis frater Acarnanes ſuperavit. Prælium ad Cynoſcephalas pugnatum extat adhuc apud Polybium diligentiſſime deſcriptum ; reliqua apud eum interciderunt.

CAPUT I.

T. Quintius legatus Leucadem, caput Acarnaniæ , expugnat : Rhodii in Peræa Macedones fundunt.

Iis partibus cohærens Acarnaniæ, quingentos ferme paſſus longæ fauces erant, latæ haud amplius centum & viginti. in his anguſtiis Leucas poſita eſt, colli applicata verſo in orientem & Acarnaniam. ima urbis plana ſunt , jacentia ad mare , quo Leucadia ab Acarnania dividitur. inde terra marique expugnabilis eſt. nam & vada ſunt ſtagno ſimiliora , quam mari , & campus terrenus omnis, operique facilis. itaque multis ſimul locis aut ſubruti , aut ariete decuſſi ruebant muri. Sed quam urbs ipſa opportuna oppugnantibus erat, tam inexpugnabiles hoſtium animi. die ac nocte intenti reficere quaſſata muri, obſtruere

quæ patefacta ruinis erant, prælia impigre inire, & armis magis muros, quam ſeipſos mœnibus tutari. diutiuſque ſpe Romanorum obſidionem eam extraxiſſent, ni exules quidam Italici generis Leucade habitantes ab arce milites accepiſſent. eos tamen ex ſuperiore loco magno cum tumultu decurrentes, acie in foro inſtructa, juſto prælio aliquandiu Leucadii ſuſtinuerunt. interim & ſcalis capta multis locis mœnia, & per ſtragem lapidum, ac ruinas tranſcenſum in urbem. jamque ipſe legatus magno agmine circumvenerat pugnantes. pars in medio cæſi, pars armis abjectis dediderunt ſeſe victori. Et poſt dies paucos, audito prælio, quod ad Cynoſcephalas pugnatum erat, omnes populi A-
18 carnaniæ in deditionem legati venerunt. Iiſdem diebus, omnia ſimul inclinante fortuna, Rhodii quoque ad vindicandam a Philippo continentem regionem (Peræam vocant) poſſeſſam a majoribus ſuis, Pauſiſtratum prætorem cum octingentis Achæis peditibus, mille, & nongentis fere armatis ex vario genere auxiliorum collectis, miſerunt. Galli, & Niſuetæ, & Piſuetæ, & Tamiani, & Arei ex Africa, & Laodiceni ex Aſia erant. cum his copiis Pauſiſtratus tendebat in Stratonicenſi agro. locum peropportunum, ignaris regiis qui tenuerant, occupavit. In tempore & ad idipſum excitum auxilium, mille Achæi pedites cum centum equitibus ſupervenerunt. Theoxenus iis præerat. Dinocrates, regius præfectus, recuperandi caſtelli cauſa primo caſtra ad ipſa tendebat, movit inde ad alrerum caſtellum item Stratonicenſis agri: Aſtragon vocant: omnibuſque ex præſidiis, quæ multifariam disjecta erant, devocatis, & ab ipſa Stratonicea

Theſſalorum auxiliaribus, Alabanda, ubi hoſtes erant, ducere pergit. Nec Rhodii pugnam detrectaverunt. atque caſtris in propinquum collatis, extemplo in aciem deſcenſum eſt. Dinocrates quingentos Macedonas dextro cornu, lęvo Agrianas locat: in medium accipit contractos ex caſtellorum (Cares maxime erant) prędiis, equites cornibus circumdat. Cretenſium auxiliares Thracumque Rhodia cohors dextro cornu, ſiniſtro mercenarios milites, lectam peditum manum habuere; medię miſta ex pluribus gentibus auxilia: equites, leviſque armaturę quod erat, cornibus circumjectum. Eo die ſteterunt tantum acies utręque ſuper ripam, qui tenui aqua interfluebat, torrentis: paucisq; telis emiſſis, in caſtra receperunt ſeſe. Poſtero die eodem ordine inſtructi majus aliquanto pręlium, quam pro numero edidere pugnantium. nec enim plus terna millia peditum fuere, & centeni ferme equites. cęterum non numero tantum, nec armorum genere, ſed animis quoque paribus, & ęqua ſpe pugnarunt. Achęi primi torrente ſuperato in Agrianas impetum fecere. deinde tota prope curſu tranſgreſſa amnem acies eſt. diu anceps pugna ſtetit. numero Achęi mille & ipſi quadringentos loco expulere. inclinat dein dextrum omne cornu. Macedones, uſquedum ordine & velut ſtipata phalanx conſiſtebat, moveri nequiverunt. poſtquam lęvo latere nudato circumjacere haſtas in venientem ex tranſverſo hoſtem conati ſunt, turbati extemplo tumultum primo inter ſe fecerunt: terga deinde vertunt; poſtremo abjectis armis, in pręcipitem fugam effuſi, Bargylias petentes fugerunt. Eodem & Dinocrates perfugit. Rhodii, quantum diei ſuper-
 fuit

fuit ſecuti, receperunt ſeſe ad caſtra. Satis conſtat, ſi confeſtim victores Stratoniceam petiſſent, recipi eam urbem ſine certamine potuiſſe. Prætermiſſa ejus rei occaſio eſt, dum in caſtellis vicisque Peræœ recipiendis tempus teritur. interim animi eorum, qui Stratoniceam præſidio obtinebant, confirmati ſunt. mox & Dinocrates cum iis, quæ prælio ſupererant, copiis intravit muros. nequicquam inde obſeſſa oppugnataque urbs eſt. recipi niſi aliquanto poſt per Antiochum non potuit. Hæc in Theſſalia, hæc in Achaja, hæc in Aſia per eoſdem dies ferme geſta.

CAPUT II.

Philippus, pulſis finibus Macedoniæ Dardanis, penitus ipſe a Romanis ſuperatus Theſſalonicam ſe recipit.

19 PHilippus, cum audiſſet, Dardanos tranſgreſſos fines regni, ſuperiora Macedoniæ evaſtare, quamvis toto prope orbe terrarum undique ſe ſuoſque profligante fortuna urgebatur, tamen morte triſtius ratus Macedoniæ etiam poſſeſſione pelli, delectu raptim per urbes Macedonum habito, cum ſex millibus peditum, & quingentis equitibus circa Stobos Pelagoniæ improviſo hoſtes oppreſſit. Magna multitudo hominum in prælio, major prædandi cupidine palata per agros cæſa eſt. quibus fuga expeditior fuit, ne tentato quidem caſu pugnæ, in fines ſuos redierunt. Ex una expeditione non pro reliquo ſtatu fortunæ facta, refectis ſuorum animis, Theſſalonicam ſeſe recepit.

CA-

CAPUT III.

Poſt ſuperatum in Græcia Philippum, in Hiſpania tumultus exoritur: in Aſia quoque Antiochus bellum molitur, huic Rhodii egregie reſiſtunt.

NOn tam in tempore Punicum bellum terminatum erat, ne ſimul & cum Philippo foret bellandum, quam opportune, jam Antiocho in Syria moliente bellum, Philippus eſt ſuperatus. nam præterquamquod facilius cum ſingulis, quam ſi in unum ambo ſimul contuliſſent vires, bellatum eſt: Hiſpania quoque ſub idem tempus magno tumultu ad bellum conſurrexit. Antiochus cum priore æſtate omnibus, quæ in Cœle Syria ſunt civitatibus Ptolemæi in ſuam poteſtatem redactis, in hiberna Antiochiam conceſſiſſet: nihilo quietiores poſtea res habuit. omnibus enim regni viribus connixus, cum ingentes copias terreſtres maritimaſque comparaſſet, principio veris præmiſſis terra cum exercitu filiis duobus Ardue ac Mithridate, juſſiſque Sardibus ſe opperiri, ipſe cum claſſe centum tectarum navium, ad hoc levioribus navigiis cercuriſque ac lembis ducentis proficiſcitur, ſimul per omnem oram Ciliciæque & Cariæ tentaturus urbes, quæ in ditione Ptolemæi eſſent: ſimul Philippum (necdum enim debellatum erat) ex- 20
ercito navibuſque adjuturus. Multa egregia Rhodii pro fide erga P. R. proque univerſo nomine Græcorum terra marique auſi ſunt, nihil magnificentius, quam quod ea tempeſtate non territi tanta mole imminentis belli, legatos ad regem miſe-

runt Nephelida, (promontorium Ciliciæ eſt, inclytum fœdere antiquo Athenienſium) ſi eo non contineret copias ſuas, ſe obviam ituros: non ab odio ullo, ſed ne conjungi cum Philippo paterentur, & impedimento eſſe Romanis liberantibus Græciam. Coraceſium eo tempore Antiochus operibus oppugnabat: Zephyrio, & Solis, & Aphrodiſiade, & Coryco, & ſuperato Anemurio (promontorium id quoque Ciliciæ eſt) Selinunte recepto, omnibus his aliiſque ejus oræ caſtellis aut metu aut voluntate ſine certamine in deditionem acceptis, Coraceſium præter ſpem clauſis portis tenebat eum. Ibi legati Rhodiorum auditi. & quanquam ea legatio erat, quæ accendere regium animum poſſet, temperavit iræ: *& legatos ſe Rhodum miſſurum* reſpondit, *iiſque mandaturum, ut renovarent vetuſta jura cum ea civitate, ſua, majorumque ſuorum, & vetarent eos adventum pertimeſcere regis. nihil his, aut ſociis eorum noxæ futurum, fraudive. nam Romanorum amicitiam ſe non violaturum, argumento & ſuam recentem ad eos legationem eſſe, & ſenatus honorifica in ſe decreta reſponſaque.* Tum forte legati redierunt ab Roma, comiter auditi dimiſſique, ut tempus poſtulabat, incerto adhuc adverſus Philippum eventu belli. Cum hæc legati regis in concione Rhodiorum agerent, nuntius venit, debellatum ad Cynoſcephalas eſſe. Hoc nuntio accepto, Rhodiis, dempto metu a Philippo omni, erat conſilium obviam eundi claſſe Antiocho. illam alteram curam non omiſerunt tuendæ libertatis civitatum ſociarum Ptolemæi, quibus bellum ab Antiocho imminebat. nam alias auxiliis juverunt, alias providendo ac premonendo conatus hoſtis;

cau-

cauſaque libertatis fuerunt Cauniis, Myndiis, Halicarnaſſenſibus, Samniiſque. Non operæ eſt perſequi, ut quæque acta in his locis ſint, cum ad ea, quæ proprie Romani belli ſunt, vix ſufficiam.

CAPUT IV.

Attalus Rex ob ſubitam valetudinem Thebis Pergamum advectus moritur.

EOdem tempore & Attalus rex ęger Thebis Pergamum advectus moritur, altero & ſeptuageſimo anno, cum quatuor & quadraginta annos regnaſſet. Huic viro prȩter divitias nihil ad ſpem regni fortuna dederat. his ſimul prudenter, ſimul magnifice utendo effecit, primum ut ſibi, deinde ut aliis non indignus videretur regno. victis deinde prȩlio uno Gallis, quȩ tum gens recenti adventu terribilior Aſiæ erat, regium aſcivit nomen, cujus magnitudini ſemper animum æquavit. ſumma juſtitia ſuos rexit, unicam fidem ſociis præſtitit. uxorem ac liberos IIII. ſuperſtites habuit. mitis ac munificus amicus fuit. regnum adeo ſtabile ac firmum reliquit, ut ad tertiam ſtirpem poſſeſſio ejus deſcenderit. 21

CAPUT V.

De bello in Hiſpania ulteriore exorto M. Helvius certiorem ſenatum literis facit.

CUm is ſtatus rerum in Aſia Græciaque & Macedonia eſſet, vixdum terminato cum Philippo bello, pace certe nondum perpetrata, ingens in Hiſpania ulteriore coortum eſt bellum. M. Helvius eam

provinciam obtinebat. is literis ſenatum certiorem fecit, Colcam & Luſcinum regulos in armis eſſe, cum Colca decem & ſeptem oppida, cum Luſcino validas urbes, Cardonem & Bardonem & maritimam oram omnem, quæ nondum animos nudaverat, ad finitimorum motus conſurrecturam. His literis a M. Sergio Pr. cujus juriſdictio inter cives & peregrinos erat, recitatis, decreverunt Patres, ut comitiis prætorum perfectis, cui prætori provincia Hiſpania obveniſſet, is primo quoque tempore de bello Hiſpaniæ ad ſenatum referret.

CAPUT VI.

Conſules Cornelius, & Minutius ob res in Gallia bene geſtas triumphum poſtulant: cum Cornelio decretus eſſet, Minutius de ſua ſententia in monte Albano triumphat. Habitis deinde comitiis, creantur coſs. L. Furius Purpureo, & M. Claudius Marcellus.

22 SUb idem tempus Coſs. Romam venerunt, quibus in æde Bellonæ ſenatum habentibus, poſtulantibuſque triumphum ob res proſpere bello geſtas, C. Atinius Labeo, & C. Urſanius Tr. pl. ut ſeparatim de triumpho agerent COS. poſtularunt. communem ſe relationem de ea re fieri non paſſuros: ne par honos in diſpari merito eſſet. Cumque Minutius utrique provinciam Italiam obtigiſſe diceret: communi animo conſilioque ſe & collegam res geſſiſſe, Cornelius adjiceret; Bojos adverſus ſe tranſgredientes Padum, ut inſubribus Cœnomaniſq; auxilio eſſent, depopulante vicos eorum atque agros collega, ad ſua tuenda verſos eſſe:

tri-

tribuni *res tantas bello geſſiſſe Cornelium* fateri, *ut non magis de triumpho ejus, quam de honore diis immortalibus habendo dubitari poſſet: non tamen nec illum, nec quenquam alium civem tantum gratia atque opibus valuiſſe, ut cum ſibimet triumphum impetraſſet, collega eundem honorem impudenter petenti daret. Q. Minutium in Liguribus levia prælia, vix digna dictu feciſſe, in Gallia magnum numerum militum amiſiſſe.* nominabant *etiam tribunos militum T. Juventium, & Cn. Labeonis fratrem, qui adverſa pugna cum multis aliis viris fortibus civibus ac ſociis cecidiſſent. oppidorum paucorum ac vicorum falſas, & in tempus ſimulatas ſine ullo pignore deditiones factas eſſe.* Hæ inter conſules tribunoſque altercationes biduum tenuerunt, victique perſeverantia tribunorum conſules ſeparatim retulerunt. Cn. Cornelio omnium conſenſu decretus triumphus. 23
& Placentini Cremonenſeſque addiderunt favorem conſuli, grat as agentes, commemorenteſque, obſidione ſe eſſe ab eo liberatos, pleroſque etiam, cum apud hoſtes eſſent, ſervitute exemptos. Q. Minutius tentata tantum relatione, cum adverſum omnem ſenatum videret, in monte Albano ſe triumphaturum & jure imperii conſularis, & multorum clarorum virorum exemplo dixit. Cn. Cornelius de Inſubribus Cænomaniſque in magiſtratu triumphavit. multa ſigna militaria tulit, multa Gallica ſpolia captivis carpentis tranſvexit. multi nobiles Galli ante currum traducti. inter quos quidam Amilcarem ducem Pœnorum fuiſſe auctores ſunt. cæterum magis in ſe convertit oculos Cremonenſium Placentinorumq; colonorum turba pileatorum currum ſequentium. Tulit in triumpho ducenta triginta

ſeptem millia quingentos æris, argenti bigati ſeptuagintanovem millia. ſeptuagenos æris militibus diviſit, duplex equiti, triplex centurioni. Q. Minutius COS. de Liguribus Bojiſque Gallis in monte Albano triumphavit. is triumphus ut loco, & fama rerum geſtarum, & quod ſumptum non erogatum ex ærario, omnes ſciebant, inhonoratior fuit: ita ſignis, carpentiſque, & ſpoliis ferme æquabat. pecuniæ etiam prope par ſumma fuit: æris translata ducenta & quinquagintaquatuor millia, argenti bigati quinquagintatria millia, & ducenta. militibus centurionibuſque & equitibus item in ſingulos
24 datum, quod dederat collega. Secundum triumphum conſularia comitia habita. creati COSS. L. Furius Purpureo, & M. Claudius Marcellus. Pr. poſtero die facti Q. Fabius Buteo, T. Sempronius Longus, Q. Minutius Thermus, M. Acilius Glabrio, L. Apuſtius Fullo, C. Lælius.

CAPUT VII.

Propter res contra Philippum feliciter a T. Quintio geſtas, ſupplicationes indicuntur: pacem in ſenatu petentibus Philippi legatis, decem legati decernuntur, ut ex eorum ſententia det T. Quintius regi leges pacis: Ludi Romani, & plebeii fiunt.

EXitu ejus anni literæ a T. Quintio venerunt, ſe ſignis collatis cum rege Philippo in Theſſalia pugnaſſe, hoſtium exercitum fuſum fugatumque. Hæc literæ prius in ſenatu a Sergio Pr. deinde ex auctoritate Patrum in concione ſunt recitatæ. Ob res proſpere geſtas, in dies quinque ſuppli-

plicationes decretæ. Brevi poſt legati & a T. Quintio, & ab rege venerunt. Macedones deducti extra urbem in villam publicam, ibique iis locus & lautia præbita: & ad ædem Bellonæ ſenatus eſt habitus. haud multa verba facta, cum Macedones, quæcunque ſenatus cenſuiſſet, id regem facturum eſſe dicerent. Decem legati more majorum; quorum ex conſilio T. Quintius imperator leges pacis Philippo daret, decreti: adjectumque, ut in eo numero legatorum P. Sulpicius & P. Villius eſſent, qui COSS. provinciam Macedoniam obtinuiſſent. Coſſanis eo die poſtulantibus, ut ſibi colonorum numerus augeretur, mille aſcribi juſſi; dum ne quis in eorum numero eſſet, qui poſt M. Cornelium & T. Sempronium COS. hoſtis fuiſſet. Ludi Romani eo anno in circo ſcenaque ab ædilibus curulibus L. Cornelio Scipione, & Cn. Manlio Vulſone & magnificentius quam alias facti, & lætius propter res bello bene geſtas ſpectati, totique ter inſtaurati. Plebeii ſepties inſtaurati. Acilius Glabrio, C. Lælius eos ludos fecerunt. ex argento multatitio tria ſigna ænea Cereri Liberoque & Liberæ poſuerunt.

CA-

CAPUT VIII.

Quamvis petant conſules, ut Macedonia provincia ad ſortem revocetur, nihilominus pacem Philippo dari populus jubet. C. Sempronius Tuditanus procoſ. a Celtiberis cum exercitu cæditur: facta provinciarum diviſione, decretaque conſulibus Italia, prætores Q. Fabius Buteo, & Q. Minutius, procuratis prodigiis, in Hiſpanias proficiſcuntur.

25 L. Furius & M. Claudius Marcellus, conſulatu inito, cum de provinciis ageretur, & Italiam utrique provinciam ſenatus decerneret: ut Macedoniam cum Italia ſortirentur, petebant. Marcellus provinciæ cupidior, pacem ſimulatam ac fallacem dicendo, & rebellaturum, ſi exercitus inde deportatus eſſet, regem, dubios ſententiæ Patres fecerat. & forſitan obtinuiſſent COSS. ni Q. Martius Rex, & C. Atinius Labeo Tri. pl. ſe interceſſuros dixiſſent; ni prius ipſi ad plebem tuliſſent, vellent juberentne cum rege Philippo pacem eſſe? Ea rogatio in Capitolio ad plebem lata eſt. omnes quinque & triginta tribus, Uti rogas, juſſerunt. Et quo magis pacem ratam eſſe in Macedonia vulgo lætarentur, triſtis ex Hiſpania nuntius allatus effecit, vulgatæque literæ, *Cn. Sempronium Tuditanum prætorem in citeriore Hiſpania prælio victum, exercitum ejus fuſum fugatumque, & illuſtres viros in acie cecidiſſe. Tuditanum cum gravi vulnere latum ex prælio, haud ita multo poſt expiraſſe.* Coſs. ambobus Italia provincia cum his legionibus, quas ſuperiores COSS. habuiſſent, decreta, & ut quatuor legiones novas ſcriberent:

berent: duas, quæ quo ſenatus cenſuiſſet,
mitterentur. & T. Quintius Flamininus cum
duabus legionibus provinciam eodem exerci-
tu obtinere juſſus: imperium ei prorogatum
ſatis jam ante videri. Prætores deinde provin- 26
cias ſortiti. L. Apuſtius Fullo urbanam juriſ-
dictionem, M. Acilius Glabrio inter cives &
peregrinos, Q. Fabius Buteo Hiſpaniam ul-
teriorem, Q. Minutius Thermus citeriorem,
C. Lælius Siciliam, T. Sempronius Longus
Sardiniam. Q. Fabio Buteoni, & Q. Minu-
tio, quibus Hiſpaniæ provinciæ evenerant,
COSS. legiones ſingulas ex quatuor ab ſe ſcri-
ptis, quas videretur, uti darent, decretum
eſt, ſocium ac nominis Latini quaterna mil-
lia peditum, trecentos equites, hique primo
quoque tempore in provincias ire juſſi. Bel-
lum in Hiſpania quinto poſt anno exortum
eſt, quam ſecundum bellum Punicum fue-
rat finitum. Priuſquam hi prætores ad bellum
prope novum, quia tum primum ſuo nomine,
nullo Punico exercitu aut duce ad arma ie-
rant, proficiſcerentur, aut ipſi COSS. ab
urbe moverent, procurare, ut aſſolet, pro-
digia, quæ nuntiabantur, juſſi. L. Julius Se-
queſtris in Sabinos proficiſcens fulmine ipſe
equuſque exanimati fuerant. ædes Feroniæ
in Capenate de cœlo tacta erat. ad Monetæ
duarum haſtarum ſpicula arſerant. lupus Eſ-
quilina porta ingreſſus frequentiſſima parte
urbis cum in forum decurriſſet, Tuſco vico
atque Æquimælio per portam Capenam
prope intactus evaſerat. Hæc prodigia ma-
joribus hoſtiis ſunt procurata. Iiſdem diebus 27
Cn. Cornelius Lentulus, qui ante Sempro-
nium Tuditanum citeriorem Hiſpaniam ob-
tinuerat, cum ex S. C. urbem ovans eſſet in-
greſſus, tulit præ ſe auri mille & quingen-
ta

ta pondo quindecim, argenti viginti millia, ſignati denarios triginta quatuor millia, & quingentos quinquaginta. L. Stertinius ex ulteriore Hiſpania, ne tentata quidem triumphi ſpe, quinquaginta millia pondo argenti in ærarium tulit, & de manubiis duos fornices in foro Boario ante Fortunæ ædem & matris Matutæ, unum in maximo circo fecit, & his fornicibus ſigna aurata impoſuit. Hæc per hiemem ferme acta.

CAPUT IX.

T. Quintius propter infame ſcelus in Romanos bello perſecuturus Bœotos, illis, deprecantibus Achæis, pacem dat.

HIbernabat eo tempore Athenis Quintius, a quo cum multa ſocii peterent, Bœoti petierunt impetraveruntque, ut hi, qui ſuæ gentis militaſſent apud Philippum, ſibi reſtituerentur. id a Quintio facile impetratum: non quia ſatis dignos eos credebat, ſed quia, Antiocho rege jam ſuſpecto, favor conciliandus nomini Romano apud civitates erat. Reſtitutis, confeſtim apparuit, quam nulla inita apud Bæotos gratia eſſet. nam & ad Philippum, gratias agentes pro redditis hominibus, perinde atque ab ipſo hi, & non a Quintio & Romanis dati eſſent, miſerunt: & comitiis proximis Bæotarchem nullam aliam ob cauſam Barchillam quendam, quam quod præfectus Bœotorum apud regem militantium fuiſset, fecerunt, præteritis Zeuſippo & Piſiſtrato, aliiſque, qui Romanæ ſocietatis auctores fuerant. Id ægre & in præſentia hi paſſi, & in futurum etiam metum cepe. runt, cum, ad porta prope ſedente exercitu

Ro-

Romano, ea fierent, quidnam ſe futurum
eſset, profectis in Italiam Romanis, Philip-
po ex propinquo ſocios adjuvante, & infeſto
his qui partis adverſæ fuiſsent? Dum Roma- 28
na arma propinqua habebant, tollere Barchil-
lam, principem fautorum regis ſtatuerunt.
& tempore ad eam rem capto, cum in publi-
co epulatus reverteretur domum temulen-
tus, proſequentibus mollibus viris, qui joci
cauſa convivio celebri interfuerant: ab ſex
armatis, quorum tres Italici, tres Ætoli
erant, circumventus occiditur. Fuga comi-
tum, & quiritatio facta, & tumultus tota ur-
be diſcurrentium cum luminibus. percuſso-
res proxima porta evaſerunt. Luce prima
concio frequens, velut extante indicio, ad
vocem præconis convocata in theatro erat.
palam ab ſuo comitatu, & obſcœnis illis viris
fremebant interfectum: animis autem Zeu-
ſippum auctorem deſtinabant cædis. in præ-
ſentia placuit comprehendi eos, qui ſimul
fuiſsent, quæſtionemque ex his haberi. Qui
dum quæruntur, Zeuſippus conſimili animo,
avertendi ab ſe criminis cauſa, in concionem
progreſsus, *errare* ait *homines, qui tam atrocem*
cædem pertinere ad illos ſemiviros crederent, mul-
taque in eam partem probabiliter argumen-
tatus, quibus fidem apud quoſdam fecit, nun-
quam, ſi conſcius eſset, oblaturum ſe multitu-
dini, mentionemve cædis nullo laceſsente fa-
cturum fuiſse. alii non dubitare, obviam eun-
do impudenter, criminis ſuſpicionem aver-
ti. Torti poſt paulo inſontes, cum ſcirent ip-
ſi opinionem omnium, ea pro indicio uſi, Zeu-
ſippum & Piſiſtratum nominaverunt, nullo
adjecto, cur ſcire quicquam viderentur, argu-
mento. Zeuſippus tamen cum Stratonida quo-
dã nocte perfugit Tanagram, ſuam magis con-
ſcien-

ſcientiam, quam indicium hominum nullius rei conſciorum, metuens. Piſiſtratus, ſpretis indicibus, Thebis manſit. Servus erat Zeuſippo, totius internuntius & miniſter rei: quem indicem Piſiſtratus timens, eo ipſo timore ad indicium protraxit. literas ad Zeuſippum mittit, ſervum conſcium tolleret. non tam idoneum ad celandam rem eum videri ſibi, quam ad agendam fuerit. Has qui tulit literas, juſſit Zeuſippo dare quamprimum. is quia non ſibi conveniendi ejus copia fuit, ipſi illi ſervo, quem ex omnibus domino fidiſſimum credebat, tradidit, & adjecit a Piſiſtrato de re magnopere pertinente ad Zeuſippum eſſe. Conſcientia ictus, cum extemplo traditurum eas affirmaſſet, aperit. perlectis literis, pavidus Thebas refugit. Et Zeuſippus quidem fuga ſervi motus, Athenas, tutiorem exilio locum ratus, conceſſit. De Piſiſtrato aliquæ quæſtiones tormentis
29 habitæ, & ſumptum ſupplicium eſt. Efferavit ea cædes Thebanos Bæotoſque omnes ob execrabile odium Romanorum: Zeuſippum principem gentis id facinus conſciſſe. ad rebellandum neque vires, neque ducem habebant. proximum bello quod erat, in latrocinium verſi, alios hoſpites, alios vagos per hiberna milites ad varios commeantes uſus excipiebant. quidam in ipſis itineribus ad notas latebras inſidiantibus, pars in deſerta per fraudem diverſoria devecti deductique opprimebantur. poſtremo non tantum odio, ſed etiam aviditate prædæ ea facinora faciebant: quia negotiandi ferme cauſa argentum in zonis habentes in commeatibus erant. Cum primo pauci, deinde in dies plures deſiderarentur, infamis eſſe Bœotia omnis cœpit, & timidius, quam in hoſtico, egredi caſtris miles.

les. tum Quintius legatos ad querendum de latrociniis per civitates mittit. plurimi pedites circa Copaidem paludem inventi. ibi ex limo eruta, extractaque ex ſtagno cadavera, ſaxis aut amphoris, ut pondere traherentur in profundum, adnexa. multa facinora Acræphiæ & Coroneæ facta inveniebantur. Quintius primo noxios tradi ſibi juſſit, & pro quingentis militibus (tot enim intercepti erant) quingenta talenta Bœotos conferre. quorum neutrum cum fieret, verbis tantum civitates excuſarent, nihil publico conſilio factum eſſe: miſſis Athenas & in Achajam legatis, qui teſtarentur ſociis, juſto pioque bello ſe perſecuturum Bœotos, & cum parte copiarum Ap. Claudio Acræphiam ire juſſo, cum parte Coroneam circumſedit, evaſtatis prius agris, qua ab Elatia duo diverſa agmina iere. Hac percuſſi clade Bœoti, cum omnia terrore ac fuga complerent, legatos mittunt. qui cum in caſtra non admitterentur; Achæi Athenienſeſque ſupervenerunt. Plus auctoritatis Achæi habuerunt deprecantes. ac, ni impetraſſent pacem Bœotis, bellum ſimul gerere decreverunt. Per Achæos Bœotis copia adeundi alloquendique Romanum facta eſt: juſſiſque tradere noxios, & mulctæ nomine triginta talenta conferre, pax data, & ab oppugnatione receſſum.

CAPUT X.

Leges, in quas Philippo pax datur.

POſt paucos dies decem legati ab Roma venerunt: quorum ex conſilio pax data 30
Philippo in has leges eſt: *Omnes Græcorum civitates, quæ in Europa, quæque in Aſia eſſent, liber-*

libertatem, ac ſuas leges haberent. quæ earum ſub ditione Philippi fuiſſent, præſidia ex his Philippus deduceret: his quæ in Aſia eſſent, Euromo Pedaſiſque, & Bargyliis, & Jaſo, & Myrinæ, & Abydo, & Thaſſo, & Perintho: eas quoque enim placere liberas eſſe. De Cianorum libertate, Quintius Pruſiæ Bithyniorum regi ſcriberet, quid ſenatui & decem legatis placuiſſet. captivos transfugaſque reddere Philippum Romanis, & naves omnes tectas tradere: quin & regiam unam inhabilis prope magnitudinis, quam ſexdecim verſus remorum agebant. ne plus quingentis armatorum haberet, neve elephantum ullum. bellum extra Macedoniæ fines ne injuſſu ſenatus gereret. mille talentum daret populo Romano, dimidium præſens, dimidium penſionibus decem annorum. Valerius Antias quaternum millium pondo argenti vectigal in decem annos, triginta quaterna millia pondo, & ducenta, præſens viginti millia pondo: idem nominatim adjectum ſcribit, ne cum Eumene Attali filio, (novus rex erat) bellum gereret. In hæc obſides accepti, inter quos Demetrius Philippi filius. Adjicit Valerius Antias, Attalo abſenti Æginam elaphantoſque dono datos, & Rhodiis Stratoniceam Cariæ, atque alias urbes, quas Philippus tenuiſset: Athenienſibus datas, Paron, Imbrum, Delum, Scyrum.

CA-

CAPUT XI.

Cum ſecundum eas leges, in quas Philippo pax data fuerat, non omnis Græcia liberata videretur, T. Quintius alias conditiones addit.

OMnibus Græciæ civitatibus hanc pacem 31
approbantibus, ſoli Ætoli id decretum decem legatorum clam muſsantes carpebant. *Literas inanes vana ſpecie libertatis adumbratas eſſe. cur enim alias Romanis tradi urbes, nec nominari eas, alias nominari, & ſine traditione jubere liberas eſſe? niſi ut quæ in Aſia ſint, liberentur, longinquitate ipſa tutiores; quæ in Græcia ſint, ne nominata intercipiantur, Corinthus, & Chalcis, & Oreum, cum Eretria, & Demetriade.* Nec tota ex vano criminatio erat. dubitabatur enim de Corintho, & de Chalcide, & Demetriade, quia in S. C. quo miſſi decem legati ab urbe erant, cæteræ Græciæ atque Aſiæ haud dubie liberabantur: de his tribus urbibus legati, quod tempora Reipub. poſtulaſsent, id e Repub. fideque ſua facere ſtatuere juſſi erant. Antiochus rex erat, quem tranſgreſsurum in Europam, cum primum ei res ſuæ placuiſsent, non dubitabant. ei tam opportunas ad occupandum patere urbes nolebant. Ab Elatia Anticyram cum decem legatis inde Corinthum trajecit. ibi conſilia decem legatorum tractabantur. Identidem Quintius, liberandam omnem Græciam, ſi Ætolorum linguas retundere, ſi veram caritatem, majeſtatem apud omnes nominis Romani vellent eſse: ſi fidem facere, ad liberandam Græciam, non ad transferendum a Phi-

a Philippo ad ſe imperium, ſe mare trajeciſſe. Nihil contra ea de libertate urbium alii dicebant. cæterum ipſis tutius eſſe, manere pauliſper ſub tutela præſidii Romani, quam pro Philippo Antiochum dominum accipi. Poſtremo ita decretum eſt: *Corinthus redderetur Achais, ut in Acrocorintho tamen præſidium eſſet: Chalcidem ac Demetriadem retineri, donec cura de Antiocho deceſſiſſet.*

CAPUT XII.

Devicto Philippo, Græcia civitatibus, gentibuſque, quæ ſub imperio ejus fuerant, libertas datur.

32 Iſthmiorum ſtatum ludicrum aderat, ſemper quidem & alias frequens, cum propter ſpectaculi ſtudium inſitum genti, quo certamina omnis generis artium viriumque ac pernicitatis viſuntur, tum quia propter opportunitatem loci per duo diverſa maria omnium Græcorum undique conventus erat. Sed expectatione erecti, qui deinde ſtatus futurus Græciæ, quæ ſua fortuna eſſet, alii non taciti ſolum opinabantur, ſed ſermonibus etiam ferebant. Romani ad ſpectaculum conſederunt. & præco cum tubicine, ut mos eſt, in mediam arenam, unde ſolenni carmine ludicrum indici ſolet, proceſſit: & tuba ſilentio facto, ita pronuntiat. *Senatus Romanus, & T. Quintius imperator, Philippo rege, Macedonibuſque devictis, liberos, immunes, ſuis legibus eſſe jubet Corinthios, Phocenſes, Locrenſeſque omnes, & inſulam Eubœam, & Magnetas, Theſſalos, Perrhæbos, Achæos, Phthiotas.* Percenſuit inde omnes gentes quæ ſub ditione Philippi regis fuerant. Audita

voce

voce præconis, majus gaudium fuit, quam
quod univerſum homines caperent. vix ſatis
credere ſe quiſque audiſſe, alii alios intueri
mirabundi, velut ſomnii vanam ſpeciem:
quod ad quenque pertineret, ſuarum au-
rium fidei minimum credentes proximos
interrogabant. Revocatus præco, cum unuſ-
quiſque [illegible] audire, ſed videre libertatis
ſuæ nuntium averet: iterum pronuntiaret
eadem: tum ab certo jam gaudio tantus cum
clamore plauſus eſt ortus, totieſque repeti-
tus, ut facile appareret, nihil omnino bono-
rum multitudini gratius, quam libertatem
eſſe. Ludicrum deinde ita raptim peractum
eſt, ut ullius nec animi, nec oculi ſpecta-
culo intenti eſſent. adeo unum gaudium
præoccupaverat omnium aliarum ſenſum
voluptatum. Ludis vero dimiſſis, curſu pro- 33
pe omnes tendere ad imperatorem Roma-
num: ut ruente turba in unum, adire,
contingere dextram cupientium, coronas le-
mniſcoſque jacentium, haud procul pericu-
lo fuerit. ſed erat trium ferme & triginta
annorum, & cum robur juventæ, tum gau-
dium ex tam inſigni gloriæ fructu vires ſup-
peditabant. nec præſens omnium modo ef-
fuſa lætitia eſt, ſed per multos dies gratis
& cogitationibus & ſermonibus revocata.
*Eſſe aliquam in terris gentem, quæ ſua im-
penſa, ſuo labore ac periculo bella gerat pro
libertate aliorum, nec hoc finitimis, aut pro-
pinquæ vicinitatis hominibus, aut terris con-
tinenti junctis præſtet: maria trajiciat, ne
quod toto orbe terrarum injuſtum imperium
ſit, & ubique jus, fas, lex, potentiſſima ſint.
una voce præconis liberatas omnes Græciæ at-
que Aſiæ urbes. hoc ſpe concipere audacis ani-
mi fuiſſe: ad effectum adducere, virtutis, &*

for-

34 *fortunæ ingentis*. Secundum iſta jam Quintius, & decem legati legationes regum, gentium, civitatumque audivere. Primi omnium regis Antiochi vocati legati ſunt. his eadem quæ fere Romæ erant, verba ſine fide rerum jactata: nihil jam perplexe, ut ante cum dubiæ res incolumi Philippo erant, ſed aperte pronuntiatum, ut excederet Aſiæ urbibus, quæ aut Philippi, aut Ptolemæi regum fuiſsent: abſtineret liberas, omneſque Græcas: ante omnia denuntiatum, ne in Europam aut ipſe tranſiret, aut copias trajiceret. Dimiſſis regis legatis, conventus gentium civitatumque eſt haberi cœptus. eoque maturius peragebatur, quod decreta decem legatorum civitates nominatim pronuntiabant. Oreſtis, (Macedonum ea gens eſt) quod primi ab rege defeciſsent, ſuæ leges redditæ. Magnetes, & Perrœbi, & Dolopes liberi quoque pronuntiati. Theſsalorum genti præter libertatem conceſsam Achæi Phthiotæ dati, Thebis Phthioticis, & Pharſalo excepto. Ætolos de Pharſalo & Leucade poſtulantes, ut ex fœdere ſibi reſtituerentur, ad ſenatum rejecerunt. Phocenſes, Locrenſes, & quæ ſicut ante fuerant adjecta decreti auctoritate, his contribuerunt. Corinthus, & Triphylia, & Heræa (Peloponneſi & ipſa urbs eſt) reddita Achæis. Oreum & Eretriam decem legati Eumeni regi Attali filio dabant. diſsentiente Quintio, venit res in arbitrium ſenatus. ſenatus libertatem his civitatibus dedit, Caryſto adjecto. Pleurato Lycus & Parthini dati. Illyricorum utraq; gens ſub ditione Philippi fuerat. Aminandrum tenere juſserunt caſtella, quæ per
35 belli tempus Philippo capta ademiſset. Dimiſso conventu, decem legati partiti munia in-

inter ſe ad liberandas ſuæ quiſque regionis civitates diſceſſerunt: P. Lentulus Bargylios: L. Titillius Hephæſtiam & Thaſſum & Thraciæ urbes: P. Villius & L. Terentius ad regem Antiochum: Cn. Cornelius ad Philippum. Cui de minoribus rebus editis mandatis, percunctatus, ſi conſilium non utile ſolum, ſed etiam ſalutare admittere auribus poſſet: cum rex gratias quoque ſe acturum diceret, ſi quid, quod in rem ſuam eſſet, expromeret: magnopere ei ſuaſit, quoniam pacem impetraſſet, ad ſocietatem amicitiamque petendam mitteret Romam legatos: ne, ſi quid Antiochus moveret, expectaſſe, & temporum opportunitates captaſſe ad bellandum videri poſſet. Ad Tempe Theſſalica Philippus eſt conventus, qui cum ſe miſſurum extemplo legatos reſpondiſſet: Cornelius Thermopylas, ubi frequens Græciæ ſtatis diebus eſſe ſolet conventus, (Pylaicum appellant) venit. Ætolos præcipue monuit, ut conſtanter & fideliter in amicitia populi Romani permanerent. Ætolorum principes alii interqueſti ſunt, quod non idem erga ſuam gentem Romanorum animus eſſet poſt victoriam, qui in bello fuiſſet: alii ferocius incuſarunt, exprobraruntque, non modo vinci ſine Ætolis Philippum, ſed ne tranſire quidem in Græciam Romanos potuiſſe. Adverſus ea reſpondere, ne in altercationem excederet res, cum ſuperſediſset Romanus, omnia eos æqua impetraturos, ſi Romam miſiſsent, dixit: itaque ex auctoritate ejus decreti legati ſunt. Hunc finem bellum cum Philippo habuit.

CAPUT XIII.

Acilius prætor ad coercendos ſervorum tumultus in Etruriam mittitur: coſſ. L. Furius Purpureo, & M. Claudius Marcellus Bojos, & Inſubres Gallos ſubigunt: Roma deinde veniens Marcellus triumphat.

36 CUm hæc in Græcia, Macedoniaque & Aſia gererentur, Etruriam infeſtam prope conjuratio ſervorum fecit. Ad quærendam opprimendamque eam M. Acilius prætor, cui inter cives peregrinoſque juriſdictio obtigerat, cum una ex duabus legione urbana miſſus, alios jam congregatos pugnando vicit: ex his multi occiſi, multi capti: alios verberatos crucibus affixit, qui principes conjurationis fuerant, alios dominis reſtituit. Conſules in provincias profecti ſunt. Marcellum Bojorum ingreſſum fines, fatigato per diem totum milite via facienda, caſtra in tumulo quodam ponentem, Corolamus, regulus Bojorum, cum magna manu adortus, ad tria millia hominum occidit, & illuſtres viri aliquot in illo tumultuario prælio ceciderunt, inter quos præfecti ſocium T. Sempronius Gracchus, M. Junius Silanus, & tribuni militum de legione ſecunda A. Ogulnius & P. Claudius. caſtra tamen ab Romanis impigre permunita retentaque, cum hoſtes a proſpera pugna nequicquam oppugnaſſent. Stativis deinde eiſdem per dies aliquot ſeſe tenuit, dum & ſaucios curaret, & tanto terrore animos militum reficeret. Boii, ut eſt gens minime ad moræ tædium patiens, in caſtella ſua vicoſque dilapſi ſunt. Marcel-

cel-

cellus, Pado confeſtim trajecto, in agrum Comenſem, ubi Inſubres Comenſibus ad arma excitis caſtra habebant, ducit. legiones in ipſo itinere prælium committunt. & primo adeo acriter invaſerunt, ut anteſignanos impulerint. quod ubi animadvertit, veritus, ne moti ſemel pellerentur, cohortem Marſorum oppoſuit, & equitum Latinorum omnes turmas in hoſtem emiſit. quorum cum primus ſecundusque impetus retudiſſet inferentem ſe ferociter hoſtem, confirmata & reliqua acies Romana reſtitit primo, deinde ſigna acriter intulit. nec ultra ſuſtinuerunt certamen Galli, quin terga verterent, atque effuſe fugerent. In eo prælio ſupra quadraginta millia hominum cæſa, Valerius Antias ſcribit, & quingenta ſeptem ſigna militaria capta, & carpenta quadringenta triginta duo, & aureos torques multos, ex quibus unum magni ponderis Claudius in Capitolio Jovi donum in æde poſitum ſcribit. Caſtra eo die Gallorum expugnata direptaque. & Comum oppidum intra dies paucos captum. caſtella inde duodetriginta ad conſulem defecerunt. Id quoque inter ſcriptores ambigitur, utrum in Bojos prius an Inſubres conſul exercitum induxerit, adverſamque proſpera pugna obliteraverit: an victoria ad Comum parta, deformata clade in Bojis accepta ſit. Sub hæc tam varia fortuna geſta, L. Furius Purpu- 37
reo alter conſul, per tribum Sappiniam in Bojos venit. Jam caſtro Mutilo appropinquabat, cum veritus, ne intercluderetur ſimul a Bojis Liguribusque, eadem via, qua adduxerat, reduxit: & magno circuitu per aperta eaque tuta loca ad collegam pervenit. Dein junctis exercitibus primum

Bojorum agrum uſque ad Felſinam oppidum populantes peragraverunt. Ea urbs, cæteraque caſtella, & Boji fere omnes, præter juventutem, quæ prædandi cauſa in armis erat, (tunc in devias ſilvas receſserat) in deditionem venerunt. In Ligures deinde traductus exercitus. Boji negligentius coactum agmen Romanorum, quia ipſi procul abeſse viderentur, improviſo aggreſsuros ſe rati, per occultos ſaltus ſecuti ſunt. quos non adepti, Pado repente navibus trajecto, Levos Lebuoſque cum pervaſtaſsent, redeuntes inde Ligurum extremo fine cum agreſti præda in agmen incidunt Romanum. Celerius prælium acriuſque commiſsum, quam ſi tempore locoque ad certamen deſtinatis, præparatis animis concurriſsent. Ibi, quantam vim ad ſtimulandos animos ira haberet, apparuit. nam ita cædis magis quam victoriæ avidi pugnaverunt Romani, ut vix nuntium cladis hoſti relinquerent. Ob eas res geſtas, conſulum literis Romam allatis, ſupplicatio in triduum decreta eſt. Brevi poſt Marcellus Romam venit, triumphuſque ei magno conſenſu Patrum eſt decretus. Triumphavit in magiſtratu de Inſubribus Comenſibuſque. Bojorum triumphi ſpem collegæ reliquit; quia ipſi proprie adverſa pugna in ea gente evenerat, collegæ ſecunda. Multa ſpolia hoſtium captivis carpentis traducta; multa militaria ſigna lata: æris trecenta viginti millia: argenti bigati ducenta trigintaquatuor millia. in pedites ſingulos dati octingenti æris: triplex equiti centurionique.

C A-

CAPUT XIV.

Status rerum in Aſia ab Antiocho, conante occupare civitates, quas aut Philippus poſſederat, aut in ditione Ptolemai regis erant, perturbatur.

EOdem anno Antiochus rex, cum hibernaſſet Epheſi, omnes Aſiæ civitates in antiquam imperii formulam redigere eſt conatus: reliquas quidem, aut quia locis planis poſitæ erant, aut quia parum mœnibus armiſque ac juventuti fidebant, haud difficulter jugum accepturas. Smyrna & Lampſacus libertatem uſurpabant: periculumque erat, ne, ſi conceſſum his foret quos metuebat, Smyrnam in Æolide Joniaque, Lampſacum in Helleſponto aliæ urbes ſequerentur. Igitur & ipſe ab Epheſo ad Smyrnam obſidendam miſit: & quæ Abydi copiæ erant, præſidio tantum modico relicto, duci ad Lampſacum oppugnandum juſſit. nec vi tantum terrebat: ſed per legatos leniter alloquendo, caſtigandoque temeritatem & pertinaciam, ſpem conabatur facere, brevi quæ peterent habituros. & tum ſatis & ipſis, & omnibus aliis apparere, ab rege impetratam eos libertatem, non per occaſionem raptam habere. Adverſus quæ reſpondebant, nihil neque mirari, neque ſuccenſere Antiochum debere, ſi ſpem libertatis differri non ſatis æquo animo paterentur. Ipſe initio veris navibus ab Epheſo profectus Helleſpontum petit. terreſtres copias Madytum trajicit, Cherſoneſi urbem. terreſtri navalem exercitum junxit. & quia clauſerant portas, circumdedit mœnia armatis. & jam opera admoventi deditio eſt facta. Idem metus tum 38

incolentes alias Cherſoneſi urbes in deditionem dedit. Lyſimachiam inde omnibus ſimul navalibus terreſtribuſq; copiis venit. quam cum deſertam ac ſtratam prope ruinis inveniſſet; (ceperant autem, direptamq; incenderant Thraces paucis ante annis) cupido eum reſtituendi nobilem urbem, & loco ſitam opportuno cepit. itaque omni cura ſimul eſt aggreſſus & tecta muroſque reſtituere, & partim redimere ſervientes Lyſimachienſes, partim fuga ſparſos per Helleſpontum Cherſoneſumque conquirere contrahereque, partim novos colonos, ſpe commodorum propoſita, aſcribere, & omni modo frequentare. ſimul ut Thracum ſummoveretur metus, ipſe parte dimidia terreſtrium copiarum ad depopulandum proxima Thraciæ eſt profectus: partem, navaleſque ſocios omnes reliquit in operibus reficiendæ urbis.

CAPUT XV.

Cum Antiochum convenientes legati Romani acta ejus ſenatus nomine improbarent, ac æquum cenſerent; civitates ademptas Ptolemæo reddi, oritur diſceptatio.

39 SUb hoc tempus & L. Cornelius miſſus ab ſenatu ad dirimenda inter Antiochum Ptolemæumque reges certamina, Selymbriæ ſubſtitit: & decem legatorum P. Lentulus a Bargyliis, P. Villius, & L. Terentius a Thaſſo Lyſimachiam petierunt. eodem & a Selymbria L. Cornelius, & ex Thracia poſt paucos dies Antiochus convenerunt. Primus congreſſus cum legatis, deinceps invitatio benigna & hoſpitalis fuit. ut de mandatis ſtatuque præſenti Aſię agi cęptum eſt, animi exaſperati ſunt. Romani omnia acta ejus, ex quo tempore e Syria

ria claſſe ſolviſſet, diſplicere ſenatui non
diſſimulabant: reſtituique Ptolemæo civi-
tates omnes, quæ ditionis ejus fuiſſent,
æquum cenſebant. *nam quod ad eas civita-
tes attineret, quas a Philippo poſſeſſas, An-
tiochus per occaſionem, adverſo Philippo in
Romanum bellum, intercepiſſet: id vero fe-
rendum non eſſe, Romanos per tot annos
terra marique tanta pericula ac labores
exhauſiſſe, Antiochum belli præmia habere,
Sed ut in Aſiam adventus ejus diſſimulari
ab Romanis, tanquam nihil ad eos perti-
nens, potuerit: quod jam etiam in Euro-
pam omnibus navalibus terreſtribuſque copiis
tranſierit, quantum a bello aperto Romanis
abeſſe? illum quidem, etiam ſi in Italiam
trajiciat, negaturum.* Ad ea rex, *Satis jam* 40
*ante videre ſe, Romanos inquirere, quid regi
Antiocho faciendum: at quouſque terra marique
progrediendum fuerit ipſis, non cogitare. A-
ſiam nihil ad populum Romanum pertinere:
nec magis illis inquirendum eſſe, quid Antio-
chus in Aſia, quam Antiocho, quid in
Italia populus Romanus faciat. Quod ad Pto-
lemæum attineat, cui ademptas civitates que-
rantur, ſibi cum Ptolemæo & amicitiam eſſe,
& id agere ſe, ut brevi etiam affinitas junga-
tur. Nec ex Philippi quidem adverſa fortuna
ſpolia ulla ſe petiſſe, aut adverſus Romanos
in Europam trajeciſſe cum copiis, ſed ut Cher-
ſoneſi urbes Thraciaque recuperaret. earum
enim imperium ad ſe in primis pertinere; quip-
pe quod ab initio regnum Lyſimachi fuerit,
quo victo omnia, quæ illius fuiſſent, jure belli
Seleuci facta ſint, exiſtimare ſua ditionis eſſe.
occupatis majoribus ſuis rerum aliarum alia
cura, primo quædam ex his Ptolemæum, dein-
de & Philippum uſurpando aliena poſſediſſe:*

ſicut quædam ex proxima Thracia, quæ indubitate Lyſimachi fuerint. ad ea facienda in antiquum veniſſe: & Lyſimachiam deletam Thracum impetu, de integro condere: ut Seleucus filius eam ſedem regni habeat.

CAPUT XVI.

Allato rumore de morte Ptolemei regis, Antiochus in ſpem occupandi regnum in Ægyptum properat: in itinere cognito Ptolemæum vivere, dum tendit Cyprum, oborta tempeſtate, totam prope claſſem amittit.

42 HIs diſceptationibus per dies aliquot habitis, rumor ſine ullo ſatis certo auctore allatus de morte Ptolemæi regis: ut nullus exitus imponeretur ſermonibus. nam diſſimulabat pars utraque ſe audiſſe. & L. Cornelius, cui legatio ad duos reges Antiochum Ptolemæumque mandata erat, ſpatium modici temporis ad conveniendum Ptolemæum petebat, ut, priuſquam moveretur aliquid in nova poſſeſſione regni, perveniret in Ægyptum. & Antiochus ſuam fore Ægyptum, ſi tum occaſio eſſet, cenſebat. itaque dimiſſis Romanis, relictoque Seleuco filio cum terreſtribus copiis ad reſtituendam, ut inſtituerat, Lyſimachiam: ipſe omni claſſe navigans Epheſum, legatis ad Quintium miſſis, qui ad fidem de societate agerent, oram Aſiæ legens, pervenit in Lyciam. Patariſque cognito vivere Ptolemæum, navigandi quidem in Ægyptum omiſſum conſilium eſt: Cyprum nihilo minus tendens, cum Chelidonium promontorium ſuperaſſet, pauliſper ſeditione remigum eſt retentus in Pamphylia circa Eurymedontem amnem. Inde profectum eum ad capita (quę vocant),

cant) Sari fluminis, fœda tempeſtas oborta
prope cum omni claſſe demerſit: multæ na-
ves ejectæ, multæ ita hauſtæ mari, ut nemo
in terram enaverit. magna vis hominum ibi
interiit, non remigum tantum, militumque
ignotorum, ſed etiam inſignium amicorum.
Collectis reliquiis naufragii, cum res non in
eo eſſet, ut Cyprum tentaret, minus opulen-
to agmine, quam profectus erat, Seleuciam
redit. ibi ſubduci navibus juſſis (jam enim
hiems inſtabat) ipſe in hiberna Antiochiam 42
proceſſit. In hoc ſtatu regum erant res.

CAPUT XVII.

Triumviri epulones primum creantur: urbani quæſtores poſt aliquod certamen a ſacerdotibus aurum, quod per totum bellum non contuliſſent, exigunt. Habitis comitiis creantur coſſ. L. Valerius Flaccus, & M. Porcius Cato.

ROmæ eo primum anno triumviri epulones facti, C. Licinius Luculus, P. Manlius, qui legem de creandis his tulerat, & P. Porcius Læca. His triumviris, item ut pontifici, lege datum togæ prætextæ habendæ jus. Sed magnum certamen cum omnibus ſacerdotibus eo anno fuit quæſtoribus urbanis, Q. Fabio Labeoni, & L. Aurelio. Pecunia opus erat: quod ultimam penſionem pecuniæ in bellum collatæ perſolvere placuerat privatis. quæſtores ab auguribus, pontificibus, quod ſtipendium per bellum non contuliſſent, petebant. a ſacerdotibus tribuni nequicquam appellati, omniumque annorum, per quos non dederant, exactum eſt. Eodem anno duo mor-

tui pontifices, novique in eorum locum ſuffecti: M. Marcellus conſul in locum C. Sempronii Tuditani, qui prætor in Hiſpania deceſſerat: & L. Valerius in locum M. Cornelii Cethegi. Et Q. Fabius Maximus augur mortuus eſt admodum adoleſcens, priuſquam ullum magiſtratum caperet, nec eo anno augur in ejus locum eſt ſuffectus. Comitia inde conſularia habita a M. Marcello conſule. creati COSS. L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato. Prætores inde facti C. Fabricius Luſcinus, C. Atinius Labeo, Cn. Manlius Vulſo, App. Claudius Nero, P. Manlius, P. Porcius Læca. Ædiles curules, M. Fulvius Nobilior, & C. Flaminius, tritici decies centum millia binis æris populo diviſerunt: id C. Flaminii honoris cauſa, ipſius patriſque, advexerant Siculi Romam. Flaminius gratiam ejus communicaverat cum collega. Ludi Romani & apparati magnifice ſunt, & ter toti inſtaurati. Ædiles pleb. Cn. Domitius Ænobarbus, & C. Scribonius, curio maximus, multos pecuarios ad populi judicium adduxerunt. tres ex his condemnati ſunt. ex eorum multatitia pecunia ædem in inſula Fauni fecerunt. Ludi plebeii per biduum inſtaurati, & epulum fuit ludorum cauſa.

CA-

CAPUT XVIII.

Provinciæ diſtribuuntur: conſules L. Valerius Flaccus, & M. Porcius, quorum alteri Italia, alteri Hiſpania evenit, antequam ab urbe proficiſcantur, ver ſacrum, a Cornelio Mammula Prætore ante votum, faciunt.

L. Valerius Flaccus, & M. Porcius, quo 43 die magiſtratum inierunt, de provinciis cum ad ſenatum retuliſſent, Patres cenſuerunt, *cum in Hiſpania tantum gliſceret bellum, ut jam conſulari & duce & exercitu opus eſſet, placere; conſules Hiſpaniam citeriorem & Italiam provincias aut comparare inter ſe, aut ſortiri: utri Hiſpania provincia eveniſſet, eum duas legiones, & quinque millia ſocium Latini nominis, & quingentos equites ſecum portare, & naves longas viginti ducere. alter COS. duas legiones ſcriberet. his Galliam provinciam obtineri ſatis eſſe, fractis proximo anno Inſubrium & Bojorum animis.* Cato Hiſpaniam, Valerius Italiam eſt ſortitus. Prætores deinde provincias ſortiti; C. Fabricius Luſcinus urbanam, C. Atinius Labeo peregrinam, Cn. Manlius Vulſo Siciliam, Ap. Claudius Nero Hiſpaniam ulteriorem, P. Porcius Læca Piſas, ut ab tergo Liguribus eſſet: P. Manlius in Hiſpaniam citeriorem adjutor conſuli datur. T. Quintio, ſuſpectis non ſolum Antiocho & Ætolis, ſed etiam Nabide, Lacedæmoniorum tyranno, prorogatum in annum imperium eſt, duas legiones ut haberet. in eas ſi quid ſupplementi opus eſſet, conſules ſcribere, & mittere in Macedoniam juſſi. Ap. Claudio præ-

ter legionem, quam Q. Fabius habuerat, duo
millia peditum & ducentos equites novos
conſcribere permiſſum. Par numerus pedi-
tum equitumque novorum P. Manlio in cite-
riorem Hiſpaniam decretus, & legio eadem,
quæ fuerat ſub Minutio prætore, data. Et
M. Porcio Lææcæ ad Etruriam circa Piſas du-
centi peditum, & quingenti equites ex Gal-
lico exercitu decreti. in Sardinia proroga-
tum imperium Sempronio Longo. Provinciis
44 ita diſtributis, conſules priuſquam ab urbe
proficiſcerentur, ver ſacrum ex pontificum
juſſu fecere: quod C. Cornelius Mammula
prætor voverat, de ſenatus ſententia, popu-
lique juſſu, Cn. Servilio, C. Flaminio COS.
annis poſt uno & viginti factum eſt, quam
votum. Per eoſdem dies C. Claudius Appii
filius, Pulcher, augur in Q. Fabii Maximi
locum, qui priore anno mortuus erat, le-
ctus, inauguratuſque eſt.

CAPUT XIX.

Imminuto terrore ab Hiſpania propter proſpere ibi commiſſam pugnam a Q. Minutio, omnes curæ convertuntur in Antiochum, & Nabin Lacedæmoniorum tyrannum, unde ingens belli moles videtur inſtare.

MIrantibus jam vulgo hominibus, quod Hiſpania moviſſet, bellum negligi, literæ a Q. Minutio allatæ ſunt, *ſe ad Turbam oppidum cum Budare & Beſaſide imperatoribus Hiſpanis ſignis collatis proſpere pugnaſſe, duodecim millia hoſtium cæſa, Budarem imperatorem captum, cæteros fuſos fugatoſque*. His literis lectis minus terroris ab Hiſpanis erat, unde ingens bellum ex-

pe-

pectatum fuerat. Omnes curæ poſt adventum utique decem legatorum in Antiochum regem converſæ. Hi, expoſitis prius quæ cum Philippo acta eſſent, & quibus legibus data pax, non minorem belli molem reſtare ab Antiocho docuerunt. *Ingenti claſſe, egregio terreſtri exercitu in Europam eum trajeciſſe, niſi avertiſſet vana ſpes ex vaniore rumore orta Ægypti invadendæ, mox bello Græciam arſuram fuiſſe. neque enim ne Ætolos quidem quieturos, cum ingenio inquietam, tum iratam Romanis gentem. hærere & aliud in viſceribus Græciæ ingens malum, Nabin nunc Lacedæmoniorum, mox, ſi liceat, univerſæ Græciæ futurum tyrannum, avaritia & crudelitate omnes fama celebratos tyrannos æquantem. cui ſi Argos velut arcem Peloponneſo impoſitam tenere liceat, deportatis in Italiam Romanis exercitibus nequicquam liberatam a Philippo Græciam fore: pro rege, ſi nihil aliud, longinquo vicinum tyrannum dominum habituram.*

CAPUT XX.

Dilata conſultatione de Nabide tyranno, id, quod attinet ad Antiochum, attente animadvertitur: ad eum enim jam bellum contra Romanos parantem Annibal fruſtra in Africa bellum molitus, & ob id apud Romanos per epiſtolas adverſæ factionis principum delatus, propter metum Romanorum, qui legatos ad Carthaginienſium ſenatum de eo miſerant, profugus venit.

HÆc cum jam ab gravibus auctoritatibus, 43
tum qui omnia per ſe ipſos explora-

ta-

ta referent, audirent majores: quod ad Antiochum attinet, maturanda his, cum rex quacunque de cauſa in Syriam conceſſiſſet, de tyranno conſultatio viſa eſt. Cum diu diſceptatum eſſet, utrum jam cauſæ ſatis videretur, cur decerneretur, an permitterem T. Quintio, quod ad Nabin Lacedæmonium attineret, faceret, quæ e repub. cenſeret eſſe, permiſerunt: eam rem eſſe rati, quæ maturata dilatave non tam magni momenti ad ſummam rem populi Romani eſſet. magis id animadvertendum eſſe, quid Annibal & Carthaginienſes, ſi cum Antiocho ortum foret bellum, acturi eſſent. Adverſæ Annibali factionis homines principibus Romanis, amicis quiſque ſuis, identidem ſcribebant, *nuntios literaſque ab Annibale ad Antiochum miſſas, & ab rege ad eum clam legatos veniſſe, ut feras quaſdam nunquam miteſcere; ſic immitem, implacabilemque ejus viri animum eſſe, marceſcere otio ſituque civitatem queri eum, & inertia* operis: nec ſine armorum ſonitu excitari poſſe.* Hæc probabilia memoria prioris belli per unum illum non magis geſti; quam moti faciebat. Irritaverat etiam recenti

* al. ſopi-zi.

facto multorum potentium animos. Judicum
46 ordo Carthagine ea tempeſtate dominabatur, eo maxime, quod iidem perpetui judices erant. res, fama, vitaque omnium in illorum poteſtate erat. qui unum ejus ordinis, idem omnes adverſos habebat. nec accuſator apud judices infenſos deerat. Horum in tam impotenti regno (neque enim civiliter nimiis opibus utebantur) prætor factus Annibal, vocare ad ſe quæſtorem. Idem pro nihilo habuit. nam & adverſæ factionis erat: & quia ex quæſturi in judices potentiſſimum ordinem referebantur, jam

pro

pro futuris mox opibus animos gerebat. Enimvero indignum id ratus Annibal, viatorem ad prehendendum quæſtorem miſit: ſubductumque in concionem non ipſum magis, quam ordinem judicum; præ quorum ſuperbia atque opibus nec leges quicquam eſſent, nec magiſtratus, accuſavit. & ut ſecundis auribus accipi orationem animadvertit, & infirmorum quoque libertati gravem eſſe ſuperbiam eorum: legem extemplo promulgavit, pertulitque, ut in ſingulos annos judices legerentur, ne quis biennium continuum judex eſſet. Cæterum quantam eo facto ad plebem inierat gratiam, tantum magnæ partis principum offendebat animos. Adjecit aliud, quod bono publico ſibi proprias ſimultates irritavit. Vectigalia publica partim negligentia dilabebantur, partim prædæ ac diviſui principum quibuſdam & magiſtratibus erant: quin & pecunia quæ in ſtipendium Romanis ſuo quoque anno penderetur, deerat: tributumque grave privatis imminere videbatur. Annibal poſtquam vectigalia 47 quanta terreſtria maritimaque eſſent, & in quas res erogarentur, animadvertit, & quid eorum ordinarii Reipub. uſus conſumerent, quantum peculatus averteret: omnibus reſiduis pecuniis exactis, tributo privatis remiſſo, ſatis locupletem Rempub. fore ad vectigal præſtandum Romanis pronuntiavit in concione, & præſtitit promiſſum. Tum veroiſti, quos paverat per aliquot annos publicus peculatus, velut bonis ereptis, non furto eorum manibus extorto, infenſi & irati, Romanos in Annibalem, & ipſos cauſam odii quærentes, inſtigabant. Itaque diu repugnante Scipione Africano, quia parum ex pop. Rom. dignitate eſſe ducebat ſubſcribere odiis

accuſationibuſque Annibalis, & factionibus Carthaginienſium inſerere publicam auctoritatem: nec ſatis habere bello viciſſe Annibalem, niſi, velut accuſatores, calumniam in eum jurarent, ac nomen deferrent: tandem pervicerunt, ut legati Carthaginem mitterentur, qui apud ſenatum eorum arguerent Annibalem cum Antiocho rege conſilia belli faciendi inire. legati tres miſſi, C. Servilius, M. Claudius Marcellus, Q. Terentius Culleo. qui cum veniſſent, ex conſilio inimicorum Annibalis, quærentibus cauſam adventus, dici juſſerunt, veniſſe ad controverſias, quæ cum Maſſaniſſa rege Numidarum Carthaginienſibus eſſent, dirimendas. id creditum vulgo. Annibalem unum ſe peti ab Romanis non fallebat, & ita pacem Carthaginienſibus datam eſſe, ut inexpiabile bellum adverſus ſe unum maneret. itaque cedere tempori & fortunæ ſtatuit. & præparatis jam omnibus ante ad fugam, obverſatus eo die in foro avertendæ ſuſpicionis cauſa, primis tenebris veſtitu forenſi ad portam cum duobus comitibus ignaris conſilii eſt egreſſus.

48 Cum equi, quo in loco juſſi erant, præſto fuiſſent, nocte via citra regionem quandam agri Vocani tranſgreſſus, poſtero die mane inter Achollam & Thapſum ad ſuam turrim pervenit. ibi eum parata inſtructaque remigio excepit navis. ita Africa Annibal exceſſit, ſæpius patriæ, quam ſuorum eventus miſeratus. Eo die in Cercinam inſulam trajecit. ubi cum in portu naves aliquot Pœni onerarias cum mercibus inveniſſent, & ad egreſſum eum e nave concurſus ſalutantium eſſet factus: percontantibus, legatum ſe Tyrum dici juſſit. veritus tamen, ne qua earum navis nocte profecta Thapſum aut Achollam

nun-

nuntiaret ſe Cercinæ viſum: ſacrificio apparari juſſo, magiſtros navium mercatoreſque invitari juſſit, & vela cum antennis ex navibus corrogari, ut umbra (etenim media æſtas forte erat) cœnantibus in litore fieret. quantum res & tempus patiebatur, apparatæ celebratæque ejus diei epulæ ſunt: multoque vino in ſerum noctis convivium productum. Annibal, quum primum fallendi eos, qui in portu erant, tempus habuit, navem ſolvit. cæteri ſopiti cum poſtero die tandem ex ſomno pleni crapulæ ſurrexiſſent, id quod ſerum erat, aliquot horas remis in naves collocandis & aptandis armamentis abſumpſerunt. Carthagine & multitudinis aſſuetæ domum Annibalis frequentare concurſus ad veſtibulum ædium eſt factus, & ut non comparere eum vulgatum eſt, in forum turba convenit principem civitatis quærentium. & alii fugam conſciſſe, (id quod erat) alii fraude Romanorum interfectum, idque magis ferebant: varioſque vultus cerneres, ut in civitate aliorum alias partes foventium factionibus. viſum deinde Cercinæ eum, tandem allatum eſt. Romani legati cum in ſenatu expoſuiſſent, *compertum Patribus Romanis eſſe, & Philippum regem ante ab Anniƀale maxime accenſum bellum populo Rom. feciſſe, & nunc literas nuntioſque ab eo ad Antiochum regem profectos: haud quieturum ante, quam bellum toto orbe terrarum conciſſet: ne his debere impune eſse, ſi ſatisfacere Carthaginienſes populo Rom. vellent*: *Nihil eorum ſua voluntate, nec publico conſilio factum eſse*, Carthaginienſes reſponderunt. quicquid *æquum cenſuiſsent Romani, facturos eſse*. Annibal proſpero curſu Tyrum pervenit: exceptuſque a conditoribus Carthaginis 49

ginis ut alia patria, vir tam clarus omni genere honorum, paucos moratus dies Antiochiam navigat. ibi profectum jam regem cum audiſſet, filium ejus ſolenne ludorum ad Daphnem celebrantem conveniſſet, comiter ab eo exceptus, nullam moram navigandi fecit. Epheſi regem eſt conſecutus, fluctuantem adhuc animo, incertumque de Romano bello. ſed haud parvum momentum animo ejus ad moliendum adventus Annibalis fecit. Ætolorum quoque eodem tempore alienati ab ſocietate Romana animi ſunt: quorum legatos Pharſalum & Leucadem, & quaſdam alias civitates ex primo fœdere petentes ſenatus ad Quintium rejecit.

DECADIS QUARTÆ

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

Cum ageretur ingenti contentione de abroganda lege Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Punico de fingendis matronarum cultibus tulerat, M. Porcius Cato Coſ. pro lege differit.

1 INter bellorum magnorum aut vixdum finitorum aut imminentium curas interceſſit res parva dictu, ſed quæ ſtudiis in magnum certamen exceſſerit. M. Fundanius, & L. Valerius tribuni plebis ad plebem tulerunt de Oppia lege abroganda. Tulerat eam C. Oppius tribunus plebis, Q. Fa-

Fabio, T. Sempronio COSS. in medio ardore Punici belli: *ne qua mulier plus ſemuncia auri haberet: neu veſtimento verſicolori uteretur: neu juncto vehiculo in urbe oppidove, aut propius inde mille paſſus, niſi ſacrorum publicorum cauſa, veheretur*. M. & P. Junii Bruti, tribuni plebis, legem Oppiam tuebantur: nec eam ſe abrogari paſſuros ajebant. Ad ſuadendum diſſuadendumque multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominum faventium adverſantiumque legi complebatur. matronæ nulla nec auctoritate, nec verecundia, nec imperio virorum contineri limine poterant: omnes vias urbis, aditusque in forum obſidebant, viros deſcendentes ad forum orantes, ut florente republica, creſcente in dies privata omnium fortuna, matronis quoque priſtinum ornatum reddi paterentur. augebatur hæc frequentia mulierum in dies: nam etiam ex oppidis, conciliabuliſque convenerant. Jam & conſu- 4
les, prætoreſque, & alios magiſtratus adire, & rogare audiebant. cæterum minime exorabilem alterum utique conſulem M. Porcium Catonem habebant: qui pro lege, ne abrogaretur, ita diſſeruit. *Si in ſua quiſque noſtrum matrefamilias, Quirites, jus & majeſtatem viri retinere inſtituiſſet, minus cum univerſis fœminis negotii haberemus. nunc domi victa libertas noſtra impotentia muliebri, hic quoque in foro obteritur & calcatur: & quia ſingulas ſuſtinere non potuimus, univerſas horremus. Equidem fabulam & fictam rem ducebam eſſe, virorum omne genus in aliqua inſula conjuratione muliebri ab ſtirpe ſublatum eſſe. Ab nullo genere non æque ſummum periculum eſt, ſi cœtus, & concilia, & ſecre-*

tas

tas conſultationes eſſe ſinas. Atque ego vix ſtatuere apud animum meum poſſum, utrum pejor ipſa res, an pejore exemplo agatur, quorum alterum ad nos COSS. *reliquoſque magiſtratus, alterum ad vos, quirites, magis pertinet. nam utrum e repub. ſit, nec ne, id quod ad vos fertur, veſtra exiſtimatio eſt, qui in ſuffragium ituri eſtis. Hæc conſternatio muliebris, ſive ſua ſponte, ſive auctoribus vobis, M. Fundani, & L. Valeri, facta eſt, haud dubie ad culpam magiſtratuum pertinens, neſcio, vobis, tribuni, an* COSS. *magis ſit deformis. vobis, ſi feminas ad concitandas tribunitias ſeditiones jam adduxiſtis: nobis, ſi, ut plebis quondam, ſic nunc mulierum ſeceſſione leges accipiendæ ſunt.* Equidem *non ſine rubore quodam paulo ante per medium agmen mulierum in forum perveni. quod niſi me verecundia ſingularum magis majeſtatis & pudoris, quam univerſarum tenuiſſet, ne compellatæ a conſule viderentur: dixiſſem, qui hic mos eſt in publicum procurrendi, & obſidendi vias, & viros alienos appellandi? iſtud ipſum ſuos quaque domi regare non potuiſtis? an blandiores in publico, quam in privato, & alienis, quam veſtris eſtis? quamquam ne domi quidem vos, ſi ſui juris finibus matronas contineret pudor, quæ leges hic rogarentur, abrogarenturve, curare decuit. Majores noſtri nullam ne privatam quidem rem agere feminas ſine auctore voluerunt: in manu eſſe parentum, fratrum, virorum. nos (ſi diis placet) jam etiam rempub. capeſſere eas patimur, & foro quoque & concionibus & comitiis immiſceri. quid enim nunc aliud per vias & compita faciunt, quam quod aliæ rogationes tribunorum plebis ſuadent, aliæ legem abrogandam cenſent?*

ſent? Date frenos impotenti naturæ, & indomito animali: & ſperate ipſas modum licentiæ facturas, niſi vos faciatis. Minimum hoc eorum eſt, quæ iniquo animo fœminæ ſibi aut moribus, aut legibus injuncta patiuntur.: omnium rerum libertatem, imo licentiam, ſi vera dicere volumus, deſiderant. quid enim, ſi hoc expugnaverint, non tentabunt? Recenſete omnia muliebria 3
jura, quibus licentiam earum alligaverint majores noſtri, per quæque ſubjecerint viris: quibus omnibus conſtrictas vix tamen continere poteſtis. quid ſi capere ſingula & exterquere, & exæquari ad extremum viris patiemini, tolerabiles vobis eas fore creditis? extemplo ſimul pares eſſe cœperint, ſuperiores erunt. At hercule ne quid novum in eas rogetur, recuſant: non jus, ſed injuriam deprecantur. imo ut quam accepiſtis, juſſiſtis ſuffragiis veſtris legem, quam uſu tot annorum & experiendo comprobaſtis, hanc ut abrogetis: id eſt ut unam tollendo legem, cæteras infirmetis. Nulla lex ſatis commoda omnibus eſt. Id modo quæritur, ſi majori parti, & in ſumma prodeſt. ſi quod cuiquam privatim officiet jus, id deſtruet ac demolietur, quid attinebit univerſos rogare leges, quas mox abrogare in quos latæ ſunt, poſſint? Volo tamen audire, quid ſit, propter quod matronæ conſternatæ procurrant in publicum, ac vix foro ſe & concione abſtineant. ut captivi ab Annibale redimantur, parentes, viri, liberi, fratres earum? procul abeſt, abſitque ſemper talis fortuna reipub. ſed tamen cum fuit, negaſtis hoc piis precibus earum. At non pietas, nec ſolicitudo pro ſuis, ſed religio congregavit eas. matrem Idæam Peſſinunte ex Phrygia venientem accepturi ſunt. Quid hone-

ſtum dictu ſaltem ſeditioni prætenditur muliebri? Ut auro & purpura fulgeamus, inquiunt: ut carpentis feſtis profeſtiſque diebus velut triumphantes de lege victa & abrogata, & captis & ereptis ſuffragiis veſtris, per urbem vectemur: ne ullus modus
4 *dus ſumptibus, nec luxuriæ ſit. Sæpe me querentem de fœminarum, ſæpe de virorum, nec de privatorum modo, ſed etiam magiſtratuum ſumptibus audiſtis: diverſiſque duobus vitiis, avaritia & luxuria civitatem laborare: quæ peſtes omnia magna imperia everterunt. Hæc ego, quo melior lætiorque in dies fortuna reipub. eſt, quo magis imperium creſcit, & jam in Græciam Aſiamque traſcendimus, omnibus libidinum illecebris repletas, & regias etiam attrectamus gazas: eo plus horreo, ne illæ magis res nos ceperint, quam nos illas. infeſta, mihi credite, ſigna ab Syracuſis illata ſunt huic urbi. jam nimis multos audio Corinthi & Athenarum ornamenta laudantes miranteſque, & ante fixa fictilia deorum Romanorum ridentes. ego hos malo propitios deos, & ita ſpero futuros, ſi in ſuis manere ſedibus patiemur. Patrum noſtrorum memoria per legatum Cyneam Pyrrhus non virorum modo, ſed etiam mulierum animos donis tentavit. nondum lex Oppia ad coercendam luxuriam muliebrem lata erat: tamen nulla accepit. quam cauſam fuiſſe cenſetis? eadem fuit, quæ majoribus noſtris nihil de hac re lege ſanciendi: nulla erat luxuria, quæ coerceretur. Sicut ante morbos neceſſe eſt cognitos eſſe, quam remedia eorum: ſic cupiditates prius natæ ſunt, quam leges, quæ eis modum facerent. Quid legem Liciniam excitavit de quingentis jugeribus, niſi ingens cupido agros continuandi?*

di? quid legem Cinciam de donis & muneribus, niſi quia vectigalis jam & ſtipendiaria plebs eſſe ſenatus cœperat? itaque minime mirum eſt, nec Oppiam, nec aliam ullam tum legem deſideratam eſſe, quæ modum ſumptibus mulierum faceret, cum aurum & purpuram data & oblata ultro non accipiebant. Si nunc cum illis donis Cyneas urbem circumiret, ſtantes in publico inveniſſet quæ acciperent. Atque ego nonnullarum cupiditatum ne cauſam quidem aut rationem inire poſſum. nam ut quod alii liceat, tibi non licere, aliquid fortaſſe naturalis aut pudoris aut indignationis habeat; ſic æquato omnium cultu, quid unaquæque veſtrum veretur, ne in ſe conſpiciatur? Peſſimus quidem pudor eſt vel parſimoniæ vel paupertatis, ſed utrumque lex vobis demit, cum id, quod habere non licet, non habetis. Hanc, inquit, ipſam exæquationem non fero, illa locuples. cur non inſignis auro & purpura conſpicior? cur paupertas aliarum ſub hac legis ſpecie latet, ut quod habere non poſſunt, habituræ, ſi liceret, fuiſſe videantur? Vultis hoc certamen uxoribus veſtris injicere, Quirites, ut divites id habere velint, quod nulla alia poſſit? pauperes, ne ob hoc ipſum contemnantur, ſupra vires ſe extendant? Næ ſimul pudere quod non oportet, cœperit: quod oportet, non pudebit. Quæ de ſuo poterit, parabit: quæ non poterit, virum rogabit. Miſerum illum virum, & qui exoratus, & qui non exoratus erit, cum quod ipſe non dederit, datum ab alio videbit. Nunc vulgo alienos viros rogant, & quod majus eſt, legem & ſuffragia rogant, & a quibuſdam impetrant, adverſus te & rem tuam & liberos tuos inexorabiles

ſimul

ſimul lex modum ſumptibus uxoris tuæ facere deſierit, tu numquam facies. Nolite eodem loco exiſtimare, Quirites, futuram rem, quo fuit antequam lex de hoc ferretur, & hominem improbum non accuſari tutius eſt, quam abſolvi: & luxuria non mota tolerabilior eſſet, quam erit nunc, ipſis vinculis, ſicut fera beſtia, irritata, deinde emiſſa. Ego nullo modo abrogandam legem Oppiam cenſeo. quod vos faxitis, deos omnes fortunare velim.

CAPUT II.

L. Valerius tribunus plebis verba facit contra legem Oppiam, quæ tandem abrogatur.

POſt hæc tribuni quoque plebis, qui ſe interceſſuros profeſſi erant, cum pauca in eandem ſententiam adjeciſſent, tum L. Valerius pro rogatione ab ſe promulgata ita diſſeruit: *Si privati tantummodo ad ſuadendum diſſuadendumque id quod a nobis rogatur, proceſſiſſent, ego quoque, cum ſatis dictum pro utraque parte exiſtimarem, tacitus ſuffragia veſtra expectaſſem. nunc, cum vir graviſſimus* COS. *M. Porcius non auctoritate ſolum, quæ tacita ſatis momenti habuiſſet, ſed oratione etiam longa & accurata inſectatus ſit rogationem noſtram, neceſſe eſt paucis reſpondere. qui tamen plura verba in caſtigandis matronis, quam in rogatione noſtra diſſuadenda conſumpſit, & quidem ut in dubio poneret, utrum id quod reprehenderet, matronæ ſua ſponte, an nobis auctoribus feciſſent. Rem defendam, non nos: in quos jecit magis hoc* COS. *verbo tenus, quam ut re inſimularet. Cœtum, & ſe-*

ſeditiones, & interdum ſeceſſionem muliebrem appellavit, quod matronæ in publico vos rogaſſent, ut legem in ſe latam per bellum temporibus duris, in pace & florente ac beata repub. abrogaretis. Verba magna, quæ rei augendæ cauſa conquirantur, & hæc & alia eſſe ſcio, & M. Catonem oratorem non ſolum gravem, ſed interdum etiam trucem eſſe ſcimus omnes, cum ingenio ſit mitis. Nam quid tandem novi matronæ fecerunt, quod frequentes in cauſa ad ſe pertinente in publicum proceſſerunt? nunquam ante hoc tempus in publicum apparuerunt? Tuas adverſus te Origines revolvam. accipe quoties id fecerint, & quidem ſemper bono publico. Jam a principio regnante Romulo, cum Capitolio ab Sabinis capto, medio in foro ſignis collatis dimicaretur, nonne intercurſu matronarum inter acies duas prælium ſedatum eſt? Quid? regibus exactis, cum Coriolano Martio duce legiones Volſcorum caſtra ad quintum lapidem poſuiſſent, nonne id agmen, quo obruta hæc urbs eſſet, matronæ averterunt? Jam urbe capta a Gallis, aurum quo urbs redempta eſt, nempe matronæ conſenſu omnium in publicum contulerunt. Proximo bello (ne antiqua repetam) nonne & cum pecunia opus fuit, viduarum pecuniæ adjuverunt ærarium? &, cum dii quoque novi ad opem ferendam dubiis rebus accerſerentur, matronæ univerſæ ad mare profectæ ſunt ad matrem Idæam accipiendam? Diſſimiles, inquit, cauſæ ſunt. nec mihi cauſas æquare propoſitum eſt. nihil novi factum purgare ſatis eſt. Cæterum quod in rebus ad omnes pariter viros fœminaſque pertinentibus feciſſe eas nemo miratus eſt, in cauſa proprie ad ipſas per-

pertinente miramur feciſſe? Quid autem fecerunt? ſuperbas medius fidius aures habemus, ſi cum domini ſervorum non faſtidiant preces, nos rogari ab honeſtis fœminis indignamur.
6 *Venio nunc ad id, de quo agitur: in quo duplex conſulis oratio fuit. nam & legem ullam omnino abrogari eſt indignatus, & eam præcipue legem, quæ luxuriæ mulicbris coercendæ cauſa lata eſſet. & illa communis pro legibus viſa conſularis oratio eſt, & hæc adverſus luxuriam ſeveriſſimis moribus conveniebat. Itaque periculum eſt, niſi, quid in utraque vani ſit, docuerimus, ne quis error vobis offundatur. Ego enim quemadmodum ex his legibus, quæ non in tempus aliquod, ſed perpetuæ utilitatis cauſa in æternum latæ ſunt, nullam abrogari debere fateor, niſi quam aut uſus coarguit, aut ſtatus aliquis reipub. inutilem fecit: ſic quas tempora aliqua deſiderarunt leges. mortales (ut ita dicam) & temporibus ipſis mutabiles eſſe video. quæ in pace latæ ſunt, plerumque bellum abrogat, quæ in bello, pax: ut in navis adminiſtratione alia in ſecunda, alia in adverſa tempeſtate uſui ſunt. Hæc cum ita natura diſtincta ſint, ex utro tandem genere ea lex eſſe videtur, quam abrogamus? An vetus regia lex, ſimul cum ipſa urbe nata? an (quod ſecundum eſt) a decemviris ad condenda jura creatis in XII. tabulis ſcripta? ſine qua cum majores noſtri non exiſtimarint matronale decus ſervari poſſe, nobis quoque verendum ſit, ne cum ea pudorem ſanctitatemque fœminarum abrogemus. Quis igitur neſcit, novam iſtam legem eſſe, Q. Fabio, T. Sempronio conſulibus XX. annis ante latam? ſine qua cum per tot annos matronæ optimis moribus vixerint: quod*

tan-

ſtandem, ne abrogata ea effundantur ad luxuriam, periculum eſt? nam ſi iſta lex ideo lata eſſet, ut finiret libidinem muliebrem, verendum foret, ne abrogata incitaret. cur ſit autem lata, ipſum indicavit tempus. Annibal in Italia erat victor ad Cannas: jam Tarentum, jam Arpos, jam Capuam habebat: ad urbem Romam admoturus exercitum videbatur: defecerant ſocii: non milites in ſupplementum, non ſocios navales ad claſſem tuendam, non pecuniam in ærario habebamus; ſervi, quibus arma darentur, ita ut pretium pro iis bello perfecto dominis ſolveretur, emebantur; in eandem diem frumentum; & cætera, quæ belli uſus poſtulabant, præbenda publicani ſe conducturos profeſſi erant: ſervos ad remum, numero ex cenſu conſtituto, cum ſtipendio noſtro dabamus: aurum & argentum omne, a ſenatoribus ejus rei initio orto, in publicum conferebamus: viduæ & pupilli pecunias ſuas in ærarium deferebant: cautum erat, quo ne plus auri & argenti facti, quo ne plus ſignati argenti & æris domi haberemus. Tali eo tempore in luxuria & ornatu matronæ occupatæ erant, ut ad eam coercendam lex Oppia deſiderata ſit: cum, quia Cereris ſacrificium, lugentibus omnibus matronis, intermiſſum erat, ſenatus finiri luctum triginta diebus juſſit. Cui non apparet, ob inopiam & miſeriam civitatis, quia omnium privatorum pecuniæ in uſum publicum vertendæ erant, iſtam legem ſcriptam, tandiu manſuram, quandiu cauſa ſcribendæ legis manſiſſet? nam ſi quæ tunc temporis cauſa aut decrevit ſenatus, aut populus juſſit, in perpetuum ſervari oportebat, cur pecunias reddimus privatis? cur publica præſenti pecunia locamus? cur ſervi, qui mi-

militent, non emuntur? cur privati non
7 damus remiges, ſicut tunc dedimus? Omnes alii ordines, omnes homines mutationem in meliorem ſtatum reipub. ſentient: ad conjuges tantum noſtras pacis & tranquillitatis publicæ fructus non perveniet? Purpura viri utemur, prætextati in magiſtratibus, in ſacerdotiis: liberi noſtri prætextis purpura togis utentur: magiſtratibus in coloniis municipiiſque, hic Romæ infimo genere magiſtris vicorum, toga prætexta habendæ jus permittemus: nec ut id vivi ſolum habeant tantum inſigne, ſed etiam ut cum eo crementur mortui: fœminis duntaxat purpuræ uſum interdicemus? & cum tibi viro liceat purpura in veſte ſtragula uti, matremfamilias tuam purpureum amiculum habere non ſines? & equus tuus ſpecioſius inſtratus erit, quam uxor veſtita? Sed in purpura, quæ teritur, abſumitur, injuſtam quidem, ſed aliquam tamen cauſam tenacitatis video: in auro vero, in quo præter manus pretium nihil intertrimenti fit, quæ malignitas eſt? præſidium potius in eo eſt & ad publicos, & ad privatos uſus, ſicuti experti eſtis. Nullam æmulationem inter ſe ſingularum, quando nulla haberet, eſſe ajebat. At Hercule univerſis dolor & indignatio eſt, cum ſociorum Latini nominis uxoribus vident ea conceſſa ornamenta, quæ ſibi adempta ſint: cum inſignes eas eſſe auro & purpura: cum illas vehi per urbem, ſe pedibus ſequi; tanquam in illarum civitatibus, non in ſua imperium ſit. Virorum hoc animos vulnerare poſſet: quid muliercularum cenſetis, quas etiam parva movent? Non magiſtratus, nec ſacerdotia, nec triumphi, nec inſignia, nec dona aut ſpolia bellica his contingere poſſunt: mundi-

tiæ,

ditiæ, & ornatus, & cultus, hæc fæminarum inſignia ſunt: hi gaudent & gloriantur: hunc mundum muliebrem appellarunt majores noſtri. Quid aliud in luctu, quam purpuram atque aurum deponunt? quid, cum eluxerunt, ſumunt? quid in gratulationibus ſupplicationibuſque, niſi excellentiorem ornatum adjiciunt? Scilicet ſi legem Oppiam abrogaveritis, non veſtri arbitrii erit, ſi quid ejus vetare volueritis, quod nunc lex vetat. minus filiæ, uxores, ſorores etiam quibuſdam in manu erunt. Nunquam ſalvis ſuis exuitur ſervitus muliebris. & ipſæ libertatem, quam viduitas & orbitas facit, deteſtantur. In veſtro arbitrio ſuum ornatum, quam in legis malunt eſſe. & vos in manu & tutela, non in ſervitio debetis habere eas, & malle patres vos, aut viros, quam dominos dici. Invidioſis nominibus utebatur modo COS. ſeditionem muliebrem & ſeceſſionem appellando. id enim periculum eſt, ne Sacrum montem, ſicut quondam irata plebs, aut Aventinum capiant. Patiendum huic infirmitati eſt quodcunque vos cenſueritis. quo plus poteſtis, eo moderatius imperio uti debetis. Hæc g
cum contra legem, proque lege dicta eſſent, aliquanto major frequentia mulierum poſtero die ſeſe in publicum effudit: unoque agmine omnes Tribunorum januas obſederunt, qui collegarum rogationi intercedebant: nec ante abſtiterunt, quam remiſſa interceſſio a tribunis eſſet. nulla deinde dubitatio fuit, quin omnes tribus legem abrogarent, annis XX, poſt abrogata eſt, quam lata.

CAPUT III.

M. Porcius Cato Coſ. in Hiſpaniam profectus copias ad Emporias exponit: quæ earum poſitio, quique coloni eſſent, narratur.

M. Porcius COS. poſteaquam abrogata eſt Oppia lex, extemplo XXV. navibus longis, quarum quinque ſociorum erant, ad Lunæ portum profectus, eodem exercitu convenire juſſo, & edicto per oram maritimam miſſo navibus omnis generis contractis, a Luna proficiſcens edixit, ut ad portum Pyrenæi ſequerentur, inde ſe frequenti claſſe ad hoſtes iturum. Prætervecti Liguſtinos montes, ſinumque Gallicum, ad diem, quam edixerant, convenerunt. inde Rhodam ventum, & præſidium Hiſpanorum, quod in caſtello erat, vi dejectum. ab Rhoda ſecundo vento Emporias perventum. ibi copiæ omnes, præter ſocios navales, in terram
9 expoſitæ. Jam tunc Emporiæ duo oppida erant muro diviſa. unum Græci habebant a Phocæa, unde & Maſſilienſes oriundi, alterum Hiſpani. ſed Græcum oppidum in mare expoſitum, totum orbem muri minus quadringentos paſſus patentem habebat: Hiſpanis retractior a mari trium millium paſſuum in circuitu murus erat. Tertium genus Romani coloni ab divo Cæſare poſt devictos Pompeii liberos adjecti. nunc in corpus unum confuſi omnes, Hiſpanis prius, poſtremo & Græcis in civitatem Romanam adſcitis. Miraretur quis, cum cerneret aperto mari ab altera parte, ab altera Hiſpanis, tam feræ & bellicoſæ genti objectos, quæ res eos tutaretur, diſciplina erat cuſtos infirmitatis,

quam

quam inter validiores optime timor continet. Partem muri verſam in agros egregie munitam habebant, una tantum in eam regionem porta impoſita: cujus aſſiduus cuſtos ſemper aliquis ex magiſtratibus erat. nocte pars tertia civium in muris excubabat: neque moris tantum aut legis cauſa, ſed quanta, ſi hoſtis ad portas eſſet, obſervabant vigilia, & circumibant cura. Hiſpanum neminem in urbem recipiebant, ne ipſi quidem temere urbe excedebant. ad mare patebat omnibus exitus. porta ad Hiſpanorum oppidum verſa nunquam niſi frequentes, pars tertia fere, cujus proxima nocte vigiliæ in muris fuerant, egrediebantur. cauſa exeundi hæc erat. commercio eorum Hiſpani imprudentes maris gaudebant: mercarique & ipſi ea quæ externa navibus inveherentur, & agrorum exhibere fructus volebant. hujus mutui uſus deſiderium, ut Hiſpana urbs Græcis pateret, faciebat. Erant etiam eo tutiores, quo ſub umbra Romanæ amicitiæ latebant, quam ſicut minoribus viribus, quam Maſſilienſes, ita pari colebant fide. tunc quoque conſulem exercitúmque comiter ac benigne acceperunt. Paucos ibi moratus dies Cato, dum exploraret ubi & quantæ hoſtium copiæ eſſent, ut ne mora quidem ſegnis eſſet, omne id tempus exercendis militibus conſumpſit. Id erat forte tempus anni, ut frumentum in aeris Hiſpani haberent. itaque redemptoribus vetitis frumentum parare, ac Romam dimiſſis, *Bellum*, inquit, *ſeipſum alet*. profectus ab Emporiis agros hoſtium urit vaſtatque: omnia fuga & terrore complet.

CAPUT IV.

M. Helvius, dum ex ulteriore Hiſpania decedit, Celtiberos cadit: Romam reverſus urbem ovans ingreditur, ac magnam vim auri infert in ærarium.

10 Eodem tempore M. Helvio decedenti ex ulteriore Hiſpania cum præſidio ſex millium dato ab App. Claudio prætore, Celtiberi agmine ingenti ad oppidum Iliturgi occurrerunt. Viginti millia armatorum fuiſſe Valerius ſcribit: duodecim millia ex iis cæſa: oppidum Iliturgi receptum, & puberes omnes interfectos. Inde ad caſtra Catonis Helvius pervenit. & quia tuta jam ab hoſtibus regio erat; præſidio in ulteriorem Hiſpaniam remiſſo, Romam eſt profectus: & ob rem feliciter geſtam ovans urbem eſt ingreſſus. Argenti infecti tulit in ærarium quatuordecim millia pondo ſeptingenta trigintaduo: & ſignati bigatorum XVII. millia XXIII. & Oſcenſis argenti CXX. millia CCCCXXXVIII. Cauſa triumphi negandi ſenatui fuit, quod alieno auſpicio, & in aliena provincia pugnaſſet. Cæterum biennio poſt redierat, cum, provincia ſucceſſori Q. Minutio tradita, annum inſequentem retentus ibi longo & gravi morbo fuiſſet. itaque duobus modo menſibus ante Helvius ovans urbem eſt ingreſſus, quam ſucceſſor ejus Q. Minutius triumpharet. Hic quoque tulit argenti pondo trigintaquatuor millia octingenta, bigatorum LXXVIII. millia, & Oſcenſis argenti CCLXXVIII. millia.

CA-

Digitized by Google

CAPUT V.

Legati Ilergetum opem a Catone contra hoſtes petentes, quia copiæ a conſule tuto dividi non poſſunt, oſtentata in ſpeciem ſpe auxilii, dimittuntur.

IN Hiſpania interim conſul haud procul 11
Emporiis caſtra habebat. eo legati tres ab Ilergetum regulo Biliſtage, in quibus unus filius erat, venerunt, querentes caſtella ſua oppugnari, nec ſpem ullam eſſe reſiſtendi, niſi præſidio Romanus miles eſſet. V. millia militum ſatis eſſe: nec hoſtes, ſi tanta manus veniſſet, manſuros. Ad ea conſul, *moveri quidem ſe vel periculo eorum, vel metu* dicere: *ſed ſibi nequaquam tantum copiarum eſſe, ut, cum magna vis hoſtium haud procul abſit, cum qua mox ſignis collatis dimicandum ſibi in dies expectet, dividendo exercitum, minuere tuto vires poſſe*. Legati ubi hæc audiverunt, flentes ad genua conſulis provolvuntur. Orant, *ne ſe in rebus tam trepidis deſerat. quo enim ſe repulſos ab Romanis ituros? nullos ſe ſocios, nihil uſquam in terris aliud ſpei habere. potuiſſe ſe extra id periculum eſſe, ſi decedere fide, ſi conjurare cum cæteris voluiſſent: nullis minis, nullis terriculis ſe motos, ſperantes ſatis opis & auxilii ſibi in Romanis eſſe. Id ſi nullum ſit, ſi ſibi a conſule negetur, deos homineſque ſe teſtes facere, invitos & coactos ſe, ne eadem, quæ Saguntini paſſi ſunt, patiantur, defecturos, & cum cæteris potius Hiſpanis, quam ſolos perituros eſſe*. Et illo 12
quidem die ſic ſine reſponſo dimiſſi. Conſulem nocte, quæ inſecuta eſt, anceps cu-

ra agitare. nolle deſerere ſocios, nolle minuere exercitum, quod aut moram ſibi ad dimicandum, aut in dimicando periculum afferre poſſet. ſtat ſententia non minuere copias, ne quid interim hoſtes inferant ignominiæ: ſociis ſpem pro re oſtentandam cenſet. *Sæpe vana pro veris, maxime in bello, valuiſſe: & credentem ſe aliquid auxilii habere, perinde atque haberet, ipſa fiducia, & ſperando atque audendo ſervatum.* Poſtero die legatis reſpondit: *quanquam vereatur ne ſuas vires, aliis eas commodando, minuat, tamen illorum ſe temporis ac periculi magis, quam ſui rationem habere. denuntiari militum parti tertia ex omnibus cohortibus jubet, ut cibum, quem in naves imponant, mature coquant:* naveſque in diem tertium expediri juſſit; duos ex legatis Biliſtagi atque Ilergetibus nuntiare ea jubet: filium reguli comiter habendo, & muneribus apud ſe retinet. Legati non ante profecti, quam impoſitos in naves milites viderunt: id pro haud dubio jam nuntiantes, non ſuos modo, ſed etiam hoſtes fama Romani auxilii adventantis impleverunt.

CAPUT VI.

Cato Coſ. milites cohortationibus inflammatos contra hoſtes ducens, illos magna clade ſuperat, ac omnem citeriorem Hiſpaniam perdomat.

Conſul ubi ſatis, quod in ſpeciem fuit, oſtentatum eſt, revocari ex navibus milites jubet. ipſe cum jam id tempus anni
13 appeteret, quo geri res poſſent, caſtra hiberna mille paſſuum ab Emporiis poſuit: inde

per-

per occaſiones nunc hac parte, nunc illa, modico præſidio caſtris relicto, prædatum milites in hoſtium agros educebat. Nocte ferme proficiſcebantur, ut & quam longiſſime a caſtris procederent, & inopinantes opprimerent. & exercebat ea res novos milites, & hoſtium magna vis excipiebatur, nec jam egredi extra munimenta caſtellorum audebant. Ubi ſatis admodum & ſuorum & hoſtium animos eſt expertus, convocari tribunos præfectoſque & equites omnes & centuriones juſſit, *Tempus*, inquit, *quod ſæpe optaſtis, venit, quo vobis poteſtas fieret virtutem veſtram oſtendendi. adhuc prædonum magis, quam bellantium militaſtis more. nunc juſta pugna hoſtes cum hoſtibus conſeretis manus. non agros inde populari, ſed urbium opes haurire licebit. Patres noſtri cum in Hiſpania Carthaginienſium & imperatores ibi & exercitus eſſent, ipſi nullum imperatorem, nullos in ea milites haberent: tamen addere hoc in fœdere voluerunt, ut imperii ſui Iberus fluvius eſſet finis. nunc cum duo prætores, cum COS., cum tres exercitus Romani Hiſpaniam obtineant: Carthaginienſium jam prope X. annis nemo in his provinciis ſit: imperium nobis circa Iberum amiſſum eſt. hoc armis & virtute recuperetis oportet: & nationem rebellantem magis temere, quam conſtanter bellantem, jugum, quo ſe exuit, accipere rurſus cogatis.* In hunc modum maxime adhortatus pronuntiat ſe nocte ad caſtra hoſtium ducturum. ita ad corpora curanda dimiſſi. Nocte media, cum auſpicio operam dediſſet, profectus, ut locum, quem 14
vellet, priuſquam hoſtes ſentirent, caperet; præter caſtra hoſtium circumducit: & prima luce acie inſtructa ſub ipſum val-
 lum.

lum tres cohortes mittit. Mirantes barbari a tergo apparuiſſe Romanos, diſcurrere ipſi ad arma. interim conſul apud ſuos: *Nuſquam niſi in virtute ſpes eſt, milites*, inquit, *& ego ſedulo, ne eſſet, feci. inter caſtra noſtra, & nos medii hoſtes: ab tergo hoſtium ager eſt, quod pulcherrimum, idem tutiſſimum eſt, in virtute ſpem poſitam habere.* Sub hæc cohortes recipi jubet, ut barbaros ſimulatione fugæ eliceret. Id quod crediderat, evenit. pertimuiſſe & cedere rati Romanos, porta erumpunt, & quantum inter caſtra ſua & hoſtium aciem relictum erat loci, armatis complent. Dum trepidant acie inſtruenda, conſul, jam paratis ordinatiſque omnibus, interpoſitos aggreditur, equites primos ab utroque cornu in pugnam induxit. ſed in dextro extemplo pulſi, cedenteſque trepidi etiam pediti terrorem intulere. Quod ubi vidit COS., duas cohortes delectas ab dextro latere hoſtium circumduci jubet: & ab tergo ſe oſtendere prius, quam concurrerent peditum acies. Is terror objectus hoſti rem metu Romanorum equitum inclinatam æquavit. tamen adeo turbati erant dexteræ alæ equites pediteſque, ut quoſdam COS. manu ipſe reprehenderit, & adverſos in hoſtem verterit. ita & quamdiu miſſilibus pugnatum eſt, anceps pugna erat: & jam ab dextera parte, unde terror & fuga cœperat, ægre Romanus reſiſtebat. a ſiniſtro cornu & ab fronte urgebantur barbari: & cohortes ab tergo inſtantes pavidi reſpiciebant. ut, emiſſis ſoliferreis falaricisque gladios ſtrinxerunt, tum velut redintegrata eſt pugna. non cæcis ictibus procul ex improviſo vulnerabantur: ſed pede collato, tota in virtute ac viribus ſpes erat.
15 Feſſos jam ſuos

COS.

COS. ex ſecunda acie ſubſidiariis cohortibus in pugnam inductis, accendit. nova acies facta: integri recentibus telis fatigatos adorti hoſtes, primum acri impetu velut cuneo perculerunt: deinde diſſipatos in fugam averterunt: effuſoque per agros curſu caſtra repetebantur. Ubi omnia fuga completa vidit Cato, ipſe ad ſecundam legionem, quæ in ſubſidio poſita erat, equo revehitur: & ſigna præ ſe ferri, plenoque gradu ad caſtra hoſtium oppugnanda ſuccedere jubet. ſi quis extra ordinem avidius percurrit, & ipſe interequitans ſparo percutit, & tribunos centurioneſque caſtigare jubet. Jam caſtra hoſtium oppugnabantur: ſaxiſque & ſudibus & omni genere telorum ſummovebantur a vallo Romani. ubi recens admota legio eſt, tum & oppugnantibus animus crevit, & infenſius hoſtes pro vallo pugnabant. COS. omnia oculis perluſtrat, ut, qua minima vi reſiſtatur, ea parte irrumpat. ad ſiniſtram portam infrequentes videt: eo ſecundæ legionis principes haſtatoſque inducit. Non ſuſtinuit impetum eorum ſtatio, quæ portæ appoſita erat. & cæteri poſteaquam intra vallum hoſtes vident, ipſis caſtris exuti ſigna armaque abjiciunt. cæduntur in portis ſuomet ipſi agmine in arcto hærentes. ſecundani terga hoſtium cædunt, cæteri caſtra diripiunt. Valerius Antias ſupra XL. millia hoſtium cæſa eo die ſcribit. Cato ipſe haud ſane detrectator laudum ſuarum multos cæſos ait, numerum 16
non adſcribit. Tria eo die laudabilia feciſſet putatur: unum, quod circumducto exercitu procul navibus ſuis caſtriſque, ubi ſpem niſi in virtute haberent, inter medios hoſtes prælium commiſit: alterum, quod cohor-

cohortes ab tergo hoſtibus objecit: tertium, quod ſecundam legionem, cæteris omnibus effuſis ad ſequendos hoſtes, pleno gradu ſub ſignis compoſitam inſtructamque ſubire ad portam caſtrorum juſſit. Nihil deinde a victoria ceſſatum. cum, receptui ſigno dato, ſuos ſpoliis onuſtos in caſtra reduxiſſet, paucis horis noctis ad quietem datis, ad prædandum in agros duxit. effuſius, ut ſparſis hoſtibus fuga, prædati ſunt. quæ res non minus, quam pugna pridie adverſa Emporitanos Hiſpanos accolaſque eorum in deditionem compulit. multi & aliarum civitatum, qui Emporias perfugerant, dediderunt ſe. quos omnes appellatos benigne, vinoque & cibo curatos, domos dimiſit. Confeſtim inde caſtra movit. & quacunque incedebat, legati dedentium civitates ſuas occurrebant. & cum Tarraconem venit, jam omnis cis Iberum Hiſpania perdomita erat, captivique & Romani & ſocium ac Latini nominis variis caſibus in Hiſpania oppreſſi, donum COS. a barbaris reducebantur.

CAPUT VII.

Conſul Cato Bergiſtanos in citeriore Hiſpania deficientes iterum ſubigit: P. quoque Manlius prætor in ulteriore Hiſpania contra Turdetanos proſpere pugnat.

FAma deinde vulgatur, COS. in Turdetaniam exercitum ducturum: & ad devios montanos profecturum etiam falſo perlatum eſt. Ad hunc vanum & ſine auctore ullo rumorem Bergiſtanorum civitatis ſeptem caſtella defecerunt. eos deducto exercitu COS. ſine memorando prælio in poteſtatem redegit. Haud ita multo poſt iidem, regreſſo Tarraco-

conem COS. priuſquam inde quoquam proce-
deret, defecerunt. Iterum ſubacti. ſed non
eadem venia victis fuit. ſub corona veniere
omnes, ne ſæpius pacem ſolicitarent. Inte- 17
rim P. Manlius prætor, exercitu vetere a Q.
Minutio, cui ſucceſſerat, accepto, adjun-
cto & Ap. Claudii Neronis ex ulteriore Hiſ-
pania vetere item exercitu, in Turdetaniam
proficiſcitur. Omnium Hiſpanorum maxime
imbelles habentur Turdetani. freti tamen
multitudine ſua, obviam ierunt agmini Ro-
mano. Eques immiſſus turbavit extemplo a-
ciem eorum. pedeſtre prælium nullius ferme
certaminis fuit. milites veteres periti ho-
ſtium bellique haud dubiam pugnam fece-
runt. Nec tamen ea pugna debellatum eſt. X.
millia Celtiberum mercede Turdetani con-
ducunt, alieniſque armis parabant bellum.

CAPUT VIII.

Cato Coſ. omnibus cis Iberum Hiſpanis, ne poſſint rebellare, adimit arma: dirutis uno die omnium muris, arma contra nondum parentes circumferens, egregium ſe imperatorem gerit.

COS. interim rebellione Bergiſtanorum ictus, cæteras quoque civitates ratus per occaſionem idem facturas, arma omnibus cis Iberum Hiſpanis ademit: quamrem adeo ægre paſſi, ut multi mortem ſibimet ipſi conſciſcerent: ferox gens, nullam vitam rati ſine armis eſſe. Quod ubi COS. renuntiatum eſt, ſenatores omnium civitatum ad ſe vocari juſſit. atque iis, *Non noſtra*, inquit, *magis, quam veſtra refert; vos non bellare. ſiquidem id majore Hiſpanorum malo, quam exercitus Roma-*

nis

ni labore, ſemper adhuc factum eſt. id ut ne fiat, uno modo arbitror caveri poſſe, ſi effectum erit, ne poſſitis rebellare. volo id quam molliſſima via conſequi. vos quoque in ea re conſilio me adjuvate. nullum libentius ſequar, quam quod voſmetipſi attuleritis. Tacentibus, ſpatium ſe ad deliberandum dierum paucorum dare dixit: cum revocati ſecundo quoque concilio tacuiſſent, uno die muris omnium dirutis, ad eos qui nondum parebant, profectus, ut in quanque regionem venerat, omnes, qui circa incolebant, populos in deditionem accepit. Segeſticam tantum, gravem atque opu-
18 lentam civitatem, vineis & pluteis cepit. Eo majorem habebat difficultatem in ſubigendis hoſtibus, quam qui primi venerant in Hiſpaniam, quod ad illos, tædio imperii Carthaginienſium, Hiſpani deficiebant: huic ex uſurpata libertate in ſervitutem velut aſserendi erant. & ita mota omnia accepit, ut alii in armis eſsent, alii obſidione ad defectionem cogerentur, nec, ni in tempore ſubventum foret, ultra ſuſtentaturi fuerint. Sed in COS. ea vis animi atque ingenii fuit, ut omnia maxima minimaque per ſe adiret atque ageret: nec cogitaret modo imperaretque quæ in rem eſsent, ſed pleraque ipſe per ſe tranſigeret: nec in quemquam omnium gravius ſeveriuſque, quam in ſemetipſum imperium exerceret: parſimonia & vigiliis & labore cum ultimis militum certaret: nec quicquam in exercitu ſuo præcipui, præter honorem atque imperium, haberet.

CA-

CAPUT IX.

Conſul Cato in Turdetaniam, ubi propter auxilia Celtiberorum difficulter bellum a Manlio prætore gerebatur, proficiſcitur: cum ad pugnam Celtiberos elicere non poſſet, in citeriorem Hiſpaniam regreditur: ibi vi ſubactis populis, qui perſtarent in armis, provinciam pacat. Alter quoque coſ. Valerius Flaccus in Gallia cum Boiis proſpere confligit.

Difficilius bellum in Turdetania præto- 19
ri P. Manlio Celtiberi, mercede exciti ab hoſtibus, ſicut ante dictum eſt, faciebant. itaque eo COS., accerſitus literis prætoris, legiones duxit. Ubi eo venit (caſtra ſeparatim Celtiberi & Turdetani habebant) cum Turdetanis extemplo lævia prælia incurſantes in ſtationes eorum Romani facere: ſemperque victores ex quamvis temere cœpto certamine abire. Ad Celtiberos in colloquium tribunos militum ire COS. atque iis trium conditionum electionem ferre jubet. primam, ſi tranſire ad Romanos velint, & duplex ſtipendium accipere, quam quantum a Turdetanis pepigiſſent. alteram, ſi domos abire, publica fide accepta, nihil eam rem noxæ futuram, quod hoſtibus ſe Romanorum junxiſſent. tertiam, ſi utique bellum placeat, diem locumque conſtituant, ubi ſecum armis decernant. A Celtiberis dies ad conſultandum petita. concilium immiſtis Turdetanis habitum magno cum tumultu, eo minus decerni quicquam potuit. Cum incertum, bellum, an pax cum Celtiberis eſſet, commeatus tamen haud ſecus, quam in pace, ex agris caſtel-

liſque

iiſque hoſtium Romani portabant: perinde ſæpe munimenta eorum, velut communi pacto commercio, privatis induciis ingredientes. COS. ubi hoſtes ad pugnam elicere nequit, primum prædatum ſub ſignis aliquot expeditas cohortes in agrum integræ regionis ducit: deinde audito, Seguntiæ Celtiberum omnes ſarcinas impedimentaque relicta, eo pergit ducere ad oppugnandum. Poſteaquam nulla moventur re, perſoluto ſtipendio non ſuis modo, ſed etiam prætoris militibus, relictoque omni exercitu in caſtris prætoriis, ipſe cum ſeptem cohortibus ad Iberum eſt re-
20 greſſus. Ea tam exigua manu oppida aliquot cepit. defecere ad eum Sedetani, Auſetani, Sueſſetani. Lacetanos, deviam & ſilveſtrem gentem, cum inſita feritas continebat in armis, tum conſcientia, dum conſul exercituſque Turdulo bello eſt occupatus, depopulatorum ſubitis incurſionibus ſociorum. igitur ad oppidum eorum oppugnandum conſul ducit non Romanas modo cohortes, ſed juventutem etiam merito infenſorum iis ſociorum. Oppidum longum in latitudinem haudquaquam tantundem patens habebant. quadringentos inde ferme paſſus conſtituit ſigna: ibi delectarum cohortium ſtationem relinquens, præcepit eis, ne ſe ex eo loco ante moverent, quam ipſe ad eos veniſset. cæteras copias ad ulteriorem partem urbis circumducit. maximum ex omnibus auxilis numerum Sueſsetanæ juventutis habebat. eos ad murum oppugnandum ſubire jubet. Quorum ubi arma ſi-ſignaque Lacetani cognovere, memores, quam ſæpe in agro eorum impune perſultaſsent, quoties ipſos ſignis collatis fudiſsent fugaſſentque; patefacta repente porta, univerſi in eos erumpunt. Vix clamorem eorum, ne-

dum impetum, Sueſsetani tulere. quod po-
ſteaquam, ſicut futurum ratus erat COS. fie-
ri etiam vidit, equo citato ſubter murum ho-
ſtium ad cohortes advehitur: atque eas arre-
ptas, effuſis omnibus ad ſequendos Sueſseta-
nos, qua ſilentium ac ſolitudo erat, in ur-
bem inducit: priuſque omnia cepit, quam ſe
reciperent Lacetani. mox ipſos nihil præter
arma habentes in deditionem accepit. Con-
feſtim inde victor ad Vergium caſtrum ducit. 21
Receptaculum id maxime prædonum erat:
& inde incurſiones in agros pacatos provin-
ciæ ejus fiebant. Transfugit inde ad COS.
princeps Vergiſtanus: & purgare ſe ac popu-
lares cœpit; non eſse in manu ipſis rempu-
blicam. prædones receptos totum ſuæ pote-
ſtatis id caſtrum feciſse. COS. eum domum
redire, cum ficta aliqua probabili, cur ab-
fuiſset, cauſa, juſſit. cum ſe muros ſubiſse
cerneret, intentoſque prædones ad tuenda
mœnia eſse: tum uti cum ſuæ factionis homi-
nibus meminiſset arcem occupare. id, uti
præceperat, factum. repente anceps terror,
hinc muros aſcendentibus Romanis, illinc
arce capta, barbaros circumvaſit. Hujus po-
titus loci COS. eos qui arcem tenuerant, li-
beros eſse cum cognatis, ſuaque habere juſ-
ſit: Vergiſtanos cæteros quæſtori ut vende-
ret, imperavit: de prædonibus ſupplicium
ſumpſit. Pacata provincia, vectigalia magna
inſtituit ex ferrariis argentariiſque, quibus
tum inſtitutis locupletior in dies provincia
fuit. Ob eas res geſtas in Hiſpania, ſupplica-
tionem in triduum Patres decreverunt. Ea-
dem æſtate alter COS. L. Valerius Flaccus in
Gallia cum Bojorum exercitu propter Lita-
nam ſilvam ſignis collatis ſecundo prælio con- 22
flixit. Octo millia Gallorum cæſa traduntur.

cæ-

cæteri omiſſo bello in vicos ſuos atque agros dilapſi. COS. reliquum æſtatis circa Padum Placentiæ & Cræmonæ exercitum habuit, reſtituitque quæ in iis oppidis bello diruta fuerant.

CAPUT X.

T. Quintius, accepto ab Roma ſenatuſconſulto de bello inferendo Nabidi Lacedæmoniorum tyranno, qui Argos fraude occupatos tenebat, rem ipſe Corinthi in conventu ſociarum urbium refert: cum, diſſentientibus Ætolis, omnes bellum decreviſſent, contractas copias & auxilia Argos ducere pergit.

CUm hic ſtatus rerum in Italia Hiſpaniaque eſſet, T. Quintio in Græcia ita hibernis actis, ut exceptis Ætolis, quibus nec pro ſpe victoriæ præmia contigerant, nec diu quies placere poterat, univerſa Græcia ſimul pacis libertatiſque perfruens bonis, egregie ſtatu ſuo gauderet: nec magis in bello virtutem Romani ducis, quam in victoria temperantiam juſtitiamque & moderationem miraretur: ſenatuſconſultum, quo bellum adverſus Nabin Lacedæmoniorum decretum erat, affertur. Quo lecto Quintius, conventu Corinthum omnium ſociarum civitatum legionibus in diem certam edicto, ubi frequentes undique principes convenerunt, ita ut ne Ætoli quidem abeſſent, tali oratione eſt uſus: *Bellum adverſus Philippum non magis communi animo conſilioque Romani & Græci geſſerunt, quam utrique ſuas cauſas belli habuerunt. nam & Romanorum amicitiam, nunc Carthaginienſes hoſtes eorum juvando,*

nunc-

nunc hic ſociis noſtris oppugnandis violaverat: & in vos talis fuit, ut nobis, etiam ſi noſtrarum obliviſceremur injuriarum, veſtræ injuriæ ſatis digna cauſa belli fuerint. Hodierna conſultatio tota ex vobis pendet. refero enim ad vos, utrum Argos, ſicut ſcitis ipſi, ab Nabide occupatos, pati velitis ſub ditione ejus eſſe: an æquum cenſeatis, nobiliſſimam vetuſtiſſimamque civitatem in media Græcia ſitam repeti in libertatem, & eodem ſtatu, quo cæteras urbes Peloponneſi & Græciæ eſſe. Hæc conſultatio, ut videtis, tota de re pertinente ad vos eſt: Romanos nihil contingit, niſi quatenus liberatæ Græciæ unius civitatis ſervitus non plenam nec integram gloriam eſſe ſinit. Cæterum ſi vos nec cura ejus civitatis, nec exemplum, nec periculum movet, ne ſerpat latius contagio ejus mali, nos æqui bonique facimus. de hac re vos conſulo, ſtaturus eo quod plures cenſueritis. Poſt orationem Romani imperatoris percenſeri aliorum ſententiæ cœptæ ſunt. 23
Cum legatus Athenienſium, quantum poterat, gratiis agendis Romanorum in Græciam merita extuliſſet, imploratos auxilium adverſus Philippum tuliſſe opem, non rogatos ultro adverſus tyrrannum Nabin offerre auxilium: indignatuſque eſſet, hæc tanta merita ſermonibus tamen aliquorum carpi, futura calumniantium, cum fateri potius præteritorum gratiam deberent: apparebat inceſſi Ætolos. Igitur Alexander, princeps gentis, invectus primum in Athenienſes, qui libertatis quondam duces & auctores, aſſentationis propriæ gratia communem cauſam proderent, quæſtus deinde, *Achæos Philippi quondam milites, poſtremum ab inclinata ejus fortuna transfugas, & Corinthum rece-*

receptiſſe, *&* *id agere*, *ut Argos habeant*; *Ætolos*, *primos hoſtes Philippi*, *ſemper ſocios Romanorum*, *pactos in fœdere ſuas urbes agroſque fore devicto Philippo*, *fraudari Echino*, *&* *Pharſalo*: inſimulavit fraudis Romanos, *quod vano titulo libertatis oſtentato*, *Chalcidem & Demetriadem præſidiis tenerent*: *qui Philippo cunctanti deducere inde præſidia*, *objicere ſemper ſoliti ſunt*, *nunquam*, *donec Demetrias Chalſiſque*, *&* *Corinthus tenerentur*, *liberam Græciam fore*, *poſtremo*, *manendi in Græcia*. *retinendique exercitus Arcos & Nabin cauſam facerent*. *Deportarent legiones in Italiam*: *Ætolos polliceri*, *aut conditionibus & voluntate ſua Nabin præſidium Argis deducturum*, *aut vi atque armis coacturos in poteſtate conſentientis Græciæ eſſe*. Hac vaniloquentia
24 primum Ariſtænum prætorem Achæorum excitavit. *Ne iſtuc*, inquit, *Jupiter Opt. Max. ſiverit*, *Junoque regina*, *cujus in tutela Argi ſunt*, *ut illa civitas inter tyrannum Lacedæmonum & latrones Ætolos præmium ſit poſita in eo diſcrimine*, *ut miſerius a nobis recipiatur*, *quam ab illo capta eſt*. *Mare interjectum ab iſtis prædonibus non tuetur nos*, *T. Quinti*: *quid ſi in media Peloponneſo arcem ſibi fecerint*, *futurum nobis eſt*? *Linguam tantum Græcorum habent*, *ſicut ſpeciem hominum*: *moribus ritibuſque efferatioribus*, *quam ulli barbari*. *imo*, *quam rapaciſſimæ belluæ*, *utuntur*. *Itaque vos rogamus*, *Romani*, *ut & ab Nabide Argos recuperetis*: *& ita res Græciæ conſtituatis*, *ut a latrocinio quoque Ætolorum ſatis pacata hæc relinquatis*. Romanus cunctis indique increpantibus Ætolos, *reſponſurum ſe fuiſſe iis* dixit, *niſi ita infenſos omnes in eos videret*, *ut ſe-*

ſedandi potius, quam irritandi eſſent. contentum itaque opinione ea, quę de Romanis, Ætoliſque eſſet, referre ſe dixit, quid de Nabidis bello placeret, niſi redderet Achęis Argos. Cum omnes bellum decreſſent, auxilia ut pro viribus ſuis quæque civitates mitterent, eſt hortatus. Ad Ætolos legatum etiam miſit, magis ut nudaret animos, id quod evenit, quam ſpe impetrari poſſe. Tribunis militum, ut exercitum ab Elatia accerſerent, imperavit. Per eoſdem dies & Antiochi legatis de ſocietate 25
agentibus reſpondit, nihil ſe abſentibus decem legatis ſententiæ habere, Romam eundum ad ſenatum iis eſſe. Ipſe copias eductas ab Elatia ducere Argos pergit. atque ei circa Cleonas Ariſtęnus prętor cum X. millibus Achæorum, equitibus mille occurrit. & haud procul inde junctis exercitibus poſuerunt caſtra. Poſtero die in campum Argivorum deſcenderunt: & quatuor fere millia ab Argis locum caſtris capiunt.

CAPUT XI.

Facta ſpe T. Quintio Argos per inteſtinam ſeditionem recipiendi, propius urbem caſtra movet: re non ſuccedente, advocat concilium de oppugnandis Argis: cum horum oppugnationem omitti placeret, caput belli Lacedæmonem, & tyrannum Nabin ingenti apparatu petit.

PRæfectus præſidio Laconum erat Pythagoras, gener idem tyranni, & uxoris ejus frater. qui ſub adventum Romanorum, & utraſque arces, (nam duas habent Argi) & loca alia, quæ aut opportuna aut ſuſpecta erant, validis præſidiis firmavit. ſed inter agenda hæc pavorem injectum adventu Romano-

norum diſſimulare haudquaquam poterat: & ad externum terrorem inteſtina etiam ſeditio acceſſit. Damocles erat Argivus, adoleſcens majoris animi, quam conſilii: qui primo jurejurando interpoſito, de præſidio expellendo cum idoneis collocutus, dum vires adjicere conjurationi ſtudet, incautior fidei æſtimator fuit. colloquentem eum cum ſuis ſatelles a præfecto miſſus cum accerſeret, ſenſit proditum conſilium eſſe: hortatuſque conjuratos qui aderant, ut potius, quam extorti morerentur, arma ſecum caperent: atque ita cum paucis in forum ire pergit, clamitans, ut qui ſalvam remp. vellent, auctorem & ducem ſe libertatis ſequerentur. Haud ſane movit quenquam: quia nihil uſquam ſpei propinquæ, nedum ſatis firmi præſidii cernebant. Hæc vociferantem eum Lacedæmonii circumventum cum ſuis interfecerunt. comprehenſi deinde quidam & alii: ex iis occiſi plures, pauci in cuſtodiam conjecti, multi proxima nocte funibus per murum demiſſi, ad Romanos transfugerunt. Quintius, affirmantibus iis, ſi ad portas Ro-
26 manus exercitus fuiſſet, non ſine effectu futurum eum motum fuiſſe, & ſi propius caſtra admoverentur, non quieturos Argivos: miſit expeditos pedites equiteſque, qui circa Cylarabin (gymnaſium id eſt minus trecentos paſſus ab urbe) cum erumpentibus a porta Lacedæmoniis prælium commiſerunt, atque eos haud magno certamine compulerunt in urbem. & caſtra eo ipſo loco, ubi pugnatum erat, imperator Romanus poſuit. Diem inde unum in ſpeculis fuit, ſi quid novi motus oriretur. poſteaquam oppreſſam metu civitatem vidit, advocat concilium de op-

oppugnandis Argis. Omnium principum Græciæ, præter Ariſtænum, eadem ſententia erat, cum cauſa belli non alia eſſet, inde potiſſimum ordiendum bellum. Quintio id nequaquam placebat, ſed Ariſtænum contra omnium conſenſum differentem cum haud dubia approbatione audivit: & ipſe adjecit: *cum pro Argivis adverſus tyrannum bellum ſuſceptum ſit, quid minus conveniens eſſe, quam omiſſo hoſte Argos oppugnari? ſe vero caput belli Lacedæmonem & tyrannum petiturum*. Et dimiſſo concilio, frumentatum expeditas cohortes miſit. quod maturi erat circa, demeſſum & convectum eſt: viride, ne hoſtes mox haberent, protritum & corruptum. caſtra deinde movit, & Parthenio monte ſuperato, præter Tegeam tertio die ad Caryas poſuit caſtra. ibi priuſquam hoſtium intraret agrum, ſociorum auxilia expectavit. Venerunt Macedones a Philippo mille quingenti, & Theſſalorum equites quadringenti. nec jam auxilia, quorum affatim erat, ſed commeatus finitimis urbibus imperati morabantur Romanum. Navales quoque magnæ copiæ conveniebant. jam ab Leucade L. Quintius cum XL. navibus venerat: jam Rhodiæ X & octo tectæ naves: jam Eumenes rex circa Cycladas inſulas erat cum X. tectis navibus, triginta lembis, miſtiſque aliis minoris formæ navigiis. ipſorum quoque Lacedæmoniorum exules permulti tyrannorum injuria pulſi, ſpe recuperandæ patriæ, in caſtra Romana convenerant. Multi autem erant jam per aliquot ætates, ex quo tyranni tenebant Lacedæmonem, alii ab aliis pulſi. princeps erat exulum Ageſipolis, cujus jure gentis regnum Lacedæmone erat: pulſus infans ab Lycurgo tyranno poſt mortem Cleo-

menis, qui primus tyrannus Lacedæmone fuit.

CAPUT XII.

Nabis Lacedæmoniorum tyrannus, quamvis circumſtanti bello impar, nihilominus & ipſe bellum parat; urbe communita, ne quid contra ſe inteſtini motus oriatur, necat quos ſuſpectos habet.

27 CUm terra marique tantum belli circumſtaret tyrannum, & prope nulla ſpes eſſet vires ſuas hoſtiumque æſtimanti, non tamen omiſit bellum: ſed & a Creta mille delectos juventutis eorum excivit, cum mille jam haberet: & tria millia mercenariorum militum, X. millia popularium cum caſtellanis agreſtibus in armis habuit: & foſſa valloque urbem communivit: & ne quid inteſtini motus oriretur, metu & acerbitate pœnarum tenebat animos. Quoniam ut ſalvum vellent tyrannum, ſperare non poterat, cum ſuſpectos quoſdam civium haberet: eductis in campum omnibus copiis, (Dromon ipſi vocant) poſitis armis ad concionem vocari juſſit Lacedæmonios, atque eorum concioni ſatellites armatos circundedit: & pauca præfatus, cur ſibi omnia timenti caventique ignoſcendum in tali tempore foret: *& ipſorum referre, ſi quos ſuſpectos ſtatus præſens rerum faceret, prohiberi potius, ne quid moliri poſſint, quam puniri molientes. itaque quoſdam ſe in cuſtodia habiturum, donec ea quæ inſtet tempeſtas prætereat. hoſtibus repulſis, a quibus, ſi modo proditio inteſtina ſatis caveatur, minus periculi eſſe, extemplo eos emiſſurum.* Sub hæc citari nomina octoginta ferme principum

cipum juventutis juſſit: atque eos, ut quiſque ad nomen reſponderat, in cuſtodiam tradidit: & nocte inſequenti omnes interfecti. Ilotarum deinde quidam (hi ſunt jam inde antiquitus caſtellani, agreſte genus) transfugere voluiſſe inſimulati, per omnes vicos ſub verberibus acti necantur. Hoc terrore obſtupuerant multitudinis animi ab omni conatu novorum conſiliorum. Intra munitiones copias continebat, nec parem ſe ratus, ſi dimicare acie vellet: & urbem relinquere tam ſuſpenſis & incertis omnium animis metuens.

CAPUT XIII.

T. Quintius ab ſtativis Lacedæmonem profectus, ad Eurotam caſtra ponit: prægreſſum ipſum cum equitibus, atque expeditis ſubita eruptione turbant Nabidis Auxiliares; qui mox, ſupervenientibus Romanis legionibus, in urbem compelluntur: poſtero die, denuo eruptione ex urbe facta, Nabidis milites fugantur, & caduntur.

QUintius, ſatis jam omnibus paratis, profectus ab ſtativis, die altero ad Sellaſiam ſuper Oenunta fluvium pervenit: quo in loco Antigonus, Macedonum rex, cum Cleomene Lacedæmoniorum tyranno ſignis collatis dimicaſſe dicebatur. inde, cum audiſſet aſcenſum difficilis & arctæ viæ eſſet, brevi per montes circuitu, præmiſſis qui munirent viam, lato ſatis & patenti limite ad Eurotam amnem ſub ipſis prope fluentem mœnibus pervenit. ubi caſtra metantes Romanos, Quintiumque ipſum cum equitibus atque expeditis prægreſſum auxiliares tyranni adorti, in terrorem ac tumultum conjece- 28

runt, nihil tale expectantes: quia nemo his obvius toto itinere fuerat, ac veluti pacato agro tranſierant. Aliquandiu, peditibus equites, equitibus pedites vocantibus, cum in ſe cuique minimum fiduciæ eſſet, trepidatum eſt, tandem ſigna legionum ſupervenerunt: & cum primi agminis cohortes inductę in prælium eſſent, qui modo terrori fuerant, trepidantes in urbem compulſi ſunt. Romani cum tantum a muro receſſiſſent, ut extra ictum teli eſſent, acie directa pauliſper ſteterunt. poſteaquam nemo hoſtium contra exibat, redierunt in caſtra. Poſtero die Quintius prope flumen prętor urbem ſub ipſas Menælaii montis radices ducere copias inſtructas pergit. primæ legionariæ cohortes ibant: levis armatura & equites agmen cogebant. Nabis intra murum inſtructos paratoſque ſub ſignis habebat mercenarios milites, in quibus omnis fiducia erat, ut ab tergo hoſtem aggrederetur. poſteaquam extremum agmen præteriit, tum ab oppido, eodem, quo pridie eruperant, tumultu, pluribus ſimul locis erumpunt. App. Claudius agmen cogebat: qui ad id quod futurum erat, ne inopinatum accideret, præparatis ſuorum animis, ſigna extemplo convertit, totumque in hoſtem agmen circumegit. itaque velut rectæ acies concurriſſent, juſtum aliquandiu prælium fuit. tandem Nabidis milites in fugam inclinarunt. quæ minus infida ac trepida fuiſſet, ni Achæi locorum prudentes inſtitiſſent. hi & cædem ingentem ediderunt, & diſperſos paſſim fuga pleroſque armis exuerunt. Quintius prope Amyclas poſuit caſtra. inde cum perpopulatus omnia circumjecta urbi frequentis & amœni agri loca eſſet, nullo jam hoſtium porta excedente, movit caſtra ad flumen Eurotam.

tam. inde vallem Taygeto ſubjectam, agroſque ad mare pertinentes evaſtat.

CAPUT XIV.

Gytheum oppidum Lacedęmoniorum, omnium orę maritimę opportuniſſimum, terra marique oppugnantibus Romanis traditur.

Eodem fere tempore L. Quintius mariti- 29
mæ oræ oppida partim voluntate, partim metu aut vi recepit. certior deinde factus, Gytheum oppidum omnium maritimarum rerum Lacedæmoniis receptaculum eſſe, nec procul a mari caſtra Romana abeſſe, omnibus id copiis aggredi conſtituit. Erat eo tempore valida urbs, & multitudine civium incolarumque, & omni bellico apparatu inſtructa. In tempore Quintio rem haud facilem aggredienti rex Eumenes & claſſis Rhodiorum ſupervenerunt. ingens multitudo navalium ſociorum e tribus contracta claſſibus, intra paucos dies omnia, quæ ad oppugnationem urbis terra marique munitæ facienda opera erant, effecit. Jam teſtudinibus admotis murus ſubruebatur: jam arietibus quatiebatur. itaque una crebris ictibus everſa eſt turris: quodque circa muri erat, caſu ejus proſtratum. & Romani ſimul a portu, unde aditus planior erat, ut diſtenderent ab apertiore loco hoſtes, ſimul per patefactum ruina iter irrumpere conabantur. nec multum abfuit, quin qua intenderant, penetrarent: ſed tardavit impetum eorum ſpes objecta dedendæ urbis, mox deinde eadem turbata. Dexagoridas & Gorgopas pari imperio præerant urbi. Dexagoridas miſerat nuntium ad legatum Romanum, traditurum

Digitized by Google

ſe urbem. & cum ad eam rem tempus & ratio conveniſſet, a Gorgopa proditor interficitur: intentiuſque ab uno urbs defendebatur: & difficilior facta oppugnatio erat, ni T. Quintius cum quatuor millibus delectorum militum ſuperveniſſet. Is cum ſupercilio haud procul diſtantis tumuli ab urbe inſtructam aciem oſtendiſſet, & ex altera parte L. Quintius ab operibus ſuis terra marique inſtaret: tum vero deſperatio Gorgopam quoque coegit id conſilii, quod in altero morte vindicaverat, capere. & pactus, ut abducere inde milites, quos præſidii cauſa habebat, liceret, tradidit Quintio urbem.

CAPUT XV.

Nabis tyrannus viribus ſuis jam diffidens colloquium ab Quintio Romano Imperatore petiit: cum id, advocato concilio, impetraſſet, verba pro ſe facit; atque invicem Romanus Imperator reſpondet.

PRiuſquam Gytheum traderetur, Pythagoras præfectus Argis relictis, tradita cuſtodia urbis Timocrati Pellenenſi, cum mille mercenariis militibus, & duobus millibus Argivorum Lacedæmonem ad Nabin

30 venit. Nabis ſicut primo adventu Romanæ claſſis, & traditione oppidorum maritimæ oræ conterritus erat: ſic parva ſpe cum acquieviſſet, Gytheo ab ſuis retento: poſteaquam id quoque traditum Romanis audivit eſſe cum ab terra omnibus circa * hoſtibus,

* al. hoſtilibus nihil ſpei eſſet: a mari quoque toto ſe incluſum: cedendum fortunæ ratus, caduceatorem primum in caſtra miſit ad explorandum ſi paterentur legatos ad ſe mitti

quas

qua impetrata re, Pythagoras ad imperato-
rem venit nullis cum aliis mandatis, quam
ut tyranno colloqui cum imperatore liceret.
Concilio advocato, cum omnes dandum col-
loquium cenſuiſſent: dies locuſque conſti-
tuitur. In mediæ regionis tumulos modicis
copiis ſequentibus cum veniſſent: relictis ibi
in ſtatione conſpecta utrinque cohortibus,
Nabis cum delectis cuſtodibus corporis,
Quintius cum fratre, & Eumene rege, &
Soſilao Rhodio, & Ariſtæno Achæorum 31
prætore, tribuniſque militum paucis deſcen-
dit. Ibi permiſſo ut ſeu dicere prius, ſeu au-
dire malet, ita cœpit tyrannus. *Si ipſe per
me, T. Quinti, voſque qui adeſtis, cauſam
excogitare, cur mihi aut indixiſſetis bellum,
aut inferretis, poſſem, tacitus eventum for-
tunæ meæ expectaſſem: nunc imperare animo
nequivi, quin priuſquam perirem, cur peri-
turus eſſem, ſcirem. & hercule ſi tales eſſetis,
quales eſſe Cartaginienſes fama eſt, apud
quos nihil ſocietatis fides ſancti haberet, in
me quoque vobis quid faceretis, minus pen-
ſi eſſe non mirarer. nunc cum vos intueor,
Romanos eſſe video, qui rerum divinarum
fœdera, humanarum fidem ſocialem ſanctiſ-
ſimam habeatis: cum me ipſe reſpexi, eum eſſe
ſpero, cui & publice, ſicut ceteris Lacedæmo-
niis, vobiſcum vetuſtiſſimum fœdus ſit, & meo
nomine privatim amicitia ac ſocietas nuper Phi-
lippi bello renovata. At enim ego eam violavi
& everti, quod Argivorum civitatem teneo.
Quomodo hoc tuear? re, an tempore? Res
mihi duplicem defenſionem prabet. nam & ipſis
vocantibus ac tradentibus urbem eam accepi,
non occupavi: & accepi, cum Philippi par-
tium, non in veſtra ſocietate eſſet. Tempus
autem eo me liberat, quod cum jam Argos*

haberem, ſocietas mihi vobiſcum conveniſſ: & ut vobis mitterem ad bellum auxilia, non ut Argis præſidium deducerem, pepigiſtis. At hercle in ea controverſia, quæ de Argis eſt, ſuperior ſum, & æquitate rei, quod non veſtram urbem, ſed hoſtium, quod volentem, non vi coactam accepi: & veſtra confeſſione, quod in conditionibus ſocietatis mihi Argos reliquiſtis. Cæterum nomen tyranni & facta me premunt, quod ſervos ad libertatem voco, quod in agros inopem plebem deduco. De nomine hoc re-
27 *ſpondere poſſum, me, qualiſcunque ſum, eundem eſſe, qui fui cum tu ipſe mecum, T. Quinti, ſocietatem pepigiſti. tum me regem appellari a vobis memini, nunc tyrannum vocari video. itaque ſi ego nomen imperii mutaſſem, mihi mea inconſtantia, cum vos mutetis, vobis veſtra reddenda ratio eſt. Quod ad multitudinem ſervis liberatis auctam, & egentibus diviſum agrum attinet: poſſum quidem & in hoc me jure temporis tutari. jam feceram hæc, qualiacumque ſunt, cum ſocietatem mecum pepigiſtis, & auxilia in bello adverſum Philippum accepiſtis. ſed ſi nunc ea feciſſem, non dico, quid in eo vos læſiſſem, aut veſtram amicitiam violaſſem: ſed illud, me more atque inſtituto majorum feciſſe. Nolite ad veſtras leges atque inſtituta exigere ea, quæ Lacedæmone fiunt. nihil comparare ſingula neceſſe eſt. vos a cenſu equitem, a cenſu peditem legitis: & paucos excellere opibus, plebem ſubjectam eſſe illis vultis. noſter legumlator nos in paucorum manu rempub. eſſe voluit, quem vos ſenatum appellatis: nec excellere unum aut alterum ordinem in civitate: ſed per æquationem fortunæ ac dignitatis fore credidit, ut multi eſſent qui arma pro pa-*

tria

*tria ferrent. Pluribus me ipſe egiſſe, quam
pro patria ſermone brevitatis fateor. &
breviter peroratum eſſe potuit, nihil me, po-
ſteaquam vobiſcum amicitiam inſtitui, cur
ejus vos pœniteret, commiſiſſe.* Ad hæc im- 32
perator Romanus. *Amicitia & ſocietas
nobis nulla tecum, ſed cum Pelope rege La-
cedæmoniorum juſto ac legitimo facta eſt.
cujus jus tyranni quoque, qui poſtea per
vim tenuerunt Lacedæmone imperium, quia
nos bella nunc Punica, nunc Gallica, nunc
alia ex aliis occupaverant, uſurparunt, ſi-
cut tu quoque hoc Macedonico bello feciſti:
nam quid minus conveniret, quam nos, qui
pro libertate Græciæ adverſus Philippum ge-
reremus bellum, cum tyranno inſtituere ami-
citiam? & eo tyranno, quam qui unquam
fuit, ſæviſſimo, & violentiſſimo in ſuos? Nobis
vero, etiam ſi Argos nec cepiſſes per fraudem,
nec teneres, liberantibus omnem Græciam, La-
cedæmon quoque vindicanda in antiquam liber-
tatem erat, atque in leges ſuas: quarum mo-
do tanquam æmulus Lycurgi, mentionen feciſti,
An ut ab Iaſo & Bargyliis præſidia Philippi
deducantur, curæ erit nobis: Argos & Laceda-
monem, duas clariſſimas urbes, lumina quon-
dam Græciæ, ſub pedibus tuis, relinquemus,
quæ titulum nobis liberatæ Græciæ ſervientes
deforment? At enim cum Philippo Argivi ſen-
ſerunt. Remittimus hoc tibi, ne noſtram vi-
cem iraſcaris. ſatis compertum habemus, duo-
rum, aut ſummum trium in ea re, non ci-
vitatis culpam eſſe: tam hercle, quam in
te tuoque præſidio accerſendo accipiendoque
in arcem, nihil ſit publico conſilio actum.
Theſſalos & Phocenſes & Locrenſes conſen-
ſu omnium ſcimus partim Philippi fuiſse,
tamen cum cæteram liberaverimus Græciam,*

quid tandem cenſes in Argivis, qui inſontes publici conſilii ſint, facturos? Servorum ad libertatem vocatorum, & egentibus hominibus agri diviſi crimina tibi objici dicebas: non quidem nec Ipſa mediocria; ſed quid iſta ſunt præ iis quæ a te tuiſque quotidie alia ſuper alia facinora eduntur? exhibe liberam concionem vel Argis vel Lacedæmone, ſi audire juvat vera dominationis impotentiſſimæ crimina. Ut omnia alia vetuſtiora omittam: quam cædem Argis Pythagoras iſte, gener tuus, pene in oculis meis edidit? quam tu ipſe, cum jam prope in finibus Lacedæmoniorum eſſem? Agedum, quos in concione comprehenſos, omnibus audientibus civibus tuis, in cuſtodia te habiturum eſſe pronuntiaſti, jube vinctos produci, ut miſeri parentes, quos falſo lugent, vivere ſciant. At enim ut jam ita ſint hæc, quid ad vos Romani? Hoc tu dicas liberantibus Græciam? hoc iis, qui ut liberare poſſent, mare trajecerunt, terra marique geſſerunt bellum? Vos tamen, inquis, veſtramque amicitiam ac ſocietatem proprie non violavi. Quoties vis te id arguam feciſſe? ſed nolo pluribus: ſummam rem complectar. Quibus igitur rebus amicitia violatur? nempe his maxime duabus, ſi ſocios meos pro hoſtibus habeas, ſi cum hoſtibus te conjungas. Utrumque a te factum eſt. nam & Meſſenen uno atque eodem jure fœderis, quo & Lacedæmonem, in amicitiam noſtram acceptam, ſocius ipſe ſociam nobis urbem vi atque armis cepiſti: & cum Philippo hoſte noſtro non ſocietatem ſolum, ſed ſi diis placet, affinitatem etiam per Philoclem præfectum ejus pepigiſti: & bellum adverſum nos gerens, mare circa Maleam infeſtum navibus piraticis feciſtis: & plures prope cives Romanos, quam

Phi-

Philippus, cepiſti atque occidiſti: tutiorque Macedoniæ ora, quam promontorium Maleæ, commeatus ad exercitus noſtros portantibus navibus fuit. Proindè parce ſic fidem ac jura ſocietatis jactare: & omiſſa populari oratione, tanquam tyrannus, & hoſtis loquere. Sub hæc Ariſtæ- 23
nus nunc monere Nabin, nunc etiam orare, ut, dum liceret, dum occaſio eſſet, ſibi ac fortunis ſuis conſuleret. referre deinde nominatim tyrannos civitatum finitimarum cœpit, qui depoſito imperio, reſtitutaque libertate ſuis, non tutam modo, ſed etiam honoratam inter cives ſenectutem egiſſent. His dictis invicem, auditiſque, nox prope diremit colloquium.

CAPUT XVI.

Cùm Nabis pacis habendæ cauſa & Argos ſe reſtituturum diceret, & conditiones, ſi quæ ab Romanis praſcriberentur, non abnueret; ſociorum primum in concilio ſententia eſt, bellum non omittendum: deindè cum Spartæ obſidionem, quæ una reſtabat, admodùm difficilem oſtenderet imperator Quintius, huic permittitur, ut conditiones, in quas cum tyranno pax fieret, conſcribat.

Poſtero die Nabis Argis ſe cedere, ac deducere præſidium, quando ita Romanis placeret, & captivos & perfugas redditurum dixit: aliud ſi quid poſtularent, ſcriptum ut ederent petiit: ut deliberare cum amicis poſſet. Ita, & tyranno ad conſultandum tempus datum eſt: & Quintius, ſociorum etiam principibus adhibitis, habuit concilium. Maximæ partis ſententia erat, *perſeverandum in bello eſſe, & tollendum tyran-*

rannum: nunquam aliter tutam libertatem Græciæ fore. ſatius multo fuiſſe, non moveri bellum adverſus eum, quam omitti motum. & ipſum velut comprobata dominatione firmiorem futurum, auctore injuſti imperii aſſumpto P. R. & exemplo multos in aliis civitatibus ad inſidiandum libertati civium ſuorum incitaturum. Ipſius Imperatoris animus ad pacem inclinatior erat. videbat enim, compulſo intra mœnia hoſte, nihil præter obſidionem reſtare: eam autem fore diuturnam. *non enim Gytheum, quod ipſum tamen traditum, non expugnatum eſſet: ſed Lacedamonem, validiſſimam urbem, viris armiſque oppugnaturos. unam ſpem fuiſſe, ſi qua, adventibus exercitum, diſſenſio inter ipſos ac ſeditio excitari poſſet: cum ſigna portis prope inferri cernerent, neminem ſe moviſſe.* Adjiciebat, & *cum Antiocho infidam pacem Villium legatum inde redeuntem nuntiare. multo majoribus, quam ante terreſtribus navalibuſque copiis in Europam eum tranſiſſe. ſi occupaſſet obſidio Lacedamonis exercitum, quibus aliis copiis adverſus regem tam validum ac potentem bellum geſturos?* Hæc propalam dicebat. illa tacita
34 ſuberat cura, ne novus COS. Græciam provinciam ſortiretur, & inchoati belli victoria ſucceſſori tradenda eſſet. Cum adverſus tendendo nihil moveret ſocios, ſimulando ſe tranſire in eorum ſententiam, omnes in aſſenſum conſilii ſui traduxit. *Bene vertat.* inquit, *obſideamus Lacedamonem, quando ita placet. caterum cum res tam lenta, quam ipſi ſcitis, oppugnatio urbium ſit, & obſidentibus prius ſape, quam obſeſſis, tadium afferat: jam nunc hoc ita preponere vos animis oportet, hibernandum circa Lacedamonis mœnia eſſe. qua mora ſi laborem tantum, ac periculum haberet:*

ut

ut & animis & corporibus ad ſuſtinenda ea parati eſſetis, hortarer vos. nunc impenſa quoque magna eget in opera, in machinationes & tormenta, quibus tanta urbs oppugnanda eſt, in commeatus nobis vobiſque in hiemem expediendos. Itaque ne aut repente trepidetis, aut rem inchoatam turpiter deſtituatis, ſcribendum ante veſtris civitatibus cenſeo, explorandumque, quid quæque animi, quid virium habeat. Auxiliorum ſatis ſuperque habeo, ſed quo plures ſumus, pluribus rebus egebimus. nihil jam præter nudum ſolum ager hoſtium habet: ad hoc hiems accedit, ad comportandum ex longinquo difficilis. Hæc oratio primum animos omnium ad reſpicienda cuique domeſtica mala convertit: ſegnitiam invidiam & obtrectationem domi manentium adverſus militantes, libertatem difficilem ad conſenſum, inopiam publicam, malignitatem conferendi ex privato. verſis itaque ſubito voluntatibus, facere quod e republica populi Romani, ſociorumque eſſe crederet, imperatori permiſerunt. Inde Quintius, adhibitis legatis, 35
tantum, tribuniſque militum, conditiones in quas cum tyranno pax fieret, has conſcripſit. *Sex menſium induciæ ut eſſent, Nabidi, Romaniſque, & Eumeni regi, & Rhodiis. Legatos extemplo mitterent Romam T. Quintius & Nabis, ut pax ex auctoritate ſenatus confirmaretur. Ex qua die ſcriptæ conditiones pacis editæ Nabidi forent, ea dies ut induciarum principium eſſet; & ut ex die intra decimum diem ab Argis cæteriſque oppidis, quæ in Argivorum agris eſſent, præſidia omnia deducerentur, vacuaque & libera traderentur Romanis, & ne quod inde mancipium regium, publicumve, aut privatum educeretur: & ſi quæ ante educta forent, dominis recte reſtituerentur,*

tur,

tur. Naves, quas civitatibus maritimis ademiſſet, redderet: neve ipſe navem ullam, præter duos lembos, qui non plus, quam ſexdecim remis agerentur, haberet. Perfugas & captivos omnibus ſociis populi Romani civitatibus redderet, & Meſſeniis omnia quæ comparerent, quæque domini cognoſcerent. Exulibus quoque Lacedæmoniis liberos & conjuges reſtitueret, quæ earum viros ſequi voluiſſent: invita nequa exulis comes eſſet. Mercenariorum militum Nabidis, qui aut in civitates ſuas, aut ad Romanos tranſiſſent, iis res ſuæ omnes recte redderentur. In Creta inſula ne quam urbem haberet: quas habuiſſet redderet Romanis. ne quam ſocietatem cum ullo Cretenſium, aut quoquam alio inſtitueret, neu bellum gereret. Civitatibus, quas ipſe reſtituiſſet, quæque ſe ſuaque in fidem ac ditionem populi Romani tradidiſſent, omnia præſidia deduceret, ſeque ipſe ſuoſque ab his abſtineret. Ne quod oppidum, ne quod caſtellum in ſuo alienove agro conderet. Obſides ea ita futura, daret quinque, quos imperatori Romano placuiſſet: filium in his ſuum: & talenta centum argenti in præſenti, & quinquaginta talenta in ſingulos annos per annos octo.

CAP-

CAPUT XVII.

Cum conſcripta ab imperatore Quintio pacis leges neque Nabidi, neque Lacedæmoniis, tanquam nimis graves, placerent; tyrannus irritatam ſua ſponte multitudinem, indigniora falſo affingens, magis accendit: poſita pacis mentione, capiuntur arma: congreſſi cum Romanis Lacedæmonii in urbem trepide compelluntur.

HÆc conſcripta caſtris propius urbem motis Lacedæmonem mittuntur. nec ſane 365
quicquam eorum ſatis placebat tyranno; niſi quod præter ſpem reducendorum exulum mentio nulla facta erat. maxime autem omnium ea res offendebat, quod & naves & maritimæ civitates ademptæ erant. fuerat autem ei magno fructui mare; omnem oram a Malea prædatoriis navibus infeſtam habenti. juventutem præterea civitatum earum ad ſupplementum longe optimi generis militum habebat. Has conditiones quanquam ipſe in ſecreto volutaverat cum amicis: vulgo tamen omnes fama ferebant, vanis ut ad cæteram fidem, ſic ad ſecreta tegenda ſatellitum regiorum ingeniis. Non tam omnia univerſi, quam ea, quæ ad quenque pertinerent, ſinguli carpebant. qui exulum conjuges in matrimonio habebant, aut ex bonis eorum aliquid poſſederant, tanquam amiſſuri, non reddituri, indigebantur. ſervis liberatis a tyranno non irrita modo futura libertas, ſed multo fœdior, quam fuiſſet ante, ſervitus, redeuntibus in iratorum dominorum poteſtatem, ante oculos obverſabatur. mercenarii milites & pretia militiæ caſura in pace ægre

fe-

ferebant, & reditum ſibi nullum eſſe in civitates videbant infenſas non tyrannis magis,
37 quam ſatellitibus eorum. Hæc inter ſe primo in circulis ſerentes fremere: deinde ad arma ſubito diſcurrerunt. quo tumultu cum per ſe ſatis irritatam multitudinem cerneret tyrannus, concionem advocari juſſit. ibi cum ea, quæ imperarentur a Romanis, expoſuiſſet, & graviora atque indigniora quædam falſo affinxiſſet, & ad ſingula nunc ab univerſis, nunc a partibus concionis acclamaretur, interrogavit, *quid ſe reſpondere ad ea, aut quid facere vellent*? prope una voce omnes *nihil reſpondere*, *bellum geri* juſſerunt: & pro ſe quiſque, qualia multitudo ſolet, bonum animum habere, & bene ſperare jubentes, *fortes fortunam adiuvare* ajebant. His vocibus incitatus tyrannus, & Antiochum Ætoloſque adjuturos pronuntiat, & ſibi ad obſidionem ſuſtinendam copiarum affatim eſſe. Exciderat pacis mentio ex omnium animis, & in ſtationes non ultra quieturi diſcurrunt. Paucorum laceſſentium excurſio, & emiſſa jacula extemplo Romanis dubitationem, quin bellandum eſſet, exemerunt. levia inde prælia per quatriduum primum ſine ullo ſatis certo eventu commiſſa. quinto die prope juſta pugna adeo paventes in oppidum Lacedæmonii compulſi ſunt, ut quidam milites Romani terga fugientium cædentes, per intermiſſa, ut tunc erant, mœnia urbem intrarint.

CA-

CAPUT XVIII.

Omni apparatu, omnique vi oppugnantes Spartam Romani a Lacedemoniis repelluntur: terrores tamen non intermittens imperator Quintius tandem ad deditionem cogit: & Nabidi tyranno iis conditionibus, quibus is antea accipere recuſaverat, dat pacem.

ET tunc quidem Quintius ſatis eo terrore coercitis excurſionibus hoſtium, nihil præter ipſius oppugnationem urbis ſupereſſe ratus, miſſis qui omnes navales ſocios a Gytheo accerſerent, ipſe interim cum tribunis militum ad viſendum urbis ſitum mœnia circumvehitur. Fuerat quondam ſine muro Sparta. tyranni nuper locis patentibus planiſque objecerant murum: altiora loca, & difficiliora aditu ſtationibus armatorum pro munimento objectis tutabantur. Ubi ſatis omnia inſpexit, corona oppugnandum ratus, omnibus copiis (erant autem Romanorum ſociorumque, ſimul peditum equitumque, ſimul terreſtriumque ac navalium copiarum ad quinquaginta millia hominum) urbem cinxit. Alii ſcalas, alii ignem, alii alia, quibus non oppugnarent modo, ſed etiam terrerent, portabant, juſſi clamore ſublato ſubire undique omnes, ut, qua primum occurrerent, quave opem ferrent, ad omnia ſimul paventes Lacedæmonii ignorarent. Quod roboris in exercitu erat, trifariam diviſum. parte una a Phœbo, altera a Dictynneo, tertia ab eo loco quem Heptagonias appellant (omnia autem hæc aperta ſine muro loca ſunt) aggredi jubet. Cum tantus undique terror urbem circumvaſiſſet: 38

pri-

primo tyrannus & ad clamores repentinos, & ad nuntios trepidos motus, ut quiſque maxime laboraret locus, aut ipſe occurrebat, aut aliquos mittebat. deinde circumfuſo undique pavore ita obtorpuit, ut nec dicere quod in rem eſſet, nec audire poſſet: nec inops modo conſilii, ſed vix mentis com-
39 pos eſſet. Romanos primo ſuſtinebant in anguſtiis Lacedæmonii, ternæque acies tempore uno locis diverſis pugnabant. deinde creſcente certamine, nequaquam erat prælium par. miſſilibus enim Lacedæmonii pugnabant, a quibus ſe & magnitudine ſcuti perfacile Romanus tuebatur miles, & quod alii vani, alii leves admodum ictus erant. nam propter anguſtias loci, confertamque turbam, non modo ad emittenda cum procurſu, quo plurimum concitantur tela, ſpatium habebant: ſed ne ut de gradu quidem libero ac ſtabili conarentur. itaque ex adverſo miſſa tela nulla in corporibus, rara in ſcutis hærebant. a circumſtantibus ex ſuperioribus locis quidam vulnerati ſunt: mox progreſſos jam etiam ex tectis non tela modo, ſed tegulæ quoque inopinantes perculerunt. ſublatis deinde ſupra capita ſcutis, continuatiſque ita inter ſe, ut non modo ad cæcos ictus, ſed ne ad inferendum quidem ex propinquo telum loci quicquam eſſet, teſtudine facta ſubibant. & primo anguſtiæ pauliſper ſua hoſtiumque refertæ turba tenuerunt. poſteaquam in patentiorem viam urbis, paulatim urgentes hoſtem, proceſſere, non ultra vis eorum atque impetus ſuſtineri poterant. Cum terga vertiſſent Lacedæmonii, & effuſa fuga ſuperiora peterent loca: Nabis quidem, ut capta urbe trepidans, quanam ipſe evaderet,

cir-

Digitized by Google

circumſpectabat. Pythagoras cum ad cætera animo officioque ducis fungebatur: tum vero unus, ne caperetur urbs, cauſa fuit. ſuccendi enim ædificia proxima muro juſſit, quæ cum momento temporis arſiſſent, ut adjuvantibus ignem, qui alias ad extinguendum opem ferre ſolent, ruere in Romanos tecta, nec tegularum modo fragmenta, ſed etiam ambuſta tigna ad armatos pervenire, & flamma late fundi, fumus terrorem etiam majorem, quam periculum facere. Itaque & qui extra urbem erant Romanorum, tum maxime impetus facientes receſſere a muro: & qui jam intraverant, ne incendio a tergo oriente intercluderentur a ſuis, receperunt ſeſe: & Quintius poſteaquam quid rei eſſet, vidit, receptui canere juſſit. ita jam a capta prope urbe revocati redierunt in caſtra. Quintius plus ex timore hoſtium, 40
quam ex re ipſa ſpei nactus, per triduum inſequens territavit eos, nunc præliis laceſſendo, nunc operibus interſepiendo quædam, ne exitus ad fugam eſſet. His comminationibus compulſus tyrannus Pythagoram rurſus oratorem miſit. quem Quintius primo aſpernatus excedere caſtris juſſit: deinde ſuppliciter orantem, advolutumque genibus tandem audivit. Prima oratio fuit omnia permittentis arbitrio Romanorum. dein cum ea velut vana & ſine effectu nihil proficerent, eo deducta res eſt, ut his conditionibus, quæ ex ſcripto paucis ante diebus editæ erant, induciæ fierent: pecuniaque & obſides accepti.

CAPUT XIX.

Agri, qui ſub ditione Nabidis tyranni fuerant, liberantur : læta civitati ſuperveniente, poſt pacem tyranno datam, Quintio, Nemeorum nobile ludicrum, ut in ingenti, & multiplici gaudio celebratur.

DUm oppugnatur tyrannus, Argivi nuntiis aliis prope ſuper alios afferentibus,
tantum non jam captam Lacedæmonem eſſe,
erecti & ipſi, ſimul eo, quod Pythagoras
cum parte validiſſima præſidii exceſſerat, contempta paucitate eorum, qui in arce erant,
duce Archippo quodam præſidium expulerunt. Timocratem Pellenenſem, quia clementer præfuerat, vivum fide data emiſerunt. Huic lætitiæ Quintius ſupervenit, pace data tyranno, dimiſſiſque ab Lacedæmone
Eumene, & Rhodiis, & L. Quintio fratre
41 ad claſſem. Læta civitas celeberrimum feſtorum dierum ac nobile ludicrum Nemeorum, die ſtata propter belli mala prætermiſſum, in adventum Romani exercitus duciſque indixerunt, præfeceruntque ludis ipſum imperatorem. Multa erant quæ gaudium cumularent. reducti cives ab Lacedæmone erant, quos nuper Pythagoras, quoſque ante Nabis abduxerant. redierant qui poſt compertam a Pythagora conjurationem, & cæde jam cæpta effugerant: libertatem ex longo intervallo, libertatiſque auctores Romanos, quibus cauſa bellandi cum tyranno ipſi fuiſſent, cernebant. teſtata quoque ipſo Nemeorum die voce præconis libertas eſt Argivorum.

CAPUT XX.

Lacedæmonem non vindicatam ab Romanis in antiquam libertatem, ſed tyranno Nabidi relictam eſſe, ægre ferunt Achæi.

ACHæis quantum reſtituti Argi in commune Achajæ concilium lætitiæ afferebant, tantum ſerva Lacedæmon relicta, & lateri adhærens tyrannus non ſincerum gaudium præbebant. Ætoli vero eam rem omnibus conciliis lacerare. *Cum Philippo non ante deſitum bellari, quam omnibus excederet Græciæ urbibus. tyranno relictam Lacedæmonem: regem autem legitimum, qui in Romanis fuerat caſtris, ceteroſque nobiliſſimos cives in exilio victuros. Nabidis dominantis ſatellitem factum populum Romanum.* Quintius ab Argis Elatiam, unde ad bellum Spartanum profectus erat, copias reduxit. Sunt qui non ex oppido proficiſcentem bellum geſſiſſe tyrannum tradant, ſed caſtris adverſus Romana caſtra poſitis: diuque cunctatum, cum Ætolorum auxilia expectaſſet, coactum ad extremum acie confligere, impetu in pabulatores ſuos ab Romanis facto: eo prælio victum, caſtriſque exutum, pacem petiſſe, cum cecidiſſent quindecim millia militum, capta plus quatuor millia eſſent,

CA-

CAPUT XXI.

Propter res bene geſtas & ad Lacedæmonem a T. Quintio, & in Hiſpania a Catone Coſ. ſupplicatio Romæ decernitur. Habitis comitiis per L. Valerium Coſ., P. Cornelius Scipio Africanus, & T. Semp. Longus novi Coſs. creantur.

42 EOdem fere tempore & a T. Quintio de rebus ad Lacedæmonem geſtis, & ab M. Porcio COS. ex Hiſpania literæ allatæ. utriuſque nomine ternos in dies ſupplicatio a ſenatu decreta eſt. L. Valerius COS. cum poſt fuſos circa Litanam ſilvam Bojos quietam provinciam habuiſſet, comitiorum cauſa Romam rediit: & creavit COSS. P. Cornelium Scipionem Africanum iterum, & T. Sempronium Longum. Horum patres primo anno ſecundi Punici belli COSS. fuerant. Prætoria inde comitia habita. creati P. Cornelius Scipio, & duo Cn. Cornelii, Merenda & Blaſio, & Cn. Domitius Ænobarbus, & Sex. Digitius, & T. Juventius Thalna. Comitiis perfectis COS. in provinciam rediit. Novum jus eo anno a Ferentinatibus tentatum, ut Latini qui in coloniam Romanam nomina dediſſent, cives Romani eſſent. Puteolos Salernumque & Buxentum adſcripti coloni, qui nomina dederant, cum ob id ſe pro civibus Romanis ferrent, ſenatus judicavit, non eſſe eos cives Romanos.

CA-

CAPUT XXII.

Pacem datam a T. Quintio Lacedæmoniorum tyranno Nabidi ſenatus ratam eſſe decernit: cum de provinciis relatum eſſet, utrique conſuli Italia provincia datur.

PRincipio anni quo P. Scipio Africanus 43
iterum, & T. Sempronius Longus COS. U.C.
fuerunt, legati Nabidis tyranni Romam ve- 556
nerunt duo. his extra urbem in æde Apollinis ſenatus datus eſt. pax quæ cum T. Quintio conveniſſet, ut rata eſſet, petierunt, impetraveruntque. De provinciis cum relatum eſſet, ſenatus frequens in eam ſententiam ibat, ut quoniam in Hiſpania & Macedonia debellatum foret, conſulibus ambobus Italia provincia eſſet. Scipio ſatis eſſe Italiæ unum conſulem cenſebat, alteri decernendam Macedoniam eſſe. *bellum grave ab Antiocho imminere, jam ipſum ſua ſponte in Europam tranſgreſſum: quid deinde facturum cenſerent, cum hinc Ætoli haud dubie hoſtes vocarent ad bellum, illinc Annibal, Romanis cladibus inſignis imperator, ſtimularet?* Dum de provinciis conſulum diſceptatur, prætores ſortiti ſunt. Cn. Domitio urbana juriſdictio, T. Juventio peregrina evenit: P. Cornelio Hiſpania ulterior, Sex. Digitio citerior: duobus Cn. Corneliis, Blaſioni Sicilia, Merendæ Sardinia. In Macedoniam novum exercitum tranſportari non placuit: eum, qui eſſet ibi, reduci in Italiam a Quintio, ac dimitti. idem eum exercitum dimitti, qui cum M. Portio Catone in Hiſpania eſſet. conſulibus ambobus Italiam provinciam eſſe, & duas

urba-

urbanas eo legiones ſcribere, ut dimiſſis quos ſenatus cenſuiſſet exercitibus, VIII. omnino Romanæ legiones eſſent.

CAPUT XXIII.

Ver ſacrum, quod priore anno male factum fuerat, deintegro fit: creati cenſores Sex. Ælius Pætus, & C. Cornelius Cethegus inter cætera auctores ſunt, ut ſenatus non ut antea in promiſcuo, ſed ſecretus a populo ludos ſpectet. Q. Pleminius, qui in carcerem propter ſcelera Locris admiſſa conjectus, homines ad excitanda in Urbe incendia comparaverat, re comperta, necatur.

44 VEr ſacrum factum erat priore anno, M. Porcio, & L. Valerio COSS. Id cum P. Licinius pontifex non eſſe recte factum collegio primum, deinde ex auctoritate collegii Patribus renuntiaſſet: *deintegro faciendum arbitratu pontificum* cenſuerunt, *ludoſque magnos, qui una voti eſſent, tanta pecunia, quanta aſſoleret, faciendos. Ver ſacrum videri pecus, quod natum eſſet inter Kal. Martias, & pridie Kal. Majas, P. Cornelio Scipione, & T. Sempronio Longo COSS.* Cenſorum inde comitia habita ſunt. creati cenſores Sex. Ælius Pætus, & C. Cornelius Cethegus, principem ſenatus P. Scipionem COS. quem & priores cenſores legerant, legerunt. tres omnino ſenatores, neminem curuli honore uſum, prætererunt. gratiam quoque ingentem apud eum ordinem pepererunt, quod ludis Romanis ædilibus curulibus imperarunt, ut loca ſenatoria ſecernerent a populo. nam antea in promiſcuo ſpectabant, equitibus quo-

quoque perpaucis adempti equi, nec in ullum ordinem ſævitum. atrium Libertatis, & villa publica ab eiſdem refecta, amplificataque. Ver ſacrum, ludique votivi, quos voverat Ser. Sulpitius Galba COS. facti. Cum ſpectaculo eorum occupati animi omnium eſſent, Q. Pleminius, qui propter multa in deos homineſque ſcelera Locris admiſſa in carcerem conjectus fuerat, comparaverat homines, qui pluribus ſimul locis urbis nocte incendia facerent, ut in conſternata nocturno tumultu civitate refringi carcer poſſet. ea res indicio conſciorum palam facta, delataque ad ſenatum eſt. Pleminius in inferiorem demiſſus carcerem eſt, necatuſque.

CAPUT XXIV.

Multa coloniæ deducuntur: prodigia viſa, & nuntiata procurantur: Valerius Flaccus proconſ. in Gallia proſpere pugnat: Cato ex Hiſpania triumphat.

Coloniæ civium Romanorum eo anno 45
deductæ ſunt Puteolos, Vulturnum, Liternum, treceni homines in ſingulas. Item Salernum, Buxentumque coloniæ civium Romanorum deductæ ſunt. deduxere triumviri, T. Sempronius Longus, qui tum COS. erat, M. Servilius, Q. Minutius Thermus. Ager diviſus eſt, qui Campanorum fuerat. Sipontum item, in agrum qui Arpinorum fuerat, coloniam civium Romanorum alii triumviri, D. Junius Brutus, M. Bebius Tamphilus, M. Helvius deduxerunt. Tempſam item, & Crotonem civium Romanorum coloniæ deductæ. Tempſanus ager de Bruttiis captus erat. Bruttii Græcos ex-

pulerant: Crotonem Grçci habebant. Triumviri, Cn. Octavius, L. Æmilius Paulus, C. Pletorius Crotonem: Tempſam L. Cornelius Merula & C. Salonius deduxerunt. Prodigia quoque alia viſa eo anno Romæ ſunt, alia nuntiata. In foro & comitio & Capitolio ſanguinis guttæ viſæ ſunt. & terra aliquoties pluit. & caput Vulcani arſit. nuntiatum eſt, Interamnæ lac fluxiſſe, pueros ingenuos Arimini ſine oculis ac naſo, & in Piceno agro non manus, non pedes habentem natum. Ea prodigia ex pontificum decreto procurata, & ſacrificium novendiale factum, quod Adriani nuntiaverant, in agro ſuo lapidibus pluviſſe. In Gallia L. Valerius Flaccus procoſ. circa Mediolanum cum Gallis Inſubribus, & Bojis, qui Dorulaco duce ad concitandos Inſubres Padum tranſgreſſi erant, ſignis collatis depugnavit. X. millia hoſtium ſunt cæſa. Per eos dies collega ejus M. Portius Cato ex Hiſpania triumphavit. tulit in eo trimpho argenti infecti XXV. millia pondo, bigati centum viginti tria millia, Oſcenſis quingenta quadraginta: auri pondo mille quadringenta. militibus ex præda diviſit in ſingulos ducenos ſeptuagenos æris, triplex equiti.

46

CAPUT XXV.

Coſ. Ti. Sempronius in provinciam profectus, vario eventu, majore tamen illata, quam accepta clade, cum Gallis pugnat.

T. Sempronius COS. in provinciam profectus, in Bojorum primum agrum legiones duxit. Bojorix tum regulus eorum

cum

Digitized by Google

cum duobus fratribus, tota gente concitata ad rebellandum, caſtra locis idoneis poſuit, ut appareret dimicaturos, ſi hoſtis fines intraſſet. COS. ubi, quantæ copiæ, quanta fiducia eſſet hoſti, ſenſit: nuntium ad collegam mittit, ut, ſi videretur ei, maturaret venire, ſe tergiverſando in adventum ejus rem extracturum. Quæ cauſa COS. cunctandi, eadem Gallis, præterquam quod cunctatio hoſtium animos faciebat, rei maturandæ erat, ut priuſquam conjungerentur conſulum copiæ, rem tranſigerent. Per biduum tamen nihil aliud, quam ſteterunt parati ad pugnam, ſi quis contra egrederetur. tertio ſubiere ad vallum, caſtraque ab omni ſimul parte aggreſſi ſunt. COS. extemplo arma capere milites juſſit. armatos inde pauliſper continuit, ut & ſtolidam fiduciam hoſti augeret, & diſponeret copias, quibus quæque portis erumperent. duæ legiones duabus principalibus portis ſigna efferre juſſæ. ſed in ipſo exitu ita conferti obſtitere Galli, ut clauderent viam. Diu in anguſtiis pugnatum eſt, nec dextris magis gladiiſque gerebatur res, quam ſcutis corporibuſque ipſis obnixi urgebant: Romani, ut ſigna foras efferrent: Galli, ut aut ipſi in caſtra penetrarent, aut exire Romanos prohiberent. nec ante in hanc ut illam partem moveri acies potuerunt, quam Q. Victorius primipili centurio, & C. Atinius Tr. mil. quartæ hic, ille ſecundæ legionis (rem in aſperis præliis ſæpe tentatam) ſigna adempta ſigniferis in hoſtes injecerunt. dum repetunt enixe ſignum, priores ſecundani ſe porta ejecere. Jam hi extra vallum pugnabant, quarta legione in porta hærente, 47
cum alius tumultus ab adverſa parte caſtrorum eſt exortus, in portam quæſtoriam ir-

ruperant Galli: reſiſtenteſque pertinacius occiderant L. Poſtumium quæſtorem, cui Tympano fuit cognomen, & M. Atinium, & P. Sempronium præfectos ſocium, & ducentos ferme milites. Capta ab ea parte caſtra erant, donec cohors extraordinaria miſſa a COS. ad tuendam quæſtoriam portam, & eos qui intra vallum erant, partim occidit, partim expulit caſtris, & irrumpentibus obſtitit. Eodem fere tempore & quarta legio cum duabus extraordinariis cohortibus porta erupit. ita ſimul tria prælia circa caſtra locis diſtantibus erant, clamoreſque diſſoni ad incertos ſuorum eventus a præſenti certamine animos pugnantium avertebant. Uſque ad meridiem æquis viribus, ac prope pari ſpe pugnatum eſt. labor & æſtus mollia & fluida corpora Gallorum, & minime patientia ſitis, cum decedere pugna coegiſset, in paucos reſtantes impetum Romani fecerunt, fuſoſque compulerunt in caſtra. Signum inde receptui a COS. datum eſt. ad quod pars major receperunt ſeſe, pars certaminis ſtudio, & ſpe potiundi caſtris hoſtium, perſtitit ad vallum. eorum paucitate contempta Galli univerſi ex caſtris erumpunt. fuſi inde Romani, quæ imperio COS. noluerant, ſuo pavore ac terrore caſtra repetunt. ita varia hinc atque illinc nunc victoria, nunc fuga fuit. Gallorum tamen ad XI. millia, Romanorum V.
48. millia ſunt occiſa. Galli recepere in intima finium ſeſe. Conſul Placentiam legiones duxit. Scipionem alii conjuncto exercitu cum collega. Bojorum Ligurumque agros populatum iſse, quoad progredi ſilvæ paludeſque paſsæ ſint, ſcribunt: alii, nulla memorabili re geſta, comitiorum cauſa ſediiſſe Romam.

CA-

CAPUT XXVI.

T. Quintius, qui, devicto Philippo Græciam liberaverat, Corinthi legationes omnium Græcarum urbium alloquitur: commemorato redditæ libertatis beneficio, & ad concordiam inter ſe tuendam, & ad amicitiam populi Romani conſervandam hortatur: profectus inde in Theſſaliam, cum res ibi diſſipatas reſtituiſſet, deportato in Italiam exercitu, Romam revertitur: acto præ ſe longo captarum rerum agmine, triduo triumphat.

EOdem hoc anno T. Quintius Elatiæ, quo in hiberna reduxerat copias, totum hiemis tempus jure dicundo conſumpſit, mutandiſque iis, quæ aut ipſius Philippi, aut præfectorum ejus licentia in civitatibus facta erant, cum ſuæ factionis hominum vires augendo, jus ac libertatem aliorum deprimeret. Veris initio Corinthum, conventu edicto, venit. ibi omnium civitatum legationes in concionis modum circumfuſas eſt allocutus, orſus ab inita primum Romanis amicitia cum Græcorum gente, & imperatorum, qui ante ſe in Macedonia fuiſſent, ſuiſque rebus geſtis. Omnia cum approbatione ingenti ſunt audita, præterquam cum ad mentionem Nabidis ventum eſſet. id minime conveniens liberanti Græciam videbatur, tyrannum reliquiſſe, non ſuæ ſolum patriæ gravem, ſed omnibus circa civitatibus metuendum, hærentem viſceribus nobiliſſimæ civitatis. Nec ignarus hujus habitus animorum Quintius, 49
ſi ſine excidio Lacedæmonis fieri potuiſſet, fatebatur, *pacis cum tyranno mentionem ad-*

admittendam auribus non fuiſſe; nunc cum aliter, quam ruina graviſſima civitatis, opprimi non poſſet, ſatius viſum eſſe, tyrannum debilitatum, ac totis prope viribus ad nocendum cuiquam ademptis, relinqui, quam intermori vehementioribus, quam quæ pati poſſet, remediis civitatem ſinere, in ipſa vindicta libertatis perituram. Præteritorum commemorationi ſubjecit, *proficiſci ſibi in Italiam, atque omnem exercitum dep rtare, in animo eſſe: Demetriadis Chalcidiſque præſidia intra decimum diem audituros deducta: Acrocorinthum, ipſis extemplo videntibus, vacuam Achais traditurum: ut omnes ſcirent, utrum Romanis, an Ætolis mentiri mos eſſet, qui male commiſſam libertatem populo Romano ſermonibus diſtulerint: & mutatos pro Macedonibus Romanos dominos. Sed illis nec quid dicerent, nec quid facerent, quicquam unquam penſi fuiſſe. Reliquas civitates monere, ut ex factis, non ex dictis amicos penſent, intelligantque, quibus credendum, & a quibus cavendum ſit. libertate modice utantur. temperatam eam ſalubrem & ſingulis & civitatibus eſſe: nimiam & aliis gravem, & ipſis, qui habeant, effrenatam & præcipitem eſſe. concordia in civitatibus principes & ordines inter ſe, & in commune omnes civitates conſulerent. adverſus conſentientes nec regem quenquam ſatis validum, nec tyrannum fore. diſcordiam & ſeditionem omnia opportuna inſidiantibus facere, cum pars, quæ domeſtico certamine inferior ſit, externo potius ſe applicet, quam civi cedat. alienis armis partam, externa fide redditam libertatem, ſua cura cuſtodirent ſervarentque: ut populus Romanus dignis datam libertatem, ac munus ſuum bene poſitum ſciret,*

ru. Has velut parentis voces cum audirent, 50
manare omnibus gaudio lacrymæ, adeo ut
ipſum quoque confunderent dicentem. Pau-
liſper fremitus approbantium dicta fuit, mo-
nentiumque aliorum alios, ut eas voces velut
oraculo miſſas in pectora animoſque demitte-
rent. ſilentio deinde facto, petiit ab iis, ut
cives Romanos, ſi qui apud eos in ſervitute
eſſent, conquiſitos intra duos menſes mitte-
rent ad ſe in Theſſaliam. *ne ipſis quidem hone-
ſtum eſſe, in liberata terra liberatores ejus ſervi-
re*. Omnes acclamarunt, *gratias ſe inter cete-
ra etiam ob hoc agere, quod admoniti eſſent, ut
tam pio ac neceſſario officio fungerentur*. Ingens
numerus erat bello Punico captorum: quos
Annibal, cum a ſuis non redimerentur, venun-
dederat. Multitudinis eorum argumentum
eſt quod Polybius ſcribit, centum talentis
eam rem Achæis ſtetiſſe: cum quingentos de-
narios pretium in capita, quod redderetur
dominis, ſtatuiſſent. mille enim ducentos ea
ratione Achaja habuit. adjice nunc propor-
tione, quot veriſimile ſit totam Græciam ha-
buiſſe. Nondum conventus dimiſſus erat,
cum reſpiciunt præſidium ab Acrocorintho
deſcendens protinus ad portam duci atque
abire. Quorum agmen imperator ſecutus,
proſequentibus cunctis, ſervatorem liberato-
remque acclamantibus, ſalutatis dimiſſiſque
eis, eadem qua venerat via Elatiam rediit.
inde cum omnibus copiis Ap. Claudium
legatum dimittit. per Theſſaliam atque
Epirum ducere Oricum jubet, atque ibi ſe
opperiri. inde namque in animo eſſe exer-
citum in Italiam trajicere. & L. Quintio
fratri legato & præfecto claſſis ſcribit, ut o-
nerarias ex omni Græciæ ora eodem contra-
heret Ipſe. Chalcidem profectus, deductis 51

non a Chalcide ſolum, ſed etiam ab Oreo atque Eretria præſidiis, conventum ibi Euboicarum civitatum habuit; commonitoſque in quo ſtatu rerum accepiſſet eos, & in quo relinqueret, dimiſit. Demetriadem inde proficiſcitur, deductoque præſidio, proſequentibus cunctis, ſicut Corinthi & Chalcide, pergit ire in Theſſaliam, ubi non liberandæ modo civitates erant, ſed ex omni colluvione & confuſione in aliquam tolerabilem formam redigendæ. Nec enim temporum modo vitiis ac violentia, & licentia regia turbati erant, ſed inquieto etiam ingenio gentis, nec comitia, nec conventum, nec concilium ullum, non per ſeditionem ac tumultum, jam inde a principio ad noſtram uſque ætatem traducentes. A cenſu maxime & ſenatum & judices legit, potentioremque eam partem civitatum fecit, cui ſalva, tran-
52 quillaque omnia magis eſſe expediebat. Itacum percenſuiſſet Theſſaliam, per Epirum in Oricum, unde erat trajecturus, venit. Ab Orico copiæ omnes Brunduſium tranſportatæ: inde per totam Italiam ad urbem prope triumphantes, non minore agmine rerum captarum, quam ſuo præ ſe acto venerunt. Poſteaquam Romam ventum eſt, ſenatus extra urbem Quintio ad res geſtas ediſſerendas datus eſt: triumphuſque meritus ab lubentibus decretus. Triduum triumphavit. die primo arma, tela, ſignaque ærea & marmorea tranſtulit, plura Philippo adempta, quam quæ ex civitatibus ceperat: ſecundo die aurum argentumq; factum, infectumque, & ſignatum. infecti argenti fuit decem & octo millia pondo, & ducenta LXX. facti. vaſa multa omnis generis, cælata pleraque, quædam eximiæ artis, & ex ære multa fabrefacta: ad hoc clypea

pea argentea X. ſignati argenti octoginta quatuor millia fuere Atticorum. tetradrachmum vocant, trium fere denariorum in ſingulis argenti eſt pondus. auri pondo fuit tria millia ſeptingenta quatuordecim, & clypeum unum ex auro totum: & Philippei nummi aurei quatuordecim millia, quingenti XIV. Tertio die coronæ aureæ, dona civitatum, translatæ CXIV. & hoſtiæ ductæ, & ante currum multi nobiles captivi obſideſque, inter quos Demetrius, regis Philippi filius, fuit, & Armenes, Nabidis tyranni filius, Lacedæmonius. ipſe deinde Quintius in urbem eſt invectus, milites ſecuti currum frequentes, ut omni ex provincia exercitu deportato. his ducenti quinquageni æris in pedites diviſi: duplex centurioni, triplex equiti. præbuerunt ſpeciem triumpho capitibus raſis ſecuti, qui ſervitute exempti fuerant.

CAPUT XXVII.

Latinæ duæ coloniæ deducuntur: aliquot Ædes Romæ dedicantur.

EXitu hujus anni Q. Ælius Tubero trib. plebis ex S. C. tulit ad plebem, plebeſque ſcivit, ut Latinæ duæ coloniæ, una in Bruttios, altera in Thurinum agrum deducerentur. his deducendis triumviri creati, quibus in triennium imperium eſſet: in Bruttios Q. Nævius, M. Minutius Rufus, M. Furius Craſſipes: in Thurinum agrum Cn. Manlius. Q. Ælius, L. Apuſtius: ea bina comitia Cn. Domitius, prætor urbanus, in Capitolio habuit. Ædes eo anno aliquot dedicatæ ſunt: una Junonis Soſpitæ in foro olitorio, vota locataque quadriennio ante a C. Cornelio conſule Gallico bello. cenſor 53

idem dedicavit. altera Fauni. Ædiles eam biennio ante ex multatitio argento faciendam locarant, C. Scribonius, & Cn. Domitius, qui prætor urbanus eam dedicavit. & ædem Fortunæ primigeniæ in colle Quirinali dedicavit Q. Martius Ralla, duumvir ad idipſum creatus. voverat eam decem annis ante Punico bello P. Sempronius conſul. locaverat idem cenſor. & in inſula Jovis ædem C. Servilius duumvir dedicavit. vota erat ſex annis ante Gallico bello ab L. Furio Purpureone prætore: ab eodem poſtea conſule locata.
54 Hæc eo anno acta.

CAPUT XXVIII.

Habitis comitiis, novi Coſſ. creantur L. Cornelius Merula, & Q. Minutius Thermus: factos Romanos ludos cum ſenatus a populo ſecretus primum ſpectaret, ex re nova oritur indignatio.

P. Scipio ex provincia Gallia ad conſules ſubrogandos rediit. Comitia COSS. fuere, quibus creati ſunt L. Cornelius Merula, & Q. Minutius Thermus. Poſtero die creati ſunt Prætores L. Cornelius Scipio, M. Fulvius Nobilior, C. Scribonius, M. Valerius Meſſala, L. Portius Licinius, & C. Flaminius. Megaleſia, ludos ſcenicos, C. Attilius Serranus, L. Scribonius Libo ædiles curules primi fecerunt. Horum ædilium ludos Romanos primum ſenatus a populo ſecretus ſpectavit: præbuitque ſermones, (ſicut omnis novitas ſolet) aliis *tandem quod multo ante debuerit, tributum* cenſentibus *ampliſſimo ordini*: aliis *demptum ex dignitate populi, quicquid majeſtati Patrum adje-*

adjectum eſſet, interpretantibus; *& omnia diſcrimina talia, quibus ordines diſcernerentur, & concordia & libertatis aque minuenda eſſe. Ad D. quinquageſimum ſextum annum in promiſcuo ſpectatum eſſe. quid repente factum, cur immiſceri ſibi in cavea Patres plebem nollent? cur dives pauperem conſeſſorem faſtidiret? novam & ſuperbam libidinem ab nullius ante gentis ſenatu neque deſideratam, neque inſtitutam*. Poſtremo ipſum quoque Africanum, quod conſul auctor ejus rei fuiſſet, pœnituiſſe ferunt. Adeo nihil motum ex antiquo probabile eſt. veteribus, niſi quæ uſus evidenter arguit, ſtari malunt.

CAPUT XXIX.

Propter nuntiatos terræ motus expiationes adhibentur: facta a Coſſ. provinciarum ſortitione, Cornelio Gallia, Minutio Ligures eveniunt.

PRincipio anni quo L. Cornelius, Q.
Minutius COSS. fuerunt, terræ mo- 55
tus ita crebri nuntiabantur, ut non rei tan- U.C.
tum ipſius, ſed feriarum quoque ob id in- 558
dictarum homines tæderet. nam neque ſenatus haberi, neque Reſpublica adminiſtrari poterat, ſacrificando expiandoque occupatis conſulibus, poſtremo decemviris adire libros juſſis, ex reſponſo eorum ſupplicatio per triduum fuit. coronati ad omnia pulvinaria ſupplicaverunt; edictumque eſt, ut omnes, qui ex una familia eſſent, pariter ſupplicarent. item ex auctoritate ſenatus conſules edixerunt, ne quis quo die terræ motu nuntiato feriæ indictæ eſſent, eo die alium terræ motum nuntiaret. Provincias deinde conſules prius, tum prætores ſortiti.

Cornelius Galliam, Minutius Ligures, ſortiti ſunt: C. Scribonius urbanam, M. Valerius peregrinam, L. Cornelius Siciliam, L. Porcius Sardiniam, C. Flaminius Hiſpaniam citeriorem, M. Fulvius Hiſpaniam ulteriorem.

CAPUT XXX.

Contra Ligures, & Bojos rebellantes expeditio.

56 Nihil belli eo anno expectantibus conſulibus literæ M. Cincii (præfectus is Piſis erat) allatæ: *Ligurum XX. millia armatorum, conjuratione per omnia conciliabula univerſæ gentis facta, Lunenſem primum agrum depopulatos, Piſanum deinde finem tranſgreſſos, omnem oram maris peragraſſe.* Itaque Minutius COS. cui Ligures provincia evenerat, ex auctoritate Patrum in roſtra aſcendit: & edixit, ut legiones duæ urbanæ, quæ ſuperiore anno conſcriptæ eſſent, poſt diem decimum Arretii adeſſent. in earum locum ſe duas legiones urbanas ſcripturum. item ſociis, & Latini nominis magiſtratibus, legatiſq; eorum, qui milites dare debebant, edixit, ut in Capitolio ſe adirent. ex iis XV. millia peditum, & quingentos equites pro numero cujuſque juniorum deſcripſit: & inde e Capitolio protinus ire ad portam, & ut maturaretur res, proficiſci ad delectum juſſit. Fulvio Flaminioque terna millia Romanorum peditum, & centeni equites in ſupplementum, & quina millia ſocium Latini nominis, & duceni equites decreti: mandatumque prætoribus, ut veteres dimitterent milites, cum in provinciam veniſſent. Cum mi-

milites, qui in legionibus urbanis erant, frequentes tribunos plebis adiſſent, uti cauſas cognoſcerent eorum, quibus aut emerita ſtipendia, aut morbus cauſæ eſſent, quo minus militarent: eam rem literæ T. Sempronii diſcuſſerunt, in quibus ſcriptum erat, *Ligurum quindecim millia in agrum Placentinum veniſſe, & eum uſque ad ipſa coloniæ mœnia, & Padi ripas cum cædibus & incendiis perpopulatos eſſe. Boiorum quoque gentem ad rebellionem ſpectare.* ob eas res tumultum eſſe decrevit ſenatus, tribunos plebis non placere cauſas militares cognoſcere, quod minus ad edictum conveniretur. adjecerunt etiam, ut ſocii nominis Latini, qui in exercitu P. Cornelii, T. Sempronii fuiſſent, & dimiſſi ab iis conſulibus eſſent, ad quam diem L. Cornelius COS. edixiſſet, & in quem locum edixiſſet Etruriæ, convenirent: & uti L. Cornelius COS. in provinciam proficiſcens, in oppidis agriſque, qua iturus eſſet, ſi quos ei videretur, milites ſcriberet armaretque, & duceret ſecum, dimittendique ei quos eorum, quandoque vellet, jus eſſet.

CA-

CAPUT XXXI.

Poſtulante T. Quintio, ut quæ ipſe ſtatuiſſet, ſenatus confirmaret, audiuntur legati, qui ex Græcia, Aſia, atque ab regibus venerant: cum benigne omnibus aliis reſponſum eſſet, diſceptatio cum Antiochi legatis, quia longior, delegatur T. Quintio: cum de conditionibus fœderis non conveniretur, re integra dilata, legati ab Roma ad regem mittuntur

POſteaquam conſules delectu habito profe-
57 cti ſunt in provincias, tum T. Quintius poſtulavit, ut de his, quæ cum decem legatis ipſe ſtatuiſſet, ſenatus audiret, eaque, ſi videretur, auctoritate ſua confirmaret. id eos facilius facturos, ſi legatorum verba, qui ex univerſa Græcia, & magna parte Aſiæ, quique ab regibus veniſſent, audiſſent. Hæ legationes a C. Scribonio prætore urbano in ſenatum introductę ſunt, benigneque omnibus reſponſum. cum Antiocho quia longior diſceptatio erat, decem legatis, quorum pars in Aſia, aut Lyſimachiæ apud regem fuerant, delegata eſt. Quintio mandatum, ut, adhibitis iis, legatorum regis verba audiret: reſponderetque iis, quę ex dignitate atque utilitate populi Romani reſponderi poſſent. Menippius & Hegeſianax principes regię legationis erant. ex iis Menippus, *ignorare ſe dixit, quidnam perplexi ſua legatio haberet, cum ſimpliciter ad amicitiam petendam, jungendamque ſocietatem veniſſent. eſſe autem tria genera fœderum, quibus inter ſe paciſcerentur amicitias civitates regeſque. unum, cum bello victis dicerentur leges. ubi enim omnia ei, qui ar-*

mis

mis plus poſſet, dedita eſſent, quæ ex iis habere victos, quibus mulctari eos velit, ipſius jus atque arbitrium eſſe, alterum, cum pares bello, æquo fœdere in pacem atque amicitiam venirent. tunc enim repeti reddique per conventionem res: & ſi quarum turbata bello poſſeſſio ſit, eas aut ex formula juris antiqui, aut ex partis utriuſque commodo componi. tertium eſſe genus, cum qui hoſtes nunquam fuerint, ad amicitiam ſociali fœdere inter ſe jungendam coëant. eos neque dicere, neque accipere leges, id enim victoris & victi eſſe. ex eo genere cum Antiochus eſſet, mirari ſe, quod Romani æquum cenſeant ei leges dicere, quas Aſiæ urbium liberas & immunes, quas ſtipendiarias eſſe velint, quas intrare præſidia regia regemque vetent. cum Philippo enim hoſte pacem, non cum Antiocho amico ſocietatis fœdus ita ſanciendum eſſe. Ad ea Quintius: *Quoniam vobis diſtincte agere libet, & ge-* 38
nera jungendarum amicitiarum enumerare: ego quoque duas conditiones ponam, extra quas nullam eſſe regi nuntietis amicitiæ cum populo Romano jungendæ. unam, ſi nos nihil quod ad urbes Aſiæ attinet, curare velit, ut & ipſe omni Europa abſtineat. alteram, ſi ſe ille Aſiæ finibus non contineat, & in Europam tranſcendat, ut & Romanis jus ſit Aſiæ civitatum amicitias, & tueri quas habeant, & novas complecti. Enimvero id auditu etiam dicere *indignum eſſe* Hegeſianax, *Thraciæ & Cherſoneſi urbibus arceri Antiochum, quæ Seleucus, proavus ejus, Lyſimacho rege bello victo, & in acie cæſo, per ſummum decus parta reliquerit: pari cum laude eadem ab Thracibus poſſeſſa, partim armis receperit Antiochus, partim deſerta, ſicut ipſam Lyſimachiam, & revo-*

ſatis

catis cultoribus frequentaverit, & quæ ſtrata ruinis atque incendiis erant, ingentibus impenſis ædificaverit. Quid igitur ſimile eſſe, ex ea poſſeſſione ita parta, ita recuperata deduci Antiochum, & Romanos abſtinere Aſia, quæ nunquam eorum fuerit? Amicitiam Romanorum expetere Antiochum, ſed quæ impetrata gloriæ ſibi, non pudori ſit. Ad hæc Quintius: *Quandoquidem*, inquit, *honeſta penſamus ſic, ut aut ſola, aut prima certe penſari decet principi orbis terrarum populo, & tanto regi: utrum tandem videtur honeſtius, liberas velle omnes, quæ ubique ſunt Græciæ urbes, an ſervas & vectigales facere? Si ſibi Antiochus pulchrum eſſe cenſet, quas urbes proavus belli jure habuerit, avus paterque nunquam uſurpaverint, pro ſuis eas repetere in ſervitutem: & populus Romanus ſuſceptum patrocinium libertatis Græcorum non deſerere, fidei conſtantiæque ſuæ ducit eſſe. ſicut a Philippo Græciam liberavit, ita & ab Antiocho Aſiæ urbes, quæ Graii nominis ſint, liberare in animo habet. neque enim in Æolidem Joniamque coloniæ in ſervitutem regiam miſſæ ſunt, ſed ſtirpis augendæ cauſa, gentiſque vetuſtiſſimæ per orbem terrarum proroganda.*

59 Cum hæſitaret Hegeſianax, nec inficiari poſſet honeſtiorem cauſam libertatis, quam ſervitutis prætexi titulo: *Quin mittimus ambages?* inquit P. Sulpitius, qui maximus natu ex decem legatis erat; *alteram ex duabus conditionibus quæ modo diſerte a Quintio datæ ſunt, legite, aut ſuperſedete de amicitia agere. Nos vero*, inquit Menippus, *nec volumus, nec poſſumus paciſci quicquam, quo regnum Antiochi minuatur.* Poſtero die Quintius legationes univerſas Cræciæ Aſiæque cum in

fe-

ſenatum introduxiſſet, ut ſcirent, quali animo populus Romanus, qualique Antiochus erga civitates Græciæ eſſent, poſtulata & ſua, & regis expoſuit. Renuntiarent civitatibus ſuis, *populum Romanum, qua virtute, quaque fide libertatem eorum a Philippo vindicaverit, eadem ab Antiocho, niſi decedat Europa, vindicaturum*. Tum Menippus deprecari & Quintium & Patres inſtitit, *ne feſtinarent decernere, quo decreto turbaturi orbem terrarum eſſent. tempus & ſibi ſumerent, & regi ad cogitandum darent. cogitaturum, cum renuntiata conditiones eſſent, & impetraturum aliquid, aut pacis cauſa conſenſurum*. Ita integra dilata res eſt. Legatos mitti ad regem eoſdem qui Lyſimachiæ apud eum fuerant, placuit, P. Sulpitium, P. Villium, P. Ælium.

CAPUT XXXII.

Legati Carthaginienſium nuntiant, Annibalem, qui ad Antiochum confugerat, bellum cum eo moliri: tentaverat autem Annibal per Ariſtonem Tyrium ſine literis Carthaginem miſſum ad rebellandum Pœnos concitare.

VIX dum ii profecti erant, cum a Cartha- 60
gine legati, bellum haud dubie parare Antiochum, Annibale miniſtro, attulerunt: injeceruntque curam, ne ſimul & Punicum bellum excitaretur. Annibal patria profugus pervenerat ad Antiochum, ſicut ante dictum eſt: & erat apud regem in magno honore, nulla alia arte, niſi quod voluntati diu conſilia de Romano bello, nemo aptior ſuper tali re particeps ſermonis eſſe poterat. Sententia ejus una atque

eadem ſemper erat, ut in Italia bellum gereretur. *Italiam & commeatus & militem præbituram externo hoſti. ſi nihil ibi moveatur, liceatque populo Romano viribus & copiis Italiæ extra Italiam bellum gerere, neque regem, neque gentem ullam parem Romanis eſſe.* Sibi centum tectas naves, XVI. millia peditum, mille equites depoſcebat. *ea ſe claſſe primum Africam petiturum. magnopere confidere & Carthaginienſes ad rebellandum ab ſe compelli poſſe. ſi illi cunctentur, ſe aliqua parte Italiæ bellum excitaturum Romanis; Regem cum cæteris omnibus tranſire in Europam debere, & in aliqua parte Græciæ copias continere, neque trajicientem, &, quod in ſpeciem famamque belli ſatis ſit, paratum*
61 *trajicere.* In hanc ſententiam cum adduxiſſet regem, præparandos ſibi ad id popularium animos ratus, literas, ne quo caſu interceptæ palam facerent conata, ſcribere non eſt auſus. Ariſtonem quendam Tyrium nactus Epheſi, expertuſque ſolertiam levioribus miniſteriis, partim donis, partim ſpe præmiorum oneratum, quibus etiam ipſe rex annuerat, Carthaginem cum mandatis mittit. edit nomina eorum, quibus conventis opus eſſet. inſtruit etiam ſecretis notis, per quas haud dubie agnoſcerent ſua mandata eſſe. Hunc Ariſtonem Carthagine obverſantem non prius amici, quam inimici Annibalis, qua de cauſa veniſſet, cognoverunt. Et primo in circulis conviviiſque celebrata ſermonibus res eſt. deinde in ſenatu quidam *nihil actum eſſe* dicere *exilio Annibalis, ſi abſens quoque novas moliri res, ſolicitandoque animos hominum, turbare ſtatum civitatis poſſet. Ariſtonem quendam Tyrium advenam, inſtructum mandatis ab Annibale, & Antiocho rege veniſſe: certos homines quotidie*

cum

eum eo ſecreta colloquia ſerere, & in occulto colloqui, quod mox in omnium perniciem erupturum eſſet. Conclamavere omnes, *vocari Ariſtonem debere, & quæri quid veniſſet: & niſi exprimeret, cum legatis Romam mitti. ſatis pro temeritate unius hominis ſuppliciorum penſum eſſe. privatos ſuo periculo peccaturos. Rempublicam non extra noxam modo, ſed etiam extra famam noxæ conſervandam eſse.* Vocatus Ariſto purgare ſeſe, & firmiſſimo propugnaculo uti, quod nihil literarum ad quenquam attuliſſet. cæterum nec cauſam adventus ſatis expediebat, & in eo maxime hæſitabat, quod cum Barchinæ ſolum factionis hominibus collocutum eum arguebant. Orta deinde altercatio eſt, aliis pro ſpeculatore comprehendi jam & cuſtodiri jubentibus. aliis negantibus tumultuandi cauſam eſſe. *mali rem exempli eſse, de nihilo hoſpites corripi. idem Carthaginienſibus & Tyri, & in aliis emporiis, in quæ frequenter commeent, eventurum.* Dilata eo die res eſt. Ariſto Punico ingenio inter Pœnos uſus, tabellas conſcriptas celeberrimo loco ſupra ſedem quotidianam magiſtratus prima veſpera ſuſpendit. ipſe deinde tertia vigilia navem conſcendit, & profugit. Poſtero die cum Suffetes ad jus dicendum conſediſſent, conſpectæ tabellæ demptæque & lectæ. ſcriptum erat, *Ariſtonem privatim ad neminem, publice ad ſeniores* (ita ſenatum vocabant) *mandata habuiſse.* Publicato crimine minus intenta de paucis quæſtio erat. mitti tamen legatos Romam, qui rem ad COSS. & ſenatum deferrent, placuit, ſimul qui de injuriis Maſſaniſſæ quererentur.

CA-

CAPUT XXXIII.

Cum Maſſaniſſa agrum maritimum Carthaginienſium populatus, urbes quoque vectigales ſibi feciſſet, legati ab Carthagine conqueſtum de injuria Romam veniunt: cum ad factum purgandum legati Maſſaniſſæ quoque veniſſent, mittuntur ab Roma in Africam, qui in re præſenti diſceptationem finiant: hi, quia aptum tempori videtur eſſe, rem in ſuſpenſo relinquunt.

62 MAſſaniſſa poſteaquam & infames Carthaginienſes, & inter ſeipſos diſcordes ſenſit, principibus propter colloquia Ariſtonis ſenatui, ſenatu propter indicium ejuſdem Ariſtonis populo ſuſpecto, locum injuriæ eſse ratus, agrum maritimum eorum & depopulatus eſt, & quaſdam urbes vectigales Carthaginienſium ſibi coegit ſtipendium pendere. Emporia vocant eam regionem. ora eſt minoris Syrtis, & agri uberis. una civitas ejus Leptis: ea ſingula in dies talenta vectigal Carthaginienſibus dedit. Hanc tum regionem & totam infeſtam Maſsaniſsa, & ex quadam parte dubiæ poſſeſſionis, ſui regni an Carthaginienſium eſset, effecerat. & quia ſimul ad purganda crimina, & queſtum de ſe Romam eos ituros comperit, qui & illa onerarent ſuſpicionibus, & de jure vectigalium diſceptarent, legatos & ipſe Romam miſit. Auditi de Tyrio advena primum Carthaginienſes curam injecere Patribus, ne cum Antiocho ſimul & Pœnis bellandum eſset. maxime ea ſuſpicio crimen urgebat, quod quem comprehenſum Romam mitti placuiſset, nec ipſum, nec navem ejus cu-

cuſtodiſſent. De agro deinde cum regis legatis diſceptari cœptum. Carthaginienſes jure finium cauſam tutabantur; *quod intra eos terminos eſſet, quibus P. Scipio victor agrum, qui juris eſſet Carthaginienſium, finiſset: & confeſſione regis, qui cum Aphirem profugum ex regno ſuo cum parte Numidarum vagantem circa Cyrenas perſequeretur, precario ab ſe iter per eum ipſum agrum, tanquam haud dubie Carthaginienſium juris, petiſset.* Numidæ *& determinatione Scipionis mentiri eos* arguebant, *& ſi quis veram originem juris exigere vellet, quem proprium agrum Carthaginienſium in Africa eſset advenis, quantum ſecto bovis tergo amplecti loci potuerint, tantum ad urbem communiendam precario datum. quicquid Byrſam ſedem ſuam exceſserint, vi atque injuria partum habere. Neque enim de quo agatur, probare eos poſse: non modo ſemper ex quo cœperint, ſed ne diu quidem eos poſſediſse: per opportunitates nunc illos, nunc reges Numidarum uſurpaſse jus: ſemperque penes eum poſseſſionem fuiſse, qui plus armis potuiſset. Cujus conditionis res fuerit, priuſquam hoſtes Romanis Carthaginienſes, ſocius atque amicus rex Numidarum eſset, ejus ſinerent eſse, nec ſe interponerent, quominus qui poſsent, tenerent.* Reſponderi legatis utriuſque partis placuit: miſſuros ſe in Africam, qui inter populum Carthaginienſem, & regem in re præſenti diſceptarent. Miſſi P. Scipio Africanus, & C. Cornelius Cethegus, & M. Minutius Rufus, audita inſpectaque re, ſuſpenſa omnia, neutro inclinatis ſententiis, reliquere. Id utrum ſua ſponte fecerint, an quia mandatum ita fuerit, non tam certum eſt, quam videtur tempori aptum fuiſſe, integro certamine

mine eos relinqui. nam ni ita eſſet, unus Scipio vel notitia rei, vel auctoritate ita de utriſque meritus, finire nutu diſceptationem potuiſſet.

DECADIS QUARTÆ

LIBER QVINTVS.

CAPUT I.

In Hiſpania rem gerit infeliciter Sex. Digitius prætor; feliciter alter prætor Cornelius Scipio: ab hoc, præter alia ſecunda prælia, magna clade Luſitani caduntur.

PRincipio anni, quo hæc geſta ſunt, Sex. Digitius prætor in Hiſpania citeriore cum civitatibus iis, quæ poſt profectionem M. Catonis permultæ rebellaverant, crebra magis, quam digna dictu prælia fecit: & adeo pleraque adverſa, ut vix dimidium militum, quam quod acceperat, ſucceſſori tradiderit. nec dubium eſt, quin omnis Hiſpania ſublatura animos fuerit, ni alter prætor P. Cornelius Cn. F. Scipio trans Iberum multa ſecunda prælia feciſſet: quo terrore non minus quinquaginta oppida ad eum defecerunt. Prætor hæc geſſerat Scipio. Idem pro prætore Luſitanos, pervaſtata ulteriori provincia cum ingenti præda domum redeuntes, in ipſo itinere aggreſſus, ab hora tertia diei ad octavam incerto eventu pugnavit, numero militum impar, ſuperior aliis. nam & acie frequenti armatis

matis

matis adverſus longum & impeditum turba pecorum agmen, & recenti milite adverſus feſſos longo itinere concurrerat. tertia namque vigilia exierant hoſtes: huic nocturno itineri tres diurnæ horæ acceſſerant: nec ulla quiete data, laborem viæ prælium exceperat. itaque principio pugnæ vigoris aliquid in corporibus animiſque fuit. & turbaverant primo Romanos. deinde æquata paulisper pugna eſt. In hoc diſcrimine ludos Jovi, ſi fudiſſet cecidiſſetque hoſtes, prætor vovit. tandem gradum acrius intulere Romani, ceſſitque Luſitanus: deinde prorſus terga dedit. & cum inſtitiſſent fugientibus victores, ad XII. millia hoſtium ſunt cæſa, capti quingenti quadraginta, omnes ferme equites, & ſigna militaria capta centum trigintaquatuor. De exercitu Romano ſeptuaginta & tres amiſſi. Pugnatum haud procul Ilipa urbe eſt. eo victorem opulentum præda exercitum P. Cornelius reduxit: ea omnis ante urbem expoſita eſt: poteſtaſque dominis ſuas res cognoſcendi facta. cætera vendenda quæſtori data. quod inde effectum eſt, militi diviſum.

CAPUT II.

C. Flaminius prætor, cui Hiſpania provincia evenit, ad famam rei ab Sex. Digitio ibi male geſta, tentat, ut ſibi urbana legio decernatur: hoc a Patribus, quia nondum ratus nuntius ex provincia habetur, non impetrat.

Nondum ab Roma profectus erat C. Flaminius prætor, cum hæc in Hiſpania gerebantur. itaque tam adverſæ, quam ſecundæ res per ipſum amicoſque

ejus

ejus magnis ſermonibus celebrabantur. & tentaverat, quoniam bellum ingens in provincia exarſiſſet, & exiguas reliquias exercitus ab Sex. Digitio, atque eas ipſas plenas pavoris ac fugæ accepturus eſſet, ut unam ſibi ex urbanis legionibus decernerent: ad quam cum militem ab ſe ipſo ſcriptum ex ſenatuſconſulto adjeciſſet; eligere ex omni numero ſex millia & quingentos pedites, & equites trecentos. ea ſe legione (nam in Sex. Digitii exercitu haud multum ſpei eſſe) rem geſturum. Seniores negare, *ad rumores a privatis temere in gratiam magiſtratuum confictos, ſenatuſconſulta facienda eſse. niſi quod aut pratores ex provinciis ſcriberent, aut legati renuntiarent, nihil ratum haberi debere: ſi tumultus in Hiſpania eſset, placere tumultuarios milites extra Italiam ſcribi a pratore.* Mens ea ſenatus fuit, ut in Hiſpania tumultuarii milites legerentur. Valerius Antias & in Siciliam navigaſſe delectus cauſa C. Flaminium ſcribit: & ex Sicilia Hiſpaniam petentem, tempeſtate in Africam delatum, vagos milites de exercitu P. Africani ſacramento rogaſſe: his duarum provinciarum delectibus tertium in Hiſpania adjeciſſe.

CAPUT III.

Res non omnino e ſententia cum Liguribus ad Piſas geritur a Minutio coſ.

9 NEC in Italia ſegnius Ligurum bellum creſcebat. Piſas jam quadraginta millibus hominum, affluente quotidie multitudine ad famam belli ſpemque prædæ, circumſedebant. Minutius COS. Arretium die, quem edixerat ad conveniendum militibus,

bus venit. inde quadrato agmine ad Piſas duxit. & cum hoſtes mille paſſuum ab oppido trans fluvium moviſſent caſtra, conſul urbem haud dubie ſervatam adventu ſuo eſt ingreſſus. Poſtero die & ipſe trans fluvium quingentos fere paſſus ab hoſte poſuit caſtra. inde levibus præliis a populationibus agrum ſociorum tutabatur. in aciem exire non audebat, novo milite, & ex multis generibus hominum collecto, necdum noto ſatis inter ſe, ut fidere alii aliis poſſent. Ligures multitudine freti & in aciem exibant, parati de ſumma rerum decernere: & abundantes militum numero, paſſim multas manus per extrema finium ad prædandum emittebant: & cum coacta vis magna pecorum prædæque eſſet, paratum erat præſidium, per quod in caſtella eorum vicoſque ageretur.

CAPUT IV.

Coſ. Cornelius bellum cum Bojis, non incruenta tamen victoria, profligat.

CUm bellum Liguſtinum ad Piſas conſtitiſſet, conſul alter L. Cornelius Merula per extremos Ligurum fines exercitum in agrum Bojorum induxit. ubi longe alia belli ratio, quam cum Liguribus erat. conſul in aciem exibat: hoſtes pugnam detrectabant: prædatumque, ubi nemo obviam exiret, diſcurrebant Romani: Boji diripi ſua impune, quam tuendo ea conſerere certamen, malebant. Poſteaquam omnia ferro ignique ſatis evaſtata erant, conſul agro hoſtium exceſſit, & ad Mutinam agmine incauto, ut inter pacatos, ducebat. Boji ubi egreſſum e finibus ſuis hoſtem ſen- 4

ſere, ſequebantur ſilenti agmine, locum inſidiis quærentes. nocte prætergreſſi caſtra Romana, ſaltum, qua tranſeundum erat Romanis, inſederunt. Id cum parum occulte feciſſent, conſul, qui multa nocte ſolitus erat movere caſtra, ne nox terrorem in tumultuario prælio augeret, lucem exſpectavit. & cum luce moveret, tamen turmam equitum exploratum miſit. Poſteaquam relatum eſt quantæ copiæ, & in quo loco eſſent, totius agminis ſarcinas in medium conjici juſſit, & triarios vallum circumjicere: cætero exercitu inſtructo ad hoſtem acceſſit. Idem & Galli fecerunt, poſteaquam apertas eſſe inſidias, & recto ac juſto prælio, ubi vera *virtus* vinceret, dimicandum viderunt. Hora ſe-
5 cunda ferme concurſum eſt. ſiniſtra ſociorum equitum ala, & extraordinarii prima in acie pugnabant. præerant duo conſulares legati, M. Marcellus, & T. Sempronius prioris anni conſul. Novus COS. nunc ad prima ſigna erat, nunc legiones continebat in ſubſidiis, ne certaminis ſtudio prius procurrerent, quam datum ſignum eſſet. equites earum extra aciem in locum patentem Q. & P. Minutios tribunos militum educere juſſit: inde cum ſignum dediſſet, impetum ex aperto facerent. Hæc agenti nuntius venit a T. Sempronio Longo, *non ſuſtinere extraordinarios impetum Gallorum, & caſos permultos eſſe: & qui ſuperſint, partim labore, partim metu remiſiſſe ardorem pugnæ. Legionem alteram ex duabus, ſi videretur, ſummitteret, priuſquam ignominia acciperetur.* Secunda legio miſſa eſt, & extraordinarii recepti. tum redintegrata eſt pugna: cum & recens miles, & frequens ordinibus legio ſucceſſiſſet: & ſiniſtra ala ex prælio ſubducta eſt, dextera in primam

aciem

aciem ſubiit. Sol ingenti ardore torrebat minime patientia æſtus corpora Gallorum. denſis tamen ordinibus nunc alii in alios, nunc in ſcuta incumbentes ſuſtinebant impetus Romanorum. Quod ubi animadvertit COS., ad perturbandos ordines eorum C. Livium Salinatorem, qui præerat alariis equitibus, quam concitatiſſimos equos immittere jubet, & legionarios equites in ſubſidiis eſſe. Hæc procella equeſtris primo confudit & turbavit, deinde diſſipavit aciem Gallorum, non tamen ut terga darent. obſtabant duces, haſtilibus cædentes terga trepidantium, & redire in ordines cogentes: ſed interequitantes alarii non patiebantur. Conſul obteſtabatur milites, *ut paulum adniterentur. victoriam in manibus eſſe. dum perturbatos & trepidantes viderent, inſtarent. ſi reſtitui ordines ſi ſiviſſent, integro rurſus eos prælio & dubio dimicaturos*. Inferre vexillarios juſſit ſigna. omnes connixi tandem averterunt hoſtem. poſtquam terga dabant, & in fugam paſſim effundebantur: tum ad perſequendos eos legionarii equites immiſſi. Quatuordecim millia Bojorum eo die cæſa ſunt, vivi capti mille nonagintaduo, equites ducenti vigintiunus, tres duces eorum, ſigna militaria ducenta XII. carpenta LXIII. Nec Romanis incruenta victoria fuit. ſupra quinque millia militum ipſorum aut ſociorum ſunt amiſſa, centuriones tres & XX. præfecti ſociorum quatuor, & M. Genutius & M. Martius, tribb. militum ſecundæ legionis.

CAPUT V.

Cum propter difficultatem Liguſtini belli non eſſet e repub. revocari ad habenda comitia Q. Minutium coſ., cujus ſors erat, tranſigitur cum L. Cornelio collega, ut ad id ipſe Romam veniat.

6 EOdem fere tempore duorum conſulum literæ allatæ ſunt: L. Cornelii de prælio ad Mutinam cum Bojis facto, & Q. Minutii a Piſis: *Comitia ſua ſortis eſſe. cæterum adeo ſuſpenſa omnia in Liguribus ſe habere, ut abſcedi inde ſine pernicie ſociorum & damno reip. non poſſit. ſi ita videretur Patribus, mitterent ad collegam, ut is, qui profligatum bellum haberet, ad comitia Romam rediret. ſi id facere gravaretur, quod non ſua ſortis id negotium eſſet. ſe quidem facturum quodcunque ſenatus cenſuiſſet: ſed etiam atque etiam viderent, ſi magis e repub. eſſet interregnum iniri, quam ab ſe in eo ſtatu relinqui provinciam.* Senatus C. Scribonio negotium dedit, ut duos legatos ex ordine ſenatorio mitteret ad L. Cornelium conſulem, qui literas collegæ in ſenatum miſſas deferrent ad eum: & nuntiarent, ſenatum, ni is ad magiſtratus ſubrogandos Romam veniret, potius, quam Q. Minutius a bello integro avocaretur, interregnum iniri paſſurum. Miſſi legati renuntiarunt, L. Cornelium ad magiſtratus ſubrogandos Romam venturum.

C A-

CAPUT VI.

Quamvis L. Cornelius Coſ. de ſecundo prælio adverſus Bojos ad ſenatum ſcripſerit, tamen quia privatis M. Claudii legati literis conſtat, non probe ab ipſo Coſ. navatam imperatoris operam, nihil decernitur. Civitas ære alieno, fraude contracto, oppreſſa levatur.

DE literis L. Cornelii, quas ſcripſerat,
ſecundum prælium cum Bojis factum,
diſceptatio in ſenatu fuit, quia privatim
pleriſque ſenatoribus legatus M. Claudius
ſcripſerat, *fortunæ populi Rom. & militum
virtuti gratiam habendam, quod res bene
geſta eſſet. Conſulis opera & militum ali-
quantum amiſſum, & hoſtium exercitum,
cujus delendi oblata fortuna fuerat, ela-
pſum. milites eo plures periſſe, quod tar-
dius ex ſubſidiis qui laborantibus opem fer-
rent, ſucceſſiſſent. hoſtes e manibus emiſſos,
quod equitibus legionariis & tardius datum
ſignum eſſet, & perſequi fugientes non li-
cuiſſet.* De ea re nihil temere decerni pla- 7
cuit: ad frequentiores conſultatio delata eſt.
inſtabat enim cura alia, quod civitas fœno-
re laborabat: & cum multis fœnebribus le-
gibus conſtricta avaritia eſſet, via fraudis
inita erat, ut in ſocios, qui non teneren-
tur iis legibus, nomina tranſcriberent. ita
libero fœnore obruebant debitores. cujus
cernendi cum ratio quæreretur, diem fini-
ri placuit, * Fœneralia quæ proxime fuiſ- *al.
ſent: ut qui poſt eam diem ſocii civibus Fera-
Romanis credidiſſent pecunias, profiteren- lia.
tur: & ex ea die pecuniæ creditæ, quibus
debitor vellet legibus, jus creditori dicere-

tur. Deinde poſteaquam profeſſionibus detecta eſt magnitudo æris alieni per hanc fraudem contracti, M. Sempronius tribunus pleb. ex auctoritate patrum plebem rogavit, plebeſque ſcivit, ut cum ſociis ac nomine Latino pecuniæ creditæ jus idem quod cum civibus Romanis eſſet. Hæc in Italia domi militiæque acta.

CAPUT VII.

Res in Hiſpania C. Flaminii, & M. Fulvii prætorum.

IN Hiſpania nequaquam tantum belli fuit, quantum auxerat fama. C. Flaminius in citeriori Hiſpania oppidum Iluciam in Oretanis cepit: deinde in hiberna milites deduxit, & per hiemem prælia aliquot nulla memoria digna adverſus latronum magis, quam hoſtium excurſiones, vario tamen eventu, nec ſine militum jactura, ſunt facta. Majores res geſtæ a M. Fulvio. Is apud Toletum oppidum cum Vaccæis Vectonibuſque & Celtiberis ſignis collatis dimicavit: exercitum earum gentium fudit fugavitque: regem Hilermum vivum cepit.

Digitized by Google

CAPUT VIII.

Cornelius Coſ. Romam ad habenda comitia veniens, præſens poſtulat, ut ſibi propter res contra Bojos proſpere geſtas ſupplicatio, & triumphus decernatur: quia, abſente M. Claudio legato, veritas rerum geſtarum ad liquidum explorari non poteſt, non fit de poſtulatis ejus ſenatus conſultum.

DUm hæc in Hiſpania gerebantur, co- 8
mitiorum jam appetebat dies. itaque L. Cornelius COS., relicto ad exercitum M. Claudio legato, Romam venit. Is in ſenatu cum de rebus a ſe geſtis diſſeruiſſet, quoque in ſtatu provincia eſſet: queſtus eſt cum Patribus conſcriptis, quod tanto bello una ſecunda pugna tam feliciter perfecto, non eſſet habitus diis immortalibus honos. poſtulavit deinde, ut ſupplicationem ſimul triumphumque decernerent. Prius tamen, quam relatio fieret, Q. Metellus, qui conſul dictatorque fuerat, *literas eodem tempore* dixit *& conſulis L. Cornelii ad ſenatum, & M. Marcelli ad magnam partem ſenatorum allatas eſſe inter ſe pugnantes: eoque dilatam eſſe conſultationem, ut præſentibus auctoribus earum literarum diſceptaretur. itaque expectaſſe ſeſe, ut conſul, qui ſciret ab legato ſuo adverſus ſe ſcriptum aliquid, cum ipſi veniendum eſſet, deduceret eum ſecum Romam; cum etiam verius eſſet, T. Sempronio imperium habenti tradi exercitum, quam legato: nunc videri eſſe amotum de induſtria, ne ea, quæ ſcripſiſſet, præſens diceret, aut argueret coram: & ſi quid vani afferret, argui poſſet, donec*

ad liquidum veritas explorata eſſet. itaque ni il eorum quæ poſtularet COS. decernendum in præſe tia cenſere. Cum pergeret nihilo ſegnius refe re, ut ſupplicatio decerneretur, triumpha tique ſibi in urbem invehi liceret, M. & C. Titinii tribuni plebis ſe interceſſuros, ſi c ea re fieret ſenatuſconſultum, dixerunt.

CAPUT IX.

Luſtrum a cenſoribus conditur: prodigia pro curantur: colonia Latina in agrum Thu rinum deducitur.

9 Cenſores erant priore anno creati Sex. Ælius Pætus, & Cn. Cornelius Cethegus. Cornelius luſtrum condidit. cenſa ſunt civium capita CXLIII. millia ſeptingenta quatuor. Aquæ ingentes eo anno fuerunt: & Tiberis loca plana urbis inundavit. circa portam Flumentanam etiam collapſa quædam ruinis ſunt. & porta Cœlimontana fulmine icta eſt, muruſq; circa multis locis de cœlo tactus. & Aritiæ & Lanuvii & in Aventino lapidibus pluit. & a Capua nuntiatum eſt, examen veſparum ingens in forum advolaſſe, & in Martis æde conſediſſe. eas collectas cum cura, & igni crematas eſſe. Horum prodigiorum cauſa decemviri libros adire juſſi, & novendiale ſacrum factum. & ſupplicatio indicta eſt, atque urbs luſtrata. Iiſdem diebus ædiculam Victoriæ Virginis prope ædem Victoriæ M. Porcius Cato dedicavit, biennio poſtquam vovit. Eodem anno coloniam Latinam in agrum * Thurinum triumviri deduxerunt, Cn. Manlius Vulſo, L. Apuſtius Fullo, Q. Ælius Tubero, cujus lege deduce-

* al- Tarē tinū

cebatur. tria millia peditum iere, CCC. equites: numerus exiguus pro copia agri. Dari potuere tricena jugera in pedites, ſexagena in equites. Apuſtio auctore tertia pars agri dempta eſt. quo poſtea ſi vellent, novos colonos adſcribere poſſent. vicena jugera pedites, quadragena equites acceperunt.

CAPUT X.

Conſulatum ingenti ambitione petentibus duobus patriciis P. Cornelio Scipione Cn. filio, & L. Quintio fratre T. Quintii, præfertur L. Quintius; atque cum eo plebejus coſ. creatur Cn. Domitius Ænobarbus: Prætores quoque, ædileſque creantur.

INexitu jam annus erat, & ambitio magis, quam unquam alias, exarſerat conſularibus comitiis. multi & potentes petebant patricii, plebeiique, P. Cornelius, Cn. filius, Scipio, qui ex Hiſpania provincia nuper deceſſerat magnis rebus geſtis, & L. Quintius Flaminius, qui claſſi in Græcia præfuerat: & C. Manlius Vulſo: hi patricii. plebeii autem, C. Lælius, Cn. Domitius, C. Livius Salinator, M. Acilius. ſed omnium oculi in Quintium Corneliumque conjecti. nam & in unum locum petebant ambo patricii, & rei militaris gloria recens utrunque commendabat. Cæterum ante omnia certamen accendebant fratres candidatorum, duo clariſſimi ætatis ſuæ imperatores. major gloria Scipionis, & quo major, eo propior invidiæ: Quintii recentior, ut qui eo anno triumphaſſet. Accedebat quod alter decimum jam prope an- 10

num aſſiduus in oculis hominum fuerat. quæ res minus verendos magnos homines ipſa ſatietate facit: conſul iterum poſt devictum Annibalem cenſorque fuerat. in Quintio nova & recentia omnia ad gratiam erant. nihil nec petierat a populo poſt triumphum, nec adeptus erat. Pro fratre germano, non patruele, ſe petere ajebat, pro legato & participe adminiſtrati belli. ſe terra, fratrem mari rem geſſiſſe. * Is obtinuit, ut præferretur candidato, quem Africanus fraterque ducebant: quem Cornelia gens, Cornelio conſule comitia habente, quem tantum præjudicium ſenatus, virum e civitate optimum judicatum, qui matrem Idæam Peſſinunte venientem in urbem acciperet. L. Quintius & Cn. Domitius Ænobarbus COSS. facti. adeo ne in plebejo quidem conſule, cum pro C. Lælio niteretur, Africanus valuit. Poſtero die prætores creati L. Scribonius Libo, M. Fulvius Centumalus, A. Attilius Seranus. M. Bæbius Tamphilus, L. Valerius Tappus, Q. Salonius Sarra. Ædilitas inſignis eo anno fuit M. Æmilii Lepidi, & L. Æmilii Pauli. Multos pecuarios damnarunt: ex ea pecunia clypea inaurata in faſtigio Jovis ædis poſuerunt. porticum unam extra portam Trigeminam, emporio ad Tiberim adjecto: alteram a porta Fontinali ad Martis aram, qua in campum iter eſſet, produxerunt.

* al. His.

C A.

CAPUT XI.

Conſul Minutius, a Liguribus intra ſaltus anguſtias obſeſſus, virtute Numidarum, quos inter auxilia habebat, liberatur.

DIu nihil in Liguribus dignum memoria 11
geſtum erat. extremo ejus anni bis in magnum periculum res adducta eſt. nam & caſtra conſulis oppugnata ægre ſunt defenſa: & non ita multo poſt per ſaltum anguſtum cum duceretur agmen Romanum, ipſas fauces exercitus Ligurum inſedit qua cum exitus non pateret, converſo agmine redire inſtitit conſul. & a tergo fauces ſaltus occupatæ a parte hoſtium erant. Caudinæque cladis memoria non animis modo, ſed prope oculis obverſabatur. Numidas octingentos ferme equites inter auxilia habebat. eorum præfectus conſuli pollicetur, ſe parte utra vellet cum ſuis erupturum tantum uti diceret, utra pars frequentior vicis eſſet. in eos ſe impetum facturum, & nihil prius, quam flammam tectis injecturum. ut is pavor cogeret Ligures excedere ſaltu, quem obſiderent, & diſcurrere ad opem ferendam ſuis. Collaudatum eum conſul ſpe præmiorum onerat. Numidæ equos conſcendunt, & obequitare ſtationibus hoſtium neminem laceſſentes cœperunt. Nihil primo aſpectu contemptius. equi homineſque paululi & graciles: diſcinctus & inermis eques, præterquam quod jacula ſecum portat: equi ſine frænis, deformis ipſe curſus rigida cervice & extento capite currentium. Hunc contemptum de induſtria augentes, labi ex equis, & per ludibrium ſpectaculo eſſe. Itaque qui primo intenti paratique, ſi laceſ-

ferentur, in ſtationibus fuerant, jam iermes, ſedenteſque pars maxima ſpectabant. Numidæ adequitare, dein refugere, ſed propius ſaltum paulatim evehi: velut quos impotentes regendi equi invitos efferrent. poſtremo ſubditis calcaribus per medias ſtationes hoſtium erupere, & in agrum latiorem evecti, omnia propinqua viæ tecta incendunt: proximo deinde vico inferunt ignem: ferro flammaque omnia pervaſtant. Fumus primo conſpectus, deinde clamor trepidantium in vicis auditus, poſtremo ſeniores puerique refugientes tumultum in caſtris fecerunt. itaque, ſine conſilio, ſine imperio pro ſe quiſque currere ad ſua tutanda: momentoque temporis caſtra relicta erant, & obſidione liberatus COS. quo intenderat, pervenit.

CAPUT XII.

Ætoli Nabin, Philippum, & Antiochum ad bellum contra Romanos per legatos accendunt: extemplo concitatus Nabis pacem cum Romanis factam turbat.

12 SEd neque Boji, neque Hiſpani, cum quibus eo anno bellatum erat, tam inimici infeſtique erant Romanis, quam Ætolorum gens. Ii poſt deportatos ex Græcia exercitus primo in ſpe fuerant, & Antiochum in vacuam Europæ poſſeſſionem venturum, nec Philippum, aut Nabin quieturos. ubi nihil uſquam moveri viderunt, agitandum aliquid miſcendumque rati, ne cunctando ſeneſcerent conſilia, concilium Naupactum indixerunt. Ibi Thoas prætor eorum conqueſtus injurias Romanorum, ſtatumque Ætoliæ, quod omnium Græciæ gentium civita-

vitatumque inhonoratiſſimi poſt eam victoriam eſſent, cujus cauſa ipſi fuiſſent, legatos cenſuit circa reges mittendos, qui non ſolum tentarent animos eorum, ſed ſuis quemque ſtimulis moverent ad Romanum bellum. Damocritus ad Nabin, Nicander ad Philippum, Dicæarchus frater prætoris ad Antiochum eſt miſsus. Tyranno Lacedæmonio Damocritus, *ademptis maritimis civitatibus enervatam tyrannidem* dicere: *inde militem, inde naves, navaleſque ſocios habuiſſe. incluſum ſuis prope muris Achaos videre dominantes in Peloponneſo. nunquam habiturum recuperandi ſua occaſionem, ſi eam, qua tum eſſet, pratermiſiſſet. nullum exercitum Romanum in Gracia eſſe: nec propter Gytheum, aut maritimos alios Laconas dignam cauſam exiſtimaturos Romanos, cur legiones in Graciam rurſum tranſmittant.* Hæc ad incitandum animum tyranni dicebantur: ut, cum in Græciam Antiochus trajeciſset, conſcientia violatæ per ſociorum injurias Romanæ amicitiæ, conjungeret ſe cum Antiocho. Et Philippum Nicander haud diſſimili oratione incitabat, erat etiam major orationi materia, quo ex altiore faſtigio rex, quam tyrannus, detractus erat, quoque plures ademptæ res. ad hoc *vetuſta regum Macedonia fama, peragratuſque orbis terrarum victoriis ejus gentis* referebantur. *Et tutum vel incepto, vel eventu ſe conſilium afferre. nam neque, ut ante ſe moveat Philippus, quam Antiochus cum exercitu tranſierit in Graciam, ſuadere: & qui ſine Antiocho adverſus Romanos Ætoloſque tamdiu ſuſtinuerit bellum, ei adjuncto Antiocho, ſociis Ætolis, qui tum graviores hoſtes, quam Romani fuerint, quibus tandem viribus reſiſtere Romanos poſſe?*

Adjicie-

eiebat *de duce Annibale, nato adverſus Romanos hoſte, qui plures & duces & milites eorum occidiſset, quam quot ſupereſsent*. Hæc Philippo Nicander. Alia Dicæarchus Antiocho, & omnium primum *predam de Philippo Romanorum eſse* dicere, *victoriam Ætolorum. & aditum in Greciam Romanis nullos alios, quam Ætolos dediſse: & ad vincendum vires eoſdem prebuiſse. deinde quantas peditum equitumque copias prebituri Antiocho ad bellum eſsent: qua loca terreſtribus copiis, quos portus maritimis*. Tum de Philippo & Nabide libero mendacio abutebatur: paratum utrumque ad rebellandum eſſe, & primam quamque occaſionem recuperandi ea, quæ bello amiſiſſent, arrepturos. Ita par totum ſimul orbem terrarum Ætoli Romanis concitabant bellum. reges tamen aut non moti, aut tardius moti ſunt. Nabis extemplo circa omnes vicos maritimos dimiſit ad ſeditiones in iis miſcendas, & alios principum donis ad ſuam cauſam perduxit, alios pertinaciter in ſocietate Romana manentes occidit: Achæis omnium maritimorum Laconum tuendorum a T. Quintio cura mandata erat. itaque extemplo & ad tyrannum legatos miſerunt, qui admonerent fœderis eum Romani, denuntiarentque, ne pacem, quam tantopere petiſſet, turbaret: & auxilia ad Gytheum, quod jam oppugnabatur a tyranno, & Romam, qui ea nuntiarent, legatos miſerunt. Antiochus rex ea hieme Raphiæ in Phœnice Ptolemæo regi Ægypti filia in matrimonium data, cum Antiochiam ſe recepiſſet, per Ciliciam Tauro monte ſuperato, extremo jam hiemis Epheſum pervenit. inde principio veris, Antiocho filio miſſo in Syriam ad cuſtodiam ultimarum partium re-

13

gni,

gni, ne quid abſente ſe a tergo moveretur: ipſe cum omnibus terreſtribus copiis ad Piſidas, qui circa Sidam incolunt, oppugnandos eſt profectus.

CAPUT XIII.

Legati Romani P. Sulpitius, P. Villius miſſi ad Antiochum, prius Eumenem Pergamum adeunt: hic cupidus belli adverſus Antiochum, Romanos in illum concitat: Sulpitio Pergami ægrotante, Villius, Epheſum veniens cum Annibale, qui ſe Antiocho junxerat, colloquitur.

EO tempore legati Romani P. Sulpitius, & P. Villius, qui ad Antiochum (ſicut ante dictum eſt) miſſi erant, juſſi prius Eumenem adire, Elæam venere: inde Pergamum (ibi regia Eumenis fuit) aſcenderunt. Cupidus belli adverſus Antiochum Eumenes erat: *gravem, ſi pax eſſet, accolam tanto potentiorem regem* credens: *eundem, ſi motum bellum eſſet, non magis parem Romanis fore, quam Philippus fuiſſet: & aut funditus ſublatum iri: aut ſi pax victo daretur, multa illi detracta, ſibi acceſſura: ut facile deinde ſe ab eo ſine ullo Romano auxilio tueri poſſet. etiam ſi quid adverſi caſurum foret, ſatius eſſe Romanis ſociis quamcunque fortunam ſubire, quam ſolum aut imperium pati Antiochi, aut abnuentem vi atque armis cogi.* Ob hæc, quantum auctoritate, quantum conſilio valebat, incitabat Romanos ad bellum. Sulpitius æger Pergami ſubſtitit. Villius cum 14
Piſidiæ bello occupatum eſſe regem audiſſet, Epheſum profectus, dum paucos ibi mo-

moratur dies, dedit operam, ut cum Annibale, qui tum ibi forte erat, ſæpe congrederetur, ut animum ejus & tentaret, ſi qua poſſet, & metum demeret, periculi ei quicquam ab Romanis eſſe. His colloquiis aliud quidem actum nihil eſt: ſecutum tamen ſua ſponte eſt, velut conſilio petitum eſſet, ut vilior ob ea regi Annibal & ſuſpectior ad omnia fieret.

CAPUT XIV.

Sermo, quem qui tradunt in legatione ad Antiochum fuiſſe P. Africanum, referunt, eum cum Annibale Epheſi habuiſſe.

Claudius ſecutus Græcos Acilianos libros, P. Africanum in ea fuiſſe legatione tradit, eumque Epheſi collocutum cum Annibale. & ſermonem etiam unum refert, quo quærenti Africano, *quem fuiſſe maximum imperatorem Annibal crederet*, reſpondiſſe, *Alexandrum Macedonum regem: quod parva manu innumerabiles exercitus fudiſſet: quodque ultimas oras, quas viſere ſupra ſpem humanam eſſet, peragraſſet*. quærenti deinde, *quem ſecundum poneret*, *Pyrrhum* dixiſſe. *caſtra metari primum docuiſſe: ad hoc neminen elegantius loca cepiſſe, præſidia diſpoſuiſſe: artem etiam conciliandi ſibi homines eam habuiſſe, ut Italiæ gentes regis externi, quam populi Romani tandiu principis in ea terra imperium eſſe mallent*. exequenti, *quem tertium duceret*, *haud dubie ſemetipſum* dixiſſe. tum riſum obortum Scipioni, & ſubjeciſſe, *quidnam tu diceres, ſi me viciſſes? tum me vero*, inquit, *& ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante omnes alios imperatores eſſe*, & perplexum

Pa-

Punico aſtu reſponſum, & improviſum aſſentationis genus Scipionem moviſſe, quod e grege ſe imperatorum velut inæſtimabilem ſecreviſſet.

CAPUT XV.

Dum Villius Rom. legatus cum Antiocho congreditur, mors nuntiata Antiochi fil. i colloquium dirimit: interim rex, cum ſecreta conſilia cum Minione amicorum principe agitaſſet, eidem dat negotium diſceptandi cum Romanis legatis: cum altercando nihil profectum eſſet, re ſuſpenſa diſceditur.

Villius ab Epheſo Apameam proceſſit, eo & Antiochus audito Romanorum legatorum adventu occurrit. Apameæ congreſſis diſceptatio eadem ferme fuit, quæ Romæ inter Quintium & legatos regis fuerat. mors nuntiata Antiochi filii regis, quem miſſum paulo ante dixeram in Syriam, diremit colloquia. Magnus luctus in regia fuit, magnumque ejus juvenis deſiderium. id enim jam ſpecimen ſui dederat, ut ſi vita longior contigiſſet, magni juſtique regis in eo indolem fuiſſe appareret. Quo carior acceptiorque omnibus erat, eo mors ejus ſuſpectior fuit: gravem ſucceſſorem eum inſtare ſenectuti ſuæ patrem credentem, per ſpadones quoſdam, talium miniſteriis facinorum acceptos regibus, veneno ſuſtuliſſe. Eam quoque cauſam clandeſtino facinori adjiciebant, quod cum Seleuco filio Lyſimachiam dediſset, Antiocho quam ſimilem daret ſedem, ut procul ab ſe * per honorem eum quoque ablegaret, non habuiſset. Magni tamen luctus ſpecies per aliquot dies regiam tenuit: lega-

* al. honore.

legatuſque Romanus, ne alieno tempo
commodus obverſaretur, Pergamum co
ſit. Epheſum, omiſſo quod inchoavera
lo, rediit. ibi per luctum regia cauſa,
Minione quodam, qui princeps amic
ejus erat, ſecreta conſilia agitavit. N
ignarus omnium externorum, vireſque
mans regis ex rebus in Syria aut Aſi
ſtis, non cauſa modo ſuperiorem eſſe A
chum, quod nihil æqui poſtularent R
ni, ſed bello quoque ſuperaturum cred
Fugienti regi diſceptationem cum leg
ſeu jam experto eam minus proſperam
mœrore recenti confuſo, profectus M
ſe quæ pro cauſa eſſent dicturum, per
ut a Pergamo accerſerentur legati. Jam
16 valuerat Sulpitius: itaque ambo Eph
venerunt. rex a Minione excuſatus: &
ſente eo res agi cœpta eſt. Ibi præpa
oratione Minio: *Specioſo titulo*, inquit
vos Romani Græcarum civitatum liberand
video. ſed facta veſtra orationi non conven
& aliud Antiocho juris ſtatuiſtis, alio ipſi
mini. Qui enim magis Smyrnæi Lampſa
que Græci ſunt, quam Neapolitani & Rh
& Tarentini, a quibus ſtipendium, a q
naves ex fœdere exigitis? Cur Syracuſas
que in alias Siciliæ Græcas urbes prætorem
tannis cum imperio & virgis & ſecuribus
titis? nihil aliud profecto dicatis, quam
ſuperatis vos iis has leges impoſuiſſe. Ean
de Smyrna & Lampſaco, civitatibuſque
Joniæ aut Ætolidis ſunt, cauſam ab A
cho accipite. bello ſuperatas a majoribus
ſtipendiarias ac vectigales factas in antiq
jus repetit. itaque ad hæc ei reſponderi ve
ſi ex æquo diſceptatur, & non belli cauſa
ritur. Ad ea Sulpitius, *Fecit verecunde*,
quit

quit, *Antiochus, qui ſi alia pro cauſa ejus non erant quæ dicerentur, quemlibet iſta, quam ſe, dicere maluit. Quid enim ſimile habet civitatum earum, quas comparaſti, cauſa? Ab Rheginis & Neapolitanis & Tarentinis, ex quo in noſtram venerunt poteſtatem, uno & perpetuo tenore juris ſemper uſurpato, nunquam intermiſſo, quæ ex fœdere debent, exigimus. Poteſne tandem dicere, ut ii populi non per ſe, non per alium quenquam fœdus mutaverint: ſic Aſiæ civitates, ut ſemel venerunt in majorum Antiochi poteſtatem, in perpetua poſſeſſione regni veſtri permanſiſſe? & non alias earum in Philippi, alias in Ptolemæi fuiſſe poteſtates? alias per multos annos nullo ambigente libertatem uſurpaſſe? Nam ſi quod aliquando ſervierunt temporum iniquitate preſſi, jus poſt tot ſæcula aſſerendi eos in ſervitutem facit; quid abeſt, quin actum nobis nihil ſit, quod a Philippo liberavimus Græciam? & repetant poſteri ejus Corinthum, Chalcidem, Demetriadem, & Theſſalorum totam gentem? Sed quid ego cauſam civitatum ago, quam ipſis agentibus & nos, & regem ipſum cognoſcere æquius eſt?* Vocari 17.
deinde civitatum legationes juſſit, præparatas jam ante & inſtructas ab Eumene, qui, quantumcunque virium Antiocho deceſſiſſet, ſuo id acceſſurum regno ducebat. Admiſſi plures, dum ſuas quiſque nunc querelas, nunc poſtulationes inſerit, æqua iniquis miſcentes, e diſceptatione altercationem fecerunt. itaque neque remiſſa ulla re, neque impetrata, æque ac venerant, omnium incerti legati Romam redierunt.

bellandum eſset, nec ne, conſuleretur, ſed ubi, & qua ratione bellum gereretur, *victoriam ſe haud dubiam proponere animo* affirmabat, *ſi in Europam tranſiſset rex, & in aliqua Græciæ parte ſedem bello cepiſset. Jam primum Ætolos, qui umbilicum Græciæ incolerent, in armis eum inventurum, anteſignanos ad aſperrima quæque belli paratos. in duobus velut cornibus Græciæ, Nabin a Peloponneſo concitaturum omnia, repetentem Argivorum urbem, repetentem maritimas civitates, quibus eum depulſum Romani Lacedæmonis muris incluſiſsent: a Macedonia Philippum, ubi primum bellicum cani audiſſet, arma capturum. noſse ſe ſpiritus ejus, noſse animum: ſcire, ferarum modo, quæ clauſtris aut vinculis teneantur, ingentes jamdiu iras eum in pectore volvere. meminiſſe etiam ſe quoties in bello precari omnes deos ſolitus ſit, ut Antiochum ſibi darent adjutorem. cujus voti ſi compos nunc fiat, nullam moram rebellandi facturum. tantum non cunctandum neque ceſsandum eſse. in eo enim victoriam verti, ſi & loca opportuna, & ſocii præoccuparentur. Annibalem quoque ſine mora mittendum in Africam eſſe ad diſtringendos Romanos.* 19
Annibal non adhibitus in conſilium, propter colloquia cum Villio ſuſpectus regi, & in nullo poſtea honore habitus, primo eam contumeliam tacitus tulit: deinde melius eſse ratus, & percunctari cauſam repentinæ alienationis, & purgare ſe tempore apto, quæſita ſimpliciter iracundię cauſa, audítaque: *Pater Amilcar*, inquit, *Antiocho, parvum admodum me, cum ſacrificaret, altaribus admotum jurejurando adegit, nunquam amicum fore populi Romani. ſub hoc ſacramento ſex & XXX. annos militavi: hoc me in pa-*

pace patria mea expulit: hoc patria extorrem in tuam regiam adduxit: hoc duce, ſi tu ſpem meam deſtitueris, ubicunque vires, ubi arma eſſe ſciam, huc veniam toto orbe terrarum quærens aliquos Romanis hoſtes. itaque ſi quibus tuorum meis criminibus apud te creſcere libet, aliam materiam creſcendi ex me quærant. odi, odioque ſum Romanis. id me verum dicere pater Amilcar, & dii teſtes ſunt. proinde cum de bello Romano cogitabis, inter primos Annibalem habeto. ſi qua res te ad pacem compellet, in id conſilium alium, cum quo deliberes, quærito. Non movit modo talis oratio regem, ſed etiam reconciliavit Annibali. Ex conſilio ita diſceſſum eſt, ut bellum gereretur.

CAPUT XVII.

Provinciarum, & exercituum diſtributio.

20 U C 558 Romæ deſtinabant quidem ſermonibus hoſtem Antiochum, ſed nihil dum ad id bellum præter animos parabant. Conſulibus ambobus Italia provincia decreta eſt: ita ut inter ſe compararent, ſortirenturve. uter comitiis ejus anni præeſſet: ad utrum ea non pertineret cura, ut paratus eſſet; ſi quo eum extra Italiam opus eſſet ducere legiones. Huic conſuli permiſſum, ut duas legiones ſcriberet novas, & ſocium ac Latini nominis XX. millia, & equites DCCC. Alteri COS. duæ legiones decretæ, quas L. Cornelius COS. ſuperioris anni habuiſſet, & ſocium ac Latini nominis ex eodem exercitu pedites XV. millia, & equites quingenti. Q. Minutio cum exercitu, quem in Liguribus habebat, prorogatum imperium.

rium. additum in ſupplementum, ut IIII. millia peditum Romanorum ſcriberentur, & CL. equites: & ſociis eodem V. millia peditum imperarentur, CCL. equites. Cn. Domitio extra Italiam, quo ſenatus cenſuiſſet, provincia evenit, L. Quintio Gallia, & comitia habenda. Prætores deinde provincias ſortiti: M. Fulvius Centumalus urbanam, L. Scribonius Libo peregrinam, L. Valerius Tappus Siciliam, Q. Salonius Sarra Sardiniam, M. Bæbius Tamphilus Hiſpaniam citeriorem, A. Attilius Serranus ulteriorem. Sed his duobus primum S. C., deinde plebis etiam ſcito permutatæ provinciæ ſunt. Attilio claſſis & Macedonia, Bæbio Bruttii decreti. Flaminio Fulvioque in Hiſpaniis prorogatum imperium. Bæbio Tamphilo in Bruttios duæ legiones decretæ, quæ priore anno urbanæ fuiſſent: ut & ſociis eodem millia peditum XV. imperarentur, & quingenti equites. A. Attilius triginta naves quinqueremes facere juſſus, & ex navalibus veteres deducere, ſi quæ utiles eſſent, & ſcribere navales ſocios. Et conſuli imperatum, ut ei duo millia ſocium ac Latini nominis, & mille pedites daret Romanos. Hi duo Prr. & duo exercitus, terreſtris navaliſque, adverſus Nabin aperte jam oppugnantem ſocios P. R. dicebantur parari. cæterum legati ad Antiochum miſſi expectabantur, & priuſquam ii rediſſent, vetuerat Cn. Domitium COS. ſenatus ab urbe diſcedere. Prr. Fulvio & Scribonio, quibus ut jus dicerent Romæ, pronvicia erat, negotium datum, ut præter eam claſſem, cui Attilius prefuturus erat, centum quinqueremes pararent.

CAPUT XVIII.

Prodigia procurantur.

PRiuſquam COS. Prætoreſque in provincias proficiſcerentur, ſupplicatio fuit prodigiorum cauſa. Capram ſex hœdos uno fœtu edidiſſe, ex Piceno nuntiatum eſt, & Aretii puerum natum unimanum, Amiterni terra pluiſſe, Formiis portam murumque de cœlo tacta, & (quod maxime terrebat COS. Cn. Domitium) bovem locutum, *Roma*
21 *cave cibi*. Cæterorum prodigiorum cauſa ſupplicatum eſt: bovem cum cura ſervari aliqui aruſpices juſſerunt. Tiberis infeſtiore, quam priore impetu illatus urbi, duos pontes, ædificia multa, maxime circa portam Flumentanam evertit. ſaxum ingens, ſive imbribus, ſive motu terræ leniore, quam ut alioqui ſentiretur, labefactatum, in vicum Jugarium ex Capitolio procidit, & multos oppreſſit. in agris paſſim inundatis pecua ablata: villarum ſtrages facta eſt.

CAPUT XIX.

Q. Minutius contra Ligures rem benegerit.

PRiuſquam L. Quintius COS. in provinciam perveniret, Q. Minutius in agro Piſano cum Liguribus ſignis collatis pugnavit: novem millia hoſtium occidit: cæteros fuſos fugatoſque in caſtra compulit. ea uſque in noctem magno certamine oppugnata defenſaque ſunt. nocte clam profecti Ligures: prima luce Romanus vacua caſtra invaſit. prædæ minus inventum eſt,

quod

quod ſubinde ſpolia agrorum capta domos mittebant. Minutius nihil deinde laxamenti hoſtibus dedit. ex agro Piſano in Ligures profectus, caſtella vicoſque eorum igni ferroque pervaſtavit. ibi præda Etruſca, quæ miſſa a populatoribus fuerat, repletus eſt miles Romanus.

CAPUT XX.

Ad tuendos ſocios, a Nabide Lacedæmoniorum tyranno oppugnatos, mittitur in Græciam cum claſſe Attilius prætor: conſules ambo in Bojos proficiſcuntur.

SUb idem tempus legati ab regibus Romam adverterunt. qui cum nihil, quod 22
ſatis maturam cauſam belli haberet, niſi adverſus Lacedæmonium tyrannum attuliſſent, quem & Achæi legati nuntiabant contra fœdus maritimam oram Laconum oppugnare: Attilius Pr. cum claſſe miſſus eſt in Græciam ad ſocios tuendos. COS. quando nihil ab Antiocho inſtaret, proficiſci ambo in provincias placuit. Domitius ab Arimino, qua proximum fuit: Quintius per Ligures in Bojos venit. Duo conſulum agmina diverſa late agrum hoſtium pervaſtarunt. Primo equites eorum pauci cum præfectis, deinde univerſus ſenatus, poſtremo in quibus aut fortuna aliqua, aut dignitas erat, ad mille quingenti ad COS. transfugerunt.

CAPUT XXI.

Res ſecundæ C. Flaminii, & M. Fulvii in Hiſpania.

ET in utraque Hiſpania eo anno res proſpere geſtæ. nam & C. Flaminius oppidum Litabrum munitum opulentumque vineis expugnavit, & nobilem regulum Corribilonem vivum cepit: & M. Fulvius procoſ. cum duobus exercitibus hoſtium duo ſecunda prælia fecit: oppida duo Hiſpanorum, Veſceliam Holonemque, & caſtella multa expugnavit: alia voluntate ad eum defecerunt. tum in Oretanos progreſſus, & ibi duobus potitus oppidis, Noliba & Cuſibi, ad Tagum amnem ire pergit. Toletum ibi parva urbs erat, ſed loco munita. eam cum oppugnaret, Vectonum magnus exercitus Toletanis ſubſidio venit. cum his ſignis collatis proſpere pugnavit: & fuſis Vectonibus operibus Toletum cepit.

CAPUT XXII.

Allatis rumoribus de motu Antiochi, ad omnes conatus ejus ſe populus Rom. præparat: miſſo in Græciam cum aliis legatis T. Quintio ad tuendos auctoritate ſociorum animos, in Urbe comitia maturantur. Coſs. creantur P. Cornelius Scipio, & Manlius Attilius Glabrio.

23 CÆterum eo tempore minus ea bella, quæ gerebantur, curæ Patribus erant, quam expectatio nondum cœpti cum Antiocho belli. nam etſi per legatos identidem

dem omnia explorabantur: tamen rumores temere ſine ullis auctoribus orti, multa falſa veris miſcebant. inter quæ allatum erat, cum in Ætoliam veniſſet Antiochus, extemplo claſſem eum in Siciliam miſſurum. Itaque ſenatus etſi Pr. Attilium cum claſſe miſerat in Græciam: tamen quia non copiis modo, ſed etiam auctoritate opus erat ad tuendos ſociorum animos, T. Quintium & Cn. Octavium & Cn. Servilium & P. Villium legatos in Græciam miſit: & ut M. Bæbius ex Brutiis ad Tarentum & Brunduſium promoveret legiones, decrevit, ut inde, ſi res poſceret, in Macedoniam trajiceret: & ut M. Fulvius Pr. claſſem navium triginta mitteret ad tuendam Siciliæ oram, & ut cum imperio eſſet, qui claſſem eam duceret: (duxit L. Oppius Salinator, qui priore anno ædilis plebis fuerat) & ut idem Præt. L. Valerio collegæ ſcriberet, *periculum eſſe, ne claſſis regis Antiochi ex Ætolia in Siciliam trjiceret. itaque placere ſenatui, ad eum exercitum quem haberet, tumultuariorum militum ad XII. millia pedites, & quadringentos equites ſcribere eum, quibus oram maritimam provinciæ, quæ vergeret in Græciam, tueri poſſet*. Eum delectum Pr. non ex Sicilia ipſa tantum, ſed etiam ex circumjacentibus inſulis habuit: oppidaque omnia maritima, quę in Græciam verſa erant, pręſidiis firmavit. Addidit alimenta rumoribus adventus Attali, Eumenis fratris: qui nuntiavit, Antiochum regem Helleſpontum cum exercitu tranſiſſe, Ætolos ita ſe parare, ut ſub adventum ejus in armis eſſent. Et Eumeni abſenti, & præſenti Attalo gratiæ actę, & ædes liberę, locus, lautia decreta, & munera data, equi duo, bina

24 equeſtria arma, & vaſa argentea c
pondo, & aurea viginti pondo. Cu
atque alii nuntii bellum inſtare afferre
rem pertinere viſum eſt, COSS. prim
que tempore creari. itaque S.C. factu
ut M. Fulvius Pr. literas extemplo ad
mitteret, quibus certior fieret, ſenat
cere, provincia exercituque tradito l
Romam reverti eum, & ex itinere pr
tere edictum, quo comitia COSS. creai
diceret. Paruit his literis COS. & pr
edicto, Romam venit. Eo quoque ann
gna ambitio fuit, quod Patricii tres in
locum petierunt, P. Cornelius Cn. F. S
qui priore anno repulſam tulerat, & L
nelius Scipio, & Cn. Manlius Vulſo.
pioni ut dilatum viro tali, non negatu
norem appareret, conſulatus datus eſ
ditus ei de plebe collega M. Acilius Gl
Poſtero die Pr. creati L. Æmilius Paulu
Æmilius Lepidus, M. Junius Brutus
Cornelius Mammula, C. Livius, & L
pius. utrique eorum Salinator cogn
erat. Oppius is erat, qui claſſem tr
navium in Siciliam duxerat. Interim
novi magiſtratus ſortirentur provincias
Bæbius a Brunduſio cum omnibus
tranſire in Epirum eſt juſſus, & circa
loniam copias continere: & M. Fulvio
tori urbano, negotium datum eſt, ut
queremes novas quinquaginta faceret
25 populus quidem Romanus ita ſe ad c
conatus Antiochi præparabat.

C

CAPUT XXIII.

Achæi, duce Prætore Philopœmene, non expectata Romana claſſe, ferentes opem Gytheo obſeſſo a Nabide tyranno, infeliciter navali certamine cum Laconibus congrediuntur.

NAbis jam non differebat bellum, ſed ſumma vi Gytheum oppugnabat: & infeſtus Achæis, quod miſerant obſeſſis præſidium, agros eorum vaſtabat. Achæi non antea auſi capeſſere bellum, quam ab Roma revertiſſent legati, ut, quid ſenatui placeret, ſcirent: poſt reditum legatorum, & Sicyonem concilium edixerunt, & legatos ad T. Quintium miſerunt, qui conſilium ab eo peterent. In concilio omnium ad bellum extemplo capeſſendum inclinatæ ſententiæ erant: literæ T. Quintii cunctationem injecerunt, quibus auctor erat prætorem claſſemque Romanam expectandi. Cum principium alii in ſententia permanerent, alii utendum ejus, quem ipſi conſuluiſſent, conſilio cenſerent, multitudo Philopœmenis ſententiam expectabat. Præt. is tum erat, & omnes eo tempore & prudentia & auctoritate anteibat. Is præfatus, *bene comparatam apud Ætolos eſſe, ne Pr., cum de bello conſuluiſſet, ipſe ſententiam diceret; ſtatuere quamprimum ipſos quid vellent*, juſſit. *prætorem decreta eorum cum fide & cura executurum, annixurumque, ut, quantum in conſilio humano poſitum eſſet. nec pacis eos pœniteret, nec belli.* Plus ea oratio momenti ad incitandos ad bellum habuit, quam ſi aperte ſuadendo, cupiditatem res gerendi oſtendiſſet. itaque ingenti

conſenſu bellum decretum eſt: te
ratio adminiſtrandi ejus libera præt
miſſa ſunt. Philopœmen, præterqu
ita Quintio placeret, & ipſe exiſtima
ſem Romanam expectandam, quæ
Gytheum tueri poſſet. ſed metuens
lationem res non pateretur, & non
um ſolum, ſed præſidium quoque m
tuendam urbem amitteretur, naves
26 rum deduxit. Comparaverat & tyra
dicam claſſem ad prohibenda, ſi qua
mari ſummitterentur præſidia, tr
naves, & lembos priſteſque, tradit
claſſe ex fœdere Romanis. harum n
navium agilitatem ut experiretur,
omnia ſatis apta ad certamen eſſent,
ctos in altum quotidie remigem mil
ſimulacris navalis pugnæ exercebat
ratus verti ſpem obſidionis, ſi præſid
tima interclusiſſet. Prætor Achæorun
terreſtrium certaminum arte quemvi
rum imperatorum vel uſu vel ingeni
bat, ita rudis in re navali erat: Arca
terraneus homo, externorum etiam o
niſi quod in Creta præfectus auxilio
litaverat, ignarus. Navis erat quad
vetus, capta annis octoginta ante
Crateri uxorem Nicæam a Naupacto
thum veheret. hujus fama motus, (f
nim nobile in claſſe regia quondam na
deduci ab Ægio putrem jam admod
vetuſtate dilabentem juſſit. Hac tum
ria nave præcedente claſſem, cun
Patrenſis Tiſo præfectus claſſis veh
occurrerunt a Gytheo Laconum na
primo ſtatim incurſu ad novam &
navem vetus, quæ per ſe ipſa o
compagibus aquam acciperet, divu

captique omnes qui in navi erant. cætera claſſis, prætoria nave amiſſa, quantum quæque remis valuit, fugerunt. ipſe Philopœmen in levi piſcatoria nave fugit: nec ante fugæ finem, quam Patras ventum ſit, fecit. Nihil ea res animum militaris viri, & multos experti caſus imminuit: qui contra, ſi in re navali, cujus eſſet ignarus, offendiſſet, eo plus in ea, quorum uſu calleret, ſpei nactus, breve id tyranno gaudium ſe effecturum affirmabat.

CAPUT XXIV.

Nabis tyrannus poſt proſpere commiſſum cum Philopœmene Prætore Achæorum navale prælium, ut terreſtres aditus claudat, ad Eliam caſtra ponit: clam adveniens Philopœmen, caſtrorum caſas temere conſtructas incendit: fugato inde cum terrore hoſte, Laconicum agrum populatur: dum Lacedæmonem, ut tyrannum a Gythei obſidione avertat, ducit exercitum, Gytheum expugnatur.

NAbis cum proſpera elatus re, tum 27
ſpem etiam haud dubiam nactus, nihil jam a mari periculi fore, & terreſtres aditus claudere opportune poſitis præſidiis voluit. tertia parte copiarum ab obſidione Gythei abducta, ad Eliam poſuit caſtra. Imminet is locus & Leucis & Acris: qua videbantur hoſtes exercitum admoturi. Cum ibi ſtativa eſſent, & pauci tabernacula haberent, multitudo alia caſas ex arundinibus textas, fronde, quæ umbram modo præberet, texiſſent; priuſquam in conſpectum hoſtium veniret Philopœmen, nec opinantem eum improviſo genere belli ag-

gredi ſtatuit. Navigia parva in ſtationem occultam agri Argivi contraxit: in ea expeditos milites, cetratos pleroſque cum fundis & jaculis & alio levi genere armaturæ impoſuit. inde litora legens cum ad propinquum caſtris hoſtium promontorium veniſſet, egreſſus callibus notis nocte Eliam pervenit: & ſopitis vigiliibus, ut in nullo propinquo metu, ignem caſis ab omni parte caſtrorum injecit. Multi prius incendio abſumpti ſunt, quam hoſtium adventum ſentirent: & qui ſenſerant, nullam opem ferre potuerunt. ferro flammaque omnia abſumpta. perpauci tamen ex tam ancipiti peſte ad Gytheum in majora caſtra perfugerunt. Ita perculſis hoſtibus, Philopœmen protinus ad depopulandam Tripolim Laconici agri, qui proximus finem Megalopolitarum eſt, duxit: & magna vi pecorum hominumque inde *abrepta*, priuſquam a Gytheo tyrannus *præſidium* agris mitteret, diceſſit. Idem Tegeam exercitu contracto concilioque eodem & *Achæis* & ſociis indicto, in quo & Epirotarum & Acarnanum fuere principes, ſtatuit quoniam ſatis & ſuorum a pudore maritimę ignominię reſtituti animi, & hoſtium conterriti eſſent, ad Lacedæmonem ducere, eo modo uno ratus ab obſidione Gythei hoſtem abduci poſſe. Ad Caryas primum in hoſtium terra poſuit caſtra. Eo ipſe die Gytheum expugnatum eſt, cujus rei ignarus Philopœmen caſtra ad Barboſthenem (mons eſt decem millia paſſuum ab Lacedæmone) promovit.

CA-

CAPUT XXV.

Philopœmen Prætor Achæorum propter ſingularem terreſtrium certaminum artem Nabin Lacedæmoniorum tyrannum inſigni prælio ſuperat.

ET Nabis, recepto Gytheo, cum expedito exercitu inde profectus, cum præter Lacedæmonem aptim duxiſſet, Pyrrhi (quæ vocant) caſtra occupavit: quem peti locum ab Achæis non dubitabat. inde hoſtibus occurrit. Obtinebant autem longo agmine propter anguſtias viæ prope quinque millia paſſuum: cogebatur agmen ab equitibus, & maxime a parte auxiliorum, quod exiſtimabat Philopœmen tyrannum mercenariis militibus, quibus plurimum fideret, a tergo ſuos aggreſſurum. Duæ res ſimul inopinatæ perculerunt eum: una, præoccupatus quem petebat locus: altera, quod primo agmini occurriſſe hoſtem cernebat: ubi cum per loca confragoſa iter eſſet, ſine levis armaturæ præſidio ſigna ferri non videbat poſſe. erat autem Philopœmen præcipue in ducendo agmine 28
locisque capiendis ſolertiæ atque uſus: nec belli tantum temporibus, ſed etiam in pace ad id maxime animum exercuerat. Ubi iter quopiam faceret, & ad difficilem tranſitu ſaltum veniſſet, contemplatus ab omni parte loci naturam, cum ſolus iret, ſecum ipſe agitabat animo: cum comites haberet, ab iis quærebat: *ſi hoſtis eo loco apparuiſſet: quid ſi in fronte, quid ſi ab latere hoc, aut illo, quid ſi a tergo adoriretur, capiendum conſilii foret? poſſet inſtructos recta acie, poſſe inconditum agmen, & tantummodo aptum*

viæ, occurrere. quem locum ipſe capturus eſſet, cogitando aut quærendo exequebatur, aut quot armatis, aut quo genere armorum (plurimum enim intereſſe) uſurus: quo impedimenta, quo ſarcinas, quo turbam inermem rejiceret: quanto ea, aut quali præſidio cuſtodiret: & utrum pergere qua cœpiſſet ire, via, an eam, qua veniſſet, repetere melius eſſet: caſtris quoque quem locum caperet, quantum munimento amplecteretur loci: qua opportuna aquatio: qua pabuli lignorumque copia eſſet: qua poſtero die caſtra moventi tutum maxime iter: quæ forma agminis foret. His curis cogitationibuſque ita ab ineunte ætate animum agitaverat, ut nulla ei nova in tali re cogitatio eſſet. Et tum omnium primum agmen conſtituit: dein Cretenſes auxiliares, & quos Tarentinos vocabant, equites, binos ſecum trahentes equos, ad prima ſigna miſit: & juſſis equitibus ſubſequi, ſuper torrentem, unde aquari poſſent, rupem occupavit. eo impedimenta omnia, & calonum turbam collectam armatis circumdedit, & pro natura loci caſtra communivit. tabernacula ſtatuere in aſpretis, & inæquabili ſolo, difficile erat. Hoſtes quingentos paſſus aberant. ex eodem rivo utrinque cum præſidio levis armaturæ aquati ſunt: & priuſquam, qualia in propinquis caſtris ſolent, contraheretur certamen, nox intervenit. poſtero die apparebat pugnandum pro aquatoribus circa rivum eſſe. nocte in valle a conſpectu hoſtium averſa, quantam multitudinem locus occulere poterat, con-
29 didit cetratorum. Luce orta Cretenſium levis armatura, & Tarentini equites ſuper torrentem prælium commiſerunt. Letemnaſtus Cretenſis popularibus ſuis, equitibus Lycortas Megalopolitanus prerat. Cretenſes

&

& hoſtium auxiliares, equitumque idem genus Tarentini præſidio aquatoribus erant. aliquandiu dubium prælium fuit, ut eodem ex parte utraque hominum genere, & armis paribus, procedente certamine, & numero vicere tyranni auxiliares: & quia ita præceptum a Philomœne præfectis erat, ut modico edito prælio in fugam inclinarent, hoſtemque ad inſidiarum locum pertraherent, efuſe ſecuti fugientes per convallem plerique & vulnerati & interfecti ſunt, priuſquam occultum hoſtem viderent. Cetrati ita, quantum latitudo vallis patiebatur, inſtructi ſederant, ut facile per intervalla ordinum fugientes ſuos acciperent. conſurgunt deinde ipſi integri, recentes, inſtructi, & in hoſtes inordinatos, effuſos, labore etiam & vulneribus feſſos impetum faciunt. nec dubia victoria fuit. extemplo terga dedit tyranni miles, & haud paulo concitatiore curſu, quam ſecutus erat, fugiens in caſtra eſt compulſus. multi cæſi captique in fuga ſunt. & in caſtris quoque foret trepidatum, ni Philopœmen receptui cani juſſiſſet; loca magis confragoſa, & quacumque temere proceſſiſſet, iniqua, quam hoſtem metuens. Inde & ex fortuna pugnæ, & ex ingenio ducis conjectans, in quo tum is pavore eſſet, unum ex auxiliaribus ſpecie transfugæ mittit ad eum, qui pro comperto afferret, Achæos ſtatuiſſe poſtero die ad Eurotam amnem, qui prope ipſis affluit mœnibus, progredi, ut intercluderent iter, ne aut tyrannus, cum vellet, receptum ad urbem haberet, aut commeatus ab urbe in caſtra portarentur: ſimul etiam tentaturus, ſi quorum animi ſolicitari ad defectionem a tyranno poſſent. Non tam fidem dictis perfuga fecit, quam perculſo

CAPUT XXI.

Res ſecunda C. Flaminii, & M. Fulvii in Hiſpania.

ET in utraque Hiſpania eo anno res proſpere geſtæ. nam & C. Flaminius oppidum Litabrum munitum opulentumque vineis expugnavit, & nobilem regulum Corribilonem vivum cepit: & M. Fulvius proconſ. cum duobus exercitibus hoſtium duo ſecunda prælia fecit: oppida duo Hiſpanorum, Veſceliam Holonemque, & caſtella multa expugnavit: alia voluntate ad eum defecerunt. tum in Oretanos progreſſus, & ibi duobus potitus oppidis, Noliba & Cuſibi, ad Tagum amnem ire pergit. Toletum ibi parva urbs erat, ſed loco munita. eam cum oppugnaret, Vectonum magnus exercitus Toletanis ſubſidio venit. cum his ſignis collatis proſpere pugnavit: & fuſis Vectonibus operibus Toletum cepit.

CAPUT XXII.

Allatis rumoribus de motu Antiochi, ad omnes conatus ejus ſe populus Rom. præparat: miſſo in Græciam cum aliis legatis T. Quintio ad tuendos auctoritate ſociorum animos, in Urbe comitia maturantur. Coſs. creantur P. Cornelius Scipio, & Manlius Attilius Glabrio.

23 CÆterum eo tempore minus ea bella, quæ gerebantur, curæ Patribus erant, quam expectatio nondum cœpti cum Antiocho belli. nam etſi per legatos identidem

dem omnia explorabantur: tamen rumores temere ſine ullis auctoribus orti, multa falſa veris miſcebant. inter quæ allatum erat, cum in Ætoliam veniſſet Antiochus, extemplo claſſem eum in Siciliam miſſurum. Itaque ſenatus etſi Pr. Attilium cum claſſe miſerat in Græciam: tamen quia non copiis modo, ſed etiam auctoritate opus erat ad tuendos ſociorum animos, T. Quintium & Cn. Octavium & Cn. Servilium & P. Villium legatos in Græciam miſit: & ut M. Bæbius ex Brutiis ad Tarentum & Brunduſium promoveret legiones, decrevit, ut inde, ſi res poſceret, in Macedoniam trajiceret: & ut M. Fulvius Pr. claſſem navium triginta mitteret ad tuendam Siciliæ oram, & ut cum imperio eſſet, qui claſſem eam duceret: (duxit L. Oppius Salinator, qui priore anno ædilis plebis fuerat) & ut idem Præt. L. Valerio collegæ ſcriberet, *periculum eſſe, ne claſſis regis Antiochi ex Ætolia in Siciliam trjiceret. itaque placere ſenatui, ad eum exercitum quem haberet, tumultuariorum militum ad XII. millia pedites, & quadringentos equites ſcribere eum, quibus oram maritimam provinciæ, qua vergeret in Græciam, tueri poſſet*. Eum delectum Pr. non ex Sicilia ipſa tantum, ſed etiam ex circumjacentibus inſulis habuit: oppidaque omnia maritima, quę in Græciam verſa erant, pręſidiis firmavit. Addidit alimenta rumoribus adventus Attali, Eumenis fratris: qui nuntiavit, Antiochum regem Helleſpontum cum exercitu tranſiſſe, Ætolos ita ſe parare, ut ſub adventum ejus in armis eſſent. Et Eumeni abſenti, & præſenti Attalo gratiæ actę, & ædes liberę, locus, lautia decreta, & munera data, equi duo, bina

24 equeſtria arma, & vaſa argentea centum pondo, & aurea viginti pondo. Cum alii atque alii nuntii bellum inſtare afferrent, ad rem pertinere viſum eſt, COSS. primo quoque tempore creari. itaque S.C. factum eſt, ut M. Fulvius Pr. literas extemplo ad COS. mitteret, quibus certior fieret, ſenatui placere, provincia exercituque tradito legatis, Romam reverti eum, & ex itinere præmittere edictum, quo comitia COSS. creandis ediceret. Paruit his literis COS. & premiſſo edicto, Romam venit. Eo quoque anno magna ambitio fuit, quod Patricii tres in unum locum petierunt, P. Cornelius Cn. F. Scipio, qui priore anno repulſam tulerat, & L. Cornelius Scipio, & Cn. Manlius Vulſo. P. Scipioni ut dilatum viro tali, non negatum honorem appareret, conſulatus datus eſt. additus ei de plebe collega M. Acilius *Glabrio*. Poſtero die Pr. creati L. Æmilius Paulus, M. Æmilius Lepidus, M. Junius Brutus, A. Cornelius Mammula, C. Livius, & L. Oppius. utrique eorum Salinator cognomen erat. Oppius is erat, qui claſſem triginta navium in Siciliam duxerat. Interim dum novi magiſtratus ſortirentur provincias, M. Bæbius a Brunduſio cum omnibus copiis tranſire in Epirum eſt juſſus, & circa Apolloniam copias continere: & M. Fulvio, prætori urbano, negotium datum eſt, ut quinqueremes novas quinquaginta faceret. Et
25 populus quidem Romanus ita ſe ad omnes conatus Antiochi præparabat.

CA-

CAPUT XXIII.

Achæi, duce Prætore Philopœmene, non expectata Romana claſſe, ferentes opem Gytheo obſeſſo a Nabide tyranno, infeliciter navali certamine cum Laconibus congrediuntur.

Nabis jam non differebat bellum, ſed ſumma vi Gytheum oppugnabat: & infeſtus Achæis, quod miſerant obſeſſis præſidium, agros eorum vaſtabat. Achæi non antea auſi capeſſere bellum, quam ab Roma revertiſſent legati, ut, quid ſenatui placeret, ſcirent: poſt reditum legatorum, & Sicyonem concilium edixerunt, & legatos ad T. Quintium miſerunt, qui conſilium ab eo peterent. In concilio omnium ad bellum extemplo capeſſendum inclinatæ ſententiæ erant: literæ T. Quintii cunctationem injecerunt, quibus auctor erat prætorem claſſemque Romanam expectandi. Cum principium alii in ſententia permanerent, alii utendum ejus, quem ipſi conſuluiſſent, conſilio cenſerent, multitudo Philopœmenis ſententiam expectabat. Præt. is tum erat, & omnes eo tempore & prudentia & auctoritate anteibat. Is præfatus, *bene comparatam apud Ætolos eſſe, ne Pr., cum de bello conſuluiſſet, ipſe ſententiam diceret; ſtatuere quamprimum ipſos quid vellent*, juſſit. *prætorem decreta eorum cum fide & cura executurum, annixurumque, ut, quantum in conſilio humano poſitum eſſet, nec pacis eos pœniteret, nec belli.* Plus ea oratio momenti ad incitandos ad bellum habuit, quam ſi aperte ſuadendo, cupiditatem res gerendi oſtendiſſet. itaque ingenti

conſenſu bellum decretum eſt: tempus & ratio adminiſtrandi ejus libera prætori permiſſa ſunt. Philopœmen, præterquam quod ita Quintio placeret, & ipſe exiſtimabat claſſem Romanam expectandam, quæ a mari Gytheum tueri poſſet. ſed metuens, ne dilationem res non pateretur, & non Gytheum ſolum, ſed præſidium quoque miſſum ad tuendam urbem amitteretur, naves Achæo-
26 rum deduxit. Comparaverat & tyrannus modicam claſſem ad prohibenda, ſi qua obſeſſis mari ſummitterentur præſidia, tres tectas naves, & lembos priſteſque, tradita vetere claſſe ex fœdere Romanis. harum novarum navium agilitatem ut experiretur, ſimul ut omnia ſatis apta ad certamen eſſent, provectos in altum quotidie remigem militemque ſimulacris navalis pugnæ exercebat, in eo ratus verti ſpem obſidionis, ſi præſidia maritima interclusiſſet. Prætor Achæorum, ſicut terreſtrium certaminum arte quemvis clarorum imperatorum vel uſu vel ingenio æquabat, ita rudis in re navali erat: Arcas, mediterraneus homo, externorum etiam omnium, niſi quod in Creta præfectus auxiliorum militaverat, ignarus. Navis erat quadriremis vetus, capta annis octoginta ante, cum Crateri uxorem Nicæam a Naupacto Corinthum veheret. hujus fama motus, (fuerat enim nobile in claſſe regia quondam navigium) deduci ab Ægio putrem jam admodum, & vetuſtate dilabentem juſſit. Hac tum prætoria nave præcedente claſſem, cum in ea Patrenſis Tiſo præfectus claſſis veheretur. occurrerunt a Gytheo Laconum naves: & primo ſtatim incurſu ad novam & firmam navem vetus, quæ per ſe ipſa omnibus compagibus aquam acciperet, divulſa eſt:

ca-

captique omnes qui in navi erant. cætera claſſis, prætoria nave amiſſa, quantum quæque remis valuit, fugerunt. ipſe Philopœmen in levi piſcatoria nave fugit: nec ante fugæ finem, quam Patras ventum ſit, fecit. Nihil ea res animum militaris viri, & multos experti caſus imminuit: qui contra, ſi in re navali, cujus eſſet ignarus, offendiſſet, eo plus in ea, quorum uſu calleret, ſpei nactus, breve id tyranno gaudium ſe effecturum affirmabat.

CAPUT XXIV.

Nabis tyrannus poſt proſpere commiſſum cum Philopœmene Prætore Achæorum navale prælium, ut terreſtres aditus claudat, ad Eliam caſtra ponit: clam adveniens Philopœmen, caſtrorum caſas temere conſtructas incendit: fugato inde cum terrore hoſte, Laconicum agrum populatur: dum Lacedæmonem, ut tyrannum a Gythei obſidione avertat, ducit exercitum, Gytheum expugnatur.

NAbis cum proſpera elatus re, tum 27
ſpem etiam haud dubiam nactus, nihil jam a mari periculi fore, & terreſtres aditus claudere opportune poſitis præſidiis voluit. tertia parte copiarum ab obſidione Gythei abducta, ad Eliam poſuit caſtra. Imminet is locus & Leucis & Acris: qua videbantur hoſtes exercitum admoturi. Cum ibi ſtativa eſſent, & pauci tabernacula haberent, multitudo alia caſas ex arundinibus textas, fronde, quæ umbram modo præberet, texiſſent; priuſquam in conſpectum hoſtium veniret Philopœmen, nec opinantem eum improviſo genere belli ag-

gredi ſtatuit. Navigia parva in ſtationem occultam agri Argivi contraxit: in ea expeditos milites, cetratos pleroſque cum fundis & jaculis & alio levi genere armaturæ impoſuit. inde litora legens cum ad propinquum caſtris hoſtium promontorium veniſſet, egreſſus callibus notis nocte Eliam pervenit: & ſopitis vigilibus, ut in nullo propinquo metu, ignem caſis ab omni parte caſtrorum injecit. Multi prius incendio abſumpti ſunt, quam hoſtium adventum ſentirent: & qui ſenſerant, nullam opem ferre potuerunt. ferro flammaque omnia abſumpta. perpauci tamen ex tam ancipiti peſte ad Gytheum in majora caſtra perfugerunt. Ita perculſis hoſtibus, Philopœmen protinus ad depopulandam Tripolim Laconici agri, qui proximus finem Megalopolitarum eſt, duxit: & magna vi pecorum hominumque inde abrepta, priuſquam a Gytheo tyrannus præſidium agris mitteret, diſceſſit. Idem Tegeam exercitu contracto concilioque eodem & Achæis & ſociis indicto, in quo & Epirotarum & Acarnanum fuere principes, ſtatuit quoniam ſatis & ſuorum a pudore maritimę ignominię reſtituti animi, & hoſtium conterriti eſſent, ad Lacedæmonem ducere, eo modo uno ratus ab obſidione Gythei hoſtem abduci poſſe. Ad Caryas primum in hoſtium terra poſuit caſtra. Eo ipſe die Gytheum expugnatum eſt. cujus rei ignarus Philopœmen caſtra ad Barboſthenem (mons eſt decem millia paſſuum ab Lacedæmone) promovit.

CA-

CAPUT XXV.

Philopœmen Prætor Achæorum propter ſingularem terreſtrium certaminum artem Nabin Lacedæmoniorum tyrannum inſigni prælio ſuperat.

ET Nabis, recepto Gytheo, cum expedito exercitu inde profectus, cum præter Lacedæmonem aptim duxiſſet, Pyrrhi (quæ vocant) caſtra occupavit: quem peti locum ab Achæis non dubitabat. inde hoſtibus occurrit. Obtinebant autem longo agmine propter anguſtias viæ prope quinque millia paſſuum: cogebatur agmen ab equitibus, & maxime a parte auxiliorum, quod exiſtimabat Philopœmen tyrannum mercenariis militibus, quibus plurimum fideret, a tergo ſuos aggreſſurum. Duæ res ſimul inopinatæ perculerunt eum: una, præoccupatus quem petebat locus: altera, quod primo agmini occurriſſe hoſtem cernebat: ubi cum per loca confragoſa iter eſſet, ſine levis armaturæ præſidio ſigna ferri non videbat poſſe. erat autem Philopœmen præcipue in ducendo agmine 28
lociſque capiendis ſolertiæ atque uſus: nec belli tantum temporibus, ſed etiam in pace ad id maxime animum exercuerat. Ubi iter quopiam faceret, & ad difficilem tranſitu ſaltum veniſſet, contemplatus ab omni parte loci naturam, cum ſolus iret, ſecum ipſe agitabat animo: cum comites haberet, ab iis quærebat: *ſi hoſtis eo loco apparuiſſet: quid ſi in fronte, quid ſi ab latere hoc, aut illo, quid ſi a tergo adoriretur, capiendum conſilii foret? poſſet inſtructos recta acie, poſſe inconditum agmen, & tantummodo aptum*

& hoſtium auxiliares, equitumque idem genus Tarentini præſidio aquatoribus erant. aliquandiu dubium prælium fuit, ut eodem ex parte utraque hominum genere, & armis paribus, procedente certamine, & numero vicere tyranni auxiliares: & quia ita præceptum a Philomœne præfectis erat, ut modico edito prælio in fugam inclinarent, hoſtemque ad inſidiarum locum pertraherent, efuſe ſecuti fugientes per convallem plerique & vulnerati & interfecti ſunt, priuſquam occultum hoſtem viderent. Cetrati ita, quantum latitudo vallis patiebatur, inſtructi ſederant, ut facile per intervalla ordinum fugientes ſuos acciperent. conſurgunt deinde ipſi integri, recentes, inſtructi, & in hoſtes inordinatos, effuſos, labore etiam & vulneribus feſſos impetum faciunt. nec dubia victoria fuit. extemplo terga dedit tyranni miles, & haud paulo concitatiore curſu, quam ſecutus erat, fugiens in caſtra eſt compulſus. multi cæſi captique in fuga ſunt. & in caſtris quoque foret trepidatum, ni Philopœmen receptui cani juſſiſſet; loca magis confragoſa, & quacumque temere proceſſiſſet, iniqua, quam hoſtem metuens. Inde & ex fortuna pugnæ, & ex ingenio ducis conjectans, in quo tum is pavore eſſet, unum ex auxiliaribus ſpecie transfugæ mittit ad eum, qui pro comperto afferret, Achæos ſtatuiſſe poſtero die ad Eurotam amnem, qui prope ipſis affluit mœnibus, progredi, ut intercluderent iter, ne aut tyrannus, cum vellet, receptum ad urbem haberet, aut commeatus ab urbe in caſtra portarentur: ſimul etiam tentaturus, ſi quorum animi ſolicitari ad defectionem a tyranno poſſent. Non tam fidem dictis perfuga fecit, quam perculſo me-

metu relinquendi caſtra cauſam probabilem præbuit. Poſtero die Pythagoram cum auxiliaribus & equitatu ſtationem agere pro vallo
30 juſſit: ipſe tanquam in aciem cum robore exercitus egreſſus, ſigna ocyus ferri ad urbem juſſit. Philopœmen poſteaquam citatum agmen per anguſtam & proclivem viam duci raptim vidit: equitatum omnem, & Cretenſium auxiliares in ſtationem hoſtium, quæ pro caſtris erat, emittit. Illi ubi hoſtes adeſſe, & a ſuis ſe deſertos viderunt, primo in caſtra recipere ſe conati ſunt; deinde poſteaquam inſtructa acies tota Achęorum admovebatur, metu ne cum ipſis caſtris caperentur, ſequi ſuorum agmen aliquantum prægreſſum inſiſtunt. Extemplo cetrati Achæorum in caſtra impetum faciunt, & diripiunt; cæteri ad perſequendos hoſtes ire pergunt. Erat iter tale, per quod vix tranquillum ab hoſtili metu agmen expediri poſſet. Ut vero ad poſtremos prælium ortum eſt, clamorque terribilis a tergo paventium ad prima ſigna eſt perlatus, pro ſe quiſque armis abjectis in circumjectas itineri ſilvas diffugiunt: momentoque temporis ſtrage armorum ſepta via eſt, maxime haſtis, quæ pleræque adverſæ cadentes, velut vallo objecto iter impediebant. Philopœmen, utcunque poſſent, inſtare & perſequi auxiliaribus juſſis, (utique enim equitibus haud facilem futuram fugam) ipſe gravius agmen via patentiore ad Eurotam amnem deduxit. ibi caſtris ſub occaſum ſolis poſitis, levem armaturam, quam ad perſequendum reliquerat, opperiebatur. qui prima vigilia venerunt, nuntiantes tyrannum cum paucis ad urbem penetraſſe, cæteram multitudinem inermem toto ſparſam vagari ſaltu, corpora curare eos jubet. ipſe ex cætera copia mili-

tum,

tum, qui, quia priores in caſtra venerant, refecti & cibo ſumpto & modica quiete erant, delectos, nihil præter gladios ſecum ferentes extemplo educit, & duarum portarum itineribus, quæ Pheras, quæque Barboſthenem ferunt, eos inſtruxit, qua ex fuga recepturos ſeſe hoſtes credebat. Nec eum opinio fefellit. nam Lacedæmonii, quoad lucis ſuperfuit quicquam, deviis callibus medio ſaltu ſe recipiebant. primo veſpere ut lumina in caſtris hoſtium conſpexere, e regione eorum occultis ſemitis ſe tenuerunt. ubi prætergreſſi ea ſunt, jam tutum rati, in patentes vias deſcenderunt. ibi excepti ab inſidente hoſte, paſſim ita multi cæſi captique ſunt, ut vix quarta pars de toto exercitu evaſerit. Philopœmen, incluſo tyranno in urbem, inſequentes dies prope triginta vaſtandis agris Laconum abſumpſit: debilitatiſque ac prope fractis tyranni viribus, domum rediit, æquantibus eum gloria rerum Achæis imperatori Romano, &, quod ad Laconicum bellum attineret, præferentibus etiam.

CA-

CAPUT XXVI.

T. Quintius cum cæteris legatis, dum ſocias Græciæ civitates circumit, Demetriadem venit: ibi in concilio allocutus Magnetas, quorum principes nonnulli ab Romanis alienati erant, in ſocietate retinet: inde Ætolos ad Antiochum deficientes nequicquam conatus per legatos Athenienſes a fœdere violando revocare, ipſe in Ætoliam proficiſcitur. Ne ejus quidem auctoritate moti Ætoli, de revocando in Græciam Antiocho decretum faciunt.

31 Dum inter Achæos, & tyrannum bellum erat, legati Romanorum circumiere ſociorum urbes; ſoliciti, ne Ætoli partis alicujus animos ad Antiochum avertiſſent, minimum operæ in Achęis adeundis conſumpſerunt: quos, quia Nabidi infeſti erant, ad cætera quoque ſatis fidos cenſebant eſſe. Athenas primum, inde Chalcidem, inde in Theſſaliam iere; allocutique concilio frequenti Theſſalos, Demetriadem iter flexere. eo Magnetum concilium indictum eſt. Accuratior ibi habenda oratio fuit, quod pars principum alienati a Romanis, totique Antiochi, & Ætolorum erant: quia cum reddi filium obſidem Philippo allatum eſſet, ſtipendiumque impoſitum remitti, inter cætera vana allatum erat, Demetriadem quoque ei reddituros Romanos eſſe. id ne fieret, Eurylochus princeps Magnetum, factioniſque ejus quidam omnia novari Ætolorum Antiochique adventu malebant. Adverſus eos ita diſſerendum erat, ne timorem vanum iis demendo, ſpes inciſa Philippum abalienaret, in quo plus

plus ad omnia momenti, quam in Magnetibus eſſet. Illa tantum commemorata, *cum totam Græciam beneficio libertatis obnoxiam Romanis eſſe, tum eam civitatem præcipue. ibi enim non præſidium modo Macedonum fuiſſe, ſed regiam exædificatam: ut præſens ſemper in oculis habendus eſſet dominus. cæterum nequicquam ea facta, ſi Ætoli Antiochum in Philippi regiam adducerent & novus & incognitus pro vetere & experto habendus rex eſſet.* Magnetarchen ſummum magiſtratum vocant. is tum Eurylochus erat, ac poteſtate ea fretus negavit diſſimulandum ſibi & Magnetibus eſſe, quæ fama vulgata de reddenda Demetriade Philippo foret. id ne fieret, omnia & conanda & audenda Magnetibus eſse. & inter dicendi contentionem inconſultius evectus projecit: *tum quoque ſpecie liberam Demetriadem eſſe, re vera omnia ad nutum Romanorum fieri.* Sub hanc vocem fremitus variantis multitudinis fuit, partim aſsentientium, partim indignantium, dicere id auſum eum. Quintius quidem adeo exarſit ira, ut manus ad cœlum tendens, deos teſtes ingrati ac perfidi animi Magnetum invocaret. Hac voce perterritis omnibus, Zeno ex principibus unus, magnæ tum ob eleganter actam vitam auctoritatis, tum quod ſemper Romanorum haud dubie fuerat, ab Quintio legatiſque aliis flens petiït, *ne unius amentiam civitati aſſignarent. ſuo quenque periculo furere. Magnetas non libertatem modo, ſed omnia, quæ hominibus ſancta caraque ſint, T. Quintio & populo Romano debere. nihil quenquam a diis immortalibus precari poſſe, quod non Magnetes ab illis haberent, & in corpora ſua citius per furorem ſævituros, quam ut Romanam amicitiam violarent.* Hujus orationem ſubſecutæ

mul-

32 multitudinis preces ſunt. Eurylochus ex concilio itineribus occultis ad portam, atque inde protinus in Ætoliam profugit. Jam enim, & id magis in dies, Ætoli defectionem nudabant, eoque ipſo forte tempore Thoas princeps gentis, quem miſerant ad Antiochum, redierat: indeque Menippum ſecum adduxerat, regis legatum. qui, priuſquam concilium iis daretur, impleverant omnium aures terreſtres navaleſque copias commemorando, ingentem vim peditum equitumque venire, ex India elephantos accitos: ante omnia, quo maxime moveri credebant multitudinis animos, tantum advehi auri, ut ipſos emere Romanos poſſit. Apparebat, quid ea oratio in concilio motura eſſet. nam & veniſſe eos, & quæ agerent, omnia Romanis legatis deferebantur, & quanquam prope abſciſſa res erat, tamen non ab re eſſe Quintio viſum eſt, ſociorum aliquos legatos intereſſe ei concilio, qui admonerent Romanæ ſocietatis Ætolos, qui vocem liberam mittere adverſus regis legatum auderent. Athenienſes maxime in eam rem idonei viſi ſunt, propter & civitatis dignitatem, & vetuſtam ſocietatem cum Ætolis. ab iis Quintius petiit, ut legatos ad Panætolicum concilium mitterent. Thoas primus in eo concilio renuntiavit legationem. Menippus poſt eum intromiſſus, *optimum fuiſſe omnibus, qui Græciam Aſiamque incolerent*, ait, *integris rebus Philippi potuiſſe intervenire Antiochum. ſua quenque habiturum fuiſſe, neque omnia ſub nutum ditionemque Romanam perventura. nunc quoque*, inquit: *(ſi modo vos quæ inchoaſtis, conſilia conſtantes perducitis ad exitum) poterit diis juvantibus, & Ætolis ſociis, Antiochus quamvis inclinatas Græciæ res reſtituere in priſtinam*

di-

dignitatem. ea autem in libertate poſita eſt, quæ ſuis ſtat viribus, non ex alieno arbitrio pendet. Athenienſes, quibus primis poſt regiam legationem dicendi quæ vellent poteſtas facta eſt, mentione omni regis prætermiſſa, Romanæ ſocietatis Ætolos, meritorumque in univerſam Græciam T. Quintii admonuerunt, *ne temere eam celeritate nimia conſiliorum everterent. Conſilia callida & audacia prima ſpecie læta, tractatu dura, eventu triſtia eſſe. legatos Romanos, & in iis T. Quintium haud procul inde abeſſe. dum integra omnia eſſent, verbis potius de iis, quæ ambigerentur, diſceptarent, quam Aſiam, Europamque adfuneſtum armarent bellum.* Multitudo avida novandi res Antiochi tota erat: & ne admittendos quidem in concilium Romanos cenſebant. principum maxime ſeniores auctoritate obtinuere, ut daretur iis concilium. Hoc decretum Athenienſes cum retuliſſent, eundum in Ætoliam Quintio viſum eſt. aut enim moturum aliquid, aut omnes homines teſtes fore, penes Ætolos belli culpam eſse, Romanos juſta, ac prope neceſsaria ſumpturos arma. Poſteaquam ventum eſt eo, Quintius in concilio orſus a principio ſocietatis Ætolorum cum Romanis, & quoties ab iis fides mota fœderis eſſet, pauca de jure civitatum, de quibus ambigeretur, diſſeruit. *Si quid tamen æqui ſe habere arbitrarentur, quanto eſſe ſatius, Romam mittere legatos, ſeu diſceptare, ſeu rogare ſenatum mallent, quam populum Romanum cum Antiocho,* * *admiſtis Ætolis, non ſine motu magno generis humani, & pernicie Græciæ, dimicare? nec ullos prius cladem ejus belli ſenſuros, quam qui moviſſent.* Hæc nequicquam velut vaticinatus Romanus. Thoas

* al. laniſtis.

dein-

deinde cæterique factionis ejuſdem cum aſſenſu omnium auditi, pervicerunt, ut, ne dilato quidem concilio, & abſentibus Romanis decretum fieret, quo accerſeretur Antiochus ad liberandam Græciam, diſceptandumque inter Ætolos & Romanos. Huic tam ſuperbo decreto addidit propriam contumeliam Damocritus Pr. eorum. nam cum idipſum decretum poſceret eum Quintius, non veritus majeſtatem viri, *aliud in præſentia, quod magis inſtaret, prævertendum ſibi eſſe* dixit: *decretum reſponſumque brevi in Italia, caſtris ſuper ripam Tiberis poſitis, daturum.* tantus furor illo tempore gentem Ætolorum,
34 tantuſque magiſtratus eorum cepit. Quintius legatique Corinthum redierunt. Inde, ut quæque de Antiocho, nihil per ſe ipſi moti, & ſedentes expectare adventum viderentur regis, concilium quidem univerſæ gentis poſt dimiſſos Romanos non habuerunt, per apocletos autem (ita vocant ſanctius concilium: ex delectis conſtat viris) id agitabant, quonam modo res in Græcia novarentur. Inter omnes conſtabat, in civitatibus principes & optimum quenque Romanæ ſocietatis eſſe, & præſenti ſtatu gaudere: multitudinem, & quorum res non ex ſententia ipſorum eſſent, omnia novari velle.

CAPUT XXVII.

Ætoli Demetriadem per Dioclem, adjuvante Eurylocho inde exule, ſuam faciunt.

ÆToli conſilium uno die ſpei quoque non audacis modo, ſed etiam impudentis ceperunt, Demetriadem, Chalcidem, & Lacedæmonem occupandi. Singuli in ſingulas

gulas miſſi ſunt principes, Thoas Chalcidem, Alexamenus Lacedæmonem, Diocles Demetriadem. Hunc exul Eurylochus, de cujus fuga, cauſaque fugæ ante dictum eſt, quia reditus in patriam nulla ſpes alia erat, adjuvit. Literis Eurylochi admoniti propinqui amicique, & qui ejuſdem factionis erant, liberos & conjugem ejus cum ſordida veſte tenentes velamenta ſupplicum concionem frequentem adire jubent, ſingulos univerſoſque obteſtantes, ne inſontem indemnatum conſeneſcere in exilio ſinerent. Et ſimplices homines miſericordia, & improbos ſeditioſque immiſcendi res tumultu Ætolico ſpes movit. pro ſe quiſque revocare jubebant. His præparatis Diocles cum omni equitatu (& erat tunc præfectus equitum) ſpecie reducentis exulem hoſpitem profectus, die ac nocte ingens iter emenſus, cum millia ſex ab urbe abeſſet, luce prima tribus electis turmis, cætera multitudine equitum ſubſequi juſſa, præceſſit. poſteaquam portæ appropinquabat, deſilire omnes ex equis juſſit, & loris ducere equos, itineris maxime modo ſolutis ordinibus, ut comitatus magis præfecti videretur, quam præſidium. Ibi una ex turmis ad portam relicta, ne excludi ſubſequens equitatus poſſet, media urbe ac per forum manu Eurylochum tenens multis occurrentibus gratulantibuſque domum deduxit. mox equitum plena urbs erat, & loca opportuna occupabantur. tum in domos miſſi, qui principes adverſæ factionis interficerent.

CA-

CAPUT XXVIII.

Miſſus ab Ætolis Lacedæmonem Alexamenus cum copiis, ut in ſpeciem ferat auxilium Nabidi contra Achæos, revera, ut, illo occiſo, urbem occupet; tyrannum, obſervato tempore, interficit: cum Ætoli ad prædam verſi eſſent, indignitate permoti Lacedæmonii impetum in illos faciunt: obtruncato Alexameno duce, cæteros quoque cædunt: ſuperveniens Philopœmen ſocietati Achæorum Lacedæmonios adjungit.

35 ITA Demetrias Ætolorum facta eſt. Lacedæmone non urbi vis afferenda, ſed tyrannus dolo capiendus erat: quem ſpoliatum maritimis oppidis a Romanis, tunc intra mœnia etiam Lacedæmonis ab Achæis compulſum, qui occupaſſet occidere, eum totius gratiam rei apud Lacedæmonios laturum. Cauſam mittendi ad eum habuerunt, quod fatigabat precibus, ut auxilia ſibi, cum illis auctoribus rebellaſſet, mitterentur. Mille pedites Alexameno dati ſunt, & triginta delecti ex juventute equites. Iis a Pr. Damocrito in concilio arcano gentis, de quo ante dictum eſt, denuntiatum, *ne ſe ad bellum Achaicum, aut rem ullam, quam ſua quiſque opinione præcipere poſſet, crederent miſſos eſſe. quicquid Alexamenum res moviſſet ſubiti conſilii capere, ad id quamvis inopinatum, temerarium, audax, obedienter exequendum parati eſſent: ac pro eo acciperent, tanquam ad id unum agendum miſſos a domo ſe ſcirent.* Cum his ita præparatis Alexamenus ad tyrannum venit, quem adveniens extemplo ſpei implevit. *Antiochum jam in Europam tranſiſſe: mox in Græcia fore, terras,*

maria armis, viris completurum. non cum Philippo rem eſſe credituros Romanos. numerum iniri peditum, equitum naviumque non poſſe: elephantorum aciem conſpectu ipſo debellaturam. Ætolos toto ſuo exercitu paratos eſſe venire Lacedæmonem, cum res poſcat: ſed frequentes armatos oſtendere advenienti regi voluiſſe. Nabidi quoque & ipſi faciendum eſſe, ut quas haberet copias, non ſineret ſub tectis marceſcere otio: ſed educeret, & in armis decurrere cogeret, ſimul animos acueret, & corpora exerceret, conſuetudine leviorem laborem fore, & comitate ac benignitate ducis etiam non injucundum fieri poſſe. Educi inde frequenter ante urbem in campum ad Eurotam amnem cœpere. Satellites tyranni media fere in acie conſiſtebant. tyrannus cum tribus ſummum equitibus, inter quos plerunque Alexamenus erat, ante ſigna vectabatur, cornua extrema inviſens. in dextero cornu Ætoli erant, & qui ante auxiliares tyranni fuerant, & qui venerant mille cum Alexameno. Fecerat ſibi morem Alexamenus, nunc cum tyranno inter paucos ordines circumeundi, monendique eum quæ in rem eſſe videbantur, nunc in dextrum cornu ad ſuos adequitandi, mox inde, velut imperato quod res popoſciſſet, recipiendi ſe ad tyrannum. Sed quem diem patrando facinori ſtatuerat, eo pauliſper cum tyranno vectatus. cum ad ſuos conceſſiſſet: tum equitibus a domo ſecum miſſis, *Agenda*, inquit, *res eſt, juvenes, audendaque, quam me duce impigre exequi juſſi eſtis. parate animos dextraſque, ne quis in eo, quod me viderit facientem, ceſſet. qui cunctatus fuerit, & ſuum conſilium meo interponet, ſciat ſibi reditum ad penates non eſſe.* Hortor

vor cunctos cepit: & meminerant cum qui-
bus mandatis exiſſent. Tyrannus ab lævo cor-
nu veniebat. Ponere haſtas equites Alexame-
nus jubet, & ſe intueri. colligit & ipſe ani-
mum confuſum tantæ cogitatione rei. poſtea-
quam appropinquabat, impetum facit: &
transfixo equo tyrannum deturbat. jacentem
equites confodiunt. multis fruſtra in loricam
ictibus datis, tandem in nudum corpus vul-
nera pervenerunt, & priuſquam a media acie
36 ſuccurreretur, expiravit. Alexamenus cum
omnibus Ætolis citato gradu ad regiam occu-
pandam pergit. Corporis cuſtodes, cum res
in oculis gereretur, pavor primo cepit: de-
inde poſteaquam abire Ætolorum agmen vi-
dere, concurrunt ad relictum tyranni corpus.
& ſpectatorum turba, ex cuſtodibus vitæ,
mortiſque ultoribus, eſt facta. nec moviſſet
ſe quiſquam, ſi extemplo poſitis armis vocata
in concionem multitudo fuiſſet, & oratio ha-
bita tempori conveniens. Frequentes inde
retenti in armis Ætoli, ſine injuria cujuſ-
quam. ſed, ut oportuit in conſilio fraude cœ-
pto, omnia in maturandam perniciem eo-
rum, qui fecerant, ſunt acta. Dux regia in-
cluſus diem ac noctem in ſcrutandis theſauris
tyranni conſumpſit. Ætoli, velut capta ur-
be, quam liberaſſe videri volebant, in præ-
dam verſi. Simul indignitas rei, ſimul con-
temptus animos Lacedæmoniis ad coeundum
fecit. alii dicere, exturbandos Ætolos, &
libertatem, cum reſtitui videretur, inter-
ceptam repetendam. alii, ut caput agendæ
rei eſſet, regii generis aliquem in ſpeciem
aſſumendum. Laconicus ejus ſtirpis erat puer
admodum, educatus cum liberis tyranni.
eum in equum imponunt, & armis arreptis
Ætolos vagos per urbem cædunt. tum regiam
inva-

invadunt. ibi Alexamenum cum paucis reſiſtentem obtruncant. Ætoli circa Chalciœcon (Minervæ eſt templum æreum) congregati cæduntur. pauci armis abjectis, pars Tegeam, pars Megalopolim perfugiunt. ibi comprehenſi a magiſtratibus, ſub corona venierunt. Philopœmen audita cæde tyranni 37
profectus Lacedæmonem, cum omnia turbata metu inveniſſet, evocatis principibus, & oratione habita, qualis habenda ab Alexameno fuerat, ſocietati Achæorum Lacedæmonios adjunxit: eo etiam facilius, quod ad idem forte tempus A. Attilius cum quatuor & viginti quinqueremibus ad Gytheum acceſſit.

CAPUT XXIX.

Tentantibus Ætolis, duce Thoante, Chalcidem occupare, res non ſuccedit.

IIſdem diebus circa Chalcidem Thoas per Euthymidam principem, pulſum opibus eorum, qui Romanæ ſocietatis erant, poſt T. Quintii legatorumque adventum, & Herodorum Cianum mercatorem, ſed potentem Chalcide propter divitias, præparatis ad proditionem iis qui Euthymidæ factionis erant, nequaquam eandem fortunam, qua Demetrias per Eurylochum occupata erat, habuit. Euthymidas ab Athenis (eum domicilio delegerat locum) Thebas primum, hinc Salganea proceſſit. Herodorus ad Thronium, inde haud procul in Maliaco ſinu duo millia peditum, & Thoas ducentos equites, onerarias leves ad triginta habebat. eas cum ſexcentis peditibus Herodorus trajicere in inſulam Atalantam juſſus, ut inde, cum pedeſtres copias

pias appropinquare jam Aulidi atque Euripo ſenſiſſet, Chalcidem trajiceret. ipſi cæteras copias nocturnis maxime itineribus, quanta poterant celeritate, Chalcidem ducebant.
38 Mictio & Xenoclides, penes quos tum ſumma rerum, pulſo Euthymida, Chalcide erat, ſeu ipſi per ſe ſuſpicati, ſeu indicata re, primo pavidi, nihil uſquam ſpei niſi in fuga ponebant: deinde poſteaquam reſedit terror, & prodi & deſeri non patriam modo, ſed etiam Romanorum ſocietatem cernebant, conſilio. tali animum adjecerunt. Sacrum anniverſarium eo forte tempore Eretriæ Amarinthidis Dianæ erat, quod non popularium modo, ſed Caryſtiorum etiam cœtu celebrabatur. Eo miſerunt qui orarent Eretrienſes Caryſtioſque, *ut & ſuarum fortunarum in eadem inſula geniti miſererentur, & Romanam ſocietatem reſpicerent, ne ſinerent Ætolorum Chalcidem fieri. Eubœam habituros, ſi Chalcidem habuiſſent. graves fuiſſe Macedonas dominos, multo minus tolerabiles futuros Ætolos.* Romanorum maxime reſpectus civitates movit, & virtutem nuper in bello, & in victoria juſtitiam benignitatemque expertas. itaque quod roboris in juventute erat, utraque civitas armavit, miſitque. His tuenda mœnia Chalcidis oppidani cum tradidiſſent; ipſi omnibus copiis tranſgreſſi Euripum ad Salganea poſuerunt caſtra: inde caduceator primum, deinde legati ad Ætolos miſſi percunctatum, *quo ſuo dicto factove ſocii atque amici ad ſe oppugnandos venirent.* Reſpondit Thoas dux Ætolorum, *non ad oppugnandos, ſed ad liberandos ab Romanis venire ſeſe. ſplendidiore nunc eos catena, ſed multo graviore vinctos eſſe, quam cum præſidium Macedonum in arce habuiſſent. Se vero negare*

Chal.

Chalcidenſes aut ſervire ulli, aut præſidio cujuſquam egere. Ita digreſſi ex colloquio legati ad ſuos. Thoas & Ætoli, ut qui ſpem omnem in eo, ut improviſo opprimerent, habuiſſent, ad juſtum bellum oppugnationemque urbis, mari ac terra munitæ, haudquaquam pares domum rediere. Euthymidas poſteaquam caſtra popularium ad Salganea eſſe, profectoſque Ætolos audivit, & ipſe a Thebis Athenas rediit. & Herodorus cum per aliquot dies intentus ab Atalanta ſignum nequicquam expectaſſet: miſſa ſpeculatoria nave, ut, quid moræ eſſet, ſciret, poſteaquam rem omiſſam a ſociis vidit, Thronium, unde venerat, repetit.

CAPUT XXX.

Quintius, relicto Chalcide præſidio, Demetriadem, ab Ætolis opera Eurilochi exulis occupatam, contendit. cum tentaſſet Magnetas ad populi Romani ſocietatem repetendam pertrahere, irrito incœpto diſcedit.

QUintius quoque his auditis a Corintho veniens navibus, in Chalcidis Euripo Eumeni regi occurrit. placuit quingentos milites præſidii cauſa relinqui Chalcide ab Eumene rege, ipſum Athenas ire. 39
Quintius quo profectus erat, Demetriadem contendit, ratus Chalcidem liberatam momenti aliquid apud Magnetas ad repetendam ſocietatem Romanam facturam. & ut præſidii aliquid eſſet ſuæ partis hominibus, Eunomo Pr. Theſſalorum ſcripſit, ut armaret juventutem, & Villium ad Demetriadem præmiſit ad tentandos animos: non aliter, niſi pars aliqua inclinaret ad reſpe-

ctum priſtinæ ſocietatis, rem aggreſſurus. Villius quinqueremi nave oſtium portus eſt invectus. Eo multitudo Magnetum omnis cum ſe effudiſſet, quæſivit Villius, *utrum ad amicos, an ad hoſtes ſeſe veniſſe mallent*. Reſpondit Magnetarches Eurylochus, *ad amicos veniſſe eum: ſed abſtineret portu, & ſineret Magnetas in concordia & libertate eſſe: nec per colloquii ſpeciem multitudinem ſolicitaret*. Altercatio inde, non ſermo fuit, cum Romanus ut ingratos increparet Magnetas, imminenteſq; prædiceret clades; multitudo obſtreperet, nunc ſenatum, nunc Quintium accuſando. Ita irrito incœpto Villius ad Quintium ſeſe recepit. At Quintius, nuntio ad Pr. miſſo, ut reduceret domum copias, ipſe navibus Corinthum rediit.

CAPUT XXXI.

Conſulum alter Domitius cum Bojis, alter Quintius cum Liguribus e ſententia rem gerunt: Vibonem colonia deducitur: ingens terræmotus, & incendium Romæ exoritur.

ABſtulerunt me velut de ſpatio Græciæ
40 res immiſtæ Romanis, non quia ipſas operæ pretium eſset perſcribere: ſed quia cauſæ fuerunt cum Antiocho belli. COSS. deſignatis (inde namque diverteram) L. Quintius, & Cn. Domitius COSS. in provincias profecti ſunt; Quintius in Ligures, Domitius adverſus Bojos. Boji quieverunt, atque etiam ſenatus eorum cum liberis, & præfecti cum equitatu (ſumma omnium mille & quingenti) COS. dediderunt ſeſe. Ab altero COS. ager Ligurum late eſt vaſtatus, caſtellaque aliquot capta: unde non

præ-

præda modo omnis generis cum captivis parta, ſed recepti quoque aliquot cives ſociique, qui in hoſtium poteſtate fuerant. Eodem hoc anno Vibonem colonia deducta eſt ex S. C. plebiſque ſcito. tria millia & ſeptingenti pedites ierunt, trecenti equites. triumviri deduxerunt eos Q. Nævius, M. Minutius, M. Furius Craſſipes, quinadena jugera agri data in ſingulos pedites ſunt; duplex equitibus. Bruttiorum proxime fuerat ager. Bruttii ceperant de Græcis. Romæ per idem tempus duo maximi fuerunt terrores, diutior alter, ſed ſegnior, terra dies duodequadraginta movit. per totidem dies feriæ in ſolicitudine ac metu fuere. in triduum ejus rei cauſa ſupplicatio habita eſt. alter non pavor vanus, ſed vera multorum clades fuit. incendio a foro Boario orto diem noctemque ædificia in Tiberim verſa arſere, tabernæque omnes cum magni pretii mercibus conflagraverunt.

CAPUT XXXII.

Creſcente in dies fama, ſimulque Patribus cura de Antiochi bello, provinciæ novis magiſtratibus decernuntur: duæ ædes Jovi in Capitolio dedicantur: multi fæneratores damnati multantur.

JAm fere in exitu annus erat, & in dies 41
magis fama, de Antiochi bello & cura Patribus creſcebat. itaque de provinciis magiſtratuum deſignatorum, quo intentiores eſſent omnes, agitari cœptum eſt. Decrevere, ut COSS. Italia, & quo ſenatus cenſuiſſet, (jam eſſe bellum adverſus Antiochum regem omnes ſciebant) provinciæ eſſent, cujus ea ſors eſſet, quatuor millia

peditum civium Romanorum, & trecenti equites, ſex millia ſocium Latini nominis cum quadringentis equitibus ſunt decreta. eorum delectum habere L. Quintius COS. juſſus, ne quid moraretur, quominus COS. novus, quo ſenatus cenſuiſset, extemplo proficiſci poſſet. Item de provinciis prætorum decretum eſt, prima ut ſors duæ, urbana peregrinaque juriſdictio eſset: ſecunda Bruttii; tertia claſſis, ut navigaret quo ſenatus cenſuiſset: quarta Sicilia: quinta Sardinia: ſexta Hiſpania ulterior. Imperatum præterea L. Quintio COS. eſt, ut duas legiones civium Romanorum novas conſcriberet, & ſocium ac Latini nominis viginti millia peditum, & octingentos equites. eum exercitum prætori, cui Bruttii provincia eveniſset decreverunt. Ædes duæ Jovi eo anno in Capitolio dedicatæ ſunt. Voverat L. Furius Purpureo Prætor Gallico bello unam, alteram COS. Dedicavit Q. Martius Ralla duumvir. Judicia in fœneratores eo anno multa ſevere ſunt facta, accuſantibus privatos ædilibus curulibus, M. Tuccio, & P. Junio Bruto. de multa damnatorum quadrigæ inauratæ in Capitolio poſitæ in cella Jovis ſupra faſtigium ædiculæ, & XII. clypea inaurata. & iidem porticum extra portam Trigeminam inter lignarios fecerunt.

CA-

CAPUT XXXIII.

Antiochus ratus propter Demetriadis defectionem ab Romanis, maturandam in Græciam profectionem; rejecto, ſuadente Thoante Ætolo, conſilio de mittendo in Africam Annibale ad ſollicitandos Carthaginienſes ad rebellandum, ex Aſia ſolvit, & claſſe Demetriadem venit.

INtentis in apparatum novi belli Romanis, 42
ne ab Antiocho quidem ceſſabatur. Tres
eum civitates tenebant, Smyrna, & Alexandria Troas, & Lampſacus: quas neque vi expugnare ad eam diem poterat, neque conditionibus in amicitiam perlicere: neque a tergo relinquere, trajiciens ipſe in Europam, volebat. Tenuit eum & de Annibale deliberatio: & primo naves apertæ, quas cum eo miſſurus in Africam fuerat, moratæ ſunt: deinde an omnino mittendus eſſet, conſultatio mota eſt, maxime a Thoante Ætolo, qui, omnibus in Græcia tumultu completis, Demetriadem aſſerebat in poteſtate eſſe: & quibus mendaciis de rege, multiplicando verbis copias ejus, erexerat multorum in Græcia animos, iiſdem & regis ſpem inflabat, omnium votis eum accerſiri, concurſum ad litora futurum, * unde claſſem regiam proſpexiſſent.
* al. ubi.

Hic idem auſus de Annibale eſt movere ſententiam prope jam certam regis. nam *neque dimittendam partem navium a claſſe regia* cenſebat, *neque ſi mittendæ naves forent, minus quempiam ei claſſi, quam Annibalem, præficiendum. Exulem illum, & Pœnum eſſe, cui mille in dies nova conſilia vel fortuna ſua, vel ingenium poſſit facere: & i-*

pſam eam gloriam belli, qua velut dote Annibal concilietur, nimiam in præfecto regio eſſe. regem conſpici, regem unum ducem, unum imperatorem videri debere. Si claſſem, ſi exercitum amittat Annibal, idem damni fore, ac ſi per alium ducem amittantur. ſi quid proſpere eveniat, Annibalis eam, non Antiochi gloriam fore. Si vero univerſo bello vincendi Romanos fortuna detur, quam ſpem eſſe, ſub rege victurum Annibalem uni ſubjectum, qui patriam prope non tulerit? non ita ſe a juventa eum geſſiſſe, ſpe animoque complexum orbis terrarum imperium, ut in ſenectute dominum laturus videatur. Nihil opus eſſe regi Annibale duce, comite & conſiliario eodem ad bellum uti poſſe. modicum fructum ex ingenio tali neque gravem neque inutilem fore. ſi ſumma petantur, & dantem & accipientem prægravatura. Nulla ingenia tam prona ad invi-
43 diam ſunt, quam eorum qui genus ac fortunam ſuam animis non æquant: quia virtutem & bonum alienum oderunt. Extemplo conſilium mittendi Annibalis, quod unum in principio belli utiliter cogitatum erat, abjectum eſt. Demetriadis maxime defectione ab Romanis ad Aetolos elatus, non ultra differre profectionem in Græciam conſtituit. Priuſquam ſolveret naves, Ilium a mari aſcendit, ut Minervæ ſacrificaret. Inde ad claſſem regreſſus, proficiſcitur XL. tectis navibus, apertis LX. & ducentæ onerariæ cum omnis generis commeatu, bellicoque alio apparatu ſequebantur. Imbrum primo inſulam tenuit, inde Scyathum trajecit. ibi collectis in alto quæ diſſipatæ erant, navibus, ad Pteleum primum continentis venit. ibi Eurylochus ei Magnetarches, principeſque Magnetum ab Demetriade occurre-

currerunt, quorum frequentia lætus, die poſtero in urbis portum navibus eſt invectus. Copias haud procul inde expoſuit. X. millia peditum fuere, & quingenti equites, ſex elephanti: vix ad Græciam nudam occupandam ſatis copiarum, nedum ad ſuſtinendum Romanum bellum.

CAPUT XXXIV.

Antiochus Lamiam ad Ætolorum concilium veniens, excuſata paucitate copiarum, quas in Græciam ſecum adduxit, magna in ſpem jactat.

ÆTOLI, poſteaquam Demetriadem veniſſe Antiochum allatum eſt, concilio indicto, decretum, quo accerſerent eum, fecerunt. Jam profectus ab Demetriade rex, quia ita decreturos ſciebat, Phalaram in ſinum Maliacum proceſſerat. inde decreto accepto Lamiam venit, exceptus ingenti favore multitudinis cum plauſibus clamoribuſque, & quibus aliis lætitia effuſa vulgi ſignificatur. In concilium ut ventum eſt, ægre a Phanea prætore principibuſque aliis introductus, facto ſilentio rex dicere orſus. Prima ejus oratio fuit excuſantis, *quod tanto minoribus ſpe atque opinione omnium copiis veniſſet. Id ſua impenſa erga eos voluntatis maximum debere indicium eſſe, quod nec paratus ſatis ulla re, & tempore ad navigandum immaturo, vocantibus legatis eorum haud gravate obſecutus eſſet, crediſſetque, cum ſe vidiſſent Ætoli, omnia vel in ſe uno poſita præſidia exiſtimaturos eſſe. Cæterum eorum quoque ſe, quorum expectatio deſtituta in præſentia videatur, ſpem abunde expleturum. nam ſimul primum anni tempus* 44

navigabile præbuiſſet mare, omnem Græciam ſe armis, viris, equis, omnem oram maritimam claſſibus completurum. nec impenſæ, nec labori, nec periculo parſurum, donec depulſo cervicibus eorum imperio Romano, liberam vere Græciam, atque in ea principes Ætolos feciſſet. cum exercitibus commeatus quoque omnis generis ex Aſia venturos. in præſentia curæ eſse Ætolis debere, ut copia frumenti ſuis, & annona tolerabilis rerum aliarum ſuppeditetur. In hanc ſententiam rex cum magno omnium
45 aſsenſu locutus diſceſſit.

CAPUT XXXV.

Poſt diſceſſum Antiochi e concilio Ætolorum, oritur contentio inter Phaneam, & Thoantem gentis principes, quorum alter conciliatore pacis cum Romanis, alter belli duce potius utendum Antiocho cenſet: tandem rex Imperator dictus, ad Chalcidem tentandam proficiſcitur; fruſtra ſolicitatis per Ætolorum colloquium Chalcidenſibus, non recipitur.

Poſt diſceſſum regis inter duos principes Ætolorum, Phaneam & Thoantem, contentio fuit. Phaneas *reconciliatore pacis, & diſceptatore de iis quæ in controverſia cum populo Romano eſsent, utendum potius Antiocho* cenſebat, *quam duce belli. Adventum ejus & majeſtatem ad verecundiam faciendam Romanis vim majorem habituram, quam arma. Multa homines, ne bellare neceſse ſit, voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non poſſint. Thoas* negare, *paci ſtudere Phaneam: ſed diſcutere apparatum belli velle, ut tædio & impetus elangue-*

ſcat

ſcat regis, & Romani tempus ad comparandum
habeant. Nihil enim æqui ab Romanis impetrari
poſſe, toties legationibus miſſis Romam, toties
cum ipſo Quintio diſceptando ſatis expertum eſſe;
nec niſi abſciſſa omni ſpe, auxilium Antiochi
imploraturos fuiſſe. quo celerius ſpe omnium
oblato, non eſſe elangueſcendum: ſed orandum
potius regem, ut quoniam, quod maximum fue-
rit, ipſe vindex Græciæ venerit, copias quoque
terreſtres navaleſque accerſat. armatum re-
gem aliquid impetraturum, inermem non pro
Ætolis modo; ſed ne pro ſe quidem ipſo mo-
menti ullius futurum apud Romanos. Hæc
vicit ſententia, imperatoremque regem ap-
pellandum cenſuerunt, & XXX. principes,
cum quibus, ſi qua vellet, conſultaret,
delegerunt. Ita dimiſſo concilio, multitu- 46
do omnis in ſuas civitates dilapſa eſt. Rex
poſtero die cum Apocletis eorum, unde
bellum ordiretur, conſultabat. optimum
viſum eſt, Chalcidem fruſtra nuper ab Æ-
tolis tentatam primum aggredi, & celerita-
te in eam rem magis, quam magno conatu &
apparatu opus eſſe. Itaque cum mille pediti-
bus rex, qui ab Demetriade ſecuti erant,
profectus per Phocidem eſt. & alio itinere
principes Ætoli, juniorum paucis evocatis,
ad Chæroneam occurrerunt, & X. conſtra-
tis navibus ſecuti ſunt. Rex ad Salganea ca-
ſtris poſitis, navibus ipſe cum princi-
pibus Ætolorum Euripum trajecit. & cum
haud procul portu egreſſus eſſet, magiſtratus
quoque Chalcidenſium, & principes ante
portam proceſſerunt. pauci utrinque ad col-
loquium congreſſi ſunt. Ætoli magnopere
ſuadere, *ut ſalva Romanorum amicitia regem*
quoque aſſumerent ſocium atque amicum. Ne-
que enim eum inferendi belli, ſed liberandæ

Græciæ cauſa in Europam trajeciſſe; liberandæ vero re, non verbis & ſimulatione, quod feciſſent Romani. Nihil autem utilius Græciæ civitatibus eſſe, quam utranque complecti amicitiam. ita enim ab utriuſque injuria tutam alterius ſemper præſidio, & fiducia fore. nam ſi non recepiſſent regem, viderent, quid patiendum iis exemplo foret: cum Romanorum procul auxilium, hoſtis Antiochus, cui reſiſtere viribus ſuis non poſſent, ante portas eſſet. Ad hæc Mictio unus ex principibus, *mirari ſe* dixit, *ad quos liberandos Antiochus relicto regno ſuo in Europam trajeciſſet. nullam enim civitatem ſe in Græcia noſſe, quæ aut præſidium habeat, aut ſtipendium Romanis pendat, aut fœdere iniquo alligata, quas nolit leges patiatur. itaque Chalcidenſes neque vindice libertatis ullo egere, cum liberi ſint, neque præſidio, cum pacem ejuſdem P. R. beneficio & libertatem habeant. Amicitiam regis non aſpernari, neque ipſorum Ætolorum. id primum eos pro amicis facturos, ſi inſula excedant atque abeant. nam ipſis certum eſſe, non modo non recipere mœnibus, ſed ne ſocietatem quidem ullam paciſci, niſi ex auctoritate Romanorum.*

CA-

CAPUT XXXVI.

Antiochus, & Ætoli, fruſtra tentatis Chalcidenſibus, alias Græciæ gentes conantur ab Romanis avertere: pertracto in ſuam ſocietatem Aminandro rege Athamanum, Achæos quoque ſolicitant per legatos; adverſus quos coram reſpondente T. Quintio, Achæi in fide erga Romanos perſtant.

HÆc renuntiata regi ad naves, ubi reſtiterat, cum eſſent, in præſentia (neque 47
enim iis venerat copiis, ut vi agere quicquam poſſet) reverti Demetriadem placuit: ibi, quoniam primum inane incœptum evaſiſſet, conſultare cum Ætolis rex, quid deinde fieret. Placuit Achæos & Aminandrum regem Athamanum tentare: Bœotiorum gentem averſam ab Romanis jam inde a Brachilæ morte, & quę ſecuta eam fuerant, cenſebant. Achęorum Philopœmenem principem æmulatione gloriæ in bello Laconum, infeſtum inviſumque eſſe Quintio credebant. Aminander uxorem Apamiam filiam Alexandri cujuſdam Megalopolitani habebat, qui ſe oriundum a Magno Alexandro ferens, filiis duobus Philippum atque Alexandrum, & filiæ Apamiam nomina impoſuerat, quam regiis inclytam nuptiis major ex fratribus Philippus ſecutus in Athamaniam fuerat. Hunc forte ingenio vanum Ætoli & Antiochus impulerant in ſpem quod is vere regum ſtirpis eſſet, regni Macedoniæ, ſi Aminandrum Athamaneſq; Antiocho conjunxiſſet. & ea vanitas promiſſorum non apud Philippum modo, ſed etiam apud Aminandrum valuit. In Achaja legatis Antiochi Ætolorumque coram T. Quintio Ægii 48
da-

datum eſt concilium Antiochi legatus prior, quam Ætoli, eſt auditus. Is, ut pleriq; , quos opes regię alunt, vaniloquus, maria terraſq; inani ſonitu verborum complevit. *Equitum innumerabilem vim trajici Helleſponto in Europam, partim loricatos, quos cataphractos vocant, partim ſagittis ex equo utentes, & a quo nihil ſatis tecti ſit, averſos refugiente equo certius figentes.* His equeſtribus copiis quanquam vel totius Europæ exercitus in unum coacti obrui poſſent, adjiciebat multiplices copias peditum, & nominibus quoque gentium vix fando auditis terrebat: *Dahas, Medos, Elymaoſque, & Cadduſios* appellans. *Navalium vero copiarum, quas nulli portus capere in Gracia poſſent, dextrum cornu Sidonios, & Tyrios, ſiniſtrum Aradios, & ex Pamphylia Sidetas tenere, quas gentes nulla unquam nec arte, nec virtute navali aquaſſent. Jam pecuniam, jam alios belli apparatus referre ſupervacaneum eſſe. ſcire ipſos, abundaſſe ſemper auro regna Aſia. Itaque non cum Philippo, nec Annibale rem futuram Romanis, principe altero civitatis, altero Macedonia tantum regni finibus incluſo, ſed cum magno Aſia totius, partiſque Europa rege. Eum tamen, quanquam ab ultimis orientis terminis ad liberandam Graciam veniat, nihil poſtulare ab Achais, in quo fides eorum adverſus Romanos priores ſocios atque amicos ladatur. non enim ut ſecum adverſus eos arma capiant, ſed ut neutri parti ſeſe conjungant, petere: pacem utrique parti, quod medios deceat amicos, optent: bello ſe non interponant.* Idem ferme & Aetolorum legatus Archidamus petiit, *ut qua facillima & tutiſſima eſſet, quietem praſtarent, ſpectatoreſque belli, fortunarum alinarum eventum ſine ullo diſcrimine rerum ſuarum opperirentur.* Provectus deinde

eſt

eſt intemperantia linguæ in maledicta, nunc communiter Romanorum, nunc proprie ipſius Quintii, ingratos appellans, & exprobrans non victoriam modo de Philippo virtute Ætolorum partam, ſed etiam ſalutem: ipſumque & exercitum ſua opera ſervatos. *Quo enim illum unquam imperatoris functum officio eſſe? auſpicantem immolantemque, & vota nuncupantem ſacrificuli vatis modo in acie vidiſſe, cum ipſe corpus ſuum pro eo telis hoſtium objiceret.* Ad ea Quintius: *Coram quibus magis, quam apud quos verba faceret*, dicere, *Archidamum rationem habuiſſe. Achaos enim probe ſcire, Ætolorum omnem ferociam in verbis, non in factis eſſe; & in conciliis magis concionibuſque, quam in acie apparere. itaque parvi Achaorum exiſtimationem, quibus notos eſſe ſe ſcirent, feciſſe; legatis regis, & per eos abſenti regi eum ſe jactaſſe. Quod ſi quis antea ignoraſſet, qua res Antiochum & Ætolos conjunxiſſet, ex legatorum ſermone potuiſſe apparere, mentiendo invicem, jactandoque vires quas non haberent, inflaſſe vana ſpe, atque inflatos eſſe, dum ii ab ſe Philippum victum, ſua virtute protectos Romanos, & qua modo audiebatis, narrant: vos cateraſque civitates & gentes ſuam ſectam eſſe ſecuturos: res contra peditum equitumque nubes jactat, & conſternit maria ſuis claſſibus. Eſt autem res ſimillima cœna Chalcidenſis hoſpitis mei, hominis & boni, & ſciti convivatoris, apud quem ſolſtitiali tempore comiter accepti, cum miraremur, unde illi eo tempore anni tam multa & varia venatio: homo non quam iſti ſunt glorioſus, renidens, condimentis ait varietatem illam, & ſpeciem ferina carnis ex manſueto ſue factam. Hoc dici apte in copias regis, qua paulo ante jactata ſint, poſſe. varia enim genera armorum,* 49

&

*& multa nomina gentium inauditarum, Dahas, & Medos, & Cadduſios, & Elymæos, Syros omnes eſſe: haud paulo mancipiorum melius, propter ſervilia ingenia, quam militum, genus. Et utinam ſubjicere oculis veſtris Achai poſſem concurſationem regis magni ab Demetriade nunc Lamiam in concilium Ætolorum, nunc Chalcidem. videretis vix duarum male plenarum legiuncularum inſtar in caſtris regis: videretis regem nunc mendicantem prope frumentum ab Ætolis, quod militi admetiatur: nunc mutuas pecunias fœnore in ſtipendium quærentem: nunc ad portas Chalcidis ſtantem: & mox inde excluſum, nihil aliud, quam Aulide atque Euripo ſpectatis, in Ætoliam redeuntem. Male crediderunt & Antiochus Ætolis, & Ætoli regiæ vanitati. quo minus vos decipi debetis, ſed experta * potius ſpectataque Romanorum fidei credere. Nam quod optimum eſſe dicant, non *interponi vos bello, nihil tam vanum, imo tam alienum rebus veſtris eſt. quippe ſine gratia, ſine dignitate præmium victoris eritis.* Nec abſurde adverſus utrosque reſpondiſſe viſus eſt: & facile erat orationem apud faventes æquis auribus accipi. nulla enim nec diſceptatio,

50 nec dubitatio fuit, quin omnes, eoſdem genti Achæorum hoſtes & amicos, quos populus Rom. cenſuiſſet, judicarent: bellumque & Antiocho & Ætolis nuntiari juberent. Auxilia etiam, quo cenſuit Quintius, quingentorum militum Chalcidem, quingentorum Piræeum extemplo miſerunt. Erat enim haud procul ſeditione Athenis res, trahentibus ad Antiochum quibuſdam ſpe largitionum venalem pretio multitudinem, donec ab iis, qui Romanæ partis erant, Quintius eſt accitus, & accuſante Leonte quodam Apollodorus auctor defectionis damnatus,

*al. toties.
*al. interponendi.

tus, atque in exilium eſt ejectus. Et ab Achæis quidem cum triſti reſponſo legatio ad regem rediit. Bœoti nihil certi reſponderunt. Cum Antiochus in Bœotiam veniſſet, tum, quid ſibi faciundum eſſet, ſe deliberaturos eſſe.

CAPUT XXXVII.

Antiochus, Chalcide, & Euripo potius, totam deinde Eubœam in ſuam poteſtatem redigit.

Antiochus cum ad Chalcidis præſidium & Achæos & Eumonem regem miſiſſe audiſſet: maturandum ratus, ut & prævenirent ſui, & venientes, ſi poſſent, exciperent; Menippum cum tribus ferme millibus militum, & cum omni claſſe Polyxenidam mittit. ipſe paucos poſt dies ſex millia ſuorum militum, & ex ea copia, quæ Lamiæ repente colligi potuit, non ita multos Ætolos ducit. Achæi quingenti, ab Eumene rege modicum auxilium miſſum, duce Xenoclide Chalcidenſi nondum obſeſſis itineribus tuto tranſgreſſi Euripum, Chalcidem pervenerunt. Romani milites, quingenti ferme & ipſi, cum jam Menippus caſtra ante Salganea ad Hermeum, qua tranſitus ex Bœotia in Eubœam inſulam eſt, haberet, venerunt. Mictio erat cum iis legatus a Chalcide ad Quintium ad id ipſum præſidium petendum miſſus. qui poſteaquam obſeſſas ab hoſtibus fauces vidit, omiſſo ad Aulidem itinere, Delium convertit, ut inde in Eubœam tranſmiſſurus. Templum eſt Apollinis Delium im- 511
minens mari. quinque millia paſſuum a Tanagra abeſt. minus quatuor millium inde in proxima Eubœæ eſt mari trajectus. Ubi & in fano,

fano lucoq; ea religione, & eo jure ſancto, quo ſunt templa quę aſyla Gręci appellant: & nondum aut indicto bello, aut ita commiſſo, ut ſtrictos gladios, aut ſanguinem uſquam factum audiſſent; cum per magnum otium milites, alii ad ſpectaculum templi lucique verſi, alii in litore inermes vagarentur: magna pars per agros lignatum pabulatumque dilapſa eſſet; repente Menippus palatos paſſim aggreſſus eos cecidit, ad quinquaginta vivos cepit. perpauci effugerunt, in quibus Mictio parva oneraria nave exceptus. Ea res Quintio Romaniſque ſicuti jactura militum moleſta, ita ad jus inferendi Antiocho belli adjeciſſe aliquantum videbatur. Antiochus admoto ad Aulidem exercitu, cum rurſus oratores partim ex ſuis, partim Ætolos Chalcidem miſiſset, qui eadem illa, quę nuper, cum minis gravioribus agerent, nequicquam contra Mictione & Xenoclide tendentibus, facile tenuit, ut portæ ſibi aperirentur. Qui Romanæ partis erant, ſub adventum regis urbe exeſserunt. Achæorum & Eumenis milites Salganea tenebant. Et in Euripo caſtellum Romani milites pauci cuſtodiæ cauſa loci communiebant. Salganea Mennippus, rex ipſe caſtellum Euripi oppugnare eſt adortus. Priores Achæi & Eumenis milites pacti, ut ſine fraude liceret abire, præſidio exceſserunt. pertinacius Romani Euripum tuebantur. Hi quoque tamen cum terra marique obſiderentur, & jam machinas tormentaque comportari viderent, non tulere obſidionem. Cum id, quod caput erat Eubœæ, teneret rex, ne cæteræ quidem ejus inſulæ urbes imperium abnuerunt. magnoque principio ſibi orſus bellum videbatur, quod tanta inſula, & tot opportunæ urbes in ſuam ditionem veniſsent.

DE-

DECADIS QUARTÆ

LIBER SEXTUS.

CAPUT I.

Inito magiſtratu a COSS. P. Cornelio Scipione, & Manio Acilio Glabrione, rogatio de bello Antiocho indicendo ad populum, poſt factas res divinas, perfertur. Inde cum, facta provinciarum ſortitione, Italia Cornelio, Græcia Acilio eveniſset, is pro felici belli exitu vota nuncupat.

PUblium Cornelium Cn. F. Sciprionem & M. Acilium Glabrionem conſules inito magiſtratu, Patres priuſquam de provinciis agerent, res divinas facere majoribus hoſtiis juſſerunt in omnibus fanis, in quibus lectiſternium majore parte anni fieri ſolet: precarique, quod ſenatus de novo bello in animo haberet, ut ea res ſenatui populoque Rom. bene atque feliciter eveniret. Ea omnia ſacrificia læta fuerunt, primiſque hoſtiis perlitatum eſt, & ita aruſpices reſponderunt, eo bello terminos populi Rom. propagari, victoriam ac triumphum oſtendi. Hæc cum renuntiata eſſent, ſolutis religione animis, Patres rogationem ad populum ferri juſſerunt, vellent juberentne cum Antiocho rege, quique ſectam ejus ſecuti eſſent, bellum iniri. ſi ea rogatio perlata eſſet, tum, ſi ita videretur conſulibus, rem integram ad ſenatum referrent. P.Cornelius eam rogationem pertulit. tum ſenatus decrevit, ut conſules Italiam & Græciam provincias ſortirentur. cui Grçcia eveniſſet, ut prçter eum numerum militum,

1 U. C. 559

litum, quem L. Quintius in eam provinciam ex auctoritate ſenatus ſcripſiſſet, imperaſſetve, ut eum exercitum acciperet, quem M. Bæbius prætor anno priore ex S. C. in Macedoniam trajeciſſet. & extra Italiam permiſſum, ut ſi res poſtulaſſet, auxilia ab ſociis ne ſupra quinque millium numerum acciperet. L. Quintium ſuperioris anni conſulem legari ad id bellum placuit. Alter COS. cui Italia provincia eveniſſet, cum Bojis juſſus bellum gerere, utro exercitu mallet ex duobus, quos ſuperiores COSS. habuiſſent: alterum ut mitteret Romam, eæque urbanæ legiones eſ-
2 ſent paratæ, quo ſenatus cenſuiſſet. His ita in ſenatu ad id, quæ cujus provincia foret, decretis, tum demum ſortiri conſules placuit. Acilio Græcia, Cornelio Italia evenit. Certa deinde ſorte ſenatuſconſultum factum eſt, quod populus Rom. eo tempore duellum juſſiſſet cum rege Antiocho eſſe, quique ſub imperio ejus eſſent, ut ejus rei cauſa ſupplicationem imperarent conſules: utique M. Acilius COS. ludos magnos Jovi voveret, & dona ad omnia pulvinaria. Id votum in hæc verba præeunte P. Licinio pontifice maximo conſul nuncupavit: *Si duellum, quod cum Antiocho rege ſumi populus juſſit, id ex ſententia ſenatus populique Rom. confectum erit, cum tibi Jupiter populus Rom. ludos magnos dies X. continuos faciet, donaque ad omnia pulvinaria dabuntur de pecunia, quantam ſenatus decreverit. quiſquis magiſtratus eos ludos quando ubique faxit, hi ludi recte facti, donaque data recte ſunto.* Supplicatio inde ab duobus COSS. edicta per biduum fuit.

CA-

CAPUT II.

Poſt COSS. Prætoribus quoque provincias ſortitis, exercitus decernuntur: intentiori, quam alia omnia, cura bellum adverſus Antiochum paratur.

CONſulibus ſortitis provincias, extemplo & prætores ſortiti ſunt. M. Junio Bruto juriſdictio utraque evenit: A. Cornelio Mamulæ Bruttii, M. Æmilio Lepido Sicilia, L. Oppio Salinatori Sardinia, C. Livio Salinatori claſſis, L. Æmilio Paulo Hiſpania ulterior. His ita exercitus decreti. A. Cornelio novi milites, conſcripti priore anno ex S. C. a L. Quintio conſule dati ſunt: juſsuſque tueri omnem oram circa Tarentum Brunduſiumque. L. Æmilio Paulo in ulteriorem Hiſpaniam præter eum exercitum, quem a M. Fulvio pro prætore accepturus eſset, decretum, ut novorum militum tria millia duceret, & trecentos equites, ita ut in iis duæ partes ſocium Latini nominis, tertia civium Romanorum eſset. Idem ſupplementi ad C. Flaminium, cui imperium prorogabatur, in Hiſpaniam citeriorem eſt miſsum. M. Æmilius Lepidus a L. Valerio, cui ſucceſsurus eſset, ſimul provinciam exercitumq; accipere juſſus: L. Valerium, ſi ita videretur, pro prætore in provincia retinere, & provinciam ita dividere, ut una ab Agrigento ad Pachynum eſſet: altera a Pachyno Tyndarium. eam maritimam oram L. Valerius XX. navibus longis cuſtodiret. Eidem prætori mandatum, ut duas decumas frumenti exigeret: id ad mare comportandum, devehendumque in Græciam curaret. Idem L. Oppio de alteris decumis.

exi-

exigendis in Sardinia imperatum. cęterū non in Gręciam, ſed Romam id frumentum portari placere. C. Livius prætor, cui claſſis evenerat, cum XXX. navibus paratis trajicere in Græciam primo quoque tempore juſsus, & ab Atilio naves accipere. veteres naves, quę in navalibus erant, ut reficeret & armaret, M. Junio prętori negotium datum eſt, & in eam claſsem ſocios navales libertinos legeret. Legati terni in Africam ad Carthaginienſes, &
3 in Numidiam ad frumentum rogandum, quod in Græciam portaretur, miſſi, pro quo pretium ſolveret populus Rom. Adeoque in apparatum curamque ejus belli civitas intenta fuit, ut P. Cornelius Coſ. ediceret, *qui ſenatores eſsent, quibuſque in ſenatu ſententiam dicere liceret, quique minores magiſtratus eſsent, ne quis eorum longius ab urbe Roma abiret, quam unde eo die redire poſset: neve uno tempore quinque ſenatores ab urbe Roma abeſsent.* In comparanda impigre claſse C. Livium prætorem contentio orta cum colonis maritimis pauliſper tenuit. nam cum cogerentur in claſsem, tribunos plebis appellarunt, ab iis ad ſenatum rejecti ſunt. ſenatus ita, ut ad unum omnes conſentirent, decrevit, vacationem rei navalis his colonis non eſse. Oſtia, & Fregena, & Caſtrum novum, & Pyrgi, & Antium, & Tarracina, & Minturnæ, & Sinveſsa fuerunt, quæ cum prætore de vacatione certaverunt.

CAPUT III.

Conſul Manius Acilius, conſultis prius fecialibus de ratione belli Antiocho indicendi, edicto militibus conventu Brunduſium, ab Urbe proficiſcitur.

CONſul deinde M. Acilius ex S. C. ad collegium fecialium retulit, *ipſi ne utique regi Antiocho indiceretur bellum: an ſatis eſſet ad præſidium aliquod ejus nunciare; & num Ætoli quoque ſeparatim indici juberent bellum? & num prius ſocietas eis & amicitia renuntianda eſſet, quam bellum indicendum?* Feciales reſponderunt: *jam ante ſeſe, cum de Philippo conſulerentur, decreviſſe: nihil referre, ipſi coram, an ad præſidium nuntiaretur. amicitiam renuntiatam videri, cum legatis toties repetentibus res, nec reddi nec ſatisfieri æquum cenſuiſſent. Ætolos ultro ſibi bellum indixiſſe, cum Demetriadem, ſociorum urbem; per vim occupaſſent: Chalcidem terra marique oppugnatum iſſent: regem Antiochum in Europam ad bellum populo Rom. inferendum traduxiſſent.* Omnibus jam ſatis comparatis, M. Acilius COS. edixit, *ut quos L. Quintius milites conſcripſiſſet, & quos ſociis nominique Latino imperaſſet, quos ſecum in provinciam ire oporteret, & tribuni militum legionis primæ & tertiæ, uti omnes Brunduſium idibus Majis convenirent.* ipſe ad quintum nonas Majas paludatus urbe egreſſus eſt. Per eoſdem dies & prætores in provincias profecti ſunt.

CAPUT IV.

Reges Philippus, & Ptolomeus, itemque Carthaginienſes, ac Maſſaniſſa auxilia ad bellum contra Antiochum per legatos Romam miſſos pollicentur.

SUb idem tempus legati ab duobus regibus,
4 Philippo & Ptolemæo Ægypti rege, Romam venerunt, pollicentes ad bellum auxilia & pecuniam, & frumentum. ab Ptolemæo etiam mille pondo auri, XX. millia pondo argenti allata. Nihil eſt acceptum, gratiæ regibus actæ. & cum uterque ſe cum omnibus copiis in Ætoliam venturum, belloque interfuturum polliceretur, Ptolemæo id remiſſum. Philippi legatis reſponſum, gratum eum ſenatui populoque Rom. facturum, ſi M. Acilio conſuli non defuiſſet. Item ab Carthaginienſibus & Maſſaniſſa rege legati venerunt. Carthaginienſes tritici modium mille, hordei quingenta millia ad exercitum, dimidium ejus Romam apportaturos polliciti ſunt. id ut ab ſe munus Romani acciperent, petere ſe, & claſſem ſuorum ſuo ſumptu comparaturos, & ſtipendium, quod pluribus penſionibus in multos annos deberent, præſens omne daturos. Maſſaniſſæ legati quingenta millia modium tritici, trecenta hordei ad exercitum in Græciam, Romam trecenta millia modium tritici, CC. quinquaginta hordei, equites quingentos, elephantos XX. regem ad M. Acilium conſulem miſſurum. De frumento utriſque reſponſum, ita uſurum eo populum Romanum, ſi pretium acciperent. De claſſe Carthaginienſibus remiſſum, præterquam ſi quid navium ex fœdere de-

be-

berent, de pecunia ita reſponſum, nullam ante diem accepturos.

CAPUT V.

Græciæ gentes Epirotæ, Elei, & Bœoti Antiocho regi junguntur: cum in concilio conſultaretur cum ſociis ab rege de tentanda Theſſalorum gente, Annibal interrogatus ſententiam, de univerſi belli ratione dat conſilium; rex ejus conſilium quamvis utile in præſens tamen non executus, in Theſſaliam impetum facit: idem, dum inani conſilio gratiam apud Macedones quærit, Philippi in ſe concitat odium.

Cum hæc Romæ agebantur, Chalcide Antiochus, ne ceſſaret per hibernorum tempus, partim ipſe ſolicitabat civitatum animos mittendis legatis, partim ultro ad eum veniebant, ſicut Epirotæ communi gentis conſenſu, & Elei e Peloponeſo venerunt. Elei auxilium adverſus Achæos petebant, quos poſt bellum non ex ſua ſententia indictum Antiocho, primum civitati ſuæ arma illaturos credebant. Mille iis pedites cum duce Cretenſi Euphane ſunt miſſi. Epirotarum legatio erat minime in partem ullam liberi aut ſimplicis animi. apud regem gratiam initam volebant, cum eo ut caverent, ne quid offenderent Romanos. petebant enim, *ne ſe temere in cauſam deduceret, expoſitos adverſus Italiam pro omni Græcia, & primos impetus Romanorum excepturos. ſed ſi ipſe poſſet terreſtribus navalibuſque copiis præſidere Epiro, cupide eum omnes Epirotas & urbibus & portubus ſuis accepturos, ſi id non poſſet, deprecari, ne*

ſe

ſe nudos atque inermes Romano bello objiceret.
Hac legatione id agi apparebat, ut ſive
(quod magis credebant) abſtinuiſſet Epiro,
integra ſibi omnia apud exercitus Romanos
eſſent, conciliata ſatis apud regem gratia,
quod accepturi fuiſsent venientem: ſive ve-
niſset, ſic quoque ſpes veniæ ab Romanis fo-
ret, quod non expectato longinquo auxilio ab
ſe, præſentis viribus ſuccubuiſsent. Huic tam
perplexæ legationi quia non ſatis in promptu
erat quid reſponderet, legatos ſe miſsurum ad
eos dixit, qui de iis, quæ ad illos ſeque com-
6 muniter pertinerent, loquerentur. In Bęo-
tiam ipſe profectus eſt, cauſas in ſpeciem iræ
adverſus Romanos eas, quas ante dixi, ha-
bentem, Brachyllæ necem, & bellum a Quin-
tio Coroneæ propter Romanorum militum
cædes illatum: re vera per multa jam ſęcula
publice privatimque labante egregia quon-
dam diſciplina gentis, & multorum eo ſtatu,
qui diuturnus eſse ſine mutatione rerum non
poſset. Obviam effuſis undique Bęotiæ prin.
cipibus, Thebas venit. Ibi in concilio gen-
tis, quanquam & ad Delium impetu in præ-
ſidium Romanum facto, & ad Chalcidem
commiſerat nec a parvis, nec dubiis princi-
piis bellum: tamen eandem orationem exor-
ſus, qua in colloqiuo primo ad Chalcidem,
quaque per legatos in concilio Acheorum uſus
erat, ut amicitiam ſecum inſtitui; non bellum
indici Romanis poſtularet; neminem, quid a-
geretur, fallebat. decretum tamen ſub levi
verborum prætextu pro rege adverſus Roma-
nos factum eſt. Hac quoque gente adjuncta
Chalcidem regreſsus, præmiſſis inde literis,
ut Demetriadem convenirent principes Æ-
tolorum, cum quibus de ſumma rerum deli-
beraret, navibus eo ad diem indictam conci-
lio

ciſio venit. Et Aminander accitus ad conſultandum ex Athamania, & Annibal Pœnus jamdiu non adhibitus, interfuit ei concilio. Conſultatum de Theſſalorum gente eſt, quorum omnibus quia aderant, voluntas tentanda videbatur. in eo modo diverſæ ſententiæ erant, quod alii extemplo agendum, alii ex hieme, quæ tunc ferme media erat, differendum in veris principium, & alii legatos tantummodo mittendos, alii cum omnibus copiis eundum cenſebant. terrendoſque metu, ſi cunctarentur. Cum circa hanc fere conſultationem diſceptatio omnis verteretur, 7
Annibal nominatim interrogatus ſententiam in univerſi belli cogitationem regem, atque eos, qui aderant, tali oratione avertit. *Si ex quo trajecimus in Grçciam, adhibitus eſſem in conſilium, cum de Eubœa, de acheis, de Bœotia agebatur, eamdem ſententiam dixiſſem, quam hodie, cum de Theſſalis agitur, dicam. Ante omnia Philippum & Macedonas in ſocietatem belli quacumque ratione cenſeo deducendos eſſe. nam quod ad Eubœam Bœotoſque & Theſſalos attinet, cui dubium eſt, quin, ut quibus nulla ſuę vires ſint, pręſentibus adulando ſemper, quem metum in conſilio habeant, eodem ad impetrandam veniam utantur? ſimul ac Romanum exercitum in Grçcia viderint, ad conſuetum imperium ſe avertant? nec iis noxę futurum ſit, quod, cum Romani procul abeſſent, vim tuam pręſentis, exercituſque tui experiri noluerint? Quanto igitur prius potiuſque eſt Philippum nobis conjungere, quam hos, cui, ſi ſemel in cauſam deſcenderis, nihil integri futurum ſit: quique eas vires afferat, quę non acceſſio tantum ad Romanum eſſe bellum, ſed per ſe ipſę nuper ſuſtinere potuerint*

rint Romanos. Hoc ego adjuncto, (abſit verbo invidia) qui dubitare de eventu poſſim? cum, quibus adverſus Philippum valuerint Romani, iis nunc fore videam, ut ipſi oppugnentur. Ætoli, qui Philippum (quod inter omnes conſtat) vicerunt, cum Philippo adverſus Romanos pugnabunt. Aminander atque Athamanum gens, quorum ſecundum Ætolos plurima fuit opera in eo bello, nobiſcum ſtabunt. Philippus tum te quieto totam molem ſuſtinebat belli: nunc duo maximi reges, Aſiæ Europæque viribus adverſus unum populum, ut meam utramque fortunam taceam, Patrum certe ætate ne uni quidem Epirotarum regi parem, quicquid tandem erit vobiſcum comparatus, geretis bellum. Quæ igitur res mihi fiduciam præbet conjungi nobis Philippum poſſe? una, communis utilitas, quæ ſocietatis maximum vinculum eſt: altera, auctores vos Ætoli. veſter enim legatus hic Thoas inter cætera, quæ ad exciendum in Græciam Antiochum dicere eſt ſolitus, ante omnia hoc ſemper affirmavit, fremere Philippum, & ægre pati, ſub ſpecie pacis leges ſervitutis ſibi impoſitas. ille quidem feræ beſtiæ vinctæ aut clauſæ, & refringere clauſtra cupienti, regis iram verbis æquabat. cujus ſi talis animus eſt, ſolvamus nos ejus vincula, & clauſtra refringamus, ut erumpere diu coercita ira in hoſtes communes poſſit. Quod ſi nihil eum legatio noſtra moverit: at nos, quoniam nobis eum adjungere non poſſumus, ne hoſtibus noſtris ille adjungi poſſit, caveamus: Seleucus filius tuus Lyſimachiæ eſt: qui ſi eo exercitu, quem ſecum habet, per Thraciam proxima Macedoniæ cœperit depopulari, facile ab auxilio ferendo Romanis Philippum ad ſua potiſſimum tuenda aver-

ret. De Philippo meam ſententiam habes. De ratione univerſi belli quid ſentirem, jam ab initio non ignoraſti. quod ſi tum auditus forem, non in Eubœa Chalcidem captam, & caſtellum Euripi expugnatum Romani, ſed Etruriam Ligurumque & Galliæ Ciſalpinæ oram bello ardere, &, qui maximus iis terror eſt, Annibalem in Italia eſſe audirent. Nunc quoque arceſſas cenſeo omnes navales terreſtreſque copias, ſequantur claſſem oneraria cum commeatibus. nam hic ſicut ad belli munera pauci ſumus, ſic nimis multi pro inopia commeatuum. Cum omnes tuas contraxeris vires, diviſa claſſe partem Corcyrę in ſtatione habebis, ne tranſitus Romanis liber ac tutus pateat: partem ad litus Italiæ, quod Sardiniam Africamque ſpectat, trajicies: ipſe cum omnibus terreſtribus copiis in Byllinum agrum procedes: inde Græciæ præſidebis, & ſpeciem Romanis trajecturum te præbens, & ſi res popoſcerit, trajecturus. Hæc ſuadeo, qui ut non omnis peritiſſimus ſim belli, cum Romanis certe bellare bonis maliſque meis didici. In qua conſilium dedi, in eadem nec infidelem, nec ſegnem operam polliceor. Dii approbent eam ſententiam, quę tibi optima viſa fuerit.

Hæc ferme Annibalis oratio fuit, quam 8 laudarunt magis in præſentia qui aderant, quam rebus ipſis executi ſunt. nihil enim eorum eſt factum, niſi quod ad claſſem copiaſque accerſendas ex Aſia Polyxenidam miſit. Legati Lariſſam ad concilium Theſſalorum ſunt miſſi, & Ætolis Aminandroque dies ad conveniendum exercitui Pheras eſt indictus. eodem & rex cum ſuis copiis confeſtim venit. Ibi dum opperiretur Aminandrum atque Ætolos, Philippum Megalopolitanum cum duobus millibus hominum

ad legenda oſſa Macedonum circa Cynoſcephalas, ubi debellatum erat cum Philippo, miſit: ſive ab ipſo quærente ſibi commendationem ad Macedonum gentem, & invidiam regi, quod inſepultos milites reliquiſſet, monitus, ſive ab inſita regibus vanitate, ad conſilium ſpecie amplum, re inane, animo adjecto. Tumulus eſt in unum oſſibus, quæ paſſim ſtrata erant, coacervatis factus, qui nullam gratiam ad Macedonas, odium ingens ad Philippum movit. Itaque qui ad id tempus fortunam eſſet in conſilio habiturus, is extemplo ad M. Bæbium proprætorem miſit, Antiochum in Theſſaliam impetum feciſſe: ſi videretur ei, moveret ex hibernis: ſe obviam proceſſurum, ut quid agendum eſſet, conſultarent.

CAPUT VI.

Antiochus in Theſſalia Pheras aggreſſus ad deditionem cogit: aliis oppidis potitus, a Bariſſe obſidione, ſuperveniente ad ejus præſidium Ap. Claudio miſſo a M. Bebio propretore, recedit, ac Demetriadem redit.

9 ANtiocho ad Pheras jam caſtra habenti, ubi conjunxerant ei ſe Ætoli & Aminander, legati ab Lariſſa venerunt, quærentes quod ob factum dictumve Theſſalorum bello laceſſeret eos: ſimul orantes, ut remoto exercitu, per legatos, ſi quid ei videretur, ſecum diſceptaret. Eodem tempore quingentos armatos duce Hippolocho Pheras in præſidium miſerunt. hi excluſi aditu, jam omnia itinera obſidentibus regiis, Scotuſſam ſe receperunt. Legatis Lariſſæorum rex clementer reſpondit, non belli facien-

di,

di, ſed tuendæ & ſtabiliendæ libertatis Theſſalorum cauſa ſe Theſſaliam intraſſe. Similia his qui cum Pheræis ageret, miſſus: cui nullo dato reſponſo, Pheræi ipſi ſuum legatum ad regem, principem civitatis Pauſaniam miſerunt. Qui cum haud diſſimilia his, ut in cauſa pari, quæ pro Chalcidenſibus in colloquio ad Euripi fretum dicta erant, quædam etiam ferocius egiſſet: rex etiam atque etiam deliberare eos juſſos, ne id conſilii caperent, cujus, dum in futurum nimis cauti & providi eſſent, extemplo pœniteret, dimiſit. Hæc renuntiata Pheras legatio cum eſſet, ne paulum quidem dubitarunt, quin pro fide erga Romanos quicquid ſors belli tuliſſet, paterentur. itaque & hi ſumma ope parabant ſe ad urbem defendendam, & rex ab omni parte ſimul oppugnare mœnia eſt aggreſſus: & ut qui ſatis intelligeret (neque enim dubium erat) in eventu ejus urbis poſitum eſſe, quam primam aggreſſus eſſet, aut ſperni deinde ab univerſa gente Theſſalorum, aut timeri ſe, omnem undique terrorem obſeſſis injecit. Primum impetum oppugnationis ſatis conſtanter ſuſtinuerunt: deinde cum multi propugnantes caderent aut vulnerarentur, labare animi cœpere. revocati deinde caſtigationibus principum ad perſeverandum in propoſito, relicto exteriore circulo muri, deficientibus jam copiis, in interiorem partem urbis conceſſerunt, cui brevior orbis munitionis circumjectus erat. poſtremo victi malis, cum timerent ne vi captis nulla apud victorem venia eſſet, dediderunt ſeſe. Nihil inde moratus rex, IV. millia armatorum, dum recens terror eſſet, Scotuſam miſit. Nec ibi mora deditionis eſt facta, cernentibus Pheræorum recens exemplum,

qui quod pertinaciter primo abnuerant, malo domiti tandem feciſſent, cum ipſa urbe Hippolochus Lariſſæorumque deditum eſt præſidium. Dimiſſi ab rege inviolati omnes, quod eam rem magni momenti futuram rex ad conciliandos Lariſſæorum animos credebat. Intra decimum diem, quam Pheras venerat, his perfectis, Cranonem profectus cum toto exeercitu primo adventu cepit. inde Cypæram & Metropolin, & iis circumjecta caſtella recepit: omniaque jam regionis ejus, præter Atracem & Gyrtonem, in poteſtate erant. Tum aggredi Lariſſam conſtituit, ratus vel terrore cæterarum expugnatarum, vel beneficio præſidii dimiſſi, vel exemplo tot civitatum dedentium ſeſe, non ultra in pertinacia manſuros. Elephantis agi ante ſigna terroris cauſa juſſis, quadrato agmine ad urbem inceſſit: ut incerti fluctuarentur animi magnæ partis Lariſſæorum inter metum præſentem hoſtium, & verecundiam abſentium ſociorum. Per eoſdem dies Aminander cum Athamanum juventute occupat Pellinæum, & Menippus cum rribus millibus peditum Aetolorum, & ducentis equitibus in Perræbiam profectus, Mallœeam & Cyretias vi cepit: depopulatuſque eſt agrum Tripolitanum. His raptim peractis, Lariſſam ad regem redeunt: conſultanti, quidnam agendum eſſet de Lariſſa, ſupervenerunt. Ibi in diverſum ſeutentiæ tendebant: aliis vim adhibendam, & non differendum cenſentibus, quin operibus ac machinis ſimul undique mœnia aggrederentur urbis ſitæ in plano, a parte campeſtri undique facilis aditu: aliis nunc vires urbis nequaquam Pheris conferendæ memorantibus, nunc hiemem & tempus anni nulli bellicæ rei, minime obſidioni atque op-

oppugnationi urbium aptum. Incerto regi inter ſpem metumque legati a Pharſalo, qui ad dedendam urbem ſuam forte venerant, animos auxerunt. M. Bæbius interim cum Philippo in Daſſaritiis congreſſus Ap. Claudium ex communi conſilio ad præſidium Lariſſæ miſit: qui per Macedoniam magnis itineribus in jugum montium, quod ſuper Gonnos eſt, pervenit. Oppidum Gonni XX. millia ab Lariſta abeſt: in ipſis faucibus ſaltus, quæ Tempe appellantur, ſitum. Ibi caſtra metatus latius, quam pro copiis, & plures, quam quot ſatis in uſum erant, ignes cum accendiſſet: ſpeciem, quam quæſierat, hoſti fecit: omnem ibi Romanum exercitum cum rege Philippo eſſe. Itaque hiemem inſtare apud ſuos cauſatus rex, unum tantum moratus diem, ab Lariſſa receſſit, & Demetriadem rediit: Aetolique & Athamanes in ſuos receperunt ſe fines. Appius etſi cujus rei cauſa miſſus erat, ſolutam cernebat obſidionem: tamen Lariſſam ad confirmandos in reliquum ſociorum animos deſcendit: duplexque lætitia erat, quod & hoſtes exceſſerant finibus, & intra mœnia præſidium Romanum cernebant.

CAPUT VII.

Antiochus poſt hiemem una cum exercitu luxurioſe traductam Chalcide, in Acarnaniam profectus, Medionem urbem per fraudem occupat: ſimili aggreſſus arte Thyrium, dum ad præſidium ferendum ſupervenit Cn. Octavius miſſus a Quintio, inde Chalcidem revertitur.

11 REx Chalcidem a Demetriade profectus, amore captus virginis Chalcidenſis Cleoptolemi filiæ, cum patrem, primo adlegando, deinde coram ipſe rogando fatigaſſet, invitum ſe gravioris fortunæ conditioni illigantem, tandem impetrata re, tanquam in media pace nuptias celebrat, & reliquum hiemis, oblitus quantas ſimul duas res ſuſcepiſſet, bellum Romanum, & Græciam liberandam, omiſſa omnium rerum cura, in conviviis, & vinum ſequentibus voluptatibus, ac deinde ex fatigatione magis, quam ſatietate earum, in ſomno traduxit. Eadem omnes Præfectos regios, qui ubique ad Bœotiam maxime præpoſiti hibernis erant, cepit luxuria. in eadem & milites effuſi ſunt, nec quiſquam eorum aut arma induit, aut ſtationem aut vigilias ſervavit, aut quicquam, quod militaris operis aut muneris eſſet, fecit. Itaque principio veris cum per Phocidem in Acarnaniam, quo convenire omnem undique exercitum juſſerat, veniſſet: facile animadvertit nihilo ſeveriore diſciplina milites, quam ducem hibernaſſe. Alexandrum inde Acarnanem, & Menippum Macedonem Stratum Ætoliæ copias ducere juſſit: ipſe Delphis ſacrificio Apollini facto, Naupactum pro-

proceſſit. concilio principum Ætoliæ habito, via, quæ præter Chalcidem & Lyſimachiam fert ad Stratum, ſuis, qui per Maliacum ſinum veniebat, occurrit. Ibi Mneſilochus princeps Acarnanum multis emptus donis, non ipſe ſolum gentem regi conciliabat, ſed Clytum etiam prætorem, penes quem tum ſumma poteſtas erat, in ſuam ſententiam adduxerat. Is cum Leucadios, quod Acarnaniæ caput eſt, non facile ad defectionem poſſe cerneret impelli, propter metum Romanæ claſſis, quæ cum Atilio, quæve circa Cephaleniam erat, arte eos eſt aggreſſus. nam cum in concilio dixiſſet tuenda mediterranea Acarnaniæ eſſe, & omnibus qui arma ferrent, exeundum ad Medionem & Thyrium, ne ab Antiocho aut Ætolis occuparentur: fuere qui dicerent, nihil attinere omnes tumultuoſe concitari: ſatis eſſe quingentorum hominum præſidium. eam juventutem nactus, trecentis Medione, ducentis Thyrii in præſidio poſitis, id agebat, ut pro obſidibus futuri venirent in poteſtatem regis. Per eoſdem dies legati regis Medionem venerunt; quibus auditis, cum in concione, quidnam reſpondendum regi eſſet, conſultaretur: & alii manendum in Romana ſocietate, alii non aſpernandam amicitiam regis cenſerent: media viſa eſt Clyti ſententia, eoque accepta eſt: ut ad regem mitterent legatos, peterentque ab eo, ut Medionios ſuper tanta re conſultare in concilio Acarnanum pateretur. In eam legationem Mneſilochus, & qui ejus factionis erant, de induſtria conjecti, clam miſſis qui regem admovere copias juberent, ipſi terebant tempus. itaque vixdum iis egreſſis legatis, Antiochus in finibus, & mox ad portas erat: & trepidantibus qui exper-

tes proditionis fuerant, tumultuoſeque juventutem ad arma vocantibus, ab Clyto & Mneſilocho in urbem eſt inductus: & aliis ſua voluntate affluentibus, metu coacti etiam qui diſſentiebant, ad regem convenerunt. quos placida oratione territos cum permulſiſſet, ad ſpem vulgatæ clementiæ aliquot populi Acarnaniæ defecerunt. Thyrium a Medione profectus eſt, Mneſilocho eodem & legatis præmiſſis. Cæterum detecta Medione fraus, cautiores, non timidiores Thyrienſes fecit: dato ei haud perplexo reſponſo, nullam ſe novam ſocietatem, niſi ex auctoritate Romanorum imperatorum accepturos, portiſque clauſis, armatos in muris diſpoſuerunt. Et peropportune ad confirmandos Acarnanum animos Cn. Octavius miſſus a Quintio, cum præſidium, & paucas naves ab A. Poſtumio, qui ab Atilio legato Cephaloniæ præpoſitus fuerat, accepiſſet: Leucadem venit, implevitque ſpei ſocios: M'. Acilium COS. jam cum legionibus mare trajeciſſe, & in Theſſalia caſtra Romana eſſe. Hunc rumorem quia ſimilem veri tempus anni maturum jam ad navigandum faciebat: rex, præſidio Medione impoſito, & in quibuſdam aliis Acarnaniæ oppidis, Thyrio abſceſſit, & per Aetoliæ ac Phocidis urbes Chalcidem rediit.

CA-

CAPUT VIII.

M. Bæbius, & Philippus rex in Theſſaliam deſcendentes, receptis multis oppidis, alter Pellinæum, alter Limnæam, quia oppugnatione opus eſt, circumſident.

SUb idem tempus M. Bæbius & Philippus 11
rex jam ante per hiemem in Daſſaritiis congreſſi, cum Ap. Claudium, ut obſidione Lariſſam eximeret, in Theſſaliam miſiſſent: quia id tempus rebus gerendis immaturum erat, in hiberna regreſſi, principio veris conjunctis copiis in Theſſaliam deſcenderunt. in Acarnania tum Antiochus erat. advenientes, Philippus Mallœam Perræbiæ, Bæbius Phacium eſt aggreſſus, quo primo prope impetu capto, Pheſtum eadem celeritate capit. Inde Atracem cum ſe recepiſſet, Cyretias hinc & * Ericium occupat, præſidiiſque per recepta oppida diſpoſitis, Philippo rurſus obſidenti Mallœam ſe conjungit. Sub adventum Romani exercitus, ſeu ad metum virium ſeu ad ſpem veniæ cum dediſſent ſeſe, ad ea recipienda oppida, quæ Athamanes occupaverant, uno agmine ierunt. Erant autem hæc, Aeginium, Ericinum, Gomphi, Silana, Tricca, Melibœa, Phaloria. Inde Pellinæum, ubi Philippus Megalopolitanus cum quingentis peditibus & equitibus XL. in præſidio erat, & circumſidunt, & priuſquam oppugnarent, mittunt ad Philippum qui moneret, ne vim ultimam experiri vellet. Quibus ille ſatis ferociter reſpondit, vel Romanis, vel Theſſalis ſe crediturum fuiſſe: in Philippi ſe poteſtatem commiſſurum non eſſe. Poſteaquam apparuit vi agendum, quia videba-

* al. Phricium

tur & Limnæam eodem tempore oppugnari poſſe, regem ad Limnæam ire placuit: Bæbius reſtitit ad Pellinæum oppugnaudum.

CAPUT IX.

Et Limnaa a Philippo oppugnata, & Pellinaum a Babio circumſeſſum adventu in Theſſaliam M. Acilii COS. deditur: inde Philippus ducto in Athamaniam exercitu, gentem recipit: conſul quoque poſt datam Lariſſa exercitui quietem, profectus, acceptis in deditionem multis oppidis, Thaumacos cum cade oppidanorum, qui armati ſe in inſidiis collocarant, occupat.

14 PEr eos forte dies M. Acilius COS. cum decem millibus peditum, duobus millibus equitum, XV. elephantis mari trajecto, pedeſtres copias Lariſſam ducere delectos militum tribunos juſſit: ipſe cum equitatu Limnæam ad Philippum venit. Adventu conſulis deditio ſine cunctatione eſt facta, traditumque præſidium regium, & cum iis Athamanes. Ab Limnæa Pellinæum conſul proficiſcitur. Ibi primi Athamanes tradiderunt ſeſe: deinde & Philippus Megalopolitanus: cui decedenti de præſidio cum obvius forte fuiſſet Philippus rex, ad ludibrium *regem* eum conſalutari juſſit: ipſe congreſſus *fratrem* haud ſane decoro majeſtati ſuæ joco appellavit. deductus inde ad COS. cuſtodiri juſſus: & haud ita multo poſt in vinculis Romam miſſus. cætera multitudo Athamanum, aut militum Antiochi regis, quæ in præſidiis deditorum per eos dies oppidorum fuerat, Philippo tra-

tradita regi eſt. fuere autem ad tria millia hominum. Conſul Lariſſam eſt profectus, ibi de ſumma belli conſultaturus. in itinere ab Pieria & Metropoli legati tradentes urbes ſuas occurrerunt. Philippus, Athamanum præcipue captivis indulgenter habitis, ut per eos conciliaret gentem: nactus ſpem Athamaniæ potiundæ, exercitum eo duxit, præmiſſis in civitates captivis. Et illi magnam auctoritatem apud populares habuerunt, clementiam erga ſe regis munificentiamque commemorantes. & Aminander, cujus præſentis majeſtas aliquos in fide continuiſſet, veritus ne traderetur Philippo jampridem hoſti, & Romanis merito tum propter defectionem infenſis, cum conjuge ac liberis regno exceſſit, Ambraciamque ſe contulit. ita Athamania omnis in jus ditionemque Philippi conceſſit. Conſul ad reficienda maxime jumenta, quæ & navigatione & poſtea itineribus fatigata erant, paucos Lariſſæ moratus dies, velut reparato modica quiete exercitu, Cranonem eſt profectus. Venienti Pharſalus, Scotuſa, & Pheræ, quæque in eis præſidia Antiochi erant, deduntur. ex iis interrogatis, qui manere ſecum vellent, mille volentes Philippo tradit, cæteros inermes Demetriadem remittit. Proernam inde recepit, & quæ circa eam caſtella erant. Ducere tum porro in ſinum Maliacum cœpit. Appropinquante faucibus, ſuper quas ſiti Thaumaci ſunt, deſerta urbe juventus omnis armata ſilvas & itinera inſedit, & in agmen Romanum ex ſuperioribus locis incurſavit. Conſul primo mittere qui ex propinquo colloquentes deterrent eos a tali furore. poſteaquam perſeverare in incepto vidit, tribuno cum duorum ſignorum militibus circummiſſo, interclusit

ad

ad urbem iter armatis, vacuamque eam cepit. tum clamore ab tergo captæ urbis audito, refugientium undique ex ſilvis inſidiatorum cædes facta eſt. A Thaumacis altero die conſul ad Sperchium amnem pervenit, inde Hypatæorum agros vaſtavit.

CAPUT X.

Antiochus & ab ſuis, & ab ſociis deſertus, intra ſaltum Thermopylarum ſe recipit: locum ſuapte natura admodum difficilem munimentis inſuper impedit, atque diſpoſitis Ætolorum præſidiis aditum Romanis obſepit.

15 CUm hæc agebantur, Chalcide erat Antiochus: qui jam tum cernens nihil ſe ex Græcia præter amœna Chalcide hiberna & infames nuptias petiſſe, Ætolorum vana promiſſa incuſare & Thoantem. Annibalem vero non ut prudentem tantum virum, ſed prope vatem omnium quæ tum evenirent, admirari. ne tamen temere cœpta ſegnitia inſuper everteret. nuntios in Ætoliam mittit, ut omni contracta juventute convenirent. Jam & ipſe eo decem millia fere peditum ex iis, qui poſtea venerant ex Aſia, expleta, & equites quingentos duxit. Quo cum aliquanto pauciores, quam unquam antea conveniſſent: & principes tantummodo cum paucis clientibus eſſent, atque ii dicerent, omnia ſedulo ab ſe facta, ut quamplurimos ex civitatibus ſuis evocarent, nec auctoritate nec gratia nec imperio adverſus detrectantes militiam valuiſſe: deſtitutus undique & ab ſuis, qui morabantur in Aſia, & ab ſociis, qui ea, in quorum ſpem vocaverant, non præſtabant,

intra

intra ſaltum Thermopylarum ſeſe recepit. Id jugum, ſicut Apennini dorſo Italia dividitur, ita mediam Græciam dirimit. ante ſaltum Thermopylarum ſeptentrionem verſus Epirus, & Perræbia, & Magneſia, & Theſſalia eſt, & Phtiotiæ Achæi, & ſinus Maliacus. intra fauces ad meridiem vergunt Ætoliæ pars major, & Acarnania, & cum Locride Phocis, & Bœotia, adjunctaque inſula Eubœa, & excurrente in altum velut promontorio Attica terra ſita ab tergo, & Peloponneſus. Hoc jugum ab Leucade & mari ad occidentem verſo per Ætoliam ad alterum mare orienti objectum tendens, ea aſpreta rupeſque interjectas habet, ut non modo exercitus, ſed ne expediti quidem facile ullos ad tranſitum calles inveniant. extremos ad orientem montes Oetam vocant, quorum quod altiſſimum eſt, Callidromon appellatur: in cujus valle ad Maliacum ſinum vergente iter eſt non latius, quam ſexaginta paſſus. hæc una militaris via eſt, qua traduci exercitus, ſi non prohibeantur, poſſint. ideo Pylæ, & ab aliis, quia calidæ aquæ in ipſis faucibus ſunt, Thermopylæ locus appellatur; nobilis Lacedæmoniorum adverſus Perſas morte magis memorabili, quam pugna. Haudqua- 16
quam pari tum animo Antiochus intra portas loci ejus caſtris poſitis, munitionibus inſuper ſaltum impediebat: & cum duplici vallo foſſaque, & muro etiam, qua res poſtulabat, ex multa copia paſſim jacentium lapidum permuniſſet omnia: ſatis fidens, nunquam ea vim Romanum exercitum facturum, Ætolos ex IV. millibus (tot enim convenerant) partim ad Heracleam præſidio obtinendam, quæ ante ipſas fauces poſita eſt, partim Hypatam mittit: & Heracleam haud dubius con-

ſulem oppugnaturum, & jam multis nuntiantibus circa Hypatam omnia evaſtari.

CAPUT XI.

COS. Acilius incluſum Thermopylarum ſaltu Antiochum obſeſſurus, eo admovet caſtra: miſſis M. Porcio Catone, & L. Valerio Flacco legatis ad dejiciendos Ætolos, qui imminentia caſtris regiis juga inſederant, ipſe interim vocatos in concionem milites ad pugnam inflammat.

CONſul depopulatus Hypatenſem primo, deinde Heracleenſem agrum, inutili utrobique auxilio Ætolorum, in ipſis faucibus prope fontes calidarum aquarum adverſus regem caſtra poſuit. Ætolorum utræque manus Heracleam ſeſe incluſerunt. Antiochum, cui, priuſquam hoſtem cerneret, ſatis omnia permunita & præſidiis obſepta videbantur, timor deinde inceſſit, ne quos per imminentia juga calles inveniret ad tranſitum Romanus. nam & Lacedæmonios quondam ita a Perſis circumitos fama erat, & nuper Philippum ab iiſdem Romanis. itaque nuntium Heracleam ad Ætolos mittit, ut hanc ſaltem ſibi operam eo bello præſtarent, ut vertices circa montium occuparent obſiderentque, ne qua tranſire Romanus poſſet. Hoc nuntio audito, diſſenſio inter Ætolos orta eſt. pars imperio parendum regis, atque eundum cenſebant: pars ſubſiſtendum Heracleæ ad utramque fortunam: ut ſive victus a conſule rex eſſet, in expedito haberent integras copias ad opem propinquis ferendam civitatibus ſuis: ſive vinceret, ut diſſipatos in fugam Romanos perſequerentur. Utraque pars non manſit

mo-

modo in ſententia ſua, ſed etiam executa eſt conſilium. duo millia Heracleæ ſubſtiterunt, duo trifariam diviſa, Callidromum & Rhoduntiam, & Tichiunta (hæc nomina cacuminibus ſunt) occupavere. Conſul poſteaquam inſeſſa ſuperiora loca ab Ætolis vidit: 17
M. Porcium Catonem & L. Valerium Flaccum conſulares legatos cum binis millibus delectorum peditum ad caſtella Ætolorum, Flaccum in Rhoduntiam & Tichiunta, Catonem in Callidromum mittit. ipſe priuſquam ad hoſtem copias admoveret, vocatos in concionem milites paucis eſt allocutus: *Pleroſque omnium ordinum milites inter vos eſſe video, qui in hac eadem provincia T. Quintii ductu auſpicioque militaveritis. Macedonico bello inexuperabilis magis ſaltus ad amnem Aoum fuit, quam hic. quippe portæ ſunt hæ: & unus inter duo maria clauſis omnibus velut naturalis tranſitus eſt. munitiones & locis opportunioribus tunc fuerunt, & validiores impoſitæ. exercitus hoſtium ille & numero major, & militum genere aliquanto melior: quippe illic Macedones Thraceſque & Illyrici erant, ferociſſimæ omnes gentes: hic Syri & Aſiatici Græci ſunt, leviſſima genera hominum, & ſervituti nata: rex ille bellicoſiſſimus, exercitatus jam inde ab juventa finitimis Thracum atque Illyriorum & circa omnium accolarum bellis: hic, ut aliam omnem vitam omittam, is eſt, qui cum ad inferendum populo Romano bellum ex Aſia in Europam tranſiſſet, nihil memorabilius toto tempore hibernorum geſſerit, quam quod amoris cauſa ex domo privata, & obſcuri etiam inter populares generis uxorem duxit: & novus maritus, velut ſaginatus nuptialibus cœnis, ad pugnam proceſſit. Summa virium ſpeique*

ejus

ejus in Ætolis fuit, gente vaniſſima & ingratiſſima, ut vos prius experti eſtis, nunc Antiochus experitur. nam nec convenerunt frequentes, nec contineri in caſtris potuerunt, & in ſeditione ipſi inter ſe ſunt: & cum Hypatam tuendam Heracleamque depopoſciſſent, neutram tutati, pars refugerunt in juga montium, pars Heraclea incluſerunt ſeſe. Rex ipſe confeſſus nuſquam æquo campo non modo congredi ſe ad pugnam audere, ſed ne caſtra quidem in aperto ponere, relicta omni ante ſe regione ea, quam ſe nobis ac Philippo ademiſſe gloriabatur, condidit ſe intra rupes: ne ante fauces quidem ſaltus, ut quondam Lacedæmonios fama eſt, ſed intra penitus retractis caſtris. quod quantum intereſt, ad timorem oſtendendum, an muris alicujus urbis obſidendum ſeſe incluſerit? Sed neque Antiochum tuebuntur anguſtiæ: nec Ætolos vertices illi quos ceperunt. ſatis undique proviſum atque præcautum eſt, ne quid adverſus vos in pugna præter hoſtes eſſet. Illud proponere animo veſtro debetis, non vos pro Græciæ libertate tantum dimicare, (quanquam is quoque egregius titulus eſſet, liberatam a Philippo ante, nunc ab Ætolis & ab Antiocho liberare) neque ea tantum in præmium veſtrum ceſſura, quæ nunc in regiis caſtris ſunt: ſed illum quoque omnem apparatum, qui in dies ab Epheſo expectatur, prędę futurum: Aſiam deinde Syriamque, & omnia uſque ad ortus ſolis ditiſſima regna imperio Romano aperturos. Quid deinde aberit, quin ab Gadibus ad mare rubrum oceano fines terminemus, qui orbem terrarum amplexu finit? & omne humanum genus ſecundum deos nomen Romanum veneretur? In hęc tanta præmia dignos parate animos, ut craſtino die bene ju-

juvantibus diis acie decernamus. Ab hac 18
concione dimiſſi milites, priuſquam corpora curarent, arma, telaque parant.

CAPUT XII.

M. Acilius COS. cum Antiocho ad Thermopylas prelio congreditur: quo rex ſuperatus Chalcidem ſe recipit: conſul in Phodicem, atque Bœotiam ducens exercitum, civitates, quę defecerant, Bœotis verbis tantum caſtigatis, non violat.

Luce prima ſigno pugnæ propoſito, inſtruit aciem conſul arcta fronte, ad naturam, & anguſtias loci. Rex poſteaquam ſigna hoſtium conſpexit, & ipſe copias eduxit. Levis armaturæ partem ante vallum in primo locavit: tum Macedonum robur, quos ſariſſophoros appellabant, velut firmamentum circa ipſas munitiones conſtituit. his ab ſiniſtro cornu jaculatorum, ſagittariorumque, & funditorum manum ſub ipſis radicibus montis poſuit, ut ex altiore loco nuda latera hoſtium inceſſerent: & ab dextro Macedonibus ad ipſum munimentorum finem, qua loca uſque ad mare invia paluſtri limo, & voraginibus claudunt, elephantos cum aſſueto præſidio poſuit: poſt eos equites: tum modico intervallo relicto, cæteras copias in ſecunda acie. Macedones pro vallo locati primo facile ſuſtinebant Romanos tentantes ab omni parte aditus, multum adjuvantibus, qui ex loco ſuperiore fundis, velut nimbum, glandes, & ſagittas ſimul, ac jacula ingerebant. deinde ut major, nec jam toleranda vis hoſtium inferebat ſe, pulſi loco intra munimenta ſubductis ordinibus conceſſerunt. Inde ex vallo prope al-

alterum vallum haſtis præ ſe objectis fecerunt. & ita modica altitudo valli erat, ut & locum ſuperiorum ad pugnandum ſuis præberet, & propter longitudinem haſtarum ſubjectum haberet hoſtem. Multi temere ſubeuntes vallum transfixi ſunt: & aut incœpto irrito receſſiſsent, aut plures cecidiſsent, ni M. Porcius ab jugo Callidromi, dejectis inde Ætolis, & magna ex parte cæſis (incautos enim, & pleroſque ſopitos oppreſſerat) ſuper
19 imminentem caſtris collem apparuiſſet: Flacco non eadem fortuna ad Tichiunta, & Rhoduntiam, nequicquam ſubire ad ea caſtella conato, fuerat. Macedones, quique alii in caſtris regis erant, primo, dum procul nihil aliud, quam turba, & agmen apparebat, Ætolos credere viſa procul pugna ſubſidio venire: cæterum ut primum ſignaque, & arma ex propinquo cognita errorem aperuerunt, tantus repente pavor omnes cepit, ut abjectis armis fugerent. Et munimenta ſequentes impedierunt, & anguſtiæ vallis, per quam ſequendi erant: & maxime omnium, quod elephanti noviſſimi agminis erant, quos pedes ægre præterire, eques nullo poterat modo, timentibus equis, tumultumque inter ſe majorem, quam in prælio, edentibus. aliquantum temporis & direptio caſtrorum tenuit. Scarphiam tamen eo die perſecuti ſunt hoſtem. Multis in ipſo itinere cæſis, captiſque, non equis, viriſque tantum, ſed etiam elephantis, quos capere non potuerant, interfectis, in caſtra reverterunt: quæ tentata eo die inter ipſum pugnę tempus ab Ætolis Heracleam obtinentibus præſidio, ſine ullo haud parum audacis incœpti effectu fuerant. Conſul noctis inſequentis tertia vigilia præmiſso equitatu ad perſequendum hoſtem, ſigna legionum

num prima luce movit. Aliquantum viæ præceperat rex, ut qui non ante, quam Elatiæ, ab effuſo conſtiterit curſu: ubi primum reliquiis pugnæque, & fugæ collectis, cum perexigua manu ſemiermium militum Chalcidem ſe recepit. Romanus equitatus ipſum quidem regem Elatiæ aſſecutus non eſt, ſed magnam partem agminis aut laſſitudine ſubſiſtentis, aut errore, ut qui ſine ducibus per ignota itinera fugerent, diſſipatos oppreſſerunt. nec præter quingentos, qui circa regem fuerunt, ex toto exercitu quiſquam effugit: etiam ex decem millibus militum, quos Polybio auctore trajeciſſe ſecum regem in Græciam ſcripſimus, exiguus numerus. (quid ſi Antiati Valerio credamus, LX. millia militum fuiſſe in regio exercitu ſcribenti? XL. inde millia cecidiſſe? ſupra V. millia capta cum ſignis militaribus CCXXX.) Romanorum CL. interfecti ſunt. Conſule per Phocidem, & Bœotiam exercitum ducente, conſciæ defectionis civitates cum velamentis ante portas ſtabant, metu, ne hoſtiliter diriperentur, cæterum per omnes dies haud ſecus, quam in pacato agro, ſine violatione ullius rei agmen proceſſit: donec in agrum Coronenſem ventum eſt. ibi ſtatua regis Antiochi poſita in templo Minervæ Itoneę iram accendit: permiſſumque militi eſt, ut circumjectum templo agrum popularetur. deinde cogitatio animum ſubiit, cum communi decreto Bœotorum poſita eſſet ſtatua, indignum eſſe in unum Coronenſem agrum ſævire. revocato extemplo milite, finis populandi factus: caſtigati tantum verbis Bœoti ob ingratum in tantis, tamque recentibus beneficiis animum erga Romanos.

CAPUT XIII.

Nuntiata adverſa Antiochi ad Thermopylas pugna, in navibus ejus ſtantibus in ſinu Maliaco oritur trepidatio: per idem tempus commeatus regii, qui ex Aſia in Græciam vehebantur, ab Atilio, multis captis navibus, excipiuntur.

INter ipſum pugnæ tempus X. naves regiæ cum præfecto Iſidoro ad Thronium in ſinu Maliaco ſtabant. eo gravis vulneribus Alexander Acarnan nuntius adverſæ pugnæ cum perfugiſſet, trepidæ inde recenti terrore naves Cenęum Eubœæ petierunt. ibi mortuus, ſepultuſque Alexander. Tres, quę ex Aſia profectæ eundem portum tenuerant, naves, audita exercitus clade, Epheſum redierunt. Iſidorus ab Cenæo Demetriadem, ſi forte eo deferret fuga regem, trajecit. Per eoſdem dies A. Atilius, præfectus Romanę claſſis, magnos regios commeatus jam fretum, quod ad Andrum inſulam eſt, prætervectos excepit. alias merſit, alias cepit naves. quæ noviſſimi agminis erant, curſum in Aſiam verterunt. Atilius Piræeum, unde profectus erat, cum agmine captivarum navium revectus, magnam vim frumenti & Athenienſibus, & aliis ejuſdem regionis ſociis diviſit.

CAPUT XIV.

Acilius COS. Chalcidem poſt fugam inde Antiochi veniens, totam Eubœam recipit: ad Thermopylas regreſſus, nuntium rerum proſpere geſtarum M. Catonem Romam mittit. quibus Romę auditis, ſupplicatio, & ſacrificia decernuntur: M. Fulvius Nobilior ex ulteriore Hiſpania profectus, ovans Urbem ingreditur.

ANtiochus ſub adventum conſulis a 21
Chalcide profectus, Tenum primo tenuit, inde Epheſum tranſmiſit. Conſuli Chalcidem venienti portæ patuerunt, cum appropinquante eo Ariſtoteles præfectus regis urbe exceſſiſſet. & cæteræ urbes in Eubœa ſine certamine traditæ. paucoſque per dies omnibus perpacatis, ſine ullius noxa urbis exercitus Thermopylas reductus, multo modeſtia poſt victoriam, quam ipſa victoria laudabilior. Inde conſul M. Catonem. per quem quæ geſta eſſent, ſenatus, populuſque Romanus haud dubio auctore ſciret, Romam miſit. Is a Creuſa (Theſpienſium emporium eſt, in intimo ſinu Corinthiaco retractum) Patras Achajæ petit: a Patris Corcyram uſque Ætoliæ, atque Acarnaniæ littora legit: atque ita ad Hydruntum Italiæ trajecit. quinto die inde pedeſtri itinere Romam ingenti curſu pervenit. ante lucem ingreſſus urbem, a porta ad prætorem M. Junium iter intendit. Is prima luce ſenatum vocavit. quo L. Cornelius Scipio aliquot diebus ante a conſule dimiſſus, cum adveniens audiſſet prægreſſum Catonem in ſenatu eſſe, ſupervenit exponenti, quæ geſta eſſent. Duo inde legati juſſu ſenatus in

con

concionem ſunt producti: atque ibi eadem, quæ in ſenatu de rebus in Ætolia geſtis expoſuerunt. Supplicatio in triduum decreta eſt; & ut XL. hoſtiis majoribus prætor, quibus diis ei videretur, ſacrificaret. Per eoſdem dies & M. Fulvius Nobilior, qui biennio ante prætor in ulteriorem Hiſpaniam erat profectus, ovans urbem eſt ingreſſus. Argenti bigati præ ſe tulit CXXX. millia, & extra numeratum XII. millia pondo argenti: auri pondo CXXVII.

CAPUT XV.

Ætoli, qui Heracleam præſidio occupaverant, diu ſumma vi a COS. Acilio oppugnati, tandem Romanis deduntur.

22 Acilius conſul ab Thermopylis Heracleam ad Ætolos præmiſit: *ut tunc ſaltem experti regiam vanitatem, reſipiſcerent: traditaque Heraclea, cogitarent de petenda ab ſenatu ſeu furoris ſui, ſeu erroris venia: & cæteras Græciæ civitates defeciſſe eo bello ab optime de ſe meritis Romanis: ſed quia poſt fugam regis, cujus fiducia ab officio deceſſiſſent, non addidiſſent pertinaciam culpæ, in fidem receptas eſſe. Ætolos quoque, quanquam non ſecuti ſint regem, ſed accerſierint; & duces belli, non ſocii fuerint, ſi pœnitere poſſint, poſſe & incolumes eſſe.* Ad ea cum pacati nihil reſponderetur, appareretque armis rem gerendam, & rege ſuperato bellum Ætolicum integrum reſtare, caſtra ab Thermopylis ad Heracleam movit: eoque ipſo die, ut ſitum noſceret urbis, ab omni parte equo mœnia eſt circumvectus. Sita eſt Heraclea in radicibus Oetæ montis; ipſa in cam-

po, arcem imminentem loco alto & undique præcipiti habet. Contemplatus omnia quæ noſcenda erant, quatuor ſimul locis aggredi urbem conſtituit. a flumine Aſopo, qua & gymnaſium eſt, L. Valerium operibus atque oppugnationi præpoſuit. arcem extra muros, quæ frequentius prope quam urbs habitabatur, T. Sempronio Longo oppugnandam dedit. a ſinu Maliaco, quæ aditum haud facilem pars habebat, M. Bæbium: ab altero amniculo, quem Melana vocant, adverſus Dianæ templum App. Claudium oppoſuit. Horum magno certamine intra paucos dies turres arieteſque, & alius omnis apparatus oppugnandarum urbium perficitur. & cum ager Heracleenſis paluſter omnis, frequenſque proceris arboribus benigne ad omne genus operum materiam ſuppeditabat: tum quia refugerant intra mœnia Aetoli, deſertaque in veſtibulo urbis erant tecta, in varios uſus non tigna modo & tabulas, ſed laterem quoque & cæmenta & ſaxa variæ magnitudinis præbebant. Et Romani quidem operibus magis, 23
quam armis urbem oppugnabant. Aetoli contra armis ſe tuebantur. nam cum ariete quaterentur muri, non laqueis, ut ſolet, exceptos declinabant ictus, ſed armati frequentes quidam ignes etiam, quos aggeribus injicerent, ferebant. fornices quoque in muro erant apti ad excurrendum: & ipſi cum pro dirutis reficerent muros, crebriores eos, ut pluribus erumperetur in hoſtem locis, faciebant. Hoc primis diebus, dum integræ vires erant, & frequentes & impigre fecerunt, in dies deinde pauciores, & ſegnius. etenim cum multis urgerentur rebus; nulla eos res æque ac vigiliæ conficiebant: Romanis in magna copia militum ſuccedentibus aliis in ſtatio-

nem aliorum, Ætolos propter paucitatem eoſdem dies noctesque aſſiduo labore urgente. per IV. & XX. dies, ita ut nullum tempus vacuum dimicatione eſſet, adverſus quatuor e partibus ſimul oppugnantem hoſtem nocturnus diurno continuatus labor eſt. Cum fatigatos jam Ætolos ſciret COS. & ex ratione temporis, & quod ita transfugæ affirmabant, tale conſilium iniit. media nocte receptui ſignum dedit, & ab oppugnatione ſimul omnes milites deductos uſque ad tertiam diei horam quietos in caſtris tenuit; inde cœpta oppugnatio ad mediam rurſus noctem perducta eſt, intermiſſa deinde uſque ad tertiam diei horam. Fatigationem rati cauſam eſſe Ætoli non continuandæ oppugnationis, quæ & ipſos affecerat: ubi Romanis datum receptui ſignum eſſe, velut ipſi quoque hoc revocati, pro ſe quiſque ex ſtationibus decedebant, nec ante tertiam diei horam armati in muris apparebant. Conſul cum nocte media intermiſiſ-
24 ſet oppugnationem, quarta vigilia rurſus ab tribus partibus ſumma vi aggreſſus, ab una T. Sempronium tenere intentos milites, ſignumque expectare juſſit: ad ea in nocturno tumultu, unde clamor exaudiretur, haud dubie ratus hoſtes concurſuros. Ætoli pars ſopiti affecta labore ac vigiliis corpora ex ſomno moliebantur: pars vigilantes adhuc ad ſtrepitum pugnantium in tenebris currunt. Hoſtes, partim per ruinas jacentis muri tranſcendere conantur, partim ſcalis aſcenſus tentant. adverſus quos undique ad opem ferendam concurrunt Ætoli. Pars una, in qua ædificia extra urbem erant, neque defenditur, neque oppugnatur: ſed qui oppugnarent, intenti ſignum expectabant, defenſor ne-

nemo aderat. Jam diluceſcebat, cum ſignum conſul dedit: & ſine ullo certamine partim per ſemiruta, partim ſcalis integros muros tranſcendere. Simul clamor index capti oppidi eſt exauditus, undique Ætoli deſertis ſtationibus in arcem refugiunt. Oppidum victores permiſſu conſulis diripiunt: non tam ab ira, nec ab odio, quam ut miles coercitus in tot receptis ex poteſtate hoſtium urbibus, aliquo tandem loco fructum victoriæ ſentiret. Revocatos inde a medio ferme die milites cum in duas diviſiſſet partes: unam radicibus montium circumduci ad rupem juſſit, quæ faſtigio altitudinis par, media valle velut abrupta ab arce erat: ſed adeo prope geminata cacumina eorum montium ſunt, ut ex vertice altero conjici tela in arcem poſſint: cum dimidia militum parte conſul ab urbe aſcenſurus in arcem, ſignum ab iis qui ab tergo in rupem evaſuri erant, expectabat. Non tulere qui in arce erant Ætoli primum eorum qui rupem ceperant clamorem, deinde impetum ab urbe Romanorum, & fractis jam animis, & nulla ibi præparata re ad obſidionem diutius tolerandam: utpote congregatis fœminis pueriſque, & imbelli alia turba in arcem, quæ vix capere, nedum tueri multitudinem tantam poſſet. itaque ad primum impetum abjectis armis, dediderunt ſeſe. Traditus inter cæteros principes Ætolorum & Damocritus eſt: qui principio belli decretum Ætolorum, quo acceſſendum Antiochum cenſuerant, T. Quintio poſcenti reſponderat, in Italia daturum, cum caſtra ibi Ætoli poſuiſſent. ob eam ferociam majus victoribus gaudium traditus fuit.

CAPUT XVI.

Rex Philippus Lamiam oppugnat: cum in liberanda obſidione quæreret COS. Acilius gratiam ſuam facere, rex, ejus accepto nuntio, ab oppugnatione abſiſtit.

25 EOdem tempore quo Romani Heracleam, Philippus Lamiam ex compoſito oppugnabat, circa Thermopylas cum conſule redeunte ex Bœotia, ut victoriam ipſi populoque Romano gratularetur, excuſaretque, quod morbo impeditus bello non interfuiſſet, congreſſus. inde diverſi ad duas ſimul oppugnandas urbes profecti. interſunt ſeptem millia ferme paſſuum. & quia Lamia poſita in tumulo eſt: tum regionem ea maxime deſpectat oppidum, qua breve intervallum videtur, & omnia in conſpectu ſunt: cum enixe, velut propoſito certamine, Romani Macedoneſque diem, ac noctem aut in operibus, aut in præliis eſſent: hoc major difficultas Macedonibus erat, quod Romani aggere, & vineis, & omnibus ſupra terram operibus, ſubtus Macedones cuniculis oppugnabant: & in aſperis locis ſilex ſæpe impenetrabilis ferro occurrebat. & cum parum procederet incœptum, per colloquia principum oppidanos tentabat rex, ut urbem dederent: haud dubius, quin, ſi prius Heraclea capta foret, Romanis ſe potius quam ſibi dedituri eſſent: ſuamque gratiam conſul in obſidione liberanda facturus eſſet. Nec eum opinio eſt fruſtrata. confeſtim enim ab Heraclea capta nuntius venit, ut oppugnatione abſtineret. Æquius eſſe, Romanos milites, qui acie dimicaſſent cum Ætolis, præmia victoriæ habere. Ita receſſum ab

La-

Lamia eſt, & propinquæ clade urbis ipſi, ne quid ſimile paterentur, effugerunt.

CAPUT XVII.

Ætoli conati per legatos in Græciam ad bellum renovandum Antiochum revocare, poſt amiſſam Heracleam, oratores pacis ad COS. Acilium mittunt: quæ imperarentur ut nimis difficilia cum altercatione refugientibus, induciæ ad deliberandum dantur: cum in concilio principes, etſi dolenter, parendum tamen victori cenſerent, multitudo exaſperatur, ſublata præſertim adventu Nicandri auxilia ab Antiocho pollicentis.

PAucis, priuſquam Heraclea caperetur, 26
diebus Ætoli, concilio Hypatam coacto, legatos ad Antiochum miſerunt: inter quos & Thoas idem, qui & antea, miſſus eſt. mandata erant, ut ab rege peterent primum, ut ipſe coactis rurſus terreſtribus navalibuſque copiis in Græciam trajiceret: deinde, ſi qua ipſum teneret res, ut pecuniam & auxilia mitteret. id cum ad dignitatem ejus fidemque pertinere, non prodi ſocios: tum etiam ad incolumitatem regni, non ſinere Romanos omni cura vacuos, cum Ætolorum gentem ſuſtuliſſent, omnibus copiis in Aſiam trajicere. Vera erant quæ dicebantur. eo magis regem moverunt. itaque in præſentia pecuniam, quæ ad uſus belli neceſſaria erat, legatis dedit: auxilia terreſtria navaliaque affirmavit miſſurum. Thoantem unum ex legatis retinuit, & ipſum haud invitum morantem, ut exactor præſens promiſſorum adeſſet. Cæterum Heraclea capta 27
fregit tandem animos Ætolorum: & poſt

paucos dies, quam ad bellum renovandum, acciendumque regem, in Aſiam miſerant legatos, abjectis belli conſiliis, pacis petendæ oratores ad conſulem miſerunt. Quos dicere exorſos conſul interfatus, cum alia ſibi prævertenda eſſe dixiſſet: redire Hypatam eos, datis dierum X. induciis, & L. Valerio Flacco cum iis miſſo, juſſit, ei, quæ ſecum acturi fuiſſent, exponere, & ſi qua vellent alia. Hypatam ut eſt ventum, principes Ætolorum apud Flaccum concilium habuerunt, conſultantes, quonam agendum modo apud conſulem foret. Parantibus iis antiqua jura fœderum ordiri, meritaque in populum Romanum, *abſiſtere iis* Flaccus juſſit, *quæ ipſi violaſſent: confeſſionem iis culpæ magis profuturam, & totam in preces orationem verſam. nec enim in cauſa ipſorum, ſed in populi Romani clementia ſpem ſalutis poſitam eſſe. & ſe ſuppliciter agentibus iis adfuturum & apud conſulem, & Romæ in ſenatu: eo quoque enim mittendos fore legatos.* Hæc una via omnibus ad ſalutem viſa eſt, *ut in fidem ſe permitterent Romanorum. ita enim & illis violandi ſupplices verecundiam ſe impoſituros: & ipſos nihilo minus ſuæ poteſtatis fore, ſi quid melius*
28 *fortuna oſtendiſſet.* Poſteaquam ad conſulem ventum eſt, Phæneas legationis princeps longam orationem, & varie ad mitigandam iram victoris compoſitam, ita ad extremum finivit, ut diceret, Ætolos ſe ſuaque omnia fidei populi Romani permittere. Id conſul ubi audivit, *Etiam, atque etiam videte*, inquit, *Ætoli, ut ita permittatis.* Tum decretum Phæneas, in quo id diſerte ſcriptum erat, oſtendit. *Quando ergo*, inquit, *ita permittitis, poſtulo, ut mihi Dicæarchum civem veſtrum, & Menetam Epirotam* (Naupactum is cum

præ-

præſidio ingreſſus ad defectionem compulerat) *& Aminandrum cum principibus Athamanum , quorum conſilio ab nobis defeciſtis , ſine mora dedatis* . Prope dicentem interfatus Romanum Phæneas, *Non in ſervitutem*, inquit , *ſed in fidem tuam nos tradimus* : *& certum habeo , te imprudentia labi, qui nobis imperes quæ moris Græcorum non ſint* . Ad hæc COS. *Nec hercule* , inquit , *magnopere nunc curo , quid Ætoli ſatis ex more Græcorum factum eſſe cenſeant : dum ego more Romano imperium* * *id habeam in deditos modo decreto ſuo , ante armis victos . itaque ni propere fit quod impero , vinciri vos jam jubeo* . afferrique catenas , & circumſiſtere lictores juſſit. Tum fracta Phæneæ ferocia , Ætoliſque aliis eſt: & tandem cujus conditionis eſſent, ſenſere. *& ſe quidem* Phæneas, *& qui adſint Ætolorum , ſcire facienda eſſe , quæ imperentur* , dixit : *ſed ad decernenda ea concilio Ætolorum opus eſſe : ad id petere ut X. dierum inducias daret* . Petente Flacco pro Ætolis, induciæ datæ: & Hypatam reditum eſt. Ubi cum in concilio delectorum, quos Apocletos vocant, Phæneas & quæ imperarentur, & quæ ipſis prope accidiſſent, expoſuiſſet: ingemuerunt quidem principes conditioni ſuæ : parendum tamen victori cenſebant : & ex omnibus oppidis convocandos Ætolos ad 29
concilium . Poſteaquam vero omnis coacta multitudo eadem illa audivit, adeo ſævitia imperii atque indignitate exaſperati animi ſunt; ut, ſi in pace fuiſſent, illo impetu iræ concitari potuerint ad bellum. Ad iram accedebat & difficultas eorum quæ imperarentur : *quonam modo enim utique regem Aminandrum ſe tradere poſſe?* & ſpes forte

* al. inhibeã.

oblata, quod Nicander, eo ipſo tempore ab rege Antiocho veniens, implevit expectatione vana multitudinem, terra marique ingens parari bellum. Is duodecimo die, quam conſcenderat navem, in Ætoliam perfecta legatione rediens, Phalaram in ſinu Maliaco tenuit. inde Lamiam pecuniam cum devexiſſet, ipſe cum expeditis veſpera prima inter Macedonum, Romanaque caſtra medio agro dum Hypatam notis callibus petit, in ſtationem incidit Macedonum: deductuſque ad regem eſt, nondum convivio dimiſſo. Quod ubi nuntiatum eſt, velut hoſpitis, non hoſtis adventu motus Philippus, accumbere eum, epularique juſſit: atque inde, dimiſſis aliis, ſolum retentum, ipſum quidem de ſe timere quicquam vetuit. Ætolorum prava conſilia, atque in ipſorum caput ſemper recidentia accuſavit: qui primum Romanos, deinde Antiochum in Græciam adduxiſſent. ſed præteritorum, quæ magis reprehendi, quam corrigi poſſint, oblitum ſe, non facturum ut inſultet adverſis rebus eorum. Ætolos quoque finire tandem adverſus ſe odia debere, & Nicandrum privatim ejus diei, quo ſervatus a ſe foret, meminiſſe. Ita datis qui in tutum eum proſequerentur, Hypatam Nicander conſultantibus de pace Romana ſupervenit.

CA-

CAPUT XVIII.

Cum impetus Ætolici belli maxime ab Naupacto inſtaret, COS. Acilius eo cum exercitu profectus, urbem circumſidet.

M. Acilius, vendita aut conceſſa militi 30
circa Heracleam præda, poſteaquam nec Hypatæ pacata eſſe concilia, & Naupactum concurriſſe Ætolos, ut inde totum impetum belli ſuſtinerent, audivit; præmiſſo App. Claudio cum IV. millibus militum ad occupanda juga, qua difficiles tranſitus montium erant, ipſe Oetam aſcendit: Herculique ſacrificium fecit in eo loco, quem Pyram, quod ibi mortale corpus ejus die ſit crematum, appellant. inde toto exercitu profectus, reliquum iter ſatis expedito agmine fecit. Ut ad Coracem eſt ventum (mons eſt altiſſimus inter Callipolin & Naupactum) ibi & jumenta multa ex agmine præcipitata cum ipſis oneribus ſunt, & homines vexati: & facile apparebat, quam cum inerti hoſte res eſſet, qui tam impeditum ſaltum nullo præſidio, ut clauderet tranſitum, inſediſſet. Tum quoque vexato exercitu ad Naupactum deſcendit: & uno caſtello adverſus arcem poſito, cæteras partes urbis, diviſis copiis pro ſitu mœnium, circumſedit. nec minus operis laboriſque ea oppugnatio, quam Heracleæ, habuit.

CAPUT XIX.

Meſſenii a Diophane Achæorum prætore, quod cum Ætolis ſentirent, oppugnati, T. Quintio per legatos Chalcidem miſſos deditionem pollicentur: is, revocato ſtatim ab oppugnatione Diophane, concilium Achæorum indici jubet: ibi queſtus de intercepta per fraudem Zacyntho, illam, fruſtra adverſante Diophane, recipit.

31 EOdem tempore & Meſſene in Peloponneſo ab Achæis, quod concilii eorum recuſaret eſſe, oppugnari cœpta eſt. Etenim duæ civitates Meſſene & Elis extra concilium Achaicum erant, cum Ætolis ſentiebant. Elei tamen poſt fugatum ex Græcia Antiochum legatis Achæorum lenius reſponderant, *dimiſſo præſidio regio, cogitaturos ſe, quid ſibi faciendum eſſet.* Meſſenii, ſine reſponſo dimiſſis legatis, moverant bellum: trepidique rerum ſuarum, cum jam ager effuſo exercitu paſſim ureretur, caſtraque prope urbem poni viderent, legatos Chalcidem ad T. Quintium auctorem libertatis miſerunt, qui nuntiarent, Meſſenios Romanis, non Achæis & aperire portas, & dedere urbem paratos eſſe. Auditis legatis, extemplo profectus Quintius Megalopolim ad Diophanem Pr. Achæorum miſit: qui extemplo reducere eum a Meſſene exercitum, & venire ad ſe juberet. Dicto paruit Diophanes: & ſoluta obſidione expeditus ipſe prægreſſus agmen, circa Andaniam, parvum oppidum inter Megalopolim Meſſenemque poſitum, Quintio occurrit. & cum cauſas oppugnationis exponeret, caſtigatum leniter, quod tantam rem ſine auctoritate ſua

cona-

conatus eſſet, dimittere exercitum juſſit, nec pacem omnium bono partam turbare. Meſſeniis imperavit, ut exules reducerent, & Achæorum concilii eſſent. ſi qua haberent, de quibus aut recuſare, aut in poſterum cavere ſibi vellent, Corinthum ad ſe venirent. Diophanem concilium Achæorum extemplo ſibi præbere juſſit. ibi de Zacyntho intercepta per fraudem inſula queſtus. poſtulavit, ut reſtitueretur Romanis. Philippi Macedonum regis Zacynthus fuerat. eam mercedem Aminandro dederat, ut per Athamaniam ducere exercitum in ſuperiorem partem Ætoliæ liceret: qua expeditione fractis animis, Ætolos compulit ad petendam pacem. Aminander Philippum Megalopolitanum inſulæ præfecit: poſtea per bellum, quo ſe Antiocho adverſus Romanos conjunxit, Philippo ad munia belli revocato, Hieroclem Agrigentinum ſucceſſorem miſit. Is poſt fugam ab Thermopylis Antiochi, Aminandrumque a Philippo 32
Athamania pulſum, miſſis ultro ad Diophanem prætorem Achæorum nuntiis, pecuniam pactus, inſulam Achæis tradidit. Id præmium belli ſuum eſſe, æquum cenſebant Romani. non enim M. Acilium COS. legioneſque Romanas Diophani & Achæis ad Thermopylas pugnaſſe. Diophanes adverſus hæc purgare interdum ſeſe, gentemque: interdum de jure facti diſſerere. Quidam Achæorum & initio eam ſe rem aſpernatos teſtabantur, & tunc pertinaciam increpitabant prætoris: auctoribuſque iis decretum eſt, ut T. Quintio ea res permitteretur. Erat Quintius ſicut adverſantibus aſper, ità, ſi cederes, idem placabilis. Omiſſa igitur contentione vocis vultuſque, *Si utilem*, inquit, *poſſeſſionem ejus inſulæ cenſerem Achais eſſe, au-*

ſpem impetrabilis veniæ oſtendebant, reſponderunt, patere portas regi. Ad primum ejus ingreſſum, principum quidam urbe exceſſerunt. Eurylochus mortem ſibi conſcivit. Antiochi milites (ſic enim pacti erant) per Macedoniam, Thraciamque, proſequentibus Macedonibus, ne quis eos violaret. Lyſimachiam deducti ſunt. Erant & paucæ naves Demetriade, quibus præerat Iſidorus, eæ quoque cum præfecto ſuo dimiſſæ ſunt.
Inde Dolopiam, & Aperantiam, & Perræ- 34
biæ quaſdam civitates recepit.

CAPUT XXI.

Ex T. Quintii conſilio, Acilius COS. obſidione Naupacti abſcedit, Ætoliſque, donec legatos Romam mittant, dat inducias.

DUm hæc a Philippo geruntur, T. Quintius recepta Zacyntho ab Achaico concilio Naupactum trajecit: quæ jam per duos menſes (ſed prope excidium erat) oppugnabatur: & ſi capta vi foret, omne ibi nomen Ætolorum ad internecionem videbatur venturum. Cæterum quanquam merito iratus erat Ætolis, quod ſolos obtrectaſſe gloriæ ſuæ, cum liberaret Græciam, meminerat: & nihil auctoritate ſua motos eſſe, cum quæ maxime acciderant, caſura præmonens, a furioſo incœpto eos deterreret: tamen ſui maxime operis eſſe credens, nullam gentem liberatæ ſe Græciæ funditus everti, obambulare muris, ut facile noſceretur ab Ætolis, cæpit. Confeſtim a primis ſtationibus cognitus eſt, vulgatumque per omnes ordines, Quintium eſſe. itaque concurſu facto undique in muros, manus pro ſe quiſque tenden-

denteſ, conſonante clamore, nominatim Quintium orare, ut opem feret ac ſervaret. Et tum quidem, quanquam moveretur his vocibus, manu tamen abnuit, quidnam opis in ſe eſſe? Cæterum poſteaquam ad COS. venit, *Utrum fallit*, inquit, *te, M. Acili, quid agatur? an, cum ſatis provideas, nihil id magnopere ad ſummam reipublicæ pertinere cenſes?* Erexerat expectatione COS. &, *quin expromis*, inqut, *quid rei ſit?* Tum Quintius: *Ecquid vides te devicto Antiocho in duabus urbibus oppugnandis tempus terere: cum jam prope annus circumactus ſit imperii tui? Philippum autem, qui non aciem, non ſigna hoſtium vidit, non ſolum urbes, ſed tot jam gentes, Athamaniam, Perrabiam, Aperantiam, Dolopiam ſibi adjunxiſse? atqui non tantum intereſt noſtra, Ætolorum opes ac vires minui, quantum non ſupra modum Philippum creſcere: & victoria tua præmium te militeſque tuos nondum duas urbes Philippum tot gentes] Græ-*

35 *cia habere.* Aſſentiebatur his COS.: ſed pudor, ſi irrito incœpto abſcederet obſidione, occurrebat. tota inde Quintio res permiſſa eſt. is rurſus ad eam partem muri, qua paulo ante vociferati Ætoli fuerant, rediit. ibi cum impenſius orarent, ut miſereretur gentis Ætolorum, exire aliquos ad ſe juſſit. Phæneas ipſe, principeſque alii extemplo egreſſi ſunt quibus provolutis ad pedes, *Fortuna*, inquit, *veſtra facit, ut & iræ meæ & orationi temperem. evenerunt quæ prædixi eventura: & ne hoc quidem reliqui vobis eſt, ut indignis accidiſse ea videantur. ego tamen ſorte quadam nutriendæ Græciæ datus, ne ingratis quidem benefacere abſiſtam. mittite oratores ad COS. qui inducias tantum*

tempo-

temporis petant, ut mittere legatos Romam poſſitis, per quos ſenatui de vobis permittatis, ego apud COS. deprecator defenſorque vobis adero. Ita ut cenſuerat Quintius, fecerunt: nec aſpernatus eſt legationem COS. induciiſque in diem certam datis, qua legatio renuntiari ab Roma poſſet, ſoluta obſidio eſt, & exercitus in Phocidem miſsus.

CAUPT XXII.

Acilius ſoluta Naupacti obſidione, ad Achaicum concilium proficiſcitur: venientes Epirotas ad priſtinam petendam amicitiam, Romam ad ſenatum ire jubet: eo legati quoque a Philippo rege gratulatum de victo Antiocho cum donis mittuntur.

COS. tum T. Quintio ad Achaicum concilium Ægium trajecit. ibi de Eleis & exulibus Lacedæmoniorum reſtituendis actum. & neutra perfecta res: quia ſuæ gratiæ reſervari eam Achæi, Elei per ſe ipſi, quam per Romanos maluerunt Achaico contribui concilio. Epirotarum legati ad COS. venerunt: quos non ſincera fide in amicitia fuiſse ſatis conſtabat: militem tamen nullum Antiocho dederant: pecuniæ juviſse eum inſimulabantur: legatos ad regem ne ipſi quidem miſiſse inficiabantur. Iis petentibus. ut in amicitia priſtina eſse liceret, reſpondit COS. *ſe, utrum hoſtium, an pacatorum eos numero haberet, nondum ſcire: ſenatum ejus rei judicem fore. Integram ſe cauſam eorum Romam rejicere: inducias ad id dierum XC. dare.* Epirotæ Romam miſſi ſenatum adierunt: iis magis quæ non fecisſent hoſtilia referentibus, quam purgan-

gantibus ea, de quibus arguebantur, reſponſum datum eſt, quo veniam impetraſſe, non cauſam probaſſe videri poſſent. Et Philippi regis legati ſub idem tempus in ſenatum introducti gratulantes de victoria. iis petentibus, ut ſibi ſacrificare in Capitolio, donumque ex auro liceret ponere in æde Jovis OPT. MAX. permiſſum ab ſenatu. C. pondo coronam auream poſuerunt. Non reſponſum ſolum benigne legatis eſt: ſed Philippi quoque filius Demetrius, qui obſes Romæ erat, ad patrem reducendus legatis datus eſt. Bellum, quod cum Antiocho rege in Græcia geſtum eſt a M. Acilio COS. hunc finem habuit.

CAPUT XXIII.

COS. P. Cornelius, renuente ſenatu pecuniam decernere ad eos ludos faciendos, quos ex ſua ſententia in Hiſpania voviſſet, nihilominus eos facit: Ædes Magnæ Matris Idææ dedicatur: & Megaleſia primum celebrantur: Juventutis quoque dedicata Æde, ludi fiunt.

36 ALter COS. P. Cornelius Scipio Galliam provinciam ſortitus, priuſquam ad bellum, quod cum Bojis gerendum erat, proficiſceretur: poſtulavit ab ſenatu, ut pecunia ſibi decerneretur ad ludos, quos pro prætore in Hiſpania inter ipſum diſcrimen pugnę voviſset. Novum atque iniquum poſtulare eſt viſus. cenſuerunt ergo, quos ludos inconſulto ſenatu ex ſua unius ſententia voviſ-
* al. ſet, eos * vel de manubiis, ſi quam pecuniam
uti. ad id reſervaſſet, vel ſua ipſe impenſa faceret.
Eos ludos per dies X. P. Cornelius fecit. Per idem fere tempus ædes Matris magnæ Idææ dedicata eſt; quam deam is P. Cornelius

nelius advectam ex Aſia, P. Cornelio Scipione, cui poſt Africano fuit cognomen, P. Licinio COS. in palatium a mari detulerat. Locaverant ædem faciendam ex S. C. M. Livius, C. Claudius cenſores. M. Cornelio, P. Sempronio COSS. tredecim annis poſteaquam locata erat, dedicavit eam M. Junius Brutus: ludique ob dedicationem ejus facti: quos primos ſcenicos fuiſſe Valerius Antias eſt auctor, Megaleſia appellatos. Item Juventutis ædem in circo maximo C. Licinius Lucullus duumvir dedicavit. voverat eam ſexdecim annis ante M. Livius COS. quo die Aſdrubalem exercitumque ejus cecidit. idem cenſor eam faciendam locavit, M. Cornelio, P. Sempronio COSS. Hujus quoque dedicandæ cauſa ludi facti: & ea omnia cum majore religione facta, quod novum cum Antiocho inſtabat bellum.

CAPUT XXIV.

Prodigia, & eorum expiatio.

PRincipio ejus anni, quo hæc, jam pro- 37
fecto ad bellum M. Acilio, manente adhuc Romæ P. Cornelio Coſ. agebantur, boves duos domitos in Carinis per ſcalas pervenisſe in tegulas ædificii, proditum memoriç eſt. eos vivos comburi, cineremque eorum dejici in Tiberim aruſpices juſserunt. Tarracinç & Amiterni nuntiatum eſt, aliquoties lapidibus pluiſse: Minturnis ædem Jovis, & tabernas circa forum de cælo tactas eſse: Vulturni in oſtio fluminis duas naves fulmine ictas conflagraſse. Eorum prodigiorum cauſa libros Sibyllinos ex S. C. decemviri cum adiſsent, renuntiarunt, jejunium

inſti-

inſtituendum Cereri eſſe: & id quinto quoque anno ſervandum: & ut novendiale ſacrum fieret,& unum diem ſupplicatio eſſet: coronati ſupplicarent: & Cos. P. Cornelius, quibus diis, quibuſque hoſtiis edidiſſent decemviri, ſacrificaret.

CAPUT XXV.

P. Cornelius Coſ. contra Bojos ab Urbe proficiſcitur: Ligures Minutii procoſ. caſtra aggreſſi cæduntur: non multo poſt etiam a Coſ. Cornelio Boji ingenti victoria ſuperantur.

38 PLacatis diis nunc votis rite ſolvendis,nunc prodigiis expiandis, in provinciam proficiſcitur Cos.: atque inde C. Domitium procoſ. dimiſſo exercitum Romam decedere juſſit: ipſe in agrum Bojorum legiones induxit. Sub idem fere tempus Ligures lege ſacrata coacto exercitu,nocte improviſo caſtra Q. Minutii procoſ. aggreſſi ſunt. Minutius uſque ad lucem intra vallum militem inſtructum tenuit,intentus ne qua tranſcenderet hoſtis munimenta: prima luce duabus ſimul portis eruptionem fecit. Nec primo impetu, quod ſperaverat, Ligures pulſi ſunt: duas amplius horas dubium certamen ſuſtinuere. poſtremo cum alia atque alia agmina erumperent, & integri feſſis ſuccederent ad pugnam: tandem Ligures inter cætera etiam vigiliis confecti, terga dederunt. cæſa ſupra quatuor millia hoſtium. ex Romanis ſociiſque minus CCC. perierunt. Duobus fere poſt menſibus P. Cornelius Cos. cum Bojorum exercitu ſignis collatis egregie pugnavit. Duodetriginta millia hoſtium cæſa Antias Valerius ſcribit: capta tria millia & quadrigentos: ſigna militaria CXXIV. equos mille ducentos triginta:

ta: carpenta ducenta quadraginta ſeptem;
ex victoribus mille quadringentos octogin-
taquatuor cecidiſse. Ubi, ut in numero ſcri-
ptori parum fidei ſit, quia in augendo eo
non alius intemperantior eſt, magnam ta-
men victoriam fuiſse apparet, quod & caſtra
capta ſunt, & Boji poſt eam pugnam extem-
plo dediderunt ſeſe, & quod ſupplicatio
ejus victoriæ cauſa decreta ab ſenatu, victi-
mæque majores cæſæ. Per eoſdem dies M. 39
Fulvius Nobilior ex ulteriore Hiſpania ovans
urbem eſt ingreſsus. argenti tranſtulit decem
millia pondo, bigati argenti centum & trigin-
ta, auri centum viginti quinque.

CAPUT XXVI.

Coſ. P. Cornelius, victis Bojis, Romam ad triumphum revertitur: hunc eum a Senatu, fruſtra intercedente Blaſo tribuno plebis, impetraſset, præda Gallica inſignem agit.

P Cornelius Coſ. primo obſidibus a Bojorum gente acceptis, agri parte fere dimidia eos multavit: quo, ſi vellet, P. R. colonias mittere poſſet. Inde Romam ut ad triumphum haud dubium decedens, exercitum dimiſit; & adeſſe Romæ ad diem triumphi juſſit. ipſe poſtero die, quam venit, ſenatu in ædem Bellonæ vocato, cum de rebus ab ſe geſtis diſſeruiſſet, poſtulavit. ut ſibi triumphanti liceret in urbem invehi. P. Sempronius Blæſus tribunus plebis, *non negandum Scipioni, ſed diferendum honorem triumphi cenſebat. Bella Ligurum Gallicis ſemper juncta fuiſſe: eas inter ſe gentes mutua ex propinquo ferre auxilia. Si P. Scipio devictis acie Bojis, aut ipſe cum victore exercitu in agrum Ligurum tranſiſſet, aut partem copiarum Q.*

Minu-

Minutio miſiſſet, qui jam tertium ibi annum dubio detineretur bello, debellari cum Liguribus potuiſse. Nunc ad triumphum frequentandum deductos eſse milites, qui egregiam navare operam reipub. potuiſsent: poſsent etiam, ſi ſenatus, quod feſtinatione triumphi prætermiſſum eſset, id reſtituere differendo triumpho vellet. Juberent Cos. cum legionibus redire in provinciam: dare operam, ut Ligures ſubigantur. niſi illi cogantur in jus ditionemque P. R., ne Bojos quidem quieturos, aut pacem, aut bellum utrobique habenda. devictis Liguribus, paucos poſt menſes Procoſ. P. Cornelium, multorum exemplo, qui in magiſtratu non triumphaverunt, triumphaturum eſse. Ad ea
40 COS. *neque ſe Ligures provinciam ſortitum eſſe* ait, *neque cum Liguribus bellumgeſſiſse, neque triumphum de iis poſtulare. Q. Minutium confidere brevi ſubactis iis meritum triumphum poſtulaturum atque impetraturum eſse. ſe de Gallis Bojis poſtulare triumphum, quos acie vicerit, caſtris exuerit: quorum gentem biduo poſt pugnam totam acceperit in deditionem: a quibus obſides abduxerit, pacis futuræ pignus. Verum enim vero illud multo majus eſse, quod tantum numerum Gallorum ceciderit in acie, quod cum tot millibus certe Bojorum nemo ante ſe imperator pugnaverit. plus partem dimidiam ex quinquaginta millibus hominum caſam, multa millia capta, ſenes pueroſque Bojis ſupereſse. Itaque id quenquam mirari poſse, cur victor exercitus, cum hoſtem in provincia neminem reliquiſset, Romam venerit ad celebrandum Coſ. triumphum? Quorum militum, ſi & in alia provincia opera uti ſenatus velit, utro tandem modo promtiores ad aliud periculum, novumque laborem ituros credat, ſi perſoluta iis ſine de-*

tre-

trectatione prioris periculi laboriſque merces ſit? an ſi ſpem pro re ferentes dimittant, jam ſemel in prima ſpe deceptos? nam, quod ad ſe attineat, ſibi gloriæ in omnem vitam illo die ſatis quæſitum eſſe, quo ſe virum optimum judicatum ad accipiendam matrem Idæam miſiſſet ſenatus. hoc titulo, etſi nec conſulatus, nec triumphus addatur, ſatis honeſtam honoratamque P. Scipionis Naſicæ imaginem fore. Univerſus ſenatus non ipſe modo ad decernendum triumphum conſenſit, ſed etiam Tr. pl. auctoritate ſua compulit ad remittendam interceſſionem. P. Cornelius Coſ. triumphavit de Bojis. in eo triumpho Gallicis carpentis arma, ſignaque & ſpolia omnis generis tranſvexit, & vaſa æenea Gallica: & cum captivis nobilibus equorum quoque captorum gregem traduxit: aureos torques tranſtulit MCDLXX. ad hæc auri pondo CCXLV. argenti infecti factique in Gallicis vaſis non infabre ſuo more factis duo millia CCCXL. pondo. bigatorum nummorum CCXXXIV. militibus, qui currum ſecuti ſunt, trecenos vicenos quinos aſses diviſit: duplex centurioni, triplex equiti. Poſtero die concione advocata de rebus ab ſe geſtis, & de injuria tribuni bello alieno ſe illigantis, ut ſuæ victoriæ fructu ſe defraudaret, cum diſseruiſſet, milites exauctoratos dimiſit.

CAPUT XXVII.

Antiochus, ſuadente Annibale, prohibiturus Romanis tranſitum in Aſiam, terreſtres, navaleſque copias parat.

DUm hæc in Italia geruntur, Antio- 41
chus Epheſi ſecurus admodum de

bello

bello Romano erat, tanquam non tranſituris in Aſiam Romanis. quam ſecuritatem ei magna pars amicorum aut per errorem aut aſſentando faciebat. Annibal unus, cujus eo tempore maxima apud regem auctoritas erat, *magis mirari ſe* ajebat, *quod non jam in Aſia eſſent Romani, quam venturos dubitare. Propius eſſe in Aſiam ex Græcia, quam ex Italia in Græciam trajicere: & multo majorem cauſam Antiochum, quam Ætolos eſſe: neque enim mari minus, quam terra pollere Romana arma. jampridem claſſem circa Maleam eſſe. audire ſeſe, nuper novas naves, novumque imperatorem rei gerendæ cauſa ex Italia veniſſe. itaque deſineret Antiochus pacem ſibi ſpe vana facere: in Aſia, de ipſa Aſia brevi terra marique dimicandum ei cum Romanis eſſe, & aut imperium adimendum orbem terrarum affectantibus, aut ipſi regnum amittendum.* Unus vera & providere, & fideliter prędicere viſus. Itaque ipſe rex navibus, quæ paratæ inſtructæque erant, Cherſoneſum petit, ut ea loca, ſi forte terra venirent Romani, præſidiis firmaret. cęteram claſſem Polyxenidam parare, & deducere juſſit. ſpeculatorias naves ad omnia exploranda circa inſulas dimiſit.

CAPUT XXVIII.

Claſſe profectus in Græciam C. Livius; proſpere, adjuvante Eumene rege, cum Polyxenida Antiochi præfecto navali prælio ad Corcyram congreditur.

42 C. Livius præfectus Romanæ claſſis, cum quinquaginta navibus tectis profectus ab Roma Neapolim, quo ab ſociis

ejus

ejus oræ convenire juſſerat apertas naves, quę ex fœdere debebantur, Siciliam inde petit: fretoque Meſſanam prætervectus, cum ſex Punicas naves ad auxilium miſſas accepiſſet, ab Rheginis Locriſque & ejuſdem juris ſociis debitas exegiſſet naves, luſtrata claſſe ad Lacinium, altum petit. Corcyram, quam primam Græciæ civitatem adiit, cum veniſſet, percunctatus de ſtatu belli (necdum enim omnia in Gręcia perpacata erant (& ubi claſſis Romana eſſet, poſteaquam audivit, circa Thermopylarum ſaltum in ſtatione COS. ac regem eſſe, claſſem Piræei ſtare, maturandum ratus omnium rerum cauſa, pergit protinus navigare Peloponneſum, Samem, Zacynthumque, quia partis Ætolorum maluerant eſſe, protinus depopulatus, Maleam petit: & proſpera navigatione uſus, paucis diebus Piræeum ad veterem claſſem pervenit. Ad Scyllæum Eumenes rex cum tribus navibus occurrit, cum Æginæ diu incertus conſilii fuiſſet, utrum ad tuendum rediret regnum, (audiebat enim, Antiochum Epheſi navales terreſtreſque parare copias) an nuſquam abſcederet ab Romanis, ex quorum fortuna ſua penderet. A Piræeo A. Attilius, traditis ſucceſſori quinque & XX. navibus tectis, Romam eſt profectus. Livius una & LXXX. roſtratis navibus, multis præterea minoribus, quæ aut apertæ roſtratæ, aut ſine roſtris ſpeculatoriæ erant, Delum trajecit. Eo fere tempore COS. Acilius Naupactum oppugnabat. Livium Deli per 43
aliquot dies (& eſt ventoſiſſima regio inter Cycladas fretis alias majoribus, alias minoribus diviſas) adverſi venti tenuerunt. Polyxenidas certior per diſpoſitas ſpeculatorias naves factus, Dêli ſtare Romanam claſ-
ſem,

ſem, nuntios ad regem miſit. qui omiſſis, quæ in Helleſponto agebat, cum roſtratis navibus, quantum accelerare potuit, Epheſum rediit, & conſilium extemplo habuit, faciendumne periculum navalis certaminis foret. Polyxenidas negabat ceſſandum: *& utique prius confligendum, quam claſſis Eumenis, & Rhodiæ naves conjungerentur Romanis. ita numero non ferme impares futuros ſe, cæteris omnibus ſuperiores, & celeritate navium, & varietate auxiliorum. nam Romanas naves, cum ipſas inſcite factas immobiles eſſe, tum etiam, ut quæ in terram hoſtium veniant, oneratas commeatu venire. ſuas autem, ut pacata omnia circa ſe relinquentes, nihil præter militem atque arma habituras. multum etiam adjuturam notitiam maris terrarumque & ventorum, quæ omnia ignaros turbatura hoſtes eſſent.* Movit omnes auctor conſilii, qui & re conſilium executurus erat. Biduum in apparatu morati, tertio die C. navibus, quarum ſeptuaginta tectæ, cæteræ apertæ, minoris omnes formæ erant, profecti Phocæam petierunt. inde cum audiſſet appropinquare jam Romanam claſſem rex, quia non interfuturus navali certamini erat, Magneſiam, quæ ad Sipylum eſt, conceſſit ad terreſtres copias comparandas. claſſis ad Cyſſuntem portum Erythræorum, tanquam ibi aptius expectatura hoſtem, contendit. Romani, ubi primum aquilones (ii namque per aliquot dies tenuerant) cecidere, ab Delo Phanas, portum Chiorum in Ægeum mare verſum, petunt: inde ad urbem circumegere naves, commeatuque ſumpto, Phocæam trajiciunt. Eumenes Elæam ad ſuam claſſem profectus, paucis poſt inde diebus cum quatuor

& viginti navibus tectis, apertis pluribus, paulo a Phocæa ad Romanos parantes inſtruenteſque ſe ad navale certamen rediit. Inde centum quinquaginta tectis navibus, apertis ferme quinquaginta profecti, primo aquilonibus tranſverſis cum urgerentur in terram, cogebantur tenui agmine prope in ordinem ſingulæ naves ire: deinde ut lenita paulum vis venti eſt, ad Corycum portum, qui ſuper Cyſſuntem eſt, conati ſunt trajicere. Polyxenidas, ut appropinquare hoſtes allatum eſt, occaſione pugnandi lætus, ſiniſtrum ipſe cornu in altum extendit, dextrum cornu præfectos navium ad terram explicare jubet: & æqua fronte ad pugnam procedebat. Quod ubi vidit Romanus, vela contrahit, maloſque inclinat, & ſimul armamenta componens opperitur in ſequentes naves. Jam ferme XXX. in fronte erant: quibus ut æquaret lævum cornu, dolonibus erectis altum petere intendit, juſſis, qui ſequebantur, adverſus dextrum cornu prope terram proras dirigere. Eumenes agmen cogebat: cæterum ut demendis armamentis tumultuari primum cœptum eſt, & ipſe, quanta maxima celeritate poteſt, concitat naves. Jam omnibus in conſpectu erant, duæ Punicæ naves antecedebant Romanam claſſem: quibus obviæ tres fuerunt regiæ naves: &, ut in numero impari, duæ regiæ unam circumſiſtunt. & primum ab utroque latere remos detergunt: deinde tranſcendunt armati, & dejectis cæſiſque propugnatoribus, navem capiunt. Una, quæ compari marte concurrerat, poſtquam captam alteram navem vidit priuſquam a tribus ſimul circumveniretur, retro ad claſſem refugit. Livius indignatione accenſus, prætoria nave in ho-

44

ſtes tendit. adverſus quam eadem ſpe duæ, quæ Punicam unam navem circumvenerant, cum inferrentur, demittere in aquam remos ab utroque latere remiges ſtabiliendæ navis cauſa juſſit, & in advenientes hoſtium naves ferreas manus injicere: & ubi pugnam pedeſtri ſimilem feciſſet, meminiſſe Romanæ virtutis, nec pro viris ducere regia mancipia. Haud paulo facilius, quam ante duæ unam, tunc una duas naves expugnavit cepitque. Et jam claſſes quoque undique corruerant, & paſſim permiſtis navibus pugnabatur. Eumenes, qui extremus commiſſo certamine advenerat, ut animadvertit lævum cornu hoſtium ab Livio turbatum, dextrum ipſe, ubi æqua pugna erat, invadit. Nec ita multo poſt primum ab lævo cornu fuga cœpit. Polyxenidas enim, ut virtute militum haud dubie ſuperari ſe vidit, ſublatis dolonibus effuſe fu-
45 gere intendit. mox idem & qui prope terram cum Eumene contraxerant certamen, fecerunt. Romani, & Eumenes, quoad ſufficere remiges potuerunt, & in ſpe erant extremi agminis vexandi, ſatis pertinaciter ſecuti ſunt. poſteaquam celeritate navium, utpote levium, ſuas commeatu onuſtas eludi fruſtra tendentes viderunt, tandem ſubſtiterunt, XIII. captis navibus cum milite ac remige, X. demerſis. Romanæ claſſis una Punica navis in primo certamine ab duabus circumventa periit. Polyxenidas non prius quam in portu Epheſi fugæ finem fecit. Romani eo die, unde egreſſa regia claſſis erat, manſerunt: poſtero die hoſtem perſequi intenderunt. Medio fere in curſu obviæ fuere iis V. & XX. tectæ Rhodiæ naves cum Pauſiſtrato præfecto claſſis. Iis adjunctis Epheſum hoſtem perſecuti, ante hoſtium portus acie in-

ſtru-

ſtructa ſteterunt. Poſteaquam confeſſionem victis ſatis expreſſerunt, Rhodii, & Eumenes domos dimiſſi: Romani Chium petentes, Phænicuntem primum portum Erythrææ terræ prætervecti, nocte anchoris jactis, poſtero die in inſulam ad ipſam urbem trajecerunt. ubi paucos dies remige maxime reficiendo morati, Phocæam tranſmittunt. ibi relictis ad præſidium urbis IV. quinqueremibus, ad Canas claſſis venit, & cum jam hiems appeteret, foſſa valloque circumdatis naves ſubductæ. Exitu anni comitia Romæ habita, quibus creati ſunt Coſs. L. Cornelius Scipio, & C. Lælius, intuentibus cunctis ad finiendum cum Antiocho bellum. poſtero die Prætores creati, M. Tuccius, L. Aurunculejus, Cn. Fulvius, L. Æmilius, Pub. Junius, C. Atinius Labeo.

DECADIS QUARTÆ

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT I.

Novi COSS. ſunt L. Cor. Scipio, & C. Lælius: primum omnium de Ætolis, qui ad pacem petendam Romam venerant, in ſenatu agitur: ad propoſitas ab ſenatu conditiones nihil certi reſpondentes, pace infecta, dimittuntur.

U. C. 560

LUcio Cornelio Scipione, & C. Lælio COSS. nulla prius ſecundum religiones acta in ſenatu res eſt, quam de Ætolis. & legati eorum inſtitere, quia brevem induciarum diem habebant, & ab T. Quintio, qui tum Romam ex Græcia redierat, adjuti ſunt. Ætoli, ut quibus plus in miſericordia ſenatus, quam in cauſa ſpei eſſet, ſuppliciter egerunt, veteribus benefactis nova penſantes maleficia. cæterum & præſentes interrogationibus undique ſenatorum confeſſionem magis noxæ, quam reſponſa exprimentium fatigati ſunt: & excedere curia juſſi, magnum certamen præbuere. Plus ira, quam miſericordia, in cauſa eorum valebat: quia non ut hoſtibus modo, ſed tanquam indomitæ & inſociabili genti ſuccenſebant. Per aliquot dies cum certatum eſſet, poſtremo neque dari, neque negari pacem placuit duæ conditiones eis latæ ſunt, vel ſenatui liberum arbitrium de ſe permitterent, vel mille talentum darent, eoſdemque amicos atque inimicos haberent. Exprimere cupien-

tibus, quarum rerum in ſe arbitrium ſenatui permitterent, nihil certi reſponſum eſt. ita infecta pace dimiſſi, urbe eodem die, Italia intra XV. dies excedere juſſi.

CAPUT II.

Cum Græcia provincia Lælio Coſ. dari ab ſenatu videretur: dicente P. Scipione Africano, ſi fratri decerneretur, ſe legatum iturum, L. Cornelio Scipioni decernitur: Lælio Italia aſſignatur: Prætores quoque provincias ſortiuntur.

TUm de conſulum provinciis cœptum eſt agi. Ambo Græciam cupiebant. multum Lælius in ſenatu poterat. Is, cum ſenatus ſortiri aut comparare inter ſe provincias conſules juſſiſſet, elegantius facturos dixit, ſi judicio Patrum, quam ſe ſorti eam rem permiſiſſent. Scipio reſponſo ad hoc dato, cogitaturum quid ſibi faciendum eſſet, cum fratre uno locutus, juſſuſque ab eo permittere audacter ſenatui, renuntiat collegæ, facturum ſe quod is cenſeret. Cum res aut nova, aut vetuſtate exemplorum memoriæ jam exoletæ, relata expectatione certaminis ſenatum erexiſſet, P. Scipio Africanus dixit, *ſi L. Scipioni fratri ſuo provinciam Græciam decreviſſent, ſe legatum iturum*. Hæc vox magno aſſenſu audita ſuſtulit certamen. Experiri libebat, utrum plus regi Antiocho in Annibale victo, an in victore Africano COS. legionibuſque Romanis auxilii foret: ac prope omnes Scipioni Græciam, Lælio Italiam decreverunt. Prætores inde provincias ſortiti, L. Aurunculejus urbanam, Cn. Fulvius peregrinam, L. Æmilius Regillus claſſem,

P. Junius Brutus Tuſcos, M. Tuccius Apuliam & Brutios, C. Atinius Siciliam.

CAPUT III.

Provinciarum, & exercituum diſtributio.

Conſuli deinde, cui Græcia provincia decreta erat, ad eum exercitum, quem a M. Acilio (duæ autem legiones erant) accepturus eſſet, in ſupplementum addita peditum civium Romanorum tria millia, equites centum, & ſocium Latini nominis quinque millia, equites CC. & adjectum, ut, cum in provinciam veniſſet, ſi e rep. videretur eſſe, exercitum in Aſiam trajiceret. Alteri COS. totus novus exercitus decretus: duæ legiones Romanæ, & ſocium Latini nominis XV. millia peditum, equites ſexcenti. Exercitum ex Liguribus Q. Minutius (jam enim confectam provinciam ſcripſerat, & Ligurum omne nomen in deditionem veniſſe) traducere in Bojos, & P. Cornelio pro conſule tradere juſſus. Ex agro, quo victos bello multaverat Bojos, deductæ urbanæ legiones, quæ priore anno conſcriptæ erant, M. Tuccio Prætori datæ, & ſocium Latini nominis peditum XV. millia, equites ſexcenti, ad Apuliam Brutioſque obtinendos. A. Cornelio ſuperioris anni Prætori, qui Brutios cum exercitu obtinuerat, imperatum, ſi ita conſuli videretur, ut legiones in Ætoliam trajectas M. Acilio traderet, ſi is manere ibi vellet. ſi Acilius redire Romam mallet, ut A. Cornelius cum eo exercitu in Ætolia remaneret. C. Atinium Labeonem provinciam Siciliam exercitumque a M. Aemilio accipere placuit, & in ſupplementum ſcribere ex ipſa provincia, ſi vellet, peditum

tum duo millia, & centum equites. P. Junius Brutus in Tuſcos exercitum novum, legionem unam Romanam, & decem millia ſocium Latini nominis ſcribere, & quadringentos equites: L. Aemilius, cui provincia maritima erat, viginti naves longas, & ſocios navales a M. Junio Prætore ſuperioris anni accipere juſſus, & ſcribere ipſe mille navales ſocios, duo millia peditum: cum iis navibus militibuſque in Aſiam proficiſci; & claſſem a C. Livio accipere. Duas Hiſpanias Sardiniamque obtinentibus prorogatum in annum imperium eſt, & iidem exercitus decreti: Siciliæ, Sardiniæque binæ eo anno decimæ frumenti imperatæ. Siculum omne frumentum in Aetoliam ad exercitum portari juſſum, ex Sardinia pars Romam, pars in Aetoliam, eodem quo Siculum.

CAPUT IV.

Prodigia, & eorum expiatio.

PRiuſquam COSS. in provincias proficiſcerentur, prodigia per pontifices procurari placuit. Romæ Junonis Lucinæ templum de cælo tactum erat, ita ut faſtigium, valvæque deformarentur. Puteolis pluribus locis murus, & porta fulmine icta, & duo homines exanimati. Nurſiæ ſereno ſatis conſtabat nimbum ortum: ibi quoque duos liberos homines exanimatos. Terra apud ſe pluiſſe Tuſculani nuntiabant, & Reatini mulam in agro ſuo peperiſſe. Ea procurata, Latinæque inſtauratæ, quod Laurentibus carnis, quæ dari debet, data non fuerat. Supplicatio quoque earum religionum cauſa fuit, quibus diis decemviri ex libris fieret ediderunt.

decem ingenui, decem virgines, patrimi omnes matrimique ad id ſacrificium adhibiti, & decemviri nocte lactentibus rem divinam fecerunt. P. Cornelius Scipio Africanus, priuſquam proficiſceretur, fornicem in Capitolio adverſus viam, qua in Capitolium aſcenditur, cum ſignis ſeptem auratis, duobus equis, & marmorea duo labra ante fornicem poſuit.

CAPUT V.

Ætolorum principes ab Acilio Romam miſſi in Latomias conjiciuntur: legati ab Ptolemæo, & Cleopatra regibus Ægypti veniunt gratulatum de pulſo ex Græcia Antiocho.

PEr eoſdem dies principes Ætolorum tres & XL. inter quos Damocritus & frater ejus erant, ab duobus cohortibus miſſis a M. Acilio Romam deducti; & in * Latomias conjecti ſunt, cohortes inde ad exercitum redire L. Cornelius COS. juſſit. Legati ab Ptolemæo & Cleopatra, regibus Ægypti, gratulantes, quod M. Acilius COS. Antiochum regem Græcia expuliſſet, venerunt, adhortanteſque ut in Aſiam exercitum trajicerent. omnia perculſa metu non in Aſia modo, ſed etiam in Syria eſſe: reges Ægypti ad ea quæ cenſuit ſenatus, paratos fore. Gratiæ regibus actæ, legatis munera dari juſſa, in ſingulos quaternum millium æris.

* al. Lautumias.

CAPUT VI.

L. Cornelius COS. in Græciam provinciam abit: per eoſdem dies contingit ſolis eclipſis: Æmilius Regillus, cui maritima provincia evenerat, proficiſcitur.

L Cornelius COS., peractis quæ Romæ agenda erant, pro concione edixit, ut milites, quos ipſe in ſupplementum ſcripſiſſet, quique in Brutiis cum A. Cornelio pro prætore eſſent, ut hi omnes Idibus Quintilibus Brunduſium convenirent. item tres legatos nominavit, Sex. Digitium, L. Apuſtium, C. Fabricium Luſcinum, qui ex ora maritima undique naves Brunduſium contraherent. & omnibus jam paratis paludatus ab urbe eſt profectus. Ad V. millia voluntariorum ex Romanis ſociiſque, qui emerita ſtipendia ſub imperatore P. Africano habebant, præſto fuere exeunti COS. & nomina dederunt. Per eos dies, quibus eſt profectus ad bellum COS. ludis Apollinaribus, ad quintum Idus Quintiles cœlo ſereno interdiu obſcurata lux eſt, cum luna ſub orbem ſolis ſubiſſet. Et L. Æmilius Regillus, cui navalis provincia evenerat, eodem tempore profectus eſt. L. Aurunculejo negotium ab ſenatu datum eſt, ut XXX. quinqueremes, viginti triremes faceret, quia fama erat, Antiochum poſt prælium navale majorem claſſem aliquanto reparare. 4

decem ingenui, decem virgines, patrimi omnes matrimique ad id ſacrificium adhibiti, & decemviri nocte lactentibus rem divinam fecerunt. P. Cornelius Scipio Africanus, priuſquam proficiſceretur, fornicem in Capitolio adverſus viam, qua in Capitolium aſcenditur, cum ſignis ſeptem auratis, duobus equis, & marmorea duo labra ante fornicem poſuit.

CAPUT V.

Ætolorum principes ab Acilio Romam miſſi in Latomias conjiciuntur: legati ab Ptolemæo, & Cleopatra regibus Ægypti veniunt gratulatum de pulſo ex Græcia Antiocho.

PEr eoſdem dies principes Ætolorum tres & XL. inter quos Damocritus & frater ejus erant, ab duobus cohortibus miſſis a M. Acilio Romam deducti; & in * Latomias conjecti ſunt, cohortes inde ad exercitum redire L. Cornelius COS. juſſit. Legati ab Ptolemæo & Cleopatra, regibus Ægypti, gratulantes, quod M. Acilius COS. Antiochum regem Græcia expuliſſet, venerunt, adhortanteſque ut in Aſiam exercitum trajicerent. omnia perculſa metu non in Aſia modo, ſed etiam in Syria eſſe: reges Ægypti ad ea quæ cenſuit ſenatus, paratos fore. Gratiæ regibus actæ, legatis munera dari juſſa, in ſingulos quaternum millium æris.

* al. Lautumias.

CAPUT VI.

L. Cornelius COS. in Græciam provinciam abit: per eoſdem dies contingit ſolis eclipſis: Æmilius Regillus, cui maritima provincia evenerat, proficiſcitur.

L Cornelius COS., peractis quæ Romæ
. agenda erant, pro concione edixit, ut
milites, quos ipſe in ſupplementum ſcripſiſ- 4
ſet, quique in Brutiis cum A. Cornelio pro
prætore eſſent, ut hi omnes Idibus Quinti-
libus Brunduſium convenirent. item tres le-
gatos nominavit, Sex. Digitium, L. Apu-
ſtium, C. Fabricium Luſcinum, qui ex ora
maritima undique naves Brunduſium contra-
herent. & omnibus jam paratis paludatus
ab urbe eſt profectus. Ad V. millia volun-
tariorum ex Romanis ſociiſque, qui eme-
rita ſtipendia ſub imperatore P. Africano ha-
bebant, præſto fuere exeunti COS. & no-
mina dederunt. Per eos dies, quibus eſt
profectus ad bellum COS. ludis Apollina-
ribus, ad quintum Idus Quintiles cœlo ſe-
reno interdiu obſcurata lux eſt, cum luna
ſub orbem ſolis ſubiiſſet. Et L. Æmilius Re-
gillus, cui navalis provincia evenerat, eo-
dem tempore profectus eſt. L. Auruncule jo
negotium ab ſenatu datum eſt, ut XXX. quin-
queremes, viginti triremes faceret, quia
fama erat, Antiochum poſt prælium navale
majorem claſſem aliquanto reparare.

CAPUT VII.

Acilius, ut incautos Ætolos opprimat, Lamiam improviſo aggreditur: qua capta Amphiſſam adoritur: eam dum oppugnat, advenit ſucceſſor L. Cornelius Scipio COS. qui Ætolorum legatione, deprecantibus pro illis Athenienſibus, audita, nec pace conveniente dat inducias, ut legatos Romam mittant: inde COS. per Macedoniam, & Theſſaliam, callide prius Philippi regis animo, ac voluntate explorata, ad Helleſpontum, tranſiturus in Aſiam, pervenit.

ÆTOli, poſteaquam legati ab Roma retulerunt nullam ſpem pacis eſſe, quanquam omnis ora maritima eorum, quæ in Peloponneſum verſa eſt, depopulata ab Achæis erat, periculi magis, quam damni memores, ut Romanis intercluderent iter, Coracem montem occupaverunt. neque enim dubitabant, ad oppugnationem Naupacti eos principio veris redituros eſſe. Acilio, qui id expectari ſciebat, ſatius viſum eſt inopinatam aggredi rem, & Lamiam oppugnare. nam & a Philippo prope ad excidium adductos eſſe, & tunc eo ipſo, quod nihil tale timerent, opprimi incautos poſſe. Profectus ab Elatia primum in hoſtium terra circa Sperchium amnem poſuit caſtra: inde nocte motis ſignis, prima luce corona mœnia eſt aggreſſus. Magnus pavor
5 ac tumultus, ut in re improviſa, fuit. conſtantius tamen, quam quis facturos crederet in tam ſubito periculo, cum viri propugnarent, fœminæ tela omnis generis ſaxaque in muros gererent, multifariam ſca-

lis

lis appoſitis, urbem eo die defenderunt. Acilius, ſigno receptui dato, ſuos in caſtra medio ferme die reduxit; & tunc cibo & quiete refectis corporibus, priuſquam prætorium dimitteret, denuntiavit, ut ante lucem armati paratique eſſent: niſi expugnata urbe, ſe eos in caſtra non reducturum. Eodem tempore quo pridie pluribus locis aggreſſus, cum oppidanos jam vires, jam tela, jam ante omnia animus deficeret, intra paucas horas urbem cepit. Ibi partim divendita, partim diviſa præda, conſilium habitum, quid deinde faceret. Nemini ad Naupactum iri placuit, occupato ad Coracem ab Ætolis ſaltu. ne tamen ſegnia æſtiva eſſent, & Ætoli non impetratam pacem ab ſenatu nihilo minus per ſuam cunctationem haberent, oppugnare Acilius Amphiſſam ſtatuit. Ab Heraclea per Oetam exercitus eo ductus. Cum ad mœnia caſtra poſuiſſet, non corona, ſicut Lamiam, ſed operibus oppugnare urbem eſt adortus. Pluribus ſimul locis aries admovebatur: & cum quaterentur muri, nihil adverſus tale machinationis genus parare, aut comminiſci oppidani conabantur, omnis ſpes in armis & audacia erat, eruptionibuſque crebris & ſtationes hoſtium, & eos ipſos, qui circa opera & machinas erant, turbabant. Multis tamen locis murus decuſ-
ſus erat, cum allatum eſt, ſucceſsorem Apol- 6
loniæ expoſito exercitu, per Epirum ac Theſſaliam venire. Cum XIII. millibus peditum, & quingentis equitibus COS. veniebat. Jam in ſinum Maliacum venerat. & præmiſſis Hypatam, qui tradere urbem juberent, poſteaquam reſponſum eſt, nihil niſi ex communi Ætolorum decreto facturos; ne teneret ſe oppugnatio Hypatæ, nondum Amphiſſa re-

cepta, præmiſſo fratre Africano, Amphiſſam ducit. Sub adventum eorum, oppidani relicta urbe, (jam enim magna ex parte nudata mœnibus erat) in arcem, quam inexpugnabilem habent, omnes armati atque inermes conceſſere. COS. ſex millia ferme paſſuum inde poſuit caſtra. eo legati Athenienſes primum ad P. Scipionem prægreſſum agmen, (ſicut ante dictum eſt) deinde ad COS. venerunt, deprecantes pro Ætolis. Clementius reſponſum ab Africano tulerunt, qui cauſam relinquendi honeſte Ætolici belli quærens, Aſiam, & regem Antiochum ſpectabat: juſſeratque Athenienſes non Romanis ſolum, ut pacem bello præferrent, ſed etiam Ætolis perſuadere. Celeriter auctoribus Athenienſibus frequens ab Hypata legatio Ætolorum venit. & ſpem pacis eis ſermo etiam Africani, quem priorem adierunt, auxit, commemorantis multas gentes populoſque in Hiſpania prius, deinde in Africa in fidem ſuam veniſſe: *in omnibus ſe majora clementiæ benignitatiſque, quam virtutis bellicæ monumenta reliquiſſe*. Perfecta videbatur res, cum aditus COS. idem illud reſponſum retulit, quo fugati ab ſenatu fuerant. Eo tanquam novo cum icti Ætoli eſſent, (nihil enim nec legatione Athenienſium, nec placido Africani reſponſo profectum videbant) referre ad ſuos dixerunt velle.
7 Reditum inde Hypatam eſt, nec conſilium expediebatur. nam neque unde mille talentum daretur, erat: & permiſſo libero arbitrio, ne in corpora ſua ſæviretur, metuebant. redire itaque eoſdem legatos ad COS. & Africanum juſſerunt, & petere, ut, ſi dare vere pacem, non tantum oſtendere, fruſtrantes ſpem miſerorum, vellent, aut ex ſum-

ſumma pecuniæ demerent, aut permiſſionem exta civium corpora fieri juberent. Nihil impetratum ut mutaret COS.; & ea quoque irrita legatio dimiſsa eſt. Secuti & Athenienſes ſunt: & princeps legationis eorum Echedemus fatigatos tot repulſis Ætolos, & complorantes inutili lamentatione fortunam gentis, ad ſpem revocavit, auctor inducias ſex menſium petendi, ut legatos Romam mittere poſsent. *dilationem nihil ad præſentia mala, quæ ultima eſſent, adjecturam. levari per multos caſus tempore interpoſito præſentes clades poſſe.* Auctore Echedemo iidem miſſi, prius P. Scipione convento, per eum inducias temporis ejus, quod petebant, ab COS. impetraverunt. & ſoluta obſidione Amphiſsæ, M. Acilius, tradito conſuli exercitu, provincia deceſſit. & COS. ab Amphiſſa Theſsaliam repetit, ut per Macedoniam Thraciamque duceret in Aſiam. Tum Africanus fratris: *Iter quod inſiſtis, L. Scipio, ego quoque approbo: ſed totum id vertitur in voluntate Philippi: qui ſi imperio noſtro fidus eſt, & iter, & commeatus, & omnia quæ in longo itinere exercitus alunt juvantque, nobis ſuppeditabit. ſi is deſtituat, nihil per Thraciam ſatis tutum habebis. itaque prius regis animum explorari placet: optime explorabitur, ſi nihil ex præparato agentem opprimet qui mittetur.* T. Sempronius Gracchus longe tum acerrimus juvenum ad id delectus, per diſpoſitos equos prope incredibili celeritate ab Amphiſsa (inde enim eſt dimiſsus) die tertio Pellam pervenit. In convivio rex erat, & in multum vini proceſserat. ea ipſa remiſſio animi ſuſpicionem dempſit novare eum quicquam velle. Et tum quidem comiter acceptus hoſpes. poſte-

ſtero die commeatus exercitui paratos benigne, pontes in fluminibus factos, vias, ubi tranſitus difficiles erant, munitas vidit. Hæc referens, eadem qua ierat celeritate, Thaumacis occurrit conſuli. Inde certiore & majore ſpe lætus exercitus ad præparata omnia in Macedoniam pervenit. Venientes regio apparatu accepit, & proſecutus eſt rex. Multa in eo & dexteritas & humanitas viſa, quæ commendabilia apud Africanum erant, virum ſicut ad cætera egregium, ita a comitate, quæ ſine luxuria eſſet, non averſum. Inde non per Macedoniam modo, ſed etiam Thraciam, proſequente & præparante omnia Philippo, ad Helleſpontum perventum eſt.

CAPUT VIII.

Antiochus, ne ab Romanis jam navali prælio victoribus tota maris poſſeſſione pellatur, claſſem reparat: ad maritimas Ætoliæ urbes continendas Seleucum filium mittit, in Ætolia relinquit.

1 ANtiochus poſt navalem ad Corycum pugnam, cum totam hiemem liberam in apparatus terreſtres maritimoſque habuiſſet, claſſi maxime reparandæ, ne tota maris poſſeſſione pelleretur, intentus fuerat. Succurrebat, *ſuperatum ſe, cum claſſis abfuiſſet Rhodiorum. quod ſi ea quoque (nec commiſſuros Rhodios, ut iterum morarentur) certamini adeſſet, magno ſibi navium numero opus fore, ut viribus & magnitudine claſſem hoſtium æquaret.* Itaque & Annibalem in Syriam miſerat ad Phœnicum accerſendas naves: & Polyxenidam, quo minus proſpere geſta res erat, eo enixius, & eas, quæ erant, reficere, & alias

pa-

parare naves juſſit. Ipſe in Phrygia hibernavit. Undique auxilia accerſens, etiam in Gallogræciam miſerat. Bellicoſiores ea tempeſtate erant, Gallicos adhuc, nondum exoleta ſtirpe gentis, ſervantes animos. Filium Seleucum in Æolide reliquerat cum exercitu ad maritimas continendas urbes, quas illinc a Pergamo Eumenes, hinc a Phocæa Erythriſque Romani ſolicitabant.

CAPUT IX.

Romani cum Eumene rege Thyatirenorum agrum populati ingentem prædam avertunt: Phocæa, trahente multitudine, ab Romanis ad Antiochum deficit. Rhodii claſſem, præfecto Pauſiſtrato, ad Romanos mittunt.

Claſſis Romana, ſicut ante dictum eſt, ad Canas hibernabat. eo media ferme hieme rex Eumenes cum duobus millibus peditum, equitibus centum venit. Is cum magnam prædam agi poſſe dixiſſet ex hoſtium agro, qui circa Thyatira eſſet, hortando perpulit Livium, ut quinque millia militum ſecum mitteret. miſſi ingentem prædam intra paucos dies averterunt. Inter hæc Phocææ ſeditio orta, quibuſdam ad Antiochum multitudinis animos avocantibus. Gravia hiberna navium erant, grave tributum, quod togæ quingentæ imperatæ erant cum quingentis tunicis. gravis etiam inopia frumenti, propter quam naves quoque, & præſidium Romanum exceſſit. tum vero liberata metu factio erat, quæ plebem in concionibus ad Antiochum trahebat. ſenatus & optimates in Romana ſocietate perſtandum cenſebant: defectionis auctores plus apud multitudinem

valuerunt. Rhodii, quo magis ceſsatum priore æſtate erat, eo maturius æquinoctio verno eundem Pauſiſtratum claſſis præfectum cum ſex & triginta navibus miſerunt.

CAPUT X.

Livius claſſe Helleſpontum petens, Ilium aſcendit: facto ibi Minervæ ſacrificio, urbes finitimas recipit: inde pergens, Seſto, dedentibus ſuis, potitus, Abydum, quia colloquiis nihil proficit, parat oppugnare.

JAm Livius a Canis cum XXX. navibus, & VII. quadriremibus, quas ſecum Eumenes rex adduxerat, Helleſpontum petebat, ut ad tranſitum exercitus, quem terra venturum opinabatur, præpararet, quæ opus eſſent. In portum, quem vocant Achæorum, claſsem primum advertit, inde Ilium aſcendit, ſacrificioque Minervæ facto, legationes finitimas ab Eleunte & Dardano & Rhęteo, tradentes in fidem civitates ſuas, benigne audivit. inde ad Helleſponti fauces navigat: & decem navibus in ſtatione contra Abydum relictis, cætera claſse in Europam ad Seſton oppugnandam trajecit. Jam ſubeuntibus armatis muros fanatici Galli primum cum ſolenni habitu ante portam occurrunt. juſsu ſe matris deum famulos deæ venire memorant ad precandum Romanum, ut parceret mœnibus, urbique. Nemo eorum violatus eſt. mox univerſus ſenatus cum magiſtratibus ad dedendam urbem proceſſit. Inde Abydum trajecta claſſis. ubi cum, tentatis per colloquia animis nihil pacati reſponderetur, ad oppugnationem ſeſe expediebant.

CA.

CAPUT XI.

Polyxenidas Antiochi præfectus, ſimulata regia claſſis proditione, Pauſiſtratum Rhodiorum præfectum fraude circumvenit, & clade afficit.

DUm hæc in Helleſponto geruntur, Polyxenidas, regius præfectus (erat autem exul Rhodius) cum audiſſet profectam ab domo popularium ſuorum claſſem, & Pauſiſtratum præfectum ſuperbe quædam, & contemptim in ſe concionantem dixiſſe, præcipuo * certamine animi adverſus eum ſumpto, nihil aliud dies noctesque agitabat animo, quam ut verba magnifica ejus rebus confutaret. Mittit ad eum hominem & illi notum, qui diceret, *& ſe Pauſiſtrato patriaque ſuæ magno uſui, ſi liceat, fore, & a Pauſiſtrato ſe reſtitui in patriam poſſe.* Cum quonam modo ea fieri poſſent, mirabundus Pauſiſtratus percunctaretur, fidem petenti dedit agendæ communiter rei, aut ſilentio tegendæ. Tum internuntius aperit, regiam claſſem aut totam aut majorem ejus partem Polyxenidam traditurum ei. pretium tanti meriti nullum aliud paciſci, quam reditum in patriam. Magnitudo rei, nec ut crederet, nec ut aſpernaretur dicta, effecit. Panormum Samiæ terræ petit, ibique ad explorandam rem, quæ oblata erat, ſubſiſtit. Ultro citroque nuntii curſare: nec fides ante Pauſiſtrato facta eſt, quam coram nuntio ejus Polyxenidas ſua manu ſcripſit, ſe ea, quæ pollicitus eſſet, facturum; ſignoque ſuo impreſſas tabellas miſit. eo vero pignore velut auctoratum ſibi proditorem ratus eſt, neque

* al. certamine uno.

enim

enim eum, qui ſub rege viveret, commiſſurum fuiſse, ut adverſus ſemetipſum indicia manu ſua teſtata daret. Inde ratio ſimulatæ proditionis compoſita. *Omnium ſe rerum apparatum omiſſurum*, Polyxenidas dicere: *non remigem, non ſocios navales ad claſſem frequentes habiturum: ſubducturum per ſimulationem reficiendi quaſdam naves, alias in propinquos portus dimiſſurum, paucas ante portum Epheſi in ſalo habiturum: quas, ſi exire res cogeret, objecturus certamini foret*. Quam negligentiam Polyxenidam in claſse ſua habiturum Pauſiſtratus audivit, eam ipſe extemplo habuit: partem navium ad commeatus accerſendos Halicarnaſsum, partem Samum ad urbem miſit, ut paratus eſset, cum ſignum aggrediendi a proditore accepiſset. Polyxenidas augere ſimulando errorem, ſubducit quaſdam naves, alias velut ſubducturus eſſet, navalia reficit: remiges ex hibernis non Epheſum accerſit, ſed Magneſiam occulte cogit.
11 Forte quidam Antiochi miles, cum Samum rei privatæ cauſa veniſset, pro ſpeculatore comprehenſus, deducitur Panormum ad præfectum. is percunctanti quid Epheſi ageretur, incertum metu, an erga ſuos haud ſincera fide, omnia aperit; claſſem inſtructam paratamque in portu ſtare, remigium omne Magneſiam ad Sipylum miſsum, perpaucas naves ſubductas eſse, & navalia tegi, nunquam intentius rem navalem adminiſtratam eſse. Hæc ne pro veris audirentur, animus errore & ſpe vana præoccupatus fecit. Polyxenidas, ſatis omnibus comparatis, nocte remige a Magneſia accerſito, deductiſque raptim, quæ ſubductæ erant, navibus, cum diem non tam in apparatu abſumpſiſset, quam quod conſpici

pro-

proficiſcentem claſsem nolebat, poſt ſolis occaſum profectus LXX. navibus tectis, vento adverſo, ante lucem Pygela portum tenuit. ubi cum interdiu ob eamdem cauſam quievisset, nocte in proxima Samiæ terræ trajecit. Hinc Nicandro quodam archipirata cum quinque navibus tectis Palinurum juſso petere, atque inde armatos, qua proximum per agros iter eſset, Panormum ad tergum hoſtium ducere, ipſe interim claſse diviſa, ut ex utraque parte fauces portus teneret, Panormum petit. Pauſiſtratus primo, ut in re nec opinata, turbatus parumper, deinde vetus miles celeriter collecto animo, terra melius arceri, quam mari hoſtes poſse ratus, armatos duobus agminibus ad promontoria, quæ cornibus objectis ab alto portum faciunt, ducit, inde facile telis ancipitibus hoſtem ſummoturus. Id inceptum ejus Nicander a terra viſus cum turbaſset, repente mutato conſilio naves conſcendere omnes jubet. Tum vero ingens pariter militum nautarumque trepidatio orta, & veluti fuga in naves fieri, cum ſe mari terraque ſimul cernerent circumventos. Pauſiſtratus unam viam ſalutis eſse ratus, ſi *viam facere per fauces portus, atque erumpere in mare apertum poſset: poſteaquam conſcendiſse ſuos vidit, ſequi cæteris juſſis, ipſe princeps concitata nave remis ad oſtium portus tendit. Superantem jam fauces navem ejus Polyxenidas tribus quinqueremibus circumſiſtit. Navis roſtris icta ſupprimitur, telis obruuntur propugnatores, inter quos & Pauſiſtratus impigre pugnans interficitur. Navium reliquarum ante portum aliæ, aliæ in portu deprehenſæ, quædam a Nicandro, dum moliuntur a terra, captæ. Quinque tantum

* al. vim.

Rho-

Rhodiæ naves cum duabus Cois effugerunt, terrore flammæ micantis, via ſibi inter confertas naves facta. contis enim binis a prora prominentibus, trullis ferreis multum conceptum ignem præ ſe portabant. Erythrææ triremes, cum haud procul a Samo Rhodiis navibus, quibus, ut eſſent præſidio, veniebant, obviæ fugientibus fuiſſent, in Helleſpontum ad Romanos curſum averterunt. Sub idem tempus Seleucus proditam Phocæam porta una per cuſtodes aperta recepit: & Cyma, aliæque ejuſdem oræ urbes ad eum metu defecerunt.

CAPUT XII.

Livius allato nuntio cladis Rhodiorum, occurſurus Polyxenidæ conatibus, Abydi oppugnationem omittit: Phocæam petens, maritimam oram populatur: Rhodii quoque audita cum dolore clade ſuorum, aliam claſſem, præfecto Eudamo, mittunt.

12 DUm hæc in Æolide geruntur, Abydus cum per aliquot dies obſidionem toleraſſet, præſidio regio tutante mœnia, jam omnibus feſſis, Philota quoque præfecto præſidii permittente, magiſtratus eorum cum Livio de conditionibus tradendæ urbis agebant. rem diſtinebat, quod utrum armati, an inermes emitterentur regii, parum conveniebat. Hæc agentibus cum interveniſſet nuntius Rhodiorum cladis, emiſſa de manibus res eſt. metuens enim Livius, ne ſucceſſu tantæ rei elatus Polyxenidas, claſſem quæ ad Canas erat, opprimeret, Abydi obſidione, cuſtodiaque Helleſponti extemplo relicta, naves, quæ ſub-

du-

ductæ Canis erant, deduxit. Et Eumenes Elæam venit. Livius omni claſse, cui adjunxerat triremes duas Mitylenæas, Phocæam petit. quam cum teneri valido regio præſidio audiſset, nec procul Seleuci caſtra eſse, depopulatus maritimam oram, & præda maxime hominum raptim in naves impoſita, tantum moratus, dum Eumenes cum claſse aſſequeretur, Samum petere intendit. Rhodiis primo audita clades ſimul pavorem, ſimul luctum ingentem fecit. nam præter navium militumque jacturam, quod floris, quod roboris in juventute fuerat, amiſerant, multis nobilibus ſecutis inter cætera auctoritatem Pauſiſtrati, quæ inter ſuos merito maxima erat. deinde quod fraude capti, quod a cive potiſſimum ſuo forent, in iram luctus vertit. Decem extemplo naves, & diebus poſt paucis decem alias præfecto omnium Eudamo miſerunt, quem aliis virtutibus bellicis haudquaquam Pauſiſtrato parem, cautiorem, quo minus animi erat, ducem futurum credebant.

CAPUT XIII.

Polyxenidas cum fruſtra ad Ætoliam inſulam, ut Romanorum, & Eumenis claſſem opprimeret, ſtetiſſet, Epheſum redit: eodem cum ab Samo profectæ eſſent Romanæ naves, Rhodiis adjunctis, milites egreſſi in terram prædatum, ad mare, eruptione ex urbe ab hoſtibus facta, rediguntur: paulo poſt, fugientibus certamen hoſtibus, Romana claſſis Samum repetit.

Romani, & Eumenes rex in Erythræam primum claſsem applicuerunt. Ibi noctem unam morati, poſtero die Corycum Te-

Tejorum promontorium tenuerunt. inde cum in proxima Samiæ vellent trajicere, non expectato ſolis ortu, ex quo ſtatum cœli notare gubernatores poſſent, in incertam tempeſtatem miſerunt. medio in curſu aquilone in ſeptentrionem verſo, exaſperato fluctibus
13 mari jactari cœperunt. Polyxenidas Samum petituros ratus hoſtes, ut ſe Rhodiæ claſſi conjungerent, ab Epheſo profectus primo ad Myonneſum ſtetit, inde ad Macrin (quam vocant) inſulam trajecit: ut prætervehentis claſſis ſi quas aberrantes ex agmine naves poſſet, aut poſtremum agmen opportune adoriretur. Poſteaquam ſparſam tempeſtate claſſem vidit, occaſionem primo aggrediendi ratus, paulo poſt increbeſcente vento, & majores jam volvente fluctus, quia pervenire ſe ad eos videbat non poſſe, ad Aethaliam inſulam trajecit, ut inde poſtero die Samum ex alto petentes naves aggrederetur. Romani, pars exigua, primis tenebris portum Samiæ deſertum tenuerunt: claſſis cætera noctem totam in alto jactata in eundem portum decurrit. Ibi ex agreſtibus cognito hoſtium naves ad Aethaliam ſtare, conſilium habitum, utrum extemplo decernerent, an Rhodiam expectarent claſſem. dilata re, (ita enim placuit) Corycum, unde venerant, trajecerunt. Polyxenidas quoque cum fruſtra ſtetiſſet, Epheſum rediit. Tum Romanæ naves, vacuo ab hoſtibus mari, Samum trajecerunt. Eodem & Rhodia claſſis poſt dies paucos venit. Quam ut expectatam eſſe appareret, profecti extemplo ſunt Epheſum, ut aut decernerent navali certamine, aut, ſi detrectaret hoſtis pugnam, quod plurimum intererat ad animos civitatum, timoris confeſſionem exprimerent. Contra fauces portus inſtructa

in

in frontem navium acie ſtetere. poſteaquam nemo adverſus ibat, claſſe diviſa, pars in ſalo ad oſtium portus in anchoris ſtetit, pars in terram milites expoſuit. In eos jam ingentem prædam late depopulato agro agentes, Andronicus Macedo, qui in præſidio Epheſi erat, jam mœnibus appropinquantes, eruptionem fecit, exutoſque magna parte prædæ, ad mare ac naves redegit. Poſtero die, inſidiis medio ferme viæ poſitis ad eliciendum extra mœnia Macedonem, Romani ad urbem agmine iere. inde, cum ea ipſa ſuſpicio, ne quis exiret, deterruiſſet, redierunt ad naves, & terra marique fugientibus certamen hoſtibus, Samum, unde venerat, claſſis repetit. inde duas ſociorum ex Italia, duas Rhodias triremes cum præfecto Epicrate Rhodiorum ad fretum Cephaleniæ tuendum Prætor miſit. Infeſtum id latrocinio Lacedæmonius Hybriſtas cum juventute Cephalenum faciebat: clauſumque jam mare commeatibus Italicis erat.

CAPUT XIV.

L. Æmilius Regillus Prætor Samum veniens claſſem a C. Livio accipit: cum ibi de bello conſultaretur, non probata ſententia Livii cenſentis petendam Epheſum, claudendumque, demerſis navibus, portum hoſtibus, mittitur ſuadente Epicrate Rhodio in Lyciam Livius: is, fruſtra tentatis Pataris, Phœnicunta petit: commiſſo cum oppidanis ancipiti certamine, victoria haud incruenta abſcedit.

Piræei L. Aemilio Regillo ſuccedenti ad navale imperium Epicrates occurrit, qui, audita clade Rhodiorum, cum ipſe duas 14

tan-

tantum quinqueremes haberet, Epicratem cum quatuor navibus in Aſiam ſecum reduxit. proſecutæ etiam apertæ Athenienſium naves ſunt. Ægeo mari trajecit. Eodem Timaſicrates Rhodius cum duabus quadriremibus ab Samo nocte intempeſta venit; deductuſque ad Æmilium, præſidii cauſa ſe miſsum ait, quod eam oram maris infeſtam onerariis regiæ naves excurſionibus crebris ab Helleſponto atque Abydo facerent. Trajicienti Æmilio a Chio Samum duæ Rhodiæ quadriremes miſsæ obviam ab Livio, & rex Eumenes cum duabus quinqueremibus occurrit. Samum poſteaquam ventum eſt, accepta ab Livio claſse, & ſacrificio, ut aſsolet, rite facto, Æmilius concilium advocavit. Ibi C. Livius (is enim eſt primus rogatus ſententiam) *neminem fidelius* dare *poſse conſilium* dixit, *quam eum, qui id alteri ſuaderet, quod ipſe, ſi in eodem loco eſset, facturus fuerit. Se in animo habuiſse, tota claſse Epheſum petere, & onerarias ducere multa ſaburra gravatas, atque eas in faucibus portus ſupprimere, & eo minoris molimenti ea clauſtra eſse, quod in fluminis modum, longum & anguſtum & vadoſum oſtium portus ſit. ita ademptūrum ſe maris uſum hoſtibus fuiſe, inutilemque claſsem facturum.*

15 Nulli ea placere ſententia. Eumenes rex quæſivit, *quid tandem, ubi demerſis navibus franaſsent clauſtra maris? utrum libera ſua claſse abſceſsuri inde forent ad opem ferendam ſociis, terroremque hoſtibus præbendum? an nihilo minus tota claſse portum obſeſsuri? ſi enim abſcedant, cui dubium eſse, quin hoſtes extracturi demerſas moles ſint, & minore molimento aperturi portum, quam obſtruatur? ſin autem manendum nihilo minus ſit, quid attine-*

*tinere claudi portum? Quin contra illos tutiſ-
ſimo portu, opulentiſſima urbe fruentes, omnia
Aſia præbente, quieta æſtiva acturos: Roma-
nos aperto in mari fluctibus tempeſtatibuſque
objectos, omnium inopes in aſſidua ſtatione fu-
turos, ipſos magis alligatos impeditoſque, ne
quid eorum quæ agenda ſint, poſſint agere,
quam ut hoſtes clauſos habeant.* Eudamus,
præfectus Rhodiæ claſſis, magis eam ſibi diſ-
plicere ſententiam oſtendit, quam ipſe quid
cenſeret, faciendum dixit. Epicrates Rho-
dius, *omiſſa in præſentia Epheſo, mittendam
navium partem in Lyciam* cenſuit, *& Pata-
ra caput gentis in ſocietatem adjungendam:
in duas res magnas id uſui fore, & Rhodios
pacatis contra inſulam ſuam terris, totis viri-
bus incumbere in unius belli, quod adverſus
Antiochum ſit, curam poſſe: & eam claſ-
ſem, quæ in Lycia compararetur, interclu-
di, ne Polyxenidæ conjungatur.* Hæc ma-
xime movit ſententia. placuit tamen Re-
gillum tota claſſe evehi ad portum Epheſi,
ad inferendum hoſtibus terrorem. C. Livius 16
cum duabus quinqueremibus Romanis, &
quatuor quadriremibus Rhodiis, & duabus
apertis Smyrnæis in Lyciam eſt miſſus. Rho-
dum prius juſſus adire, & omnia cum iis
communicare conſilia. Civitates, quas præ-
tervectus eſt, Miletus, Myndus, Halicar-
naſſus, Cnidus, Cous, imperata enixe fe-
cerunt. Rhodum ut eſt ventum, ſimul &
ad quam rem miſſus eſſet, iis expoſuit, &
conſuluit eos. Approbantibus cunctis, & ad
eam, quam habebat claſſem, aſſumptis tribus
quadriremibus, navigat Patara. Primo ſecun-
dus ventus ad ipſam urbem ferebat eos, ſpera-
bantque ſubito terrore aliquid moturos. po-
ſteaquam circumagente ſe vento, fluctibus

dubiis volvi cœptum eſt mare, pervicerunt quidem remis, ut tenerent terram: ſed neque circa urbem tuta ſtatio erat, nec ante hoſtium portus in ſalo ſtare poterant, aſpero mari, & nocte imminente. prætervecti mœnia, portum Phœnicunta minus duum millium ſpatio inde diſtantem petiere, navibus a maritima vi tutum. ſed altæ rupes inſuper imminebant, quas celeriter oppidani, aſſumptis regiis militibus, quos in præſidio habebant, ceperunt. adverſus quos Livius, quanquam erant iniqua ac difficilia ad exitus loca, Iſſæos auxiliares, & Smyrnæorum expeditos juvenes miſit. Ii, dum miſſilibus primo, & adverſus paucos levibus excurſionibus, laceſſebatur magis quam conſerebatur pugna, ſuſtinuerunt certamen. poſteaquam plures ab urbe affluebant, & jam omnis multitudo effundebatur, timor inceſſit Livium, ne & auxiliares circumvenirentur, & navibus etiam ab terra periculum eſſet. ita non milites ſolum, ſed etiam navales ſocios, remigum turbam, quibus quiſque poterat telis, armatos in prælium eduxit. Tum quoque anceps pugna fuit: neque milites ſolum aliquot, ſed L. Apuſtius tumultuario prælio cecidit. poſtremo tamen fuſi fugatique ſunt Lycii, atque in urbem compulſi, & Romani cum haud incruenta victoria ad naves redierunt. inde in Telmiſſicum profecti ſinum, qui latere uno Cariam, altero Lyciam contingit, omiſſa Patara amplius tentandi ſpe, Rhodii domum dimiſſi ſunt. Livius prætervectus Aſiam in Græciam tranſmiſit, ut conventis Scipionibus, qui tum circa Theſſaliam erant, in Italiam trajiceret.

C A-

CAPUT XV.

Æmilius petiturus Patara fruſtra a Livio tentata, ad Jaſſum exſcenſione facta, urbem oppugnare aggreditur. calamitatem deprecantibus iis, qui propter fidem in Romanos ibi regis præſidio obſidebantur, oppugnationem omittit: inde progreſſus, cum ſenſiſſet non eſſe tutum Epheſo abſcedi, Samum revertitur.

ÆMilius poſteaquam omiſsas in Lycia res, & Livium profectum in Italiam cognovit, cum ipſe ab Epheſo repulſus tempeſtate irrito incœpto Samum revertiſſet, turpe ratus tentata fruſtra Patara eſſe, proficiſci eo tota claſse, & ſumma vi aggredi urbem ſtatuit. Miletum & cæteram oram ſociorum prætervecti, in Bargylitico ſinu exſcenſionem ad Jaſsum fecerunt. Urbem regium tenebat præſidium, agrum circa Romani hoſtiliter depopulati ſunt. Miſſis deinde qui per colloquia principum & magiſtratuum tentarent animos, poſteaquam nihil in poteſtate ſua reſponderunt eſse, ad urbem oppugnandam ducit. Erant Iaſſenſium exules cum Romanis. ii frequentes Rhodios orare inſtiterunt, *ne urbem & vicinam ſibi & cognatam, innoxiam perire ſinerent. ſibi exilii nullam aliam cauſam eſſe, quam fidem erga Romanos. eadem vi regiorum, qua ipſi pulſis ſint, teneri eos qui in urbe maneant. omnium Iaſſenſium unam mentem eſſe, ut ſervitutem regiam effugere vellent.* Rhodii moti precibus, Eumene etiam rege aſsumpto, ſimul ſuas neceſſitudines commemorando, ſimul obſeſsæ regio præſidio urbis caſum miſerando, per, 17

vicerunt ut oppugnatione abſtineretur. Profecti inde pacatis cæteris cum oram Aſiæ legerent, Loryma (portus adverſus Rhodum eſt) pervenerunt. Ibi in principiis ſermo primo inter tribunos militum ſecretus oritur, deinde ad aures ipſius Æmilii pervenit, abduci claſſem ab Epheſo, ab ſuo bello, ut ab tergo liber relictus hoſtis in tot propinquas ſociorum urbes omnia impune conari poſſet. Movere ea Æmilium, vocatoſque Rhodios cum percunctatus eſset, poſſet ne Pataris univerſa claſſis in portu ſtare? cum reſpondiſſent non poſſe, cauſam nactus omittendæ rei, Samum reduxit naves.

CAPUT XVI.

Seleucus Antiochi filius ab Æolide profectus, Pergamum oppugnatum pergit: domeſtico bello avocatus Eumenes rex, eo ab Samo contendit: paulo poſt claſſes quoque Romana, atque Rhodia, Regi latura auxilium, Elæam veniunt: harum adventu, & fama feſtinantis ex Macedonia Romani Coſ. motus Antiochus agit cum Æmilio de pace, quam non impetrat.

18 PEr idem tempus Seleucus Antiochi filius, cum per omne hibernorum tempus exercitum in Æolide continuiſſet, partim ſociis ferendo opem, partim quos in ſocietatem pellicere non poterat, depopulandis: tranſire in fines regni Eumenis, dum is procul a domo cum Romanis & Rhodiis Lytriæ maritima oppugnaret, ſtatuit. Ad Elæam primo infeſtis ſignis acceſſit: inde omiſſa oppugnatione urbis, agros hoſtiliter depopulatus, ad caput arcemque regni Per-

gamum

gamum ducit oppugnandam. Attalus primo
ſtationibus ante urbem poſitis, & excurſioni-
bus equitum leviſque armaturæ magis laceſ-
ſebat, quem ſuſtinebat hoſtem. poſtremo,
cum per levia certamina expertus, nulla par-
te virium ſe parem eſſe, intra mœnia ſe re-
cepiſſet, obſideri urbs cœpta eſt. Eodem
ferme tempore & Antiochus ab Apamea pro-
fectus, Sardibus primum, deinde haud pro-
cul Seleuci caſtris ad caput Caici amnis ſtati-
va habuit, cum magno exercitu miſto variis
ex gentibus. plurimum terroris in Gallorum
mercede conductis quatuor millibus erat. hos,
paucis admiſtis, ad pervaſtandum paſſim Per-
gamenum agrum miſit. Quæ poſteaquam Sa-
mum ſunt nuntiata, primo Eumenes avoca-
tus domeſtico bello cum claſſe Elæam petit:
inde cum præſto fuiſſent equites, peditum-
que expediti. præſidio eorum tutus, priuſ-
quam hoſtes ſentirent aut moverentur, Per-
gamum contendit. ibi rurſus levia per excur-
ſiones prælia fieri cœpta, Eumene ſummæ
rei diſcrimen haud dubie detrectante. Paucos
poſt dies Romana Rhodiaque claſſis, ut Re-
gi opem ferrent, Elæam ab Samo venerunt.
Quos ubi expoſuiſſe copias Elææ, & tot claſ-
ſes in unum conveniſſe portum, Antiocho
allatum eſt: & ſub idem tempus audivit, con-
ſulem cum exercitu jam in Macedonia eſſe,
pararique quæ ad tranſitum Helleſponti opus
eſsent: tempus veniſse ratus, prius, quam ter-
ra marique ſimul urgeretur, agendi de pace,
tumulum quendam adverſus Elæam caſtris
cepit. ibi peditum omnibus copiis relictis,
cum equitatu (erant autem ſex millia equi-
tum) in campos ſub ipſa Eleę mœnia diſcen-
dit, miſso caduceatore ad Æmilium, velle ſe
de pace agere. Æmilius, Eumene a Pergamo 19

accito, adhibitis & Rhodiis, conſilium habuit. Rhodii haud aſpernari pacem. Eumenes *nec honeſtum eſſe* dicere, *eo tempore de pace agi: nec exitum rei imponi poſſe. Qui enim*, inquit, *aut honeſte incluſi mœnibus & obſeſſi velut leges pacis accipiemus? aut cui rata iſta pax erit, quam ſine conſule*
* al *non ex auctoritate ſenatus, * non juſſu po-*
injuſ- *puli Romani peregerimus. Quæro enim, pa-*
ſu. *ce per te facta, rediturusne extemplo in Italiam ſis; claſſem exercitumque deducturus; an expectaturus, quid de ea re conſuli placeat; quid ſenatus cenſeat, aut populus jubeat? Reſtat ergo, ut maneas in Aſia, & rurſus in hiberna copia reducta, omiſſo bello, exhauriant commeatibus prabendis ſocios: deinde, ſi ita viſum ſit iis, penes quos poteſtas fuerit, inſtauremus novum de integro bellum: quod poſſumus, ſi ex hoc impetu rerum nihil prolatando remittitur, ante hiemem diis volentibus perfeciſſe.* Hæc ſententia vicit: reſponſumque Antiocho eſt, ante conſulis adventum de pace agi non poſſe.

CAPUT XVII.

Antiochus, non impetrata ab Æmilio pace, agrum circa Elaam, Pergamum, & Adramytteum populatur: per eoſdem dies venientes ex Achaja milites, deductique, duce Diophane, Pergamum in præſidium, cogunt, ſtrenue factis ab urbe eruptionibus, Seleucum Antiochi filium ex agro Pergameno caſtra movere.

ANtiochus, pace nequicquam tentata, vaſtatis Elæenſium primum, deinde Pergamenorum agris, relicto ibi Seleuco filio

lio, * Adramytteum hoſtiliter itinere facto petit: agrum opulentum, quem vocant Thebes campum, carmine Homeri nobilitatum: neque alio ullo loco Aſiæ major regiis militibus parta eſt præda. Eodem, ut urbi præſidio eſſent, navibus circumvecti Æmilius & Eumenes venerunt. Per eoſdem forte dies

20 Elæam ex Achaia mille pedites cum centum equitibus, Diophane omnibus his copiis præpoſito, acceſſerunt. quos egreſſos navibus obviam miſſi ab Attalo nocte Pergamum deduxerunt. veterani omnes & periti belli erant, & ipſe dux Philopœmenis ſummi tum omnium Græcorum imperatoris diſcipulus. qui biduum ſimul ad quietem hominum equorumque, & ad viſendas hoſtium ſtationes, quibus locis temporibuſque accederent reciperentque ſeſe, ſumpſerunt. Ad radices fere collis, in quo poſita eſt urbs, regii ſuccedebant: ita libera ab tergo populatio erat, nullo ab urbe, ne in ſtationes quidem qui procul jacularetur, excurrente. poſtquam ſemel compulſi metu ſe mœnibus incluſerunt, contemptus eorum, & inde negligentia apud regios oritur. non ſtratos, non infrænatos magna pars habebant equos: paucis ad arma & ordines relictis, dilapſi cæteri ſparſerant ſe toto paſſim campo: pars in juveniles luſus laſciviamque verſi, pars veſcentes ſub umbra, quidam ſomno etiam ſtrati. Hæc Diophanes ex alta urbe Pergamo contemplatus, arma ſuos capere, & ad portam præſto eſſe jubet: ipſe Attalum adiit, & in animo ſibi eſſe dixit hoſtium ſtationem tentare. Ægre id permittente Attalo, quippe qui centum equitibus adverſus trecentos, mille peditibus cum quatuor millibus pugnaturum cerneret: porta egreſſus, haud procul ſtatione hoſtium

*al. Adramytteum.

occaſionem opperiens conſedit. Et qui Pergami erant, amentiam magis, quam audaciam, credere eſse: & hoſtes pauliſper in eos verſi, ut nihil moveri viderunt, nec ipſi quicquam ex ſolita negligentia, inſuper etiam eludentes paucitatem, mutarunt. Diophanes quietos aliquandiu ſuos, velut ad ſpectaculum modo eductos, continuit: poſteaquam dilapſos ab ordinibus hoſtes vidit, peditibus, quantum accelerare poſſent, ſequi juſſis, ipſe princeps inter equites cum turma ſua, quantum potuit, effuſiſſimis habenis, clamore ab omni ſimul pedite atque equite ſublato, ſtationem hoſtium improviſo invadit. Non homines ſolum, ſed equi etiam territi, cum vincula abrupiſſent, trepidationem & tumultum inter ſuos fecerunt. pauci ſtabant impavidi equi: eos ipſos non ſternere, non infrenare aut conſcendere facile poterant: multo majorem, quam pro numero equitum, terrorem Achæis inferentibus. pedites vero ordinati & præparati ſparſos per negligentiam, & ſemiſomnes prope adorti ſunt. cædes paſſim fugaque per campos facta eſt. Diophanes ſecutus effuſos, quoad tutum fuit, magno Achæorum genti decore parto (ſpectaverant enim e mœnibus Pergami non viri
21 modo, ſed fœminæ etiam) in præſidium urbis rediit. Poſtero die regiæ magis compoſitæ & ordinatæ ſtationes quingentis paſſibus longius ab urbe poſuerunt caſtra: & Achæi eodem ferme tempore, atque in eundem locum proceſſerunt. Per multas horas intenti utrinque velut jam futurum impetum expectavere: poſteaquam haud procul occaſu ſolis redeundi in caſtra tempus erat, regii ſignis collatis abire agmine ad iter magis, quam ad pugnam compoſito cœpere.

Quie-

Quievit Diophanes, dum in conſpectu erant: deinde eodem quo pridie impetu in poſtremum agmen incurrit. tantumque rurſus pavoris ac tumultus incuſſit, ut cum terga cæderentur, nemo pugnandi cauſa reſtiterit; trepidanteſque, & vix ordinem agminis ſervantes in caſtra compulſi ſunt. Hæc Achæorum audacia Seleucum ex agro Pergameno movere caſtra coegit.

CAPUT XVIII.

Antiochus Adramyttei populatus agrum, alias urbes expugnat: Romani, & Eumenes rex cum Rhodia claſſe Phocæam tranſmittentes, oppugnationem, quia operis difficilis, omittunt: dimiſſo domum Eumene, Romana, & Rhodia claſſis Samum revertitur: inde Rhodii profecturi adverſus Antiochi claſſem ex Syria venientem, Rhodum veniunt.

ANtiochus poſteaquam Romanos & Eumenem ad tuendum Adramytteum veniſſe audivit, ea quidem urbe abſtinuit, depopulatus agros. Peræam inde coloniam Mitylenæorum expugnavit. Cotton & Corylenus & Aphrodiſias & Crene primo impetu captæ ſunt. inde per Thyatira Sardes rediit. Seleucus in maritima ora permanens, aliis terrori, aliis præſidio erat. Claſſis Romana cum Eumene Rhodiiſque Mitylenen primo, inde retro, unde profecta erat, Elæam rediit. Inde Phocæam petentes, ad inſulam, quam Bacchium vocant, (imminet urbi Phocęenſium) appulerunt, & quibus ante abſtinuerant templis ſigniſque, (egregie autem exornata inſula erat) cum hoſtiliter diripuiſſent, ad ipſam urbem tranſ-

miſerunt.eam diviſis inter ſe partibus cum oppugnarent, & viderent ſine operibus, armis, ſcaliſque capi non poſſe: miſſum ab Antiocho præſidium trium millium armatorum cum intraſſet urbem: extemplo oppugnatione omiſſa, claſſis ad inſulam ſe recepit, nihil aliud, quam depopulato circa urbem hoſtium agro.
22 Inde placuit Eumenem domum dimitti, & præparare conſuli atque exercitui quæ ad tranſitum Helleſponti opus eſſent, Romanam Rhodiamque claſſem redire Samum, atque ibi in ſtatione eſſe, ne Polyxenidas ab Epheſo moveret. Rex Elæam, Romani & Rhodii Samum redierunt. Ibi M. Æmilius frater prætoris deceſſit. Rhodii, celebratis exequiis, adverſus claſſem, quam fama erat ex Syria venire, XIII. ſuis navibus, & una Coa quinqueremi, altera Gnidia, Rhodum, ut ibi in ſtatione eſſent, profecti ſunt.

CAPUT XX.

Clara Rhodiorum pugna adverſus Antiochi claſſem ex Syria, ducibus Annibale, & Apollonio, venientem, proſpere in mari Pamphylio commiſſa.

Biduo ante quam Eudamus cum claſſe a Samo veniret, XIII. a Rhodo naves cum Phamphilida præfecto adverſus eandem Syriacam claſſem miſſæ, aſſumptis navibus quatuor, quæ Cariæ præſidio erant, oppugnantibus regiis, Dædala, & quædam alia parva caſtella obſidione exemerunt. Eudamus confeſtim exire placuit. additæ huic quoque ſunt ad eam claſſem, quam habebat, ſex apertæ naves. Profectus cum, quantum accelerare poterat, maturaſſet: ad portum

quem

quem Megiſten vocant, prægreſſos conſequi-
tur. inde uno agmine Phaſelidem cum veniſ-
ſent, optimum viſum eſt ibi hoſtem opperiri.
In confinio Lyciæ & Pamphyliæ Phaſelis eſt, 23
prominet penitus in altum, conſpiciturque
prima terrarum Rhodum a Cilicia petenti-
bus, & procul navium præbet proſpectum. eo
maxime *ut in obvio claſſi hoſtium eſſent, ele- * al.
ctus locus eſt. Cæterum quod non provide- uti
runt, & loco gravi & tempore anni (medium obvii.
enim æſtatis erat) ad hoc inſolito odore, in-
gruere morbi vulgo maxime in remiges cœ-
perunt. cujus peſtilentiæ metu profecti cum
præterveherentur Pamphylium ſinum, ad
Eurymedontem amnem appulſa claſſe, au-
diunt ab Aſpendiis ad Sidam jam hoſtes eſſe.
Tardius navigaverant regii adverſo tempore
Eteſiarum, quod velut ſtatum Favoniis ven-
tis eſſet. Rhodiorum duæ & triginta qua-
driremes, quatuor triremes fuere. Regia
claſſis VII. & XXX. majoris formæ na-
vium erat, in quibus tres hepteres & quatuor
hexeres habebat, præter has decem triremes
erant. & alii adeſſe hoſtes ex ſpecula quadam
cognovere. Utraque claſſis poſtero die luce
prima, tanquam eo die pugnatura, e por-
tu movit: & poſteaquam ſuperavere Rho-
dii promontorium, quod ab Sida prominet in
altum, extemplo & conſpecti ab hoſtibus ſunt,
& ipſi eos viderunt. *Ab regio ſiniſtro cor- * al.
nu, quod ab alto objectum erat, Annibal, dex- ab Re-
tero Apollonius purpuratorum unus præe- giis.
rat. & jam in frontem directas habebant na-
ves. Rhodii longo agmine veniebant. prima
prætoria navis Eudami erat: cogebat agmen
Chariclitus, Pamphilidas mediæ claſſi præ-
erat. Eudamus, poſteaquam hoſtium aciem
inſtructam & paratam ad concurrendum vi-

dit, & ipſe in altum evehitur, & deinceps quæ ſequebantur, ſervantes ordinem in frontem dirigere jubet. Ea res primo tumultum præbuit. nam nec ſic in altum evectus erat, ut ordo omnium navium ad terram explicari poſſet: & feſtinans ipſe præpropere cum quinque ſolis navibus Annibali occurrit: cæteri, quia in frontem dirigere juſſi erant, non ſequebantur: extremo agmini loci nihil ad terram relicti erat: trepidantibuſque iis inter ſe, jam in dextro cornu adverſus Annibalem
24 pugnabatur. Sed momento temporis & navium virtus, & uſus rei maritimæ terrorem omnem Rhodiis dempſit. nam & in altum celeriter evectæ naves locum poſt ſe quæque venienti ad terram dedere, & ſiqua concurrerat roſtro cum hoſtium navi, aut proram lacerabat, aut remos detergebat, aut libero inter ordines diſcurſu prætervecta, in puppim impetum dabat. Maxime exterruit hepteris regia a multo minore Rhodia nave uno ictu demerſa. itaque jam haud dubie dexterum cornu hoſtium in fugam inclinabat. Eudamum in alto multitudine navium maxime Annibal, cæteris omnibus longe præſtantem, urgebat: & circumveniſſet, ni, ſigno ſublato ex prætoria nave, quo diſperſam claſſem in unum colligi mos erat, omnes, quæ in dextro cornu vicerant naves, ad opem ferendam ſuis concurriſſent. tum & Annibal, quæque circa eum erant naves, capeſſunt fugam: nec inſequi Rhodii, ex magna parte ægris, & ob id celerius feſſis remigibus, potuerunt. Cum in alto, ubi ſubſtiterant, cibo reficerent vires, contemplatus Eudamus hoſtes claudas, mutilataſque naves apertis navibus remulco trahentes, XX. paulo amplius integras abſcedentes, e turri prætoriæ navis ſilentio facto,

cto , *Exurgite*, inquit, *& egregium ſpecta-*
culum capeſſite oculis. Conſurrexere omnes,
contemplatique trepidationem fugamque
hoſtium , prope una voce exclamavere o-
mnes, ut ſequerentur. Ipſius Eudami mul-
tis ictibus vulnerata navis erat. Phamphili-
dam & Chariclitum inſequi, quoad putarent
tutum, juſſit. Aliquandiu ſecuti ſunt: poſt.
eaquam terræ appropinquabat Annibal, ve-
riti ne includerentur vento in hoſtium ora,
ad Eudamum revecti, hepterem captam, quę
primo concurſu icta erat, ægre phaſelidem
pertraxerunt. inde Rhodum non tam victo-
ria læti , quam alius alium accuſantes ,
quod , cum potuiſſet, non omnis ſummerſa
aut capta claſſis hoſtium foret, redierunt.
Annibal ictus uno prælio adverſo, ne tum
quidem prætervehi Lyciam audebat, cum
conjugi veteri regiæ claſſi quamprimum cu-
peret . Et id ne ei fatere liberum eſſet ,
Rhodii Chariclitum cum XX. navibus ro-
ſtratis ad Patara & Megeſtem portum miſe-
runt . Eudamum cum VII. navibus maximis
ex ea claſſe, cui præfuerat. Samum redire ad
Romanos juſſerunt, ut, quantum conſilio,
quantum auctoritate valeret , compelleret
Romanos ad Patara oppugnanda. Magnam
lætitiam Romanis jam prius nuntius victo- 25
riæ, deinde adventus attulit Rhodiorum, &
apparebat. ſi ea cura Rhodiis dempta eſſet,
vacuos eos tuta ejus regionis maria præſti-
turos. ſed profecto Antieco ab Sardibus,
ne opprimerentur urbes maritimæ, abſcede-
re cuſtodia Joniæ atque Ætolidis prohibue-
runt . Pamphilidam cum quatuor navibus
tectis ad eam claſſem, quæ circa Patara erant,
miſerunt.

CA

CAPUT XX.

Antiochus in ſocietatem tentat pertrahere Pruſiam Bithyniæ regem: hujus animus a Scipionibus, & a C. Livio legato, ab Roma miſſo, confirmatur.

ANtiochus non civitatum modo, quæ circa ſe erant, contrahebat præſidia, ſed ad Pruſiam Bityniæ regem miſerat legatos literaſque, quibus tranſitum in Aſiam Romanorum increpabat. *Venire eos ad omnia regna tollenda, ut nullum uſquam orbis terrarum, niſi Romanum imperium eſſet. Philippum & Nabin expugnatos, ſe tertium peti. ut quiſque proximus ab oppreſſo ſit, per omnes velut continens incendium pervaſurum. ab ſe gradum in Bityniam fore, quando Eumenes in voluntariam ſervitutem conceſſiſſet.* His motum Pruſiam literæ Scipionis conſulis, ſed magis ejus fratris Africani, a ſuſpicione tali averterunt. qui præter conſuetudinem perpetuam populi Romani augendi omni honore regum ſociorum majeſtatem, domeſticis ipſe exemplis Pruſiam ad promerendam amicitiam ſuam compulit. *Regulos ſe acceptos in fidem in Hiſpania reges reliquiſſe: Maſſaniſſam non in patrio modo locaſſe regno, ſed in Syphacis, a quo ante expulſus fuiſſet, regnum impoſuiſſe: & eſſe eum non Africæ modo regum longe opulentiſſimum, ſed toto in orbe terrarum cuivis regum vel majeſtate vel viribus parem. Philippum & Nabin hoſtes, & bello ſuperatos ab T. Quintio, tamen in regno relictos. Philippo quidem anno priore etiam ſtipendium remiſſum, & filium obſidem redditum: & quaſdam civitates extra*

Ma-

Macedoniam, patientibus Romanis imperatoribus, recepiſſe eum. In eadem dignitate & Nabin futurum fuiſſe, niſi eum ſuus primo furor, deinde fraus Ætolorum abſumpſiſſet. Maxime confirmatus eſt animus regis, poſteaquam ad eum C. Livius, qui prætor ante claſſi præfuerat, legatus ab Roma venit, & edocuit, quanto & ſpes victoriæ certior Romanis, quam Antiocho, & amicitia ſanctior firmiorque apud Romanos futura eſſet.

CAPUT XXI.

Colophonem oppugnante Antiocho, Romani cum Rhodiis, ut ſociæ urbi auxilium ferant, ab Samo proficiſcuntur: ex medio curſu Teum ad occupandos commeatus claſſi regiæ ibi paratos avertuntur: interim cum piraticæ naves apparuiſſent, illas ad Myonneſum promontorium perſequuntur: eodem cum claſſe regia advenientem Polyxenidam Antiochi præfectum, commiſſo navali certamine, ſtrenue adjuvantibus Rhodiis, ſuperant.

ANtiochus poſteaquam a ſpe ſocietatis Pruſiæ decidit, Epheſum ab Sardibus eſt profectus ad claſſem, quem per aliquot menſes inſtructa ac parata fuerat, viſendam: magis, quia terreſtribus copiis exercitum Romanum, & duos Scipiones imperatores videbat ſuſtineri non poſſe, quam quod res navalis ipſa per ſe aut tentata ſibi unquam feliciter, aut tunc magnæ & certæ fiduciæ eſſet. erat tamen momentum in præſentia ſpei, quod & magnam partem Rhodiæ claſſis circa Patara eſſe, & Eumenem regem cum omnibus navibus ſuis conſuli obviam 26

in

in Helleſpontum protectum audierat. aliquid etiam inflabat animos claſſis Rhodia ad Samum per occaſionem fraude præparatam abſumpta. His fretus, Polyxenida cum claſſe ad tentandam omni modo certaminis fortunam miſſo, ipſe copias ad Motium ducit: (id oppidum Colophonium mari imminens abeſt a vetere Colophone duo ferme millia paſſuum) & ipſam urbem ſuæ eſſe poteſtatis volebat, adeo propinquam Epheſo, ut nihil terra marive ageret, quod non ſubjectum oculis Colophoniorum, ac per eos notum extemplo Romanis eſſet: quos audita obſidione non dubitabat ad opem ferendam ſociæ urbi claſſem a Samo moturos; eam occaſionem Polyxenidæ ad rem gerendam fore. Igitur operibus oppugnare urbem aggreſſus, & ad mare partibus duabus pariter munitionibus deductis, utrinque vineas & aggerem muro injunxit, & teſtudinibus arietes admovit. Quibus territi malis Colophonii, oratores Samum ad L. Æmilium, fidem prætoris populique Romani implorantes, miſerunt. Æmilium & Sami ſegnis diu mora offendebat, nihil minus opinantem, quam Polyxenidam bis nequicquam ab ſe provocatum, poteſtatem pugnæ facturum eſſe: & turpe exiſtimabat, Eumenis claſſem adjuvare conſulem ad trajiciendas in Aſiam legiones: ſe Colophonis obſeſſæ auxilio incertum finem habituro alligari Eudamus Rhodius, qui & tenuerat eum Sami cupientem proficiſci in Helleſpontum, cunctique inſtare & dicere: *quanto ſatius eſſe, vel ſocios obſidione eximere, vel victam jam ſemel claſſem iterum vincere, totamque maris poſſeſſionem hoſti eripere, quam deſertis ſociis, tradita Antiocho Aſia, terra marique in Helleſpontum, ubi ſatis eſſet Eumenis claſſis, ab ſua parte*

te belli diſcedere? Profecti ab Samo ad petendos commeatus, conſumptis jam omnibus, Chium parabant trajicere. Id erat horreum 27
Romanis: eoque omnes ex Italia miſſæ onerariæ dirigebant curſum. Circumvecti ab urbe ad averſa inſulæ (objecta aquiloni, ad Chium & Erythras ſunt) cum pararent trajicere, litteris certior fit prætor, frumenti vim magnam Chium ex Italia veniſſe: vinum portantes naves tempeſtatibus retentas eſſe. ſimul allatum eſt, Tejos regiæ claſſi benigne commeatus præbuiſſe: quinque millia vaſorum vini eſſe pollicitos. Teum ex medio curſu claſſem repente avertit: aut, volentibus iis uſurus commeatu parato hoſtibus, aut ipſos pro hoſtibus habiturus. Cum direxiſſent ad terram proras, quindecim ferme eis naves circa Myonneſum apparuerunt, quas primo ex claſſe regia prætor eſſe ratus, inſtitit ſequi: apparuit inde, piraticas celoces & lembos eſſe. Chiorum maritimam oram depopulati, cum omnis generis præda revertentes, poſteaquam videre ex alto claſſem, in fugam verterunt, & celeritate ſuperabant levioribus, & ad id fabrefactis navigiis, & propiores terræ erant. itaque priuſquam appropinquaret claſſis, Myonneſum perfugerunt. unde ſe a portu ratus abſtracturum naves, ignarus loci ſequebatur prætor. Myonneſus promontorium inter Teum Samumque eſt: ipſe collis eſt in modum metæ, in acutum cacumen a fundo ſatis lato faſtigiatus, a continenti arctæ ſemitæ aditum habet: a mari exeſæ fluctibus rupes claudunt: ita ut quibuſdam locis ſuperpendentia ſaxa plus in altum, quam quæ in ſtatione ſunt naves, promineant. Circa ea appropinquare non auſæ naves, ne ſub ictu ſuperantium

in rupibus piratarum eſſent, diem triverẽ tandem ſub nocte vano inceptocum abſtitiſſent, Teum poſtero die acceſſere: & in portu, qui a tergo urbis eſt, (Geræſticum ipſi appellant) navibus conſtitutis, prætor ad depopulandum circa urbem agrum milites emi-
29 ſit. Teji, cum in oculis populatio eſſet, oratores cum infulis & velamentis ad Romanum miſerunt. Quibus purgantibus civitatem omnis facti dictique hoſtilis adverſus Romanos, *& juviſſe eos commeatu claſſem hoſtium* arguit, *& quantum vini Polyxenidæ promiſiſſent. quæ ſi eadem claſſi Romanæ darent, revocaturum ſe a populatione militem: ſi minus, pro hoſtibus eos habiturum*. Hoc tam triſte reſponſum cum retuliſſent legati, vocatur in concionem a magiſtratibus populus, ut, quid agerent, conſultarent. Eo forte Polyxenidas cum regia claſſe a Colophone profectus, poſteaquam moviſſe a Samo Romanos audivit, & ad Myonneſum piratas perſecutos Tejorum agrum depopulari. naves in Geræſtico portu ſtare: ipſe adverſus Myonneſum in inſula (Macrin nautici vocant) anchoras portu occulto jecit. inde ex propinquo explorans quid hoſtes agerent, primo in magna ſpe fuit, quemadmodum Rhodiam claſſem ad Samum circumſeſſis ad exitum faucibus portus expugnaſſet, ſic & Romanam expugnaturum: nec eſt diſſimilis natura loci. promontoriis coeuntibus inter ſe ita clauditur portus, ut vix duæ ſimul inde naves poſſint exire. nocte occupare fauces Polyxenidas in animo habebat: & denis navibus ad promontoria ſtantibus, quæ ab utroque cornu in latera exeuntium navium pugnarent, ex cætera claſſe, ſicut ad Panormum fecerat, armatis in litora expoſitis, terra marique
ſimul

ſimul hoſtes opprimere. quod non vanum ei
conſilium fuiſſet, ni cum Teii facturos ſe im-
perata promiſiſſent, ad accipiendos commea-
tus aptius viſum eſſet Romanis, in eum por-
tum, qui ante urbem eſt, claſſe tranſire. Dici-
tur & Eudamus Rhodius vitium alterius por-
tus oſtendiſſe, cum forte duæ naves in arcto
oſtio implicitos remos fregiſſent. & inter a-
lia id quoque movit, prætorem ut traduce-
ret claſſem, quod ab terra periculum erat,
haud procul inde Antiocho ſtativa habente.
Traducta claſſe ad urbem, ignaris omnibus 29
egreſſi milites nautæque ſunt ad commeatus
& vinum maxime dividendum in naves: cum
medio forte diei agreſtis quidam ad prętorem
adductus nuntiat, alterum jam diem claſſem
ſtare ad inſulam Macrin: & paulo ante viſas
quaſdam moveri tanquam ad profectionem
naves. Re ſubita perculſus prætor tubicines
canere jubet, ut, ſi qui per agros palati
eſſent, redirent. tribunos in urbem mittit
ad cogendos milites nautaſque in naves.
Haud ſecus, quam in repentino incendio
aut capta urbe trepidatur: aliis in urbem
currentibus ad ſuos revocandos: aliis ex ur-
be naves curſu repetentibus: incertiſque cla-
moribus, quibus ipſis tubæ obſtreperent,
turbatis imperiis, tandem concurſum ad na-
ves eſt. Vix ſuam quiſque noſcere aut adi-
re præ tumultu poterat: trepidatumque
cum periculo & in mari & in terra foret,
ni partibus diviſis Æmilius cum prætoria
nave primus e portu in altum evectus, ex-
cipiens inſequentes ſuo quamque ordine in
frontem inſtruxiſset: Eudamus Rhodiaque
claſſis ſubſtitiſsent ad terram, ut & ſine
trepidatione conſcenderent, & ut quæque
parata eſset, exiret navis. ita & explicuere

or-

ordinem primæ in conſpectu prætoris, & coactum agmen ab Rhodiis eſt: inſtructaque acies velut cerneret regios, in altum proceſſit. inter Myonneſum & Corycum promontorium erant, cum hoſtem conſpexere. Et regia claſſis binis in ordinem navibus longo agmine veniens, & ipſa aciem adverſam explicuit, tantum lævo evecta cornu, ut amplecti & circumire dexterum cornu Romanorum poſſet. quod ubi Eudamus, qui cogebat agmen, vidit, non poſſe exæquare ordinem Romanos, & tantum non jam circumiri a dextro cornu, concitat naves: (& erant Rhodiæ naves longe omnium celerrimæ tota claſſe) æquatoque cornu, prætoriæ navi, in
30 qua Polyxenidas erat, ſuam objecit. Jam totis claſſibus ſimul ab omni parte pugna conſerta erat. Ab Romanis LXXX. naves pugnabant, ex quibus Rhodię* V. & XX. erant. Hoſtium claſſis undenonaginta navium fuit, & maximæ formæ naves, tres hexeres habebat, duas hepteres. Robore navium & virtute militum Romani longe * Rhodios præſtabant: Rhodiæ naves agilitate, & arte gubernatorum, & ſcientia remigum. Maximo tamen hoſtibus terrori fuere, quæ ignes præ ſe portabant: & quod unum iis ad Panormum circumventis ſaluti fuerat, id tum maximum momentum ad victoriam fuit. nam metu ignis * adverſi regiæ naves ne prora concurrerent, cum declinaſſent, neque ipſæ ferire roſtro hoſtem poterant: & obliquas ſe ipſæ ad ictus præbebant: & ſiqua concurrerat, obruebatur infuſo igni, magiſque ad incendium, quam ad prelium trepidabant. Plurimum tamen quæ ſolet, militum virtus in bello valuit. mediam namque aciem hoſtium Romani cum rupiſſent, circumvecti ab tergo, pugnantibus

* al. II. & XX.

* al. Regios.

* al. adverſas.

tibus

tibus adverſus Rhodios regiis ſeſe objecere: momentoque temporis & media acies Antiochi, & lævo in cornu circumventæ naves mergebantur. Dextera pars integra ſociorum magis clade, quam ſuo periculo terrebatur. cæterum poſteaquam alias circumventas, prætoriam navem Polyxenidæ relictis ſociis vela dantem videre: ſublatis raptim dolonibus (& erat ſecundus patentibus Epheſum ventus) capeſſunt fugam, quadraginta duabus navibus in ea pugna amiſſis: quarum tredecim captæ in poteſtatem hoſtium venerunt: cæteræ incenſæ aut demerſæ. Romanorum duæ naves fractæ ſunt, vulneratæ aliquot. Rhodia una capta memorabili caſu. nam cum roſtro percuſſiſſet Sidoniam navem, anchora ictu ipſo excuſſa e nave ſua, unco dente velut manu ferrea injecta, alligavit alterius proram: inde tumultu injecto cum divellere ſe ab hoſte cupientes inhiberent Rhodii, tractu anchorale & implicitum remis, latus alterum deterſit, & debilitatam, ea ipſa quæ icta cohæſerat, navim cepit.

CAPUT XXII.

Antiochus pulſus ab Romanis poſſeſſione maris, Lyſimachiam, quia longinqua ſe poſſe tueri diffidit, hoſtibus ultro tradit; relictaque Colophonis obſidione, undique arceſſit auxilia.

HOc maxime modo ad Myonneſum na-
vali prælio pugnatum eſt. Quo ter- 31
ritus Antiochus, quia poſſeſſione maris pul-
ſus, longinqua tueri diffidebat ſe poſſe:
præſidium ab Lyſimachia, ne opprimeretur
ibi ab Romanis, deduci, pravo, ut res ipſa

poſtea docuit, conſilio juſſit. non enim tueri ſolum Lyſimachiam a primo impetu Romanorum facile erat: ſed obſidionem etiam per totum hiemem tolerare, & obſidentes quoque ad ultimam inopiam adducere extrahendo tempus, & interim ſpem pacis per occaſiones tentare. Nec Lyſimachiam tantum hoſtibus tradidit poſt adverſam navalem pugnam: ſed etiam Colophonis obſidione abſceſſit, & Sardes recepit ſe. atque inde Cappadociam ad Ariarathen, qui auxilia accerſerent, & quocunque alio poterat ad copias contrahendas, in unum jam conſilium, ut acie dimicaret, intentus miſit.

CAPUT XXIII.

Regillus Prætor poſt navale prælium proſpere ad Myonneſum commiſſum, Epheſum, inde Chium navigat: paulo poſt miſſa parte navium ad Helleſpontum, ad Cos. Scipionis copias trajiciendas, Phocæam ipſe petit: urbem diu a ſuis defenſam tandem per deditionem recipit: nihilominus ab ira milites ut captam diripiunt.

REgillus Æmilius poſt victoriam navalem profectus Epheſum, directis ante portum navibus, cum confeſſionem conceſſi maris ultimam hoſti expreſſiſset: Chium, quo ante navale prælium curſum a Samo intenderat, navigat. ibi naves in prælio quaſſatas cum refeciſset, L. Æmilium Scaurum cum XXX. navibus Helleſpontum ad exercitum trajiciendum miſit: * Rhodias parte prędę & ſpoliis navalibus decoratas domum redire jubet. Rhodii impigre prævertere, ad trajiciendaſque copias conſulis iere: atque

* al. Rhodios

eo quoque functi officio, tum demum Rhodum rediere. Claſſis Romana ab Chio Phocæam trajecit. In ſinu maris intimo poſita hęc urbs eſt, oblonga forma; duum millium & quingentorum paſſuum ſpatium murus amplectitur: coit deinde ex utraque parte in arctiorem velut cuneum: Lamptera ipſi appellant. mille & ducenos paſſus ibi latitudo patet. inde in altum lingua mille paſſuum excurrens, medium fere ſinum velut nota diſtinguit: ubi cohæret faucibus anguſtis, duos in utramque regionem verſos portus tutiſſimos habet. qui in meridiem vergit, Nauſtathmos ab re appellatur, quia ingentem vim navium capit: alter prope ipſum Lamptera eſt. Hos portus tutiſſimos cum occupaſset 32
Romana claſſis: priuſquam aut ſcalis aut operibus mœnia aggrederetur, mittendos cenſuit prætor, qui principium magiſtratuumque animos tentarent. poſteaquam obſtinatos vidit, duobus ſimul locis oppugnare eſt adortus. Altera pars infrequens ædificiis erat: templa deum aliquantum tenebant loci. ea prius ariete admoto, quatere muros turreſque cœpit. deinde cum eo multitudo occurreret ad defendendum, altera quoque parte admotus aries: & jam utrinque ſternebantur muri. ad quorum caſum cum impetum Romani milites per ipſam ſtragem ruinarum facerent, alii ſcalis etiam aſcenſum in muros tentarent, adeo obſtinate reſtiterunt oppidani, ut facile appareret plus in armis & virtute, quam in mœnibus auxilii eſse. coactus ergo periculo militum prætor receptui cani juſſit, ne objiceret incautos furentibus deſperatione ac rabie. Dirempto prælio, ne tum quidem ad quietem verſi, ſed undique omnes ad munienda & obmolienda, quæ ruinis ſtrata erant, con-

cur-

currerunt. Huic operi intentis ſupervenit Q. Antonius a prætore miſsus; qui, caſtigata pertinacia eorum, *majorem curam Romanis, quam illis*, oſtenderet *eſſe, ne in perniciem urbis pugnaretur. ſi abſiſtere furore vellent, poteſtatem iis dare eadem conditione qua prius C. Liviis in fidem veniſsent, ſe tradendi*. Hæc cum audiſsent, quinque dierum ſpatio ad deliberandum ſumpto, tentata interim ſpe auxilii ab Antiocho, poſteaquam legati miſſi ad regem nihil in eo eſse præſidii retulerunt; tum portas aperuerunt, pacti, ne quid hoſtile paterentur. Cum ſigna in urbem inferrentur, & pronuntiaſset prætor, parci ſe deditis velle: clamor undique eſt ſublatus *indignum facinus eſſe Phocaenſes, nunquam fidos ſocios, ſemper infeſtos hoſtes, impune eludere*. ab hac voce, velut ſigno a prætore dato, ad diripiendam urbem paſſim diſcurrerunt. Æmilius primo reſiſtere, & revocare, dicendo, *captas non deditas diripi urbes, & in his tamen arbitrium eſse imperatoris, non militum*; poſteaquam ira & avaritia imperio potentiora erant, præconibus per urbem miſſis, liberos omnes in foro ad ſe convenire jubet, ne violarentur: & in omnibus, quæ ipſius poteſtatis fuerunt, fides conſtitit prætoris. urbem agroſque & ſuas leges iis reſtituit: &, quia jam hiems appetebat, Phocææ portus ad hibernandum claſſi delegit.

CAPUT XXIV.

L. Scipio Coſ. pervenit ad Helleſpontum: & in Aſiam tranſgreditur.

33 PEr idem fere tempus conſuli tranſgreſso Æniorum Maronitarumque fines nuntia-

tiatur, victam regiam claſſem ad Myonneſum, relictamque a præſidio Lyſimachiam eſſe. Id multo, quam de navali victoria lætius fuit: utique poſteaquam eo venerunt: refertaque urbs omnium rerum commeatibus velut in adventum exercitus præparatis, eos excepit: ubi inopiam ultimam laboremque in obſidenda urbe ſibi propoſuerant. Ibi paucos dies ſtativa habuere, ut impedimenta ægrique conſequerentur, qui paſſim per omnia Thraciæ caſtella feſſi morbis ac longitudine viæ relicti erant. Receptis omnibus, ingreſſi rurſus iter per Cherſoneſum Helleſpontum perveniunt. ubi omnibus cura regis Eumenis ad trajiciendum præparatis, velut in pacata litora, nullo prohibente, aliis alio delatis navibus, ſine tumultu trajecere. Ea vero res Romanis auxit animos, conceſſum ſibi * tranſitum cernentibus in Aſiam, quam rem magni certaminis futuram crediderant. Stativa deinde ad Helleſpontum aliquandiu habuerunt: quia dies forte, quibus ancilia moventur, religioſi ad iter inciderant. iidem dies P. Scipionem propiore etiam religione, quia Salius erat, disjunxerant ab exercitu: cauſaque & is ipſe moræ erat, dum conſequeretur.

* al. tranſire.

CAPUT XXV.

Ad conſulem L. Scipionem jam Helleſpontum tranſgreſſum Antiochus legationem de pace mittit: cum ea neque in concilio, neque privatim tentando animum P. Scipionis Coſ. fratris, quibus vellet conditionibus eſſet impetrabilis, acriter bellum parat.

PEr eos forte dies legatus ab Antiocho in 34
caſtra venerat, Byzantius Heraclides, de

pace afferens mandata: quam impetrabilem fore, magnam ei ſpem attulit mora & cunctatio Romanorum: quos, ſimul Aſiam attigiſſent, effuſo agmine ad caſtra regia ituros crediderat. Statuit tamen non prius adire conſulem, quam P. Scipionem: & ita mandatum ab rege erat: in eo maximam ſpem habebat: præterquam quod & magnitudo animi, & ſatietas gloriæ placabilem eum maxime faciebat. notumque erat gentibus, qui victor ille in Hiſpania, qui deinde in Africa fuiſſet: etiam quod filius ejus captus in poteſtate regis erat. Is ubi & quando, & quo caſu captus ſit, ſicut pleraque alia, parumque inter auctores conſtat. alii principio belli a Chalcide Oreum petentem circumventum ab regiis navibus tradunt. alii, poſteaquam tranſitum in Aſiam eſt, cum turma Fregellana miſſum exploratum ad regia caſtra, effuſo obviam equitatu cum reciperet ſeſe, in eo tumultu delapſo equo, cum duobus equitibus oppreſſum, ita ad regem deductum eſſe. Illud ſatis conſtat, ſi pax cum populo Romano maneret, hoſpitiumque privatim regi cum Scipionibus eſſet, neque liberalius neque benignius haberi colique adoleſcentem, quam cultus eſt, potuiſſe. Ob hæc cum adventum P. Scipionis legatus expectaſſet: ubi is venit, conſulem adit, petitque, ut mandata audiret. Advocato frequenti concilio, legati verba ſunt audita. Is multis ante legationibus nequicquam ultro citroque de pace miſſis, *eam ipſam fiduciam impetrandi ſibi eſſe* dixit, *quod priores legati nihil impetraſſent. Smyrnam enim & Lampſacum, & Alexandriam Troadem, & Lyſimachiam in Europa jactatas in illis diſceptationibus eſſe: quarum Lyſimachia jam ceſſiſſe regem, ne quid in Europa habere eum dicerent; eas qua in Aſia*

ſint

ſint civitates tradere paratum eſſe: & ſi quas alias Romani, quod ſuarum partium fuerint, vindicare ab imperio regio velint: impenſa quoque in bellum facta partem dimidiam regem præſtiturum populo Romano. Hæ conditiones erant pacis. Reliqua oratio fuit, *ut memores rerum humanarum & ſua fortuna moderarentur, & alienam ne urgerent. finirent Europa imperium, id quoq; immenſum eſſe: & parari ſingula acquirendo facilius potuiſſe, quam univerſa teneri poſſe. Quod ſi Aſia quoque partem aliquam abſtrahere velint. dummodo non dubiis regionibus finiant; vinci ſuam temperantiam Romana cupiditate, pacis & concordia cauſa regem paſſurum*. Ea quæ legato magna ad pacem impetrandam videbantur, parva Romanis viſa. *nam & impenſam, qua in bellum facta eſſet, omnem præſtare regem*, æquum cenſebant, *cujus culpa bellum excitatum eſſet: & non Jonia modo atque Æolide deduci debere præſidia regia: ſed ſicut Græcia omnis liberata eſſet, ita qua in Aſia ſint, omnes liberari urbes. id aliter fieri non poſſe, quam ut cis Taurum montem poſſeſſione Aſia Antiochus cedat*. Le- 36
gatus poſteaquam nihil æqui in concilio impetrare ſe cenſebat: privatim (ſic enim imperatum erat) P. Scipionis tentare animum eſt conatus. Omnium primum filium ei ſine pretio redditurum regem dixit: deinde ignarus & animi Scipionis, & moris Romani, auri pondus ingens eſt pollicitus, & nomine tantum regio excepto, ſocietatem omnis regni, ſi per eum pacem impetraſſet. Ad ea Scipio: *Quod Romanos omnes, quod me, ad quem miſſus es, ignoras, minus miror, cum te fortunam ejus, a quo venis, ignorare cernam. Lyſimathia tenenda erat, ne Cherſoneſum intraremus:*

in urbem arcemque cum aſcendiſſet, ſacrificavit Minervæ præſidi arcis, & Ilienſibus in omni rerum verborumque honore ab ſe oriundos Romanos præferentibus, & Romanis lætis origine ſua. inde profecti ſextis ca- 37
ſtris ad caput Cayci amnis pervenerunt. Eo & Eumenes rex, conatus primo ab Helleſponto reducere claſſem in hiberna Elæam, adverſis deinde ventis cum aliquot diebus ſuperare Lecton promontorium non potuiſſet, in terram egreſſus, ne deeſſet principiis rerum, qua proximum fuit, in caſtra Romana cum parva manu contendit. Ex caſtris Pergamum remiſſus ad commeatus expediendos, tradito frumento quibus juſſerat COS., in eadem ſtativa rediit. inde plurium dierum præparatis cibariis, conſilium erat ire ad hoſtem, priuſquam hiems opprimeret. Regia caſtra circa Thyatira erant. ibi cum audiſſet Antiochus P. Scipionem ægrum Elæam delatum, legatos qui filium ad eum reducerent, miſit. Non ſolum animo patrio gratum munus; ſed corpori quoque ſalubre gaudium fuit. ſatiatuſque tandem complexu filii: *Renuntiate*, inquit, *gratias regi me agere; referre gratiam aliam nunc non poſſe, quam ut ſuadeam ne ante in aciem deſcendat, quam ut in caſtra me rediſſe audierit*. Quanquam LX. millia peditum, plus XII. millia equitum animos interdum ad ſpem certaminis faciebant: motus tamen Antiochus tanti auctoritate viri, in quo ad incertos belli eventus omnis fortunæ poſuerat ſubſidia, recepit ſe tranſgreſſus Phrygium amnem: circaque Magneſiam, quæ ad Sipylum eſt, poſuit caſtra. & ne, ſi extrahere tempus vellet, munimenta Romani tentarent: foſſam ſex cubitis altam, XII. latam cum duxiſſet, extra duplex val-

lum foſſæ circumdedit: interiore labro murumcum turribus crebris objecit: unde facile arceri tranſitu foſſæ hoſtis poſſet. Conſul
38 circa Thyatira regem eſſe ratus, continuis itineribus quinto die ad Hyrcanum campum deſcendit. inde cum profectum audiſſet, ſecutus veſtigia citra Phrygium amnem quatuor millia ab hoſte poſuit caſtra. Eo mille ferine equites (maxima pars Gallogræci erant, & Dahæ quidam, aliarumque gentium ſagittarii equites intermiſti) tumultuoſe amne trajecto, in ſtationes impetum fecerunt. Primo turbaverunt incompoſitos. deinde cum longius certamen fieret: Romanorum, ex propinquis caſtris facili ſubſidio, creſceret numerus: regii feſſi jam, & plures non ſuſtinentes, recipere ſe conati, circa ripam amnis, priuſquam flumen ingrederentur, ab inſtantibus tergo aliquot interfecti ſunt. Biduum deinde ſilentium fuit, neutris tranſgredientibus amnem. tertio poſt die Romani ſimul omnes tranſgreſſi ſunt, & duo millia ferme & quingentos paſſus ab hoſte poſuerunt caſtra. Metantibus & muniendo occupatis tria millia delecta equitum peditumque regiorum magno terrore ac tumultu advenere. aliquanto pauciores in ſtatione erant: & tamen per ſe nullo a munimento caſtrorum milite avocato, & primo æquum prælium ſuſtinuere, & creſcente certamine pepulerunt hoſtes, centum ex his occiſis, centum ferme captis.

C A-

CAUPT XXVII.

Antiocho detrectante certamen, Scipio Coſ. milites invadere caſtra paratos educit: tum rex caſtris egreſſus aciem inſtruit: (copiarum utrinque ſumma, & ordo recenſetur:) commiſſo prælio, Romani, Eumene rege adjuvante, ſuperant.

PEr quatriduum inſequens inſtructæ utrinque acies pro vallo ſtetere. quinto die Romani proceſſere in medium campi. Antiochus nihil promovit ſigna, ita ut extremi minus mille pedes a vallo abeſſent. Conſul, po- 39
ſteaquam detrectari certamen vidit, poſtero die in conſilium advocavit, *quid ſibi faciendum eſſet, ſi Antiochus pugnandi copiam non faceret: inſtare hiemem: aut ſub pellibus habendos milites fore, aut ſi concedere in hiberna vellent, differendum eſſe in æſtatem bellum.* Nullum unquam hoſtem Romani æque contempſerunt. conclamatum undique eſt, duceret extemplo, & uteretur ardore militum, qui tanquam non pugnandum cum tot millibus hoſtium, ſed par numerus pecorum trucidandus eſſet, per foſſas, per vallum caſtra invadere parati erant, ſi in prælium hoſtis non exiret. Cn. Domitius ad explorandum iter, & qua parte adiri vallum hoſtium poſſet, miſſus, poſteaquam omnia certa retulit, poſtero die propius caſtra admoveri placuit: tertio ſigna in medium campi prolata, & inſtrui acies cœpta eſt. Nec Antiochus ultra tergiverſandum ratus, ne & ſuorum animos minueret detrectando certamen, & hoſtium ſpem augeret, & ipſe copias eduxit, tantum progreſſus a caſtris, ut dimicaturum ap-

appareret. Romana acies unius prope formæ fuit & hominum & armorum genere. duæ legiones Romanæ, duæ ſocium ac Latini nominis erant: quina millia & quadringenos ſingulæ habebant. Romani mediam aciem, cornua Latini tenuerunt: haſtatorum prima ſigna, deinde principum erant: triarii poſtremos claudebant. Extra hanc veluti juſtam aciem a parte dextera conſul Achæorum cetratis immiſtos auxiliares Eumenis tria millia ferme peditum æquata fronte inſtruxit: ultra eos equitum minus tria millia oppoſuit, ex quibus Eumenis octingenti, reliquus omnis equitatus Romanus erat: extremos Tralles & Cretenſes (quingentorum utrique numerum explebant) ſtatuit. lævum cornu non videbatur egere talibus auxiliis, quia flumen ab ea parte ripæque diruptæ claudebant: quatuor tamen inde turmæ equitum oppoſitæ. Hæc ſumma copiarum erat Romanis, & duo millia miſtorum Macedonum Thracumque, qui voluntate ſecuti erant. hi præſidio relicti ſunt caſtris. ſexdecim elephantos poſt triarios in ſubſidio locaverunt. nam præterquam quod multitudinem regiorum elephantorum (erant autem quatuor & L.) ſuſtinere non videbantur poſſe: ne pari quidem numero Indicis Africi reſiſtunt; ſive
40 quia magnitudine, (longe enim illi præſtant) ſive robore animorum vincuntur. Regia acies varia magis multis gentibus, diſſimilitudine armorum auxiliorumque erat. X. & ſex millia peditum more Macedonum armati fuere, qui phalangitæ appellabantur. hæc media acies fuit in fronte in decem partes diviſa. partes eas interpoſitis binis elephantis diſtinguebat. a fronte introrſus in duos & XXX. ordines armatorum acies patebat.

hoc & roboris in regiis copiis erat: & perinde cum alia ſpecie, tum eminentibus tantum inter armatos elephantis magnum terrorem præbebat. Ingentes ipſi erant: addebant ſpeciem frontalia & criſtæ, & tergo impoſitæ turres, turribuſque ſuperſtantes, præter rectorem, quaterni armati. Ad latus dexterum phalangitarum mille & quingentos equites Gallogræcorum oppoſuit. his tria millia equitum loricatorum (cataphractos ipſi appellant) adjunxit. addita his ala mille ferme equitum: agema eam vocabant. Medi erant lecti viri, & ejuſdem regionis miſti multarum gentium equites. continens his grex XVI. elephantorum eſt oppoſitus in ſubſidiis. ab eadem parte paulum producto cornu regia cohors erat; Argyraſpides a genere armorum appellabantur. Dahæ deinde equites ſagittarii mille & ducenti. tum levis armatura trium millium, pari ferme numero, pars Cretenſes, pars Tralles, duo millia & quingenti Myſi ſagittarii adjuncti erant. Extremum cornu claudebant quatuor millia miſti Cytæi funditores, & Elymæi ſagittarii. Ab lævo cornu phalangitis adjuncti erant Gallogræci equites mille & quingenti: & ſimiliter his armati duo millia Cappadocum ab Ariarathe miſſi rege. inde auxiliares miſti omnium generum duo millia & ſeptingenti, & tria millia cataphractorum equitum, & mille alii equites, regia ala levioribus tegumentis ſuis equorumque, alio haud diſſimili habitu: Syri plerique erant Phrygibus & Lydis immiſti. ante hunc equitatum falcatæ quadrigæ & cameli quos appellant dromadas. his inſidebant Arabes ſagittarii gladios habentes tennues, longos quaterna cubita: ut ex tanta altitudine contingere hoſtem poſſent. inde alia multi-

 tudo

tudo par ei quæ in dextro cornu erat: primi Tarentini, deinde Gallogræcorum equitum duo millia & quingenti: inde Neocretes mille: & eodem armatu Cares & Cilices mille & quingenti, & totidem Tralles, & tria millia cetratorum: Piſidæ hi erant & Pamphylii & Lycii: tum Cyrtæorum & Elymæorum paria in dextro cornu locatis auxilia & XVI. elephanti modico intervallo diſtantes.
41 Rex ipſe in dextero cornu erat: Seleucum filium & Antipatrum fratris filium in lævo præpoſuit: media acies tribus permiſſa, Minioni & Zeuxidi & Philippo magiſtro elephantorum. Nebula matutina creſcente die levata in nubes, caliginem dedit: humor inde ab auſtro velut perfudit omnia. quæ nihil admodum Romanis, eadem per incommoda regiis erant. nam & obſcuritas lucis in acie modica Romanis non adimebat in omnes partes conſpectum: & humor toto fere gravi armatu nihil gladios aut pila hebetabat. regii tam lata acie, ne ex medio quidem cornua ſua circumſpicere poterant, nedum extremi inter ſe conſpicerentur: & humor arcus fundaſque, & jaculorum amenta emollierat. falcatæ quoque quadrigæ, qui bus ſe perturbaturum hoſtium aciem Antiochus crediderat, in ſuos terrorem verterunt. Armatæ autem in hunc maxime modum erant. cuſpides circa temonem ab jugo decem cubita extantes velut cornua habebant: quibus quicquid obvium daretur, transfigerent: & in extremis jugis binæ circe eminebant falces: altera æquata jugo, altera inferior in terram devexa: illa, ut quicquid ab latere objiceretur, abſcinderet: hæc, ut prolapſos ſubeunteſque contingeret. item ab axibus rotarum utrinque binæ eodem modo diverſæ deligabantur falces. Sic armatas quadri-

drigas, quia ſi in extremo aut in medio locatæ forent, per ſuos agendæ erant, in prima acie, ut antedictum eſt, locaverat rex. Quod ubi Eumenes vidit, haud ignarus pugnæ, & quam anceps eſſet auxilii genus, ſi quis pavorem magis equis injicere, quam juſta adoriretur pugna: Cretenſes ſagittarios funditoreſque & jaculatores equitum non confertos, ſed quam maxime poſſent diſperſos excurrere jubet. ſimul omnibus partibus tela ingerere. Hæc velut procella partim vulneribus miſſilium undique conjectorum, partim clamoribus diſſonis ita conſternavit equos, ut repente velut effrænati paſſim incerto curſu ferrentur: quorum impetus & levis armatura, & expediti funditores, & velox Cretenſis momento declinabant: & eques inſequendo, tumultum ac pavorem equis cameliſque & ipſis ſimul conſternatis augebat, clamore & ad alia circumſtantium turba multiplici adjecto. Ita medio inter duas acies in campo exiguntur quadrigæ: amotoque inani ludibrio, tum demum ad juſtum prælium ſigno utrinque dato, concurſum eſt. Cæterum vana illa res veræ 42
mox cladis cauſa fuit. auxilia enim ſubſidiaria, quæ proxima locata erant, pavore & conſternatione quadrigarum territa, & ipſa in fugam verſa nudarunt omnia uſque ad cataphractos equites. ad quos cum diſſipatis ſubſidiis perveniſſet equitatus Romanus: ne primum quidem impetum pars eorum ſuſtinuerunt; alii fuſi ſunt, alii propter gravitatem tegumentorum armorumque oppreſſi ſunt. totum deinde lævum cornu inclinavit: & turbatis auxiliaribus, qui inter equitem, & quos appellant phalangitas, erant, uſque ad mediam aciem terror pervenit. Ibi ſimul perturbati ordines, & impeditus intercurſo ſuorum

rum uſus prælongarum haſtarum (ſariſſas Macedones vocant.) Intulere ſigna Romanæ legiones, & pila inter turbatos conjecere. ne interpoſiti quidem elephanti militem Romanum deterrebant, aſſuetum jam ab Africis bellis & vitare impetum belluæ, & ex tranſverſo aut pilis inceſſere, aut ſi propius ſubire poſſet, gladio nervos incidere. Jam media acies fere omnis a fronte proſtrata erat: & ſubſidia circumita a tergo cædebantur: cum in parte alia fugam ſuorum, & prope jam ad ipſa caſtra clamorem paventium accepere. nanque Antiochus a dextro cornu, cum ibi fiducia fluminis nulla ſubſidia cerneret, præter quatuor turmas equitum, & eas, dum applicant ſe ſuis, ripam nudantes, impetum in eam partem cum auxiliis & cataphracto equitatu facit. nec a fronte tantum inſtabat, ſed circumito a flumine cornu, jam ab latere urgebat. donec fugati equites primum, deinde proximi peditum effuſo curſu ad caſtra compulſi ſunt. Præerat caſtris M. Æmilius, tribunus militum, M. Lepidi filius, qui poſt annos paucos pontifex maximus factus eſt. is, qua fugam cernebat ſuorum, cum præ-
43 ſidio omni occurrit, & ſtare primo, deinde redire in pugnam jubebat, pavorem & turpem fugam increpans. minæ exinde erant: in perniciem ſuam cæcos ruere, ni dicto parerent. poſtremo dat ſignum ſuis, ut primos fugientium cædant, turbam inſequentium ferro & vulneribus in hoſtes redigant. Hic major timor minorem vicit. ancipiti coacti metu, primo conſtiterunt, deinde & ipſi redierunt in pugnam: & Æmilius cum ſuo præſidio (erant autem duo millia virorum fortium) effuſe ſequenti regi acriter reſtitit: & Attalus Eumenis frater a dextro cornu, a quo lævum, ho-

hoſtium primo impetu fugatum fuerat, ut ab ſiniſtro fugam ſuorum & tumultum circa caſtra vidit, in tempore cum ducentis equitibus advenit. Antiochus poſteaquam & eos, quorum terga modo viderat, repetentes pugnam, & aliam & a caſtris & ex acie affluentem turbam conſpexit, in fugam vertit equum. ita utroque cornu victores Romani, per acervos corporum, quos in media maxime acie cumulaverant, ubi & robur fortiſſimorum virorum, & arma gravitate fugam impedierant, pergunt ad caſtra diripienda. equites primi omnium Eumenis, deinde & alius equitatus toto paſſim campo ſequuntur hoſtem: & poſtremos, ut quoſque adepti ſunt, cædunt. cæterum fugientibus major peſtis intermiſtis quadrigis elephantiſque & camelis erat ſua ipſorum turba: cum ſolutis ordinibus. velut cæci, ſuper alios alii ruentes, & incurſu belluarum obtererentur. In caſtris quoque ingens, & major prope, quam in acie, cædes eſt edita. nam & primorum fugam in caſtra maxime inclinavit: & hujus fiducia multitudinis, qui in præſidio erant, pertinacius pro vallo pugnarunt. retenti in portis valloque, quæ ſe impetu ipſo capturos crediderant Romani poſteaquam tandem perruperunt, ab ira graviorem ediderunt cædem. Ad quinqua- 44
ginta millia peditum cæſa eo die dicuntur, equitum quatuor millia, mille & quadringenti capti, & quindecim cum rectoribus elephanti Romanorum aliquot vulnerati ſunt: ceciderunt non plus CCC. pedites, quatuor & viginti equites, & de Eumenis exercitu quinque & viginti. Et illo quidem die victores direptis hoſtium caſtris cum magna præda in ſua reverterunt. poſtero die ſpoliabant cæſorum corpora, & captivos contrahebant.

CAPUT XXVIII.

Victo, fugatoque Antiocho, & Aſiæ civitates Romanis ſe dedunt.

LEgati ab Thyatira & a Magneſia ad Sipylum ad delendas urbes venerunt. Antiochus cum paucis fugiens, in ipſo itinere pluribus congregantibus ſe, modica manu armatorum media ferme nocte Sardeis conceſſit. Inde cum audiſſet Seleucum filium, quoſdam amicorum Apameam prægreſſos, & ipſe quarta vigilia cum conjuge ac filia petit Apameam, Zenoni tradita cuſtodia urbis, Timone Lydiæ præpoſito. Quibus ſpretis, conſenſu oppidanorum, & militum, qui in arce erant, legati ad conſulem miſſi ſunt.
45 Sub idem fere tempus & ab Trallibus, & a Magneſia quę ſuper Mæeandrum eſt, & ab Epheſo legati ad dedendas urbes venerunt. Reliquerat Epheſum Polyxenidas audita pugna: & claſſe uſque ad Patara Lyciæ pervectus, metu ſtationis Rhodiarum navium, quæ ad Megiſten erat, in terram egreſſus, cum paucis itinere pedeſtri Syriam petiit. Aſię civitates in fidem conſulis ditionemque populi Romani ſeſe tradebant.

CAPUT XXIX.

Antiochus devictus, miſſis ad Scipionem coſ. oratoribus, pacis conditiones, reſpondente Africano, accipit: ut data pax a ſenatu comprobetur, Romam legatos mittit. eodem proficiſcitur Eumenes rex, & Aſiæ totius legationes.

SArdibus jam conſul erat: eo P. Scipio ab Elæa, cum primum pati laborem viæ po-

potuit, venit. Sub idem fere tempus caduceator ab Antiocho per P. Scipionem a conſule petiit impetravitque, ut oratores mittere liceret regi. paucos poſt dies Zeuxis, qui præfectus Lydiæ fuerat, & Antipater fratris filius, venerunt. hi prius Eumene convento, quem propter vetera certamina averſum maxime a pace credebant eſſe, & placatiore eo & ſua, & regis ſpe invento, cum P. Scipionem, & per eum COS. adierunt præbitoque iis petentibus frequenti concilio ad mandata edenda, *Non tam quid ipſi dicamus, habemus*, inquit Zeuxis, *quam ut a vobis quæramus, Romani, quo piaculo expiare errorem regis, pacem veniamque impetrare a victoribus poſſimus. Maximo ſemper animo victis regibus populiſque ignoviſtis, quanto id majore & placatiore animo decet vos facere in hac victoria, quæ vos dominos orbis terrarum fecit? poſitis jam adverſus omnes mortales certaminibus, haud ſecus quam deos, conſulere & parcere vos generi humano oportet*. Jam antequam legati venirent, decretum erat, quid reſponderetur. reſpondere Africanum placuit. iis ſi hunc modum locutus fertur: *Romani, ex iis quæ in deum immortalium poteſtate erant, ea habemus, quæ dii dederunt: animos, qui noſtræ mentis ſunt, eoſdem in omni fortuna geſſimus, gerimuſque: neque eos ſecundæ res extulerunt: nec adverſæ minuerunt. ejus rei, ut alios omittam, Annibalem veſtrum vobis darem teſtem, niſi vos ipſos dare poſſem. Poſteaquam Helleſpontum trajecimus, priuſquam caſtra regia, priuſquam aciem videremus, cum communis mars, & incertus belli eventus eſſet, de pace vobis agentibus, quas pares paribus ferebamus conditiones, eoſdem nunc victoris victis ferimus, Europa abſti-*

ne-

nete: Aſiaque omni, quæ cis Taurum montem eſt, decedite. pro impenſis deinde in bellum factis, XV. millia talentum Euboicorum dabitis, quingenta præſentia, duo millia & quingenta, cum S. P. Q. R. pacem comprobaverint, mille deinde talentum per XII. annos. Eumeni quoque reddi CCCC. talenta, & quod frumenti reliquum ex eo quod patri debitum eſt, placet. Hæc cum pepigerimus, facturos vos ut pro certo habeamus; erit quidem aliquod pignus, ſi obſides viginti noſtro arbitratu dabitis. Sed nunquam ſatis liquebit nobis ibi pacem eſſe P. R. ubi Annibal erit. eum ante omnia depoſcimus. Thoantem quoque Ætolum, concitatorem Ætolici belli, qui & illorum fiducia vos, & veſtra illos in nos armavit; dedetis, & cum eo Mnaſimachum Acarnana, & Chalcidenſes Philonem & Eubulidam. In deteriore ſua fortuna pacem faciet rex, quia ſerius facit, quam facere potuit. ſi nunc moratus fuerit; ſciat, regum majeſtatem difficilius ab ſummo faſtigio ad medium detrahi; quam a mediis ad ima præcipitari. Cùm his mandatis ab rege miſſi erant legati, ut omnem pacis conditionem acciperent. Itaque Romam mitti legatos placuit COS. in hiberna exercitum Magneſiam ad Mæandrum & Tralles Epheſumque diviſit. Epheſum ad COS. paucos poſt dies obſides ab rege abducti ſunt: & legati, qui Romam inirent; venerunt. Eumenes quoque eodem tempore profectus eſt Romam; quo legati regis ſecutæ eos ſunt legationes omnium Aſiæ populorum.

CA-

CAPUT XXX.

Manius Acilius Glabrio de Antiocho, quem ex Græcia expulerat, triumphat: triumphi lætitiam minuit nuntius ex Hiſpania adverſa pugna procoſ. Æmilii cum Luſitanis.

DUm hæc in Aſia geruntur, duo fere ſub 46
idem tempus cum triumphi ſpe proconſules de provinciis Romam redierunt, Q. Minutius ex Liguribus, M. Acilius ex Ætolia. Auditis utriuſque rebus geſtis, Minutio negatus triumphus, Acilio magno conſenſu decretus: iſque triumphans de rege Antiocho & Ætolis urbem eſt invectus. Prælata ſunt in eo triumpho ſigna militaria CCXXX. & argenti infecti tria millia pondo: ſignati tetradrachmum Atticum CXIII. millia: ciſtophorum CCXLVIII. vaſa argentea cælata multa, magnique ponderis. tulit & ſupellectilem regiam argenteam, ac veſtem magnificam: coronas aureas, dona ſociarum civitatum XLV. ſpolia omnis generis: captivos nobiles, Ætolos, & regios duces ſex & triginta duxit. Damocritus Ætolorum dux paucos ante dies cum e carcere nocte effugiſſet, in ripa Tiberis conſecutis cuſtodibus, priuſquam comprehenderetur, gladio ſe transfixit. milites tantum, qui ſequerentur currum, defuerunt: alioqui magnificus & ſpectaculo, & fama rerum triumphus fuit. Hujus triumphi minuit lætitiam nuntius ex Hiſpania triſtis, adverſa pugna in Vaſcetanis ductu L. Æmilii propretoris apud oppidum Lyconem cum Luſitanis, ſex millia de exercitu Rom. cecidiſſe; ceteros paventes intra vallum com-

compulſos, ægre caſtra defendiſſe, & ad modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum reductos. Hæc ex Hiſpania nuntiata.

CAPUT XXXI.

Comitia conſularia, & Prætoria habentur: novi conſules ſunt M. Fulvius Nobilior, & Cn. Manlius Vulſo: temere vulgatus Romæ de Scipionibus in Aſia captis ab Antiocho, & exercitu deleto rumor, cujus Valerius Antias auctor eſt, exponitur.

EX Gallia legatos Placentinorum & Cre-
monenſium L. Aurunculejus prætor in
ſenatum introduxit. Iis querentibus inopiam
colonorum, aliis belli caſibus, aliis morbo ab-
ſumptis, quoſdam tædio accolarum Gallorum
reliquiſſe colonias, decrevit ſenatus, *uti C.
Lælius COS. ſi ei videretur, ſex millia familia-
rum conſcriberet, quæ in eas colonias divideren-
tur: & ut L. Aurunculejus prætor triumviros
crearet ad eos colonos deducendos.* Creati M.
47 Attilius Seranus, L. Valerius P. F. Flaccus,
L. Valerius C. F. Tappus. Haud ita multo
poſt cum jam conſularium comitiorum appe-
teret tempus: C. Lælius COS. ex Gallia Ro-
mam rediit. is non ſolum ex facto abſente ſe
S. C. in ſupplementum Cremonæ & Placen-
tiæ colonos ſcripſit, ſed ut novæ coloniæ
duæ in agrum, qui Bojorum fuiſſet, deduce-
rentur, & retulit, & auctore eo Patres cen-
ſuerunt. Eodem tempore L. Æmilii * præto-
ris literæ allatæ de navali pugna ad Myonne-
ſum facta, & L. Scipionem COS. exercitum
in Aſiam trajeciſſe. Victoriæ navalis ergo in
unum diem ſupplicatio decreta eſt: in alte-
rum

* al. Proconſulis.

rum diem, quod exercitus Romanus tum primum in Aſia poſuiſſet caſtra, ut ea res proſpera & læta eveniret, vicenis majoribus hoſtiis in ſingulas ſupplicationes ſacrificare COS. eſt juſſus. Inde conſularia comitia magna contentione habita. M. Æmilius Lepidus petebat, adverſa fama hominum, quod provinciam Siciliam petendi cauſa, non conſulto ſenatu ut ſibi id facere liceret, reliquiſſet. petebant cum eo M. Fulvius Nobilior, Cn. Manlius Vulſo, M. Valerius Meſſala. Fulvius COS. unus creatur, cum cæteri centurias non expleſſent: iſque poſtero die Cn. Manlium, Lepido dejecto (nam Meſſala tacuit) collegam dixit. prætores exinde facti, duo Q. Fabii, Labeo & Pictor, (flamen Quirinalis eo anno inauguratus fuerat) M. Sem-
pronius Tuditanus, Sp. Poſtumius Albinus, 48
L. Plautius Hypſæus, L. Bæbius Dives. M. U.C.
Fulvio Nobiliore, & Cn. Manlio Vulſone 561
COSS., Valerius Antias auctor eſt, rumorem celebrem Romæ fuiſſe, & pene pro certo habitum, recipiendi Scipionis adoleſcentis cauſa COS. L. Scipionem, & cum eo P. Africanum in colloquium evocatos regis, & ipſos comprehenſos eſſe, & ducibus captis confeſtim ad caſtra Romana exercitum ductum, eaque expugnata, & deletas omnes copias Romanorum eſſe: ob hæc Ætolos ſuſtuliſse animos, & abnuiſse imperata facere, principeſque eorum in Macedoniam & in Dardanos & in Thraciam ad conducenda mercede auxilia profectos: hæc qui nuntiarent Romam, A. Terentium Varronem, & M. Claudium Lepidum ab A. Cornelio pro prætore ex Ætolia miſsos eſse. Subtexit deinde fabulæ huic, legatos Ætolos in ſenatu inter cætera hoc quoque interrogatos eſse, unde audiſsent, im-

Imperatores Romanos in Aſia captos ab Antiocho rege, & exercitum deletum eſſe? Ætolos reſpondiſſe, ab ſuis legatis ſe, qui cum COS. fuerint, certiores factos. Rumoris hujus quia neminem alium auctorem habeo, neque affirmata res mea opinione ſit, nec pro vana prætermiſſa.

CAPUT XXXII.

Ætoli legati, qui Romam ad pacem petendam venerant, tum verborum inſolentia, tum animorum ferocium habitu irritato ſenatu, ut hoſtes ab Urbe dimittuntur.

49 ÆToli legati in ſenatum introducti, cum & cauſa eos ſua & fortuna hortaretur, ut confitendo ſeu ſuæ culpæ, ſeu errori veniam peterent ſupplices: orſi a beneficiis in populum Romanum, & prope exprobrantes virtutem ſuam in Philippi bello, & offenderunt aures inſolentia ſermonis, & eo, vetera & obliterata repetendo, rem adduxerunt, ut haud paulo plurium maleficiorum gentis, quam beneficiorum memoria ſubiret animos Patrum, & quibus miſericordia opus erat, iram & odium irritarent. Interrogati ab uno ſenatore, *permitterentne arbitrium de ſe populo Romano*? deinde ab altero, *habiturine eoſdem, quos populus Romanus, ſocios & hoſtes eſſent*? nihil ad ea reſpondentes, egredi templo juſſi ſunt. Conclamatum deinde prope ab univerſo ſenatu eſt, *totos adhuc Antiochi Ætolos eſſe, & ex unica ea ſpe pendere animos eorum. itaque bellum cum haud dubiis hoſtibus gerendum, perdomandoſque feroces animos eſſe*. Etiam illa res accendit, quod eo ipſo tempore, quo pacem ab Romanis petebant, Dolopiæ

at-

atque Athamaniæ bellum inferebant. Senatuſconſultum in M. Acilii ſententiam, qui Antiochum Ætoloſque devicerat, factum eſt, *ut Ætoli eo die juberentur proficiſci ab urbe, & intra quintumdecimum diem Italia excedere.* A. Terentius Varro ad cuſtodiendum iter eorum miſſus: denunciatumque, ſi qua deinde legatio ex Ætolis, niſi permiſſu imperatoris, qui eam provinciam obtineret, & cum legato Romano veniſſet Romam, pro hoſtibus omnes futuros. Ita dimiſſi Ætoli.

CAPUT XXXIII.

Conſules Prætoreſque provincias ſortiuntur.

DE provinciis deinde Coſs. retulerunt. 50
ſortiri eos Ætoliam & Aſiam placuit. qui Aſiam ſortitus eſſet, exercitus ei, quem L. Scipio haberet, eſt decretus, & in *ejus ſupplementum quatuor millia peditum Romanorum, ducenti equites, & ſociorum ac Latini nominis octo millia peditum, & quadringenti equites: his copiis ut bellum cum Anticho gereret. Alteri Coſ. exercitus, qui erat in Ætolia, eſt decretus: & ut in ſupplementum ſcriberet, permiſſum, civium ſociorumque eundem numerum, quem collega: naves quoque idem Coſ., quæ priore anno paratæ erant, ornare juſſus, ac ducere ſecum: nec cum Ætolis ſolum bellum gerere, ſed etiam in Cephaleniam inſulam trajicere. Mandatum eidem, ſi per commodum reipublicæ facere poſſet, ut ad comitia Romam rediret. nam præterquam quod magiſtratus annui ſubrogandi eſſent, cenſores quoque placere creari. ſi qua res eum teneret, ſenatum certiorem faceret, ſe ad co-

* al. in eum.

comitiorum tempus occurrere non poſse. Ætolia M. Fulvio, Aſia Cn. Manlio ſorte evenit. Prętores deinde ſortiti ſunt, Sp. Poſtumius Albinus urbanam, & inter peregrinos, M. Sempronius Tuditanus Siciliam, Q. Fabius Pictor, flamen quirinalis, Sardiniam, Q. Fabius Labeo claſsem, L. Plautius Hypſæus Hiſpaniam citeriorem, L. Bæbius Dives ulteriorem. Siciliæ legio una, & claſſis, quę in ea provincia erat, decreta, & ut duas decimas frumenti novus prætor imperaret Siculis. earum alteram in Aſiam, alteram in Ætoliam mitteret. Idem ab Sardis exigi, atque ad eoſdem exercitus id frumentum, ad quos Siculum, deportari juſsum. L. Bębio ſupplementum in Hiſpaniam datum, mille Romani pedites, equites quinquaginta, & ſex millia peditum Latini nominis, & CC. equites. Plautio Hypſæo in Hiſpaniam citeriorem mille Romani dati ſunt pedites, duo millia ſocium Latini nominis, & ducenti equites. cum his ſupplementis ut ſingulas legiones duę Hiſpaniæ haberent. Prioris anni magiſtratibus, C. Lælio cum ſuo exercitu prorogatum in annum imperium eſt, prorogatum & P. Junio proprętori in Etruria cum eo exercitu qui in provincia eſset: & M. Tuccio proprętori in Brutiis & Apulia.

CAPUT XXXIV.

P. Licinius pontifex maximus poſt magna certamina tenet, ne Q. Fabius Pictor Flamen Quirinalis creatus Prætor, in Sardiniam provinciam proficiſcatur.

51 PRiuſquam in provincias prætores irent, certamen inter P. Licinium Pontificem

ma-

maximum fuit, & Q. Fabium Pictorem, flaminem quirinalem, quale Patrum memoria inter L. Metellum, & Poſtumium Albinum fuerat. Cos. illum cum C. Luctatio collega in Siciliam ad claſſem proficiſcentem, ad ſacra retinuerat Metellus Pont. Max. prętorem hunc, ne in Sardiniam proficiſceretur, P. Licinius tenuit. & in ſenatu, & ad populum magnis contentionibus certatum eſt: & imperia inhibita ultro citroque, & pignora capta, & multæ dictæ, & tribuni appellati, & provocatum ad populum eſt. religio ad poſtremum vicit, & dicto audiens eſſe flamen pontifici juſſus. & multæ ex juſſu populi remiſſæ.* Ira provinciæ ereptæ prętorem magiſtratu abdicare ſe conantem, Patres auctoritate ſua deterruerunt: & ut jus inter peregrinos diceret, decreverunt. Delectibus deinde intra paucos dies (neque enim multi milites legendi erant) perfectis, Coſs. prętoreſque in provincias proficiſcuntur.

* al. ita provincia erepta.

CAPUT XXXV.

Certi primum nuntii, deinde adventus Cottæ legati Scipionis Coſ., temere vulgatos de rebus in Aſia geſtis rumores diſcutiunt: propter proſperum belli exitum ſacra Diis fiunt.

FAma deinde de rebus in Aſia geſtis temere vulgata ſine auctore: & poſt dies paucos nuntii certi, literæque imperatoris Romam allatæ, quæ non tantum gaudium ab recenti metu attulerunt: (deſierant enim victam Ætoliam metuere) quam averterunt famam, quod ineuntibus id bellum gravis hoſtis & ſuis viribus, & quod Annibalem rectorem militiæ haberet, viſus fuerat. nihil

ta-

tamen aut de Cos. mittendo in Aſiam mutandum, aut minuendas ejus copias cenſuerunt: metu, ne cum Gallis foret bellandum. Haud multo poſt M. Aurelius Cotta, legatus
52 L. Scipionis, cum Antiochi regis legatis, & Eumenes rex Rhodiique, Romam venerunt; Cotta in ſenatu primum, deinde in concione, juſſu Patrum, quæ acta in Aſia eſſent, expoſuit. ſupplicatio inde in triduum decreta eſt: & XL. majores hoſtiæ immolari juſſæ.

CAPUT XXXVI.

Rex Eumenes, graviter in Senatu ſuis in populum Rom. meritis commemoratis, contendit impetrare, ut ea pars Aſiæ, qua emotus eſt Antiochus, ſuo adjiciatur imperio.

TUm omnium primum Eumeni ſenatus datus eſt. Is cum breviter & egiſſet gratias patribus, quod obſidione ſe ac fratrem exemiſſent, regnumque ab injuriis Antiochi vindicaſſent: & gratulatus eſſet, quod mari terraque proſpere res geſſiſſent: quodque regem Antiochum fuſum fugatumque, & exutum caſtris, prius Europa, poſt & Aſia, quæ cis Taurum montem eſt, expuliſſent: ſua deinde merita malle eos ex imperatoribus ſuis legatiſque, quam ſe commemorante, cognoſcere, dixit. Hæc approbantibus cunctis, jubentibuſque dicere ipſum, omiſſa in id verecundia, quid ſibi ab S. P. Q. R. tribui æquum cenſeret: propenſius cumulatiuſque, ſi quo poſſit, prout ejus merita ſint, ſenatum facturum: ad ea rex: *Si ab aliis ſibi præmiorum optio deferretur, libenter, data modo facultate conſulendi ſe-*

na-

natum Romanum, conſilio ampliſſimi ordinis uſurum fuiſſe, ne quid aut immoderate cupiſſe, aut petiſſe parum modeſte videri poſſet. verum enimvero cum ipſi daturi ſint, multo magis munificentiam eorum in ſe fratreſque ſuos ipſorum arbitrii debere eſſe. Nihil hac oratione ejus P.C. deterriti ſunt, quo minus dicere ipſum juberent: & cum aliquandiu hinc indulgentia, hinc modeſtia, inter permittentes invicem, non magis mutua, quam inexplicabili facilitate certatum eſſet, Eumenes templo exceſſit. Senatus in eadem, perſtare ſententia, ut *abſurdum eſſe* diceret, *ignorare regem, quid ſperans aut petens venerit. quæ* * *commoda regno ſuo ſint, ipſum optime ſcire: Aſiam longe melius, quam ſenatum noſſe. revocandum igitur, & cogendum, quæ vellet, quæque ſentiret, expromere.* Reductus a prætore in templum rex, & dicere juſſus: *Perſeveraſſem*, inquit, *ta-*
51 *cere P.C. niſi Rhodiorum legationem mox vocaturos vos ſcirem, & illis auditis, mihi neceſſitatem fore dicendi. quæ quidem eo difficilior oratio erit, quod ea poſtulata eorum futura ſunt, ut non ſolum nihil, quod contra me ſit, ſed ne quod ad ipſos quidem proprie pertineat, petere videantur. agent enim cauſam civitatum Græcarum, & liberari eas dicent debere. quo impetrato, cui dubium eſt, quin & a nobis averſuri ſint non eas modo civitates quæ liberabuntur, ſed etiam veteres ſtipendiarias noſtras? ipſi autem tanto obligatos beneficio, verbo ſocios, revera ſubjectos imperio, & obnoxios habituri ſint? & (ſi diis placet) cum has tantas opes affectabunt, diſſimulabunt ulla parte id ad ſe pertinere: vos modo id decere, & conveniens eſſe antefactis dicent. Hæc vos ne de-*

* al. accommodata.

cipiat oratio, providendum vobis erit: neve non ſolum inæqualiter alios nimium deprimatis ex ſociis veſtris, alios præter modum extollatis: ſed etiam ne qui adverſus vos arma tulerint, in meliore ſtatu ſint, quam ſocii & amici veſtri. Quod ad me attinet, in aliis rebus ceſſiſſe intra finem juris mei cuilibet videri malim, quam nimis pertinaciter in obtinendo eo tetendiſſe. in certamine autem amicitiæ veſtra, benevolentiæ erga vos, honoris qui a vobis habebitur, minime æquo animo vinci poſſum. Hanc ego maximam hæreditatem a patre accepi, qui primus omnium Aſiam Græciamque incolentium in amicitiam veſtram venit, eamque perpetua & conſtanti fide ad extremum finem vitæ perduxit: nec animum duntaxat vobis bonum ac fidelem præſtitit, ſed omnibus interfuit bellis, quæ in Græcia geſſiſtis, terreſtribus navalibuſque: omni genere commeatum ita, ut nemo ſociorum veſtrorum æquari ulla parte poſſet, vos adjuvit. poſtremo cum Bœotos ad ſocietatem veſtram hortaretur, in ipſa concione intermortuus haud multo poſt expiravit. Hujus ego veſtigia ingreſſus, voluntati quidem & ſtudio in colendis vobis adjicere (etenim inexuperabilia hæc erant) nihil potui: rebus ipſis meritiſque & impenſis officiorum ut ſuperare poſſem, fortuna, tempora, Antiochus, & bellum in Aſia geſtum præbuerunt materiam. Rex Aſiæ, & partis Europæ Antiochus filiam ſuam in matrimonium mihi dabat, reſtituebat extemplo civitates, quæ defecerant a nobis, ſpem magnam in poſterum amplificandi regni faciebat, ſi ſecum adverſus vos bellum geſſiſſem. Non gloriabor eo, quod nihil in vos deliquerim. illa potius, quæ vetuſtiſſima domus noſtra vobiſcum amicitia digna ſunt, referam. terreſtribus navalibuſ-

libuſque copiis, ut nemo veſtrorum ſociorum me æquiparare poſſet, imperatores veſtros adjuvi: commeatus terra marique ſuppeditavi: navalibus præliis, quæ multis locis facta ſunt, omnibus affui: nec labori meo, nec periculo unquam peperci. quod miſerrimum eſt in bello, obſidionem paſſus ſum, Pergami incluſus cum diſcrimine ultimo ſimul vitæ regnique. liberatus deinde obſidione, cum alia parte Antiochus, alia Seleucus circa arcem regni mei caſtra haberent, relictis rebus meis, tota claſſe ad Helleſpontum L. Scipioni Coſ. veſtro occurri, ut eum in trajiciendo exercitu adjuvarem. Poſtquam in Aſiam exercitus veſter eſt tranſgreſſus, nunquam a Coſ. abſceſſi. nemo miles Romanus magis aſſiduus in caſtris veſtris fuit, quam ego fratreſque mei: nulla expeditio, nullum equeſtre prælium ſine me factum eſt. in acie ibi ſteti, eam partem ſum tutatus, in qua me Coſ. eſſe voluit. Non ſum hoc dicturus P. C.: quis hoc bello meritis erga vos mecum comparari poteſt? ego nulli omnium neque populorum, neque regum, quos in magno honore habetis, non auſim me comparare. Maſſaniſſa hoſtis vobis antequam ſocius fuit: nec incolumi regno cum auxiliis ſuis, ſed extorris, expulſus, amiſſis omnibus copiis, cum turma equitum in caſtra confugit veſtra. tamen eum, quia in Africa adverſus Syphacem & Carthaginienſes fideliter atque impigre vobiſcum ſtetit, non in patrium ſolum regnum reſtituiſtis, ſed adjecta opulentiſſima parte Syphacis regni, præpotentem inter Africæ reges feciſtis. Quo tandem igitur nos præmio atque honore digni apud vos ſumus, qui nunquam hoſtes, ſemper ſocii fuimus? Pater, ego, fratreſque mei non in Aſia tantum, ſed etiam procul ab domo in Peloponneſo, in Bœo-

tia, in Aetolia, Philippi, Antiochi, Aetolico bello, terra marique pro vobis arma tulimus. Quid ergo poſtulas? dicat aliquis. Ego P. C. quoniam dicere utique volentibus vobis parendum eſt: ſi vos ea mente ultra Tauri juga Antiochum emoviſtis, ut ipſi teneretis eas terras: nullos accolas nec finitimos habere, quam vos, malo: nec ulla alia re tutius ſtabiliuſque regnum meum futurum ſpero. ſed ſi vobis decedere inde, atque exercitus deducere in animo eſt: neminem digniorem eſſe ex ſociis veſtris, qui bello a vobis parta poſſideat, quam me, dicere auſim. At enim magnificum eſt liberare civitates ſervas. ita opinor: ſi nihil hoſtile adverſus vos fecerunt. ſin autem Antiochi partis fuerunt: quanto eſt veſtra prudentia & æquitate dignius, ſociis benemeritis, quam hoſtibus, vos conſulere? Grata oratio regis Patribus fuit: & facile apparebat munifice omnia & propenſo animo facturos.

CAPUT XXXVII.

Poſt Smyrnaos introducti in Senatum Rhodii legati, Græcarum civitatum ſuſcepta cauſa, ſuadent, ut iis libertas detur.

INterpoſita Smyrnæorum brevis legatio eſt, quia non aderant quidam Rhodiorum. Collaudatis egregie Smyrnæis, quod omnia ultima pati, quam ſe regi tradere, maluiſſent: introducti Rhodii ſunt. quorum princeps legationis, expoſitis initiis amicitiæ cum P. R. meritiſque Rhodiorum, Philippi prius, deinde Antiochi bello: *Nihil*, inquit, *nobis tota noſtra actione P. C. neque difficilius*, *ne-*

neque moleſtius eſt, quam quod cum Eumene nobis diſceptatio eſt, cumquo uno maxime regum & privatum ſingulis, &, quod magis nos movet, publicum civitati noſtræ hoſpitium eſt. ceterum non animi noſtri P. C. nos, ſed rerum natura, quæ potentiſſima eſt, disjungit: ut nos liberi etiam aliorum libertatis cauſam agamus: reges ſerva omnia, & ſubjecta imperio ſuo eſſe velint. Utcunque tamen res ſe habet: magis verecundia noſtra adverſus regem nobis obſtat, quam ipſa diſceptatio aut nobis impedita eſt, aut vobis perplexam deliberationem præbitura videtur. nam ſi aliter ſocio atque amico regi, & benemerito hoc ipſo in bello, de cujus præmiis agitur, honos haberi nullus poſſet, niſi liberas civitates ei in ſervitutem traderetis: eſſet deliberatio anceps, ne aut regem amicum inhonoratum dimitteretis, aut decederetis inſtituto veſtro, & gloriam Philippi bello partam, nunc ſervitute tot civitatum deformaretis. ſed ab hac neceſſitate aut gratia in amicum minuendę, aut gloriæ veſtrę, egregie vos fortuna vindicat: eſt enim deum benignitate non glorioſa magis, quam dives, victoria veſtra: quæ vos facile iſto velut ęre alieno exſolvat. nam & Lycaonia, & Phrygia utraque, & Piſidia omnis, & Cherſoneſus, quæque circumjacent Europæ, in veſtra ſunt poteſtate: quarum una qualibet regi adjecta multiplicare regnum Eumenis poteſt: omnes vero datæ, maximis eum regibus æquare. licet ergo vobis & præmiis belli ditare ſocios, & non decedere inſtituto veſtro: & meminiſſe, quem titulum prętenderitis prius adverſus Philippum, nunc adverſus Antiochum belli: quid feceritis Philippo victo, quid nunc a vobis, non magis quia feciſtis, quam quia id vos facere decet, deſideretur atque expe-

Ctetur. alia enim aliis & honeſta & probabilis eſt cauſa armorum. illi agrum, hi vicos, hi oppida, hi portus oramque aliquam maris ut poſſideant. vos nec cupiſtis hæc, antequam haberetis, nec nunc cum orbis terrarum in ditione veſtra ſit, cupere poteſtis. pro dignitate & gloria apud omne genus humanum, quod veſtrum nomen imperiumque juxta ac deos immortales jampridem intuetur, pugnaſtis. quæ parare & quærere arduum fuit, neſcio, an tueri difficilius ſit. gentis vetuſtiſſimę nobiliſſimaque vel fama rerum geſtarum, vel omni commendatione humanitatis doctrinarumque, tuendam ab ſervitio regio libertatem ſuſcepiſtis. hoc patrocinium receptę in fidem & clientelam veſtram univerſę gentis perpetuum vos prętare decet. Non quę in ſolo modo antiquo ſunt, Gręcę magis urbes ſunt, quam coloniæ earum, illinc quondam profecta in Aſiam: nec terra mutata mutavit genus aut mores. certare pio certamine cujuslibet bonæ artis ac virtutis auſiſumus cum parentibus quæque civitas & conditoribus ſuis. Adiſtis Græciæ, adiſtis Aſiæ urbes plerique. niſi quod longius a vobis abſumus, nulla vincimur aliare. Maſſilienſes, quos, ſi natura inſita velut ingenio terræ vinci poſſet, jampridem efferaſſent tot indomitę circumfuſæ gentes, in eo honore, in ea merito dignitate audimus apud vos eſſe, ac ſi medium umbilicum Gręcię incolerent. non enim ſonum modo linguæ, veſtitumque & habitum, ſed ante omnia mores & leges & ingenium ſincerum integrumque a contagione accolarum ſervarunt. Terminus eſt nunc imperii veſtri mons Taurus. quicquid intra eum cardinem eſt, nihil longinquum vobis videri debet. quo arma veſtra pervenerunt, eodem jus hinc profectum perveniat. Barbari, quibus pro legibus ſemper

domi-

dominorum imperia fuerunt, quo gaudent, reges habeant: Græci ſuam fortunam, veſtros animos gerunt. domeſticis quondam viribus etiam imperium amplectebantur. nunc imperium ubi eſt, ibi ut ſit perpetuum, optant; libertatem veſtris tueri armis ſatis habent, quoniam ſuis non poſſunt. At enim quędam civitates cum Antiocho ſenſerunt: & alia prius cum Philippo, & cum Pyrrho Tarentini, ne alios populos enumerem, Carthago libera cum ſuis legibus eſt. huic veſtro exemplo quantum debeatis, videte P. C. inducetis in animum negare Eumenis cupiditati, quod juſtiſſime irę veſtrę negaſtis. Rhodii & in hoc & in omnibus bellis, quę in illa ora geſſiſtis, quam forti fidelique opera vos adjuverimus, veſtro judicio relinquimus. nunc in pace id conſilium aſſerimus: quod ſi comprobaveritis, magnificentius vos victoria uſos eſſe, quam viciſſe, omnes exiſtimaturi ſint. Apta magnitudini 55
Romanæ oratio viſa eſt.

CAPUT XXXVIII.

Auditis Antiochi legatis, ſenatus pacem a Scipione Coſ. regi datam ſua auctoritate confirmat: introductis aliis Aſiæ legationibus, decernitur, ut provinciæ, quibus cis Taurum ceſſiſſet Antiochus, ſint Eumenis regis, attributa Rhodiis quoque terrarum parte: Solis urbem in Cilicia cum tanquam ad ſe pertinentem Rhodii peterent; adverſantibus magnopere Antiochi legatis, deſiſtunt.

POſt Rhodios Antiochi legati vocati ſunt Ii vulgato petentium veniam more, errorem faſſi regis, obteſtati ſunt P. C. *ut ſuæ potius clementiæ, quam regis culpæ, qui ſatis ſuperque pœnarum dediſſet, memores conſulerent: poſtremo pacem datam a L. Scipione imperatore, quibus legibus dediſſet, confirmarent auctoritate ſua.* Et ſenatus eam pacem ſervandam cenſuit: & paucos poſt dies populus juſſit. fœdus in Capitolio cum Antipatro principe legationis, & eodem fratris filio regis Antiochi eſt ictum. Auditæ deinde & aliæ legationes ex Aſia ſunt. quibus omnibus datum eſt reſponſum, *decem legatos more majorum ſenatum miſſurum ad res Aſiæ diſceptandas componendaſque: ſummam tamen hanc fore, ut cis Taurum montem, quæ intra regni Antiochi fines fuiſſent, Eumeni attribuerentur, præter Lyciam Cariamque, uſque ad Mæandrum amnem. ea civitatis Rhodiorum eſſent. cæteræ civitates Aſiæ, quæ Attali ſtipendiariæ fuiſſent, eædem Eumeni vectigal penderent: quæ vectigales Antiochi fuiſſent, eæ liberæ atque immunes eſſent.* Decem legatos

gatos hos decreverunt: Q. Minucium Ruſum, L. Furium Purpureonem. Q. Minucium Thermu n, Ap. Claudium Neronem, Cn. Cornelium Merulam, M. Junium Brutum, L. Auruncule jum, L. Aemilium Paulum, P. Cornelium Lentulum, P. Aelium Tuberonem. His, quæ præſentis diſcepta- 56
tionis eſſent, libera mandata. De ſumma rerum ſenatus conſtituit. Lycaoniam omnem, & Phrygiam utranque & Myſiam, regias ſilvas, & Lydiæ Joniæque, extra ea oppida, quæ libera fuiſſent, quo die cum rege Antiocho pugnatum eſt, & nominatim Magneſiam ad Sipylum, & Cariam, quæ Hydrela appellatur, agrumque Hydrelatanum ad Phrygiam vergentem, & caſtella vicoſque ad Mæandrum amnem, & oppida, niſi quæ libera ante bellum fuiſſent, Telmiſſium item nominatim, & caſtra Telmiſſium, præter agrum qui Ptolemæi Telmiſſii fuiſſet: hæc omnia quæ ſupra ſcripta ſunt, regi Eumeni juſſa dari. Rhodiis Lycia data, extra eundem Telmiſſum, & caſtra Telmiſſium, & agrum qui Ptolomæi Telmiſſii fuiſſet: hæc & ab Eumene & ab Rhodiis excepta. Ea quoque his pars data Cariæ, quæ propior Rhodum inſulam trans Mæandrum amnem eſt, oppida, vici, caſtella, agri qui ad Piſidiam vergunt: niſi quæ eorum oppida in libertate fuiſſent pridie, quam cum Antiocho rege in Aſia pugnatum eſt. Pro his cum gratias egiſſent Rhodii, de Solis urbe, quæ in Cilicia eſt. egerunt. Argis & illos, ſicut ſeſe, oriundos eſſe. ab ea germanitate fraternam ſibi cum iis charitatem eſſe. petere hoc extraordinarium munus, ut eam civitatem ex ſervitute regia eximerent. Vocati ſunt regis Antiochi legati, actumq; cum iis eſt: nec quicquam impetratum, teſtante fœdera An-

tipatro: adverſus quæ ab Rhodiis non Soloſ, ſed Ciliciam peti, & juga Tauri tranſcendi. Revocatis in ſenatum Rhodiis, cum, quantopere tenderet legatus regius, expoſuiſſent Patres, adjecerunt: *ſi utique eam rem ad civitatis ſuæ dignitatem pertinere cenſerent Rhodii, ſenatum omni modo expugnaturum pertinaciam legatorum*. Tum vero impenſius quam ante Rhodii gratias egerunt: ceſſuroſque ſe potius arrogantiæ Antipatri, quam cauſam turbandæ pacis præbituros, dixerunt. ita nihil de Solis mutatum eſt.

CAPUT XXXIX.

Bębius Prętor in Hiſpaniam provinciam proficiſcens, a Liguribus circumventus cęditur: dum in eandem provinciam mittitur Junius Brutus proprętor, ibi interim L. Æmilius Paulus ingenti pręlio Luſitanos ſuperat.

57 PEr eos dies, quibus hæc geſta ſunt, legati Maſſilienſium nuntiaverunt, L. Bæbium prætorem in provinciam Hiſpaniam proficiſcentem, ab Liguribus circumventum magna parte comitum cæſa, vulneratum ipſum cum paucis ſine lictoribus Maſſiliam perfugiſse, & intra triduum expiraſse. Senatus, ea re audita, decrevit, uti P. Junius Brutus, qui proprætor in Etruria eſset, provincia exercituque traditis uni, cui videretur ex legatis, ipſe in ulteriorem Hiſpaniam proficiſceretur: eaque ei provincia eſſet. Hoc S. C. literæque a Sp. Poſtumio prætore in Etruriam miſsæ ſunt. profectuſque in Hiſpaniam eſt P. Junius proprætor. in qua provincia prius aliquanto quam ſucceſsor veniret, L. Æmilius Paulus, qui poſtea

ſtea regem Perſea magna gloria vicit, cum priore anno haud proſpere rem geſſiſset, tumultuario exercitu collecto, ſignis collatis cum Luſitanis pugnavit. fuſi fugatique ſunt hoſtes: cæſa decem & octo millia armatorum, tria millia CCC. capti, & caſtra expugnata. Hujus victoriæ fama tranquilliores in Hiſpania res fecit.

CAPUT XL.

Bononiam colonia deducitur. Cenſura ingenti certamine petitur: Manius Acilius Glabrio, in quem maxime favor hominum ſe inclinabat, accuſatus quod non omnem prędam in Antiochi caſtris captam detuliſſet in ęrarium, petitione deſiſtit: creantur Cenſores T. Quintius Flamininus, M. Claudius Marcellus.

EOdem anno ante diem tertium calendas Januarias Bononiam Latinam coloniam ex S. C. L. Valerius Flaccus. M. Atilius Serranus, L. Valerius Tappus triumviri deduxerunt. tria millia hominum ſunt deducta. equitibus ſeptuagena jugera, cæteris colonis quinquagena ſunt data. ager captus de Gallis Boiis fuerat. Galli Tuſcos expulerant. Eodem anno cenſuram multi & clari viri petierunt. quæ res tanquam in ſe parum magni certaminis cauſam haberet, aliam contentionem multo majorem excitavit. petebant T. Quintius Flamininus, P. Cornelius Cn. F. Scipio, L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato, M. Claudius Marcellus, M. Acilius Glabrio, qui Antiochum ad Thermopylas Ætoloſque devicerat. in hunc maxime, quod multa congiaria habuerat, quibus magnam partem hominum ob-

ligarat, favor populi ſe inclinabat. Id cum
ægre paterentur tot nobiles, novum ſibi ho-
minem præferri tantum, P. Sempronius
Gracchus, & C. Sempronius Rutilus tribu-
ni plebis ei diem dixerunt, quod pecuniæ re-
giæ prædæque aliquantum captæ in Antiochi
caſtris, neque in triumpho tuliſſet, neque in
ærarium detuliſſet. Varia teſtimonia lega-
torum tribunorumque militum erant. M.
Cato ante alios teſtes conſpiciebatur: cujus
auctoritatem perpetuo tenore vitæ partam,
toga candida elevabat. is teſtis, quæ vaſa au-
rea atque argentea captis caſtris inter aliam
prædam regiam vidiſſet, ea ſe in triumpho
negabat vidiſſe. poſtremo in hujus maxime
invidiam deſiſtere ſe petitione Glabrio dixit:
58 quando quod taciti indignarentur nobiles ho-
mines, id æque novus competitor * ineſti-
mabili perjurio inceſſeret. Centum millium
multa irrogata erat. bis de ea re certatum eſt.
tertio, cum de petitione deſtitiſſet reus: nec
populus de multa ſuffragium ferre voluit: &
tribuni eo negotio deſtiterunt. Cenſores, T.
Quintius Flamininus, M. Claudius Marcellus
cre ati.

* al. inexpiabili.

* al. inteſtabili

CAPUT XLI.

I. Æmilii Regilli, qui Polyxenidam Antiochi præfectum ad Myonneſum claſſe devicerat, navalis triumphus.

PEr eoſdem dies L. Æmilio Regillo, qui claſſe præfectum Antiochi regis devicerat, extra urbem in æde Apollinis cum ſenatus datus eſſet, auditis rebus geſtis ejus, quantis cum claſſibus hoſtium dimicaſſet, quot inde naves demerſiſſet aut cepiſſet; magno conſenſu Patrum triumphus navalis

eſt decretus. Triumphavit Kal. Februariis. in eo triumpho undequinquaginta coronæ aureæ translatæ ſunt: pecunia nequaquam tanta pro ſpecie regii triumphi: tetradrachma Attica XXXIV. millia DCC. ciſtophorum CXXXII. millia CCC. Supplicationes deinde fuerunt ex S. C. quod L. Aemilius in Hiſpania proſpere rem geſſiſſet.

CAPUT XLII.

L. Scipio de rege Antiocho ingenti apparatu triumphat: cognomine fratri Africano coæquatus Aſiaticus appellatur.

HAud ita multo poſt L. Scipio ad urbem venit: qui, ne* cognomine fratri cederet, Aſiaticum ſe appellari voluit. & in ſenatu & in concione de rebus ab ſe geſtis diſſeruit. Erant qui fama id majus bellum, quam difficultate rei fuiſſe interpretarentur. uno memorabili prælio debellatum, gloriamq; ejus victoriæ defloratam ad Thermopylas eſſe. Cæterum vere æſtimanti, Aetolicum magis ad Thermopylas bellum, quam regium fuit. quota enim parte virium ſuarum ibi dimicavit Antiochus? in Aſia totius Aſiæ ſteterunt vires, ab ultimis orientis omnium gentium contractis auxiliis. Merito ergo & diis immortalibus, quantus maximus poterat, habitus eſt honos, quod ingentem victoriam facilem etiam feciſſent: & imperatori triumphus eſt decretus. Triumphavit menſe intercalario pridie Cal. Martias, qui triumphus ſpectaculo 59
oculorum major, quam Africani fratris ejus fuit: recordatione rerum, & æſtimatione periculi certaminiſq;, non magis comparandus, quam ſi imperatorem imperatori, aut Antio-

* al. cognomini fratris.

Gnoſioſque gerebant. & captivorum Romanorum, atque Italici generis magnus numerus in ſervitute eſſe per totam inſulam dicebatur. Claſſe ab Epheſo profectus, cum primum Cretæ litus attigit, nuntios circa civitates miſit, ut armis abſiſterent, captivoſque in ſuis quæque urbibus agriſque conquiſitos reducerent, & legatos mitterent ad ſe, cum quibus de rebus ad Cretenſes pariter Romanoſque pertinentibus ageret. Nihil magnopere ea Cretenſes moverunt. captivos, præter Gortynios, nulli reddiderunt. Valerius Antias ad quatuor millia captivorum, quia belli minas timuerunt, ex tota inſula reddita ſcripſit: eamque cauſam Fabio, cum rem nullam aliam geſſiſſet, navalis triumphi impetrandi ab ſenatu fuiſse. A Cretæ Epheſum Fabius rediit. inde tribus navibus in Thraciæ oram miſſis, ab Æno & Maronia prǽſidia Antiochi deduci juſſit, ut in libertate eæ civitates eſsent.

DE-

DECADIS QUARTÆ

LIBER OCTAVUS.

CAPUT I.

Aminander Athamanum rex ab ſuis vocatus patrium regnum, pulſis inde Macedonum præſidiis, per Ætolos recuperat.

1 DUm in Aſia bellum geritur, ne in Ætolia quidem quietæ res fuerant, principio a gente Athamanum orto Athamania ea tempeſtate, pulſo Aminandro, ſub præfectis Philippi regio tenebatur præſidio: qui ſuperbo atque immodico imperio deſiderium Aminandri fecerant. Exulanti tum Aminandro in Ætolia literis ſuorum indicantium ſtatum Athamaniæ, ſpes recuperandi regni facta eſt, remiſſique nuntii ab eo ad principes Argitheam, (id enim caput Athamaniæ erat) ſi popularium animos ſatis perſpectos haberet, impetrato ab Aetolis auxilio, in Athamaniam ſe venturum cum delectis Aetolorum, quod conſilium eſſet gentis, & Nicandro prætore. Quos ubi ad omnia paratos eſſe vidit, certiores ſubinde facit, quo die cum exercitu Athamaniam ingreſſurus eſſet. Quatuor primo fuere conjurati adverſus Macedonum præſidium. hi ſenos ſibi adjutores ad rem gerendam aſſumpſerunt. deinde paucitate parum freti, quæ celandæ rei, quam agendæ aptior erat, parem priori numerum adjecerunt. ita duo & L. facti, quadrifariam ſe diviſerunt; pars una Heracleam,

cleam,

cleam, altera Tetraphyliam petit, ubi cuſtodia regiæ pecuniæ eſſe ſolita erat, tertia Theudoriam, quarta Argitheam. Ita inter omnes convenit, ut primo quieti, velut ad privatam rem agendam veniſſent, in foro obverſarentur: die certa multitudinem omnem convocarent ad præſidia Macedonum arcibus expellenda. Ubi ea dies advenit, & Aminander cum mille Ætolis in finibus erat: ex compoſito quatuor ſimul locis præſidia Macedonum expulſa, literæque in alias urbes paſſim dimiſſæ, ut vindicarent ſeſe ab impotenti dominatione Philippi, & reſtituerent in patrium ac legitimum regnum. Undique Macedones expelluntur. Theium oppidum, literis a Zenone præfecto præſidii interceptis, & arce ab regiis occupata, paucos dies obſidentibus reſtitit: deinde id quoque traditum Aminandro eſt; & omnis Athamania in poteſtate erat, præter Athenæum caſtellum, finibus Macedoniæ ſubjectum.

CAPUT II.

Philippus rex, audita Athamaniæ defectione, eo celeriter cum exercitu proficiſcitur: a gente repulſus, amiſſa etiam manu militum, quos ad Ethiopiam occupandam præmiſerat, in Macedoniam revertitur.

PHilippus, audita defectione Athamaniæ, cum ſex millibus armatorum profectus, ingenti celeritate Gomphos pervenit: ibi relicta majore parte exercitus (neque enim ad tanta itinera ſucceſſiſſent) cum duobus millibus Athenæum, quod unum a præſidio ſuo retentum fuerat, pervenit. inde 2

pro-

proximis tentatis, cum facile animadvertiſſet cætera hoſtilia eſſe, Gomphos regreſſus, omnibus copiis ſimul in Athamaniam rediit. Zenonem inde cum mille peditibus præmiſſum Ethopiam occupare jubet, opportune Argitheæ imminentem: quem ubi teneri a ſuis locum vidit, ipſe circa templum Jovi ſacrum poſuit caſtra. Ibi unum diem fœda tempeſtate retentus, poſtero die ducere ad Argitheam intendit. Euntibus extemplo apparuere Athamanes, in tumulos imminentes viæ diſcurrentes. ad quorum conſpectum conſtitere prima ſigna, totoque agmine pavor & trepidatio erat, & pro ſe quiſque, quidnam futurum eſſet, cogitare, ſi in valles ſubjectas rupibus agmen foret demiſſum. Hæc tumultuatio regem cupientem, ſi ſe ſequerentur, raptim evadere anguſtias, revocare primos, & eadem qua venerat via referre coegit ſigna. Athamanes primo ex intervallo quieti ſequebantur. poſteaquam Ætoli ſe conjunxerunt: hos, ut ab tergo agmini inſtarent, reliquerunt: ipſi a lateribus ſe circumfuderunt. quidam per notos calles breviore via prægreſſi, tranſitus inſedere: tantumque tumultus Macedonibus eſt injectum, ut fugæ magis effuſæ, quam itineris ordinati modo, multis armis viriſque relictis, flumen trajecerint. Hic finis ſequendi fuit. inde tuto Macedones Gomphos, & a Gomphis in Macedoniam redierunt. Athamanes Ætolique Ethopiam ad Zenonem ac mille Macedonas opprimendos undique concurrerunt. Macedones parum loco freti, ab Ethopia in altiorem diruptioremque undique tumulum conceſſere: quo, pluribus locis aditu invento, expulere eos Athamanes: diſperſoſque, & per invias atque ignotas rupes iter fugæ non expedientes,

tes,

tes, partim ceperunt, partim interfecerunt. multi pavore in derupta præcipitati, perpauci cum Zenone ad regem evaſerunt. poſtera die per inducias ſepeliendi cæſos poteſtas facta eſt.

CAPUT III.

Aminander uſus excuſatione, quod patrium regnum recuperarit, pacem ab Romanis petit: Ætoli nonnullas gentes, quæ Philippi erant, in ſuam ditionem redigunt: territi deinde tum Romanorum victoria de rege Antiocho, tum adventu Fulvii coſ. per legatos Romam miſſos pacem tentant.

AMinander, recuperato regno, legatos & Romam ad ſenatum, & ad Scipiones in Aſiam, Epheſi poſt magnum cum Antiocho prælium morantes, miſit. Pacem petebat, excuſabatque ſeſe, quod per Ætolos recuperaſſet paternum regnum, Philippum incuſabat. Aetoli ex Athamania in Amphilochos profecti ſunt, & majoris partis voluntate in jus ditionemque totam redegerunt gentem. Amphilochia recepta (nam fuerat quondam Aetolorum) eadem ſpe in Aperantiam tranſcenderunt. ea quoque magna ex parte ſine certamine in deditionem venit. Dolopes nunquam Aetolorum fuerant: Philippi erant. hi primum ad arma concurrerunt: cæterum poſteaquam Amphilochos cum Aetolis eſſe, fugamque ex Athamania Philippi, & cædem præſidii ejus accepere, & ipſi a Philippo ad Aetolos deficiunt. Quibus circumjectis gentibus, jam undique ſe a Macedonibus tutos credentibus eſſe Aetolis, fama affertur Antiochum in Aſia victum 3

ab

ab Romanis. nec ita multo poſt legati ab Roma rediere ſine ſpe pacis, Fulviumque COS. nuntiantes jam cum exercitu trajeciſſe. His territi, prius ab Rhodo & Athenis legationibus excitis, ut per auctoritatem civitatum earum ſuæ preces nuper repudiatæ, faciliorem aditum ad ſenatum haberent: principes gentis, ad tentandum ultimam ſpem, Romam miſerunt: nihil, ne bellum haberent prius, (nam pene in conſpectu hoſtis erat) præmeditati.

CAPUT IV.

M. Fulvius Coſ., per Epirum ducto exercitu Ambraciam, bellum inde contra Ætolos incapturus, acriter eam urbem aggreditur; oppugnatio, ferentibus auxilium Ætolis, ab oppidanis ſtrenue ſuſtinetur.

JAm M. Fulvius Apolloniam exercitu trajecto, cum Epirotarum principibus conſultabat, unde bellum inciperet. Epirotis Ambraciam placebat aggredi, quæ tum contribuerat ſe Ætolis. *ſive ad tuendam eam venirent Ætoli, apertos circa campos ad dimicandum eſſe: ſive detrectarent certamen, oppugnationem fore haud difficilem. nam & copiam in propinquo materiæ ad aggeres excitandos & cetera opera eſſe: & Arethontem, navigabilem amnem, opportunum ad comportanda quæ uſui ſint, prater ipſa mœnia fluere, & æſtatem aptam rei gerendæ adeſſe.* His perſuaſerunt, ut per Epirum
4 duceret. Conſuli ad Ambraciam advenienti magni operis oppugnatio viſa eſt. Ambracia tumulo aſpero ſubjecta eſt: Perrhantem incolæ vocant. urbs, qua murus vergit in campos & flumen, occidentem: arx, quæ

poſita in tumulo eſt, orientem ſpectat: amnis Arethon ex Acarnania fluens, cadit in ſinum maris ab nomine propinquæ urbis Ambracium appellatum. præterquam quod hinc amnis munit, hinc tumuli: muro quoque firmo ſepta erat, patente in circuitu paulo amplius tria millia paſſuum. Fulvius bina a campo caſtra modico inter ſe diſtantia intervallo, unum caſtellum loco edito contra arcem objecit. ea omnia vallo ac foſſa ita jungere parat, ne exitus incluſis ab urbe, neve aditus foris ad auxilia intromittenda eſſet.

CAPUT V.

Ætoli obſeſſa ab Romanis Ambracia opem ferentes ubi jam circumſeſſam vident, dividunt copias: cum pars earum in urbem penetraſſet, cæteras ad Acarnaniam populandam ducunt: Ambracienſes interim undique oppugnati, ſtrenue obſiſtunt.

AD famam oppugnationis Ambraciæ Stratum jam edicto Nicandri prætoris convenerant Ætoli. Inde primo copiis omnibus ad prohibendam obſidionem venire in animo fuerat. deinde, poſteaquam urbem jam magna ex parte operibus ſeptam viderunt, Epirotarum trans flumen loco plano caſtra poſita eſſe, dividere copias placuit. cum mille expeditis Eupolemus Ambraciam profectus, per nondum commiſſa inter ſe munimenta urbem intravit. Nicandro cum cætera manu primo Epirotarum caſtra nocte aggredi conſilium fuerat, haud facili ab Romanis auxilio, quia flumen intererat. deinde periculoſum inceptum ratus, ne qua ſentirent Romani, & regreſſus inde in tutum

tum non eſſet, deterritus ab hoc conſilio, ad depopulandam Acarnaniam iter convertit.
5 Conſul jam munimentis, quibus ſepienda urbs erat, jam operibus, quæ admovere muris parabat, perfectis, quinque ſimul locis mœnia eſt aggreſſus: tria paribus intervallis faciliore aditu a campo adverſus Pyrrheum, quod vocant, admovit: unum e regione Aeſculapii, unum adverſus arcem: arietibus muros quatiebat, aſſeribus falcatis detergebat pinnas. Oppidanos primo & ad ſpeciem, & ad ictus mœnium cum terribili ſonitu editos pavor ac trepidatio cepit. deinde ut præter ſpem ſtare muros viderunt: collectis rurſus animis, in arietes tollenonibus libramenta plumbi aut ſaxorum, ſtipiteſve robuſtos incutiebant, falces anchoris ferreis injectis, in interiorem partem muri trahentes aſſerem præfringebant: ad hoc eruptionibus & nocturnis in cuſtodias operum, & diurnis in ſtationes, ultro terrorem inſerebant.

CAPUT VI.

Ætoli, qui ad Acarnaniam populandam ſe converterant, tentant denuo Ambraciam ab obſidione liberare: manu militum intromiſſa, reliqui extra urbem, ut ancipiti tumultu res contra Rom. geratur, ſe continent: cum hi mox alio avocati diſceſſiſſent, intra urbem obſeſſi ſentientes ſe deſertos, ad oppugnationem ſuſtinendam ſegniores fiunt.

IN hoc ſtatu res ad Ambraciam cum eſſent, jam Aetoli a populatione Acarnaniæ Stratum redierant: inde Nicander prætor ſpem nactus ſolvendæ incœpto forti ob-

obſidionis, Nicodamum quendam cum Ætolis quingentis Ambraciam intromittit. noctem certam tempuſque etiam noctis conſtituit, quo & illi ab urbe opera hoſtium, quæ adverſus Pyrrheum erant, aggrederentur, & ipſe ad caſtra Romana terrorem faceret: poſſe ratus ancipiti tumultu, & nocte augente pavorem, memorabilem rem geri. Et Nicodamus intempeſta nocte, cum alias cuſtodias fefelliſſet, per alias impetu conſtanti erupiſſet, ſuperato brachio, in urbem penetrat: animique aliquantum ad omnia audenda, & ſpei obſeſſis adjecit: & ſimul conſtituta nox venit, ex compoſito repente opera eſt aggreſſus. Id incœptum conatu, quam effectu gravius fuit quia nulla ab exteriore parte vis admota eſt, ſeu metu deterrito prætore Ætolorum, ſeu quia potius viſum eſt Amphilochis opem ferre nuper receptis: quos Perſeus Philippi filius, miſſus ad Dolopiam Amphilochoſque recipiendos, ſumma vi oppugnabat. Tribus locis, ſicut ante dictum eſt, ad Pyrrheum opera Romana erant: quæ omnia ſimul, ſed nec apparatu nec vi ſimili Ætoli aggreſſi ſunt. alii cum ardentibus facibus, alii ſtuppam picemque & malleolos ferentes, tota collucente flammis acie, advenere: multos primo impetu cuſtodes oppreſſerunt. deinde poſteaquam clamor tumultuſque in caſtra eſt perlatus, datumque a conſule ſignum, arma capiunt, & omnibus portis ad opem ferendam effunduntur. uno in loco ferro ignique geſta res eſt. a duobus irrito incœpto, cum tentaſſent magis, quam iniſſent certamen, Ætoli abſceſſerunt. atrox pugna in unum inclinaverat locum. ibi diverſis partibus duo duces Eupolemus & Nicodamus pugnantes hortabantur, & prope certa fo-

ſovebant ſpe, jam Nicandrum ex compoſito affore, & terga hoſtium invaſurum. Hæc res aliquandiu animos pugnantium ſuſtinuit. cæterum poſteaquam nullum ex compoſito ſignum a ſuis accipiebant, & creſcere numerum hoſtium cernebant, deſtituti ſegnius inſtare: poſtremo re omiſſa, jam vix tuto receptu, fugientes in urbem compelluntur, parte operum incenſa, & pluribus aliquanto, quam ipſi ceciderant, interfectis. quod ſi ex compoſito acta res fuiſſet, haud dubium erat expugnari una utique parte opera cum magna cæde hoſtium potuiſſe. Ambracienſes, quique intus erant Ætoli, non ab ejus ſolum noctis incœpto receſſere, ſed in reliquum quoque tempus, velut proditi a ſuis, ſegniores ad pericula erant jam nemo eruptionibus, ut ante, in ſtationes hoſtium, ſed diſpoſiti per muros & turres ex tuto pugnabant.
7 Perſeus ubi adeſſe Ætolos audivit, omiſſa obſidione urbis, quam oppugnabat, depopulatus tantum agros, Amphilochia exceſſit, atque in Macedoniam rediit. Et Aetolos inde avocavit populatio maritimæ oræ. Pleuratus Illyriorum rex cum LX lembis Corinthium ſinum invectus, adjunctis Achæorum, quæ Patris erant, navibus, maritima Aetoliæ vaſtabat. adverſus quos mille Aetoli miſſi, quacunque ſe claſſis circumegerat, per litorum anfractus brevioribus ſemitis occurrebant.

CA-

CAPUT VII.

Ambracienſes occulto etiam cuniculo ab Romanis oppugnati, eorum conatum irritum reddunt.

ET Romani ad Ambraciam pluribus locis quatiendo arietibus muros aliquantum urbis nudaverant: nec tamen penetrare in urbem poterant. nam & pari celeritate novus pro diruto murus objiciebatur, & armati ruinis ſuperſtantes inſtar munimenti erant. itaque cum aperta vi parum procederet COS. res, cuniculum occultum, vineis ante contecto loco, agere inſtituit. & aliquandiu, cum dies noctesque in opere eſſent, non ſolum ſub terra fodientes, ſed egerentes etiam humum, fefellere hoſtem. cumulus repente terræ eminens, index operis oppidanis fuit. pavidique ne jam ſubrutis muris facta in urbem via eſſet, foſſam intra murum e regione ejus operis, quod vineis contectum erat, ducere inſtituunt. cujus ubi ad tantam altitudinem, quantæ eſſe ſolum infimum cuniculi poterat, pervenerunt: ſilentio facto, pluribus locis aure admota, ſonitum fodientium captabant. quem ubi acceperunt, aperiunt rectam in cuniculum viam. nec fuit magni operis. momento enim ad inane, ſuſpenſo fulturis ab hoſtibus muro, pervenerunt. ibi commiſſis operibus, cum e foſſa in cuniculum pateret iter, primo ipſis ferramentis, quibus in opere uſi erant: dein celeriter armati etiam ſubeuntes occultam ſub terram ediderunt pugnam. ſegnior deinde ea facta eſt, interſepientibus cuniculum, ubi vellent, nunc ciliciis prætentis, nunc foribus raptim objectis. Nova etiam

haud magni operis adverſus eos, qui in cuniculo erant, excogitata res eſt. dolium a fundo pertuſum, qua fiſtula modica inſeri poſſet, & fiſtulam ferream, operculumque dolii ferreum, & ipſum pluribus locis perforatum fecerunt. hoc tenui pluma completum dolium ore in cuniculum verſo poſuerunt. per operculi foramina prælongæ haſtæ, quas ſariſſas vocant, ad ſummovendos hoſtes eminebant, ſcintillam levem ignis inditam plumæ, folle fabrili ad caput fiſtulæ impoſito, flando accenderunt. inde non ſolum magna vis fumi, ſed acrior etiam fœdo quodam nidore ex aduſta pluma, cum totum cuniculum compleſſet, vix durare quiſquam intus poterat.

CAPUT VIII.

Ætoli diverſis ſimul bellis petiti, legationem de pace ad Fulvium Coſ. Ambraciam obſidentem mittunt: interim, dum ultra citroque cum pacis conditionibus legati redeunt, Ambracienſes, opera maxime Aminandri regis Athamanum, ſe Romanis permittunt.

8 CUm in hoc ſtatu res ad Ambraciam eſſet: legati ab Ætolis Phaneas & Damoteles cum liberis mandatis decreto gentis ad COS. venerunt. nam prætor eorum cum alia parte Ambraciam oppugnari cerneret, alia infeſtam oram navibus hoſtium eſſe, alia Amphilochos Dolopiamque a Macedonibus vaſtari, nec Aetolos ſimul ad tria diverſa bella occurſantes ſufficere; convocato concilio, Ætolos principes, quid agendum eſſet, conſuluit. Omnium eo ſententiæ decurrerunt, *ut pax, ſi poſſet, æquis*

ſi

ſi minus, tolerandis conditionibus peteretur, Antiochi fiducia bellum ſuſceptum. Antiocho terra marique ſuperato, & prope extra orbem terræ ultra juga Tauri exacto, quam ſpem eſſe ſuſtinendi belli? Phaneas & Damoteles quod e re Ætolorum, ut in tali caſu, fideque ſua eſſe cenſerent, agerent. quod enim ſibi conſilium, aut cujus rei electionem a fortuna relictam? Cum his mandatis legati miſſi orare COSS. *ut parceret urbi, miſereretur gentis quondam ſociæ, nolle dicere injuriis, miſeriis certe coacta inſanire. non plus mali meritos Ætolos Antiochi bello, quam boni ante, cum adverſus Philippum bellatum ſit, feciſſe, nec tum large gratiam relatam ſibi, nec nunc immodice pœnam injungi debere.* Ad ea COS. reſpondit: *Magis ſæpe, quam vere unquam Ætolos pacem petere. imitarentur Antiochum in petenda pace, quem in bellum traxiſſent. non paucis urbibus eum, de quarum libertate certatum ſit, ſed omni Aſia eis Taurum montem, optimo regno exceſſiſſe. Ætolos niſi inermes de pace agentes non auditurum ſe, arma illis prius, equoſque omnes tradendos eſſe, deinde mille talentum argenti P. R. dandum, cujus ſumma dimidium præſens numeretur, ſi pacem habere vellent. ad ea adjecturum etiam in fœdus eſſe, ut eoſdem quos P. R. amicos atque hoſtes habeant.* Adverſus quæ legati, & quia gravia erant, & quia ſuorum animos indomitos ac immutabiles noverant, nullo reddito reſponſo domum regreſſi ſunt, ut etiam atque etiam, quid agendum eſſet, re integra prætorem & principes conſulerent. Clamore & jurgio excepti, quod diu rem traherent, qualemcunque pacem referre juſſi cum redirent Ambraciam, Acarnanum inſi- 9

diis prope viam poſitis, quibuſcum bellum erat, circumventi, Tyrrheum cuſtodiendi deducuntur. Hæc mora injecta eſt paci. Cum jam Athenienſium Rhodiorumque legati, qui ad deprecandum pro his venerant, apud COS. eſſent: Aminander quoque Athamanum rex, fide accepta, venerat in caſtra Romana, magis pro Ambracia, ubi majorem partem temporis exulaverat, quam pro Ætolis ſolicitus. per hos certior factus COS. de caſu legatorum, adduci eos a Tyrrheo juſſit. quorum poſt adventum agi cœptum eſt de pace. Aminander, quod ſui maxime operis erat, impigre agebat, ut Ambracienſes compellerent ad deditionem. id cum per colloquia principum ſuccedens muris parum proficeret: poſtremo, COS. permiſſu, ingreſſus urbem, partim conſilio, partim precibus evicit, ut permitterent ſe Romanis. Et Ætolos C. Valerius Lævini filius, qui cum ea gente primum amicitiam pepigerat, conſulis frater, matre genitus eadem, egregie adjuvit. Ambracienſes prius pacti ut Aetolorum auxiliares ſine fraude emitterent, aperuerunt portas. dein *ut quingenta Euboica darent talenta, ex quibus CC. præſentia, CCC. per annos ſex penſionibus æquis: captivos perfugaſque redderent Romanis. urbem ne quam formula ſui juris facerent, quæ poſt id tempus quo T. Quintius trajeciſſet in Græciam, aut vi capta ab Romanis eſſet, aut voluntate in amicitiam veniſſet. Cephalenia inſula ut extra jus fœderis eſſet.* Hæc quanquam ſpe ipſorum aliquanto leviora erant: petentibus Aetolis ut ad concilium referrent, permiſſum eſt. Parva diſceptatio de urbibus tenuit. quæ cum ſui juris aliquando fuiſſent, avelli velut a corpore ſuo ægre patiebantur. ad u-

nům tamen omnes accipi pacem juſſerunt. Ambracienſes coronam auream COS. centum & quinquaginta pondo dederunt. ſigna ænea marmoreaque, & tabulæ pictæ, quibus ornatior Ambracia, quia regia ibi Pyrrhi fuerat, quam cæteræ regionis ejus urbes erant, ſublata omnia avectaque. nihil præterea tactum, violatumve.

CAPUT IX.

Ætoli juſſu Fulvii Coſ. legatos Romam, ut a ſenatu quoque pacem accipiant, mittunt: quamvis Patres propter recentes maxime Philippi criminationes primo ſint ab Aetolis averſi, placati tamen Athenienſium Rhodiorumque legatorum precibus, tandem, præſcriptis conditionibus, dant pacem.

PRofectus ab Ambracia COS. in mediterranea Aetoliæ, ad Argos Amphilochicum (XXII. millia ab Ambracia abeſt) caſtra poſuit. eo tandem legati Aetoli, mirante COS. quod morarentur, venerunt. Inde poſteaquam approbaſſe pacem concilium Aetolorum accepit, juſſis proficiſci Romam ad ſenatum, permiſſoque ut & Athenienſes & Rhodii deprecatores irent, dato, qui ſimul cum iis proficiſceretur, C. Valerio fratre, ipſe in Cephaleniam trajecit. Præoccupatas aures animoſque principum Romæ criminibus Philippi invenerunt, qui per legatos, per literas, Dolopas Amphilochoſque & Athamaniam ereptas ſibi querens, præſidiaque ſua, poſtremo etiam filium Perſea ex Amphilochis pulſum, averterat ſenatum ab audiendis precibus eorum. Rhodii tamen & Athenienſes cum ſilentio 10

auditi ſunt. Athenienſis legatus Leon Iceſiæ filius, eloquentia etiam dicitur moviſſe, qui vulgata ſimilitudine, *mari tranquillo, quod ventis concitaretur, æquiparando multitudinem Ætolorum*, uſus, *cum in fide Romanæ ſocietatis manſiſſent, inſita gentis tranquillitate quieſſe eos* ajebat. *poſteaquam ſtare ab Aſia Thoas & Dicæarchus, ab Europa Menetas & Damocritus cœpiſſent, tum illam tempeſtatem coortam, quæ ad Antiochum eos,*
11 *ſicuti in ſcopulum, intuliſſet.* Diu jactati Ætoli, tandem ut conditiones pacis convenirent, effecerunt. fuerunt autem hæ. *Imperium majeſtatemque P. R. gens Aetolorum conſervato ſine dolo malo. ne quem exercitum, qui adverſus ſocios amicoſque eorum ducetur, per fines ſuos tranſire ſinito, neve ulla ope juvato, hoſtes eoſdem habeto, quos P. R. armaque in eos ferto, bellumque pariter gerito. perfugas, fugitivos, captivoſque reddito Romanis ſociiſque: præterquam ſi qui capti, cum domos rediſſent, iterum capti ſunt: aut ſi qui eo tempore ex iis capti ſunt, qui tum hoſtes erant Romanis, cum inter præſidia Romana Aetoli eſſent: aliorum qui comparebunt, intra dies centum Corcyreorum magiſtratibus ſine dolo malo tradantur. qui non comparebunt, quando quiſque eorum primum inventus fuerit, reddatur. obſides XL. arbitratu COS. Romani dato, ne minores XII. annorum, neu majores XL. obſes ne eſto prætor, præfectus equitum, ſcriba publicus, neu quis qui ante obſes fuerit apud Romanos. Cephalenia extra pacis leges eſto.* De pecuniæ ſumma quam penderent, penſionibuſque ejus nihil ex eo quod cum COS. convenerat, mutatum. *pro argento ſi aurum dare mallent, darent*, convenit: *dum pro argenteis de-*

decem aureus unus valeret. Quæ urbes, qui agri, qui homines Aetolorum juris aliquando fuerunt, qui eorum L. Quintio, Cn. Domitio COS. poſtve eos COSS. aut armis ſubacti, aut voluntate in ditionem P. R. venerunt, ne quem eorum Aetoli recepiſſe velint. Oeniadæ cum urbe agriſque Acarnanum ſunto. His legibus fœdus ictum cum Ætolis eſt.

CAPUT X.

Manlius Coſ. Epheſi parat expeditionem in Gallograciam: eo non recta contendens, ad alias Aſiæ gentie ſubigendas divertit.

EAdem non æſtate ſolum, ſed etiam iiſdem prope diebus, quibus hæc a M. Fulvio COS. in Aetolia geſta ſunt, COS. alter Cn. Manlius in Gallogræcia bellum geſſit, quod nunc ordiri pergam. Vere primo Epheſum COS. venit, acceptiſque copiis a L. Scipione, & exercitu luſtrato, concionem apud milites habuit. qua, collaudata virtute eorum, quod cum Antiocho uno prælio debellaſſent, adhortatus eos ad novum cum Gallis ſuſcipiendum bellum, qui & auxiliis Antiochum juviſſent, & adeo indomita haberent ingenia, ut nequicquam Antiochus emotus ultra juga Tauri montis eſſet, niſi frangerentur opes Gallorum: de ſe quoque pauca, nec falſa, nec immodica adjecit. Læti milites cum frequenti aſſenſu COS. audiverunt, partem virium Antiochi fuiſſe Gallos credentes, rege ſuperato nullum momentum in ſolis per ſe Gallorum copiis fore. Eumenem haud in tempore abeſſe, (Romæ tunc erat) credere COS. gnarum locorum hominumque, & cujus in- 12

tereſſet frangi Gallorum opes. Attalum igitur fratrem ejus accerſit a Pergamo. hortatuſque ad capeſſendum ſecum bellum, pollicentem ſuam ſuorumque operam, domum ad comparandum copias dimittit. Paucos poſt dies profecto ab Epheſo COS. ad Magneſiam occurrit Attalus cum mille peditibus, equitibus CC. Athenæo fratre juſſo cum cæteris copiis ſubſequi: commendata iis cuſtodia Pergami, quos fratri regnoque fidos credebat. COS. collaudato juvene, cum omnibus copiis ad Mæandrum progreſſus, caſtra poſuit: quia vado ſuperari amnis non poterat, & contrahendæ naves erant ad exercitum trajiciendum.
23 Tranſgreſſi Mæandrum ad Hieran comen pervenerunt. Fanum ibi auguſtum Apollinis, & oraculum. ſortes verſibus haud inconditis dare vates dicuntur: hinc alteris caſtris ad Harpaſum flumen ventum eſt. quo legati ab Alabandis venerunt, ut caſtellum, quod ab ipſis nuper deſciſſet, aut auctoritate, aut armis cogeret jura antiqua pati. Eodem & Athenæus Eumenis & Attali frater cum Cretenſi Leuſo, & Corrago Macedone venit. mille pedites miſtarum gentium, & trecentos equites ſecum adduxerunt. Conſul, tribuno militum miſſo cum modica manu, caſtellum vi receptum Alabandenſibus reddit. ipſe nihil via digreſſus, ad Antiochiam ſuper Mæandrum amnem poſuit caſtra. Hujus amnis fontes Celænis oriuntur. Celænæ urbs caput quondam Phrygiæ fuit. migratum inde haud procul veteribus Celænis, novæque urbi Apameæ nomen inditum ab Apamea ſorore Seleuci regis. Et Marſyas amnis haud procul a Mæandri fontibus oriens, in Mæandrum cadit. famaque ita tenet, Celænis Marſyam cum Apolline tibiarum cantu cer-

taſſe.

taſſe. Mæander ex arce ſumma Celænarum
ortus, media urbe decurrens per Caras pri-
mum, deinde Jonas in ſinum maris editur,
qui inter Prienem & Miletum eſt. Ad Antio-
chiam in caſtra conſulis Seleucus Antiochi fi-
lius ex fœdere icto cum Scipione ad frumen-
tum exercitui dandum venit. parva diſcepta-
tio de Attali auxiliaribus orta eſt, quod, Ro-
mano tantum militi pactum Antiochum ut
daretur frumentum, Seleucus dicebat. di-
ſcuſſa ea quoque eſt conſtantia conſulis, qui
miſſo tribuno edixit, ne Romani milites ac-
ciperent, priuſquam Attali auxilia accepiſ-
ſent. Inde ad Gordiutichos (quod vocant)
proceſſum eſt. ex eo loco ad Tabas tertiis ca-
ſtris perventum. In ſinibus Piſidarum poſita eſt
urbs in ea parte, quæ vergit ad Pamphylium
mare: integris viribus regionis ejus, feroces
ad bellandum habebat viros. Tum quoque e-
quites, in agmen Romanum eruptione facta,
haud modice primo impetu turbavere: de-
inde ut apparuit, nec numero ſe, nec virtute
pares eſſe, in urbem compulſi, veniam erro-
ris petebant, dedere urbem parati. V. &
XX. talenta argenti, & X. millia medim-
num tritici imperata, ita in deditionem ac-
cepti. Tertio inde die ad Chaum amnem 14
perventum. inde profecti Erizam urbem pri-
mo impetu ceperunt. Ad Thabuſion caſtel-
lum imminens flumini Indo ventum eſt, cui
fecerat nomen Indus ab elephanto dejectus.
Haud procul a Cibyra aberant, nec legatio
ulla a Moagete tyranno civitatis ejus, ho-
mine ad omnia infido atque importuno, ve-
niebat. ad tentandum ejus animum C. Hel-
vium cum quatuor millibus peditum & quin-
gentis equitibus conſul præmittit. Huic ag-
mini jam fines ingredienti legati occurrerunt,

agros Sindenſium exercitus ductus, tranſgreſſuſque Caularem amnem, poſuit caſtra. poſtero die eſt præter Caralitin paludem agmen ductum. ad Mandropolim manſerunt. inde progredientibus ad Lagon proximam urbem, metu incolæ fugerunt. vacuum hominibus, & refertum rerum omnium copia oppidum diripuerunt. inde ad Lyſis fluminis fontem, poſtero die ad Cobulatum amnem progreſſi. Thermenſes eo tempore Hyrienſium arcem urbe capta oppugnabant. incluſi, cum alia ſpes auxilii nulla eſſet, legatos ad conſulem orantes opem miſerunt. cum conjugibus ac liberis in arce incluſos ſe mortem in dies aut ferro aut fame patiendam expectare. Volenti conſuli cauſa in Pamphyliam divertendi oblata eſt. adveniens obſidione Hyrienſes exemit. Termeſo pacem dedit, quinquaginta talentis argenti acceptis. item Aſpendiis, cæteriſque Pamphyliæ populis. Ex Pamphylia rediens ad flumen Taurum primo die, poſtero ad Xylinen (quam vocant Comen) poſuit caſtra. profectus inde continentibus itineribus ad Cormaſam urbem pervenit. Darſa proxima urbs erat: eam metu incolarum deſertam, plenam omnium rerum copia invenit. Progedienti præter paludes legati ab Lyſinoe dedentes civitatem venerunt. Inde in agrum Sagalaſſenum, uberem fertilemque omni genere frugum, ventum eſt. Colunt Piſidæ, longe optimi bello regionis ejus. cum ea res animos facit, tum agri fœcunditas, & multitudo hominum, & ſitus inter paucas munitæ urbis. Conſul, quia nulla legatio ad fines præſto fuerat, prædatum in agros miſit. tum demum fracta pertinacia eſt, ut ferri agique res ſuas viderunt. legatis miſſis pacti quinquaginta

talentis, & XX. millibus medimnum tritici, & XX. hordei, pacem impetraverunt. Progreſſus inde ad Obrimæ fontes, ad vicum, quem Aporidos comen vocant, poſuit caſtra. Eo Seleucus ab Apamea poſtero die venit. Ægros inde & inutilia impedimenta cum Apameam dimiſiſſet, ducibus itinerum a Seleuco acceptis, profectus eo die in Metropolitanum campum, poſtero die Dinias Phrigiæ proceſſit. inde Sinnada venit, metu omnibus circa oppidis deſertis. quorum jam præda grave agmen trahens, vix quinque millium die toto itinere perfecto, ad Beudos, quod vetus appellant, pervenit, ad Anabura inde, & altero die ad Alandri fontes, tertio ab Abaſſum poſuit caſtra. ibi plures dies ſtativa habuit, quia perventum erat ad Toliſtobogiorum fines.

CAPUT XI.

Gallorum Aſiam incolentium origo, diviſio, & imperium.

16 GAlli, magna hominum vis, ſeu inopia agri, ſeu prædæ ſpe, nullam gentem, per quas ituri eſſent, parem armis rati, Brenno duce in Dardanos pervenerunt. ibi ſeditio orta, & ad XX. millia hominum cum Leonorio ac Lutario regulis, ſeceſſione facta a Brenno, in Thraciam iter averterunt. ubi cum reſiſtentibus pugnando, pacem petentibus ſtipendium imponendo, Byzantium cum perveniſſent, aliquandiu oram Propontidis vectigalem habendo, regionis ejus urbes obtinuerunt. Cupido inde eos in Aſiam tranſeundi, audientes ex propinquo, quanta ubertas terræ ejus eſſet, cepit, & Lyſimachia fraude capta, Cherſo-

ne-

neſoque omni armis poſſeſſa, ad Helleſpontum deſcenderunt. ibi vero exiguo diviſis freto cernentibus Aſiam, multo magis animi ad tranſeundum accenſi, nuntioſque ad Antipatrum præfectum ejus oræ de tranſitu mittebant. quæ res cum lentius ſpe ipſorum traheretur: alia rurſus nova inter regulos orta ſeditio eſt. Leonorius retro, unde venerat, cum majore parte hominum repetit Byzantium. Lutarius Macedonibus per ſpeciem legationis ab Antipatro ad ſpeculandum miſſis, duas tectas naves, & tres lembos adimit: his alios atque alios dies noctesque tranſvehendo, intra paucos dies omnes copias trajecit. Haud ita multo poſt Leonorius, adjuvante Nicomede Bitynię rege: a Byzantio tranſmiſit. coeunt deinde in unum rurſus Galli, & auxilia Nicomedi dant, adverſus Zybœam, partem tenentem Bityniæ, gerenti bellum. atque eorum maxime opera devictus Zybœa eſt, Bityniaque omnis in ditionem Nicomedis conceſſit. Profecti ex Bitynia in Aſiam proceſſerunt. non plus ex XX. millibus hominum quam decem armata erant. tamen tantum terroris omnibus, quæ cis Taurum incolunt, gentibus injecerunt, ut quas adiſſent, quaſque non adiſſent, pariter ultimæ propinquis imperio parerent. Poſtremo cum tres eſſent gentes Toliſtobogii, Trocmi, Tectoſages: in tres partes, qua cuique populorum ſuorum vectigalis Aſia eſſet, diviſerunt. Trocmis Helleſponti ora data: Toliſtobogii Æolida atque Joniam, Tectoſagi mediterranea Aſiæ ſortiti ſunt. & ſtipendium tota cis Taurum Aſia exigebant. ſedem autem ipſi ſibi circa Halyn flumen ceperunt, tantuſque terror eorum nominis erat, multitudine etiam magna ſobole aucta, ut Syriæ quoque ad po-
ſtre-

ſtremum reges ſtipendium dare non abnuerent. Primus Aſiam incolentium abnuit Attalus, pater regis Eumenis: audacique incœpto præter omnium opinionem affuit fortuna, & ſignis collatis ſuperior fuit. non tamen ita infregit animos eorum, ut abſiſterent imperio. Eædem opes uſque ad bellum Antiochi cum Romanis manſerunt. tum quoque pulſo Antiocho, magnam ſpem habuerunt, quia procul mari incolerent, Romanum exercitum ad ſe non perventurum.

CAPUT XII.

Manlius Coſ. bellum contra Gallogræcos, quorum ad fines jam pervenit, ſuſcepturus, milites oratione accendit: deinde in hoſtes caſtra promovet.

17 CUm hoc hoſte tam terribili omnibus regionis ejusquia bellum gerendum erat, pro concione milites maxime in hunc modum allocutus eſt conſul: *Non me præterit, milites, omnium quæ Aſiam colunt gentium Gallos fama belli præſtare. inter mitiſſimum genus hominum ferox natio pervagata bello prope orbem terrarum, ſedem cepit, procera corpora, promiſſæ & rutilatæ comę, vaſta ſcuta, prælongi gladii: ad hoc cantus ineuntium prælium, & ululatus, & tripudia, & quatientium ſcuta in patrium quendam morem horrendum armorum crepitus: omnia de induſtria compoſita ad terrorem. Sed hęc, quibus inſolita, atque inſueta ſunt, Græci & Phryges & Cares timeant: Romanis Gallici tumultus aſſuetis etiam vanitates notæ ſunt. Semel primo congreſſu ad Alliam olim fuderunt majores noſtros, ex eo tempore per*

du-

ducentos jam annos pecorum in modum conſternatos cadunt fugantque, & plures prope de Gallis triumphi, quam de toto orbe terrarum acti ſunt. Jam uſu hoc cognitum eſt; ſi primum impetum, quem fervido ingenio & cæca ira effundunt, ſuſtinueris, fluunt ſudore & laſſitudine membra, labant arma: mollia corpora, molles, ubi ira conſedit, animos, ſol, pulvis, ſitis, ut ferrum non admoveas, proſternunt. Non legionibus legiones eorum ſolum experti ſumus, ſed vir unus cum viro congrediendo, T. Manlius, M. Valerius, quantum Gallicam rabiem vinceret Romana virtus, docuerunt. jam M. Manlius unus agmine ſcandentes in Capitolium Gallos detruſit. & illis majoribus noſtris cum haud dubiis Gallis in terra ſua genitis res erat. hi jam degeneres ſunt. miſti, & Gallogręci verę, quod appellantur. ſicut in frugibus pecudibuſque, non tantum ſemina ad ſervandam indolem valent, quantum terra proprietas, cœlique ſub quo aluntur, mutat. Macedones, qui Alexandriam in Ægypto, qui Seleuciam ac Babyloniam, quique alias ſparſas per orbem terrarum colonias habent, in Syros, Parthos, Ægyptios degenerarunt. Maſſilia inter Gallos ſita traxit aliquantum ab accolis animorum. Tarentinis quid ex Spartana dura illa & horrida diſciplina manſit? Generoſius in ſua quicquid ſede gignitur, inſitum aliena terra, in id, quo alitur, natura vertente ſe, degenerat. Phrygas igitur Gallicis oneratos armis, ſicut in acie Antiochi cecidiſtis, victos victores cadetis. Magis id vereor, ne parum inde gloria, quam ne nimium belli ſit. Attalus eos rex ſæpe fudit fugavitque. Nolite exiſtimare, belluas tantum recens captas, feritatem illam ſilveſtrem primo ſervare; deinde cum diu ma-

ni-

nibus humanis alantur, miteſcere; in hominum feritate mulcenda non eandem naturam eſſe. Eoſdemne hos creditis eſſe, qui patres eorum avique fuerunt? extorres inopia agrorum profecti domo, per aſperrimam Illyrici oram, Pœoniam inde, & Thraciam, pugnando cum ferociſſimis gentibus emenſi, has terras ceperunt. duratos eos tot malis exaſperatoſque accepit terra, quæ copia rerum omnium ſaginaret. uberrimo agro, mitiſſimo cœlo, clementibus accolarum ingeniis, omnis illa, cum qua venerant, manſuefacta eſt feritas. Vobis mehercule Martis viris cavenda ac fugienda quamprimum amœnitas eſt Aſiæ. tantum hæ peregrinæ voluptates ad extinguendum vigorem animorum poſſunt, tantum contagio diſciplinæ, moriſque accolarum valet. Hoc tamen feliciter evenit, quod ſicut vim adverſus vos nequaquam, ita famam apud Græcos parem illi antiquæ obtinent, cum qua venerunt: belliqueque gloriam victores eandem inter ſocios habebitis, quam, ſi ſervantes antiquum ſpecimen animorum, Gallos viciſſetis. Concione dimiſſa, miſſiſque ad Epoſ-
18 ſognatum legatis, qui unus ex regulis & in Eumenis amicitia manſerat, & negaverat Antiocho adverſus Romanos auxilia, caſtra movit. primo die ad Alandrum flumen, poſtero ad vicum quem vocant Tyſcon, ventum. Eo legati Oroandenſium cum veniſſent amicitiam petentes, CC. talenta iis ſunt imperata: precantibuſque ut domum renuntiarent, poteſtas facta. Ducere inde exercitum conſul ad Plitendum: deinde ad Alyattos caſtra poſita. Eo miſſi ad Epoſſognatum redierunt, & legati reguli, orantes ne Tectoſagis bellum inferrent. & ipſum in eam gentem iturum Epoſſo-
gna-

gnatum, perſuaſurumque ut imperata faciant. Data venia regulo. duci inde exercitus per Axylon (quam vocant) terram cœptus. Ab re nomen habet. non ligni modo quicquam, ſed ne ſpinas quidem, aut ullum aliud alimentum fert ignis: fimo bubulo pro lignis utuntur.

CAPUT XIII.

Penetranti in Gallograciam Manlio Coſ. trans Sangarium amnem Galli Matris Peſſinuntiæ ultro occurrunt: Toliſtobogii, Tectoſages, & Trocmi, recuſantes imperata facere, montes ejus regionis editiſſimos petunt.

AD Cuballum Gallogræciæ caſtellum caſtra habentibus Romanis apparuere cum magno tumultu hoſtium equites. nec turbarunt tantum ſtationes Romanas, repente invecti, ſed quoſdam etiam occiderunt. qui tumultus cum in caſtra perlatus eſſet, effuſus repente omnibus portis equitatus Romanus fudit fugavitque Gallos, & aliquot fugientes occidit. Inde conſul, ut qui jam ad hoſtes perventum cerneret, explorato deinde, & cum cura coacto agmine procedebat. continentibus itineribus cum ad Sangarium flumen perveniſſet, pontem, quia vado nuſquam tranſitus erat, facere inſtituit. Sangarius ex Adoreo monte per Phrygiam fluens, miſcetur ad Bithyniam Tymbri fluvio: inde major jam geminatis aquis per Bithyniam fertur, & in propontidem ſeſe effundit, non tamen tam magnitudine memorabilis, quam quod piſcium accolis ingentem vim præbet. Tranſgreſſis ponte perfecto flumen, præter ripam euntibus Galli matris

tris magnæ a Peſinunte occurrere cum inſignibus ſuis, vaticinantes fanatico carmine, deam Romanis viam belli & victoriam dare, imperiumque ejus regionis. Accipere ſe omen cum dixiſſet conſul, caſtra eo ipſo loco poſuit. poſtero die ad Gordium pervenit. Id haud magnum quidem oppidum eſt, ſed pluſquam mediterraneum celebre & frequens emporium. tria maria pari ferme diſtantia intervallo habet: Helleſpontum, ad Sinopen, & alterius oræ litora, qua Cilices maritimi colunt. multarum magnarumque præterea gentium fines contingit, quarum commercium in eum maxime locum mutui uſus contraxere. Id tum deſertum fuga incolarum oppidum, refertum idem copia rerum
19 omnium invenerunt. Ibi ſtativa habentibus legati ab Epoſſognato venerunt nuntiantes, *profectum cum ad regulos Gallorum, nihil equi impetraſſe, ex campeſtribus vicis agriſque frequentes demigrare, & cum conjugibus ac liberis, quę ferre atque agere poſſent, præ ſe agentes portanteſque, Olympum montem petere, ut inde armis locorumque ſitu ſeſe tueantur*. Certiora poſtea Oroandenſium legati attulerunt. *Toliſtobogiorum civitatem Olympum montem cepiſſe: diverſos Tectoſagos alium montem, qui Magava dicatur, petiſſe, Trocmos, conjugibus ac liberis apud Tectoſagos depoſitis, armatorum agmine Toliſtobogiis ſtatuiſſe auxilium ferre*. Erant autem tunc trium populorum reguli Ortiagon, & Combolomarus, & Gaulotus. Iis hæc maxime belli ratio ſumendi fuerat, quod cum montes editiſſimos ejus regionis tenerent, convectis omnibus, quæ ad uſum quamvis longi temporis ſufficerent, tædio ſe fatigaturos hoſtes cenſebant. *nam neque auſuros per tam ardua atque iniqua lo-*

loca ſubire eos, & ſi conarentur, vel parva manu prohiberi ac deturbari poſſe: nec quietos in radicibus gelidorum montium ſedentes frigus, aut inopiam laturos. Et cum ipſa altitudo locorum eos tutaretur, foſſam quoque & alia munimenta verticibus iis, quos inſederant, circumjecere. minima apparatus miſſilium telorum cura fuit: quod ſaxa affatim præbituram aſperitatem ipſam locorum credebant.

CAPUT XIV.

Manlius Coſ. veniens ingenti apparatu ad Olympum, Gallogræcos Toliſtobogios, qui eum ceperant montem, magno prælio profligat.

Conſul, quia non cominus pugnam, 20
ſed procul locis oppugnandis futuram præceperat animo, ingentem vim pilorum, velitarium haſtarum, ſagittarum, glandiſque, & modicorum, qui funda mitti poſſent, lapidum paraverat; inſtructuſque miſſilium apparatu ad Olympum montem ducit, & a quinque ferme millibus locat caſtra. Poſtero die cum quadringentis equitibus, & Attalo progreſſum eum ad naturam montis, ſitumque Gallicorum caſtrorum viſendum, equites hoſtium, duplex numerus, effuſi caſtris in fugam averterunt. occiſo quoque pauci fugientium, vulnerati plures. Tertio die cum omnibus ad loca exploranda profectus, quia nemo hoſtium extra munimenta proceſſit, tuto circumvectus montem, animadvertit meridiana regione terrenos, & placide acclivos ad quendam finem colles eſſe, ad ſeptentrionem arduas & re-

ctas

ctas prope rupes: atque omnibus ferme aliis inviis, itinera tria eſſe: unum medio monte, qua terrena erant: duo difficilia ab hiberno ſolis ortu, & ab æſtivo occaſu. Hæc contemplatus eo die ſub ipſis radicibus poſuit caſtra: poſtero die ſacrificio facto cum primis hoſtiis litaſſet. trifariam exercitum diviſum ducere ad hoſtem pergit, ipſe cum maxima parte copiarum, qua æquiſſimum aditum præbebat mons, aſcendit. L. Manlium fratrem ab hiberno ortu, quoad loca patiantur; & tuto poſſit, ſubire jubet. ſi qua periculoſa & prærupta occurrant, non pugnare cum iniquitate locorum, neque inexuperabilibus vim afferre, ſed obliquo monte a ſe declinare, & ſuo agmini conjungi: C. Helvium cum tertia parte circumire ſenſim per infima montis: deinde ab æſtivo occaſu erigere agmen. & Attali auxilia trifariam æquo numero diviſit. ſecum eſſe ipſum juvenem juſſit. equitatum cum elephantis in proxima tumulis planicie reliquit. edictum præfectis, ut intenti, quid ubique geratur, animadvertant: opemque
21 ferre, quo poſtulent res, properent. Galli duobus lateribus ſatis fidentes invia eſſe, ab ea parte quæ in meridiem vergeret, ut armis clauderent viam, quatuor ferme millia armatorum ad tumulum imminentem viæ minus M. paſſuum a caſtris occupandum mittunt: eo ſe rati velut caſtello iter impedituros. Quod ubi Romani viderunt, expediunt ſeſe ad pugnam. ante ſigna modico intervallo velites eunt, & ab Attalo Cretenſes ſagittarii & funditores, & Tralli, Thraces: ſigna peditum, ut per arduum, leni gradu ducuntur, ita præ ſe habentium ſcuta, ut miſſilia tantum vitarent, pede collato non viderentur pugnaturi. Miſſili-

bus

bus ex intervallo loci prẹlium commiſſum eſt, primo par, Gallos loco adjuvante, Romanos varietate & copia telorum. procedente certamine nihil jam æqui erat. ſcuta longa, cæterum ad amplitudinem corporum parum lata, & ea ipſa plana, male tegebant Gallos. nec jam tela alia habebant præter gladios, quorum, cum manum hoſtis non confereret, nullus uſus erat. ſaxis nec modicis, ut quæ non præparaſſent, ſed quod cuiq; temere trepidanti ad manum veniſſet, ut inſueti, nec arte nec viribus adjuvantes ictum, utebantur, ſagittis, glande, jaculis incauti ab omni parte configebantur: nec quid agerent, ira & pavore obcæcatis animis, cernebant, & erant deprehenſi genere pugnæ, in quod minime apti ſunt. nam quemadmodum cominus, ubi invicem pati & inferre vulnera licet, accendit ira animos eorum: ita ubi ex occulto, & procul levibus telis vulnerantur, nec quo ruant cæco impetu, habent, velut feræ transfixæ in ſuos temere incurrunt. Detegebat vulnera eorum, quod nudi pugnant: & ſunt fuſa & candida corpora, ut quæ nunquam niſi in pugna nudentur. ita & plus ſanguinis e multa carne fundebatur, & fœdiores patebant plagæ: & candor corporum magis ſanguine atro maculabatur. ſed non tam patentibus plagis moventur; interdum inſecta cute, ubi latior quam altior plaga eſt, etiam glorioſius ſe pugnare putant. iidem, cum aculeus ſagittæ, aut glandis abditæ introrſus tenui vulnere in ſpeciem urit, & ſcrutantes quæ vellant, telum non ſequitur: tum in rabiem & pudorem tam parve perimentis peſtis verſi. proſternunt corpora humi: ſic ut paſſim procumberent, alii ruentes in hoſtem undi-

caſtris appropinquabant, & Galli ne parum ſe munimenta ſua tegerent, armati pro vallo conſtiterant, obruti deinde omni genere telorum, cum, quo plures ac denſiores erant, eo minus vani quicquam intercideret teli: intra vallum momento temporis compelluntur, ſtationibus tantum firmis ad ipſos aditus portarum relictis. In multitudinem compulſam in caſtra vis ingens miſſilium telorum conjiciebatur, & vulnerari multos, clamor permiſtus mulierum atque puerorum ploratibus ſignificabat. In eos qui portas ſtationibus ſuis clauſerant, legionum anteſignani pila conjecerunt. hi vero non vulnerabantur, ſed tranſverberatis ſcutis plerique inter ſe conſerti hærebant, nec diutius impetum Romanorum 23
ſuſtinuerunt. Patentibus jam portis, priuſquam irrumperent victores, fuga e caſtris Gallorum in omnes partes facta eſt. ruunt cæci per vias, per invia: nulla præcipitia ſaxa, nullæ rupes obſtant, nihil præter hoſtem metuunt. itaque plerique præcipites per vaſtam altitudinem prolapſi aut debilitati exanimantur. Conſul, caſtris captis, direptione prædaque abſtinet: militem ſequi pro ſe quenque & inſtare, & perculſis pavorem addere jubet. Supervenit & alterum cum L. Manlio agmen. nec eos caſtra intrare ſinit. protinus ad perſequendos hoſtes mittit. & ipſe paulo poſt, tradita captivorum cuſtodia tribunis militum, ſequitur, debellatum ratus, ſi in illo pavore quamplurimi cæſi forent, aut capti. Egreſſo conſule, C. Helvius cum tertio agmine advenit. nec continere ſuos a direptione caſtrorum valuit. prædaque eorum iniquiſſima ſorte, qui pugnæ non interfuerant, facta eſt. Equites diu ignari & pugnæ & victoriæ ſuorum ſteterunt. deinde & ipſi, quantum

tum equi in colles ſubire poterant, ſparſos fuga Gallos circa radices montis conſectati, cecidere aut cepere. Numerus interfectorum haud facile iniri potuit, quia late inter omnes anfractus montium fugaque & cædes fuit: & magna pars rupibus inviis in profundæ altitudinis convalles delapſa eſt, pars in ſilvis *vepri*buſque occiſa. Claudius, qui bis pugnatum in Olympo monte ſcribit, ad XL. millia hominum cæſa, auctor eſt. Valerius Antias, qui magis immodicus in numero augendo eſſe ſolet, non plus decem millia. Numerus captivorum haud dubie millia XL. explevit: quia omnis generis ætatiſque turbam ſecum traxerant, demigrantium magis quam in be*llum* euntium modo. Conſul armis hoſtium in uno concrematis cumulo, cæteram prædam conferre omnes juſſit: & aut vendidit quod ejus in publicum redigendum erat: aut cum cura, ut quam æquiſſima eſſet, per milites diviſit. Laudati quoque pro concione omnes ſunt, donatique pro merito quiſque: ante omnes Attalus ſummo cæterorum aſſenſu. nam ſingularis ejus juvenis cum virtus & induſtria in omnibus laboribus periculiſque, tum modeſtia etiam fuerat.

CAPUT XV.

Superatis Toliſtobogiis, Manlius coſ. contra Tectoſagas proficiſcitur: interim memorabili virtutis & pudicitiæ exemplo Ortiagontis reguli Gallogræcorum uxor centurionem, a quo per vim violata fuerat, occidit.

24 SUpererat bellum integrum cum Tectoſagis. Ad eos profectus Coſ. tertiis caſtris Ancyram, nobilem in illis locis urbem, pervenit:

venit: unde hoſtes paulo plus X. millia aberant. ubi cum ſtativa eſſent, facinus memorabile a captiva factum eſt. Ortiagontis reguli uxor forma eximia cuſtodiebatur inter plures captivos. cui cuſtodiæ centurio præerat, & libidinis & avaritiæ militaris. is primo ejus animum tentavit, quem cum abhorrentem a voluntario videret ſtupro, corpori, quod ſervum fortuna erat, vim fecit. deinde ad leniendam indignitatem injuriæ, ſpem reditus ad ſuos mulieri facit. & ne eam quidem, ut amans, gratuitam, certo auri pondere pactus: ne quem conſcium ſuorum haberet, ipſi permittit, ut quem vellet, unum ex captivis nuncium ad ſuos mitteret. locum prope flumen conſtituit: quo duo, nec plus, neceſſarii captivæ cum auro venirent nocte inſequenti ad eam accipiendam. Forte ipſius mulieris ſervus inter captivos ejuſdem cuſtodiæ erat. hunc nuntium primis tenebris extra ſtationes centurio educit. Nocte inſequenti & duo neceſſarii mulieris ad conſtitutum locum, & centurio cum captiva venit. ubi cum aurum oſtenderent, quod ſummam talenti Attici (tanti enim pepigerat) expleret: mulier lingua ſua, ſtringerent ferrum, & centurionem penſantem aurum occiderent, impetravit. Jugulati præciſum caput ipſa involutum veſte ferens, ad virum Ortiagonem, qui ab Olympo domum refugerat, pervenit. quem priuſquam complecteretur, caput centurionis ante pedes ejus abjecit. mirantique cujuſnam id caput hominis, aut quod id facinus haudquaquam muliebre eſſet, & injuriam corporis, & ultionem violatæ per vim pudicitiæ confeſſa viro eſt: aliaque (ut traditur) ſanctitate & gravitate vitæ hujus ma-

tronalis facinoris decus ad ultimum conſervavit.

CAPUT XVI.

Coſ. Manlius a Gallis Tectoſagis in colloquium de pace vocatus fraude pene opprimitur. ſtrenue auxilio ſunt pabulatores Romani, qui haud procul a colloquii loco in ſtatione poſiti fuerant.

25 AD Ancyram in ſtativa Tectoſagum oratores ad conſulem venerunt, petentes ne ante ab Ancyra caſtra moveret, quam collocutus cum ſuis regibus eſſet. nullas conditiones pacis iis non bello fore potiores. Tempus in poſterum diem conſtituitur, locuſque qui maxime medius inter caſtra Gallorum & Ancyram eſt viſus. Quo cum conſul ad tempus cum præſidio quingentorum equitum veniſſet; nec ullo Gallorum ibi viſo, regreſſus in caſtra eſſet: oratores iidem redeunt, excuſantes, religione objecta venire reges non poſſe. principes gentis, per quos æque res tranſigi poſſet, venturos. Conſul ſe quoque Attalum miſſurum dixit. Ad hoc colloquium utrinque ventum eſt: trecentos equites Attalus præſidii cauſa cum adduxiſſet, * dictæ ſunt pacis conditiones. Finis rei quia abſentibus ducibus imponi non poterat: convenit, uti conſul regeſque eo loco poſtero die congrederentur. Fruſtratio Gallorum eo ſpectabat, primum ut tererent tempus, donec res ſuas, cum quibus periclitari nolebant, cum conjugibus ac liberis trans Halyn flumen trajicerent: deinde quod ipſi conſuli parum cauto adverſus colloquii fraudem inſidiabantur. Mille ad eam rem ex omni nu-

* al. jactæ.

numero audaciæ expertæ delegerunt equites. & ſucceſſiſſet fraus, ni pro jure gentium, cujus violandi conſilium initum erat, ſtetiſſet fortuna: Pabulatores lignatoreſque Romani in eam partem, in qua colloquium futurum erat, ducti ſunt: tutius id futurum tribunis ratis, quia conſulis præſidium & ipſum pro ſtatione habituri erant, hoſti oppoſitum. ſuam tamen alteram ſtationem propius caſtra ſexcentorum equitum poſuerunt. Conſul affirmante Attalo venturos reges, & tranſigi rem poſſe, profectus e caſtris, cum eodem quo antea præſidio equitum, quinque millia fere proceſſiſſet, nec multum a conſtituto loco abeſſet: repente concitatis equis cum impetu hoſtili videt Gallos venientes: conſtituit agmen, & expedire tela animoſque equitibus juſſis, primo conſtanter initium pugnæ accepit, nec ceſſit. dein cum prægravaret multitudo, cedere ſenſim, nihil confuſis turmarum ordinibus, cœpit. poſtremo cum jam plus in mora periculi, quam in ordinibus conſervandis præſidii eſſet, omnes paſſim in fugam effuſi ſunt. tum vero inſtare diſſipatis Galli, & cædere. magnaque pars oppreſſa foret, ni ſtatio pabulatorum ſexcenti equites occurriſſent. ii procul clamore pavido ſuorum exaudito, cum tela equoſque expediſſent: integri profligatam pugnam acceperunt. itaque verſa extemplo fortuna eſt, verſus in victores a victis terror. & primo impetu fuſi Galli ſunt, & ex agris concurrebant pabulatores, & undique obvius hoſtis Gallis erat: ut ne fugam quidem facilem aut tutam haberent, quia recentibus equis Romani feſſos ſequebantur. pauci ergo effugerunt. captus eſt nemo. major multo pars per fidem violati colloquii pœnas morte luerunt.

CAPUT XVII.

Tectoſagum perfidia irritatos milites ad montem Magaba, ab illis captum, Coſ. Manlius ducit: acie ibi inſtructa, primo impetu turbat, & fugat. captis caſtris, ingenti præda potitur: fracti demum Galli ad eum oratores de pace mittunt.

26 ROmani, ardentibus ira animis, poſtero die omnibus copiis ad hoſtem pervenirunt. Biduum natura montis per ſeipſum exploranda, ne quid ignoti eſſet, abſumpſit conſul. tertio die cum auſpicio operam dediſſet, deinde immolaſſet, in quatuor partes diviſas copias educit: duas ut medio monte duceret: duas ab lateribus ut adverſus cornua Gallorum erigeret. Hoſtium quod roboris erat, Tectoſagæ, & Trocmi mediam tenebant aciem, millia hominum quinquaginta. equitatum, quia equorum nullus inter inæquales rupes uſus erat, ad pedes deductum, X. millia hominum, ab dextro locaverunt cornu. Ariarathis Cappadoces & * Morzi auxiliares in lævo quatuor ferme millium numerum explebant. Conſul, ſicut in Olympo monte, prima in acie locata levi armatura, telorum omnis generis ut æque magna vis ad manum eſſet, curavit. Ubi appropinquarunt, omnia eadem utrinque quæ fuerant in priore prælio, erant, præter animos & victoribus ab re ſecunda auctos, & hoſtibus fractos, quia etſi non ipſi victi erant, ſuæ gentis hominum cladem pro ſua ducebant. itaque a paribus initiis cœpta res, eundem exitum habuit. Velut nubes levium telorum conjecta obruit aciem Gallorum; nec aut procurrere quiſquam

* al. Morzis.

ab

ab ordinibus ſuis, ne nudaret undique corpus ad ictus, audebat: & ſtantes, quod denſiores erant, hoc plura, velut deſtinatum petentibus, vulnera accipiebant. Conſul, jam per ſe turbatis ſi legionum ſigna oſtendiſſet, verſuros extemplo in fugam omnes ratus, receptis inter ordines velitibus, & alia turba auxiliorum, aciem promovit. Galli & me- 27
moria Toliſtobojorum cladis territi, & inhærentia corporibus gerentes tela, feſſique & ſtando & vulneribus, ne primum quidem impetum & clamorem Romanorum tulerunt. Fuga ad caſtra inclinavit: ſed pauci intra munimenta ſe recepere. pars major dextra lævaque prælati, quaquenque impetus tulit, fugerunt: victores uſque ad caſtra ſecuti ceciderunt terga. deinde in caſtris cupiditate prędæ hæſerunt, nec ſequebatur quiſquam. In cornibus Galli diutius ſteterunt, quia ſerius ad eos perventum eſt. cæterum ne primum quidem conjectum telorum tulerunt. Conſul, qui ingreſſos in caſtra ab direptione abſtrahere non poterat, eos, qui in cornibus fuerant, protinus ad ſequendos hoſtes miſit. per aliquantum ſpatium ſecuti, non plus tamen octo millia hominum in fuga (nam pugna nulla fuit) ceciderunt: reliqui flumen Halyn trajecerunt. Romanorum magna pars ea nocte in hoſtium caſtris manſit: cæteros in ſua caſtra conſul reduxit. poſtero die captivos prædamque recenſuit; quæ tanta fuit, quantam avidiſſima rapiendi gens, cum cis montem Taurum omnia armis per multos tenuiſſet annos, coacervare potuit. Galli ex diſſipata paſſim fuga in unum locum congregati, magna pars ſaucii aut inermes, nudati omnibus rebus, oratores de pace ad conſulem miſerunt. Eos Manlius Epheſum

venire juſſit: ipſe (jam enim medium autumni erat) locis gelidis propinquitate Tauri montis excedere properans, victorem exercitum in hiberna maritimæ oræ reduxit.

CAPUT XVIII.

Ea qua in cenſura T. Quintius Flamininus, & M. Claudius Marcellus egerunt.

28 DUm hæc in Aſia geruntur, in cæteris provinciis tranquillæ res fuerunt. Cenſores Romæ T. Quintius Flamininus & M. Claudius Marcellus ſenatum perlegerunt. princeps in ſenatu tertium lectus P. Scipio Africanus. quatuor ſoli præteriti ſunt, nemo curuli uſus honore: & in equitatu recenſendo mitis admodum cenſura fuit. ſubſtructionem ſuper Æquimelium in Capitolio, & viam ſilice ſternendam a porta Capena ad Martis locaverunt. Campani, ubi cenſerentur, ſenatum conſuluerunt. decretum, uti Romæ cenſerentur. Aquæ ingentes eo anno fuerunt. Tiberis duodecies campum Martium planaque urbis inundavit.

CAUPT XIX.

Coſ. M. Fulvius Cephaleniam in deditionem accipit: mox ibi rebellant Samai; qui ab eodem coſ. diu oppugnati, denuo rediguntur in poteſtatem.

AB Cn. Manlio conſule bello in Aſia cum Gallis perfecto, alter COS. M. Fulvius perdomitis Ætolis, cum trajeciſſet in Cephaleniam, circa civitates inſulæ miſit percunctatum, utrum ſe dedere Romanis, an belli fortunam experiri mallent? metus

ad

ad omnes valuit, ne deditionem recuſarent. obſides inde imperatos pro viribus inopis populi vicenos * Neſiotæ, Cranii, Pallenſes & Samæi dederunt. Inſperata pax Cephaleniæ affulſerat, cum repente una civitas, incertum quam ob cauſam, Samæi deſciverunt. Quia opportuno loco urbs poſita eſſet, timuiſſe ſe ajebant, ne demigrare cogerentur ab Romanis. cæterum ipſine ſibi eum finxerint metum, & timore vano quietem exuerint; an jactata ſermonibus res apud Romanos, perlata ad eos ſit, nihil comperti eſt, niſi quod datis jam obſidibus, repente portas clauſerunt: & ne ſuorum quidem precibus (miſerat enim ſub muros conſul ad tentandam miſericordiam parentum populariumque) deſiſtere ab incœpto voluerunt. Oppugnari deinde, poſteaquam nihil pacati reſpondebatur, cœpta urbs eſt. apparatum omnem tormentorum machinarumque tranſvectum ab Ambraciæ oppugnatione habebat: & opera, quæ facienda erant, impigre milites perfecerunt. duobus igitur locis admoti arietes quatiebant muros.

* al. Ingeneſiotæ.

Nec ab Samæis quicquam, quo aut opera aut hoſtis arceri poſſet, prætermiſſum eſt: duabus tamen maxime reſiſtebant rebus; una interiorem ſemper juxta validum pro diruto novum obſtruentes murum; altera, eruptionibus ſubitis nunc in opera hoſtium, nunc in ſtatione: & plerumque iis præliis ſuperiores erant. Una ad coercendos inventa haud magna memoratu res eſt. centum funditores ab Aegio & Patris & Dymis acciti. A pueris ii, more quodam gentis, ſaxis globoſis, quibus ferme arenæ immiſtis ſtrata litora ſunt, funda mare apertum inceſſentes exercebantur. itaque longius certiuſque & validiore ictu, quam Balearis funditor, eo 29

telo uſi ſunt. & eſt non ſimplicis habenæ, ut balearica aliarumque gentium funda, ſed triplex ſcutale crebris ſuturis duratum, ne fluxa habena volutetur in jactu glans, ſed librata cum ſederit, velut nervo miſſa excutiatur. coronas modici circuli magno ex intervallo loci aſſueti trajicere, non capita ſolum hoſtium vulnerabant, ſed quem locum deſtinaſſent oris. Eæ fundæ Samæos cohibuerunt, ne tam crebro, neve tam audacter erumperent: adeo ut precarentur ex muris Achæos, ut parumper abſcederent; & ſe cum Romanis ſtationibus pugnantes quiete ſpectarent. Quatuor menſes obſidionem Samæi ſuſtinuerunt, cum ex paucis quotidie aliqui eorum caderent, aut vulnerarentur, & qui ſuperarent, feſſi, & corporibus & animis eſſent. Romani nocte per arcem, quam Cyatidem vocant (nam urbs in mare devexa, in occidentem vergit) muro ſuperato in forum pervenerunt. Samæi poſteaquam captam urbis partem ab hoſtibus ſenſerunt, cum conjugibus ac liberis in majorem refugerunt arcem. inde poſtero die dediti, direpta urbe, ſub corona omnes venierunt.

CAPUT XX.

Coſ. Fulvius, pacata Cephalenia, in Peloponneſum trajicit: vocant eum maxime, præter Aegienſes, Lacedamonii propter gravia cum Achaïs certamina: horum cauſa, exituſque narratur.

30 Conſul, compoſitis rebus Cephaleniæ, præſidio Samæ impoſito, in Peloponneſum, jamdiu accerſentibus Ægienſibus maxime ac Lacedæmoniis, trajecit. Ægium a prin-

a principio Achaicis concilii ſemper conventus gentis indicti ſunt, ſeu dignitati urbis id, ſeu loci opportunitati datum eſt. hunc morem Philopœmen eo primum anno labefactare conatus, legem parabat ferre, ut in omnibus civitatibus, quæ Achaici concilii eſſent, invicem conventus agerentur. & ſub adventum conſulis Damiurgis civitatum, qui ſummus eſt magiſtratus, Ægium evocantibus, Philopœmen (prætor tum erat) Argos conventum edixit. quo cum appareret omnes fere conventuros, conſul quoque, quanquam Ægienſium favebat cauſæ, Argos venit. ubi cum diſceptatio fuiſſet, & rem inclinatam cerneret, incæpto deſtitit. Lacedæmonii deinde eum in ſua certamina averterunt. Solicitam eam civitatem exules maxime habebant, quorum magna pars in maritimis Laconicæ oræ caſtellis, quæ omnis adempta erat, habitabant. Id ægre patientes Lacedæmonii, ut aliquem liberum ad mare haberent aditum, ſi quando Romam, aliove quo mitterent legatos, ſimulque ut emporium & receptaculum peregrinis mercibus ad neceſſarios uſus eſſet: nocte adorti vicum maritimum, nomine Lan, improviſo occupavere. Vicani, quique ibi exules habitabant, primo inopinata re territi ſunt: deinde ſub lucem congregati, levi certamine expulerunt Lacedæmonios. terror tamen omnem maritimam oram pervaſit: legatosque communiter & caſtella omnia virique, & exules, quibus ibi domicilia erant, ad Achæos miſerunt. Philopœmen prætor, jam inde ab initio exulum cauſæ amicus, & auctor 32
ſemper Achæis minuendi opes & auctoritatem Lacedæmoniorum, concilium quærentibus dedit, decretumque eo referente factum eſt, *cum in fidem Achæorum tutelamque T.*

Quintius & Romani Laconicæ oræ caſtella & vicos tradidiſſent: & cum abſtinere his ex fœdere Lacedæmonii deberent, Las vicus oppugnatus eſſet, cadeſque ibi facta: qui ejus rei auctores affineſque eſſent, niſi dederentur Achæis, violatum videri fœdus. Ad expoſcendos eos legati extemplo Lacedæmonem miſſi ſunt. Id imperium adeo ſuperbum & indignum Lacedæmoniis viſum eſt, ut, ſi antiqua civitatis fortuna eſſet, haud dubie arma extemplo capturi fuerint. maxime autem conſternavit eos metus, ſi ſemel primis imperiis obediendo, jugum accepiſſent, ne id quod jamdiu moliretur Philopœmen, exulibus Lacedæmonem traderet. Furentes igitur ira, triginta hominibus ex factione, cum qua conſiliorum aliqua ſocietas Philopœmeni atque exulibus erat, interfectis, decreverunt renuntiandam ſocietatem Achæis, legatoſque extemplo Cephaleniam mittendos, qui conſuli M. Fulvio, quique Romanis Lacedæmonem dederet: orarentque eum ut veniret in Peloponneſum ad urbem Lacedæmonem in fidem ditionemque populi Romani accipi-
32 endam. Id ubi legati ad Achæos retulerunt, omnium civitatum, quæ ejus conſilii erant, conſenſu bellum Lacedæmoniis indictum eſt. ne extemplo gereretur, hiems impediit, incurſionibus tamen parvis, latrocinii magis quam belli modo, non terra tantum, ſed etiam navibus a mari fines eorum vaſtati. Hic tumultus conſulem in Peloponneſum adduxit: juſſuque ejus Elin concilio indicto, Lacedæmonii ad diſceptandum acciti. Magna ibi non diſceptatio modo, ſed etiam altercatio fuit. Cui conſul cum alia ſatis ambitioſe, partem utramque fovendo, incerta reſpondiſſet; una denun-

tia-

tiatione, ut bello abſtinerent, donec Romam legatos ad ſenatum miſiſſent, finem impoſuit. Utrinque legatio miſſa Romam eſt. exules quoque Lacedæmoniorum ſuam cauſam legationemque Achæis injunxerunt. Diophanes & Lycortas, Megalopolitani ambo, principes legationis Achæorum fuerunt. qui diſſidentes in Repub. tum quoque minime inter ſe convenientes orationes habuerunt. Diophanes ſenatui diſceptationem omnium rerum permittebat. eos optime controverſias inter Achæos ac Lacedæmonios finiturus eſſe. Lycortas ex præceptis Philopœmenis poſtulabat, ut Achæis ex fœdere ac legibus ſuis quæ decreſſent, agere liceret: libertatemque ſibi illibatam, cujus ipſi auctores eſſent, præſtarent. Magnæ auctoritatis apud Romanos tum gens Achæorum erat. novari tamen nihil de Lacedæmoniis placebat. cæterum reſponſum ita perplexum fuit, ut & Achæi ſibi de Lacedæmone permiſſum acciperent: & Lacedæmonii non omnia conceſſa iis interpretarentur. Hac poteſtate immodice Achæi ac ſuperbe uſi ſunt. Philopœmeni continuatur magiſtratus, qui veris initio exercitu indicto, caſtra in finibus Lacedæmoniorum poſuit. legatos deinde miſit ad depoſcendos auctores defectionis, & civitatem in pace futuram, ſi id feciſſent, pollicens, & illos nihil indicta cauſa paſſuros. Silentium præ metu cæterorum fuit. quos nominatim depopoſcerat, ipſi ſe ituros profeſſi ſunt, fide accepta ab legatis, vim abfuturam, donec cauſam dixiſſent. Ierunt alii etiam illuſtres viri, & advocati privati, & quia pertinere cauſam eorum ad rempublicam cenſebant. Nunquam aliis exules Lacedæmoniorum Achęi ſecum ad- 33

duxerant in fines: quia nihil æque alienaturum animos civitatis videbatur. tunc exercitus totius prope anteſignani exules erant. Ii venientibus Lacedæmoniis ad portam caſtrorum agmine facto occurrerunt, & primo laceſſere jurgiis. deinde altercatione orta cum accenderentur iræ, ferociſſimi exulum impetum in Lacedæmonios fecerunt. Cum illi deos & fidem legatorum teſtarentur, & legati & prætor ſummoveret turbas, & protegeret Lacedæmonios, vinculaque jam quoſdam injicientes arceret, creſcebat tumultus concitata turba. Et Achæi ad ſpectaculum primo concurrerunt, deinde vociferantibus exulibus quæ paſſi forent, & orantibus opem, affirmantibuſque ſimul *nunquam talem occaſionem habituros, ſi eam prætermiſiſſent: fœdus, quod in Capitolio, quod Olympiæ, quod in arce Athenis ſacratum fuiſſet, irritum per illos eſſe: priuſquam alio deintegro fœdere obligarentur, noxios puniendos eſſe*: accenſa his vocibus multitudo, ad vocem unius, qui ut ferirent, inclamavit, ſaxa conjecit: atque ita XVII., quibus vincula per tumultum injecta erant, interfecti ſunt. LXIII. poſtero die comprehenſi, a quibus prætor vim arcuerat; non quia ſalvos vellet, ſed quia perire cauſa indicta nolebat. objecti multitudini iratæ, cum averſis auribus pauca locuti eſſent, damnati omnes & traditi ſunt ad ſupplicium. Hoc metu injecto Lacedæmoniis, imperatum pri-
34 mum ut muros diruerent: deinde ut omnes externi auxiliares, qui mercede apud tyrannos militaſſent, terra Laconica excederent: tum uti quæ ſervitia tyranni liberaſſent, (ea magna multitudo erat) ante diem certam abirent: qui ibi manſiſſent, eos prehendendi, vendendi, abducendi, Achæis jus eſſet.

Lycurgi leges moreſque abrogarent. Achæorum aſſueſcerent legibus inſtitutiſque. ita unius eos corporis fore, & de omnibus rebus facilius conſenſuros. nihil obedientius fecerunt, quam ut muros diruerent: nec ægrius paſſi ſunt, quam exules reduci. Decretum Tegeæ in concilio communi Achæorum de reſtituendis iis factum eſt. & mentione illata, externos auxiliares dimiſſos, & Lacedæmoniis aſcriptos (ita enim vocabant, qui a tyrannis liberati erant) urbe exceſſiſſe, in agros dilapſos, priuſquam dimitteretur exercitus: ire prætorem cum expeditis, & comprehendere id genus hominum, & vendere jure prædæ placuit. multi comprehenſi venierunt. perticus ex ea pecunia Megalopoli permiſſu Achæorum refecta eſt, quam Lacedæmonii diruerant. Et ager Belbinitis, quem injuria tyranni Lacedæmoniorum poſſederant, reſtitutus eidem civitati ex decreto vetere Achæorum, quod factum erat Philippo Amyntæ filio regnante. Per hæc velut enervata civitas Lacedæmoniorum diu Achæis obnoxia fuit. nulla tamen res tanto erat damno, quam diſciplina Lycurgi, cui per ſeptingentos annos aſſueverant, ſublata.

CA-

CAPUT XXI.

Conſules novi ſunt M. Valerius Meſſala, & C. Livius Salinator: veteribus prorogatur imperium. Ædes Herculis a P. Cornelio, Capitolium ab Ædilibus donis ornatur: ludi Romani, plebeiique ſiunt.

35 A Concilio, ubi apud conſulem inter Achæos Lacedæmonioſque diſceptatum eſt, M. Fulvius, quia jam in exitu annus erat, comitiorum cauſa profectus Romam, creavit conſules M. Valerium Meſſalam, & C. Livium Salinatorem: cum M. Æmilium Lepidum inimicum eo quoque anno petentem dejeciſſet. Prætores inde creati Q. Martius Philippus, M. Claudius Marcellus, C. Stertinius, C. Atinius, P. Claudius Pulcher, L. Manlius Acidinus. Comitiis perfectis, conſulem M. Fulvium in provinciam ad exercitum redire placuit. eique, & collegæ Cn. Manlio imperium in annum prorogatum eſt. Eo anno in ædem Herculis ſignum dei ipſius, ex decemvirorum reſponſo, & ſejuges in Capitolio aurati ab P. Cornelio poſiti. conſulem dediſſe inſcriptum eſt. & duodecim clypea ærata ab ædilibus curulibus P. Claudio & Ser. Sulpitio Galba ſunt poſita ex pecunia, qua frumentarios ob annonam compreſſam damnarunt. & ædilis plebis Q. Fulvius Flaccus duo ſigna aurata, uno reo damnato (nam ſeparatim accuſaverant) poſuit. collega ejus A. Cæcilius neminem condemnavit. Ludi Romani ter, plebeii quinquies toti inſtaurati.

CAPUT XXII.

Conſules, Prætoreſque provincias ſortiuntur: exercitus dividuntur: prodigia expiantur.

M. Valerius Meſſala inde, & C. Livius Salinator conſulatum idibus Martiis cum iniſſent, de republica, deque provinciis & exercitibus ſenatum conſuluerunt. De Ætolia & Aſia nihil mutatum eſt. Conſulibus, alteri Piſæ cum Liguribus, alteri Gallia provincia decreta eſt. comparare inter ſe aut ſortiri juſſi: & novos exercitus, binas legiones ſcribere: & ut ſociis Latini nominis quinadena millia peditum imperarent, & mille ducentos equites. Meſſalæ Ligures, Salinatori obtigit Gallia. Prætores inde ſortiti ſunt. M. Claudio urbana, P. Claudio peregrina juriſdictio evenit. Q. Martius Siciliam, C. Stertinius Sardiniam, L. Manlius Hiſpaniam citeriorem, C. Atinius ulteriorem eſt ſortitus. De exercitibus ita placuit. e Gallia legiones, quæ ſub C. Lælio fuerant, ad M. Tuccium proprætorem in Brutios traduci: & qui in Sicilia eſſet, dimitti exercitum: & claſſem, quæ ibi eſſet, Romam reducere M. Sempronium proprætorem. Hiſpaniis legiones ſingulæ, quæ tum in iis provinciis erant, decretæ: & ut terna millia peditum, ducenos equites ambo prætores in ſupplementum ſociis imperarent, ſecumque tranſportarent. Priuſquam in provincias novi magiſtratus proficiſcerentur, ſupplicatio in triduum pro collegio decemvirorum imperata fuit in omnibus compitis: quod luce inter horam tertiam ferme & quartam tenebræ obortæ fuerant. & novendiale ſacrificium in-

U.C. 564

36

indictum eſt, quod in Aventino lapidibus pluiſſet.

CAPUT XXIII.

Campani jus connubiorum ab Romanis impetrant; Formiani, Fundani, & Arpinates jus ſuffragii. Cenſus habetur.

CAmpani, cum eos ex ſenatuſconſulto, quod priore anno factum erat, cenſores Romæ cenſeri coegiſſent: (nam antea incertum fuerat, ubi cenſerentur) petierunt, ut ſibi cives Romanas ducere uxores liceret: & ſi qui prius duxiſſent, ut habere eas, & ante eam diem nati uti juſti ſibi liberi hæredeſque eſſent. utraque res impetrata. De Formianis Fundaniſque municipibus, & Arpinatibus C. Valerius Tappus tribunus plebis promulgavit: ut iis ſuffragii latio (nam ante ſine ſuffragio habuerant civitatem) eſſet. Huic rogationi quatuor tribuni plebis, quia non ex auctoritate ſenatus ferretur, cum intercederent, edocti populi eſſe, non ſenatus jus, ſuffragium quibus velit impartiri; deſtiterunt incæpto. Rogatio perlata eſt, ut in Æmilia tribu Formiani, & Fundani, in Cornelia Arpinates ferrent. atque in his tribubus tum primum ex Valerii plebiſcito cenſi ſunt. M. Claudius Marcellus cenſor, ſorte ſuperato T. Quintio, luſtrum condidit. cenſa civium capita CCLVIII. millia, CCCVIII. Luſtro perfecto conſules in provincias profecti ſunt.

CAPUT XXIV.

Manlius Procoſ. in Aſia, dimiſſis legationibus, quæ gratulatum venerant de victis Gallis, in Pamphyliam proficiſcitur: accepta pecunia, & frumento ab legatis Antiochi, Apameam revertitur: ibi ex decem legatorum ſententia, quibus ad id ſenatus mandata dederat, fœderis leges Antiocho conſcribit: miſſo deinde Patara T. Fabio cum claſſe, naves regis incendit.

Hieme ea, qua hæc Romæ geſta ſunt, 37
ad Co. Manlium conſulem primum, deinde proconſulem hibernantem in Aſia legationes undique ex omnibus civitatibus gentibuſque, quæ cis Taurum montem incolunt, conveniebant. & ut clarior nobiliorque victoria Romanis de rege Antiocho fuit, quam de Gallis: ita lætior ſociis erat de Gallis, quam de Antiocho. Tolerabilior regia ſervitus fuerat, quam feritas immanium barbarorum: incertuſque in dies terror, quo velut tempeſtas eos populantes inferret. itaque ut quibus libertas Antiocho pulſo, pax Gallis domitis data eſſet non gratulatum modo venerant, ſed coronas etiam aureas pro ſuis quæque facultatibus attulerant. Et ab Antiocho legati, & ab ipſis Gallis, ut pacis leges dicerentur, & ab Ariarahte rege Cappadocum venerunt ad veniam petendam, luendamque pecunia noxam. quod auxiliis Antiochum juviſſent. Ei CC. talenta argenti ſunt imperata. Gallis reſponſum, cum Eumenes rex veniſſet, tum daturum iis leges. civitatum legationes cum benignis reſponſis lætiores etiam quam venerant, dimiſſæ. Antiochi legati pecuniam in Pamphiliam, frumen-

mentumque ex pacto cum L. Scipione fœdere juſſi advehere: eo ſe cum exercitu venturum. Principio deinde veris luſtrato exercitu profectus, die octavo Apameam venit. ibi triduum ſtativis habitis, tertiis rurſus ab Apamea caſtris in Pamphiliam, quo pecuniam frumentumque regios convehere juſſerat, pervenit. M & D talenta argenti accepta Apameam deportantur. frumentum exercitui dividitur. Inde ad Pergam ducit: quæ una in iis locis regio tenebatur præſidio. appropinquanti præfectus præſidii obvius fuit, XXX dierum tempus petens, ut regem Antiochum de urbe tradenda conſuleret. dato tempore, ad eam diem præſidio deceſſum eſt. a Perga L. Manlio fratre cum IIII millibus militum Oenoanda ad reliquum pecuniæ ex eo quod pepigerant exigendum miſſo, ipſe, quia Eumenem regem, & decem legatos ab Roma Epheſum veniſſe audierat, juſſis ſequi Antiochi legatis, Apameam exercitum reduxit. Ibi ex

38 X legatorum ſententia fœdus in hæc verba fere cum Antiocho conſcriptum eſt. *Amicitia regi Antiocho cum populo Romano his legibus & conditionibus eſto. Ne quem exercitum, qui cum populo Romano ſociiſve bellum geſturus erit, rex per fines regni ſui, eorumve qui ſub ditione ejus erunt, tranſire ſinito, neu commeatu, neu qua alia ope juvato. idem Romani ſociique Antiocho, & iis qui ſub imperio ejus erunt, praſtent. Belli gerendi jus Antiocho ne eſto cum iis qui inſulas colunt, neve in Europam tranſeundi. Excedito urbibus, agris, vicis, caſtellis cis Taurum montem uſque ad* * *Tanaim amnem, & a valle Tauri uſque ad juga, qua in Lycaoniam vergit. Ne qua arma efferto ex iis oppidis, agris caſtelliſque,*

* al. Halyn.

quibus

quibus excedat. ſi qua extulit, quæ quoque oportebit, recte reſtituito. Ne militem, neu quem alium ex regno Eumenis recipito. Si qui earum urbium cives, quæ regno abſcedunt, cum rege Antiocho, intraque fines ejus regni ſunt, Apameam omnes ante diem certam redeant. Qui ex regno Antiochi apud Romanos ſocioſque ſunt, iis jus abeundi manendique eſto. Servos, ſeu fugitivos, ſeu bello captos, ſeu qui liber captus aut transfuga erit, reddito Romanis ſociiſque, Elephantos tradito omnes, neque alios parato. Tradito & naves longas, armamentaque earum: neve plures, quam decem naves actuarias, nulla quarum plus quam XXX remis agatur, habeto: neve monerem ex belli cauſa, quod ipſe illaturus erit. neve navigato circa Calycadnum, neve Sarpedonem, promontoria: extra quam ſi qua navis pecuniam, ſtipendium, aut legatos, aut obſides portabit. Milites mercede conducendi ex iis gentibus, quæ ſub ditione populi Romani ſunt, Antiocho regi jus ne eſto: ne voluntarios quidem recipiendi. Rhodiorum ſociorumve quæ ædes ædificiaque intra fines Regni Antiochi ſunt, quo jure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorum, ſociorumve ſunto. Si quæ pecuniæ debentur, earum exactio eſto. Si quid ablatum eſt, id conquirendi, cognoſcendi, repetendique jus item eſto. Si quas urbes, quas tradi oportet, ii tenent, quibus Antiochus dedit, ex iis præſidia deducito: utique recte tradantur, curato. Argenti probi Attica talenta XII. millia dato intra duodecim annos penſionibus æquis. talentum ne minus pondo LXXX. Romanis ponderibus pendat, & tritici DXL. millia modium. Eumeni regi talenta CCCL. intra quinquennium dato: & pro frumento, quod æſtimatione fiat, talenta CXXVII. Obſides

Ro-

Romanis XX dato, & triennio mutato, ne minores octonum denum annorum, neu majores quinum quadragenum. Si qui ſociorum populi Romani ultro bellum inferrent Antiocho, vim vi arcendi jus eſto: dum ne quam urbem aut belli jure teneat, aut in amicitiam accipiat. controverſias inter ſe jure ac judicio diſceptato, aut, ſi utriſque placebit, bello. De Annibale Pœno, & Ætolo Thoante, & Mnaſimacho Acarnane, & Chalcidenſibus Eubolida, & Philone dedendis, in hoc quoque fœdere aſcriptum eſt: & ſi quid poſtea addi mutarive placuiſſet, ut id ſalvo fœdere fieret. Conſul juravit in hoc fœdus. ab
39 rege, qui exigerent jusjurandum, profecti Q. Minutius Thermus, & L. Manlius, qui tum forte ab Oenoandis rediit. & Q. Fabio Labeoni, qui claſſi præerat, ſcripſit, ut Patara extemplo proficiſceretur: quæque ibi naves regiæ eſſent, concideret cremaretque. Profectus ab Epheſo quinquaginta tectas naves aut concidit, aut incendit. Telmiſſum eadem expeditione, territis ſubito adventu claſſis oppidanis, recepit. Ex Lycia protinus, juſſis ab Epheſo ſequi, qui ibi relicti erant, per inſulas in Græciam trajecit. Athenis paucos moratus dies, dum Piræeum ab Epheſo naves venirent, totam inde claſſem in Italiam reduxit.

CAPUT XXV.

Manlius procoſ. amicitiam cum Ariarathe Cappadociæ rege jungit: cognita deinde cum decem legatis ab Senatu miſſis cauſa civitatum Aſiæ, de ſingulis decreta facit.

CN. Manlius, cum inter cætera quæ accipienda ab Antiocho erant, elephantos quoque accepiſſet, donoque Eumeni omnes

mnes dediſſet: deinde cauſas civitatum, multis inter novas res turbatis, cognovit. Et Ariarathes rex, parte dimidia pecuniæ imperatæ, Eumenis beneficio, cui deſponderat per eos dies filiam, remiſſa, in amicitiam eſt acceptus. Civitatum autem cognitis cauſis, decem legati aliam aliarum fecerunt conditionem. Quæ ſtipendiariæ regi Antiocho fuerant, & cum populo Romano ſenſerant, iis immunitatem dederunt: quæ partium Antiochi fuerant, aut ſtipendiariæ Attali regis, eas omnes vectigal pendere Eumeni juſſerunt. nominatim præterea Colophoniis, qui in Notio habitant, & Cymæis, & * Mileſiis immunitatem conceſſerunt. Clazomeniis ſuper immunitatem & Drymuſam inſulam dono dederunt. & Mileſiis, quem Sacrum appellant, agrum reſtituerunt. & Ilienſibus Rhæteum & Gergithum addiderunt, non tam ob recentia ulla merita, quam originum memoria. eadem & Dardanum liberandi cauſa fuit. Chios quoque & Smyrnæos & Erythræos pro ſingulari fide, quam eo bello præſtiterant, & agro donarunt, & in omni præcipuo honore habuerunt. Phocæenſibus & ager, quem ante bellum habuerant, redditus: & ut legibus antiquis uterentur, permiſſum. Rhodiis affirmata, quæ data priore decreto erant, Lycia & Caria datæ uſque ad Mæandrum amnem, præter Telmiſſum. Regi Eumeni Cherſoneſum in Europa, & Lyſimachiam, caſtella, vicos, agros ejus, quibus finibus tenuerat Antiochus, adjecerunt: in Aſia Phrygiam utranque; alteram ad Helleſpontum, majorem alteram vocant: & Myſiam quam Pruſias rex ademerat ei, reſtituerunt, & Lycaoniam, & Milyada, & Lydiam, & nominatim urbes Tralles, atque Epheſum,

* al. Mylaſenis,

& Telmiſſum. De Pamphylia diſceptatum inter Eumenem & Antiochi legatos cum eſſet, quia pars ejus citra, pars ultra Taurum eſt, integra res ad ſenatum rejicitur.

CAPUT XXVI.

Cn. Manlius proconſul, rebus in Aſia compoſitis, exercitum per Helleſpontum in Europam deportat: dum in Macedoniam revertitur, cum Thracibus iter infeſtantibus, alibi accepta, alibi illata clade, pugnat.

HIs fœderibus decretiſque datis, Man-
40 lius cum decem legatis, omnique exercitu ad Helleſpontum profectus, evocatis eo regulis Gallorum, leges, quibus pacem cum Eumene ſervarent, dixit: denuntiavitque, ut morem vagandi cum armis finirent, agrorumque ſuorum terminis ſe continerent. Contractis deinde ex omni ora navibus, & Eumenis etiam claſſe per Athenæum fratrem regis ab Elæa adducta, copias omnes in Europam trajecit. inde per Cherſoneſum modicis itineribus grave præda omnis generis agmen trahens, Lyſimachiæ ſtativa habuit: ut quam maxime recentibus & integris jumentis Thraciam, per quam iter vulgo horrebant, ingrederetur. Quo profectus eſt ab Lyſimachia die, ad amnem Melana, quem vocant, inde poſtero die Cypſela pervenit: a Cypſelis via decem millium fere ſilveſtris, anguſta, confragoſa excipiebat: propter cujus difficultatem itineris, in duas partes diviſus exercitus. & præcedere una juſſa, altera magno intervallo cogere agmen, media impedimenta interpoſuit: plauſtra cum pecunia pu-
bli-

blica erant,pretioſaque alia prҿda.Itaque cum per ſaltum iret,Thracum decem haud amplius millia ex quatuor populis, Aſtii & cæni & Maduateni & Cœletæ ad ipſas anguſtias viam circumſederunt.Opinio erat,non ſine Philippi regis Macedonum fraude id factum. eum ſciſſe, non alia, quam per Thraciam redituros Romanos, & quantam pecuniam ſecum portarent. In primo agmine imperator erat, ſolicitus propter iniquitatem locorum. Thraces nihil ſe moverunt, donec armati tranſirent. poſteaquam primos ſuperaſſe anguſtias viderunt, poſtremos nondum appropinquantes, impedimenta & ſarcinas invadunt. cæſiſque cuſtodibus, partim ea quæ in plauſtris erant, diripere, partim ſub oneribus jumenta abſtrahere. Unde poſteaquam clamor primum ad eos, qui jam ingreſſi ſaltum ſequebantur, deinde etiam ad primum agmen eſt perlatus, utrinque in medium concurritur, & inordinatum ſimul pluribus locis prælium conſeritur. Thracas præda ipſa impeditos oneribus, & pleroſque, ut ad rapiendum manus vacuas haberent, inermes ad cædem præbet; Romanos iniquitas locorum, barbaris per calles notos occurſantibus, & latentibus interdum per cavas valles, prodebat. ipſa etiam onera plauſtraque, ut ſors tulit, his aut illis incommode objecta pugnantibus impedimento ſunt: alibi prædo, alibi prædæ vindex cadit: prout locus iniquus æquuſve his aut illis, prout animus pugnantium eſt, prout numerus (alii enim pluribus quam ipſi erant, alii paucioribus occurrerant) varia pugnæ fortuna eſt: multi utrinque cadunt. Jam nox appetebat, cum prælio excedunt Thraces, non fuga vulnerum, aut mortis, ſed quia ſatis prædæ habebant. Romano- 41

rum

rum primum agmen extra ſaltum circa templum Bendidium caſtra loco aperto poſuit. pars altera ad cuſtodiam impedimentorum medio in ſaltu duplici circumdata vallo manſit. poſtero die prius explorato ſaltu, quam moverent, primis ſe conjungunt. In eo prælio, cum & impedimentorum pars, & calonum, & milites aliquot, cum paſſim toto prope ſaltu pugnaretur, cecidiſſent, plurimum Q. Minutii Thermi morte damni eſt acceptum, fortis ac ſtrenui viri. Eo die ad Hebrum flumen perventum eſt. inde Æniorum fines præter Apollinis, Zerynthium quem vocant incolæ, templum ſuperant. Aliæ anguſtiæ circa Tempyra excipiunt, (hoc loco nomen eſt) nec minus confragoſæ, quam priores: ſed quia nihil ſilveſtre circa eſt, ne latebras quidem ad inſidiandum prębent. Huc ad eandem ſpem prædæ, Thrauſi, gens & ipſa Thracum, convenere. ſed quia nudæ valles, procul ut conſpicerentur anguſtias obſidentes, efficiebant: minus terroris tumultuſque fuit apud Romanos. quippe etſi iniquo loco, prælio tamen juſto, acie aperta, collatis ſignis dimicandum erat. conferti ſubeuntes cum clamore impetu facto, primum expulere loco hoſtes, deinde avertere. fuga inde cædeſque, ſuis ipſos impedientibus anguſtiis, fieri cæpta eſt. Romani victores ad vicum Maronitarum (Saren appellant) poſuerunt caſtra. poſtero die patenti itinere Priaticus campus eos excepit. triduumque ibi frumentum accipientes manſerunt, partim ex agris Maronitarum, conferentibus ipſis, partim ex navibus ſuis, quæ cum omnis generis commeatu ſequebantur. Ab ſtativis diei via Apolloniam fuit. hinc per Abderitarum agrum Neapolim perventum eſt. Hoc omne per

Græ-

Græcorum colonias pacatum iter fuit. reliquum inde per medios Thracas dies noctesque, etſi non infeſtum, ſuſpectum tamen, donec in Macedoniam pervenerunt. Mitiores Thracas idem exercitus, cum a Scipione eadem via duceretur, habuerat, nullam ob aliam cauſam, quam quod prædæ minus quod peteretur, fuerat. Quanquam tum quoque, Claudius auctor eſt, ad quindecim millia Thracum præcedenti ad exploranda loca agmen Mutini Numidæ occurriſſe. quadringentos equites fuiſſe Numidas, paucos elephantos. Mutinis filium per medios hoſtes cum centum quinquaginta delectis equitibus perrupiſſe. eundem mox, cum jam Mutines, in medio elephantis collocatis, in cornua equitibus diſpoſitis, manum cum hoſte conſeruiſſet, terrorem ab tergo præbuiſſe: atque inde turbatos equeſtri veluti procella hoſtes ad peditum agmen non acceſſiſſe. Cn. Manlius per Macedoniam in Theſſaliam exercitum traduxit. inde per Epirum Apolloniam cum perveniſſet, nondum adeo hiberno contempto mari, ut trajicere auderet, Apolloniæ hibernavit.

CAPUT XXVII.

Comitia conſularia, & prætoria habentur: novi conſules ſunt M. Æmilius Lepidus, C. Flaminius: L. Minutius Myrtilus, & L. Manlius, qui Carthaginienſes legatos violaverant, Carthaginienſibus deduntur.

EXitu prope anni M. Valerius Cos. ex Liguribus ad magiſtratus ſubrogandos 42
Romam venit, nulla memorabili in provincia re geſta, ut ea probabilis moræ cauſa eſſet, quod ſolito ſerius ad comitia veniſ-

ſet. Comitia COS. rogandis fuerunt ad XII. Kalend. Martias. creati M. Æmilius Lepidus, C. Flaminius. Poſtero die Prætores facti Ap. Claudius Pulcher, Ser. Sulpitius Galba, Q. Terentius Culleo, L. Terentius Maſſaliota, Q. Fulvius Flaccus, M. Furius Craſſipes. Comitiis perfectis, quas provincias prætoribus eſſe placeret, retulit ad ſenatum COS. Decreverunt duas Romæ juris dicundi cauſa, duas extra Italiam, Siciliam & Sardiniam: duas in Italia, Tarentum, & Galliam. & extemplo priuſquam inirent magiſtratum, ſortiri juſſi. Ser. Sulpitius urbanam. Q. Terentius peregrinam eſt ſortitus, L. Terentius Siciliam, Q. Fulvius Sardiniam, Ap. Claudius Tarentum, M. Furius Galliam. Eo anno L. Minutius Myrtilus, & L. Manlius, quod legatos Carthaginienſes pulſaſſe dicebantur, juſſu M. Claudii Prætoris urbani, per feciales traditi ſunt legati, & Carthaginem avecti.

CAPUT XXVIII.

Decernente ſenatu novis Coſſ. Ligures provinciam, intercedit Lepidus conſul; qui auctor eſt, ut aut Manlio, Fulvioque, perfecto jam & in Aſia, & in Ætolia bello, ſuccedatur, aut illi Romam revocentur: Manlio igitur, Fulvioque revocatis, novorum Coſſ. provincia Ligures ſunt.

U. C. 563 IN Liguribus magni belli, & gliſcentis in dies magis fama erat. itaque Coſs. novis, quo die de provinciis & de Rep. retulerunt, ſenatus utrique Ligures provinciam decrevit. Huic S. C. Lepidus Cos. intercedebat, *indignum eſſe* prædicans, *Coſſ. ambos in valles Ligurum includi, M. Fulvium & Cn. Manlium*

lium biennium jam, alterum in Europa, alterum in Aſia, velut pro Philippo atque Antiocho ſubſtitutos regnare. ſi exercitus in his terris eſſe placeat, Coſs. iis potius quam privatos praeeſſe oportere. Vagari eos cum belli terrore per nationes, quibus bellum indictum non ſit, pacem pretio venditantes. ſi eas provincias exercitibus obtinere opus eſſet, ſicut M. Acilio L. Scipio Cos. L. Scipioni M. Fulvius & Cn. Manlius ſucceſſiſſent conſules, ita Fulvio Manlioque C. Livium & M. Valerium Coſ. debuiſſe ſuccedere. nunc certe perfecto Ætolico bello, recepta ab Antiocho Aſia, devictis Gallis, aut Coſs. ad exercitus conſulares mitti, aut reportari legiones inde, reddique tandem reipub. debere. Senatus his auditis in ſententia perſeveravit, ut Coſs. ambobus Ligures provincia eſſet: Manlium Fulviumque decedere de provinciis, & exercitus inde deducere, ac redire Romam placuit.

CAPUT XXIX.

Ambracienſes legati ab Æmilio Coſ. ſubornati, M. Fulvium, a quo fuerant bello oppugnati, in Senatu accuſant: abſentis Fulvii cauſam ſuſcipit alter Coſ. Flaminius: nihilominus, referente Æmilio Coſ., ſenatus contra acta Fulvii ſecundum Ambracienſes decernit: rebus deinde ſacris perfectis, Coſs. in provinciam proficiſcuntur.

INimicitiæ inter M. Fulvium & M. Æmilium Cos. erant: & ſupra cætera Æmilius ſerius biennio ſe Cos. factum M. Fulvii opera * ajebat. itaque ad invidiam ei faciendam legatos Ambracienſes in ſenatum ſubornatos criminibus introduxit, qui *ſibi* *. al. ducebat.

cum in pace eſſent, imperataque a prioribus Coſs. feciſſent, & eadem præſtare obedienter M. Fulvio parati eſſent, bellum illatum queſti, agros primum depopulatos, terrorem direptionis & cædis urbi injectum, ut eo metu claudere cogerentur portas. obſeſſos deinde & oppugnatos ſe, & omnia exempla belli edita in ſe, cædibus, incendiis, ruinis, direptione urbis, conjuges, liberos in ſervitium abſtractos, bona adempta: &, quod ſe ante omnia moveat, templa tota urbe ſpoliata ornamentis: ſimulachra deum, deos imo ipſos convulſos ex ſedibus ſuis, ablatos eſſe: parietes poſteſque nudatos: quos adorent, ad quos precentur & ſupplicent Ambracienſes, ſupereſſe*. Hæc querentes interrogando criminoſe ex compoſito Cos. ad plura velut non ſua ſponte dicenda eliciebat. Motis Patribus, alter Cos. C. Flaminius M. Fulvii cauſam excepit. qui *veterem & obſoletam viam ingreſſos Ambracienſes* dixit. *Sic M. Marcellum a Syracuſanis, ſic Q. Fulvium a Campanis accuſatos. quin eadem opera T. Quintium a Philippo rege, M. Acilium, & L. Scipionem ab Antiocho, Cn. Manlium a Gallis, ipſum Fulvium ab Ætolis & Cephaleniæ populis accuſari paterentur? Ambraciam oppugnatam & captam, & ſigna inde ornamentaque ablata, & cætera facta, quæ captis urbibus ſoleant, negaturum aut me pro M. Fulvio, aut ipſum M. Fulvium cenſetis P. C.? qui ob has res geſtas triumphum a vobis poſtulaturus ſit? Ambraciam captam, ſignaque, quæ ablata criminantur, & cætera ſpolia ejus urbis ante currum laturus? & fixurus in poſtibus ſuis? Nihil eſt, quod ſe ab Ætolis ſeparent. eadem Ambracienſium & Ætolorum cauſa eſt. Itaque collega meus vel in alia cauſa inimicitias exerceat, vel, ſi in hac utique mavult, retineat Ambracienſes*

* al. Ambracienſibus non ſupereſſe

cienſes

cienſes ſuos in adventum M. Fulvii. ego nec de Ambracienſibus, nec de Ætolis decerni quicquam abſente M. Fulvio patiar. Cum Aemilius callidam malitiam inimici, velut omnibus notam, inſimularet, & tempus eum morando extracturum diceret, ne conſule inimico Romam rediret, certamine conſulum biduum abſumptum eſt. nec præſente Flaminio decerni quicquam videbatur poſſe. captata occaſio eſt, cum æger forte Flaminius abeſſet. referente Aemilio S.C. factum eſt, *ut Ambracienſibus omnes ſua res redderentur: in libertate eſsent, ac legibus ſuis uterentur. portoria, quæ vellent terra marique caperent, dum eorum immunes Romani ac ſocii Latini nominis eſsent. ſigna, aliaque ornamenta, quæ quererentur ex ædibus ſacris ſublata eſse, de iis, cum M. Fulvius Romam revertiſset, placere ad collegium pontificum referri, & quod ii cenſuiſsent, fieri.* Neque his contentus Cos. fuit, ſed poſtea per infrequentiam adjecit S. C. Ambraciam non videri vi captam eſſe. Supplicatio inde ex decemvirorum decreto pro valetudine populi fuit per triduum: quia gravis peſtilentia urbem atque agros vaſtabat. Latinæ inde fuerunt. Quibus religionibus liberati Coss. & delectu perfecto (novis enim uterque maluit uti militibus) in provinciam profecti ſunt: vetereſque omnes dimiſerunt. 44

CAPUT XXX.

Tn. Manlius procoſ. commemoratis rebus ab ſe in Aſia geſtis contra Gallogræcos, triumphum petit: adverſarios habet pleroſque ex decem legatis, qui cum eo in Aſia fuerant, pacis cum Antiocho faciendæ cauſa, præſertim vero L. Furium Purpureonem, & L. Æmilium Paulum, qui oratione contradicunt.

POſt conſulum profectionem Cn. Manlius procoſ. Romam venit. cui cum ab Ser. Sulpitio Prætore ſenatus ad ædem Bellonæ datus eſſet, & ipſe commemoratis rebus ab ſe geſtis poſtulaſſet, ut ob eas diis immortalibus honos haberetur, ſibique triumphanti urbem invehi liceret: contradixerunt pars major decem legatorum, qui cum eo fuerant, & ante alios L. Furius Purpureo, & L. Æ-
45 milius Paulus. *Legatos ſeſe Cn. Manlio datos pacis cum Antiocho faciendæ cauſa, fæderiſque & legum, quæ cum L. Scipione inchoata fuiſſent, perficiendarum. Cn. Manlium ſumma ope tetendiſſe, ut eam pacem turbaret, & Antiochum, ſi ſui poteſtatem feciſſet, inſidiis exciperet. ſed illum, cognita fraude Coſ., cum ſæpe colloquiis petitis captatus eſſet, non congreſſum modo, ſed conſpectum etiam ejus vitaſſe. cupientem tranſire Taurum, ægre omnium legatorum precibus, ne carminibus Sibyllæ prædictam ſuperantibus terminos fatales cladem experiri vellet, retentum. admoviſſe tamen exercitum, & prope ipſis jugis ad divortia aquarum caſtra poſuiſſe. cum nullam ibi cauſam belli inveniret, quieſcentibus regiis, circumegiſſe exercitum ad Gallogræcos: cui natio-*

nationi non ex ſenatus auctoritate, non populi juſſu bellum illatum. quod quem unquam de ſua ſententia facere auſum? Antiochi, Philippi, Annibalis, & Pœnorum recentiſſima bella eſſe. de omnibus bis conſultum ſenatum, populumque juſſiſſe. ſæpe legatos ante miſſos: res repetitas: poſtremo qui bellum indicerent, miſſos. Quid eorum, Cn. Manli, factum eſt, ut iſtud publicum P. R. bellum, & non tuum privatum latrocinium dicamus? At eo ipſo contentus fuiſti. recto itinere duxiſti exercitum ad eos, quos tibi hoſtes deſumpſeras: an & per omnes anfractus viarum, cum ad bivia conſiſteres, ut quo flexiſſet agmen Attalus Eumenis frater, eo Coſ. mercenarius cum exercitu Romano ſequereris, Piſidiæ Lycaoniæque & Phrygiæ receſſus omnes atque angulos peragraſti, ſtipem a tyrannis caſtellaniſque deviis colligens? quid enim tibi cum Oenoandis? quid cum aliis eque innoxiis populis? Bellum autem ipſum, cujus nomine triumphum petis, quomodo geſſiſti? loco æquo, tempore tuo pugnaſti? Tu vero recte, ut diis immortalibus honos habeatur, poſtulas: primum quod pro temeritate imperatoris nullo jure gentium bellum inferentis pœnas luere exercitum noluerunt: deinde, quod belluas, non hoſtes nobis objecerunt. Nolite nomen tantum exiſtimare miſtum eſſe Gallogræcorum: multo ante & corpora 46 *& animi miſti ac vitiati ſunt. an ſi illi Galli eſſent, cum quibus millies vario eventu in Italia pugnatum eſt, quantum in imperatore noſtro fuit, nuntius illinc rediſſet? bis cum iis pugnatum eſt, bis loco iniquo ſubiit, in valle inferiore pedibus pene hoſtium aciem ſubjecit, ut ſi non tela ex ſuperiore loco mitterent, ſed corpora ſua*

*nuda injicerent, obruere nos potuerint. Quid igitur incidit? magna fortuna P. R. eſt, magnum & terribile nomen. recenti ruina Annibalis, Philippi, Antiochi, prope attonita erant tanta corporum moles. fundis ſagittiſque in fugam conſternata ſunt. gladius in acie cruentatus non eſt Gallico bello. velut * avium examina ad crepitum primum miſſilium avolavere. At hercule nos iidem, admonente fortuna, quid, ſi hoſtem habuiſſemus, caſurum fuiſſet, cum redeuntes in latrunculos Thracas incidiſſemus, caſi, fugati, exuti impedimentis ſumus: Q. Minutius Thermus, in quo haud paulo plus damni factum eſt, quam ſi Cn. Manlius, cujus temeritate ea clades inciderat, periſſet, cum multis viris fortibus cecidit, exercitus ſpolia regis Antiochi referens trifariam diſſipatus, alibi primum, alibi poſtremum agmen, alibi impedimenta, inter vepres in latebris ferarum noctem unam delituit. Pro his triumphus petitur? Si nihil in Thracia cladis ignominiaque foret acceptum, de quibus hoſtibus triumphum peteres? de iis, ut opinor, quos tibi hoſtes ſenatus, aut P. R. dediſſet. ſic huic L. Scipioni, ſic illi M. Acilio de rege Antiocho, ſic paulo ante T. Quintio de rege Philippo, ſic P. Africano de Annibale & Pœnis & Syphace triumphus datus. & minima illa, cum jam ſenatus cenſuiſſet bellum, quaſita tamen ſunt, quibus nuntiandum eſset? ipſis utique regibus nuntiaretur, an ſatis eſset ad præſidium aliquod nuntiari? Vultis ergo hæc omnia pollui & confundi? tolli fecialia jura? nullos eſse feciales? fiat (pace deum dixerim) jactura religionis: oblivio deorum capiat pectora veſtra. num ſenatum quoque de bello conſuli non placet? non ad populum*

* al. apum

lum ferri ? velint , jubeantne cum Gallis bellum geri ? Modo certe Coſs. Gręciam atque Aſiam volebant . tamen perſeverantibus vobis Ligures provinciam decernere , dicto audientes fuerunt . merito ergo a vobis proſpere bello geſto trimphum petent , quibus auctoribus gesſerunt. Tali oratio Furii & Æmilii fuit. 47

CAPUT XXXI.

Contra Furium , & Æmilium ſuam cauſam agit Manlius : cui tandem de Gallogracis triumphus ab ſenatu decernitur.

MAnlium in hunc maxime modum reſpondiſſe accepimus . *Tribuni plebis antea ſolebant triumphum poſtulantibus adverſari , P. C. quibus ego gratiam habeo , quod ſeu mihi , ſeu magnitudini rerum geſtarum hoc dederunt , ut non ſolum ſilentio comprobarent honorem meum , ſed referre etiam , ſi opus eſſet , viderentur parati eſſe. ex decem legatis , ſi diis placet , quod conſilium diſpenſandæ cohoneſtandæque victoriæ imperatoribus majores dederunt noſtri , adverſarios habeo. L. Furius , L. Æmilius currum triumphalem me conſcendere prohibent , coronam inſignem capiti detrahunt: quos ego , ſi tribuni me triumphare prohiberent , teſtes citaturus fui rerum a me geſtarum. Nullius equidem invideo honori P. C. vos tribunos plebis nuper , viros fortes ac ſtrenuos , impedientes Q. Fabii Labeonis triumphum , auctoritate veſtra deterruiſtis . triumphavit , quem non bellum injuſtum geſſiſſe , ſed hoſtem omnino non vidiſſe, inimici jactabant: ego , qui cum centum millibus ferociſſimorum hoſtium ſignis collatis toties pugnavi : qui plus,*

*plus XL. millia hominum cepi aut occidi, qui bina caſtra eorum expugnavi, qui circa juga Tauri omnia pacatiora, quam terra Italiæ eſt, reliqui, non triumpho modo fraudor, ſed cauſam apud vos, P. C. accuſantibus me his legatis dico. Duplex eorum, ut animadvertiſtis, P. C. accuſatio fuit. nam nec gerendum mihi fuiſſe bellum cum Gallis, & geſtum temere atque imprudenter dixerunt. Non erant Galli hoſtes, ſed tu eos pacatos imperata facientes violaſti. Non ſum poſtulaturus a vobis, P. C. ut quę communiter de immanitate Gentis Gallorum, de infeſtiſſimo odio in nomen Romanum ſcitis, ea de illis quoque, qui * Aſiam incolunt, exiſtimetis. Gallos, remota univerſa gentis infamia atque invidia, per ſe ipſos æſtimate. Utinam rex Eumenes, utinam Aſiæ civitates omnes adeſſent: & illos potius querentes, quam me accuſantem audiretis. mittite agedum legatos circa omnes Aſiæ urbes, & quærite, utrum a graviori ſervitute, Antiocho ultra Tauri juga emoto, an Gallis ſubactis, liberati ſint? quoties agri eorum vaſtati ſint, quoties prędæ abactæ, referant: cum vix redimendi captivos copia eſſet, & mactatas humanas hoſtias immolatoſque liberos ſuos audirent. Stipendium ſcitote pependiſſe ſocios veſtros Gallis: & nunc liberatos per vos regio imperio, fuiſſe penſuros, ſi a me foret ceſſatum.*

* al. has terras.

48 *Quo longius Antiochus emotus eſſet, hoc impotentius in Aſia Galli dominarentur, & quicquid eſt terrarum citra Tauri juga, Gallorum imperio, non veſtro adjeciſſetis. At enim ſunt quidem iſta vera. etiam Delphos, quondam commune humani generis oraculum, umbilicum orbis terrarum, Galli ſpoliaverunt: nec ideo P. R. his bellum in-*

indixit aut intulit. Equidem aliquid intereſſe rebar inter id tempus, quo nondum in jure ac ditione veſtra Græcia atque Aſia erat, ad curandum animadvertendumque quid in his terris fieret, & hoc, quo finem imperii Romani Taurum montem ſtatuiſtis: quo libertatem immunitatemve civitatibus datis, quo aliis fines adjicitis, alias agro multatis, aliis vectigal imponitis, regna augetis, minuitis, donatis, adimitis: curæ veſtræ cenſetis eſſe, ut pacem terra marique habeant. An, niſi præſidia deduxiſſet Antiochus, quæ quieta in ſuis arcibus erant, non putaretis liberatam Aſiam? ſi Gallorum exercitus effuſi vagarentur, rata dona veſtra, quæ dediſtis regi Eumeni, rata libertas civitatibus eſſet? Sed quid ego hæc ita argumentor, tanquam non acceperim, ſed fecerim hoſtes Gallos? Te, L. Scipio, appello, cujus ego mihi, ſuccedens in vicem imperii tui, virtutem felicitatemque pariter non fruſtra ab diis immortalibus precatus ſum: te, P. Scipio, qui legati jus, collegæ majeſtatem & apud fratrem Coſ. & apud exercitum habuiſti, ſciatiſne in exercitu Antiochi Gallorum legiones fuiſſe? videritis in acie eos, in cornu utroque (id enim roboris eſſe videbatur) locatos? pugnaveritis ut cum hoſtibus juſtis? ceciderítis? ſpolia eorum retuleritis? Atqui cum Antiocho, non cum Gallis bellum his ſenatus decreverat, & populus juſſerat. Sed ſimul, ut opinor, cum his decreverant juſſerantque, qui inter ejus præſidia fuiſſent. ex quibus, præter Antiochum, cum quo pacem pepigerat Scipio, & cum quo nominatim fœdus ut fieret, mandaveratis, omnes hoſtes erant, qui pro Antiocho arma adverſus nos tulerunt, in qua cauſa cum Galli ante omnes

 fuiſ-

*ſuiſſent, & reguli quidam & tyranni, ego
tamen & cum aliis pro dignitate imperii
veſtri coactis luere peccata ſua, pacem pe-
pigi: & Gallorum animos, ſi poſſent miti-
gari a feritate inſita, tentavi: & poſtea-
quam indomitos atque implacabiles cerne-
bam, tum demum vi atque armis coer-
cendos ratus ſum. Nunc quoniam ſuſcepti
belli purgatum eſt crimen, geſti reddenda
eſt ratio. in quo conſiderem equidem cauſa
mea, etiam ſi non apud Romanum, ſed a-
pud Carthaginienſem ſenatum agerem: ubi
crucem tolli imperatores dicuntur, ſi proſ-
pero eventu, pravo conſilio rem geſſerunt.
Sed ego in ea civitate, quæ ideo omnibus
rebus incipiendis gerendiſque deos adhibet,
quia nullius calumniæ ſubjicit ea quæ dii
comprobaverunt: & in ſolennibus verbis ha-
bet, cum ſupplicationem aut triumphum de-
cernit, quod bene ac feliciter rempublicam
adminiſtraris: ſi nollem, ſi grave ac ſuper-
bum exiſtimarem virtute gloriari, pro felicita-
te mea exercituſque mei, quod tantam natio-
nem ſine ulla militum jactura devicimus, po-
ſtularem, ut diis immortalibus honos habere-
tur, & ipſe triumphans in Capitolium aſcen-
derem, unde votis rite nuncupatis profectus
ſum: negaretis hoc mihi cum diis immortali-
bus? Iniquo enim loco dimicavi. Dic igitur*
49 *quo æquiore potuerim dimicare? cum montem
hoſtes cepiſſent, loco munito ſe tenerent? nem-
pe eundum ad hoſtes erat, ſi vincere vellem.
Quid ſi urbem eo loco haberent? & mœnibus
ſe tenerent? nempe oppugnandi erant. Quid?
ad Thermopylas æquone loco M. Acilius cum
rege Antiocho pugnavit? quid? Philippum non
eodem modo ſuper Aoum amnem juga te-
nentem montium T. Quintius dejecit? E-*

qui-

quidem adhuc qualem aut ſibi fingant, aut vobis videri velint hoſtem fuiſſe, non invenio. ſi degenerem, & emollitum amœnitate Aſiæ, quid periculi vel iniquo loco ſubeuntibus fuit? ſi timendum & feritate animorum, & robore corporum: hincne tanta victoria triumphum negatis? Cæca invidia eſt, P. C. nec quicquam aliud ſcit, quam detrectare virtutes, corrumpere honores ac præmia earum. Mihi, quæſo, ita ignoſcatis, P. C. ſi longiorem orationem non cupiditas gloriandi de me, ſed neceſſaria criminum defenſio fecit. An etiam per Thraciam ſaltus patentes, qui anguſti erant, & plana ex arduis, & culta ex ſylveſtribus facere potui, & præſtare necubi notis ſibi latebris deliteſcerent latrones Thraces? ne quid ſarcinarum raperetur? ne quod jumentum ex tanto agmine abſtraheretur? ne quis vulneraretur? ne ex vulnere vir fortis ac ſtrenuus Q. Minutius moreretur? In hoc caſu, quo infeliciter incidit, ut talem civem amitteremus, hærent. quod ſaltu iniquo, loco alieno cum adortus hoſtis nos eſſet, duæ ſimul acies primi & noviſſimi agminis hærentem ad impedimenta noſtra exercitum barbarorum circumvenerunt: quod multa millia ipſo die, plura multo poſt dies paucos ceciderunt & ceperunt: hoc ſi ipſi tacuerint, vos ſcituros, cum teſtis orationis meæ totus exercitus ſit, non credunt. Si gladium in Aſia non ſtrinxiſſem, ſi hoſtem non vidiſſem; tamen procoſ. triumphum in Thracia duobus prœliis merueram. Sed jam dictum ſatis eſt. quin pro eo quod pluribus verbis vos quam volui, fatigavi, veniam a vobis petitam impetratamque velim, P. C.

Plus crimina eo die, quam defenſio va- 50
luiſſent, ni altercationem in ſerum perdu-

xiſ-

xiſſent. dimittitur ſenatus in ea opinione, ut negaturus triumphum fuiſſe videretur. Poſtero die & cognati amicique Cn. Manlii ſummis opibus annixi ſunt, & auctoritas ſeniorum valuit, negantium *exemplum proditum memoria eſſe, ut imperator, qui, perduellibus devictis, confecta provincia, exercitum reportaſſet, ſine curru & laurea privatus inhonoratuſque urbem iniret.* hic pudor malignitatem vicit, triumphumque frequentes decreverunt.

CAPUT XXXII.

Petillii tribuni plebis, ob non relatam in publicum Antiochi pecuniam, diem P. Scipioni Africano dicunt: is citatus cum ad Roſtra veniſſet: Hac die, *inquit*, Carthaginem vici, Quirites: in Capitolium eamus, & Diis ſupplicemus: *quo facto, invidia cedens in voluntarium exilium Liternum proficiſcitur: cum inde ad cauſam dicendam evocaretur, Tib. Gracchus antea Scipionis inimicus, cogit tribunos a vexationibus deſiſtere.*

OPpreſſit deinde mentionem memoriamque omnem contentionis hujus majus, & cum majore & clariore viro certamen ortum. P. Scipioni Africano (ut Valerius Antias auctor eſt) duo Q. Petillii diem dixerunt. Id, prout cujuſque ingenium erat, interpretabantur. Alii non tribunos plebis, ſed univerſam civitatem, quæ id pati poſſet, incuſabant. *duas maximas orbis terrarum urbes ingratas uno prope tempore in principes inventas: Romam ingratiorem: ſiquidem victa Carthago victum Annibalem in exilium expuliſſet, Roma*

victrix

victrix victorem Africanum expellat. Alii, *ne-
minem unum civem tantum eminere debere, ut
legibus interrogari non poſſit. nihil tam æquan-
dæ libertatis eſſe, quam potentiſſimum quenque
poſſe dicere cauſam. quid autem tuto cuiquam,
nedum ſummam Reipublicæ, permitti, ſi ratio
non ſit reddenda? qui jus æquum pati non poſ-
ſit, in eum vim haud injuſtam eſſe.* Hæc agi-
tata ſermonibus, donec dies dicendæ cauſæ
venit. nec alius antea quiſquam, nec ille
ipſe Scipio Coſ. cenſorve majore omnis gene-
ris hominum frequentia, quam reus illo die
in forum eſt deductus. Juſſus dicere cauſam,
ſine ulla criminum mentione orationem adeo
magnificam de rebus ab ſe geſtis eſt exorſus,
ut ſatis conſtaret, neminem unquam neque
melius, neque verius laudatum eſſe. dice-
bantur enim ab eodem animo ingenioque, a
quo geſta erant: & aurium faſtidium aberat:
quia pro periculo, non in gloriam refere-
bantur. Tribuni plebis vetera luxuriæ cri-
mina Syracuſanorum hibernorum, & Lo- 51.
cris Pleminianum tumultum cum ad fidem
præſentium criminum retuliſſent, ſuſpicio-
nibus magis, quam argumentis, pecuniæ
captæ reum accuſarunt. *Filium captum ſine
pretio redditum, omnibuſque aliis rebus Scipio-
nem, tanquam in ejus unius manu pax Ro-
mana bellumque eſset, ab Antiocho cultum.
dictatorem eum conſuli, non legatum in pro-
vincia fuiſse: nec ad aliam rem eo profectum,
quam ut id quod Hiſpaniæ, Galliæ, Siciliæ,
Africæ jampridem perſuaſum eſset, hoc Græciæ
Aſiæque & omnibus ad orientem verſis regibus
gentibuſque appareret: unum hominem caput
columenque imperii Romani eſse: ſub umbra
Scipionis civitatem dominam orbis terrarum
latere: nutus ejus pro decretis Patrum ;pro
popu-*

populi juſſis eſſe. Infamia intactum, invidia qua poſſunt, urgent. Orationibus in noctem perductis, prodicta dies eſt. ubi ea venit, tribuni in roſtris prima luce conſederunt. citatus reus magno agmine amicorum clientiumque per mediam concionem ad roſtra ſubiit: ſilentioque facto. *Hoc*, inquit, *die Tribuni plebis voſque Quirites, cum Annibale & Carthaginienſibus ſignis collatis in Africa bene ac feliciter pugnavi. itaque cum hodie litibus & jurgiis ſuperſederi æquum ſit: ego hinc extemplo in Capitolium ad Jovem Opt. Max. Junonemque & Minervam, cæteroſque deos, qui Capitolio atque arci præſident, ſalutandos ibo: hiſque gratias agam, quod mihi & hoc ipſo die, & ſæpe alias egregie Reipublicæ gerendæ mentem facultatemque dederunt. veſtrum quoque quibus commodum eſt, ite mecum, Quirites, & orate deos, ut mei ſimiles principes habeatis. ita, ſi ab annis ſeptemdecim ad ſenectutem ſemper vos ætatem meam honoribus veſtris anteiſtis, ego veſtros honores rebus gerendis præceſſi*. Ab roſtris in Capitolium aſcendit. ſimul ſe univerſa concio avertit, & ſecuta Scipionem eſt: adeo, ut poſtremo ſcribæ viatoreſque tribunos relinquerent, nec cum iis præter ſervilem comitatum, & præconem, qui reum ex roſtris citabat, quiſquam eſſet. Scipio non in Capitolio modo, ſed per totam urbem omnia templa deum cum P. R. circumiit. Celebratior is prope dies favore hominum, & æſtimatione veræ magnitudinis ejus fuit, quam quo triumphans de Syphace rege & Carthaginienſibus urbem eſt invectus. Hic ſpecioſus ultimus dies P.
52 Scipioni illuxit. poſt quem, cum invidiam & certamina cum tribunis proſpiceret, die longiore prodicta in Liternum conceſſit, cer-
to.

to conſilio ne ad cauſam dicendam adeſſet. major animus & natura erat, ac majori fortunæ aſſuetus, quam ut reus eſse ſciret, & ſummittere ſe in humilitatem cauſam dicentium. Ubi dies venit, citarique abſens eſt cœptus, L. Scipio morbum * cauſæ eſse cur abeſset, excuſabat. quam excuſationem cum tribuni qui diem dixerant, non acciperent, & ab eadem ſuperbia non venire ad cauſam dicendam arguerent, qua judicium, & tribunos plebis, & concionem reliquiſset: & quibus jus de ſe dicendæ ſententiæ & libertatem ademiſset, his comitatus, velut captos trahens, triumphum de P. R. egiſset: ſeceſſionemque eo die in Capitolium a tribunis plebis fecisset: *Habetis ergo temeritatis illius mercedem. quo duce & auctore nos reliquiſtis, ab eo ipſi relicti eſtis. & tantum animorum in dies nobis decreſcit, ut ad quem ante annis XVII. exercitum & claſsem habentem, tribunos plebis ædilemque in Siciliam mittere auſi ſumus, qui prehenderent eum, & Romam reducerent, ad eum privatum ex villa ſua extrahendum ad cauſam dicendam mittere non audeamus?* Tribuni plebis appellati ab L. Scipione ita decreverunt: *ſi morbi cauſa excuſaretur, ſibi placere, accipi eam cauſam, diemque a collegis prodici.* Tribunus plebis eo tempore Ti. Sempronius Gracchus erat, cui inimicitiæ cum P. Scipione intercedebant. Is cum vetuiſset nomen ſuum decreto collegarum aſcribi, triſtioremque omnes ſententiam expectarent, ita decrevit: *Cum L. Scipio excuſet morbum eſse cauſa fratri: ſatis id ſibi videri. ſe P. Scipionem, priuſquam Romam rediſset, accuſari non paſsurum. tum quoque, ſi ſe appellet, auxilio ei futurum, ne cauſam dicat. ad id faſtigium rebus geſtis, honoribus P. R.*

* al. cauſam.

P. R. P. Scipionem deorum hominumque conſenſu perveniſse, ut ſub roſtris reum ſtare, & præbere aures adoleſcentium convitiis, populo Romano magis deforme, quam ipſi ſit. Adje-
53 cit decreto indignationem. *Sub pedibus veſtris ſtabit, tribuni, domitor ille Africæ Scipio? ideo quatuor nobiliſſimos duces Pœnorum in Hiſpania, quatuor exercitus fudit fugavitque, ideo Syphacem cepit, Annibalem devicit, Carthaginem vectigalem nobis fecit, Antiochum (recepit enim fratrem conſortem hujus gloriæ L. Scipio) ultra Tauri juga emovit, ut duobus Petilliis ſuccumberet? vos de P. Africano palmam peteretis? nullis ne meritis ſuis, nullis veſtris honoribus unquam in arcem tutam, & velut ſanctam clari viri pervenient, ubi ſi non venerabilis, inviolata ſaltem ſenectus eorum conſidat?* Movit & decretum, & adjecta oratio non cæteros modo, ſed ipſos etiam accuſatores: & deliberaturos ſe, quid ſui juris & officii eſſet, dixerunt. Senatus deinde, concilio plebis dimiſſo, haberi eſt cœptus. ibi gratiæ ingentes ab univerſo ordine, præcipue a conſularibus ſenioribuſque Ti. Graccho actæ ſunt, quod Rempub. privatis ſimultatibus potiorem habuiſſet. & Petillii vexati ſunt probris, quod ſplendere aliena invidia voluiſſent, & ſpolia ex Africani triumpho peterent.

CA-

CAPUT XXXIII.

Scipio Africanus Literni, quo in voluntarium exilium conceſſerat, reliquam ætatem agit; ac moriens ibi ſe jubet ſepeliri.

SIlentium deinde de Africano fuit. vitam Literni egit ſine deſiderio urbis. Morientem rure eo ipſo loco ſepeliri ſe juſſiſſe ferunt, monumentumque ibi ædificari, ne funus ſibi in ingrata patria fieret. Vir memorabilis: bellicis tamen, quam pacis artibus memorabilior prima pars vitæ, quam poſtrema fuit: quia in juventa bella aſſidue geſta: cum ſenecta res quoque defloruere; nec præbita eſt materia ingenio. quid ad primum conſulatum ſecundus, etiam ſi cenſuram adjicias? quid Aſiatica legatio & valetudine adverſa inutilis, & filii caſu deformata, & poſt reditum neceſſitate aut ſubeundi judicii, aut ſimul cum patria deſerendi? Punici tamen belli perpetrati, quo nullum neque majus, neque periculoſius Romani geſſere, unus præcipuam gloriam tulit.

CAPUT XXXIV.

L. Scipio Aſiaticus Africani frater, lata a Petilliis tribunis plebis lege, ut de pecunia capta ex Antiocho quæreretur, repetundarum accuſatur, damnaturque: de ſumma pecuniæ, cujus ratio requiſita eſt, quoniam diſcrepant ſcriptores, fit conjectura.

MOrte Africani crevere inimicorum animi: quorum princeps fuit M. Porcius Cato, qui vivo quoque eo allatrare 54

ejus

ejus magnitudinem ſolitus erat. hoc auctore exiſtimantur Petillii & vivo Africano rem ingreſſi, & mortuo rogationem promulgaſſe. Fuit autem rogatio talis. *Velitis, jubeatis, quæratur, quæ pecunia capta, ablata, coacta ab rege Antiocho eſt, quique ſub ejus imperio fuerunt: quod ejus in publicum relatum non eſt, uti de ea re Ser. Sulpitius Prætor urbanus ad ſenatum referat; quem eam rem velit ſenatus quærere de iis, qui prætores nunc ſunt?* Huic rogationi primo Q. & L. Mummii intercedebant. ſenatum quærere de pecunia non relata in publicum, ita ut antea ſemper factum eſset, æquum cenſebant. Petillii nobilitatem & regnum in ſenatu Scipionum accuſabant. L. Furius Purpureo conſularis, qui in decem legatis in Aſia fuerat, latius rogandum cenſebat: non quæ ab Antiocho modo pecuniæ captæ forent, ſed quæ ab aliis regibus gentibuſque, Cn. Manlium inimicum inceſsens. Et L. Scipio, quem magis pro ſe quam adverſus legem dicturum apparebat, diſsuaſor proceſſit. is *poſt mortem P. Africani fratris, viri omnium fortiſſimi clariſſimique eam exortam rogationem* eſt conqueſtus. *parum enim fuiſse, non laudari pro roſtris P. Africanum poſt mortem, niſi etiam accuſaretur. & Carthaginienſes exilio Annibalis contentos eſse: populum Romanum ne morte quidem P. Scipionis exſatiari, niſi & ipſius fama ſepulti laceretur, & frater inſuper acceſſione invidia mactetur.* M. Cato ſuaſit rogationem: extat oratio ejus de pecunia regis Antiochi: & Mummios tribunos auctoritate deterruit, ne adverſarentur rogationi. Remittentibus ergo his interceſſionem, omnes tribus, Uti rogas, juſserunt. Ser. Sulpitio
55 deinde referente, quem rogatione Petillia

quæ.

quærere vellent, Q. Terentium Culleonem patres juſſerunt. Ad hunc prætorem adeo amicum Corneliæ familiæ, ut qui Romæ mortuum elatumque P. Scipionem (eſt enim ea quoque fama) tradunt, pileatum, ſicut in triumpho ierat, in funere quoque ante lectum iſſe memoriæ prodiderint, & ad portam Capenam mulſum proſecutis funus dediſſe, quod ab eo inter alios captivos in Africa ex hoſtibus receptus eſſet: aut adeo inimicum eundem, ut propter inſignem ſimultatem, ab ea factione, quæ adverſa Scipionibus erat, delectus ſit potiſſimum ad quæſtionem exercendam: cæterum ad hunc nimis æquum aut iniquum prætorem reus extemplo factus L. Scipio. ſimul & delata & recepta nomina legatorum ejus, A. & L. Hoſtiliorum & Catonum, & C. Furii Aculeonis quæſtoris: & ut omnia contacta ſocietate peculatus viderentur, ſcribæ quoque duo, & accenſus. L. Hoſtilius, & ſcribæ, & accenſus, priuſquam de Scipione judicium fieret, abſoluti ſunt: Scipio & A. Hoſtilius legatus, & C. Furius damnati. quo commodior pax Antiocho daretur, Scipionem VI. millia pondo auri, quadringenta octoginta argenti plus accepiſſe, quam in ærarium retulerit: A. Hoſtilium LXXX pondo auri, argenti CCCCIII. Furium queſtorem auri centum XXX. argenti CC. pondo. Has ego ſummas auri & argenti relatas apud Antiatem inveni. In L. Scipione malim equidem librarii mendum, quam mendacium ſcriptoris eſſe in ſumma auri atque argenti. ſimilius enim veri eſt, argenti, quam auri majus pondus fuiſſe: & potius quadragies, quam ducenties quadragies litem æſtimatam: eo magis, quod tantæ ſummæ rationem etiam ab ipſo P. Scipione

re-

requiſitam eſſe in ſenatu tradunt: librumque rationis ejus cum Lucium fratrem afferre juſſiſſet, inſpectante ſenatu, ſuis ipſum manibus concerpſiſſe, indignantem quod cum bis millies in ærarium intuliſſet, quadragies ratio ab ſe poſceretur. ab eadem fiducia animi, cum quæſtores pecuniam ex ærario contra legem promere non auderent, popoſciſſe claves, & ſe aperturum ærarium dixiſſe, qui, ut clauderetur, effeciſſet.

CAUPT XXXV.

De Scipione Africano multa, quæ opinionibus, literiſque variant, de morte, de ſepulchro, de accuſatoribus, de auxilio Tib. Gracchi prohibentis duci in carcerem L. Scipionem fratrem, deque propter hoc beneficium collocata eidem Graccho Africani filia, proponuntur.

56 MUlta alia in Scipionis exitu maxime vitæ, dieque dicta, morte, funere, ſepulchro in diverſum trahunt: ut cui famæ, quibus ſcriptis aſſentiar, non habeam. Non de accuſatore convenit. alii M. Nævium, alii Petillios diem dixiſſe ſcribunt. non de tempore quo dicta dies ſit: non de anno quo mortuus ſit: non ubi mortuus, aut elatus ſit. alii Romæ, alii Literni & mortuum & ſepultum. utrobique monumenta oſtenduntur, & ſtatuæ. nam & Literni monumentum, monumentoque ſtatua ſuperimpoſita fuit: quam tempeſtate disjectam nuper vidimus ipſi. & Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres ſtatuæ ſunt: quarum duæ P. & L. Scipionum dicuntur eſſe: tertia poetæ Q. Ennii. nec inter ſcriptores rerum diſcrepat ſolum, ſed orationes quoque

(ſi

(ſi modo ipſorum ſunt , quæ feruntur , P.
Scipionis & Ti. Gracchi) abhorrent inter ſe.
Index orationis P. Scipionis, nomen M. Næ-
vii Tribuni plebis habet. ipſa oratio ſine no-
mine eſt accuſatoris. nebulonem modo, mo-
do nugatorem appellat. Ne Gracchi quidem
oratio aut Petilliorum accuſatorum Africa-
ni, aut diei dictæ Africano ullam mentionem
habet. alia tota ferenda fabula eſt Gracchi o-
rationi conveniens: & illi auctores ſequendi
ſunt, qui, cum L. Scipio & accuſatus & da-
mnatus ſit pecuniæ captæ ab rege, legatum
in Etruria fuiſſe Africanum tradunt, quo
poſt famam de fratris caſu allatam, relicta
legatione, cucurriſſe eum Romam: & cum
a porta recta ad forum ſe contuliſſet, quod
in vincula duci fratrem dictum erat, repu-
liſſe a corpore ejus viatorem, & tribunis re-
tinentibus, magis pie quam civiliter, vim
feciſſe. hæc enim * ipſa Gracchus queritur, * al. ipſe.
diſſolutam eſſe a privato tribunitiam pote-
ſtatem, & ad poſtremum cum auxilium L.
Scipioni polliceretur, adjicit, tolerabilioris
exempli eſſe a Tribuno plebis potius, quam
a privato victam videri & tribunitiam pote-
ſtatem, & Remp. eſſe. ſed ita hanc unam
impotentem ejus injuriam invidia onerat, ut
increpando quod degenerarit tantum a ſe i-
pſe, cumulatas ei veteres laudes moderatio-
nis & temperantię pro reprehenſione præſen-
ti reddat. caſtigatum enim quondam ab eo
populum ait, quod eum perpetuum conſu-
lem & dictatorem vellet facere. prohibuiſſe
ſtatuas ſibi in comitio, in roſtris, in curia,
in Capitolio, in cella Jovis poni. prohibuiſ-
ſe ne decerneretur, ut imago ſua triumpha-
li ornatu e templo Jovis Opt. Max. exiret.
Hæc vel in laudatione poſita ingentem ma- 57

gni-

gnitudinem animi moderandis ad civilem habitum honoribus ſignificarent, quæ exprobrando inimicus fatetur. Huic Graccho minorem ex duabus filiis (nam major P. Cornelio Naſicæ haud dubie a patre collocata erat) nuptam fuiſſe convenit. illud parum conſtat, utrum poſt mortem patris & deſponſa ſit, & nupſerit: an veræ illæ opiniones ſint, Gracchum, cum L. Scipio in vincula duceretur, nec quiſquam collegarum auxilio eſſet, juraſſe, *ſibi inimicitias cum Scipionibus, quæ fuiſſent, manere, nec ſe gratiæ quærendæ cauſa quicquam facere: ſed in quem carcerem reges & imperatores hoſtium ducentem vidiſſet P. Africanum, in eum ſe fratrem ejus duci non paſſurum*. Senatum eo die forte cœnantem in Capitolio conſurrexiſſe, & petiſſe, ut inter epulas Graccho filiam Africanus deſponderet. quibus ita inter publicum ſolenne ſponſalibus rite factis cum ſe domum recepiſſet, Scipionem Æmiliæ uxori dixiſſe, filiam ſe minorem deſpondiſſe. cum illa muliebriter indignabunda nihil de communi filia ſecum conſultatum, adjeciſſet: non ſi Tib. Graccho daret, expertem conſilii debuiſſe matrem eſſe: lætum Scipionem tam concordi judicio, ipſi deſponſam reſpondiſſe. Hæc de tanto viro, quanquam & opinionibus & monumentis literarum variarent, proponenda erant.

CA-

CAPUT XXXVI.

P. Scipio Naſica, cum L. Scipio damnatus pecunia capta ab Antiocho inciperet duci in carcerem, cauſam ejus apud prætorem, accuſatoreſque graviter agit: eo nihil proficiente, Tib. Gracchus tribunus plebis intercedit, dimittique L. Scipionem jubet.

JUdiciis a Q. Terentio Prætore perfectis, 58
Hoſtilius & purius damnati prædes eodem die quæſtoribus urbanis dederunt. Scipio cum contenderet, omnem, quam accepiſſent pecuniam, in ærario eſſe, nec ſe quicquam publici habere, in vincula duci eſt cœptus. P. Scipio Naſica tribunos appellavit, orationemqne habuit plenam veris decoribus, non communiter modo Corneliæ gentis, ſed proprie familiæ ſuæ. *Parentes ſuos & P. Africani, ac L. Scipionis, qui in carcerem duceretur, fuiſſe Cn. & P. Scipiones, clariſſimos viros. eos, cum per aliquot annos in terra Hiſpania adverſus multos Pœnorum Hiſpanorumque & duces & exercitus nominis Romani famam auxiſſent, non bello ſolum, ſed quod Romanæ temperantiæ fideique ſpecimen illis gentibus dediſſent, ad extremum ambos pro P. R. morte occubuiſſe. cum illorum tueri gloriam poſteris ſatis eſſet, P. Africanum tantum paternas ſuperaviſſe laudes, ut fidem fecerit, non ſanguine humano, ſed ſtirpe divina ſatum ſe eſſe. L. Scipionem, de quo agatur, ut quæ in Hiſpania, quæ in Africa, cum legatus fratris eſſet, geſſiſſet, prætereantur, conſulem & ab ſenatu dignum viſum, cui extra ſortem Aſia provincia, & bellum cum Antiocho rege decerne-*

neretur: & a fratre, cui poſt duos conſulatus cenſuramque & triumphum legatus in Aſiam iret. ibi ne magnitudo & ſplendor legati laudibus COS. efficeret, forte ita incidiſſe, ut quo die ad Magneſiam ſignis collatis L. Scipio Antiochum deviciſſet, æger P. Scipio Elææ dierum aliquot via abeſſet. non fuiſſe minorem eum exercitum, quam Annibalis, cum quo in Africa eſſet pugnatum. Annibalem eundem fuiſſe inter multos alios regios duces, qui imperator Punici belli fuerit. & bellum quidem ita geſtum eſſe, ut ne fortunam quidem quiſquam criminari poſſit. in pace crimen quæri, eam dici veniſſe. hic X legatos ſimul argui, quorum ex conſilio data pax eſſet. quin extitiſſe ex X legatis, qui Cn. Manlium accuſarent. tamen non modo ad criminis fidem, ſed ne ad moram quidem triumphi eam accuſationem valuiſſe.
56 *At Hercule in Scipione ipſas leges pacis, ut nimium accommodatas Antiocho, ſuſpectas eſſe. integrum enim ei regnum relictum, omnia poſſidere cum victum, quæ ante bellum ejus fuerint. auri & argenti cum vim magnam habuiſſet, nihil in publicum relatum, omne in privatum verſum. An non præter omnium oculos tantum auri argentique in triumpho L. Scipionis, quantum non decem aliis triumphis, ſi omne in unum conferatur, ſit latum? Nam quid de finibus regni dicam? Aſiam omnem, & proxima Europæ tenuiſſe Antiochum: ea quanta regio orbis terrarum ſit, a Tauro monte in Ægæum uſque prominens mare, quot non urbes modo, ſed gentes amplectatur, omnes ſcire. hanc regionem dierum plus triginta in longitudinem, decem inter duo maria in latitudinem patentem, uſque ad Tauri montis juga Antiocho ademptam, expulſo in ultimum angulum orbis terrarum. Quid ſi gratuita pax eſ-*

eſſet, plus adimi ei potuiſſe? Philippo victo
Macedoniam, Nabidi Lacedæmonem relictam,
nec Quintio crimen quæſitum, non enim ha-
buiſſe eum Africanum fratrem: cujus cum glo-
ria prodeſſe L. Scipioni debuiſſet, invidiam no-
cuiſſe. tantum auri argentique judicatum eſ-
ſe in domum L. Scipionis illatum, quantum
*venditis omnibus bonis redigi non poſſet, *ubi* * al.
ergo eſſe regium aurum? ubi tot hæreditates ac- id
ceptas? in domo, quam ſumptus non exhauſe- ubi.
rint, extare debuiſſe novæ fortunæ cumulum.
At enim quod ex bonis redigi non poſſit, ex
corpore & tergo per vexationem & contumelias
L. Scipionis petituros inimicos: ut in carcerem
inter fures nocturnos & latrones vir clariſſimus
includatur, & in robore & tenebris expiret:
deinde nudus ante carcerem projiciatur. Non
id Corneliæ magis familiæ, quam urbi Romanæ
fore erubeſcendum. Adverſus ea Terentius 60
Prætor rogationem Petilliam, & ſenatuſcon-
ſultum, & judicium de L. Scipione factum
recitavit. ſe, ni referatur pecunia in publi-
cum, quæ judicata ſit, nihil habere quod fa-
ciat, niſi ut prehendi damnatum, & in vin-
cula duci jubeat. Tribuni cum in conſilium
ſeceſſiſſent, paulo poſt C. Fannius ex ſua
collegarumque aliorum, præter Gracchum,
ſententia pronuntiavit, *prætori, non interce-*
dere tribunos, quominus ſua poteſt utatur.
Tib. Gracchus ita decrevit: *Quo minus ex*
bonis L. Scipionis quod judicatum ſit, redigatur,
ſe non intercedere prætori. L. Scipionem, qui
regem opulentiſſimum orbis terrarum device-
rit, imperium P. R. propagaverit in ultimos
terrarum fines, regem Eumenem, Rhodios,
alias tot urbes Aſiæ devinxerit P. R. benefi-
ciis, plurimos duces hoſtium in triumpho ductos
carcere incluſerit, non paſſurum inter hoſtes P.

R. L. Scipionem in carcere & in vinculis eſſe, mittique eum ſe jubere. Tanto aſſenſu auditum eſt decretum, adeo dimiſſum L. Scipionem læti homines viderunt, ut vix in eadem civitate videretur factum judicium.

CAPUT XXXVII.

Miſſi quæſtores in bona L. Scipionis publice poſſidenda non tantum redigunt, quanta ſumma damnatus fuerat: collatam a cognatis, & amicis ingentem pecuniam Scipio recuſat: neceſſaria ad victum redimit.

IN bona deinde L. Scipionis poſſeſſum publice quæſtores prætor miſit. neque in iis non modo veſtigium ullum comparuit pecuniæ regiæ, ſed nec tantum redactum eſt, quantæ ſummæ damnatus fuerat. Collata pecunia e cognatis amiciſque & clientibus eſt L. Scipioni: ut, ſi acciperet eam, locupletior aliquanto eſſet, quam ante calamitatem fuerat. nihil accepit. quæ neceſſaria ad cultum erant, redempta ei a proximis cognatis ſunt. verteratque Scipionum invidia in prætorem, & conſilium ejus, & accuſatores.

DECADIS QUARTÆ

LIBER NONUS.

CAPUT I.

Conſules C. Flaminius, & M. Æmilius Ligures ſubigunt: inde Æmilius profectus in Galliam cum exercitu viam a Placentia Ariminum perductam Flaminia jungit.

DUm hæc (ſi modo hoc anno acta ſunt) Romæ aguntur, Coſſ. ambo in Liguribus gerebant bellum. Is ho ‹ſ›tis velut natus ad continendam inter magnorum intervalla bellorum Romanis militarem diſciplinam erat: nec alia provincia militem magis ad virtutem acuebat. nam Aſia & amœnitate urbium, & copia terreſtrium maritimarumque rerum, & mollitia hoſtium, regiiſque opibus ditiores, quam fortiores exercitus faciebat. præcipue ſub imperio Cn. Manlii ſolute ac negligenter habiti ſunt. itaque aſperius paulo iter in Thracia, & exercitatior hoſtis magna clade eos caſtigavit. in Liguribus omnia erant, quæ militem excitarent: loca muntana & aſpera, quæ & ipſis capere labor erat, & ex præoccupatis dejicere hoſtem: itinera ardua, anguſta, infeſta inſidiis: hoſtis levis, & velox, & repentinus, qui nullum uſquam tempus, nullum locum quietum aut ſecurum eſſe ſineret: oppugnatio neceſſaria munitorum caſtellorum, laborioſa ſimul, periculoſaque: inops regio, quæ parſimonia aſtringeret milites, prædæ haud multum præberet. ita- 1

que non lixa ſequebatur, non jumentorum longus ordo agmen extendebat, nihil præter arma, & viros omnem ſpem in armis habentes, erat. nec deerat unquam cum iis vel materia belli, vel cauſa: quia propter domeſticam inopiam vicinos agros incurſabant: nec tamen in diſcrimen ſummæ re-
2 rum pugnabatur. C. Flaminius Coſ. cum Friniatibus Liguribus in agro eorum pluribus præliis ſecundis factis, in deditionem gentem accepit, & arma ademit: & quia non ſincera fide tradebant, cum caſtigarentur, relictis vicis in montem Auginum confugerunt. confeſtim ſecutus eſt Coſ. cæterum effuſi rurſus, & pars maxima inermes, per invia & rupes diruptas præcipitantes fugerunt, qua ſequi hoſtis non poſſet. ita trans Apenninum abierunt. qui caſtris ſe tenuerant, circumſeſſi expugnati ſunt. Inde trans Apenninum ductæ legiones. ibi montis, quem ceperant, altitudine paulisper ſe tutati, mox in deditionem conceſſerunt. tum conquiſita cum intentiore cura arma, & omnia adempta. Translatum deinde ad Apuanos Ligures bellum, qui in agrum Piſanum Bononienſemque ita incurſaverant, ut coli non poſſet. his quoque perdomitis Coſ. pacem dedit finitimis. & quia, a bello quieta ut eſſet provincia, effecerat: ne in otio militem haberet, viam a Bononia perduxit Arretium. M. Æmilius alter Coſ. agros Ligurum vicoſque qui in campis aut vallibus erant, ipſis montes duos Baliſtam Suiſmontiumque tenentibus, deuſſit, depopulatusque eſt. deinde eos, qui in montibus erant, adortus, primo levibus præliis fatigavit: poſtremo coactos in aciem deſcendere, juſto prælio devicit, in quo & ædem Dianæ vovit. Subactis

actis cis Apenninum omnibus, tum tranſmontanos adortus: in his & Briniates Ligures erant, quos non adierat C. Flaminius. omnes Æmilius ſubegit, armaque ademit, & de montibus in campos multitudinem deduxit. Pacatis Liguribus, in agrum Gallicum exercitum duxit, viamque ab Placentia, ut Flaminiæ committeret, Ariminum perduxit. prælio ultimo, quo cum Liguribus ſignis collatis conflixit, ædem Junoni reginæ vovit. Hæc in Liguribus eo anno geſta.

CAPUT II.

Cænomanis injuſte a Furio Prætore adempta arma redduntur: multa Latinorum millia, quæ Romam commigraverant, in ſuas civitates redire coguntur.

IN Gallia M. Furius Prætor inſontibus Cænomanis, in pace ſpeciem belli quærens, ademerat arma. 3 id Cænomani conqueſti Romæ apud ſenatum, rejectique ad Coſ. Æmilium, cui, ut cognoſceret ſtatueretque, ſenatus permiſerat, magno certamine cum prætore habito, tenuerunt cauſam. arma reddita Cænomanis, decedere e provincia Prætor juſſus. Legatos deinde ſociorum Latini nominis, qui toto undique ex Latio frequentes convenerant, ſenatus datus eſt. his querentibus magnam multitudinem civium ſuorum Romam commigraſſe, & ibi cenſos eſſe, Q. Terentio Culleoni Prætori negotium datum eſt, ut eos conquireret, &, quem C. Claudio, M. Livio cenſoribus, poſtve eos cenſores, ipſum parentemve ejus apud ſe cenſum eſſe probaſſent ſocii, ut redire eo cogeret, ubi cenſi eſſent. Hac

conquiſitione duodecim millia Latinorum domos redierunt, jam tum multitudine alienigenarum urbem onerante.

CAPUT III.

M. Fulvius proc. commemoratis rebus ab ſe in Ætolia Cephaleniaque geſtis, triumphum petit: intercedens M. Aburius tribunus plebis, cui ita mandaverat Æmilius coſ., Fulvii inimicus, a Tib. Graccho caſtigatur: remiſſa interceſſione, Fulvius triumphat.

PRiuſquam Coſſ. redirent Romam, M. Fulvius procoſ. ex Ætolia rediit. iſque ad ædem Apollinis in ſenatu cum de rebus in Ætolia Cephaleniaque ab ſe geſtis diſſeruiſſet, petiit a Patribus, ut æquum cenſerent ob Rempublicam bene ac feliciter geſtam, & diis immortalibus honorem haberi jubere, & ſibi triumphum decernere. M. Aburius Tribunus plebis, *ſi quid de ea re ante M. Æmilii Cos. adventum decerneretur, interceſſurum ſe* oſtendit. *eum contradicere velle, proficiſcentemque in provinciam ita ſibi mandaſſe, ut ea diſceptatio integra in adventum ſuum ſervaretur: Fulvium temporis jacturam facere. ſenatum etiam præſente Coſ., quod vellet, decreturum.* M. Fulvius. *Si aut ſimultas M. Æmilii ſecum ignota hominibus eſſet, aut quam is eas inimicitias impotenti ac prope regia ira exerceret: tamen non fuiſſe ferendum, abſentem Cos. & deorum immortalium honori obſtare, & meritum debitumque triumphum morari: imperatorem, rebus egregie geſtis, victoremque exercitum cum præda ac captivis ante portas ſtare, donec Cos. ob hoc ipſum moranti redire Romam libitum eſ-*

ſet.

ſet. Verum enim vero cum ſint notiſſimæ ſibi cum Coſ. inimicitiæ, quid ab eo quenquam poſſe æqui expectare? qui per infrequentiam furtim S. C. factum ad ærarium detulerit: Ambraciam non videri vi captam, quæ aggere, ac vineis oppugnata ſit, ubi incenſis operibus alia deintegro facta ſint: ubi circa muros ſupra ſubterque terram per dies quindecim pugnatum: ubi a prima luce, cum jam tranſcendiſſet muros miles, uſque ad noctem diu anceps prælium tenuerit: ubi plus tria millia hoſtium ſint cæſa. Jam de deorum immortalium templis ſpoliatis in capta urbe, qualem calumniam ad pontifices attulerit? niſi Syracuſarum cæterarumque captarum civitatum ornamentis urbem exornari fas fuerit, in Ambraciam unam captam non valuerit belli jus. Se & P. C. orare, & a tribunis petere, ne ſe ſuperbiſſimo inimico ludibrio eſſe ſinant. Undique omnes alii deprecari tribunum, alii caſtigare: Tib. 5
Gracchi collegæ plurimum oratio movit, *ne ſuas quidem ſimultates pro magiſtratu exercere boni exempli eſſe: alienarum vero ſimultatum Tribunum plebis cognitorem fieri, turpe & indignum collegii ejus poteſtate & ſacratis legibus eſſe. ſuo quenque judicio & homines odiſſe aut diligere, & res probare aut improbare debere, non pendere ex alterius vultu ac nutu, nec alieni momentis animi circumagi. aſtipularique irato conſuli tribunum plebis; & quid privatim M. Æmilius mandaverit, meminiſſe, tribunatum ſibi a P. R. mandatum obliviſci, & mandatum pro auxilio ac libertate privatorum, non pro conſulari regno. ne hoc quidem cernere eum, fore ut memoriæ ac poſteritati mandetur, ejuſdem collegii alterum e duobus Tribunis plebis ſuas inimicitias remiſiſſe Reipublicæ, alterum*

alienas & mandatas exercuiſſe. His victus caſtigationibus tribunus cum templo exceſſiſſet, referente Ser. Sulpitio Prætore, triumphus M. Fulvio eſt decretus. Is cum gratias P.C. egiſſet, adjecit, ludos magnos ſe Jovi Op. Max. eo die, quo Ambraciam cepiſſet, voviſſe. in eam rem ſibi centum pondo auri a civitatibus collatum. petere ut ex ea pecunia, quam in triumpho latam in ærario poſiturus eſſet, id aurum ſecerni juberent. Senatus pontificum collegium conſuli juſſit, num omne id aurum in ludos conſumi neceſſum eſſet? Cum pontifices negaſſent ad religionem pertinere quanta impenſa in ludos fieret: ſenatus Fulvio, quantum vellet, impenderet, permiſit, dum ne ſummam octoginta millium excederet. Triumphare menſe Januario ſtatuerat. ſed cum audiſſet Coſ. Æmilium literis Abutii Tribuni plebis acceptis de remiſſa interceſſione, ipſum ad impediendum triumphum Romam venientem ægrum in via ſubſtitiſſe, ne plus in triumpho certaminum, quam in bello haberet, prætulit triumphi diem. Triumphavit ad X. Kal. Januarias de Ætolis, & de Cephalenia. Aureæ coronæ centum XII. pondo ante currum latæ ſunt, argenti pondo millia LXXXIII., auri pondo CCXLIII., tetradrachma Attica CXVIII. millia, Philippei nummi XII. millia CCCCXXII., ſigna ænea CCLXXXV., ſigna marmorea CCXXX., arma, tella. cætera ſpolia hoſtium magnus numerus. ad hæc catapultæ, balliſtæ, tormenta omnis generis: duces aut Ætoli & Cephalenes, aut regii ab Antiocho ibi relicti ad ſeptem & XX. Multos eo die, priuſquam in urbem inveheretur, in circo Flaminio tribunos, præfectos, equites, centuriones,

nes, Romanos ſociosque donis militaribus donavit. militibus ex præda vicenos quinos denarios diviſit, duplex centurioni, triplex equiti.

CAPUT IV.

Magiſtratus creantur: novi Coſſ. ſunt Sp. Poſtumius Albinus, Q. Martius Philippus.

JAm conſularium comitiorum apperebat tempus: quibus quia M. Æmilius, cujus ſortis ea cura erat, occurrere non potuit, C. Flaminius Romam venit. ab eo creati Coſſ. Sp. Poſtumius Albinus, Q. Martius Philippus. Prætores inde facti T. Mænius, P. Cornelius Sulla, C. Calpurnius Piſo, M. Licinius Lucullus C. Aurelius Scaurus L. Quintius Criſpinus. 6

CAUPT V.

Cn. Manlius Vulſo de Gallis in Aſia victis triumphat: hujus ab exercitu invecta in Urbem luxuriæ origo refertur.

EXtremo anni magiſtratibus jam creatis, ad tertium nonas Martias Cn. Manlius Vulſo de Gallis, qui Aſiam incolunt, triumphavit. ſerius ei triumphandi cauſa fuit, ne Q. Terentio Culleone prætore cauſam lege Petillia diceret, & incendio alieni judicii, quo L. Scipio damnatus erat, conflagraret: eo infenſioribus in ſe, quam in illum, judicibus, quod diſciplinam militarem ſevere ab eo conſervatam ſucceſſor ipſe omni genere licentiæ corruperat. neque ea ſola infamiæ erant, quæ in provincia procul ab oculis facta narrabantur, ſed etiam magis, quæ in militibus ejus quotidie conſpicieban-

tur. Luxuriæ enim peregrinæ origo ab exercitu Aſiatico invecta in urbem eſt. ii primum lectos æratos, veſtem ſtragulam pretioſam, plagulas, & alia textilia, & quæ tum magnificæ ſupellectilis habebantur, monopodia, & abacos Romam advexerunt. tunc pſaltriæ ſambuciſtriçque & convivalia ludionum oblectamenta addita epulis: epulæ quoque ipſæ & cura & ſumptu majore apparari cœptæ. tum coquus, viliſſimum antiquis mancipium & æſtimatione & uſu, in pretio eſſe, & quod miniſterium fuerat, ars haberi cœpta. vix tamen illa, quæ tum conſpiciebantur, ſemina erant futuræ luxuriæ. In triumpho tulit Cn. Manlius coronas aureas
7 CC. duodecim pondo: argenti pondo CCXX. millia: auri pondo MMCCIII.: tetradrachmum Atticum CXXVII. millia: ciſtephorum CCL. Philippeorum aureorum nummorum ſexdecim millia CCCXX.: & arma ſpoliaque multa Gallica carpentis tranſvecta. duces hoſtium duo & quinquaginta ducti ante currum. Militibus quadragenos binos denarios diviſit, duplex centurioni, & ſtipendium duplex in pedites dedit, triplex in equites. Multi omnium ordinum donati militaribus donis currum ſecuti ſunt, carminaque a militibus ea in imperatorem dicta, ut facile appareret, in ducem indulgentem ambitioſumque ea dici, triumphum eſſe militari magis favore, quam populari celebrem. Sed ad populi quoque gratiam conciliandam amici Manlii valuerunt. quibus annitentibus, S. C. factum eſt, *ut ex pecunia, quæ in triumpho tranſlata eſſet, ſtipendium collatum a populo in publicum, quod ejus ſolutum antea non eſſet, ſolveretur*. vicenoſquinos & ſemiſſes in millia æris quæſtores urbani cum fide & cura ſolverunt.

CAPUT VI.

Aſſertur ex Hiſpania, Luſitanos, & Celtiberos eſſe in armis: Ludi Romani, ac Plebeii fiunt.

PEr idem tempus Tribuni militum duo ex duabus Hiſpaniis cum literis C. Atinii & L. Manlii, qui eas provincias obtinebant, venerunt. ex iis literis cognitum eſt, Celtiberos Luſitanoſque in armis eſſe, & ſociorum agros populari. de ea re conſultationem integram ſenatus ad novos magiſtratus rejecit. Ludis Romanis eo anno, quos P. Cornelius Cethegus, A. Poſtumius Albinus faciebant, malus in circo inſtabilis in ſignum Pollentiæ procidit, atque id dejecit. ea religione moti patres & diem unum adjiciendum ludorum celebritati cenſuerunt, & ſigna duo pro uno reponenda, & novum auratum faciendum. Et plebeii ludi ab ædilibus C. Sempronio Blæſo, & M. Furio Fuſo diem unum inſtaurati ſunt.

CAPUT VII.

Hujus anni provinciæ.

INſequens annus Sp. Poſtumium Albinum, & Q. Martium Philippum COSS. ab exercitu, bellorumque & provinciarum cura A. U.C. 564. ad inteſtinæ conjurationis vindictam avertit. Prætores provincias ſortiti ſunt: T. Mænius urbanam, M. Licinius Lucullus inter cives & peregrinos, C. Aurelius Scaurus Sardiniam, P. Cornelius Sulla Siciliam, L. Quintius Criſpinus Hiſpaniam citeriorem, C. Calpurnius Piſo Hiſpaniam ulteriorem.

COSS. ambobus quæſtio de clandeſtinis conjurationibus decreta eſt.

CAPUT VIII.

Bacchanalia ſacrum Græcum, & quidem nocturnum, ſcelerum, atque libidinum ſeminarium, cum jam ad ingentis multitudinis conjurationem perveniſſet, a Poſtumio conſule inveſtigatur, & detegitur.

GRæcus ignobilis in Etruriam primum venit, nulla cum arte earum, quas multas ad animorum corporumque cultum nobis eruditiſſima omnium gens invexit, ſed ſacrificulus & vates: nec is qui aperta religione propalam & quæſtum, & diſciplinam profitendo, animos errore imbueret, ſed occultorum antiſtes ſacrorum. Initia erant, quæ primo paucis tradita ſunt: deinde vulgari cœpta per viros muliereſque. additæ voluptates religioni vini & epularum, quo plurium animi illicerentur. cum vinum animos & nox, & miſti fœminis mares, ætatis teneræ majoribus, diſcrimen omne pudoris extinxiſſent: corruptelæ primum omnis generis fieri cœptæ, cum ad id quiſque, quo natura pronioris libidinis eſſet, paratam voluptatem haberet. nec unum genus noxæ, ſtupra promiſcua ingenuorum fœminarumque erant, ſed falſi teſtes, falſa ſigna teſtimoniaque & indicia ex eadem officina exibant. venena indidem, inteſtinæque cædes, ita ut ne corpora quidem interdum ad ſepulturam extarent. multa dolo, pleraque per vim audebantur. occulebat vim, quod præ ululatibus, tympanorumque & cymbalorum ſtrepitu, nulla vox queritantium

tium

tium inter ſtupra & cædes exaudiri poterat. Hujus mali labes ex Etruria Romam velut contagione morbi penetravit. primo urbis magnitudo capacior patientiorque talium malorum ea celavit. tandem indicium hoc maxime modo ad Poſtumium conſulem pervenit. P. Æbutius, cujus pater publico equo ſtipendia fecerat, pupillus relictus, mortuis deinde tutoribus, ſub tutela Duroniæ matris & vitrici T. Sempronii Rutili educatus fuerat. & mater dedita viro erat, & vitricus, quia tutelam ita geſſerat, ut rationem reddere non poſſet, aut tolli pupillum, aut obnoxium ſibi vinculo aliquo fieri cupiebat. via una corruptelæ bacchanalia erant: mater adoleſcentulum appellat, *ſe pro ægroto voviſſe, ubi primum convaluiſſet, Bacchis eum ſe initiaturam. damnatam voti deum benignitate, exolvere id velle. X. dierum caſtimonia opus eſſe: decimo die cœnatum, deinde pure lautum in ſacrarium deducturam.* Scortum nobile, libertina Hiſpala Fecenia, non digna quæſtu, cui ancillula aſſueverat, etiam poſtquam manumiſſa erat, eodem ſe genere tuebatur. huic conſuetudo juxta vicinitatem cum Æbutio fuit, minime adoleſcentis aut rei aut famæ damnoſa. ultro enim amatus appetituſque erat: & maligne omnia præbentibus ſuis, meretriculæ munificentia ſuſtinebatur. quin eo proceſſerat conſuetudine capta, ut poſt patroni mortem, quia in nullius manu erat, tutore a tribunis & prætore petito, cum teſtamentum faceret, unum Æbutium inſtitueret hæredem. Hæc amoris pignora 10
cum eſſent, nec quicquam ſecretum alter ab altero haberent, per jocum adoleſcens vetat eam mirari, ſi per aliquot noctes ſecubuiſſet: *religionis ſe cauſa, ut voto pra-*

valetudine ſua facto liberetur, bacchis initia-
tiari velle. Id ubi mulier audivit, pertur-
bata, *Dii meliora*, inquit: *mori & ſibi & il-*
li ſatius eſſe, quam id faceret, & in caput eo-
rum deteſtari minas periculaque, qui id ſuaſiſ-
ſent. Admiratus cum verba, tum perturba-
tionem tantam adoleſcens, *parcere execratio-*
nibus jubet, *matrem id ſibi aſſentiente vitrico*
imperaſſe. *Vitricus ergo*, inquit, *tunc* (*ma-*
trem enim inſimulare forſitan fas non ſit) *pu-*
dicitiam, famam, ſpem, vitamque tuam per-
ditum ire hoc facto properat? Eo magis mira-
bundo, quærentique quid rei eſſet, pacem
veniamque precata deorum dearumque, ſi
coacta caritate ejus ſilenda enuntiaſſet: *an-*
cillam ſe ait *domina comitem id ſacrarium in-*
traſſe, liberam nunquam eo acceſſiſſe. ſcire,
corruptelarum omnis generis eam officinam eſ-
ſe: *& jam biennio conſtare, neminem initia-*
tum ibi majorem annis XX. ut quiſque intro-
ductus ſit, velut victimam tradi ſacerdotibus.
eos deducere in locum, qui circumſonet ulula-
tibus, cantuque ſymphonia, & cymbalorum &
tympanorum pulſu, ne vox quiritantis, cum
per vim ſtuprum inferatur exaudiri poſſit. O-
rare deinde atque obſecrare, *ut eam rem*
quocunque diſcuteret modo: *nec ſe eo præcipita-*
ret, ubi omnia infanda patienda primum, de-
inde facienda eſſent: neque ante dimiſit eum,
quam fidem dedit adoleſcens, ab his ſacris
ſe temperaturum. Poſteaquam domum ve-
nit, & mater mentionem intulit, quid eo
11 die quid deinceps cæteris, quæ ad ſacra
pertinerent, faciendum eſſet, negat eorum
ſe quicquam facturum, nec initiari ſibi in
animo eſſe. Aderat ſermoni vitricus. confe-
ſtim mulier exclamat, *Hiſpalæ concubitu ca-*
rere eum decem noctes non poſſe, *illius ex-*

cetra

cetra delinimentis & venenis imbutum, nec parentis, nec vitrici, nec deorum verecundiam habere: jurgantes hinc mater, hinc vitricus, cum quatuor eum ſervis domo exegerunt. Adoleſcens inde ad Æbutiam ſe amitam contulit, cauſamque ei, cur eſſet a matre ejectus, narravit. deinde ex auctoritate ejus poſtero die ad COS. Poſtumium, arbitris remotis, rem detulit. Conſul poſt diem tertium ad ſe juſſum redire dimiſit. ipſe Sulpitiam, gravem fœminam, ſocrum ſuam, percunctatus eſt, ecquam anum Æbutiam ex Aventino noſſet? cum ea, noſſe probam, & antiqui moris fœminam reſpondiſſet: opus eſſe ſibi ea conventa dixit: mitteret nuntium ad eam, ut veniret. Æbutia accita ad Sulpitiam venit: & conſul paulo poſt, velut forte interveniſſet, ſermonem de Æbutio fratris ejus filio infert. Lacrymæ mulieri obortæ, & miſerari caſum adoleſcentis cœpit, qui ſpoliatus fortunis, a quibus minime oporteret, apud ſe tunc eſſet, ejectus a matre, quod probus adoleſcens (dii propitii eſſent) obſcœnis, ut fama eſſet, ſacris initiari nollet. Satis de Æ- 12
butio exploratum ratus conſul, non vanum auctorem eſſe: dimiſſa Æbutia, ſocrum rogat, ut Hiſpalam indidem ex Aventino libertinam non ignotam viciniæ accerſeret ad ſeſe, eam quoque eſſe quæ percunctari vellet. Ad cujus nuntium perturbata Hiſpala, quod ad tam nobilem & gravem fœminam ignara cauſæ accerſeretur: poſteaquam lictores in veſtibulo, turbamque conſularem & conſulem ipſum conſpexit, prope exanimata eſt. In interiorem partem ædium abductam ſocru adhibita conſul, ſi vera dicere inducere in animum poſſet, negat perturbari debere, fidem vel ab Sulpitia: tali fœmina,

vel

vel ab ſe acciperet, expromeret ſibi quæ in luco Similæ bacchanalibus in ſacro nocturno ſolerent fieri. Hoc ubi audivit, tantus pavor tremorque omnium membrorum mulierem cepit, ut diu hiſcere non poſſet. tandem confirmata, puellam admodum ſe ancillam initiatam cum domina ait. aliquot annis, ex quo manumiſſa ſit, nihil quid ibi fiat, ſcire. Jam idipſum conſul laudare, quod initiatam ſe non inficiaretur; ſed & cætera eadem fide expromeret. neganti ultra quicquam ſcire, non eandem, dicere, ſi coarguatur ab alio, ac per ſe fatenti, veniam aut gratiam fore. eum ſibi omnia expoſuiſſe, qui ab illa audiſſet.
13 Mulier haud dubie, id quod erat, Æbutium indicem arcani rata eſſe, ad pedes Sulpitiæ procidit, & eam primo orare cœpit, ne mulieris libertinę cum amatore ſermonem in rem non ſeriam modo, ſed capitalem etiam verti vellet. ſe terrendi ejus cauſa, non quod ſciret quicquam, ea locutam eſſe. Hic Poſtumius accenſus ira, tum quoque ait eam tum Æbutio ſe amatore cavillari credere, non in domo in graviſſimæ fœminæ, & cum conſule loqui. & Sulpitia attollere paventem, ſimul illam adhortari, ſimul iram generi lenire. Tandem confirmata, multum incuſata perfidia Æbutii, qui optimi in eo ipſo meriti talem gratiam retuliſſet: magnum ſibi metum deorum, quorum occulta enunciaret, majorem multo dixit hominum eſſe, qui ſe indicem manibus ſuis diſcerpturi eſſent. Itaque hoc ſe Sulpitiam, hoc conſulem orare, ut ſe extra Italiam aliquo amandarent, ubi reliquum vitæ degere tuto poſſet. Bono animo eſſe jubere eam conſul, & ſibi curæ fore dicere, ut Romæ tuto habitaret. Tum Hiſpala originem ſacrorum expromit,

Pri-

Primo ſacrarium id fœminarum fuiſſe, nec quenquam virum eo admitti ſolitum. tres in anno ſtatos dies habuiſſe, quibus interdiu bacchis initiarentur. ſacerdotes invicem matronas creari ſolitas. Paculam Miniam Campanam ſacerdotem omnia, tanquam deum monitu, immutaſſe. nam & viros eam primam ſuos filios initiaſſe, Minium, & Herennium Cerrinios, & nocturnum ſacrum ex diurno, & pro tribus in anno diebus quinos ſingulis menſibus dies initiorum feciſſe. ex quo in promiſcuo ſacra ſint, & permiſti viri fœminis, & noctis licentia acceſſerit, nihil ibi facinoris, nihil flagitii prætermiſſum. plura virorum inter ſeſe, quam fœminarum, eſſe ſtupra. ſi qui minus patientes dedecoris ſint, & pigriores ad facinus, pro victimis immolari, nihil nefas ducere. hanc ſummam inter eos religionem eſſe: viros, velut mente capta, cum jactatione fanatica corporis vaticinari. matronas baccharum habitu crinibus paſſis cum ardentibus facibus decurrere ad Tiberim. demiſſaſque in aquas faces, quia vivum ſulphur cum calce inſit, integra flamma efferre. Raptos a diis homines dici, quos machinæ illigatos ex conſpectu in abditos ſpecus abripiant. eos eſſe, qui aut conjurare, aut ſociari facinoribus, aut ſtuprum pati noluerint. Multitudinem ingentem, alterum jam prope populum eſſe: in his nobiles quoſdam viros fœminaſque: biennio proximo inſtitutum eſſe, ne quis major XX. annis initiaretur. captari ætates & erroris & ſtupri patientes. Peracto indicio, advoluta rurſus genibus, preces eaſdem, ut ſe ablegaret, repetivit. Conſul rogat ſocrum, ut aliquam partem ædium vacuam faceret, quo Hiſpala immigraret. cœnaculum ſuper ædes datum eſt, ſcalis ferentibus in publicum obſeratis, aditu in 14

ædes

ædes verſo. res omnes Feceniæ extemplo translatæ, & familia accerſita: & Æbutius migrare ad conſulis clientem juſſus.

CAPUT IX.

Deteltam rem flagitioſam, Bacchanalia, Poſtumius Coſ. ad Senatum defert: Patres, quæ ad vindicandum, atque opprimendum pernicioſum malum neceſſaria ſunt, decernunt.

ITa cum Indices ambo in poteſtate eſſent, rem ad ſenatum Poſtumius defert. Omnibus ordine expoſitis, quæ delata primo, quæ deinde ab ſe inquiſita forent, patres pavor ingens cepit: cum publico nomine, ne quid eæ conjurationes, cœtuſque nocturni fraudis occultæ aut periculi importarent: tum privatim ſuorum quiſque vicem, ne quis affinis ei noxæ eſſet. Cenſuit autem ſenatus gratias conſuli agendas, quod eam rem & cum ſingulari cura, & ſine ullo tumultu inveſtigaſſet. quæſtionem deinde de bacchanalibus ſacriſque nocturnis extra ordinem conſulibus mandat. indicibus Æbutio ac Feceniæ ne fraudi ea res ſit, curare, & alios indices præmiis invitare jubet. ſacerdotes eorum ſacrorum, ſeu viri ſeu fœminæ eſſent, non Romæ modo, ſed per omnia fora & conciliabula conquiri, ut in conſulum poteſtate eſſent. edici præterea in urbe Roma, & per totam Italiam edicta mitti, ne quis, qui bacchis initiatus eſſet, coiſſe, aut conveniſſe cauſa ſacrorum velit, neu quid talis rei divinæ feciſſe. ante omnia ut quæſtio de his habeatur, qui coierint conjuraverintve, quo ſtuprum flagitiumve inferretur. Hæc ſenatus decrevit. Conſules ædilibus

libus curulibus imperarunt, ut ſacerdotes ejus ſacri omnes cunquirerent, comprehenſoſque libero conclavi ad quæſtionem ſervarent. ædiles plebis videre, ne qua ſacra in operto fierent. triumviris capitalibus mandatum eſt, ut vigilias diſponerent per ubem, ſervarentque ne qui nocturni cœtus fierent: utque ab incendiis caveretur. Adjutores triumviris quinqueviri dati, uti cis Tiberis ſuæ quiſque regionis ędificiis pręeſsent.

CAPUT X.

Conſules, advocata concione, contra obſcęnum, Reique publicæ periculoſum ſacrum, Baccanalia, orationem habent; atque ad illud una ſecum demoliendum populum hortantur.

AD hæc officia dimiſſis magiſtratibus, 15 conſules in roſtra aſcenderunt: & concione advocata, cum ſolenne carmen precationis, quod præfari, priuſquam populum alloquantur, magiſtratus ſolent, peregiſset conſul, ita cœpit: *Nulli unquam concioni, Quirites, tam non ſolum apta, ſed etiam neceſſaria hæc ſolennis deorum comprecatio fuit, quæ vos admoneret hos eſſe deos, qui colere, venerari, precarique majores veſtri inſtituiſſent, non illos, qui pravis & externis religionibus captas mentes velut furialibus ſtimulis ad omne ſcelus & ad omnem libidenem agerent. Equidem nec quid taceam, nec quatenus proloquar, invenio. ſi aliquid ignorabatis, ne locum negligentiæ dem: ſi omnia nudavero, ne nimium terroris offundam vobis, vereor, quicquid dixero, minus, quam pro atrocitate & magnitudine rei dictum ſcitote eſſe. ut ad cavendum ſatis ſit, dabitur opera a*

ne-

*nobis, Bacchanalia tota jampridem Italia, &
nunc per urbem etiam multis locis eſſe, non
fama modo accepiſſe vos, ſed crepitibus etiam
ululatibuſque nocturnis, qui perſonant tota
urbe, certum habeo: cæterum quæ ea res ſit,
ignorare: alios deorum aliquem cultum, alios
conceſſum ludum & laſciviam eſſe credere:
& qualecunque ſit, ad paucos pertinere. quod
ad multitudinem eorum attinet, ſi dixero mul-
ta millia hominum eſſe, illico neceſſe eſt ex-
terreamini, niſi adjunxero qui qualeſque ſint.
Primum igitur mulierum magna pars eſt, &
is fons mali hujuſce fuit. deinde ſimillimi
fœminis mares ſtuprati & conſtupratores, fa-
natici vigiles, vino, ſtrepitibus, clamoribuſ-
que nocturnis attoniti. Nullas adhuc vires con-
juratio, cæterum incrementum ingens virium
habet, quod in dies plures fiunt. Majores ve-
ſtri, ne vos quidem, niſi cum aut vexillo in
arce poſito comitiorum cauſa exercitus edictus
eſſet, aut plebi concilium tribuni edixiſſent,
aut aliquis ex magiſtratibus ad concionem vo-
caſſet, forte temere coire voluerunt: & ubicun-
que multitudo eſset, ibi & legitimum recto-
rem multitudinis cenſebant debere eſse. Qua-
les primum nocturnos cœtus, deinde promi-
ſcuos mulierum ac virorum eſse creditis? Si
quibus ætatibus initientur mares, ſciatis, non
miſereat vos eorum ſolum, ſed etiam pudeat.
Hoc ſacramento initiatos juvenes, milites fa-
ciendos cenſetis, Quirites? iis ex obſcœno ſa-*
16 *crario eductis arma committenda? hi cooper-
ti ſtupris ſuis alieniſque, pro pudicitia conju-
gum ac liberorum veſtrorum ferro decernent?
Minus tamen eſset, ſi flagitiis tantum effœ-
minati forent (ipſorum id magna ex parte de-
decus erat) a facinoribus manus, mentem a
fraudibus abſtinuiſsent. Nunquam tantum ma-
lum*

lum in Republica fuit. nec ad plures, nec ad plura pertinens. Quicquid iis annis libidine, quicquid fraude, quicquid ſcelere peccatum eſt, ex illo uno ſacrario ſcitote ortum eſſe, Necdum omnia in quæ conjuraverunt, edita facinora habent. adhuc privatis noxiis, quia nondum ad Rempublicam opprimendam ſatis virium eſt, conjuratio ſeſe impia tenet. creſcit & ſerpit quotidie malum: jam majus eſt, quam ut capere id privata fortuna poſſit: ad ſummam Reipub. ſpectat. niſi pracavetis, Quirites, jam huic diurnæ legitime ab conſule vocata par nocturna concio eſſe poterit. nunc illi vos ſinguli univerſos concionantes timent. jam ubi vos dilapſi domos & in rura veſtra eritis, illi coierint, conſultabunt de ſua ſalute ſimul, ac veſtra pernicie. tum ſingulis vobis univerſi timendi erunt. Optare igitur unuſquiſque veſtrum debet, ut bona mens ſuis omnibus fuerit. ſi quem libido, ſi furor in illum gurgitem abripuit, illorum eum, cum quibus in omne flagitium & facinus conjuravit, non ſuum judicet eſſe. Ne quis etiam errore labatur veſtrum quoque, non ſum ſecurus. nihil enim in ſpeciem fallacius eſt, quam prava religio. ubi deorum numen prætenditur ſceleribus, ſubit animum timor, ne fraudibus humanis vindicandis, divini juris aliquid immiſtum violemus. Hac vos religione innumerabilia decreta pontificum, ſenatuſconſta, aruſpicum denique reſponſa liberant. Quoties hoc patrum avorumque ætate negotium eſt magiſtratibus datum, ut ſacra externa fieri vetaret? ſacrificulos vateſque foro, circo, urbe prohiberent? vaticinos libros conquirerent comburerentque? omnem diſciplinam ſacrificandi, præterquam more Romano, abolerent? Judicabant enim prudentiſſimi viri omnis di-

vi-

vini humanique juris, nihil æquæ diſſolvendæ religionis eſſe, quam ubi non patrio, ſed externo ritu ſacrificaretur. Hæc vobis prædicenda ratus ſum, ne qua ſuperſtitio agitaret animos veſtros, cum demolientes nos bacchanalia, diſcutienteſque nefarios cœtus cerneretis. omnia diis propitiis volentibuſque ea faciemus. qui, quia ſuum numen ſceleribus libidinibuſque contaminari indigne ferebant, ex occultis ea tenebris in lucem extraxerunt: nec patefieri, ut impunita eſſent, ſed ut vindicarentur & opprimerentur, voluerunt. Senatus quæſtionem extra ordinem de ea re mihi collegæque meo mandavit: nos, quæ ipſis nobis agenda ſunt, impigre exequemur. vigiliarum nocturnarum curam per urbem minoribus magiſtratibus mandavimus. vos quoque æquum eſt, quæ veſtra munia ſunt, quo quiſque loco poſitus erit, quod imperabitur, impigre præſtare, & dare operam, ne quid fraude noxiorum periculi aut tumultus oriatur. Recitari
17 deinde Senatuſconſulta juſſerunt, indicique præmium propoſuerunt: *ſi quis quem ad ſe deduxiſſet, nomenve abſentis detuliſſet, qui nominatus profugiſſet, diem certam ſe finituros, ad quam niſi citatus reſpondiſſet, abſens damnaretur. ſi quis eorum, qui tum extra terram Italiam eſſent, nominaretur, ei laxiorem diem daturos, ſi venire ad cauſam dicendam vellet.* Edixerunt deinde, *ne quis quid fugæ cauſa vendidiſſe, neve emiſſe, neve emiſſe vellet: ne quis reciperet, celaret, ope ulla juvaret fugientes.*

CAPUT XI.

Nefarium ſacrum, Bacchanalia, non Romæ modo, ſed etiam per totam Italiam multorum ſupplicio vindicatur: indices ex decreto ſenatus præmiis afficiuntur.

CONCIONE dimiſſa, terror magnus urbe to-
ta fuit. nec mœnibus ſe tantum urbis,
aut finibus Romanis continuit, ſed paſſim
per totam Italiam, literis hoſpitum de ſena-
tuſconſulto & concione & edicto conſulum
acceptis, trepidari cœptum eſt. Multi ea no-
cte quæ diem inſecuta eſt, quo in concione
res palam facta eſt, cuſtodiis circa portas po-
ſitis, fugientes a triumviris comprehenſi & re-
ducti ſunt: multorum nomina delata. quidam
ex iis viri fœminæque mortem ſibi conſcive-
runt. Conjuraſſe ſupra VII. millia virorum ac
mulierum dicebantur: capita autem conjura-
tionis conſtabat eſſe, * M. & L. Catinios de
plebe Romana, & Faliſcum, L. Opiternium,
& Minium Cerrinium Campanum. ab his om-
nia facinora & flagitia orta. eos maximos ſa-
cerdotes, conditoreſque ejus ſacri eſſe. data
opera eſt, ut primo quoque tempore compre-
henderentur. Adducti ad Coſ. faſſique de ſe,
nullam moram judicio fecerunt. Cæterum 18
tanta fuga ex urbe facta erat, ut, quia multis
actiones & res peribant, cogerentur prætores
T. Mænius & M. Licinius per ſenatum res in
diem triceſimum differre, donec quæſtiones a
Coſs. perficerentur. Eadem ſolitudo, quia Ro-
mæ non reſpondebant, nec inveniebantur
quorum nomina delata erant, coegit conſules
circa fora proficiſci, ibique quærere, & ju-
dicia exercere. Qui tantum initiati erant, &

* al. M. & C. Atinios.

ex carmine ſacro, præeunte verba ſacerdote, precationes fecerant, in quibus nefanda conjuratio in omne facinus ac libidinem continebatur, nec earum rerum ullam, in quas jure jurando obligati erant, in ſe aut alios admiſerant; eos in vinculis relinquebant: qui ſtupris aut cædibus violati erant, qui falſis teſtimoniis, ſignis adulterinis, ſubjectione teſtamentorum, fraudibus aliis contaminati, eos capitali pœna afficiebant. plures necati, quam in vincula conjecti ſunt. magna vis in utraque cauſa virorum mulierumque fuit. Mulieres damnatas cognatis, aut in quorum manu eſſent, tradebant, ut ipſi in privato animadverterent in eas. ſi nemo erat idoneus ſupplicii exactor, in publico animadvertebatur. datum deinde conſulibus negotium eſt, ut omnia bacchanalia Romæ primum. deinde per totam Italiam diruerent; extra quam ſi qua ibi vetuſta ara, aut ſignum conſecratum eſſet. in reliquum deinde P.C. cautum eſt, *ne qua bacchanalia Romæ, neve in Italia eſſent: ſi quis tale ſacrum ſolenne & neceſſarium duceret, nec ſine religione & piaculo ſe id omittere poſſe, apud prætorem urbanum profiteretur; prætor ſenatum conſuleret. ſi ei permiſſum eſſet, cum in ſenatu centum non minus eſſent, ita id ſacrum faceret, dum ne plus quinque*
29 *ſacrificio intereſſent: neu qua pecunia communis, neu quis magiſter ſacrorum, aut ſacerdos eſſet.* Aliud deinde huic conjunctum, referente Q. Martio Coſ., P. C. factum eſt, *ut de iis, quos pro indicibus conſules habuiſſent, integra res ad ſenatum referretur, cum Sp. Poſtumius quæſtionibus perfectis Romam rediſſet. Minium Cerrinium Campanum Ardeam in vincula mittendum* cenſuerunt, *magiſtratibuſque Ardeatium prædicendum, ut in*

in interiore eum cuſtodia aſſervarent, non ſolum ne effugeret, ſed ne mortis conſciſcendæ locum haberet. Sp. Poſtumius aliquanto poſt Romam venit. eo referente de P. Æbutii & Hiſpalæ Feceniæ præmio, quod eorum opera indicata bacchanalia eſſent, S.C. factum eſt, *ut * ſingulis his centena millia æris quæſtores urbani ex ærario darent: utique Coſ. cum tribunis plebis ageret, ut ad plebem primo quoque tempore ferrent, ut P. Æbutio emerita ſtipendia eſſent, ne invitus militaret, neve cenſor ei equum pubblicum aſſignaret: utique Feceniæ Hiſpalæ datio, diminutio, gentis enuptio, tutoris optio item eſſet, quaſi ei vir teſtamento dediſſet: utique ei ingenuo nubere liceret: neu quid ei, qui eam duxiſſet, ob id fraudi ignominiæve eſſet: utique conſules prætoreſque qui nunc eſſent, quive poſtea futuri eſſent, curarent, ne quid ei mulieri injuria fieret; utique tuto eſſet. Id ſenatum velle, & æquum cenſere, ut ita fieret*. Ea omnia lata ad plebem, factaque ſunt ex S.C. & de cæterorum indicum impunitate præmiiſque conſulibus permiſſum eſt.

* al. ſingula.

CAPUT XII.

Q. Martius Coſ. in Ligures provinciam profectus, inſidiis circumventus cum cæde fugatur.

ETjam Q. Martius, quæſtionibus ſuæ regionis perfectis, in Ligures provinciam proficiſci parabat, tribus millibus peditum Romanorum, CL. equitibus, & quinque millibus Latini nominis peditum, ducentis equitibus in ſupplementum acceptis. 20

Eadem provincia, idem numerus peditum equitumque & collegæ decretus erat. Exercitus acceperunt, quos priore anno C. Flaminius & M. Æmilius Coss. habuerant. duas præterea legiones novas ex S. C. ſcribere juſſi ſunt. & viginti millia peditum ſociis & nomini Latino imperarunt, & equites mille trecentos, & tria millia peditum Romanorum, CC. equites. totum hunc exercitum, præter legiones in ſupplementum Hiſpanienſis exercitus duci placebat. itaque conſules, dum ipſi quæſtionibus impediebantur, T. Mænium delectui habendo præfecerunt. Perfectis quæſtionibus prior Q. Martius in Ligures Apuanos eſt profectus. Dum penitus in abditos ſaltus, quæ latebræ receptaculaque ſemper illis fuerant, perſequitur: in præoccupatis anguſtiis loco iniquo eſt circumventus. quatuor millia militum amiſſa, & legionis ſecundæ ſigna tria, undecim vexilla ſocium ac Latini nominis in poteſtatem hoſtium venerunt, & arma multa, quæ quia impedimento fugientibus per ſilveſtres ſemitas erant, paſſim jactabantur. prius ſequendi Ligures finem, quam fugæ Romani fecerunt. Conſul ubi primum ex hoſtium agro evaſit, ne quantum diminutæ copiæ forent, appareret, in locis pacatis exercitum dimiſit. non tamen obliterare famam rei male geſtæ potuit. nam ſaltus, unde eum Ligures fugaverant, Martius eſt appellatus.

CA-

CAUPT XIII.

In Hiſpania ulteriore rem bene gerit cum Luſitanis C. Atinius proprætor, qui paulo poſt, accepto in Aſta oppugnatione vulnere, moritur: in citeriore cum Celtiberis dubio primum, deinde proſpero prælio congreditur L. Manlius Acidinus.

Sub hunc nuntium ex Liguſtinis vulgatum, 21
literæ ex Hiſpania miſſam gaudio triſtitiam afferentes, recitatæ ſunt. C. Atinius, qui biennio ante prætor in eam provinciam profectus erat, cum Luſitanis in agro Aſtenſi ſignis collatis pugnavit. ad ſex millia hoſtium ſunt cæſa: cæteri fuſi, fugati, caſtriſque exuti. ad oppidum deinde Aſtam oppugnandum legiones ducit. id quoque haud multo majore certamine cepit, quam caſtra. ſed dum incautius ſubit muros, ictus ex vulnere poſt dies paucos moritur. Literis de morte proprætoris recitatis, ſenatus cenſuit mittendum, qui ad Lunæ portum C.Calpurnium prætorem conſequeretur, nuntiaretque ſenatum æquum cenſere, ne ſine imperio provincia eſſet, maturare eum proficiſci. Quarto die, qui miſſus erat, Lunam venit. paucis ante diebus Calpurnius profectus erat. Et in citeriore Hiſpania L. Manlius Acidinus, qui eodem tempore, quo C. Atinius in provinciam ierat, cum Celtiberis acie conflixit. incerta victoria diſceſſum eſt; niſi quod Celtiberi caſtra inde nocte proxima moverunt. Romanis & ſuos ſepeliendi, & ſpolia legendi ex hoſtibus poteſtas facta eſt. Paucos poſt dies coacto majore exercitu Celtiberi ad Calagurim oppidum ultro laceſſiverunt prælio

Romanos. Nihil traditur, quæ cauſa numero aucto infirmiores eos fecerit. ſuperati prælio ſunt. ad XII. millia hominum cæſa. plus duo capta, & caſtris Romanis potitus, & niſi ſucceſſor adventu ſuo inhibuiſſet impetum victoris, ſubacti Celtiberi forent. Novi prætores ambo exercitus in hiberna deduxerunt.

CAPUT XIV.

Præter ludos Taurilia cauſa religionis, & novendiale ſacrum cauſa prodigiorum, fiunt ludi, quos & M. Fulvius Ætolico, & L. Scipio Antiochi bello voverant: Galli tranſalpini in Italiam tranſgreſſi, oppidum in Venetia condunt.

PEr eos dies, quibus hæc ex Hiſpania nun-
22. tiata ſunt, ludi Taurilia per biduum facti religionis cauſa. per dies decem apparatos deinde ludos M. Fulvius, quos voverat Ætolico bello, fecit. Multi artifices ex Græcia venerant honoris ejus cauſa. athletarum quoque certamen tum primo Romanis ſpectaculo fuit, & venatio data leonum & pantherarum, & prope hujus ſæculi copia ac varietate ludicrum celebratum eſt. Novendiale deinde ſacrum tenuit, quod in Piceno per triduum lapidibus pluerat, igneſque cæleſtes multifariam orti aduſſiſſe complurium levi afflatu veſtimenta maxime dicebantur. Addita & unum diem ſupplicatio eſt ex decreto pontificum, quod ædes Opis in Capitolio de cœlo tacta erat. hoſtiis majoribus conſules procurarunt, urbemque luſtraverunt. Sub idem tempus & ex Umbria nuntiatum eſt, ſemimarem duodecim ferme annos natum inventum. id prodigium abominantes,

ar-

arceri Romano agro, necarique quamprimum juſſerunt. Eodem anno Galli tranſalpini tranſgreſſi in Venetiam ſine populatione aut bello, haud procul inde ubi nunc Aquileja eſt, locum oppido condendo ceperunt. Legatis Romanis de ea re trans Alpes miſſis reſponſum eſt, neque profectos ex auctoritate gentis eos, nec, quid in Italia facerent, ſe ſcire. L. Scipio ludos eo tempore, quos bello Antiochi voviſſe ſeſe dicebat, ex collata ad id pecunia ab regibus civitatibuſque per dies decem fecit. Legatum eum poſt damnationem & bona vendita miſſum in Aſiam ad dirimenda inter Antiochum & Eumenem reges certamina, Valerius Antias eſt auctor. tum collatas ei pecunias, congregatoſque per Aſiam artifices: & quorum ludorum poſt bellum, in quo votos diceret, mentionem non feciſſet, de iis poſt legationem demum in ſenatu actum.

CAPUT XV.

Comitia conſularia, atque prætoria habentur: novi Coſs. ſunt Ap. Claudius Pulcher, M. Sempronius Tuditanus: Sipontum, atque Buxentum coloni ſcribuntur.

Cum jam in exitu annus eſſet, Q. Martius abſens magiſtratu abiturus erat. Sp. Poſtumius, quæſtionibus cum ſumma fide curaque perfectis, comitia habuit. Creati ſunt Conſules Ap. Claudius Pulcher, M. Sempronius Tuditanus. Poſtero die prætores facti P. Cornelius Cethegus. A. Poſtumius Albinus, C. Afranius Stellio, C. Atilius Serranus, L. Poſtumius Tempſanus, M. Claudius Marcellus. Extremo anni, 23 U.C. 565

quia Sp. Poſtumius COS. renuntiaverat, peragrantem ſe propter quæſtiones utrumque litus Italiæ, deſertas colonias Sipontum ſupero, Buxentum infero mari inveniſſe, triumviri ad colonos eo ſcribendos ex S. C. ab T. Mænio prætore urbano creati ſunt, L. Scribonius Libo, M. Tuccius, Cn. Bæbius Tamphilus.

CAPUT XVI.

Referuntur cauſa imminentis Macedonici belli. Hujus origo inde eſt, quia rex Philippus ægre fert ſuum regnum ab Romanis imminui; miſſis enim in rem praſentem ab ſenatu legatis, Theſſalia, Cerrabie, & Athamanum ſpoliatus urbibus, cogitur ex iis quoque qua ſunt in Thracia, praſidia deducere.

CUm Perſeo rege & Macedonibus bellum quod imminebat, non unde plerique opinantur, nec ab ipſo Perſeo cauſas cepit. inchoata initia ab Philippo ſunt. & is ipſe, ſi diutius vixiſſet, id bellum geſſiſſet. Una eum res, cum victo leges imponerentur, maxime augebat, quod qui Macedonum ab ſe defecerant in bello, in eos jus ſæviendi ademptum ei ab ſenatu erat: cum, quia rem integram Quintius in conditionibus pacis diſtulerat, non deſperaſſet impetrari poſſe. Antiocho rege deinde bello ſuperato ad Thermopylas, diviſis partibus, cum per eoſdem dies conſul Acilius Heracleam, Philippus Lamiam oppugnaſſet: capta Heraclea, quia juſſus abſcedere a mœnibus Lamiæ erat, Romaniſque oppidum deditum eſt, ægre eam rem tulerat. permulſit iram ejus conſul, quod ad Naupa-

ctum

dum ipſe feſtinans, quo ſe ex fuga Ætoli contulerant, Philippo permiſit, ut Athamaniæ & Aminandro bellum inferret, & urbes quas Theſſalis Ætoli ademerant, regno adjiceret. Haud magno certamine & Aminandrum Athamania expulerat, & urbes aliquot ceperat. Demetriadem quoque urbem validam, & ad omnia opportunam, & Magnetum gentem ſuæ ditionis fecit. inde & in Thracia quaſdam urbes novæ atque inſuetæ libertatis vitio, ſeditionibus principum turbatas, partibus quæ domeſtico certamine vincerentur, adjungendo ſe, cepit His ſedata in præſentia regis. ira in Romanos 24 eſt: nunquam tamen remiſit animum a colligendis in pace viribus, quibus quandocunque data fortuna eſſet, ad bellum uteretur. Vectigalia regni non fructibus tantum agrorum, portoriiſque maritimis auxit, ſed metalla etiam & vetera intermiſſa recoluit, & nova multis locis inſtituit. ut vero antiquam multitudinem hominum, quæ belli cladibus amiſſa erat, reſtitueret: non ſobolem tantum ſtirpis parabat, cogendis omnibus procreare atque educare liberos, ſed Thracum etiam magnam multitudinem in Macedoniam traduxerat: quietuſque aliquandiu a bellis, omni cura in augendas regni opes intentus fuerat. Rediere deinde cauſæ, quæ de integro iram moverent in Romanos. Theſſalorum & Perreborum querelæ de urbibus ſuis ab eo poſſeſſis, & legatorum Eumenis regis de Thraciis oppidis per vim occupatis, traductaque in Macedoniam multitudine, ita auditæ erant, ut eas non negligi ſatis appareret. Maxime moverat ſenatum, quod jam Æni & Maroneæ affectari poſſeſſionem audierant, minus Theſſalos curabant. Athama-

nes quoque legati venerunt, non partis amiſſæ, non finium jacturam querentes, ſed totam Athamaniam ſub jus judiciumque regis veniſſe. Et Maronitarum exules erant pulſi, quia libertatis cauſam defendiſſent, ab regio præſidio. Ii non Maroneam modo, ſed etiam Ænum in poteſtate nuntiabant Philippi eſſe. Venerant & a Philippo legati ad purganda ea, qui *nihil niſi permiſſu Romanorum imperatorum factum* affirmabant: *civitates Theſſalorum & Perrabcrum & Magnetum, & cum Aminandro Athamanum gentem, in eadem cauſa, qua Ætolos fuiſſe. Antiocho rege pulſo, occupatum oppugnandis Ætolicis urbibus conſulem ad recipiendas eas civitates Philippum miſiſſe: armis ſubactos parere.* Senatus ne quid abſente rege ſtatuerat, legatos ad eas controverſias diſceptandas miſit, Q. Cæcilium Metellum, M. Bæbium Tamphilum, T. Sempronium. Quorum ſub adventum, ad Theſſalica Tempe omnibus iis civitatibus, quibus cum rege diſceptatio erat, concilium indictum eſt.

25 Ibi cum Romani legati diſceptatorum loco, Theſſali Perræbique & Athamanes haud dubii accuſatores, Philippus ad audienda crimina tanquam reus, conſediſſent: pro ingenio quiſque eorum qui principes legationum erant, & gratia cum Philippo aut odio, acerbius leniuſve egerunt. In controverſiam autem veniebant Philippopolis, Tricca, Phaloria, & Eurymenæ, & cætera circa eas oppida: utrum Theſſalorum juris, cum vi ademptæ poſſeſſæque ab Ætolis forent (nam Philippum Ætolis ademiſſe eas conſtabat) an Ætolica antiquitus ea oppida fuiſſent. ita enim Acilium regi conceſſiſſe, ſi Ætolorum fuiſſent, & ſi voluntate, non vi atque

ar-

armis coacti, cum Ætolis eſſent. Ejuſdem formulæ diſceptatio de Perræborum Magnetumque oppidis fuit. omnium enim jura poſſidendo per occaſiones Ætoli miſcuerant. Ad hæc, quæ diſceptationis erant, querelæ Theſſalorum adjectæ, *quod ea oppida, ſi jam redderentur ſibi, ſpoliata ac deſerta redditurus eſſet. nam præter belli caſibus amiſſos, quingentos principes juventutis in Macedoniam abduxiſſe, & opera eorum in ſervilibus abuti miniſteriis: & quæ reddiderit coactus Theſſalis, inutilia ut redderet, curaſſe. Thebas Phthias unum maritimum emporium fuiſſe quondam Theſſalis quaſtuoſum & frugiferum. ibi navibus onerariis comparatis, regem, quæ præter Thebas Demetriadem curſum dirigerent, negotiationem maritimam omnem eo avertiſſe. Jam ne a legatis quidem, qui jure gentium ſancti ſint, violandis abſtinere. inſidias poſitas euntibus ad T. Quintium. itaque ergo in tantum metum omnes Theſſalos conjectos, ut non in civitatibus ſuis, non in communibus gentis conciliis quiſquam hiſcere audeat. procul enim abeſſe libertatis auctores Romanos: lateri adhærere gravem dominum, prohibentem uti beneficiis populi Romani. quid autem, ſi vox libera non ſit, liberum eſse? nunc ſe fiducia & præſidio legatorum ingemiſcere magis, quam loqui. niſi provideant aliquid Romani, quo & Græcis Macedoniam accolentibus metus, & audacia Philippi minuatur, nequicquam & illum victum, & ſe liberatos eſſe. ut equum tenacem non parentem, frenis aſperioribus caſtigandum eſse.* Hæc acerbe poſtremi: cum priores leniter permulſiſſent iram ejus petentes ut ignoſceret pro libertate loquentibus; & ut depoſita domini acerbitate, aſſueſceret

ſocium atque amicum ſeſe præſtare, & imitaretur populum Romanum, qui caritate, quam metu, adjungere ſibi ſocios mallet. Theſſalis auditis, Perræbi Gonnocondylum, quod Philippus Olympiadem appellaverat, Perræbiæ fuiſſe, &, ut ſibi reſtitueretur, agebant, & de Mallœa & Ericinio eadem poſtulatio erat. Athamanes libertatem repetebant, & caſtella Athenæum & Pœtne-
26 um. Philippus, ut accuſatoris potius, quam rei ſpeciem haberet, & ipſe a querelis orſus, *Menelaidem in Dolopia, quæ regni ſui fuiſſet, Theſſalos vi atque armis expugnaſſe* queſtus eſt. *item Petram in Pieria ab iiſdem Theſſalis Perræbiſque captam. Xynias quidem haud dubie Ætolicum oppidum ſibi eos contribuiſſe: & Paracheloida, quæ ſub Athamania eſſet, nullo jure Theſſalorum formulæ factam. Nam quæ ſibi crimina objiciantur de inſidiis legatorum, & maritimis portubus frequentatis aut deſertis: alterum ridiculum eſſe, ſe reddere rationem, quos portus mercatores aut nautici petant: alterum mores ſuos reſpuere. tot annos eſſe, per quos nunquam ceſſaverunt legati nunc ad imperatores Romanos, nunc Romam ad ſenatum crimina de ſe deferre. quem unquam verbo violatum eſſe? ſemel ad Quintium euntibus inſidias dici factas: ſed quid iis acciderit, non adjici. quærentium quid falſa objiciant, cum veri nihil habeant, ea crimina eſſe. inſolenter & immodice abuti Theſſalos indulgentia populi Romani, velut ex diutina ſiti nimis avide meram haurientes libertatem. ita, ſervorum modo præter ſpem repente manumiſſorum, licentiam vocis & linguæ experiri, & jactare ſeſe inſectatione & conviciis dominorum.* Elatus deinde ira, adjecit, *nondum omnium dierum ſolem occi-*

ci-

ridiſſe. Id minaciter dictum non Theſſali modo in ſeſe, ſed etiam Romani acceperunt. & cum fremitus poſt eam vocem ortus, & tandem ſedatus eſſet; Perræborum inde Athamanumque legatis reſpondit, *eamdem, de quibus illi agant, civitatum cauſam eſſe. conſulem Acilium & Romanos ſibi dediſſe eas, cum hoſtium eſſent. ſi ſuum munus qui dediſſent, adimere velint, ſcire ſe cedendum eſſe: ſed meliori ac fideliori amico in gratiam levium & inutilium ſociorum injuriam eos eſſe facturos. nec enim ullius rei minus diuturnam eſſe gratiam, quam libertatis: præſertim apud eos, qui male utendo eam corrupturi ſint*. Cauſa cognita pronuntiaverunt legati, *placere deduci præſidia Macedonum ex iis urbibus, & antiquis Macedoniæ terminis regnum finiri. de injuriis, quas ultro citroque illatas querantur, quomodo inter eas gentes & Macedonas diſceptetur, formulam juris exequendi conſtituendam eſſe*. Inde graviter offenſo rege, Theſſalonicen 27 ad cognoſcendum de Thraciæ urbibus proficiſcuntur. Ibi legati Eumenis. *Si liberas eſſe Ænum & Maroneam velint Romani, nihil ſui pudoris eſſe ultra dicere, quam ut admoneant. re, non verbo eos liberos relinquant, nec ſuum munus intercipi ab alio patiantur. ſin autem minor cura ſit civitatum in Thraciam poſitarum, multo verius eſſe, quæ ſub Antiocho fuerint, præmia belli Eumenem, quam Philippum habere: vel pro patris Attali meritis, bello quod adverſus Philippum ipſum geſſerit populus Romanus; vel ſuis, quod Antiochi bello terra marique laboribus periculiſque omnibus interfuerit. Habere eum præterea decem legatorum in eam rem præjudicium. qui cum Cherſoneſum Lyſimachiam*

chiamque dederint, Maroneam quoque atque Ænum profecto dediſſe, quæ ipſa propinquitate regionis velut appendices majoris muneris eſſent. Nam Philippum quidem quo aut merito in populum Romanum, aut jure imperii, cum tam procul a finibus Macedoniæ abſint, civitatibus his præſidia impoſuiſſe? vocari Maronitas juberent. ab iis certiora omnia de ſtatu civitatum earum ſcituros. Legati Maronitarum vocati, *non uno loco tantum urbis præſidium regium eſſe, ſicut in aliis civitatibus,* dixerunt, *ſed pluribus ſimul, & plenam Macedonum Maroneam eſſe. itaque dominari aſſentatores regios, his ſolis loqui & in ſenatu & in concionibus licere: eos omnes honores & capere ipſos, & dare aliis. optimum quemque, quibus libertatis, quibus legum cura ſit, aut exulare pulſos patria, aut inhonoratos & deterioribus obnoxios ſilere.* De jure etiam finium pauca adjecerunt. *Q. Fabium Labeonem, cum in regione ea fuiſſet, direxiſſe finem Philippo veterem viam regiam, quæ ad Thraciæ Parore jam ſubeat, nuſquam ad mare declinantem: Philippum novam poſtea deflexiſſe viam, qua Maronitarum urbes agroſque amplectatur.*

Ad ea Philippus longe aliam, quam ad-
28 verſus Theſſalos Perræboſque nuper, ingreſſus differendi viam, *Non cum Maronitis*, inquit, *mihi aut cum Eumene diſceptatio eſt, ſed * jam vobiſcum, Romani, a quibus nihil æqui me impetrare jamdiu animadverto. Civitates Macedonum, quæ a me inter inducias defecerant, reddi mihi æquum cenſebam: non quia magna acceſſio ea regni futura eſſet: (ſunt enim & parva oppida, & in finibus extremis poſita) ſed quia multum ad reliquos Macedonas continendos exemplum pertinebat. negatum eſt mihi. Bello Ætolico Lamiam oppu-*

* al. etiam.

pu-

pugnare juſſus a conſule M. Acilio, cum diu fatigatus ibi præliis operibuſque eſſem: tranſcendentem me jam muros, a capta prope urbe revocavit conſul, & abducere copias inde coegit. ad hujus ſolatium injuria permiſſum eſt, ut Theſſaliæ Perrabiæque & Athamanum reciperem quaſdam caſtella magis, quam urbes. ea quoque ipſa vos mihi. Q. Cæcilii, paucos ante dies ademiſtis. Pro non dubio paulo ante, ſi diis placet, legati Eumenis ſumebant, quæ Antiochi fuerunt, Eumenem æquius eſſe, quam me habere. Id ego aliter longe judico eſſe. Eumenes enim, non niſi viciſſent Romani, ſed niſi bellum geſſiſſent, manere in regno ſuo non potuit. itaque ille veſtrum meritum habet, non vos illius. mei autem regni, tantum aberat, ut ulla pars in diſcrimine fuerit, ut tria millia talentum, & quinquaginta tectas naves, & omnes Græciæ civitates, quas antea tenuiſſem, pollicentem ultro Antiochum in mercedem ſocietatis ſim aſpernatus. hoſtemque ei me eſſe prius etiam, quam M. Acilius exercitum in Græciam trajiceret, præ me tuli: & cum eo conſule belli partem, quancunque mihi delegavit, geſſi. & inſequenti conſuli L. Scipioni, cum terra ſtatuiſſet ducere exercitum ad Helleſpontum, non iter tantum per regnum noſtrum dedi, ſed vias etiam munivi, pontes feci, commeatus præbui: nec per Macedoniam tantum, ſed per Thraciam, ubi etiam inter cætera pax quoque præſtanda a barbaris erat. Pro hoc ſtudio meo erga vos, ne dicam merito, utrum adjicere vos Romani aliquid, & amplificare & augere regnum meum munificentia veſtra oportebat; an quæ haberem aut meo jure, aut beneficio veſtro, eripere? id quod nunc facitis, Macedonum civitates, quas regni mei fuiſse fatemini,

*ni, non reſtituuntur. Eumenes tanquam ad Antiochum ſpoliandum me venit: & ſi diis placet, decem legatorum decretum calumniæ impudentiſſimæ prætendit, quo maxime & refelli & coargui poteſt. diſertiſsime enim planiſsimeque in eo ſcriptum eſt: Cherſoneſum & Lyſimachiam Eumeni dari. ubi tandem Ænus & Maronea & Thraciæ civitates adſcriptæ ſunt? Quod ab illis ne poſtulare quidem eſt auſus, id apud vos, tanquam ab illis impetraverit, obtinebit? Quo in numero me apud vos eſſe velitis, * referte.*
* al. refert
ſi tanquam inimicum & hoſtem inſectari propoſitum eſt, pergite ut cœpiſtis, facere: ſin aliquis reſpectus eſt mei, ut ſocii atque amici regis, deprecor, ne me tanta injuria dignum judicetis. Movit aliquantum oratio regis legatos. itaque medio reſponſo rem ſuſpenderunt. Si
29
decem legatorum decreto Eumeni datæ civitates eæ eſſent, nihil ſe mutare. ſi Philippus bello cepiſſet eas, præmium victoriæ jure belli habiturum. ſi neutrum eorum foret, placere, cognitionem ſenatui reſervari: & ut omnia in integro manerent, præſidia, quæ in iis urbibus ſint, deduci. Hæ cauſæ maxime animum Philippi alienaverunt ab Romanis, ut non a Perſeo filio ejus novis cauſis motum, ſed ob has a patre bellum relictum filio videri poſſit. Romæ nulla belli Macedonici ſuſpicio erat.

CA-

CAPUT XVII.

L. Manlius Acidinus propter res Hiſpania præclare geſtas ovans Urbem ingreditur: Tarenti magnus ſervilis motus a L. Poſtumio prætore multorum ſupplicio comprimitur.

L. Manlius proconſul ex Hiſpania redierat. cui poſtulanti ab ſenatu in æde Bellonæ triumphum, rerum geſtarum magnitudo impetrabilem faciebat, exemplum obſtabat, quod ita comparatum more majorum erat, ne quis qui exercitum non deportaſſet, triumpharet, niſi perdomitam pacatamque provinciam tradidiſſet ſucceſſori. medius tamen honos Manlio habitus, ut ovans urbem iniret. Tulit coronas aureas quinquaginta duas: auri præterea pondo CXXXII. argenti XVI. millia, CCC. & pronuntiavit in ſenatu, decem millia pondo argenti. & LXXX. auri Q. Fabium quæſtorem advehere, id quoque ſe in ærarium illaturum. Magnus motus ſervilis eo anno in Apulia fuit. Tarentum provinciam L. Poſtumius prætor habebat. is de paſtorum conjuratione, qui vias latrociniis paſcuaque publica infeſta habuerant, quæſtionem ſevere exercuit. ad ſeptem millia hominum condemnavit: multi inde fugerunt. de multis ſumptum eſt ſupplicium. Conſules diu retenti ad urbem delectibus, tandem in provincias profecti ſunt.

CA-

CAPUT XVIII.

In Hiſpania C. Calpurnius, & L. Quintius prætores primum non e ſententia, deinde prorſus egregie, ingenti parta victoria, rem gerunt.

30 EOdem anno in Hiſpania prætores C. Calpurnius & L. Quintius, cum primo vere ex hibernis copias eductas in Beturia junxiſſent: in Carpetaniam, ubi hoſtium caſtra erant, progreſſi ſunt, communi animo conſilioque *parati rem gerere. Haud procul Hippone & Toleto urbibus inter pabulatores pugna orta eſt: quibus dum utrinque ſubvenitur a caſtris, paulatim omnes copiæ in aciem eductæ ſunt. in eo tumultuario certamine & loca ſua, & genus pugnæ pro hoſte fuere: duo exercitus Romani fuſi, atque in caſtra compulſi ſunt: non inſtitere perculſis hoſtes. Prætores Romani, ne poſtero die caſtra oppugnarentur, ſilentio proximæ noctis tacito ſigno exercitum abduxerunt. Luce prima Hiſpani acie inſtructa ad vallum acceſſerunt: vacuaque præter ſpem caſtra ingreſſi, quæ derelicta inter nocturnam trepidationem erant, diripuerunt: regreſſique in ſua caſtra, paucos dies quietis ſtativis manſerunt. Romanorum ſociorumque in prælio fugaque ad quinque millia occiſa: quorum ſe ſpoliis hoſtes armarunt: inde ad Tagum flumen profecti ſunt. Prætores interim Romani omne id tempus contrahendis ex civitatibus ſociis Hiſpanorum auxiliis, reficiendiſque ab terrore adverſæ pugnæ militum animis conſumpſerunt. ubi ſatis placuere vires, & jam miles quoque ad delendam priorem ignomi-

* al. conſilioq; rem geſſerunt.

miniam hoſtem poſcebat: XII. millia paſſuum ab Tago flumine poſuerunt caſtra. inde tertia vigilia ſublatis ſignis, quadrato agmine principio lucis ad Tagi ripam pervenerunt. Trans fluvium in colle hoſtium caſtra erant: extemplo qua duobus locis vada nudabat amnis, dextera parte Calpurnius, læva Quintius exercitum traduxerunt, quieto hoſte, dum miratur ſubitum adventum, conſultatque, qui tumultum injicere trepidantibus in ipſo tranſitu amnis potuiſſet. interim Romani, impedimentis quoque omnibus traductis, contractiſque in unum locum, quia jam moveri videbant hoſtem, nec ſpatium erat caſtra communiendi, aciem inſtruxerunt. in medio locatæ, quinta Calpurnii legio, & octava Quintii: id robur totius exercitus erat: campum apertum uſque ad hoſtium caſtra habebant, liberum a metu inſidiarum. Hiſpani poſteaquam in citeriore ripa duo Romano- 31
rum agmina conſpexerunt, ut, priuſquam ſe jungere atque inſtruere poſſent, occuparent eos, caſtris repente effuſi curſu ad pugnam tendunt. Atrox in principio prælium fuit, & Hiſpanis recenti victoria inflatis, & inſueta ignominia milite Romano accenſo. accerrime media acies, duæ fortiſſimæ legiones dimicabant: quas cum aliter moveri loco non poſſe hoſtis cerneret, cuneo inſtitit pugnare: & uſque plures confertioreſque medios urgebant. Ibi poſteaquam laborare aciem Calpurnius prætor vidit, T. Quintilium Varum & L. Juventium Thalnam legatos ad ſingulas legiones adhortandas propere mittit. donec & monere jubet, *in illis ſpem omnem vincendi & retinendæ Hiſpaniæ eſſe. ſi illi loco cedant, neminem ejus exercitus non modo Italiam, ſed ne Tagi quidem ulteriorem*

ripam

ripam unquam viſurum. ipſe cum equitibus duarum legionum paululum circumvectus, in cuneum hoſtium, qui mediam urgebat aciem, ab latere incurrit. Quintius *cum* ſuis equitibus alterum hoſtium latus invadit. ſed longe acrius Calpurniani equites pugnabant, & prætor ipſe ante alios. nam & *primus* hoſtem percuſſit, & ita ſe immiſcuit mediis, ut vix, utrius partis eſſet, noſci poſſet, & equites prætoris eximia virtute, & equitum pedites accenſi ſunt. pudor movit primos centuriones, qui inter tela hoſtium prætorem conſpexerunt. itaque urgere ſigniferos pro ſe quiſque, jubere inferre ſigna, & confeſtim militem ſequi. renovatur ab omnibus clamor: impetus fit velut ex ſuperiore loco. haud ſecus ergo, quam torrentis modo, fundunt ſternuntque perculſos: nec ſuſtinere alii ſuper alios inferentes ſeſe poſſunt. fugientes in caſtra equites perſecuti ſunt, & permiſti turbæ hoſtium, intra vallum penetraverunt. ubi ab relictis in præſidio caſtrorum prælium inſtauratum: coactique ſunt Romani equites deſcendere ex equis. dimicantibus iis legio quinta ſupervenit: deinde, ut quæque potuerant, copiæ affluebant. Cæduntur paſſim Hiſpani per tota caſtra. nec plus quam quatuor millia hominum effugerunt. inde tria millia fere, qui arma retinuerant, montem propinquum ceperunt. mille ſemiermes maxime per agros palati ſunt. ſupra XXXV. millia hoſtium fuerant, ex quibus tam exigua pars pugnæ ſuperfuit. ſigna capta CXXXIII. Romani ſociique paulo plus ſexcenti, & provincialium auxiliorum CL. ferme ceciderunt. tribuni militum quinque amiſſi, & pauci equites Romani cruentæ maxime victoriæ ſpe-

ciem

ciem fecerunt. In caſtris hoſtium, quia ipſis ſpatium ſua communiendi non fuerat, manſerunt. Pro concione poſtero die laudati, donatique a C. Calpurnio equites phaleris. pronuntiavitque, eorum maxime opera hoſtes fuſos, caſtra capta & oppugnata eſſe. Quintius alter prætor ſuos equites catellis ac fibulis donavit: donati & centuriones ex utriuſque exercitu permulti, maxime qui mediam aciem tenuerunt.

CAPUT XIX.

Conſulum M. Sempronii, & Ap. Claudii res ſecundę in Liguribus.

Conſules delectibus, aliiſque, quæ Romæ agendæ erant, peractis rebus, in Ligures provinciam exercitum duxerunt. Sempronius a Piſis profectus in Apuanos Ligures, vaſtando agros, urendoque vicos & caſtella eorum, aperuit ſaltum uſque ad fluvium Macram, & Lunæ portum. Hoſtes montem antiquam ſedem majorum ſuorum ceperunt. & inde ſuperata locorum iniquitate, prælio dejecti ſunt. Et App. Claudius felicitatem virtutemque collegæ in Liguribus Ingaunis æquavit ſecundis aliquot præliis: ſex præterea oppida eorum expugnavit. multa millia hominum in iis cepit. belli auctores III. & XL. ſecuri percuſſit. 32

CA-

CAPUT XX.

Poſt magnas contentiones P. Claudius Pulcher opera fratris Ap. Claudii creatur conſul, & cum eo L. Porcius Licinus: Prætoria quoque comitia habentur.

JAm comitiorum appetebat tempus. prior tamen Claudius, quam Sempronius, cui ſors comitia habendi obtigerat, Romam venit: quia P. Claudius frater ejus conſulatum petebat. Competitores habebat patricios, L. Æmilium, Q. Fabium Labeonem, Ser. Sulpitium Galbam, veteres candidatos, & ab repulſis eo magis debitum, quia primo negatus erat, honorem repetentes. etiam quia plus quam unum ex patriciis creari non licebat, arctior petitio quatuor petentibus erat. Plebeii quoque gratioſi homines petebant, L. Porcius, Q. Terentius Culleo, Cn. Bæbius Tamphilus. * & ii repulſi, in ſpem impetrandi tandem aliquando honoris dilati. Claudius unus ex omnibus novus candidatus erat. Opinione hominum haud dubie deſtinabatur Q. Fabius Labeo, & L. Porcius Licinus. ſed Claudius conſul ſine lictoribus cum fratre toto foro volitando, clamitantibus adverſariis, & majore parte ſenatus, *meminiſſe eum debere prius ſe conſulem populi Romani, quam fratrem P. Claudii eſſe: quin ille ſedens pro tribunali aut arbitrum, aut comitiorum tacitum ſpectatorem ſe præberet?* coerceri tamen ab effuſo ſtudio nequiit. Magnis contentionibus tribunorum quoque plebis, qui aut contra conſulem, aut pro ſtudio ejus pugnabant, comitia aliquoties turbata: donec pervicit Appius, ut, dejecto Fabio, fratrem tra-

* al. & hi repulſis.

traheret. Creatus P. Claudius Pulcher, præter ſpem ſuam & cæterorum: locum ſuum tenuit L. Porcius Licinus, quia moderatis ſtudiis, non vi Claudiana inter plebejos certatum eſt. Prætorum inde comitia ſunt habita. C. Decimius Flavus, P. Sempronius Longus, P. Cornelius Cethegus, Q. Nævius Matho, C. Sempronius Blæſus, A. Terentius Varro, prætores facti. Hæc eo anno, quo Ap. Claudius, M. Sempronius conſules fuerunt, domi militiæque geſta.

CAPUT XXI.

Legatis Philippi, & Eumenis Romam ad diſceptandum venientibus ſenatus datur: Patres Legationem decernunt in Macedoniam, & Græciam, juſſam Peloponneſum quoque adire, propter turbatum ibi ab Achais rerum ſtatum.

PRincipio inſequentis anni, quo P. Clau- 33
dius, L. Porcius conſules erant, cum U.C.
Q. Cæcilius, M. Bæbius, & T. Sempronius, 556
qui ad diſceptandum inter Philippum & Eumenem reges, Theſſalorumque civitates miſſi erant, legationem renuntiaſſent: regum quoque eorum civitatumque legatos in ſenatum introduxerunt. Eadem utrinque iterata, quæ dicta apud legatos in Græcia erant. Aliam deinde legationem novam Patres, cujus princeps Ap. Claudius fuit, in Macedoniam & in Græciam decreverunt, ad viſendum, redditæ ne civitates Rhodiis & Theſſalis & Perræbis eſſent. Iiſdem mandatum, ut ab Æno & Maronea præſidia deducerentur, maritimaque omnis Thraciæ ora a Philippo & Macedonibus liberaretur. Peloponneſum quoque adire juſſi, unde prior lega-

legatio diſceſſerat incertiore ſtatu rerum, quam ſi non veniſſent. nam ſuper cætera etiam ſine reſponſo dimiſſi, nec datum petentibus erat Achæorum concilium. de qua re querente graviter Q. Cæcilio, ſimul Lacedæmoniis deplorantibus mœnia diruta, abductam plebem in Achajam & venumdatam, ademptas, quibus ad eam diem civitas ſtetiſſet, Lycurgi leges: Achæi maxime concilii negati crimen excuſabant, recitando legem, quæ niſi belli paciſve cauſa, & cum legati ab ſenatu cum literis, aut ſcriptis mandatis venirent, vetaret indici concilium. Ea ne poſtea excuſatio eſſet, oſtendit ſenatus, curæ iis eſſe debere, ut Romanis legatis ſemper adeundi concilium gentis poteſtas fieret: quemadmodum & illis, quoties vellent, ſenatus daretur.

CAPUT XXII.

Rex Philippus juſſus ab Senatu cedere civitatibus Thraciæ, in Maronitas crudeliter deſævit: ut appareat non ſua culpa factum, dedito Romanis Caſandro miniſtro cædis, filium Demetrium ad placandam Senatus iram Romam mittit.

84 DImiſſis iis legationibus, Philippus a ſuis certior factus, cedendum civitatibus, deducendaque præſidia eſſe, infenſus omnibus, in Maronitas iram effundit. Onomaſto, qui præerat maritimæ oræ, mandat, ut partis adverſæ principes interficeret. Ille per Caſandrum quemdam unum ex regiis jamdiu habitantem Maroneæ, nocte Thracibus intromiſſis, velut in bello capta urbe, cædem fecit. Id apud Romanos legatos querentes, *tam crudeliter adverſus innoxios Ma-*

ro-

ronitas, tam ſuperbe adverſus populum Romanum factum, ut quibus libertatem reſtituendam ſenatus cenſuiſſet, ii pro hoſtibus trucidarentur: abnuebat, *quicquam eorum ad ſe, aut quenquam ſuorum pertinere. ſeditione inter ipſos dimicatum, cum alii ad ſe, alii ad Eumenem civitatem traherent. id facile ſcituros eſſe. ſi percunctarentur ipſos Maronitas*: haud dubius, perculſis omnibus terrore tam recentis cædis, neminem hiſcere adverſus ſe auſurum. Negare Appius, *rem evidentem pro dubia quærendam: ſi ab ſe culpam removere vellet, Onomaſtum & Caſandrum, per quos acta res diceretur, mitteret Romam, ut eos ſenatus percunctari poſſet*. Primo adeo perturbavit ea vox regem, ut non color, non vultus ei conſtaret. deinde collecto tandem animo, *Caſandrum, qui Maroneę fuiſſet, ſi utique vellent, ſe miſſurum* dixit: *ad Onomaſtum quidem quid eam rem pertinere? qui non modo Maronea, ſed ne in regione quidem propinqua fuiſſet.* Et parcebat magis Onomaſto, honoratiori amico, & eundem indicem haud paulo plus timebat: quia & ipſe ſermonem cum eo contulerat, & multorum talium miniſtrum & conſcium habebat. Caſander quoque, miſſis qui per Epirum ad mare proſequerentur eum, ne qua indicium emaneret, veneno
creditur ſublatus. Et legati a Philippi col- 35
loquio ita digreſſi ſunt, ut præ ſe ferrent nihil eorum ſibi placere: & Philippus minime quin rebellandum eſſet dubius, quia tamen immaturæ ad id vires erant, ad moram interponendam, Demetrium minorem filium mittere Romam ſimul ad purganda crimina, ſimul ad deprecandam iram ſenatus ſtatuit: ſatis credens ipſum etiam juvenem, quod Romæ obſes ſpecimen regiæ in-

indolis dediſſet, aliquid momenti facturum. Interim per ſpeciem auxilii Byzantiis ferendi, re ipſa ad terrorem regulis Thracum injiciendum profectus, perculſis iis uno prę-lio, & Amadoco duce capto, in Macedoniam rediit, miſſis ad accolas Iſtri fluminis barbaros ut in Italiam irrumperent, ſolicitandos.

CAPUT XXIII.

Legati Romani ex Macedonia in Achajam venientes, cum datum illis eſſet concilium, ſenatus nomine de injuriis in Lacedæmonios conqueruntur: legatorum accuſationi reſpondet Lycortas Achæorum prętor.

ET in Peloponneſo adventus Romanorum legatorum, qui ex Macedonia in Achajam ire juſſi erant, expectabatur, adverſus quos ut pręparata conſilia haberent, Lycortas prætor concilium indixit. Ibi de Lacedæmoniis actum. *Ex hoſtibus eos accuſatores factos. & periculum eſſe, ne victi magis timendi forent, quam bellantes fuiſſent. quippe in bello ſociis Romanis Achæos uſos: nunc eoſdem Romanos æquiores Lacedęmoniis, quam Achæis eſſe: ubi Areus etiam & Alcibiades, ambo exules ſuo beneficio reſtituti, legationem Romam adverſus gentem Achęorum ita de ipſis meritam ſuſcepiſſent, adeoque infeſta oratione uſi eſſent, ut patria pulſi, non reſtituti in eam viderentur.* Clamor undique ortus, referret nominatim de iis. & cum omnia ira, non conſilio gererentur, capitis damnati ſunt. Paucos poſt dies Romani legati venerunt. his
36 Clitore in Arcadia datum eſt concilium. Priuſquam agerent quicquam, terror Achęis in-

injectus erat, & cogitatio, quam non ex æquo diſceptatio futura eſſet: quod Areum & Alcibiadem, capitis ab ſe in concilio proximo damnatos, cum legatis videbant: nec hiſcere quiſquam audebat. Appius ea, quæ apud ſenatum queſti erant Lacedæmonii, diſplicere ſenatui oſtendit: *cadem primum ad conflictum factam eorum, qui a Philopœmene ad cauſam dicendam evocati veniſſent: deinde cum in homines ita ſævitum eſſet, ne in ulla parte crudelitas eorum ceſſaret, muros dirutos urbis nobiliſſimæ eſſe, leges vetuſtiſſimas abrogatas, inclytamque per gentes Lycurgi diſciplinam ſublatam.* Hæc cum Appius dixiſſet, Lycortas, & quia prętor, & quia Philopœmenis, auctoris omnium quę Lacedęmone acta fuerant, factionis erat, ita reſpondit. *Difficilior nobis, Ap. Claudi, apud vos oratio eſt, quam Romæ nuper apud ſenatum fuit. tunc enim Lacedæmoniis accuſantibus reſpondendum erat: nunc a vobis ipſis accuſati ſumus, apud quos cauſa dicenda eſt: quam iniquitatem conditionis ſubimus illa ſpe, judicis animo te auditurum eſſe, poſita contentione, qua paulo ante egiſti. Ego certe, cum ea, quę & hic antea apud Q. Cęcilium, & poſtea Romæ queſti ſunt Lacedæmonii, a te paulo ante relata ſint, non tibi, ſed illis me apud te reſpondere credam. Cadem obiicitis eorum, qui a Philopœmene prætore evocati ad cauſam dicendam, interfecti ſunt. hoc ego crimen non modo non a vobis Romanis, ſed ne apud vos quidem nobis obiiciendum fuiſſe arbitror. quid ita? quia in veſtro fœdere erat, ut maritimis urbibus abſtinerent Lacedæmonii. Quo tempore armis captis, urbes, a quibus abſtinere juſſi erant, nocturno impetu occupaverunt; ſi T. Quintius, ſi exercitus Romanus, ſicut antea, in Peloponneſo fuiſſet, eo*
 ni-

nimirum capti & oppreſſi confugiſſent. cum vos procul eſſetis; quo alio niſi ad nos ſocios veſtros, quos antea Gytheo opem ferentes, quos Lacedæmonem vobiſcum ſimili de cauſa oppugnantes viderant, confugerent? Pro vobis igitur juſtum piumque bellum ſuſcepimus. quod cum alii laudent, reprehendere ne Lacedæmonii quidem poſſint, & dii quoque ipſi comprobaverint, qui nobis victoriam dederunt: quonam modo ea qua belli jure acta ſunt, in diſceptationem veniunt? quorum tamen maxima parx nihil pertinet ad nos. noſtrum eſt, quod evocavimus eos ad cauſam dicendam, qui ad arma multitudinem exciverant, qui expugnaverant maritima oppida, qui diripuerant, qui cædem principum fecerant. quod vero illi venientes in caſtra interfecti ſunt, veſtrum eſt Areu & Alcibiade, qui nunc nos, ſi diis placet, accuſatis, non noſtrum. Exules Lacedæmoniorum, quo in numero ii quoque duo fuerunt, & tunc vobiſcum erant: quod domicilio ſibi delegerant maritima oppida: ſe petitos credentes, in eos, quorum opera patria extorres, ne in tuto quidem exilio poſſe conſeneſcere indignabantur, impetum fecerunt. Lacedæmonii igitur Lacedæmonios, non Achæi interfecerunt. nec jure, an injuria caſi ſint, argumentari refert. At enim illa certe veſtra ſunt,

37 *Achæi, quod leges diſciplinamque vetuſtiſſimam Lycurgi ſuſtuliſtis, quod muros diruiſtis. quæ utraque ab iiſdem objici qui poſſunt? cum muri Lacedæmoniis non ab Lycurgo, ſed paucos ante annos ad diſſolvendam Lycurgi diſciplinam extructi ſunt? tyranni enim nuper eos arcem & munimentum ſibi, non civitati paraverunt. & ſi exiſtat hodie ab inferis Lycurgus, gaudeat ruinis eorum, & nunc ſe patriam & Spartam antiquam agnoſcere dicat. Non Philopœmenem*

nem expectare, nec Achæos, ſed vos ipſi Lacedæmonii veſtris manibus amoliri & diruere omnia tyrrannidis veſtigia debuiſtis. veſtra enim illa deformes veluti cicatrices ſervitutis erant. & cum ſine muris per octingentos prope annos liberi, aliquando etiam principes Graciæ fuiſſetis: muris velut compedibus circundatis victi per centum annos ſerviſtis. Quod ad leges ademptas attinet, ego antiquas Lacedæmoniis leges tyrannos ademiſſe arbitror: nos non ſuas ademiſſe, quas non habebant, ſed noſtras leges dediſſe: nec male conſuluiſſe civitati, cum concilii noſtri eam fecerimus, & nobis miſcuerimus: ut corpus unum & concilium totius Peloponneſi eſſet. tunc opinor, ſi aliis ipſi legibus viveremus, alias iſtis injunxiſſemus, queri ſe iniquo jure eſſe, & indignari poſſent. Scio ego, Appi Claudi, hanc orationem, qua ſum adhuc uſus, neque ſociorum apud ſocios, neque liberæ gentis eſſe, ſed ſervorum verius diſceptantium apud dominos. nam ſi non vana illa vox præconis fuit, qua liberos eſſe omnium primos Achæos juſſiſtis: ſi fœdus ratum eſt, ſi ſocietas & amicitia ex æquo obſervatur: cur ego, quid Capua capta feceritis Romani, non quæro? vos rationem repoſcitis, quid Achæi Lacedæmoniis bello victis fecerimus? Interfecti aliqui ſunt, finge a nobis. quid? vos ſenatores Campanos ſecuri non percuſſiſtis? muros diruimus. vos non muros tantum, ſed urbem & agros ademiſtis. Specie, inquis, æquum eſt fœdus apud Achæos, re precaria libertas: apud Romanos etiam imperium eſt. Sentio, Appi: &, ſi non oportet, non indignor. ſed oro vos: quantumlibet interſit inter Romanos & Achæos, modo ne in æquo hoſtes veſtri noſtrique apud vos ſint, ac nos ſocii: imo ne meliore jure ſint. nam ut in æquo eſſent, nos fecimus, cum le-

ges iis noſtras dedimus : cum, ut Achæi concilii eſſent, effecimus. Parum eſt victis, quod victoribus ſatis eſt : plus poſtulant hoſtes, quam ſocii habent. quæ jurejurando, quæ monumentis literarum in lapide inſculptis in æternam memoriam ſancta atque ſacrata ſunt, ea cum perjurio noſtro tollere parant. Veremur quidem vos, Romani, &, ſi ita vultis, etiam timemus : ſed plus & veremur & timemus deos immortales. Cum aſſenſu maximæ partis eſt auditus : & locutum omnes pro majeſtate magiſtratus cenſebant : ut facile appareret, molliter agendo dignitatem ſuam tenere Romanos non poſſe. Tum Appius, *ſuadere ſe magnopere Achæis* dixit, *ut, dum liceret voluntate ſua facere, gratiam inirent, ne mox inviti, & coacti facerent.* Hæc vox audita quidem cum omnium gemitu eſt, ſed metum injecit imperata recuſandi. id modo petierunt, ut Romani, quæ viderentur, de Lacedæmoniis mutarent : nec Achæos religione obſtringerent, irrita ea quæ jurejurando ſanxiſſent, faciendi. damnatio tantum Arei & Alcibiadis, quæ nuper facta erat, ſublata eſt.

CA-

CAUPT XXIV.

Conſulibus decretis Liguribus, Prætores provinciaſ ſortiuntur : honos Diis habetur propter res a Calpurnio, & Quintio proſpere geſtas in Hiſpania : orta contentio de deportandis inde exercitibus ſenatuſconſulto ſedatur.

ROmæ principio ejus anni cum de pro- 38
vinciis conſulum & prætorum actum eſſet, conſulibus Ligures, quia bellum nuſquam alibi erat, decreti. Prętores, C. Decimius Flavus urbanam, P. Cornelius Cethegus inter cives & peregrinos ſortiti ſunt, C. Sempronius Blæſus Siciliam, Q. Nævius Matho Sardiniam, & ut idem de veneficiis quæreret, A. Terentius Varro Hiſpaniam citeriorem, P. Sempronius Longus Hiſpaniam ulteriorem. De iis duabus provinciis legati per id fere tempus L. Juventius Thalna, & T. Quintilius Varus venerunt. qui quantum bellum jam profligatum in Hiſpania eſſet, ſenatu edocto, poſtularunt ſimul, ut pro rebus tam proſpere geſtis diis immortalibus haberetur honos, & ut prætoribus exercitum deportare liceret. Supplicatio in biduum decreta eſt. de legionibus deportandis, cum de conſulum prætorumque exercitibus ageretur, rem integram referri juſſerunt. Paucos poſt dies conſulibus in Ligures binæ legiones, quas Appius Claudius & M. Sempronius habuerant, decretæ ſunt. De exercitibus Hiſpanienſibus magna contentio fuit inter novos prætores & amicos abſentium, Calpurnii Quintiique. utraque cauſa tribunum plebis, utraque conſulem habebat. ii ſe interceſſuros S. C., ſi de-

deportandos cenſerent exercitus, denuntiabant. illi, ſi hæc interceſſio fieret, nullam rem aliam ſe decerni paſſuros. Victa poſtremo abſentium gratia eſt: & S. C. factum, *ut prætores quatuor millia peditum Romanorum ſcriberent, quadringentos equites, & quinque millia ſociorum peditum Latini nominis, quingentos equites, quos ſecum in Hiſpaniam portarent. cum eas legiones quatuor deſcripſiſſent: quod plus, quam quina millia peditum, treceni equites, in ſingulis legionibus eſſet, dimitterent: eos primum qui emerita ſtipendia haberent, deinde ut cujuſque fortiſſima opera Calpurnius & Quintius in prælio uſi eſſent.*

CAPUT XXV.

Exortum certamen propter pertinaciam Q. Fulvii Flacci præturam in locum demortui C. Decimii contra leges, quia ædilis deſignatus erat, petentis, ſenatus prudentia, ſublatis comitiis creando novo prætori, tollitur.

39 HAc ſedata contentione, alia ſubinde C. Decimii prætoris morte exorta eſt. Cn. Sicinius, & L. Puppius, qui ædiles proximo anno fuerant, & C. Valerius flamen Dialis, & Q. Fulvius Flaccus (is quia ædilis curulis deſignatus erat, ſine toga candida, ſed maxima ex omnibus contentione) petebant. certamenque ei cum flamine erat. & poſteaquam primo æquare, mox ſuperare etiam eſt viſus: pars tribunorum plebis negare, rationem ejus habendam eſſe: quod duos ſimul unus magiſtratus, præſertim curules, neque capere poſſet, nec gerere: pars, legibus eum ſolvi, æquum cenſere, ut quem vellet prætorem creandi po-

puro poteſtas fieret. L. Porcius COS. primo in ea ſententia eſſe, ne nomen ejus acciperet. deinde ut auctoritate ſenatus idem faceret, convocatis Patribus, *referre ſe ad eos* dixit, *quod nec jure ullo, nec exemplo tolerabili libera civitati, adilis curulis deſignatus praturam peteret: ſibi, niſi quid aliud iis videretur, in animo eſſe, e lege comitia habere.* Patres cenſuerunt, uti L. Porcius COS. cum Q. Fulvio ageret, ne impedimento eſſet, quominus comitia Prætoris in locum C. Decimii ſubrogandi e lege haberentur. Agenti COS. ex S.C. reſpondit Flaccus, *nihil, quod ſe indignum eſſet, facturum.* Medio reſponſo ſpem ad voluntatem interpretantibus fecerat, ceſſurum Patrum auctoritati eſſe. comitiis acrius etiam, quam ante, petebat, criminando, extorqueri ſibi a COS. & ſenatu P. R. beneficium: & invidiam geminati honoris fieri: tanquam non appareret, ubi deſignatus prætor eſſet, extemplo ædilitate ſe abdicaturum. COS. cum & pertinaciam petentis creſcere, & favorem populi magis magiſque in eum inclinari cerneret, dimiſſis comitiis, ſenatum vocavit. cenſuerunt frequentes, quoniam Flaccum auctoritas Patrum nihil moviſſet, ad populum cum Flacco agendum. Concione advocata cum egiſſet COS. ne tum quidem de ſententia motus, gratias P. R. egit, *quod tanto ſtudio, quotieſcunque declaranda voluntatis poteſtas facta eſset, praetorem ſe voluiſset facere. ea ſibi ſtudia civium ſuorum deſtituere non in animo eſse.* Hæc vero tam obſtinata vox tantum ei favorem accendit, ut haud dubius prætor eſſet, ſi COS. accipere nomen vellet. Ingens certamen tribunis & inter ſeipſos, & cum COS. fuit: donec ſenatus a COS.

eſt habitus, decretumque, *quoniam prætoris ſubrogandi comitia ne legibus fierent, pertinacia Q. Flacci, & prava ſtudia hominum impedirent, ſenatum cenſere, ſatis prætorum eſſe. P. Cornelius utranque in urbe juriſdictionem haberet: Apollinique ludos faceret.*

CAPUT XXVI.

Poſt ingens certamen creatur cenſor, adverſante nobilitate, M. Porcius Cato, vir belli, & pacis artibus maximus, eique collega adjicitur L. Valerius Flaccus.

40 HIs comitiis prudentia & virtute ſenatus ſublatis, alia majoris certaminis, quo & majore de re, inter plures potentioreſque viros, ſunt exorta. Cenſuram ſumma contentione petebant L. Valerius Flaccus, P. & L. Scipiones, Cn. Manlius Vulſo, & L. Furius Purpureo, Patricii: plebeii autem, M. Porcius Cato, M. Fulvius Nobilior, T. & M. Sempronii, Longus, & Tuditanus. ſed omnes Patricios plebejoſque nobiliſſimarum familiarum M. Porcius longe anteibat. In hoc viro tanta vis animi ingeniique fuit, ut, quocunque loco natus eſſet, fortunam ſibi ipſe facturus fuiſſe videretur. nulla ars neque privatæ, neque publicæ rei gerendæ ei defuit. urbanas ruſticaſque res pariter callebat. ad ſummos honores alios ſcientia juris, alios eloquentia, alios gloria militaris provehit: huic verſatile ingenium ſic pariter ad omnia fuit, ut natum ad id unum diceres, quodcunque ageret. in bello manu fortiſſimus, multiſque inſignibus clarus pugnis: idem poſteaquam ad magnos honores pervenit, ſummus imperator: idem in pace, ſi jus conſule-

ſuleres, peritiſſimus: ſi cauſa oranda eſſet, eloquentiſſimus. nec is tantum, cujus lingua vivo eo viguerit, monumentum eloquentiæ nullum extet: vivit imo vigetque eloquentia ejus, ſacrata ſcriptis omnis generis. orationes & pro ſe multæ, & pro aliis, & in alios. nam non ſolum accuſando, ſed etiam cauſam dicendo fatigavit inimicos. ſimultates nimio plures & exercuerunt eum, & ipſe exercuit eas. nec facile dixeris, utrum magis preſſerit eum nobilitas, an ille agitaverit nobilitatem. Aſperi proculdubio animi, & linguæ acerbæ, & immodice liberæ fuit, ſed invicti cupiditatibus animi, & rigidæ innocentiæ, contemptor gratiæ, divitiarum: in parſimonia, in patientia laboris periculique, ferrei prope corporis animique: quem ne ſenectus quidem, quæ ſolvit omnia, fregerit: qui ſextum & nonageſimum annum agens cauſam dixerit, ipſe pro ſe oraverit, ſcripſeritque; nonageſimo anno Sergium Galbam ad populi adduxerit judicium. Hunc ſicut omni vita, ita tum pe- 41
tentem premebat nobilitas: cojerantque præter L. Flaccum, qui collega in conſulatu fuerat, candidati omnes ad dejiciendum honore eum: non ſolum ut ipſi potius adipiſcerentur, nec quia indignabantur novum hominem cenſorem videre: ſed etiam quod triſtem cenſuram, periculoſamque multorum famæ & ab læſo a pleriſque, & lædendi cupido expectabant. etenim tum quoque minitabundus petebat, refragari ſibi, qui liberam & fortem cenſuram timerent, criminando. & ſimul L. Valerio ſuffragabatur: illo uno collega caſtigare ſe nova flagitia, & priſcos mores revocare poſſe. His accenſi homines, adverſa nobilitate, non M. Por-

cium modo cenſorem fecerunt, ſed etiam collegam ei L. Valerium Flaccum adjecerunt.

CAPUT XXVII.

Conſules, Prætoreſque in provincias proficiſcuntur: L. Poſtumius prætor, cui Tarentum evenerat, quæſtiones de Bacchanalibus ibi perficit.

Secundum comitia cenſorum COSS. prætoreſque in provincias profecti ſunt, præter Q. Nævium: quem quatuor non minus menſes, priuſquam in Sardiniam iret, quæſtiones veneficii, quarum magnam partem extra urbem per municipia conciliabulaque habuit, quia ita aptius viſum erat, tenuerunt. Si Antiati Valerio credere libet, ad duo hominum millia damnavit. & L. Poſtumius Prætor, cui Tarentum provincia evenerat, magnas paſtorum conjurationes vindicavit; & reliquias bacchanalium quæſtionis cum omni executus eſt cura. multos qui aut citati non affuerant, aut vades deſeruerant, in ea regione Italiæ latentes, partim noxios judicavit, partim comprehenſos Romam ad ſenatum miſit. in carcerem omnes a P. Cornelio conjecti ſunt.

CAPUT XXVIII.

In citeriore Hiſpania A. Terentius Corbionem expugnat: redeuntes Romam C. Calpurnius, & L. Quintius Criſpinus de Luſitanis, Celtiberiſque triumphant.

42 In Hiſpania ulteriore, fractis proximo bello Luſitanis, quietæ res fuerunt. In cite-

teriore A. Terentius in Sueſſetanis oppidum Corbionem vineis & operibus expugnavit, captivos vendidit. quieta deinde hiberna & citerior provincia habuit. Veteres prætores C. Calpurnius Piſo, & L. Quintius Romam redierunt: utrique magno Patrum conſenſu triumphus eſt decretus. prior C. Calpurnius de Luſitanis & Celtiberis triumphavit. coronas aureas tulit LXXXIII. & duodecim millia pondo argenti. paucos poſt dies L. Quintius Criſpinus ex iiſdem Luſitanis Celtiberiſque triumphavit. tantundem auri atque argenti in eo triumpho translatum.

CAPUT XXIX.

Cenſura M. Porcii Catonis, & L. Valerii Flacci: hanc nobilem facit Catonis gravitas, atque ſeveritas in corrigendis moribus, caſtigandiſque flagitiis; nam inter cætera ſenatu movet, & ignominia notat L. Quintium Flamininum conſularem propter quemdam, quem in Gallia provincia ad preces ſive amaſii, ſive amicæ, vel ſua manu occiderat, vel ſecuri percuſſerat: L. quoque Scipioni Aſiatico equum adimit.

Cenſores M. Porcius & L. Valerius metu miſta expectatione ſenatum legerunt. ſeptem moverunt ſenatu: ex quibus unum inſignem & nobilitate & honoribus, L. Quintium Flamininum conſularem. Patrum memoria inſtitutum fertur, ut cenſores motis e ſenatu aſcriberent notas. Catonis & aliæ quidem acerbæ orationes extant in eos, quos aut ſenatorio loco movit, aut quibus equos ademit. longe graviſſima in L. Quintium oratio eſt; qua ſi accuſator ante

te notam, nôn cenſor poſt notam uſus eſſet,
retinere Quintium in ſenatu ne frater qui-
dem T. Quintius, ſi tum cenſor eſſet, potuiſ-
ſet. Inter cætera objecit ei, Philippum Pœ-
num, carum ac nobile ſcortum, ab Roma
in Galliam provinciam ſpe ingentium dono-
rum perductum.. eum puerum, per laſci-
viam cum cavillaretur, exprobrare conſuli
perſæpe ſolitum, quod ſub ipſum ſpectacu-
lum gladiatorium abductus ab Roma eſſet,
ut obſequium amatori jactaret. forte epu-
lantibus iis, cum jam vino incaluiſſent, nun-
tiatum in convivio eſſe, nobilem Bojum cum
liberis transfugam veniſſe. convenire COS.
velle, ut ab eo fidem præſens acciperet. in-
troductum in tabernaculum, per interpre-
tem alloqui COS. cœpiſſe, inter cujus ſer-
monem Quintius ſcorto, *Vis tu*, inquit,
quoniam gladiatorium ſpectaculum reliquiſti,
jam hunc Gallum morientem aſpicere? Et cum
is vix dum ſerio annuiſſet, ad nutum ſcorti
COS. ſtricto gladio, qui ſuper caput pende-
bat, loquenti Gallo caput primum percuſ-
ſiſſe, deinde fugienti, fidemque P. R. atque
eorum qui aderant, imploranti latus trans-
43 fodiſſe. Valerius Antias, ut qui nec Catonis
orationem legiſſe, & fabulæ tantum ſine au-
ctore editæ crediaiſſet, aliud argumentum,
ſimile tamen & libidine & crudelitate, per-
agit. Placentiæ famoſam mulierem, cujus
amore deperiret, in convivium accerſitam
ſcribit. ibi jactantem ſeſe ſcorto inter cæte-
ra retuliſſe, quam acriter quæſtiones exer-
cuiſset, & quam multos capitis damnatos in
vinculis haberet, quos ſecuri percuſsurus eſ-
ſet. tum illam infra eum accubantem negaſ-
ſe, unquam vidiſse quenquam ſecuri ferien-
tem, & pervelle id videre. hic indulgentem
ama-

amatorem unum ex illis miſeris attrahi juſ-
ſum ſecuri percuſſiſse. Facinus, ſive eo mo-
do quo cenſor objecit, ſive ut Valerius tra-
dit, commiſsum eſt, ſævum atque atrox:
inter pocula atque epulas, ubi libare diis da-
pes, ubi bene precari mos eſset, ad ſpecta-
culum ſcorti procacis in ſinu COS. recuban-
tis, mactatam humanam victimam eſse, &
cruore menſam reſperſam. In extrema ora-
tione Catonis conditio Quintio fertur, ut,
ſi id factum negaret, cæteraque quæ objeciſ-
ſet, ſponſione defenderet ſeſe: ſin fatere-
tur, ignominiane ſua quenquam doliturum
cenſeret, cum ipſe vino & venere amens,
ſanguine hominis in convivio luſiſset? In e- 44
quitatu recognoſcendo L. Scipioni Aſiatico
ademptus equus. in cenſibus quoque acci-
piendis triſtis & aſpera in omnes ordines
cenſura fuit. ornamenta & veſtem mulie-
brem & vehicula, quæ pluris, quam quin-
decim millium æris eſsent, in cenſum re-
ferre viatores juſſit. item mancipia minora
annis XX. quæ poſt proximum luſtrum X.
millibus æris, aut pluris eo veniiſsent, uti
ea quoque decem, tanto pluris quam quan-
ti eſsent, æſtimarentur, & his rebus omni-
bus terni in millia æris attribuerentur. A-
quam publicam omnem in privatum ædifi-
cium aut agrum fluentem ademerunt: &
quæ in loca publica inædificata, immolita-
ve privati habebant, intra dies XXX. de-
moliti ſunt. opera deinde facienda ex pe-
cunia in eam rem decreta, lacus ſternen-
dos lapide, detergendaſque, qua opus eſ-
ſet, cloacas in Aventino, & in aliis parti-
bus, qua nondum erant, faciendas locave-
runt: & ſeparatim Flaccus molem ad Ne-
ptunias aquas, ut iter populo eſset, & viam

per

per Formianum montem. Cato atria duo, Mænium & Titium in Latomiis, & quatuor tabernas in publicum emit: baſilicamque ibi fecit, quæ Porcia appellata eſt. & vectigalia ſummis pretiis, ultro tributa infimis locaverunt. Quas locationes cum ſenatus precibus & Lacrymis publicanorum *victus* induci, & de integro locari juſſiſſet: cenſores, edicto ſummotis ab haſta qui ludificati priorem locationem erant, omnia eadem paulum imminutis pretiis locaverunt. Nobilis cenſura fuit, ſimulatumque plena: quæ M. Porcium, cui acerbitas ea aſſignabatur, per omnem vitam exercuerunt.

CAPUT XXX.

Coloniæ duæ Potentia, & Piſaurum deducuntur: comitia conſularia, atque prætoria habentur: Coſſ. ſunt M. Claudius Marcellus, Q. Fabius Labeo: facta a Prætoribus provinciarum ſortitione, mittitur L. Julius ad ſubmovendos Gallos, qui in agro Aquilejenſi ſedem ceperant.

EOdem anno coloniæ duæ, Potentia in Picenum, Piſaurum in Gallicum agrum deductæ ſunt. ſena jugera in ſingulos data: diviſerunt agrum, coloniaſque deduxerunt iidem triumviri, Q. Fabius Labeo, & M. & Q. Fulvii, Flaccus & Nobilior. COSS.
45 ejus anni nec domi, nec militiæ memorabile quicquam egerunt. In inſequentem annum crearunt COSS. M. Claudium Marcellum, Q. Fabium Labeonem. M. Claudius, Q. Fabius idibus Martiis, quo die conſulatum inierunt, de provinciis ſuis prætorumque retulerunt. Prætores creati erant, C. Valerius flamen Dialis, qui & priore anno pe-

petierat, Sp. Poſtumius Abinus, & P. Cor-
nelius Siſenna, L. Puppius, L. Julius, Cn. Si-
cinius. Conſulibus Ligures cum iiſdem exer-
citibus, quos P. Claudius & M. Portius ha-
buerunt, provincia decreta eſt. Hiſpaniæ
extra ſortem prioris anni prætoribus cum ſuis
exercitibus ſervatę. Prętores ita ſortiri juſſi,
uti flamini Diali utique altera juris dicendi
Romę provincia eſſet: peregrinam eſt ſorti-
tus. Siſennę Cornelio urbana, Sp. Poſtumio
Sicilia, L. Puppio Apulia, L. Julio Gallia,
Cn. Sicinio Sardinia evenit. L. Julius profici-
ſci mature eſt juſſus. Galli tranſalpini per ſal-
tus ignotę antea vię (ut ante dictum eſt) in
Italiam tranſgreſſi, oppidum in agro, qui nunc
Aquilejenſis eſt, ædificabant. id eos ut pro-
hiberent, quoad ejus ſine bello poſſet, prę-
tori mandatum eſt: ſi armis prohibendi eſ-
ſent, COS. certiores faceret, ex his pla-
cere alterum adverſus Gallos ducere legio-
nes extremo prioris anni comitia auguris 46
creandi habita erant: in demortui Cn. Cor-
nelii Lentuli locum creatus erat Sp. Poſtu-
mius Albinus.

C A P U T XXXI.

Mors M. Licinii Craſſi Pontificis maximi, atque in ejus funere res propter religionem notabilis.

HUjus principio anni P. Licinius Craſ- U.C.
ſus PONT. MAX. mortuus eſt; in 567
cujus locum M. Sempronius Tuditanus pon-
tifex eſt cooptatus. Pont. Max. eſt creatus
C. Servilius Geminus. P. Licinii funeris cauſa
viſceratio data, & gladiatores CXX. pugna-
verunt, & ludi funebres per triduum facti:
poſt

poſt ludos epulum. in quo, cum toto foro ſtrata triclinia eſſent, tempeſtas cum magnis procellis coorta, coegit pleroſque tabernacula ſtatuere in foro. eadem paulo poſt, cum undique conſerenaſſet, ſublata: defunctoſque vulgo ferebant, quod inter fatalia vates ceciniſſent, neceſſe eſſe, tabernacula in foro ſtatui. Hac religione levatis altera injecta, quod ſanguine per biduum pluiſſet in area Vulcani: & per decemviros ſupplicatio in. dicta erat, ejus prodigii expiandi cauſa.

CAPUT XXXII.

Senatus, introductis legationibus tranſmarinis, audit crimina, querelaſque de rege Macedoniæ Philippo: ſatis pro patre faciente filio Demetrio, quem ad id Philippus Romam miſerat, ſenatus nihil contra regem decernit; ita tamen ut velit videri plus gratiam Demetrii filii, quam cauſam patris Philippi valuiſſe.

PRiuſquam COSS. in provincias proficiſcerentur, legationes tranſmarinas in ſenatum introduxerunt. nec unquam ante tantum regionis ejus hominum Romæ fuerat. nam ex quo fama per gentes, quæ Macedoniam accolunt, vulgata eſt, crimina querimoniaſque de Philippo non negligenter ab Romanis audiri, multis operæ pretium fuiſſe queri: pro ſe quæque civitates genteſque, ſinguli etiam privatim (gravis enim accola omnibus erat) Romam aut ad ſpem levandæ injuriæ, aut ad deflendæ ſolatium venerunt. Et ab Eumene rege legatio cum fratre ejus Athenæo venit ad querendum ſimul, quod non deducerentur ex Thracia præſidia: ſimul

quod

quod in Bithyniam Pruſiæ bellum adverſus Eumenem gerenti auxilia miſſa forent. Reſpondendum ad omnia juveni tum admodum Demetrio erat: cum haud facile eſſet, aut ea, quæ objicerentur, aut quæ adverſus ea dicenda erant, memoria complecti. nec enim multa ſolum, ſed etiam pleraque oppido quam parva erant: de controverſia finium, de hominibus raptis, pecoribuſque abactis, de jure aut dicto per libidinem, aut non dicto; de rebus per vim aut per gratiam judicatis. nihil horum neque Demetrium docere dilucide, nec ſe ſatis liquido diſcere ab eo ſenatus cum cerneret poſſe; ſimul & tirocinio & perturbatione juvenis moveretur: quæri juſſit ab eo, *ecquem de his rebus commentarium a patre accepiſſet?* cum reſpondiſſet *accepiſſe ſe*, nihil prius nec potius viſum eſt, quam regis ipſius de ſingulis reſponſa accipere. librum extemplo popoſcerunt: deinde, ut ipſe recitaret, permiſerunt. Erant autem de rebus ſingulis in breve coactæ cauſæ: ut alia feciſſe ſe ſecundum decreta legatorum doceret: alia non per ſe ſtetiſſe, quominus faceret, ſed per eos ipſos qui accuſarent. interpoſuerat & querelas de iniquitate decretorum, & quam non ex æquo diſceptatum apud Cæcilium foret, indigneque ſibi, nec ullo ſuo merito inſultatum ab omnibus eſſet: Has notas irritati ejus animi collegit ſenatus. cæterum alia excuſanti juveni, alia recipienti futura ita, ut maxime vellet ſenatus, reſponderi placuit: *Nihil patrem ejus neque rectius, nec magis, quod ex voluntate ſenatus eſſet, feciſſe, quam quod, utcunque ea geſta eſſent, per Demetrium filium ſatisfieri voluiſſet Romanis. multa & diſſimulare, & oblivisci, & pati præterita ſenatum poſſe, & credere etiam,* 47

De-

Demetrio credendum eſſe. obſidem enim ſe animum ejus habere, etſi patri corpus reddiderit. & ſcire, quantum ſalva in patrem pietate poſſit, amicum eum P. R. eſſe. honoriſque ejus cauſa miſſuros in Macedoniam legatos: ut ſi quid minus factum ſit, quam debuerit, tum quoque ſine piaculo rerum prætermiſſarum fiat. velle etiam ſentire Philippum, integra omnia ſibi cum
48 *P. R. Demetrii filii beneficio eſſe*. Hæc, quæ augendæ amplitudinis ejus cauſa facta erant, extemplo in invidiam, mox etiam in perniciem adoleſcenti verterunt.

CAPUT XXXIII.

Senatus legatis Lacedamoniorum ſuas cum Achais diſceptationes afferentibus reſpondet.

LAcedæmonii deinde introducti ſunt. Multæ & parvæ diſceptationes jactabantur: ſed quæ maxime rem continerent, erant: utrum reſtituerentur quos Achæi damnaverant, nec ne: inique, an jure occidiſſent, quos occiderant. vertebatur & utrum manerent in Achaico concilio Lacedæmonii, an, ut ante fuerat, ſecretum ejus unius in Peloponneſo civitatis jus eſſet. Reſtitui, judiciaque facta tolli placuit: Lacedæmonem manere in Achaico concilio; ſcribique id decretum, & conſignari a Lacedæmoniis & Achæis.

CAPUT XXXIV.

Philopœmen dux Achaorum vir maximus a Meſſeniis capitur, atque veneno necatur.

LEgatus in Macedoniam Q. Martius eſt miſſus, juſſus idem in Peloponneſo ſociorum res aſpicere. nam ibi quoque & ex veteribus diſcordiis reſidui motus erant: & Meſſenii deſciverant a concilio Achaico. cujus belli & cauſas & ordinem ſi exprimere velim, immemor ſim propoſiti, quod ſtatui non ultra attingere externa, niſi qua Romanis cohærent rebus. Eventus memorabilis eſt, quod cum bello ſuperiores eſſent 49
Achæi, Philopœmen prætor eorum capitur ad præoccupandam Coronem, quam hoſtes petebant, in valle iniqua cum equitibus paucis oppreſſus. Ipſum potuiſſe effugere Thracum Cretenſiumque auxilio tradunt. ſed pudor relinquendi equites nobiliſſimos gentis, ab ipſo nuper lectos, tenuit. quibus dum locum ad evadendas anguſtias, cogendo ipſe agmen, præbet, ſuſtinens impetus hoſtium, prolapſo equo, & ſuo ipſe caſu, & onere equi ſuper eum ruentis; haud multum abfuit, quin exanimaretur, ſeptuaginta annos jam natus, & diutino morbo, ex quo tum primum reficiebatur, viribus admodum attenuatis. Jacentem hoſtes ſuperfuſi oppreſſerunt: cognitumque, primum a verecundia memoriaque meritorum haud ſecus, quam ducem ſuum, attollunt, reficiuntque, & ex valle devia in viam portant, vix ſibimet ipſi præ nec opinato gaudio credentes: pars nuntios Meſſenen præmittunt, debellatum eſſe: Philo-

pœ-

& ſaxum ingens, quo operitur machina, ſuperimpoſitum eſt. ita loco potius, quam homini cuiquam credendam cuſtodiam rati, lucem inſequentem expectaverunt. Poſtero die multitudo quidem integra, memor priſtinorum ejus in civitatem meritorum, parcendum, ac per eum remedia quærenda eſſe præſentium malorum, cenſebant: defectionis auctores, quorum in manu reſpublica erat, in ſecreto conſultantes omnes ad necem ejus conſentiebant: ſed utrum maturarent, an differrent, ambigebatur. vicit pars avidior pœnæ: miſſuſque qui venenum ferret. Accepto poculo, nihil aliud locutum ferunt, quam quæſiſſe, ſi incolumis Lycortas (is alter imperator Achæorum erat) equiteſque evaſiſſent. poſteaquam dictum eſt incolumes eſſe: *bene habet*, inquit. & poculo impavide exhauſto, haud ita multo poſt expiravit. Nec diuturnum mortis ejus gaudium auctoribus crudelitatis fuit. victa namque Meſſene bello expoſcentibus Achæis noxios dedidit, oſſaque reddita Philopœmenis ſunt: & ſepultus ab univerſo Achaico eſt concilio, adeo omnibus humanis congeſtis honoribus, ut ne divinis quidem abſtineretur. Ab ſcriptoribus rerum Græcis Latiniſque tantum huic viro tribuitur, ut a quibuſdam eorum, velut ad inſignem notam hujus anni, memoriæ mandatum ſit, tres claros imperatores eo anno deceſſiſſe, Philopœmenen, Annibalem, P. Scipionem. adeo in æquo eum duarum potentiſſimarum gentium ſummis imperatoribus poſuerunt.

CAPUT XXXV.

Annibal a Pruſia Bithyniæ rege, ad quem, victo Antiocho, confugerat, ſentiens ſe dedi Romanis, per T. Quintium legatum exposcentibus, ſibi veneno mortem conſciſcit.

51 AD Pruſiam regem legatus T. Quintius Flaminius venit, quem ſuſpectum Romanis & receptus poſt fugam Antiochi Annibal, & bellum adverſus Eumenem motum faciebat. ibi ſeu quia a Flaminino inter cætera objectum Pruſiæ erat, hominem omnium qui viverent infeſtiſſimum populo Romano apud eum eſſe, qui patriæ ſuæ primum, deinde fractis ejus opibus, Antiocho regi auctor belli adverſus populum Romanum fuiſſet: ſeu quia ipſe Pruſias, ut gratificaretur præſenti Flaminino Romaniſque, per ſe necandi aut tradendi ejus in poteſtatem conſilium cepit: a primo colloquio Flaminini milites extemplo ad domum Annibalis cuſtodiendam miſſi ſunt. Semper talem exitum vitæ ſuæ Annibal proſpexerat animo; & Romanorum inexpiabile odium in ſe cernens, & fidei regum nihil ſane confiſus. Pruſiæ vero levitatem etiam expertus erat. Flaminini quoque adventum velut fatalem ſibi horruerat. ad omnia undique infeſta ut iter ſemper aliquod præparatum fugę haberet, ſeptem exitus e domo fecerat, & ex iis quoſdam occultos, ne cuſtodia ſepirentur. ſed grave imperium regum nihil inexploratum, quod inveſtigari volunt, efficit. totius circuitum domus ita cuſtodiis complexi ſunt, ut nemo inde elabi poſſet. Annibal, poſteaquam eſt nuntiatu, milites regios in veſtibulo eſſe; poſtico, quod devium maxime

at-

atque occultiſſimi exitus erat, fugere conatus, ut id quoque occurſu militum obſeptum ſenſit, & omnia circa clauſa cuſtodiis diſpoſitis eſſe: venenum, quod multo ante præpatum ad tales habebat caſus, popoſcit. *Liberemus*, inquit, *diuturna cura P. R. quando mortem ſenis expectare longum cenſent. nec magnam, nec memorabilem ex inermi proditoque Flamininus victoriam feret. mores quidem P. R. quantum mutaverit, vel hic dies argumento erit. Horum Patres Pyrrho regi hoſti armato exercitum in Italia habenti, ut a veneno caveret, prædixerunt: hi legatum conſularem, qui auctor eſſet Pruſiæ per ſcelus occidendi hoſpitis, miſerunt.* Execratus deinde in caput regnumque Pruſiæ, & hoſpitales deos violatæ ab eo fidei teſtes invocans, poculum exhauſit. Hic vi- 52
tæ exitus fuit Annibalis.

CAPUT XXXVI.

Non hoc anno, quod quidam ſcribunt, mortuum P. Scipionem Africanum, colligitur.

Scipionem & Polybius & Rutilius hoc anno mortuum ſcribunt. Ego neque his, neque Valerio aſſentior: his, quod cenſoribus M. Porcio, L. Valerio, principem ſenatus ipſum L. Valerium cenſorem lectum invenio, cum ſuperioribus tribus luſtris Africanus fuiſſet: quo vivo, niſi ut ille ſenatu moveretur, quam notam nemo memoriæ prodidit, alius princeps in locum ejus lectus non eſſet. Antiatem auctorem refellit tribunus plebis M. Nævius: adverſus quem oratio inſcripta P. Africani eſt. Hic Nævius in magiſtratuum libris eſt tribunus pl. P. Claudio, L. Portio Coſſ. ſed

 iniit

iniit tribunatum Appio Claudio, M. Sempronio Coſſ. ad quartum idus Decembres. inde tres menſes ad idus Martias ſunt: quibus P. Claudius, L. Porcius conſulatum inierunt. ita & vixiſſe in tribunatu Nævii videtur: dieſque ei dici ab eo potuiſſe: deceſſiſſe autem ante L. Valerii & M. Porcii cenſuram.

CAPUT XXXVII.

Exitus infelix trium ſummorum virorum Annibalis, Scipionis, Philopœmenis inter ſe confertur.

TRium clariſſimorum ſuæ cujuſque gentis virorum non magis tempore congruente comparabilis mors videtur eſſe, quam quod nemo eorum ſatis dignum ſplendore vitæ exitum habuit. jam primum omnes non in patrio ſolo mortui, nec ſepulti ſunt. veneno abſumpti Annibal & Philopœmen: exul Annibal proditus ab hoſpite: captus Philopœmen in carcere & in vinculis expiravit. Scipio, etſi non exul, neque damnatus, die tamen dicta, ad quam non afuerat, reus abſens citatus, voluntarium non ſibimet ipſe ſolum, ſed etiam funeri ſuo exilium indixit.

CA-

CAPUT XXXVIII.

Demetrius, placata merito ſuo Senatus ira in patrem Philippum, in Macedoniam revertitur: cum propterea ingenti favore vulgo a Macedonibus conſpiceretur, magnam & apud patrem Philippum, & fratrem Perſea invidiam ſubit. Philippus interim Romanorum mandatis obtemperans, ut omnem ſuſpicionem avertat, Thracibus bellum infert.

DUm ea in Peloponneſo, a quibus divertit oratio, geruntur: reditus in Macedoniam Demetrii legatorumque aliter aliorum affecerat animos. vulgus Macedonum, quos belli ab Romanis imminentis metus terruerat, Demetrium, ut pacis auctorem, cum ingenti favore conſpiciebant: ſimul & ſpe haud dubia regnum ei poſt mortem patris deſtinabant. *nam etſi minor ætate quam Perſeus eſſet, hunc tamen juſta matre familias, illum pellice ortum eſſe: illum, ut ex vulgato corpore genitum, nullam certi patris notam habere: hunc inſignem Philippi ſimilitudinem præ ſe ferre: ad hoc, Romanos Demetrium in paterno ſolio locaturos: Perſei nullam apud eos gratiam eſſe.* Hæc vulgo loquebantur. itaque & Perſea cura angebat, ne parum pro ſe una ætas valeret, cum omnibus aliis rebus frater ſuperior eſſet: & Philippus ipſe, vix ſui arbitrii fore, quem hæredem regni relinqueret, credens, ſibi quoque graviorem eſſe, quam vellet, minorem filium cenſebat. offendebatur interdum concurſu Macedonum ad eum: & alteram jam ſe vivo regiam eſſe indignabatur. Et ipſe juvenis haud dubie inflatior redierat, 53

ſubnixus erga ſe judiciis ſenatus, conceſſiſque
ſibi, quæ patri negata eſſent. & omnis men-
tio Romanorum quantam dignitatem ei apud
cæteros Macedonas, tantam invidiam non a-
pud fratrem modo, ſed etiam apud patrem
conciliabat. utique poſteaquam alii legati Ro-
mani venerunt. & cogebatur decedere Thra-
cia, præſidiaque deducere, & alia aut ex de-
creto priorum legatorum, aut ex nova conſti-
tutione ſenatus facere. ſed omnia mœrens
quidem & gemens, eo magis, quod filium
frequentiorem prope cum illis, quam ſecum
cernebat: obedienter tamen adverſus Roma-
nos faciebat, ne quam movendi extemplo bel-
li cauſam præberet. avertendos etiam animos
a ſuſpicione talium conſiliorum ratus, mediam
in Thraciam, exercitum in Odryſas & Dau-
theletas & Beſſos duxit. Philippopolin urbem
fuga deſertam oppidanorum, qui in proxima
montium juga cum familiis receperant ſeſe,
cepit: campeſtreſque barbaros, depopulatus
agros eorum, in deditionem accepit. relicto
inde ad Philippopolin præſidio, quod haud
multo poſt ab Odryſis expulſum eſt, oppidum
in Deuriopo condere inſtituit. Pæoniæ ea re-
gio eſt prope Erigonum fluvium, qui ex Illy-
54 rico per Pæoniam fluens in Axium amnem e-
ditur. Haud procul Stobis, vetere urbe, no-
vam urbem Perſeida, ut is filio majori habe-
retur honos, appellari juſſit.

CA-

CAPUT XXXIX.

Galli, qui Alpes tranſgreſſi ſedem in agro Aquilejenſi ſine populi Romani permiſſu occupaverant, venientes in Marcelli Coſ. deditionem, rebus omnibus ſpoliantur: mittentes Romam ad Senatum legatos omnia ſua impetrant, ea conditione, ut Italia excedant.

DUm hæc in Macedonia geruntur, Coſſ. in provincias profecti. Marcellus nuntium præmiſit ad L. Porcium proconſulem, ut ad novum Gallorum oppidum legiones admoveret. advenienti conſuli Galli ſeſe dediderunt. duodecim millia armatorum erant. plerique arma ex agris rapta habebant. ea ægre patientibus iis adempta, quæque alia aut populantes agros rapuerant, aut ſecum attulerant. de his rebus qui quererentur, legatos Romam miſerunt. Introducti in ſenatum a C. Valerio prætore expoſuerunt: *ſe, ſuperante in Gallia multitudine, inopia coactos agri & egeſtate, ad quærendam ſedem Alpes tranſgreſſos, quæ inculta per ſolitudines viderent, ibi ſine ullius injuria conſediſſe. oppidum quoque ædificare cœpiſſe: quod indicium eſſet, nec agro, nec urbi ulli vim allaturos veniſſe. nuper M. Claudium ad ſe nuntium miſiſſe, bellum ſe cum iis, ni dederentur, geſturum. ſe certam, etſi non ſpecioſam pacem, quam incerta belli præoptantes, dediſſe ſe prius in fidem, quam in poteſtatem populi Romani. poſt paucos dies juſſos & agro & urbe decedere, ſeſe tacitos abire quo terrarum poſſent, in animo habuiſſe. arma deinde ſibi, & poſtremo omnia alia quæ ferrent agerentve, adempta. orare*

ſe ſenatum P. Q. R. ne in ſe innoxios deditos
acerbius, quam in hoſtes, ſævirent. Huic ora-
55 tioni ſenatus ita reſponderi juſſit. *Neque il-*
los recte feciſſe, cum in Italiam venerint, oppi-
dumque in alieno agro, nullius Romani magi-
ſtratus, qui ei provinciæ præeſſet, permiſſu ædi-
ficare conati ſint: neque ſenatui placere deditos
ſpoliari. itaque ſe cum iis legatos ad Cos. miſ-
ſuros: qui ſi redeant unde venerint, omnia iis
ſua reddi jubeant: quique protinus eant trans
Alpes, & denuncient Gallicis populis, multitu-
dinem ſuam domi contineant. Alpes prope in-
exuperabilem finem in medio eſſe. non utique iis
melius fore, quam qui eas primi pervias feciſ-
ſent. Legati miſſi L. Furius Purpureo, Q.
Minutius, L. Manlius Acidinus. Galli red-
ditis omnibus quæ ſine cujuſquam injuria ha-
bebant, Italia exceſſerunt. Legatis Roma-
56 nis tranſalpini populi benigne reſponderunt.
ſeniores eorum nimiam lenitatem populi
Romani caſtigarunt, *quod eos homines, qui*
gentis injuſſu profecti occupare agrum imperii
Romani, & in alieno ſolo ædificare oppidum co-
nati ſunt, impunitos dimiſerint: debuiſſe gra-
vem temeritatis mercedem ſtatui. quod vero et-
iam ſua reddiderint, vereri, ne tanta indul-
gentia plures ad talia audenda impellantur.
Et exceperunt & proſecuti cum donis lega-
tos ſunt.

CA-

CAPUT XL.

Coſ. M. Claudius Iſtris bellum infert: coloniæ deducuntur, Mutina, Parma, & Saturnia: in citeriore Hiſpania rem bene gerit A. Terentius proprætor.

M. Claudius Coſ. Gallis ex provincia exactis, Iſtricum bellum moliri cœpit, literis ad ſenatum miſſis, ut ſibi in Iſtriam traducere legiones liceret. Id ſenatui placuit. Illud agitabant, uti colonia Aquilejam deduceretur. nec ſatis conſtabat, utrum Latinam, an civium Romanorum deduci placeret. Poſtremo Latinam potius coloniam deducendam Patres cenſuerunt. triumviri creati ſunt P. Scipio Naſica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Eodem anno Mutina & Parma coloniæ Romanorum civium ſunt deductæ. bina millia hominum in agro, qui proxime Bojorum, ante Tuſcorum fuerat, octona jugera Parmæ, quina Mutinæ acceperunt. deduxerunt triumviri M. Æmilius Lepidus, T. Æbutius Carus, L. Quintius Criſpinus. Et Saturnia colonia civium Romanorum in agrum Caletranum eſt deducta. deduxerunt triumviri Q. Fabius Labeo, C. Afranius Stellio, Tib. Sempronius Gracchus. jugera in ſingulos data decem. Eodem anno A. Terentius proprætor haud procul flumine Ibero in agro Auſetano & prælia ſecunda cum Celtiberis fecit; & oppida, quæ ibi communierant, aliquot expugnavit. Ulterior Hiſpania eo anno in pace fuit: quia & P. Sempronius proprætor diutino morbo eſt implicitus, & nullo laceſſente peropportune quieverunt Luſitani. Nec in Liguribus memorabile quicquam a Q. Fabio Coſ. geſtum. 57

CAPUT XLI.

Comitia conſularia, atque prætoria habentur: Coſs. ſunt Cn. Bæbius Tamphilus, & L. Æmilius Paulus; fit cauſa prodigiorum ſupplicatio.

M. Marcellus ex Iſtria revocatus, exercitu dimiſſo, Romam comitiorum cauſa rediit. Creavit Coſs. Cn. Bæbium Tamphilum, & L. Æmilium Paulum. Cum M. Æmilio Lepido hic ædilis curulis fuerat, a quo conſule quintus annus erat, cum is ipſe Lepidus poſt duas repulſas Coſ. factus eſſet. Prætores inde facti Q. Fulvius Flaccus, M. Valerius Lævinus, L. Manlius iterum, M. Ogulnius Gallus, L. Cæcilius Denter, C. Terentius Iſtra. Supplicatio extremo anno fuit prodigiorum cauſa, quod ſanguinem per biduum pluiſſe in area Concordiæ ſatis credebant: nuntiatumque erat, haud procul Sicilia inſulam, quæ non ante fuerat, novam editam e mari eſſe. Annibalem hoc anno Antias Valerius deceſſiſſe auctor eſt, legatis ad eam rem ad Pruſiam miſſis, præter T. Quintium Flaminium, cujus in ea re celebre eſt nomen, L. Scipione Aſiatico, & P. Scipione Naſica.

DECADIS QUARTÆ

LIBER DECIMUS.

CAPUT I.

A conſulibus, atque Prætoribus fit provinciarum ſortitio: exercitus ſcribuntur: prodigia procurantur.

PRincipio inſequentis anni, Coſſ. 1
prætoreſque ſortiti provincias U.C.
ſunt. conſulibus nulla præter 568
Ligures quæ decerneretur, erat. Juriſdictio urbana M. Ogulnio Gallo, inter peregrinos M. Valerio evenit. Hiſpaniarum Q. Fulvio Flacco citerior, P. Manlio ulterior, L. Cæcilio Dentri Sicilia, C. Terentio Iſtræ Sardinia. Coſſ. delectus habere juſſi. Q. Fabius ex Liguribus ſcripſerat, Apuanos ad rebellionem ſpectare, periculumque eſſe, ne impetum in agrum Piſanum facerent. Et ex Hiſpaniis, citeriorem in armis eſſe, & cum Celtiberis bellari ſciebant: in ulteriore, quia diu æger prætor eſſet, luxuria & otio ſolutam diſciplinam militarem eſſe. Ob ea novos exercitus conſcribi placuit, quatuor legiones in Ligures, uti ſingulæ quina millia & ducentos pedites, trecentos haberent equites: ſociorum iiſdem Latini nominis quindecim millia peditum addita, & octingenti equites. hi duo conſulares exercitus eſſent. ſcribi præterea juſſi ſeptem millia peditum ſociorum ac Latini nominis, & qua-

dri ngentos equites, & mittere ad M. Marcellum in Galliam: cui ex conſulatu prorogatum imperium erat. in Hiſpaniam etiam utranque quæ ducerentur. quatuor millia peditum civium Romanorum, & CC. equites, & ſociorum ſeptem millia peditum cum CCC. equitibus ſcribi juſſa. & Q. Fabio Labeoni cum exercitu, quem habebat in Liguribus, prorogatum in annum imperium eſt.

2 ribus, prorogatum in annum imperium eſt.

a1 Ver procelloſum eo anno fuit. pridie * Parilia medio ferme die atrox cum vento tempeſtas coorta, multis ſacris prophaniſque locis ſtragem fecit, ſigna ænea in Capitolio dejecit, forem ex æde Lunæ, quæ in Aventino eſt, raptam tulit, & in poſticis parietibus Cereris templi affixit: ſigna alia in Circo maximo cum columnis, quibus ſuperſtabant, evertit: faſtigia aliquot templorum a culminibus abrupta fœde diſſipavit. itaque in prodigium verſa ea tempeſtas, procurarique aruſpices juſſerunt. ſimul procuratum eſt, quod tripedem mulum Reate natum nuntiatum erat: & a Formiis ædem Apollinis Cajetæ de cœlo tactam. ob ea prodigia viginti hoſtiis majoribus ſacrificatum eſt, & diem unum ſupplicatio fuit. Per eoſdem dies ex literis A. Terentii proprætoris cognitum, P. Sempronium in ulteriore provincia, cum plus annum æger fuiſſet, mortuum eſſe. eo maturius in Hiſpaniam Prætores juſſi proficiſci.

* Palilia.

CAPUT II.

Introducuntur in ſenatum tranſmarinæ legationes : Martius ex Macedonia reverſus admodum ſuſpectum facit regem Philippum ; cujus inſignis in ſuos crudelitas, ſimulque Theoxenæ fœminæ in liberos ſuos, atque ſororis, ac tandem in ſe, virumque ſuum, ne veniant in poteſtatem Philippi, atrox facinus narratur.

LEgationes tranſmarinæ deinde in ſenatum introductæ ſunt. prima Eumenis & Pharnacis regum, & Rhodiorum querentium de Sinopenſium clade. Philippi quoque legati & Achæorum & Lacedæmoniorum ſub idem tempus venerunt. iis, prius Martio audito, qui ad res Græciæ Macedoniæque viſendas miſſus erat, reſponſa data ſunt. Aſiæ regibus ac Rhodiis reſponſum eſt, legatos ad eas res viſendas miſſurum ſenatum. De Philippo auxerat curam Martius. 3
nam ita feciſſe eum quæ ſenatui placuiſſent, fatebatur, ut facile appareret, non diutius, quam neceſſe eſſet, facturum, neque obſcurum erat, rebellaturum, omniaque quæ tunc ageret diceretque, eo ſpectare. Jam primum omnem fere multitudinem equitum ex maritimis civitatibus cum familiis ſuis in Emathiam, quæ nunc dicitur, quondam appellata Pæonia eſt, traduxit: Tracibuſque & aliis barbaris urbes tradidit habitandas: fidiora hęc genera hominum fore ratus in Romano bello. Ingentem ea res fremitum tota Macedonia fecit. relinquenteſque penates ſuos cum conjugibus ac liberis, pauci tacitum dolorem continebant, execrationeſque in agminibus proficiſcentium in regem,

gem, vincente odio metum, exaudiebantur. His ferox animus, omnes homines, omnia loca temporaque ſuſpecta habebat. poſtremo negare propolam cœpit, ſatis tutum ſibi quicquam eſſe. niſi liberos eorum, quos interfeciſſet, comprehenſos in cuſtodia haberet, &
4 tempore alium alio tolleret. Eam crudelitatem fœdam per ſe fœdiorem unius domus clades fecit. Herodicum principem Theſſalorum multis ante annis occiderat. generos quoque ejus poſtea interfecit. in viduitate relictæ filiæ, ſingulos filios parvos habentes. Theoxena & Archo nomina his mulieribus erant. Theoxena multis petentibus aſpernata nuptias eſt. Archo Poridi cuidam longe principi gentis Æniatum nupſit, & apud eum plures enixa partus, parvis admodum relictis omnibus, deceſſit. Theoxena, ut in ſuis manibus liberi ſororis educarentur, Poridi nupſit: & tanquam omnes ipſa enixa foret, ſuum ſororiſque filios in eadem habebat cura. poſteaquam regis edictum de comprehendendis liberis eorum, qui interfecti eſſent, accepit, ludibrio futuros non regis modo, ſed cuſtodum etiam libidini rata, ad rem atrocem animum adjecit, auſaque eſt dicere, ſe ſua manu potius omnes interfecturam, quam in poteſtatem Philippi venirent. Poris abominatus mentionem tam fœdi facinoris, Athenas deportaturum eos ad fidos hoſpites dixit, comitemque ipſum fugæ futurum eſſe. Proficiſcuntur ab Theſſalonica Ænam ad ſtatum ſacrificium, quod conditori Æneæ cum magna cæremonia quotannis faciunt. ibi die per ſolennes epulas conſumpto, navem præparatam a Poride, ſopitis omnibus, de tertia vigilia conſcendunt, tanquam redituri in Theſſalonicam, ſed trajicere in Eubœam e-

rat

rat propoſitum. cæterum in adverſum ventum necqicquam eos tendentes prope in terram lux oppreſſit. & regii qui præerant cuſtodiæ portus, lembum armatum ad pertrahendam eam navim miſerunt, cum gravi edicto, ne reverterentur ſine ea. Cum jam appropinquabant, Poris quidem ad hortationem remigum , nautarumque intentus erat, interdum manus ad cœlum tendens, opem ut dii ferrent, orabat. ferox interim fœmina ad multo ante præcogitatum revoluta facinus, venenum diluit, ferrumque promit, & poſito in conſpectu poculo, ſtrictiſque gladiis, *Mors*, inquit, *una vindicta eſt. via ad mortem hæ ſunt. qua quemque animus fert, effugite ſuperbiam regiam. agite juvenes mei, primum qui majores eſtis, capite ferrum: aut haurite poculum, ſi ſegnior mors juvat*. Et hoſtes aderant, & auctor mortis inſtabat. alii alio letho abſumpti ſemianimes e nave præcipitantur. ipſa deinde virum comitem mortis complexa in mare ſeſe dejecit. nave vacua dominis regii potiti ſunt.

C A-

CAPUT III.

Referuntur initia certaminum inter Philippi filios Perſea, & Demetrium; horum cauſa eſt Perſei invidia, qui ferens iniquo animo, fratrem & benevolentia apud Macedones, & gratia apud Romanos in dies magis creſcere, ad prava contra illum conſilia animum adjiciens, capta occaſione, ad patrem tamquam reum inſidiarum defert: pater averſatus primum fraternam diſcordiam, juſſis deinde coram ſe diſceptare, judicium conſtituit.

5 HUjus atrocitas facinoris novam velut flammam regis invidiæ adjecit, ut vulgo ipſum liberoſque ejus execrarentur. quæ diræ brevi ab omnibus diis exauditæ, ut ſæviret ipſe in ſuum ſanguinem, effecerunt. Perſeus enim, cum in dies magis cerneret favorem, dignitatemq; Demetrii fratris apud Macedonum multitudinem creſcere, & gratiam apud Romanos, ſibi ſpem nullam regni ſupereſſe niſi in ſcelere ratus, ad id unum omnes cogitationes intendit. cæterum cum ſe ne ad id quidem, quod muliebri cogitabat animo, ſatis per ſe validum crederet: ſingulos amicorum patris tentare ſermonibus perplexis inſtitit. & primo quidam ex his aſpernantium tale quicquam ſpeciem præbuerunt, quia plus in Demetrio ſpei ponebant. deinde creſcente in dies Philippi odio in Romanos, cui Perſeus indulgeret, Demetrius ſumma ope adverſaretur, proſpicientes animo exitum incauti a fraude fraterna juvenis, adjuvandum quod futurum erat rati, fovendamque ſpem potentioris, Perſeo ſe adjungunt: cætera in ſuum

ſuum quæque tempus agenda differunt. in
præſentia placet, omni ope in Romanos ac-
cendi regem, impellique ad conſilia belli,
ad quæ jam ſua ſponte animum inclinaſſet.
ſimul ut Demetrius in dies ſuſpectior eſſet,
ex compoſito ſermones ad * ſpem Romano- * al.
rum trahebant. ibi cum alii mores & in- ſpre-
ſtituta eorum, alii res geſtas, alii ſpeciem tio-
ipſius urbis nondum exornatæ neque pu- nem.
blicis, neque privatis locis, alii ſingulos prin-
cipum eluderent: juvenis incautus, & amo-
re nominis Romani, & certamine adverſus
fratrem, omnia tuendo, ſuſpectum ſe patri,
& opportunum criminibus faciebat. itaque
expertem eum pater omnium de rebus Ro-
manis conſiliorum habebat, totus in Perſea
verſus, cum eo cogitationes ejus rei dies ac
noctes agitabat. Redierant, quos forte mi-
ſerat in Baſtarnas ad accerſenda auxilia:
adduxerantque inde nobiles juvenes, & re-
gii quoſdam generis. quorum unus ſororem
ſuam in matrimonium Philippi filio polli-
cebatur: erexeratque conſociatio gentis ejus
animum regis. Tum Perſeus, *quid iſta pro-
ſunt?* inquit: *nequaquam tantum in exter-
nis auxiliis eſt præſidii, quantum periculi
fraude domeſtica. proditorem nolo dicere,
certe ſpeculatorem habemus in ſinu: cujus,
ex quo obſes Romæ fuit, corpus nobis reddi-
derunt Romani, animum ipſi habent. Om-
nium pene Macedonum in eum ora converſa
ſunt, nec regem ſe alium habituros ajunt,
quam quem Romani dediſſent.* His per ſe
ægra mens ſenis ſtimulabatur, & animo ma-
gis, quam vultu, ea crimina accipiebat. 6
Forte luſtrandi exercitus venit tempus: cu-
jus ſolenne eſt tale. Caput mediæ canis
præciſæ, & prior pars ad dexteram cum ex-

tis,

tis, poſterior ad lævam viæ ponitur. inter hanc diviſam hoſtiam copiæ armatæ, traducuntur. præferuntur primo agmini arma inſignia omnium ab ultima origine Macedoniæ regum, deinde rex ipſe cum liberis ſequitur. proxima eſt regia cohors, cuſtodeſque corporis: poſtremum agmen Macedonum cætera multitudo claudit. latera regis duo filii juvenes cingebant, Perſeus jam triceſimum annum agens, Demetrius quinquennio minor. medio juventæ robore ille, hic flore: fortunati patris matura ſoboles, ſi mens ſana fuiſſet. Mos erat, luſtrationis ſacro peracto, exercitum decurrere, & diviſas bifariam duas acies concurrere ad ſimulacrum pugnæ. regii juvenes duces ei ludrico certamini dati. cæterum non imago fuit pugnæ, ſed tanquam de regno dimicaretur, ita concurrerunt: multaque vulnera ſudibus facta, nec præter ferrum quicquam defuit ad juſtam belli ſpeciem. Pars ea, quæ ſub Demetrio erat, longe ſuperior fuit. id ægre patiente Perſeo, lætari prudentes amici ejus, eamque rem ipſam dicere præbituram cauſam criminandi juvenis. Convivium
7 eo die ſodalium, qui ſimul decurrerant, uterque habuit. cum vocatus ad cœnam ab Demetrio Perſeus negaſſet, feſto die invitatio benigna, & hilaritas juvenilis utroſque in vinum traxit. commemoratio ibi certaminis ludicri, & jocoſa dicta in adverſarios, ita ut ne ipſis quidem ducibus abſtineretur, jactabantur. ad has excipiendas voces ſpeculator ex convivis Perſei miſſus, cum incautior obverſaretur, exceptus a juvenibus forte triclinio egreſſis male multatur. Hujus rei ignarus Demetrius, *quin comeſſatum*, inquit, *ad fratrem imus? & iram ejus, ſi qua ex cer-*

tamine reſidet, ſimplicitate & hilaritate noſtra lenimus? omnes ſe ire conclamarunt, præter eos qui ſpeculatoris ab ſe pulſati præſentem ultionem metuebant. cum eos quoque Demetrius traheret, ferrum veſte abdiderunt, quo ſe tutari, ſi qua vis fieret, poſſent. Nihil occulti eſſe in inteſtina diſcordia poteſt. utraque domus ſpeculatorum & proditorum plena erat. præcurrit index ad Perſea, ferro ſuccinctos nuntians cum Demetrio quatuor adoleſcentes venire. etſi cauſa apparebat: (nam ab iis pulſatum convivam ſuum audierat) tamen infamandæ rei cauſa januam obſerari jubet: & ex parte ſuperiore ædium, verſiſque in viam feneſtris comeſſatores, tanquam ad cædem ſuam venientes, aditu januę arcet. Demetrius per vinum, quod excluderetur, pauliſper vociferatus, in convivium
redit, totius rei ignarus. Poſtero die Perſeus, 8
quum primum conveniendi poteſtas patris fuit, regiam ingreſſus, perturbato vultu in conſpectu patris tacitus procul conſtitit. cui cum pater, *ſatin ſalvæ? & quænam ea mœſtitia eſſet?* interrogaret eum: *De lucro, pater,* inquit, *vivere me ſcito. jam non occultis a fratre petimur inſidiis. nocte cum armatis domum ad interficiendum me venit: clauſiſque foribus, parietum præſidio me a furore ejus ſum tutatus.* Cum pavorem miſtum admiratione patri injeciſſet: *Atqui ſi aures præbere potes,* inquit, *manifeſtam rem teneas faciam.* Enimvero ſe Philippus dicere auditurum, vocarique extemplo Demetrium juſſit: & ſeniores duos amicos, expertes inter fratres certaminum, infrequentes jam in regia, Lyſimachum & Onomaſtum accerſit, quos in conſilio haberet. Dum veniunt amici, ſolus, filio procul ſtante, multa ſecum animo volutans inambu-

bulavit. poſteaquam veniſſe eos nuntiatum eſt, ſeceſſit in partem interiorem cum duobus amicis, totidem cuſtodibus corporis, filiis ut ternos inermes ſecum introducerent, permiſit. Ibi cum conſediſſet: *Sedeo*, inquit, *miſerrimus pater judex inter duos filios, accuſatorem paricidii, & reum, aut confiсti aut admiſſi criminis labem apud meos inventurus. Jampridem quidem hanc procellam imminentem timebam, cum vultus inter vos minime fraternos cernerem, cum voces quaſdam exaudirem. ſed interdum ſpes animum ſubibat, deflagrare iras veſtras, purgari ſuſpiciones poſſe. etiam hoſtes armis poſitis fœdus iciſſe, & privatas multorum ſimultates finitas. ſubituram vobis aliquando germanitatis memoriam, puerilis quondam ſimplicitatis conſuetudiniſque inter vos, meorum denique præceptorum: quæ vereor ne vana ſurdis auribus cecinerim. Quoties ego audientibus vobis deteſtatus exempla diſcordiarum fraternarum, horrendos eventus eorum retuli? quibus ſe, ſtirpemque ſuam, domos, regna funditus evertiſſent? meliora quoque exempla parte altera poſui, ſociabilem conſortionem inter binos Lacedæmoniorum reges, ſalutarem per multa ſæcula ipſis patriæque: eandem civitatem, poſteaquam mos ſibi cuique rapiendi tyrannidem exortus ſit, everſam. jam hos, Eumenem Attalumque fratres, a quam exiguis rebus, prope ut puderet regii nominis, mihi, Antiocho, & cuilibet regum hujus ætatis, nulla re magis, quam fraterna unanimitate regnum æquaſſe. ne Romanis quidem exemplis abſtinui, quæ aut viſa, aut audita habebam, T. & L. Quintiorum, qui bellum mecum geſſerunt: P. & L. Scipionum, qui Antiochum devicerunt: patris patruique eorum,*

quo-

quorum perpetuam vitæ concordiam mors quoque miſcuit. neque vos illorum ſcelus, ſimiliſque ſceleri eventus deterrere a vecordi diſcordia potuit; neque horum bona mens, bona fortuna ad ſanitatem flectere. Vivo, & ſpirante me hæreditatem meam ambo & ſpe & cupiditate improba creviſtis. euſque me vivere vultis, donec alterius veſtrum ſuperſtes, haud ambiguum regem alterum mea morte faciam. nec fratrem, nec patrem poteſtis pati. nihil cari, nihil ſancti eſt: in omnium vicem regni unius inſatiabilis amor ſucceſſit. Agite conſcelerate aures paternas: decernite criminibus, mox ferro decreturi: dicite palam quicquid aut veri poteſtis, aut comminiſci libet. reſeratæ aures ſunt, quæ poſthac ſecretis alterius ab altero criminibus claudentur. Hæc furens ira cum dixiſſet, lacrymæ omnibus obortæ, & diu mœſtum ſilentium tenuit.

CAPUT IV.

Perſeus apud patrem Philippum inſidiarum, affectatique regni crimine Demetrium fratrem agit.

TUm Perſeus: *Aperienda nimirum nocte janua fuit, & armati commeſſatores accipiendi, præbendumque ferro jugulum: quando non creditur niſi perpetratum facinus, & eadem petitus inſidiis audio, quæ latro atque inſidiator. non nequicquam iſti unum Demetrium filium te habere, me ſubditum, & pellice genitum appellant. nam ſi gradum, ſi caritatem filii apud te haberem, non in me querentem deprehenſas inſidias, ſed in eum, qui feciſſet, ſævires: nec adeo tibi vilis vita eſſet* 9

no-

*noſtra, ut nec præterito periculo meo movereris, neque futuro, ſi inſidiantibus ſit impune. itaque ſi mori tacitum oportet, taceamus, precati tantum deos, ut a me cœptum ſcelus in me finem habeat, nec per meum latus tu petaris. ſin autem, quod circumventis in ſolitudine natura ipſa ſubjicit, ut hominum quos nunquam viderint, fidem tamen implorent, mihi quoque ferrum in me ſtrictum cernenti vocem mittere liceat: per te, patriumque nomen, quod utri noſtrum ſanctius ſit, jampridem ſentis, ita me audias precor, tanquam ſi voce & comploratione nocturna excitus mihi quiritanti interveniſſes, Demetrium cum armatis nocte intempeſta in veſtibulo meo deprehendiſſes. quod tum vociferarer in re præſenti pavidus, hoc nunc poſtero die queror. Frater, non comeſſantium invicem jamdiu vivimus inter nos. regnare utique vis. huic ſpei tuæ obſtat ætas mea, obſtat gentium jus, obſtat vetuſtus Macedoniæ mos, obſtat vero etiam patris judicium. * huc tranſcendere niſi per meum ſanguinem non potes. omnia moliris & tentas. adhuc ſeu cura mea, ſeu fortuna reſtitit parricidio tuo. Heſterna die in luſtratione & decurſu & ſimullacro ludicræ pugnæ funeſtum prope prælium feciſti. nec me aliud a morte vindicavit, quam quod me ac meos vinci paſſus ſum. ab hoſtili prælio tanquam fraterno luſu pertrahere me ad cœnam voluiſti. Credis, me, pater, inter inermes convivas cœnaturum fuiſſe, ad quem armati comeſſatum venerunt? credis, nihil a gladiis nocte periculum fuiſſe, quem ſudibus te inſpectante prope occiderunt? Quid hoc noctis, quid inimicus ad iratum, quid cum ferro ſuccinctis juvenibus venis? convivam me tibi committere auſus non ſum, comeſſatorem te cum armatis*

* al. hæc.

*rìs venientem recipiam? Si aperta janua fuiſſet, funus meum parares hoc tempore, pater, quo querentem audis. Nihil ego tanquam accuſator criminoſe, nec dubia argumentis colligendo ago. quid enim? negat ſe cum multitudine veniſſe ad januam meam? an ferro ſuccinctos ſecum fuiſſe? quos nominavero, accerſe. poſſunt quidem omnia audere, qui hoc auſi ſunt; non tamen audebunt negare. ſi deprehenſos intra limen meum cum ferro ad te deducerem, pro manifeſto haberes: fatentes pro deprehenſis habe. Execrare nunc cupiditatem regni, & furias fraternas concita. ſed ne ſint cæca, pater, execrationes tuæ, diſcerne & diſpice inſidiatorem, & petitum inſidiis: noxium * huic eſſe caput. qui occiſurus fratrem fuit, habeat etiam iratos paternos deos: qui periturus fraterno ſcelere fuit, perfugium in patris miſericordia & juſtitia habeat. quo enim alio confugiam? cui non ſolenne luſtrale exercitus tui, non decurſus militum, non domus, non epulæ, non nox ad quietem data natura beneficio mortalibus, tuta eſt? ſi iero ad fratrem invitatus, moriendum eſt: ſi recepero intra januam comeſſatum fratrem, moriendum eſt. nec eundo, nec manendo inſidias evito. quo me conferam? nihil præter deos, pater, & te colui. non Romanos habeo, ad quos confugiam. periſſe expetunt, quia tuis injuriis doleo, quia tibi ademptas tot urbes, tot gentes, modo Thraciæ maritimam oram indignor, nec me nec te incolumi, Macedoniam ſuam futuram ſperant. ſi me ſcelus fratris, te ſenectus abſumpſerit, aut nec ea quidem expectata fuerit, regem regnumque Macedoniæ ſua futura ſciunt. Si quid extra Macedoniam tibi Romani reliquiſſent, mihi quoque id relictum crederem recepta-*

* al. inceſſe.

cu-

culum. At in Macedonibus ſatis praſidii eſt. Vidiſti heſterno die impetum in me militum, quid illis defuit, niſi ferrum? quod illis defuit interdiu, convivæ fratris noctu aſſumpſerunt. Quid de magna parte principum loquar? qui in Romanis ſpem omnem dignitatis & fortunæ poſuerunt, & in eo qui omnia apud Romanos poteſt. neque Hercule iſtum mihi tantum fratri majori, ſed prope eſt, ut tibi quoque ipſi regi & patri præferant. iſte enim eſt, cujus beneficio pœnam tibi ſenatus remiſit, qui nunc te ab armis Romanis protegit, qui tuam ſenectutem obligatam & obnoxiam adoleſcentiæ ſuæ eſſe æquum cenſet. pro iſto Romani ſtant, pro iſto omnes urbes tuo imperio liberatæ, pro iſto Macedones, qui pace Romana gaudent. mihi præter te, pater, quid uſquam aut ſpei aut præſidii eſt? Quo ſpectare
31 *illas literas ad te nunc miſſas T. Quintii credis? quibus & bene te conſuluiſſe rebus tuis ait, quod Demetrium Romam miſeris, & hortatur, ut iterum & cum pluribus legatis, & primoribus quoque Macedonum remittas eum. T. Quintius nunc eſt auctor omnium rerum iſtic & magiſter. eum ſibi, te abdicato patre, in locum tuum ſubſtituit. illic ante omnia clandeſtina concocta ſunt conſilia: quæruntur adjutores conſiliis, cum te plures & principes Macedonum cum iſto mittere jubet. qui hinc integri & ſinceri Romam eunt, Philippum regem ſe habere credentes, imbuti illinc & infecti Romanis delinimentis redeunt. Demetrius iis unus omnia eſt, eum jam regem vivo patre appellant. Hæc ſi indignor, audiendum eſt ſtatim non ab aliis ſolum, ſed etiam a te, pater, cupiditatis regni crimen. ego vero, ſi in medio ponitur, non agnoſco. quem enim ſuo loco moveo, ut ipſe in ejus locum ſuccedam? unus ante*

me

me pater eſt, & ut diu ſit, deos rogo. ſuper-ſtes ei ita ſim, ſi merebor, ut ipſe me eſſe ve-it. hæreditatem regni ſi pater tradet, acci-iam. Cupit regnum, & quidem ſcelerate cu-it, qui tranſcendere feſtinat ordinem ætatis, atura, moris Macedonum, juris gentium. Obſtat frater major, ad quem jure, volunta-te etiam patris regnum pertinet. tollatur: non primus regnum fraterna cæde petiero. pa-ter ſenex, & filio ſolus orbatus, de ſe magis timebit, quam ut filii necem ulciſcatur. Ro-mani lætabuntur, probabunt, defendent factum. Hæ ſpes incertæ, pater, ſed non inanes ſunt. ita enim res ſe habet: periculum vitæ propel-lere a me potes, puniendo eos, qui ad me in-terficiendum ferrum ſumpſerunt: ſi facinori eo-rum ſucceſſerit, mortem meam idem tu perſequi non poteris.

CAPUT V.

Demetrius Perſei fratris accuſationi coram Phi-lippo patre reſpondet; neque tamen omni ſuſ-picione criminis ſe liberat.

Poſteaquam dicendi finem Perſeus fecit, 12
conjecti eorum qui aderant, oculi in De-metrium ſunt, velut confeſtim reſponſurus eſſet. deinde diu ſilentium fuit. Cum per-fuſum fletu appareret omnibus loqui non poſſe, tandem vicit dolorem ipſa neceſſi-tas, cum dicere * juberent. atque ita or-ſus eſt. *Omnia quæ reorum antea fuerant au-xilia, pater, præoccupavit accuſator. Simula-tis lacrymis in alterius perniciem, veras meas*

* al. juberetur.

la-

lacrymas ſuſpectas tibi fecit. cum ipſe ex quo ab Roma redii, per occulta cum ſuis colloquia dies noctesque inſidietur, ultro mihi non inſidiatoris modo, ſed latronis manifeſti & percuſſoris ſpeciem induit. Periculo ſuo te exterret, ut innoxio fratri per eundem te maturet perniciem. perfugium ſibi nuſquam gentium eſſe ait, ut ego ne apud te quidem quicquam ſpei reliquę habeam. circumventum, ſolum, inopem, invidia gratia externa, quæ obeſt potius, quam prodeſt, onerat. Jam illud quam accuſatorie? quod noctis hujus crimen miſcuit cum cætera inſectatione vitæ meæ? ut & hoc, quod jam quale ſit ſcies, ſuſpectum alio vitæ noſtræ tenore faceret, & illam vanam criminationem ſpei, voluntatis, conſiliorum meorum, nocturno hoc ficto & compoſito argumento fulciret. ſimul & illud quæſivit, ut repentina & minime præparata accuſatio videretur, quippe ex noctis hujus metu & tumultu repentino exorta. Oportuit autem, Perſeu, ſi proditor ego patris regnique eram, ſi cum Romanis, ſi cum aliis inimicis patris inieram conſilia, non exſpectantem fabulam noctis hujus eſſe, ſed proditionis meæ ante me accuſatum: ſi illa ſeparata ab hac vana accuſatio erat, invidiamque tuam adverſus me magis, quam crimen meum indicatura, hodie quoque eum aut prætermitti, aut in aliud tempus differri: ut perſpiceretur, utrum ego tibi, an tu mihi, novo quidem & ſingulari genere odii, inſidias feciſſes. ego tamen, quantum in hac ſubita perturbatione potero, ſeparabo ea quæ tu confudiſti, & noctis hujus inſidias aut tuas aut meas detegam. Occidendi ſui conſilium me iniſſe videri vult, ut ſcilicet majore fratre ſublato, cujus jure gentium, more Macedonum, tuo etiam, ut ait, judicio regnum

eſt

eſt futurum : ego minor in ejus quem occidiſſem, ſuccederem locum. quid ergo illa ſibi vult pars altera orationis, qua Romanos a me cultos ait? atque eorum fiducia in ſpem regni me veniſſe? nam ſi & in Romanis tantum momenti eſſe credebam, ut quem vellent, imponerent Macedoniæ regem, & mea tantum apud eos gratia confidebam, quid opus parricidio fuit? an ut cruentum fraterna cæde diadema gererem? ut illis ipſis, apud quos aut vera, aut certe ſimulata probitate partam gratiam habeo, ſi quam forte habeo, execrabilis & inviſus eſſem? niſi T. Quintium credis, cujus virtute & conſiliis me nunc arguis regi, cum & ipſe tali pietate vivat cum fratre, mihi fraternæ cædis fuiſſe auctorem. Idem non Romanorum ſolum gratiam, ſed Macedonum judicia, ac pene omnium deorum hominumque conſenſum collegit, per quæ omnia ſe mihi parem in certamine non futurum crediderit. idem, tanquam in aliis omnibus rebus inferior eſſem, ad ſceleris ſpem ultimam confugiſſe me inſimulat. Vis hanc formulam cognitionis eſſe, ut uter timuerit, ne alter dignior videretur regno, is conſilium opprimendi fratris cepiſſe judi- 13 *cetur? Exequamur tamen quocunque modo confictí ordinem criminis. Pluribus modis ſe petitum criminatus eſt, & omnes inſidiarum vias in unum diem contulit. volui interdiu eum poſt luſtrationem, cum concurrimus, & quidem, ſi diis placet, luſtrationum die occidere. volui, cum ad cœnam invitavi, veneno ſcilicet tollere. volui, cum commeſſatum gladiis accincti me ſecuti ſunt, ferro interficere. tempore quidem qualia ſint ad parricidium electa, vides: luſus, convivii, commeſſationis. quis dies? qualis? quo luſtratus exercitus, quo inter diviſam victimam, prælatis omnium qui unquam*

fuere Macedoniæ regum armis regiis, duo ſoli tua tegentes latera pater præfecti ſumus, & ſecutum eſt Macedonum agmen. hoc ego, etiam ſi quid ante admiſiſſem piaculo dignum, luſtratus & expiatus ſacro, tum cum maxime in hoſtiam itineri noſtro circundatam intuens, parricidium, venena, gladios in comeſſationem præparatos volutabam in animo: ut quibus aliis deinde ſacris contaminatam omni ſcelere mentem expiarem? ſed cæcus criminandi cupiditate animus, dum omnia ſuſpecta efficere vult, aliud alio confundit. nam ſi veneno te inter cœnam tollere volui, quid minus aptum fuit, quam pertinaci certamine & concurſu iratum te efficere? ut merito, ſicut feciſti, invitatus ad cœnam abnueres? cum autem iratus negaſſes, utrum ut placerem te, danda opera fuit, ut aliam quærerem occaſionem, quoniam ſemel venenum paraveram: an ab illo conſilio velut tranſiliendum ad aliud fuit, ut ferro te, & quidem eo die per ſpeciem, comeſſationis occiderem? quo deinde modo, ſi te metu mortis credebam cœnam evitaſſe meam, non ab eodem metu comeſſationem quoque evitaturum exiſtimabam?

14 *Non eſt res quæ erubeſcam, pater, ſi die feſto inter æquales largiore vino ſum uſus: tu quoque velim inquiras, quæ lætitia, quo luſu apud me celebratum heſternum convivium ſit, illo etiam (pravo forſitan) gaudio provehente, quod in juvenili armorum certamine pars noſtra non inferior fuerat. miſeria hæc & metus crapulam facile excuſſerunt: quæ ſi non intervenißent, inſidiatores nos ſopiti jaceremus. Si domum tuam expugnaturus, capta domo dominum interfecturus eram, non temperaſſem vino in unum diem? non * milites abſtinuiſſem meos? Et ne ego me ſolus nimia ſimplicitate tuear, ipſe quoque minime malus ac ſuſpicax frater nihil aliud ſcio, inquit, nihil arguo, niſi quod cum*

* al. comites.

ferro

ferro comeſſatum venerunt. ſi quæram unde idipſum ſcieris, neceſſe erit te fateri, aut ſpeculatorum tuorum plenam domum fuiſſe meam, aut illos ita aperte ſumpſiſſe ferrum, ut omnes viderent. Et ne quid ipſe aut prius inquiſiſſe, aut nunc crimino ſe argumentari videretur, te quærere ex iis, quos nominaſſet, jubebat; an ferrum habuiſſent? ut tanquam in re dubia, cum id quæſiſſes, quod ipſi fatentur, pro convictis haberentur. Quin tu illud quæris jubes, num tui occidendi cauſa ferrum ſumpſerint? num me auctore & ſciente? hoc enim videri vis, non illud quod fatentur, & palam eſt, & ſui ſe tuendi cauſa ſumpſiſſe dicunt. recte an perperam fecerint, ipſi ſui facti rationem reddent. meam cauſam, quæ nihil eo facto contingitur, nec miſceris: aut explica, utrum aperte an clam te aggreſſuri fuerimus. ſi aperte, cur non omnes ferrum habuimus? cur nemo præter eos qui tum ſpeculatorem pulſarunt? ſi clam, quis ordo conſilii fuit? convivio ſoluto, cum comeſſator ego diſceſſiſſem, quatuor ſubſtitiſſent, ut ſopitum te aggrederentur? quomodo fefelliſſent, & alieni, & mei, & maxime ſuſpecti, quia paulo ante in rixa fuerant? quomodo aut trucidato te ipſi evaſuri fuerint? quatuor gladiis domus tua capi & expugnari potuit? Quin tu omiſſa 15 *iſta nocturna fabula, ad id quod doles, quod invidiam urit, reverteris? cur uſquam regni tui mentio fit, Demetri? cur dignior patris fortunæ ſucceſſor quibuſdam videris, quam ego? cur ſpem meam, quæ, ſi tum non eſſes, certa erat, dubiam & ſolicitam facis? Hæc ſentit Perſeus, etſi non dicit: hæc iſtum inimicum, hæc accuſatorem faciunt: hæc domum, hec regnum tuum criminibus & ſuſpicionibus replent. Ego autem, pater, quemadmodum nec*

nunc ſperare regnum, nec ambigere unquam de eo forſitan debeam, quia minor ſum, quia tu me majori cedere vis: ſic illud nec debui facere, nec debeo, ut indignus te patre, indignus omnibus videar. id enim vitiis meis, non cedendo cui jus faſque eſt, hec modeſtia conſequar, Romanos objicis mihi, & ea quæ gloriæ eſſe debent, in crimen vertis. ego nec obſes Romanis ut traderer, nec ut legatus mitterer Romam, petii, a te miſſus, ire non recuſavi. utroque tempore ita me geſſi, ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum eſſem. itaque mihi cum Romanis amicitiæ cauſa tu fuiſti, pater. quoad tecum illis pax manebit, mecum quoque gratia erit. ſi bellum eſſe cœperit, qui obſes, qui legatus pro patre non inutilis fui, idem hoſtis illis acerrimus ero. Nec hodie ut proſit mihi gratia Romanorum, poſtulo. ne obſit, tantum deprecor. nec in bello cœpit, nec ad bellum reſervatur. pacis pignus fui. ad pacem retinendam legatus miſsus ſum: neutra res mihi nec gloriæ nec crimini ſit. Ego ſi quid impie in te, pater, ſi quid ſcelerate in fratrem admiſi, nullam deprecor pœnam, ſi innocens ſum, ne invidia conflagrem, cum crimine non poſſim, deprecor. Non hodie me primum frater accuſat: ſed hodie primum aperte, nullo meo in ſe merito. Si mihi pater ſuccenſeret, te majorem fratrem pro minore deprecari oportebat, te adoleſcentiæ, te errori veniam impetrare. in eo ubi præſidium eſſe oportebat, ibi exitium eſt. E convivio & commeſsationibus prope ſemiſomnus raptus ſum ad cauſam parricidii dicendam. ſine advocatis, ſine patronis ipſe pro me dicere cogor. ſi pro alio dicendum eſſet, tempus ad meditandam & componendam orationem ſumpſiſſem, cum quid aliud, quam ingenii fama periclitarer? ignarus quid accer-

ſitus

ſitus eſſem, te iratum & jubentem dicere cauſam, fratrem accuſantem audivi. ille diu ante præparata, meditata in me oratione eſt uſus: ego id tantum temporis quo accuſatus ſum, ad cognoſcendum quid ageretur habui. utrum momento illo horæ accuſatorem audirem? an defenſionem meditarer? attonitus repentino atque inopinato malo, vix quid objiceretur, intelligere potui, nedum ſatis ſciam, quo modo me tuear. Quid mihi ſpei eſſet, niſi patrem judicem haberem? apud quem etiam ſi caritate a fratre majore vincor, miſericordia certe reus vinci non debeo. ego enim ut me mihi tibique ſerves, precor: ille ut me in ſecuritatem ſuam occidas, poſtulat. quid eum, cum regnum ei tradideris, facturum credis in me eſſe, qui jam nunc ſanguine meo ſibi indulgeri æquum cenſet? Dicenti hæc lacrymæ ſimul ſpiritum & vocem intercluſerunt. Philippus ſummotis iis, paulisper collocutus cum amicis, pronuntiavit, *non verbis ſe, unius horæ diſceptatione cauſam eorum dijudicaturum, ſed inquirendo in utriuſque vitam, mores, & dicta factaque in magnis parviſque rebus obſervando*: ut omnibus appareret, *noctis proximæ crimen facile revictum; ſuſpectam nimiam cum Romanis Demetrii gratiam eſſe*. Hæc vivo Philippo velut ſemina jacta ſunt Macedonici belli, quod maxime cum Perſeo gerendum erat.

CA-

CAPUT VI.

Coſs. Cn. Bæbius Tamphilus, & L. Æmilius Paulus cum Liguribus rem bene gerunt, prætor quoque Fulvius Flaccus in Hiſpania adverſus Celtiberos feliciter pugnat, eorumque oppidum capit: Terentius, qui in eadem provincia rem proſpere adminiſtraverat, ovans urbem ingreditur.

CONſules ambo in Ligures, quæ tum una conſularis provincia erat, proficiſcuntur. & quia proſpere ibi res geſſerunt, ſupplicatio in unum diem decreta eſt. Ligurum duo millia fere ad extremum finem provinciæ Galliæ, ubi caſtra Marcellus habebat, venerunt, uti reciperentur, orantes. Marcellus, operiri eodem loco Liguribus juſſis, ſenatum per literas conſuluit. ſenatus reſcribere M. Ogulnium prætorem Marcello juſſit, verius fuiſſe, conſules, quorum provincia eſſet, quam ſe, quid e repub. eſſet, decernere. tum quoque non placere ſibi, per deditionem Ligures recipi, & receptis arma adimi. itaque eos ad conſulem mitti ſenatum æquum cenſere. Prætores eodem tempore, P. Manlius in ulteriorem Hiſpaniam, quam & priore prætura provinciam obtinuerat, Q. Fulvius Flaccus in citeriorem pervenit, exercitumque a Terentio accepit. nam ulterior morte P. Sempronii proprætoris ſine imperio fuerat. Fulvium Flaccum oppidum Hiſpanum Urbicuam nomine oppugnantem Celtiberi adorti ſunt. * dura ibi prælia aliquot facta. multi Romani milites & vulnerati & interfecti ſunt. vicit perſeverantia Fulvius, quod nulla vi abſtrahi

* al. Groon dubia.

hi ab obſidione potuit. Celtiberi feſſi præliis variis abſceſſerunt. urbs, amoto auxilio eorum, intra paucos dies capta & direpta eſt: prædam militibus prætor conceſſit. Fulvius, hoc oppido capto, P. Manlius, exercitu tantum in unum coacto qui diſſipatus fuerat, nulla alia memorabili geſta re, exercitus in hiberna deduxerunt. Hæc ea æſtate in Hiſpania geſta. Terentius, qui ex ea provincia deceſſerat, ovans urbem iniit. translatum argenti pondo IX. millia CCCXX. auri LXXX. pondo, & duæ coronæ aureæ pondo LXVII.

CAPUT VII.

Diſceptatio de agro inter Carthaginienſes, & Maſſaniſſam, cum legatis ab Roma miſſis difficile ſit de ea ſtatuere, ad ſenatum rejicitur.

Eodem anno inter populum Carthaginienſem & regem Maſſaniſſam in re præſenti 17
diſceptatores Romani de agro fuerunt. ceperat eum ab Carthaginienſibus pater Maſſaniſſæ Gala. Galam Syphax inde expulerat, poſt in gratiam ſoceri Aſdrubalis, Carthaginienſibus dono dederat. Carthaginienſes eo anno Maſſaniſſa expulerat. Haud minore certamine animorum, quam cum ferro & acie dimicarunt, res acta apud Romanos. Carthaginienſes, quod primo majorum ſuorum fuiſſet, deinde a Syphace ad ſe perveniſſet, repetebant. Maſſaniſſa paterni regni agrum ſe & recepiſſe, & habere jure gentium ajebat, & cauſa & poſſeſſione ſuperiorem eſſe. nihil aliud ſe in ea diſceptatione metuere, quam ne pudor Romanorum, dum vereantur ne

quid ſocio atque amico regi adverſus communes ſuos atque illius hoſtes indulſiſſe videantur, damno ſit. Legati poſſeſſionis jus non mutarunt. cauſam integram Romam ad ſenatum rejecerunt.

CAPUT VIII.

Ex Liguribus provincia reverſus Romam Cn. Bæbius conſul, habitis comitiis, creat conſules P. Cornelium Cethegum, M. Bæbium Tamphilum: creatis Prætoribus quoque, fit provinciarum ſortitio: propter Iſtrorum, Ligurumque maritimas incurſiones claſſis inſtruitur.

IN Liguribus nihil poſtea geſtum. receſſerant primum in devios ſaltus. deinde dimiſſo exercitu, paſſim in vicos caſtellaque ſua dilapſi ſunt. Conſules quoque dimittere exercitum voluerunt, ac de ea re Patres conſuluerunt. Alterum ex his dimiſſo exercitu ad magiſtratus in annum creandos venire Romam juſſerunt, alterum cum legionibus ſuis Piſis hiemare. Fama erat, Gallos tranſalpinos juventutem armare: nec in quam regionem Italiæ effuſura ſe multitudo eſset, ſciebatur: ita inter ſe conſules compararunt, ut Cn. Bæbius ad comitia iret, quia M. Bæbius
18 frater ejus conſulatum petebat. Comitia Con-
U.C. ſulibus rogandis fuere. Creati P. Cornelius
569 Cethegus. M. Bæbius Tamphilus. Prætores inde facti duo Q. Fabii, Maximus & Buteo, T. Claudius Nero, Q. Petilius Spurinus, M. Pinarius Poſca, L. Duronius. his, inito magiſtratu, provinciæ ita ſorte evenerunt. Ligures conſulibus: prætoribus, Q. Petilio urbana, Q. Fabio Maximo peregrina, Q. Fabio

bio Buteoni Gallia, T. Claudio Neroni Sicilia, M. Pinario Sardinia, L. Duronio Apulia, & Iſtri adjecti, quod Tarentini Brunduſinique nuntiabant, maritimos agros infeſtos tranſmarinarum navium latrociniis eſse. eadem Maſſilienſes de Ligurum navibus querebantur. Exercitus inde decreti: quatuor legiones conſulibus, quæ quina millia ducenos Romanos pedites, trecenos haberent equites, & quindecim millia ſocium, ac Latini nominis octingentos equites. In Hiſpaniis prorogatum veteribus prætoribus imperium eſt cum exercitibus, quos haberent, & in ſupplementum decreta tria millia civium Romanorum, ducenti equites, & ſocium Latini nominis ſex millia peditum, trecenti equites. Nec rei navalis cura omiſsa. duumviros in eam rem conſules creare juſſi, per quos naves viginti deductæ navalibus ſociis civibus Romanis, qui ſervitutem ſerviſsent, complerentur: ingenui tantum in iis præeſſent. Inter duumviros ita diviſa tuenda denis navibus maritima ora, ut promontorium iis Minervæ velut cardo in medio eſset, alter in dexteram partem uſque ad Maſſiliam, lævam alter uſque ad Barium tueretur.

CAPUT IX.

Cauſa prodigiorum, lateque graſſantis peſtilentia fiunt Romæ ſacrificia, ſupplicatioque per totam Italiam decernitur: cura opprimendi in Apulia Bacchanaliorum reliquias L. Duronio prætori, qui eam provinciam ſortitus erat, demandatur: a conſulibus leges de ambitu feruntur. legationes deinde tranſmarinæ in ſenatum introducuntur.

19 PRodigia multa fœda & Romæ eo anno viſa & nuntiata peregre. In Area Vulcani & Concordiæ ſanguinem pluit, & pontifices haſtas motas nuntiavere, & Lanuvii ſimulacrum Junonis Soſpitæ lacrymaſſe. & peſtilentia in agris, foriſque, & conciliabulis, & in urbe tanta erat, ut libitina tunc vix ſufficeret. His prodigiis cladibuſque anxii patres decreverunt, ut & conſules, quibus diis videretur hoſtiis majoribus ſacrificarent, & decemviri libros adirent. eorum decreto ſupplicatio circa omnia pulvinaria Romæ in diem unum indicta eſt. iiſdem auctoribus & ſenatus cenſuit, & conſules edixerunt, ut per totam Italiam triduum ſupplicatio & feriæ eſſent. Peſtilentiæ tanta vis erat, ut, cum propter defectionem Corſorum, bellumque ab Ilienſibus concitatum in Sardinia, octo millia peditum ex ſociis Latini nominis ſcribi placuiſſet, & CCC. equites, quos M. Pinarius prætor ſecum in Sardiniam trajiceret; tantum hominum demortuum eſſe, tantum ubique ægrorum conſules renuntiaverint, ut is numerus effici militum non potuerit. quod deerat militum, ſumere a Cn. Bæbio proconſule, qui Piſis hibernabat, juſſus præ-

tor,

tor, atque inde in Sardiniam trajicere. L. Duronio prætori, cui provincia Apulia evenerat, adjecta de bacchanalibus quæſtio eſt: cujus reſidua quædam velut ſemina ex prioribus malis jam priore anno apparuerant: ſed magis inchoatæ apud L. Puppium prætorem quæſtiones erant, quam ad exitum ullum perductæ: id perſecare novum prætorem, ne ſerperet iterum latius, patres juſſerunt.
Et leges de ambitu conſules ex auctoritate ſe-
natus ad populum tulerunt. Legationes de- 20
inde in ſenatum introduxerunt, regum primas, Eumenis & Ariarathis Cappadocis, & Pharnacis Pontici. nec ultra quicquam iis reſponſum eſt, quam miſſuros, qui de controverſiis eorum cognoſcerent ſtatuerentque. Lacedæmoniorum deinde exulum & Achæorum legati introducti ſunt. & ſpes data exulibus eſt, ſcripturum ſenatum Achæis, ut reſtituerentur. Achæi de Meſſene recepta compoſitiſque ibi rebus, cum aſſenſu patrum, expoſuerunt.

CAPUT X.

Demetrius Philippi regis filius, quem jam ante Perſeus frater fictis criminibus patri ſuſpectum fecerat, ad ultimum ſcelerata fratris conſpiratione de medio tollitur.

ET a Philippo rege Macedonum duo legati venerunt, Philocles & Apelles nulla ſuper re, quæ ab ſenatu petenda eſſet: ſpeculatum magis inquiſitumque miſſi de iis, quorum Perſeus Demetrium inſimulaſſet, ſermonum cum Romanis, maxime cum T. Quintio, adverſus fratrem de regno habitorum. Hos tanquam medios, nec in alterius

favorem inclinatos miſerat rex. erant autem & hi Perſei fraudis in fratrem miniſtri & participes. Demetrius omnium, pręterquam fraterni ſceleris, quod nuper eruperat, ignarus, primo neque magnam, neque nullam ſpem habebat, patrem ſibi placari poſse. minus deinde in dies patris animo fidebat, cum obſideri aures a fratre cerneret. itaque circumſpiciens dicta factaque ſua, ne cujus ſuſpiciones augeret, maxime ab omni mentione & contagione Romanorum abſtinebat: ut neque ſcribi ſibi vellet, quia hoc præcipue criminum genere exaſperari animum ſentiebat. Philippus ſimul ne otio miles deterior fieret,
21 ſimul avertendæ ſuſpicionis cauſa quicquam a ſe agitari de Romano bello, Stobos Pæoniæ exercitu indicto, in Medicam ducere pergit. Cupido eum ceperat in verticem Æmi montis aſcendendi, quia vulgatæ opinioni crediderat, Ponticum ſimul & Adriaticum mare, & Iſtrum amnem, & Alpes conſpici poſse. ſubjecta oculis ea haud parvi ſibi momenti futura ad cogitationem Romani belli. Percunctatus regionis peritos de aſcenſu Æmi, cum ſatis inter omnes conſtaret, viam exercitui nullam eſse, paucis & expeditis per difficillimum aditum: ut ſermone familiari minorem filium permulceret, quem ſtatuerat non ducere ſecum, primum quærit ab eo, *cum tanta difficultas itineris proponatur, utrum perſeverandum ſit in incœpto, an abſtinendum? ſi pergat tamen ire, non poſſe oblviſci ſe in talibus rebus Antigoni; qui ſæva tempeſtate jactatus, cum in eadem nave ſecum ſuos omnes habuiſſet, præcepiſſe liberis diceretur, ut & ipſi meminiſſent, & ita poſteris proderent, ne quis cum tota gente ſimul in rebus dubiis periclitari auderet. me-*

morem ergo ſe præcepti ejus, duos ſimul filios non commiſſurum in aleam ejus, qui proponeretur caſus. & quoniam majorem filium ſecum duceret, minorem ad ſubſidia ſpei, & cuſtodiam regni remiſſurum in Macedoniam eſſe. Non fallebat Demetrium ablegari ſe, ne adeſset conſilio: cum in conſpectu locorum conſultaret, quæ proxime itinera ad mare Adriaticum atque Italiam ducerent, quæque belli ratio eſset futura. ſed non ſolum parendum patri tum, ſed etiam aſsentiendum erat, ne invitum parere ſuſpicionem faceret. Ut tamen iter ei tutum in Macedoniam eſset, Didas ex prætoribus regiis unus, qui Pæoniæ præerat, juſsus eſt proſequi eum cum modico præſidio. Hunc quoque Perſeus, ſicut pleroſque patris amicorum, ex quo haud dubium cuiquam eſse cœperat, ad quem ita inclinato regis animo hæreditas regni pertineret, inter conjuratos in fratris perniciem habuit. in præſentia dat ei mandata, ut per omne obſequium inſinuaret ſe in quam maxime familiarem uſum, ut elicere omnia arcana, ſpecularique abditos ejus ſenſus poſset. ita digreditur Demetrius cum infeſtioribus, quam ſi ſolus iret, præſidiis.
Philippus Medicam primum, deinde ſolitudines interjacentes Medicæ atque Æmo tranſgreſsus, ſeptimis demum caſtris ad radices montis pervenit. ibi unum moratus diem ad deligendos quos duceret ſecum, poſtero die iter eſt ingreſsus. Medicus primo labor in imis collibus fuit. quantum in altitudinem egrediebantur, magis magiſque ſilveſtria & pleraque invia loca excipiebant. pervenere deinde in tam opacum iter, ut præ denſitate arborum, immiſsorumque aliorum in alios ramorum, perſpici cœlum vix poſſet. 22

ſet. ut vero jugis appropinquabant, quod rarum in aliis locis eſſet, adeo omnia conte-cta nebula, ut haud ſecus, quam nocturno itinere, impedirentur. tertio demum die ad verticem perventum. nihil vulgatæ opinioni digreſſi inde detraxerunt: magis credo, ne vanitas itineris ludibrio eſſet, quam quod diverſa inter ſe maria monteſque & amnes ex uno loco conſpici potuerint. Vexati omnes, & ante alios rex ipſe, quo gravior ætate erat, difficultate viæ eſt. duabus aris ibi Jovi & Soli ſacratis cum immolaſſet, qui triduo a-ſcenderat, biduo eſt degreſſus, frigora nocturna maxime metuens, quæ caniculæ ortu ſimilia brumalibus erant. Multis per eos dies difficultatibus conflictatus, nihilo lætiora in caſtris invenit: ubi ſumma penuria erat, ut in regione, quam ab omni parte ſolitudines clauderent. itaque unum tantum moratus diem quietis eorum cauſa, quos habuerat ſecum, itinere inde ſimili fugę in Dentheletas tranſcurrit. Socii erant, ſed propter inopiam, haud ſecus quam hoſtium fines, Macedones populati ſunt. rapiendo enim paſſim villas primum, dein quoſdam vicos etiam evaſtarunt, non ſine magno pudore regis: cum ſociorum voces nequicquam deos ſociales nomenque ſuum implorantes audiret. Frumento inde ſublato in Medicam regreſſus, urbem, quam Petram appellant, oppugnare eſt adortus. ipſe a campeſtri aditu caſtra poſuit. Perſeum filium cum modica manu circummiſit, ut a ſuperioribus locis urbem aggrederetur. Oppidani, cum terror undique inſtaret, obſidibus datis, in pręſentia dediderunt ſeſe. iidem, poſteaquam exercitus receſſit, obliti obſidum, relicta urbe, in loca munita & montes refugerunt.

Phi-

Philippus omni genere laboris ſine ullo effectu fatigatis militibus, & fraude prætoris Didæ auctis in filium ſuſpicionibus, in Macedoniam rediit. Miſsus hic comes (ut ante 23
dictum eſt) cum ſimplicitatem juvenis incauti, & ſuis haud immerito ſuccenſentis, aſſentando, indignandoque & ipſe vicem ejus, captaret; in omnia ultro ſuam offerens operam, fide data, arcana ejus elicuit. Fugam ad Romanos Demetrius meditabatur, cui conſilio adjutor deum beneficio oblatus videbatur Pæoniæ prætor, per cujus provinciam ſpem ceperat elabi tuto poſſe. Hoc conſilium extemplo & fratri proditur, & auctore eo indicatur patri. Literæ primum ad obſidentem Petram allatæ ſunt. inde Herodotus (princeps hic amicorum Demetrii erat) in cuſtodiam eſt conjectus, & Demetrius diſſimulanter aſſervari juſſus. Hæc ſuper cætera triſtem adventum in Macedoniam regi fecerunt. movebant eum & præſentia crimina. expectandos tamen, quos ad exploranda omnia Romam miſerat, cenſebat. His anxius curis cum aliquot menſes egiſſet, tandem legati, jam ante * præmeditatis in Macedonia quæ ab Roma renuntiarent, venerunt, qui ſuper cætera ſcelera falſas etiam literas ſigno adulterino. T. Quintii ſignatas reddiderunt regi. deprecatio erat in literis, *ſi quid adoleſcens, cupiditate regni prolapſus, ſecum egiſſet, nihil eum adverſus ſuorum quenquam facturum: neque eum ſeſe eſſe, qui ullius impii conſilii auctor futurus videri poſſit.* Hæ literæ fidem Perſei criminibus fecerunt. itaque Herodotus extemplo diu excruciatus ſine indicio rei ullius in tormentis moritur.
24 Demetrium iterum ad patrem accuſavit Perſeus de fuga per Pæoniam præparata, arguebant

* al. præmeditati.

bant eum corrupti quidam, ut comites itineris eſſent. maxime falſæ literæ T. Quintii urgebant. nihil tamen palam gravius pronuntiatum de eo eſt, ut dolo potius interficeretur. nec id cura ipſius, ſed ne pœna ejus conſilia adverſus Romanos nudaret. Ab Theſſalonica Demetriadem ipſi cum iter eſſet. ad Aſterium Pæoniæ Demetrium mittit cum eodem comite Dida, Perſeum Amphipholim ad obſides Thracum accipiendos, digredienti ab ſe Didæ mandata dediſſe dicitur de filio occidendo. Sacrificium ab Dida ſeu inſtitutum ſeu ſimulatum eſt, ad quod celebrandum invitatus Demetrius ab Aſterio Heracleam venit. in ea cœna dicitur venenum datum. poculo epoto extemplo ſenſit, & mox coortis doloribus, relicto convivio, cum in cubiculum recepiſſet ſeſe, crudelitatem patris conquerens, parricidium fratris, ac Didæ ſcelus incuſans torquebatur. intromiſſi deinde Thyrſis quidam Stubaræus, & Terrœus Alexander, injectis tapetibus in caput fauceſque, ſpiritum intercluſerunt. ita innoxius adoleſcens, cum in eo ne ſimplici quidem genere mortis contenti inimici fuiſſent, interficitur.

CA-

CAPUT XI.

L. Æmilius Paulus proc. a Liguribus Ingaunis fraude circumventus, & in caſtris obſeſſus, cum accita Romana auxilia ſerius venirent, eruptione facta, hoſtes late fugat, & cadit, atque ad deditionem compellit: hujus victoria cauſa fit Romæ ſupplicatio. Hoc anno Graviſca colonia deducitur.

DUM hæc in Macedonia geruntur, L. 25
Æmilius Paulus, prorogato ex conſulatu imperio, principio veris in Ligures Ingaunos exercitum introduxit. Ubi primum in hoſtium finibus caſtra poſuit, legati ad eum per ſpeciem pacis petendæ ſpeculatum venerunt. neganti Paulo niſi cum deditis paciſci ſe pacem, non tam id recuſabant, quam tempore opus eſſe ajebant, ut generi agreſti hominum perſuaderetur. ad hoc decem dierum induciæ cum darentur, petierunt deinde, ne trans montes proximos caſtris pabulatum lignatumque milites irent. culta ea loca ſuorum finium eſſe. id ubi impetravere, poſt eos ipſos montes, unde averterant hoſtem, exercitu omni coacto, repente multitudine ingenti caſtra Romanorum oppugnare ſimul omnibus portis aggreſſi ſunt. ſumma vi totum unum diem oppugnarunt, ita ut ne efferendi quidem ſigna Romanis ſpatium, nec ad explicandam aciem locus eſſet. conferti in portis, obſtando magis, quam pugnando, caſtra tutabantur. ſub occaſum ſolis cum receſſiſſent hoſtes, duos equites ad Cn. Bæbium conſulem cum literis Piſas mittit, ut obſeſſo ſibi per inducias quamprimum ſubſidio veneret. Bæ-

bius

bius exercitum M. Pinario prætori eunti in
Sardiniam tradiderat. cæterum & ſenatum
literis certiorem fecit, obſideri a Liguribus
L. Æmilium: & M. Claudio Marcello, cujus
proxima inde provincia erat, ſcripſit, ut, ſi
videretur ei, exercitum ex Gallia traduceret
in Ligures, & L. Æmilium liberaret obſidio-
ne. Hæc ſera futura auxilia erant. Ligures
poſtero die ad caſtra redeunt. Æmilius cum
& venturos ſciſſet, & educere in aciem copias
potuiſſet, intra vallum ſuos tenuit, ut extra-
heret rem in id tempus, quo Bæbius cum exer-
26 citu venire a Piſiis poſſet. Romæ magnam
trepidationem literæ Bæbii fecerunt, eo ma-
jorem, quod paucos poſt dies Marcellus, tradi-
to exercitu Fabio, & Romam cum veniſſet,
ſpem ademit, eum qui in Gallia eſſet, exerci-
tum in Ligures traduci poſſe, quia bellum
cum Iſtris eſſet, prohibentibus coloniam A-
quilejam deduci. eo profectum Fabium, ne-
que inde regredi bello inchoato poſſe. Una, &
ea ipſa tardior, quam tempus poſtulabat, ſub-
ſidii ſpes erat, ſi conſules maturaſſent in pro-
vinciam ire, id ut facerent, pro ſe quiſque pa-
trum vociferari. Conſules, niſi confecto dele-
ctu, negare ſe ituros, nec ſuam ſegnitiem, ſed
vim morbi in cauſa eſſe, quo ſerius perficere-
tur. non tamen potuerunt ſuſtinere conſen-
ſum ſenatus, quin paludati exirent, & militi-
bus, quos conſcriptos haberent, diem edice-
rent, quo Piſas convenirent. permiſſum, ut,
qua irent, protinus ſubitarios milites ſcribe-
rent, ducerentque ſecum. Et prætoribus Q.
Petillio & Q. Fabio imperatum eſt, ut Petillius
duas legiones civium Romanorum tumultua-
rias ſcriberet, & omnes minores quinquagin-
ta annis ſacramento rogaret: Fabio, ut ſociis
Latini nominis quindecim millia peditum,
octin-

ođingentos equites imperaret. Duumviri navales creati C. Matienus & C. Lucretius, navaleſque iis ornatæ ſunt: Matienoque, cujus ad Gallicum ſinum provincia erat, imperatum, ut claſſem primo quoque tempore duceret in Ligurum oram, ſi quo uſui eſſe L. Æmilio atque ejus exercitui poſſet. Æmilius, poſteaquam nihil uſquam auxilii oſten- 2
debatur, interceptos credens equites, non ultra differendum ratus, quin per ſe fortunam tentaret, priuſquam hoſtes venirent, qui jam ſegnius ſocordiuſque oppugnabant, ad quatuor portas exercitum inſtruxit: ut ſigno dato ſimul ex omnibus partibus eruptionem facerent. quatuor extraordinariis cohortibus duas adjunxit, præpoſito M. Valerio legato, erumpere extraordinaria porta juſſit. ad dexteram principalem haſtatos legionis primæ inſtruxit: principes ex eadem legione in ſubſidiis poſuit. M. Servilius & L. Sulpitius tribuni militum his præpoſiti: tertia legio adverſus principalem ſiniſtram portam inſtructa eſt. id tantum mutatum: principes primi, & haſtati in ſubſidiis locati: Sex. Julius Cæſar & L. Aurelius Cotta tribuni militum huic legioni præpoſiti ſunt. Q. Fulvius Flaccus legatus cum dextra ala ad quæſtoriam portam poſitus. duæ cohortes & triarii duarum legionum in præſidio caſtrorum manere juſſi. Omnes portas concionabundus ipſe imperator circumiit, & quibuſcunque irritamentis poterat, iras militum acuebat: nunc fraudem hoſtium incuſans, qui pace petita, induciis datis, per ipſum induciarum tempus, contra jus gentium, ad caſtra oppugnanda veniſſent: nunc, quantus pudor eſſet edocens, ab Liguribus latronibus verius quam hoſtibus juſtis Roma-

ma-

manum exercitum obſideri. *Quo ore quiſquam veſtrum, ſi hinc alieno præſidio, non veſtra virtute evaſeritis, occurret, non dico eis militibus, qui Annibalem, qui Philippum, qui Antiochum, maximos noſtræ ætatis reges duceſque vicerunt, ſed iis qui hos ipſos Ligures aliquoties pecorum modo fugientes per ſaltus invios conſectati ceciderunt? quod Hiſpani, quod Galli, quod Macedones Pœnive non audeant, Liguſtinus hoſtis vallum Romanum ſubit, obſidet ultro & oppugnat, quem ſcrutantes ante devios ſaltus, abditum & latentem vix inveniebamus?* Ad hæc conſentiens reddebatur militum clamor, *nullam militum culpam eſſe, quibus nemo ad erumpendum ſignum dediſset. daret ſignum, intellecturum eoſdem qui antea fuerint & Romanos & Ligures eſse.*

28 Bina cis montes caſtra Ligurum erant. ex iis primis diebus ſole orto pariter omnes compoſiti & inſtructi procedebant: tum niſi exſatiati cibo vinoque arma non capiebant. diſperſi, inordinati exibant, ut quibus pro ſpe certum eſſet, hoſtes extra vallum ſigna non elaturos. Adverſus ita incompoſitos eos venientes, clamore pariter omnium qui in caſtris erant, calonum quoque & lixarum ſublato, ſimul omnibus portis Romani eruperunt. Liguribus adeo improviſa res fuit, ut perinde ac ſi inſidiis circumventi forent, trepidarent. Exiguum temporis aliqua forma pugnæ fuit. fuga deinde effúſa, & fugientium paſſim cædes erat. equitibus dato ſigno, ut conſcenderent equos, nec effugere quenquam ſinerent, in caſtra omnes trepida fuga compulſi ſunt: deinde ipſis exuti caſtris. Supra quindecim millia Ligurum eo die occiſa, capta duo millia & quingenti. Triduo poſt Ligurum

In-

ngaunorum omne nomen obſidibus datis in deditionem venit: gubernatores nautæque conquiſiti, qui prædatores fuiſſent navibus, atque omnes in cuſtodiam conjecti. Et a C. Matieno duumviro naves ejus generis in Liguſtina ora XXXII. captæ ſunt. Hæc qui nuntiarent, literaſque ad ſenatum ferrent, L. Aurelius Cotta, C. Sulpitius Gallus Roma miſſi: ſimulque peterent, ut L. Æmilio confecta provincia decedere, & deducere ſecum milites liceret, atque dimittere. Utrumque permiſſum ab ſenatu, & ſupplicatio ad omnia pulvinaria per triduum decreta: juſſique prætores, Petillius urbanas dimittere legiones, Fabius ſociis atque nomini Latino remittere delectum: & uti prætor urbanus conſulibus ſcriberet, ſenatum æquum cenſere, ſubitarios milites tumultus cauſa conſcriptos primo quoque tempore dimitti. Colonia 26
Graviſcæ eo anno deducta eſt in agrum Etruſcum de Tarquinienſibus quondam captum. quina jugera agri data. triumviri deduxerunt, C. Calpurnius Piſo, P. Clandius Pulcher, C. Terentius Iſtra. Siccitate & inopia frugum inſignis annus fuit. ſex menſes nunquam pluviſſe, memoriæ proditum eſt.

CAPUT XII.

Libri Numæ Pompilii in agro L. Petillii ſcribæ a cultoribus agri inventi, jurante prætore urbano non oportere eos legi conſervarique, quod in iis pleraque eſſent diſſolvendarum religionum, ex ſenatus conſulto in comitio cremantur.

Eodem anno in agro L. Petillii ſcribæ ſub Janiculo, dum cultores agri altius moliun-

liuntur terram. duæ lapideæ arcæ octonos ferme pedes longæ, quaternos latæ, inventæ ſunt, operculis plumbo devinctis. literis Latinis Græciſque utraque arca inſcripta erat: in altera Numam Pompilium Pomponis filium regem Romanorum ſepultum eſſe: in altera libros Numæ Pompilii ineſſe. Eas arcas cum ex amicorum ſententia dominus aperuiſſet: quæ titulum ſepulti regis habuerat, inanis inventa, ſine ullo veſtigio corporis humani, aut ullius rei, per tabem tot annorum oſſibus abſumptis: in altera duo faſces candelis involuti ſeptenos habuere libros, non integra modo, ſed recentiſſima ſpecie. ſeptem Latini de jure pontificio erant: ſeptem Græci de diſciplina ſapientiæ, quæ illius ætatis eſſe potuit. Adjicit Antias Valerius Pythagoricos fuiſſe, vulgatæ opinioni, qua creditur Pythagoræ auditorem fuiſſe Numam, mendacio probabili accommodata fide. Primo ab amicis, qui in re præſenti fuerunt, libri lecti. mox pluribus legentibus cum vulgarentur, Q. Petilius prætor urbanus ſtudioſus legendi eos libros, a L. Petillio ſumpſit: & erat familiaris uſus, quod ſcribam eum quæſtor Q. Petillius in decuriam legerat. Lectis rerum ſummis, cum animadvertiſſet pleraque diſſolvendarum religionum eſſe, L. Petillio dixit, *ſeſe eos libros in ignem conjecturum eſſe. prius, quam id faceret, ſe ei permittere uti, ſi quod ſeu jus, ſeu auxilium ſe habere ad eos libros repetendos exiſtimaret, experiretur: id integra ſua gratia eum facturum*. Scriba tribunos plebis adit. ab tribunis ad ſenatum res eſt rejecta. prætor ſe jusjurandum dare paratum eſſe ajebat, libros eos legi ſervarique non oportere. Senatus cenſuit, *ſatis habendum quod prætor jus jurandum pollicere-*

tur,

tur. libros primo quoque tempore in comitio cremandos eſſe. pretium pro libris quantum Q. Petilio prætori majorique parti tribunorum plebis videretur, domino eſſe ſolvendum. id ſcriba non accepit, libri in comitio, igne a victimariis facto, in conſpectu populi cremati ſunt.

CAPUT XIII.

Q. Fulvius Flaccus prætor in Hiſpania citeriore duobus ſecundis præliis Celtiberos ad deditionem compellit.

MAgnum bellum ea æſtate coortum in Hiſpania citeriore. Ad quinque & triginta millia hominum, quantum nunquam ferme antea, Celtiberi comparaverant. Q. Fulvius Flaccus eam obtinebat provinciam. is quia armare juventutem Celtiberos audierat, & ipſe quanta poterat a ſociis auxilia contraxerat. ſed nequaquam numero militum hoſtem æquabat. Principio veris exercitum in Carpetaniam duxit, & caſtra locavit ad oppidum Eburam, modico præſidio in urbe poſito. Paucis poſt diebus Celtiberi millia duo ferme inde ſub colle poſuerunt caſtra. quos ubi adeſſe prætor Romanus ſenſit, M. Fulvium fratrem cum duabus turmis ſociorum equitum ad caſtra hoſtium ſpeculatum miſit, quam proxime ſuccedere ad vallum juſſum, ut viſeret quanta eſſent: pugna abſtineret, reciperetque ſeſe, ſi hoſtium equitatum exeuntem vidiſſet. Ita ut præceptum erat, fecit. per dies aliquot nihil ultra motum, quam ut hæ duæ turmæ oſtenderentur, dein ſubducenretur, ubi equitatus hoſtium caſtris procurriſſet. Poſtremo & Celtiberi omnibus ſimul peditum equitumque copiis 30

piis

piis caſtris egreſſi, acie directa medio ferme ſpatio inter bina caſtra conſtiterunt. Campus erat planus omnis, & aptus pugnæ. ibi ſtetere Hiſpani hoſtem expectantes. Romanus intra vallum ſuos continuit per quatriduum continuum, & illi eodem loco aciem inſtructam tenuerunt. ab Romanis nihil motum. inde quievere in caſtris Celtiberi, quia pugnæ copia non fiebat. equites tantum in ſtationem egrediebantur, ut parati eſſent, ſi quid ab hoſte moveretur. pone caſtra utrique pabulatum & lignatum ibant, neutri alteros
31 impedientes. Prætor Romanus ubi ſatis tot dierum quiete credidit ſpem factam hoſti nihil ſe priorem moturum, L. Acilium cum ala ſiniſtra, & ſex millibus provincialium auxiliorum circumire montem jubet, qui ab tergo hoſtibus erat: inde, ubi clamorem audiſſet, decurrere ad caſtra eorum. nocte profecti ſunt, ne poſſent conſpici. Flaccus luce prima C. Scribonium præfectum ſocium ad vallum hoſtium cum equitibus extraordinariis ſiniſtræ alæ mittit. quos ubi & propius accedere, & plures, quam ſoliti erant, Celtiberi conſpexerunt; omnis equitatus effunditur caſtris, ſimul & peditibus ſignum ad exeundum datur. Scribonius, uti præceptum erat, ubi primum fremitum equeſtrium audivit avertit equos, & caſtra repetit: eo effuſius ſequi hoſtes. primo equites, mox & peditum acies aderat, haud dubia ſpe, caſtra eo die ſe oppugnaturos. quingentos paſſus, non plus a vallo aberant. Itaque ubi Flaccus ſatis abſtractos eos a præſidio caſtrorum ſuorum ratus eſt, intra vallum exercitu iſtructo, tribus partibus ſimul erumpit, clamore non tantum ad ardorem pugnæ excitandum ſublato, ſed etiam ut qui in montibus erant

exau-

exaudirent. nec morati ſunt quin decurrerent, ſicut imperatum erat, ad caſtra: ubi quingentorum armatorum, non amplius, relictum erat præſidium: quos cum & paucitas ſua, & multitudo hoſtium, & improviſa res terruiſſet: prope ſine certamine capiuntur caſtra. caſtris, quæ pars maxime a pugnantibus conſpici poterat, injecit Acilius ignem. Poſtremi Celtiberorum qui in acie erant, primi flammam conſpexere: deinde per totam aciem vulgatum eſt, caſtra amiſſa eſſe, & tum cum maxime ardere. unde illis terror, inde Romanis animus crevit. jam clamor ſuorum vincentium accidebat, jam ardentia hoſtium caſtra apparebant. Celtiberi parumper incertis animis fluctuati ſunt. cæterum poſteaquam receptus pulſis nullus erat, nec uſquam niſi in certamine ſpes, pertinacius de integro capeſſunt pugnam. Acie media urgebantur acriter a quinta legione. adverſus lævum cornu, in quo ſui generis provincialia auxilia inſtruxiſſe Romanos cernebant, cum majore fiducia intulerunt ſigna. Jam prope erant ut ſiniſtrum cornu pelleretur Romanis, ni ſeptima legio ſucceſſiſſet. ſimul ab oppido Ebura, qui in præſidio relicti erant, in medio ardore pugnæ advenerunt, & Acilius ab tergo erat. Diu in medio cæſi Celtiberi, qui ſupererant, in omnes paſſim partes capeſſunt fugam. equites bipartito in eos emiſſi, magnam cædem edidere. ad viginti tria millia hoſtium eo die cæſa, capta quatuor millia, & DCCC. cum equis plus quingentis, & ſigna militaria LXXXVIII. Magna victoria, non tamen incruenta fuit. Romani de duabus legionibus milites paulo plus CC. ſocium Latini nominis DCCC. triginta, externorum auxiliarium duo mil-

32 (margin, beside "Poſtremi Celtiberorum")

legiones. multa caſtella oppugnavit, donec maxima pars Celtiberorum in deditionem venit. Hæc in citeriore Hiſpania eo anno ge- 34
ſta. Et in ulteriore Manlius Prætor ſecunda aliquot prælia cum Luſitanis fecit.

CAPUT XIV.

Aquileja colonia deducitur: Ædes Veneris Erycinæ, & Pietatis dedicantur.

AQuileja colonia Latina eodem anno in Agro Gallorum eſt deducta, tria millia peditum quinquagena jugera, centuriones centena, centena quadraginta equites acceperunt. triumviri deduxerunt P. Cornelius Scipio Naſica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Ædes duæ eo anno dedicatæ ſunt, una Veneris Erycinæ ad portam Collinam, dedicavit L. Porcius L. F. Licinus duumvir. vota erat ab Coſ. L. Porcio Liguſtino bello. altera in foro olitorio Pietatis. eam ædem dedicavit M. Acilius Glabrio duumvir, ſtatuamque auratam, quæ prima omnium in Italia ſtatua aurata eſt, patri Glabrioni poſuit. Is erat, qui ipſe eam ædem voverat quo die cum rege Antiocho ad Thermopylas depugnaſſet, locaveratque idem ex S. C.

Digitized by Google

CAPUT XV.

I. Æmilius Paulus de Liguribus Ingaunis triumphat: pacem deinde petentes Ligures impetrant: a M. Pinario pratore cum Corſis, & Sardis res bene geritur: habitis Roma comitiis, conſules pratoreſque creantur: coſs. ſunt A. Poſtumius Albinus Luſcus, & C. Calpurnius Piſo.

PEr eoſdem dies, quibus hæ ædes dedicatæ ſunt, L. Æmilius Paulus procoſ. ex Liguribus Ingaunis triumphavit. Tranſtulit coronas aureas quinque & viginti. nec prætere a quicquam auri argentique in eo triumpho latum. captivi multi principes Ligurum ante currum ducti. æris trecenos militibus diviſit. Auxerunt ejus triumphi famam legati Ligurum pacem perpetuam orantes: ita in animum induxiſſe Ligurum gentem, nulla unquam arma, niſi imperata a P. R. ſumere. Reſponſum a Q. Fabio prætore eſt Liguribus juſſu ſenatus: *orationem eam non novam Liguribus eſſe: mens vero ut nova & orationi conveniens eſſet, ipſorum id plurimum referre. ad Coſs. irent, & qua ab iis imperata eſſent, facerent. nulli alii, quam conſulibus ſenatum crediturum eſſe, ſincera fide in pace Ligures eſſe.* Pax in Liguribus fuit. In Corſica pugnatum eſt cum Corſis. ad duo millia eorum M. Pinarius prætor in acie occidit. qua clade compulſi obſides dederunt, & ceræ centum millia pondo. Inde in Sardiniam exercitus ductus, & cum Ilienſibus, gente ne nunc quidem omni parte pacata, ſecunda prælia facta. Carthaginienſibus eodem anno centum obſides redditi: pacemque cum iis

P. R.

P. R. non ab ſe tantum, ſed ab rege etiam Maſſaniſſa præſtitit, qui tum præſidio armato agrum, qui in controverſia erat, obtinebat. Otioſam provinciam Coſs. habuerunt. M. Bæbius comitiorum cauſa Romam re- 35
vocatus Coſs. creavit, A. Poſtumium Albinum Luſcum, & C. Calpurnium Piſonem. prætores exinde facti Tib. Sempronius Gracchus, L. Poſtumius Albinus, P. Cornelius Mamercus, T. Minutius Molliculus, A. Hoſtilius Mancinus, C. Mænius. ii omnes magiſtratum idibus Martiis inierunt.

CAPUT XVI.

Prætor Q. Fulvius Flaccus, miſſis ex Hiſpania citeriore nuntiis rerum ibi feliciter ab ſe geſtarum, petit per eos, ut ſibi liceat exercitum inde deportare: Tib. Gracchus, cui ea provincia evenerat, vehementer obſtat: aſſignato prius ab ſenatu conſulibus exercitu, agitur deinde de exercitu Tib. Gracchi: decerniturque ut ex militibus, qui ſunt in Hiſpania, alii dimittantur, alii retineantur.

PRincipio ejus anni, quo A. Poſtumus U.C.
Albinus, & C. Calpurnius Piſo Coſs. 570
fuerunt, ab A. Poſtumio Cos. in ſenatum introducti, qui ex Hiſpania citeriore venerant a Q. Fulvio Flacco, L. Minutius legatus, & duo tribuni militum T. Mænius, & L. Terentius Maſſaliota. hi cum duo ſecunda prælia, deditionem Celtiberiæ, confectam provinciam nuntiaſſent, nec ſtipendio quod mitti ſoleret, nec frumento portato ad exercitum in eum annum opus eſſe,

petierunt ab ſenatu primum, *ut ob res proſpere geſtas diis immortalibus honos haberetur: deinde ut Q. Fulvio decedenti de provincia, deportare inde exercitum, cujus forti opera & ipſe, & multi ante eum prætores uſi eſſent, liceret. quod fieri, præterquam quod ita deberet, etiam prope neceſſarium eſſe. ita enim obſtinatos eſſe milites, ut non ultra retineri poſſe in provincia viderentur, injuſſuque abituri inde eſſent, ſi non dimitterentur, aut in pernicioſam, ſi quis impenſe retineret, ſeditionem exarſuri*. Coſſ. ambobus provinciam Ligures eſſe ſenatus juſſit. prætores inde ſortiti ſunt. A. Hoſtilio urbana, T. Minutio peregrina obvenit, P. Cornelio Sicilia, C. Menio Sardinia. Hiſpanias ſortiti, L. Poſtumius ulteriorem, Tib. Sempronius citeriorem. Is quia ſucceſſurus Q. Fulvio erat, ne vetere exercitu provincia ſpoliaretur: *Quæro*, inquit, *de te, L. Minuti, cum confectam provinciam nunties, exiſtimeſne Celtiberos perpetuo in fide manſuros, ita ut ſine exercitu ea provincia obtineri poſſit? ſi neque de fide barbarorum quicquam recipere, aut affirmare nobis potes, & habendum illic utique exercitum cenſes, utrum tandem auctor ſenatui ſis ſupplementum in Hiſpaniam mittendi? ut ii modo quibus emerita ſtipendia ſint, milites dimittantur, veteribus militibus tyrones immiſceantur? an deductis de provincia veteribus legionibus, novas conſcribendi & mittendi, cum contemptum tyrocinium etiam mitiores barbaros excitare ad rebellandum poſſit? dictu, quam re facilius ſit, provinciam ingenio ferocem, rebellatricem confeciſſe. Paucæ civitates, ut quidem ego audio, quas vicina maxime hiberna premebant, in jus ditionemque venerunt, ulte-*

ulteriores in armis ſunt, quæ cum ita ſint,
ego jam hinc prædico, P. C. me exercitu eo,
qui nunc eſt, Remp. adminiſtraturum, ſi de-
ducat ſecum Flaccus legiones, loca pacata me
ad hibernacula electurum, neque novum mili-
tem ferociſſimo hoſti objecturum. Legatus ad ea 36
quæ interrogatus erat, reſpondit, *neque ſe,*
neque quenquam alium divinare poſſe, quid
in animo Celtiberi haberent, aut porro habi-
turi eſſent. itaque negare non poſſe, quin re-
ctius ſit, etiam ad pacatos barbaros, nondum
ſatis aſſuetos imperio exercitum mitti, novo
autem, an vetere exercitu opus ſit, ejus eſſe
dicere, qui ſcire poſſit, qua fide Celtiberi in
pace manſuri ſint, ſimul & qui illud explora-
tum habeat, quieturos milites, ſi diutius in pro-
vincia retineantur. ſi ex eo quod aut inter ſe
loquantur, aut ſucclamationibus apud concio-
nantem imperatorem ſignificent, quid ſentiant,
conjectandum ſit, palam vociferatos eſſe, aut
imperatorem in provincia retenturos, aut cum
eo in Italiam venturos eſſe. Diſceptationem
inter prætorem legatumque conſulum relatio
interrupit, qui ſuas ornari provincias, priuſ-
quam de prætoris exercitu ageretur, æquum
cenſebant. Novus omnis exercitus conſuli-
bus eſt decretus: binæ legiones Romanæ
cum ſuo equitatu, & ſocium Latini nomi-
nis, quantus ſemper numerus, XV. millia
peditum, & DCCC. equites. cum hoc exer-
citu Apuanis Liguribus ut bellum inferrent,
mandatum eſt. P. Cornelio & M. Bæbio
prorogatum imperium: juſſitque provincias
obtinere, donec COSS. veniſſent. tum im-
peratum, ut dimiſſo quem haberent exerci-
tu, reverterentur Romam. de Ti. Sempro-
nii deinde exercitu actum eſt. novam legio-
nem ei quinque millium & ducentorum pe-

ditum cum equitibus quadringentis conſules ſcribere juſſi, & mille præterea peditum civium Romanorum, quinquaginta equites, & ſociis e nomine Latino imperare ſeptem millia peditum, CCC. equites, cum hoc exercitu placuit ire in Hiſpaniam citeriorem Ti. Sempronium. Q. Fulvio permiſſum, ut qui milites ante Sp. Poſtumium & Q. Martium COSS. cives Romani ſociive in Hiſpaniam tranſportati eſſent, & præterea ſupplemento adducto, quot amplius duabus legionibus quam decem millia & CCCC. pedites, ſexcenti equites eſſent, & ſocium Latini nominis XII. millia, DC. equites, quorum forti opera duobus adverſus Celtiberos prœliis uſus Q. Fulvius eſſet; eos, ſi videretur, ſecum deportaret. Et ſupplicationes decretæ, quod is proſpere remp. geſſiſſet. & cæteri prætores in provincias miſſi. Q. Fabio Buteoni prorogatum in Galliam imperium eſt. Octo legiones præter exercitum veterem, qui in Liguribus in ſpe propinqua miſſionis erat, eo anno eſſe placuit. & is ipſe exercitus ægre explebatur propter peſtilentiam, quæ jam tertium annum urbem Romanam atque Italiam vaſtabat.

CAPUT XVII.

Moriuntur T. Minutius prætor, C. Calpurnius Conſul, aliique illuſtres viri: accepta in religionem horum morte, decernitur ſupplicatio: cum conſulem ab uxore Hoſtilia necatum compertum eſſet, illa damnatur. in locum demortui declaratur Cos. Q. Fulvius Flacus.

37 PRætor T. Minutius, & haud ita multo poſt COS. C. Calpurnius moritur, mul-

multique alii omnium ordinum illuſtres viri poſtremo : prodigii loco ea clades haberi cæpta eſt. C. Servilius pont. max. piacula iræ deum conquirere juſſus. decemviri libros inſpicere, conſul Apollini, Æſculapio, Saluti dona vovere, & dare ſigna inaurata, quæ vovit, deditque. Decemviri ſupplicationen in biduum valetudinis cauſa in urbe, & per omnia fora conciliabulaque edixerunt. majores duodecim annis omnes coronati, & lauream in manu tenentes, ſupplicaverunt. Fraudis quoque humanæ inſinuaverat ſuſpicio animis, & veneficii quæſtio ex S. C. quod in urbe, propiuſve urbem decem millibus paſſuum eſſet commiſſum, C. Claudio prætori, qui in locum T. Minutii erat ſuffectus: ultra decimum lapidem per fora conciliabulaque C. Mænio, priuſquam in Sardiniam provinciam trajiceret, decreta. Suſpecta COS. erat mors maxime. necatus a Quarta Hoſtilia uxore dicebatur. ut quidem filius ejus Q. Fulvius Flaccus in locum vitrici COS. eſt declaratus, aliquanto magis infamis mors Piſonis cœpit eſſe; & teſtes exiſtebant, qui poſt declaratos COS. Albinum & Piſonem, quibus comitii Flaccus tulerat repulſam, & exprobratum ei a matre dicerent. quod jam ei tertium negatus conſulatus petenti eſſet, & adjeciſſe, pararet, ſe ad petendum, intra duos menſes effecturam, ut COS. fieret. inter multa alia teſtimonia ad cauſam pertinentia, hæc quoque vox nimis vero eventu comprobata valuit, cum hoſtilia damnaretur.

opus eſſent. agro dividendo dandoque iidem qui traduxerant, Cornelius & Bæbius præpoſiti, poſtulantibus tamen ipſis, quinque viri ab ſenatu dati, quorum ex conſilio agerent. Tranſacta re, cum veterem exercitum Romam deduxiſſent, triumphus ab ſenatu eſt decretus. Hi omnium primi nullo bello geſto triumpharunt. tantum hoſtes ducti ante currum: quia nec quid ferretur, neque quid duceretur captum, neque quid militibus daretur, quicquam in triumphis eorum fuerat.

CAPUT XIX.

In Hiſpania citeriore Q. Fulvius Flaccus adducens exercitum Tarraconem, traditurus Tib. Graccho in provinciam ſuccedenti, cum Celtiberis ex inſidiis erumpentibus prælio congreſſus, rem optime gerit.

EOdem anno in Hiſpania Fulvius Flaccus
proprætor, quia ſucceſſor in provin- 39
ciam tardius veniebat, educto exercitu ex hibernis, ulteriorem Celtiberiæ agrum, unde ad deditionem non venerant, inſtitit vaſtare: qua re irritavit magis, quam conterruit animos barbarorum: & clam comparatis copiis ſaltum Manlianum, per quem tranſiturum exercitum Romanum ſatis ſciebant, obſederunt. In Hiſpaniam ulteriorem eunti L. Poſtumio Albino collegæ Gracchus mandaverat, ut Q. Fulvium certiorem faceret, Tarraconem exercitum adduceret. ibi dimitti veteranos, ſupplementumque diſtribuere, & ordinare omnem exercitum ſeſe velle: dies quoque, & ea propinqua, edita Flacco eſt, qua ſucceſſor eſſet venturus. Hæc nova allata res, omiſſis quæ agere inſtituerat, Flac-

eum raptim deducere exercitum ex Celtiberia cum coegiſſet, barbari cauſæ ignari, ſuam defectionem, & clam comparata arma ſenſiſſe eum, & pertimuiſſe rati, eo ferocius ſaltum inſederunt. Ubi eum ſaltum prima luce agmen Romanum intravit, repente ex duabus partibus ſimul exorti hoſtes Romanos invaſerunt. quod ubi vidit Flaccus, primos tumultus, in agmine per centuriones ſtare omnes ſuo quenque loco, & arma expedire jubendo, ſedavit: & ſarcinis jumentiſque in unum locum coactis, copias omnes partim ipſe, partim per legatos tribunoſque militum, ut tempus & locus poſtulabat ſine ulla trepidatione inſtruxit: *cum his deditis rem eſſe*, admonens, *ſcelus & perfidiam illis, non virtutem nec animum acceſſiſſe. reditum ignobilem in patriam, clarum ac memorabilem eos ſibi feciſſe: cruentos ex recenti cæde hoſtium gladios, & manantia ſanguine ſpolia, Romam ad triumphum delaturos*. Plura dici tempus non patiebatur. invehebant ſe hoſtes, & in partibus extremis jam pugnabatur: deinde acies concurrerunt. Atrox ubique prælium, ſed varia fortuna erat. egregie, legiones, nec ſegnius duæ alæ pugnabant: externa auxilia ab ſimili armatura, meliore aliquantum militum genere urgebantur, nec locum tueri poterant. Celtiberi ubi ordinata acie, & ſignis collatis ſe non eſſe pares legionibus ſenſerunt, cuneo impreſſionem fecerunt: quo tantum valent genere pugnæ, ut quacunque parte perculere impetu ſuo, ſuſtineri nequeant. tunc quoque turbatæ legiones ſunt, prope interrupta acies. Quam trepidationem ubi Flaccus conſpexit, equo advehitur ad legionarios equites, &, *Ecquid auxilii in vobis eſt? actum jam de hoc exercitu erit?* cum un-

undique acclamaſſent, quin ederet quid fieri velit, non ſegniter imperium executuros: *Duplicate turmas*, inquit, *duarum legionum equites*, *& permittite equos in cuneum hoſtium*, *quo noſtro urgent: id cum majore vi equorum facietis*, *ſi effrenatos in eos equos immittitis*, *quod ſæpe Romanos equites cum magna laude feciſſe ſua*, *memoria proditum eſt*. Dicto paruerunt. detractiſque frænis, bis ultro citroque cum magna ſtrage hoſtium infractis omnibus haſtis tranſcurrerunt. Diſſipato cuneo, in quo omnis ſpes fuerat, Celtiberi trepidare, & prope omiſſa pugna, locum fugæ circumſpicere. Et alarii equites poſtquam Romanorum equitum tam memorabile facinus videre, & ipſi virtute eorum accenſi, ſine ullius imperio, in perturbatos jam hoſtes equos immittunt. Tunc vero Celtiberi omnes in fugam effunduntur: & imperator Romanus averſos hoſtes contemplatus, ædem Fortunæ equeſtri, Jovique Opt. Max. ludos vovit. Cæduntur Celtiberi per totum ſaltum diſſipati fuga. decem & ſeptem millia hoſtium cæſa eo die traduntur, vivi capti plus tria millia, ducentis ſeptuaginta ſeptem cum ſignis militaribus, equis prope mille centum. nullis caſtris eo die victor exercitus manſit. victoria non ſine jactura militum fuit. quadringenti LXXII. milites Romani, ſocium ac Latini nominis mille decem & novem, cum his tria millia militum auxiliariorum perierunt. ita victor exercitus, renovata priore gloria, Tarraconem eſt perductus. Venienti Fulvio Ti. Sempronius prætor, qui biduo ante venerat, obviam proceſſit: gratulatuſque eſt, quod rempub. egregie geſſiſſet. cum ſumma concordia quos dimitterent, quoſque retinerent milites, compoſuerunt. In-

de

de Fulvius, exauctoratis militibus in naves impoſitis, Romam eſt profectus. Sempronio in Celtiberiam legiones duxit.

CAPUT XX.

A Coſs. Poſtumio, & Fulvio Apuani Ligures ad deditionem compelluntur, horum ſeptem millia in Samnium traducuntur: M. Fulvius tribunus militum, qui legionem, cui ad Piſas praerat, injuſſu Coſs. dimiſerat, in Hiſpaniam relegatur: milites, qui abierant, ad ſigna revocantur, atque ære diruuntur.

41 COnſules ambo in Ligures exercitus induxerunt diverſis partibus. Poſtumius prima & tertia legione Baliſtam Suiſmontiumque montes obſedit; & premendo præſidiis anguſtos ſaltus eorum, commeatus intercluſit, inopiaque omnium rerum eos perdomuit. Fulvius ſecunda & quarta legione adortus a Piſis Apuanos Ligures, qui eorum circa Macram fluvium incolebant, in deditionem acceptos, ad ſeptem millia hominum in naves impoſitos præter oram Etruſci maris Neapolim tranſmiſit. Inde in Samnium traducti, agerque his inter populares datus eſt. Montanorum Ligurum ab A. Poſtumio vineæ cæſæ, frumentaque deuſta, donec cladibus omnibus belli coacti in deditionem venerunt, armaque tradiderunt. Navibus inde Poſtumius ad viſendam oram Ingaunorum Intemeliorumque Ligurum proceſſit. priuſquam hi COSS. venirent ad exercitum qui Piſas indictus erat, præerant A. Poſtumius, & frater Q. Fulvii M. Fulvius Nobilior. ſecundæ legionis Fulvius tribunus militum erat, is menſibus ſuis dimiſit legio-

gionem, jurejurando adactis centurionibus, æs in ærarium ad quæſtores eſſe delaturos. Hoc ubi Placentiam (nam eo forte erat profectus) Fulvio nuntiatum eſt: cum equitibus expeditis ſecutus dimiſſos, quos eorum potuit aſſequi, *deduxit caſtigatos Piſas, de cæteris Coſ. certiorem fecit. eo referente S. C. factum eſt, ut M. Fulvius in Hiſpaniam relegaretur ultra novam Carthaginem. Literæque ei datæ ſunt a COS. ad P. Manlium in Hiſpaniam ulteriorem deferendæ. milites juſſi ad ſigna redire. cauſa ignominiæ, uti ſemeſtre ſtipendium in eum annum eſſet ei legioni, decretum. qui miles ad exercitum non rediſſet, eum ipſum, bonaque ejus vendere COS. juſſus.

* al. reduxit.

CAPUT XXI.

Illyriorum rex Gentius tanquam reus maritimarum incurſionum a L. Duronio prætore ad Senatum accuſatur; ille per legatos ſe purgat: quibus antequam reſpondeat Senatus, cognitionem mandat C. Claudio prætori.

EOdem anno L. Duronius, qui prætor anno ſuperiore ex Illyrico cum decem navibus Brunduſium redierat, inde in portu relictis navibus cum veniſſet Romam, inter exponendas res, quas ibi geſſiſſet, haud dubie in regem Illyriorum Gentium latrocinii omnis maritimi cauſam vertit. ex regno ejus omnes naves eſſe, quæ ſuperi maris oram depopulatæ eſſent. de his rebus ſe legatos miſiſſe, nec conveniendi regis poteſtatem factam. Venerant Romam legati a Gentio, qui quo tempore Romani conveniendi regis cauſa veniſſent: ægrum forte 42

eum

eum in ultimis partibus fuiſſe regni dicerent. petere Gentium ab ſenatu, ne crederent confictis criminibus in ſe, quæ inimici detuliſſent. Ad ea Duronius adjecit, multis civibus Romanis & ſociis Latini nominis injurias factas in Regno ejus, & cives Romanos dici Corcyræ retineri. eos omnes Romam adduci placuit: C. Claudium prætorem cognoſcere: neque ante Gentio regi legatiſve ejus reſponſum reddi.

CAPUT XXII.

Aliquot Sacerdotum in locum demortuorum cooptatio.

INter multos alios, quos peſtilentia ejus anni abſumpſit, ſacerdotes quoque aliquot mortui ſunt. L. Valerius Flaccus pontifex mortuus eſt. in ejus locum ſuffectus eſt Q. Fabius Labeo. P. Manlius, qui nuper ex ulteriore Hiſpania redierat, triumvir epulo. Q. Fulvius M. F. in locum ejus triumvir cooptatus. tum prætextatus erat. de rege ſacrifico ſufficiendo in locum Cn. Cornelii Dolabellæ contentio inter C. Servilium Pont. Max. fuit, & L. Cornelium Dolabellam duumvirum navalem, quem ut inauguraret pontifex, magiſtratu ſeſe abdicare jubebat: recuſantique id facere, ob eam rem mulcta duumviro dicta a pontifice: deque ea cum provocaſſet, certatum ad populum. cum plures jam tribus intro vocatæ dicto eſſe audientem pontifici duumvirum juberent, mulctamque remitti, ſi magiſtratu ſe abdicaſſet; vitium de cœlo quod comitia turbaret intervenit. religio inde fuit pontificibus inaugurandi Dolabellæ. P. Clœlium Siculum inaugurarunt, qui ſecundo loco inauguratus

erat.

erat. Exitu anni & C. Servilius pont. max. deceſſit. idem decemvir ſacrorum fuit. pontifex in locum ejus a collegio cooptatus eſt Q. Fulvius Flaccus. at pontifex maximus M. Æmilius Lepidus, cum multi clari viri petiſſent, & decemvir ſacrorum Q. Martius Philippus in ejuſdem locum eſt cooptatus. & augur Sp. Poſtumius Albinus deceſſit: in locum ejus P. Scipionem filium Africani augures cooptarunt.

CAPUT XXIII.

Cumanis permittitur ut publice Latine loquantur: Piſas colonia deducitur: C. Mænius prætor in Sardinia, habitis quæſtionibus de veneficiis, magnum hominum numerum damnat.

Cumanis eo anno petentibus permiſſum, 43
ut publice Latine loquerentur, & præconibus Latine vendendi jus eſſet. Piſanis agrum pollicentibus, quo Latina colonia deduceretur, gratiæ ab ſenatu actæ. triumviri creati ad eam rem Q. Fabius Buteo, M. & P. Popilli Lenates. A. C. Mænio prætore, cui provincia Sardinia cum eveniſſet, additum erat, ut quæreret de veneficiis longius ab urbe decem millibus paſſuum, literæ allatæ, *ſe jam tria millia hominum damnaſſe, & creſcere ſibi quæſtionem indiciis. aut eam ſibi eſſe defendendam, aut provinciam dimittendam.*

CAPUT XXIV.

Reverſus ex Hiſpania Q. Fulvius Flaccus creatur Cos. cum L. Manlio Acidino, & paulo poſt triumphat: Lex annalis primum a L. Villio tribuno plebis fertur: ex lege Bæbia quatuor creantur prætores: provincia deinde, exercituſque decernuntur.

Q. Fulvius Flaccus ex Hiſpania rediit Romam cum magna fama geſtarum rerum: qui cum extra urbem triumphi cauſa eſſet, conſul eſt creatus cum L. Manlio Acidino; & poſt paucos dies cum militibus, quos ſecum deduxerat, triumphans urbem eſt invectus. Tulit in triumpho coronas aureas centum viginti quatuor: præterea auri pondo triginta unum, & ſignati Oſcenſis nummum centum ſeptuaginta tria millia ducentos. militibus de præda quinquagenos denarios dedit, duplex centurionibus, triplex equiti: tantundem ſociis Latini nominis: & ſtipendium omnibus duplex. Eo anno rogatio primum lata eſt ab L. Villio tribuno plebis, quot annos nati quenque magiſtratum peterent caperentque. inde cognomen familiæ inditum, ut Annales appellarentur. Prætores quatuor poſt multos annos
44 lege Bæbia creati, quæ alternis quaternos jubebat creari. Hi facti, C. Cornelius Scipio, C. Valerius Lævinus, Q. & P. Mutii Scævolæ. Q. Fulvio & L. Manlio COSS. eadem provincia, quæ ſuperioribus, pari numero copiæ peditum, equitum, civium, ſociorum decretæ. In Hiſpaniis duabus Tib. Sempronio & L. Poſtumio cum iiſdem exercitibus, quos haberent, proroga-

tum

tum imperium eſt, & in ſupplementum COSS. ſcribere juſſi ad tria millia peditum Romanorum, CCC. equites, quinque millia ſociorum Latini nominis, & quadringentos equites. P. Mutius Scævola urbanam ſortitus provinciam eſt: & ut idem quæreret de veneficiis in urbe, & propius urbem decem millia paſſuum: C. Cornelius Scipio peregrinam, Q. Mutius Scævola Siciliam, C. Valerius Lævinus Sardiniam,

CAPUT XXV.

Q. Fulvius coſ. vota, quæ in Hiſpania, cum pugnaret cum Celtiberis, nuncupaverat, ſolvit: Prodigia procurantur.

Q Fulvius COS. priuſquam ullam rem publicam ageret, liberare & ſe & rempublicam religione votis ſolvendis dixit velle. voviſſe ſe quo die poſtremum cum Celtiberis pugnaſſet, ludos Jovi opt. max. & ædem equeſtri Fortunæ ſeſe facturum: in eas res ſibi pecuniam collatam eſſe ab Hiſpanis. ludi decreti: & ut duumviri ad ędem locandam crearentur. De pecunia finitur, *ne major cauſa ludorum conſumeretur, quam quanta Fulvio Nobiliori poſt Ætolicum bellum ludos facienti decreta eſſet, neve quid ad eos ludos arceſſeret, cogeret, acciperet, faceret adverſus id S.C. quod L. Æmilio, Cn. Bæbio COSS. de ludis factum eſſet.* Decreverat id ſenatus propter effuſos ſumptus factos in ludos T. Sempronii ædilis, qui graves non modo Italiæ ac ſociis Latini nominis, ſed etiam provinciis externis fuerant. Hiems eo anno nive ſæva & omni tempeſtatum genere fuit. arbores quæ obnoxiæ frigoribus ſunt, deuſſit cunctas, & ea tum aliquanto, quam alias, lon-

U.C. 571

45

longior fuit. itaque Latinas mox ſubito coorta & intolerabilis tempeſtas in monte turbavit: inſtaurataque ſunt ex decreto pontificum. Eadem tempeſtas & in Capitolio aliquot ſigna conſtravit, fulminibuſque complura loca deformavit. ædem Jovis Tarracinæ, ædem albam Capuæ, portamque Romanam, muri pinnas aliquot locis decuſſit. Hæc inter prodigia nuntiatum & ab Reate, tripedem natum mulum. Ob ea decemviri juſſi adire libros, edidere quibus diis, & quot hoſtiis ſacrificaretur: & ob fulminibus complura loca deformata, ad ædem Jovis ut ſupplicatio diem unum eſſet. Ludi deinde votivi Q. Fulvii Cos. per dies decem magno apparatu facti.

CAPUT XXVI.

Creati Cenſores M. Æmilius Lepidus, & M. Fulvius Nobilior veteres ſimultates, petentibus principibus ſenatorum, deponunt; datiſque dextris, atque fide, reconciliantur.

CEnſorum inde comitia habita. creati M. Æmilius Lepidus pont. max. & M. Fulvius Nobilior, qui ex Ætolis triumphaverat. Inter hos viros nobiles inimicitiæ erant, ſæpe multis & in ſenatu, & ad populum atrocibus celebratæ certaminibus. Comitiis confectis, ut traditum antiquitus eſt, cenſores in campo ad aram Martis ſellis curulibus conſederunt. quo repente principes ſenatorum cum agmine venerunt civitatis, inter quos Q. Cæcilius Metellus verba
46 fecit. *Non obliti ſumus, cenſores, vos paulo ante ab univerſo P. R. moribus noſtris præpoſitos eſſe, & nos a vobis & admoneri & re-*

regi, non vos a nobis debere. indicandum tamen eſt, quid omnes bonos in vobis aut offendat, aut certe mutatum malint. Singulos cum intuemur, M. Æmili, M. Fulvi, neminem hodie in civitate habemus, quem, ſi revocemur in ſuffragium, velimus vobis prælatum eſſe. ambo cum ſimul aſpicimus, non poſſumus non vereri, ne male comparati ſitis: nec tantum reip. proſit, quod omnibus nobis egregie placetis, quam quod alter alteri diſplicetis, noceat. Inimicitias per annos multos vobis ipſis graves & atroces geritis: quæ periculum eſt, ne ex hac die nobis & Reipub., quam vobis graviores fiant. De quibus cauſis hoc timeamus, multa ſuccurrunt, quæ dicerentur: niſi forte implacabiles veſtræ iræ implicaverint animos veſtros. Has ut hodie, ut in iſto templo finiatis ſimultates, quæſumus vos univerſi: & quos conjunxit ſuffragiis ſuis P. R. hac etiam reconciliatione gratiæ conjungi a nobis ſinatis. uno animo, uno conſilio legatis ſenatum, equites recenſeatis, agatis cenſum, luſtrum condatis. quod omnibus fere precationibus nuncupabitis verbis, ut ea res mihi collegæque meo bene & feliciter eveniat, ita, ut vere, ut ex animo velitis evenire; efficiatiſque, ut quod deos precati eritis, id vos velle etiam homines credamus. T. Tatius & Romulus, in cujus urbis medio foro acie hoſtes concurrerant, ibi concordes regnarunt. Non modo ſimultates, ſed bella quoque finiuntur. ex infeſtis hoſtibus plerunque ſocii fideles, interdum etiam cives fiunt. Albani, diruta Alba, Romam traducti ſunt: Latini, Sabini in civitatem accepti. Vulgatum illud, quia verum erat, in proverbium venit: Amicitias immortales, inimicitias mortales debere eſſe. Fremitus ortus cum aſſenſu; deinde uni-

univerſorum voces idem petentium confuſæ in unum, orationem interpellarunt. Inde Æmilius queſtus cum alia, tum bis a M. Fulvio ſe certo conſulatu dejectum. Fulvius contra queri, ſe ab eo ſemper laceſſitum, & in probrum ſuum ſponſionem factam: tamen ambo ſignificare, ſi alter vellet, ſe in poteſtate tot principum civitatis futuros. Omnibus inſtantibus qui aderant, dexteras fidemque dedere; mittere vere ac finire odium. deinde, collaudantibus cunctis, deducti ſunt in Capitolium. & cura ſuper tali re principum, & facilitas cenſorum egregie comprobata ab ſenatu & laudata eſt. Cenſoribus deinde poſtulantibus, ut pecuniæ ſumma ſibi, qua in opera publica uterentur, attribueretur, vectigal annuum decretum eſt.

CAPUT XXVII.

Res ſecunda in Hiſpania prætorum Tib. Sempronii Gracchi, & L. Poſtumii Albini: quorum alter in citeriore cum Celtiberis, alter in ulteriore cum Vaccæis egregie pugnat.

47 EOdem anno in Hiſpania L. Poſtumius, & Tiberius Sempronius proprætores comparaverunt ita inter ſe, ut in Vaccæos per Luſitaniam iret Albinus, inde in Celtiberiam reverteretur. Gracchus, quod majus ibi bellum eſſet, in ultima Celtiberiæ penetravit. Mundam urbem primum vi cepit, nocte ex improviſo aggreſſus. acceptis deinde obſidibus, præſidioque impoſito, caſtella oppugnare, agros urere, donec ad prævalidam aliam urbem (Certimam appellant Celtiberi) pervenit: ubi cum jam ope-

opera admoveret, veniunt legati ex oppido: quorum ſermo antiquæ ſimplicitatis fuit, non diſſimulantium* bellaturos, ſi vires eſſent. petierunt enim ut ſibi in caſtra Celtiberorum ire liceret ad auxilia accipienda: ſi non impetraſſent, tum ſeparatim eos ab illis ſe conſulturos. Permittente Graccho ierunt. & poſt paucis diebus alios decem legatos ſecum adduxerunt. Meridianum tempus erat. nihil prius petierunt a prætore, quam ut bibere ſibi juberet dari. epotis primis poculis, iterum popoſcerunt, magno riſu circum ſtantium in tam rudibus, & moris omnis ignaris ingeniis. tum maximus natu ex iis, *Miſſi ſumus*, inquit, *a gente noſtra quiſciſcitaremur, qua tandem re fretus, arma nobis inferres?* Ad hanc percunctationem Gracchus, *exercitu ſe egregio fidentem veniſſe*, reſpondit, *quem ſi ipſi viſere velint, quo certiora ad ſuos referant, poteſtatem ſe eis facturum eſſe*. tribuniſque militum imperat, ut ornari omnes copias peditum equitumque, & decurrere jubeant armatas. Ab hoc ſpectaculo legati miſſi deterruerunt ſuos ab auxilio circumſeſſæ urbi ferendo. Oppidani cum ignes nocte turribus nequicquam (quod ſignum convenerat) ſuſtuliſſent, deſtituti ab unica ſpe auxilii in deditionem venerunt. ſeſtertium nummum quater & vicies ab iis eſt exactum: quadraginta nobiliſſimi equites, nec obſidum nomine (nam militare juſſi ſunt) & tamen re ipſa ut pignus fidei eſſent. Inde jam duxit ad Alcen urbem, ubi caſtra Celtiberorum erant, a quibus venerant nuper legati. eos cum per aliquot dies armaturam levem immittendo in ſtationes laceſſiſſet parvis præliis, in dies majora certamina ferebat, ut omnes extra munitiones eliceret. Ubi quod petebatur ſenſit effectum,

* al. rebellaturos.

au-

auxiliorum præfectis imperat, ut contracto certamine, tanquam multitudine ſuperarentur, repente tergis datis ad caſtra effuſe fugerent. ipſe intra vallum ad omnes portas inſtruxit copias. Haud multum temporis interceſſit, cum ex compoſito refugientium ſuorum agmen, poſt effuſe ſequentes barbaros conſpexit. inſtructam ad hoc ipſum intra vallum habebat aciem. itaque tantum moratus, ut ſuos refugere in caſtra libero introitu ſineret, clamore ſublato, ſimul omnibus portis erupit. Non ſuſtinuere impetum nec opinatum hoſtes. qui ad caſtra oppugnanda venerant, ne ſua quidem tueri potuerunt. nam extemplo fuſi, fugati, mox intra vallum paventes compulſi, poſtremo exuuntur caſtris. Eo die novem millia hoſtium cæſa: capti vivi trecenti viginti, equi centum duodecim, ſigna militaria triginta ſeptem. De exercitu
49 Romano centum novem ceciderunt. Ab hoc prælio Gracchus duxit ad depopulandum Celtiberiam legiones. & cum ferret paſſim cuncta atque ageret, populique alii voluntate, alii metu jugum acciperent: CIII. oppida intra paucos dies in deditionem accepit. præda potitus ingenti eſt. Convertit inde agmen retro, unde venerat, ad Alcen, atque eam rubem oppugnare inſtitit. Oppidani primum impetum hoſtium ſuſtinuerunt. deinde cum jam non armis modo, ſed etiam operibus oppugnarentur, diſſiſi præſidio urbis, in arcem univerſi conceſſerunt. poſtremo & inde præmiſſis oratoribus, in ditionem ſe ſuaque omnia Romanis permiſerunt. Magna inde præda facta eſt. multi captivi nobiles in poteſtatem venerunt: inter quos & Thurri filii duo, & filia. regulus hic earum gentium erat,
lon-

longe potentiſſimus omnium Hiſpanorum. Audita ſuorum clade, miſſis qui fidem venienti in caſtra ad Gracchum peterent, venit: & primum quæſivit, ab eo *liceret ne ſibi ac ſuis vivere?* cum prætor *victurum* reſpondiſſet, quæſivit iterum, *ſi cum Romanis militare liceret?* id quoque Graccho permittente, *ſequar*, inquit, *vos adverſus veteres ſocios meos, quoniam illos ad me * propiunt ſuſpicere*. Secutus eſt inde Romanos, fortique ac fideli opera multis locis rem Romanam adjuvit. Ergavia inde nobilis, & potens civitas, aliorum circa populorum cladibus territa, portas aperuit Romanis. eam deditionem

* al. piguit reſpicere. G. 16.

50 oppidorum haud cum fide factam quidam auctores ſunt. e qua regione abduxiſſet legiones, extemplo inde rebellatum, magnoque eum poſtea prælio ad montem Caunum cum Celtiberis a prima luce ad ſextam horam diei, ſignis collatis pugnaſſe: multos utrinque cecidiſſe, nec aliud magnopere victores fuiſſe Romanos, niſi quod poſtero die manentes intra vallum prælio laceſſierint: ſpolia per totum diem legiſſe: tertio die prælio majore iterum pugnatum, & tum demum haud dubie victos Celtiberos, caſtraque eorum capta & direpta eſſe. viginti duo millia hoſtium eo die eſſe cæſa, plus trecentos captos: parem fere equorum numerum: & ſigna militaria ſeptuaginta duo: inde debellatum, veramque pacem, non fluxa, ut ante, fide Celtiberos feciſſe. Eadem æſtate & L. Poſtumium in Hiſpania ulteriore bis cum Vaccæis egregie pugnaſſe, ſcribunt. ad triginta & quinque millia hoſtium occidiſſe, & caſtra oppugnaſſe. Propius vero eſt, ſerius in provinciam perveniſſe, quam ut ea æſtate potuerit res gerere.

CAPUT XXVIII.

Quæ acta ſunt a cenſoribus M. Æmilio Lepido, & M. Fulvio Nobiliore.

51 CEnſore fideli concordia ſenatum legerunt. princeps electus eſt ipſe cenſor M. Æmilius Lepidus pont. max. tres ejecti de ſenatu. retinuit quoſdam Lepidus a collega præteritos. Opera ex pecunia attributa diviſaque inter ſe, hæc confecerunt. Lepidus molem ad Tarracinam: ingratum opus, quod prædia habebat ibi, privatamque publicæ rei impenſam * inſuerat. Theatrum & proſcenium ad Apollinis, ædem Jovis in Capitolio, columnaſque circa poliendas albo locavit. & ab his columnis, quæ incommode * oppoſita videbantur, ſigna amovit: clypeaque de columnis, & ſigna militaria affixa omnis generis dempſit. M. Fulvius plura, & majoris locavit uſus. portum, & pilas pontis in Tiberim, quibus pilis fornices poſt aliquot annos P. ucipio Africanus, & L. Mummius cenſores locaverunt imponendos: baſilicam poſt argentarias novas, & forum piſcatorium circundatis tabernis, quas vendidit in privatum: & forum & porticum extra portam Trigeminam, & aliam poſt navalia, & ad fanum Herculis, & poſt Spei ad Tiberim, ædem Apollinis medici. habuere & in promiſcuo præterea pecuniam: ex ea communiter locarunt aquam adducendam, formiceſque faciendos. impedimento operi fuit M. Licinius Craſſus, qui per fundum ſuum duci non eſt paſſus. Portoria quoque, & vectigalia iidem multa inſtituerunt. complura ſacella pubblica. quæ occupata a privatis,

* al. injunxerat

* al. appoſita

* pu-

* publicaque ſacra, ut paterent, eſſentque * al.
populo, curarunt: mutarunt ſuffragia: re- Gron.
gionatimque generibus hominum, cauſiſque publi-
& quæſtibus tribus deſcripſerunt. Et alter ca.
ex cenſoribus M. Æmilius petiit ab ſenatu, rurſus
ut ſibi dedicationis templorum Reginæ Juno- ut eſ-
nis & Dianæ, quæ bello Liguſtino ante an- ſent
nis octo voviſſet, pecunia ad ludos decernere- pate-
tur. viginti millia æris decreverunt. Dedi- rent-
caviteas ædes utramque in circo Flaminio. que.
ludoſque ſcenicos triduum poſt dedicationem 52
templi Junonis, biduum poſt Dianæ, & ſingulos dies fecit in circo. Idem dedicavit ædem Larium permarinum in campo. voverat eam annis duodecim ante L. Æmilius Regillus, navali prælio adverſus præfectos regis Antiochi. ſupra valvas templi tabula cum titulo hoc fixa eſt. *Duello magno regibus dirimendo * * caput * * ſubigendis * * patranda pacis * * Hac pugna exeunti L. Æmilio M. Æmilii F. Regillo Pratori * * auſpicio, imperio, felicitate, ductuque ejus inter Epheſum, Samum, Chiumque claſſis regis Antiochi ante D. XI. K. Jan. victa, fuſa, contuſa, fugataque eſt. ibique eo die naves longa cum omnibus ſociis capta XLII. Ea pugna pugnata rex Antiochus, regnumque ejus. * * * *. Ejus rei ergo ædem Laribus permarinis vovit.* Eodem exemplo tabula in æde Jovis in Capitolio ſupra valvas fixa eſt.

CAPUT XXIX.

Q. Fulvius Coſ. cum Liguribus proſpero prælio congreditur: hujus victoriæ cauſa fit Romæ ſupplicatio: Galli Alpes transgreſſi, Italia ſubmoventur.

Biduo quo ſenatum legerunt cenſores, Q.
53 Fulvius Cos. profectus in Ligures, per invios montes valleſque ſaltus cum exercitu tranſgreſſus, ſignis collatis cum hoſte pugnavit, neque tantum acie vicit, ſed caſtra quoque eodem die cepit. Tria millia ducenti hoſtium, omniſque ea regio Ligurum in deditionem venit. Coſ. deditos in campeſtres agros deduxit, præſidiaque montibus impoſuit. Celeriter & ex provincia literæ Romam venerunt. ſupplicationes ob eas res geſtas in triduum decretæ ſunt. Prætores quadraginta hoſtiis majoribus per ſupplicationes rem divinam fecerunt. Ab altero Coſ. L. Manlio nihil memoria dignum in Liguribus eſt geſtum. Galli tranſalpini tria millia hominum, in Italiam tranſgreſſi, neminem bello laceſſentes, agrum a Coſ. & ſenatu petebant, ut pacati ſub imperio P. R. eſſent. eos ſenatus excedere Italia juſſit, & Coſ. Q. Fulvium quærere, & animadvertere in eos, qui principes & auctores tranſcendendi Alpes fuiſſent.

CA-

CAPUT XXX.

Rex Macedonum Philippus mœrore confectus propter interfectum Demetrium filium falſis Perſei delationibus, quia Perſeum in poteſtate ad pœnam corporis habere non poteſt, ne ſcelus ejus ſit impunitum, cogitat regnum Antigono relinquere: ſed in hac cogitatione Philippo extincto, Perſeus regnum invadit.

EOdem anno Philippus rex Macedonum 54
ſenio & mœrore conſumptus poſt mortem filii deceſſit. Demetriade hibernabat, cum deſiderio anxius filii, tum pœnitentia crudelitatis ſuæ * quæ ſtimulabat animum, & alter filius haud dubie & ſua & aliorum opinione rex, converſique in eum omnium oculi, & deſtituta ſenectus, aliis expectantibus ſuam mortem, aliis ne expectantibus quidem. quo magis angebatur & cum eo Antigonus Echecratis filius, nomen patrui Antigoni ferens, qui tutor Philippi fuerat, regiæ vir majeſtatis, nobili etiam pugna adverſus Cleomenem Lacedæmonium clarus. tutorem eum Græci, ut cognomine a cæteris regibus diſtinguerent, appellarunt. Hujus fratris filius Antigonus ex honoratis Philippi amicis unus incorruptus permanſerat: eique ea fides * nequaquam amicum Perſea, inimiciſſimum fecerat. is proſpiciens animo, quanto cum periculo ſuo hæreditas regni ventura eſſet ad Perſea, ut primum labare animum regis, & ingemiſcere interdum filii deſiderio ſenſit: nunc præbendo aures, nunc laceſſendo etiam mentionem rei temere actę, ſæpe querenti querens & ipſe aderat; & cum mul-

* al. ſtimulabat animum. & al. ter.

* al. neque antea.

ta adſoleat veritas præbere veſtigia ſui, omni ope adjuvabat, quo maturius omnia emanarent. Suſpecti & miniſtri facinoris, Apelles maxime & Philocles erant, qui Romam legati fuerant, literaſque exitiales Demetrio ſub nomine Flaminii attulerant. eas falſas eſſe, & a ſcriba vitiatas, ſignumque
55 adulterinum, vulgo in regia fremebant. Ceterum cum ſuſpecta magis, quam manifeſta eſſet res, forte Xychus obvius fit Antigono: comprehenſuſque ab eo in regiam eſt perductus. relicto eo cuſtodibus, Antigonus ad Philippum proceſſit. *Multis*, inquit, *ſermonibus intellexiſſe videor, magno te æſtimaturum, ſi ſcire vera omnia poſſis de filiis tuis, uter ab utro petitus fraude & inſidiis eſſet. homo unus omnium, qui nodum hujus erroris exolvere poſſit, in poteſtate tua eſt Xychus. forte vocatum perductumque in regiam vocari* * *juberet*.

* al. jubet.

Adductus, primo ita negare inconſtanter, ut parvo metu admoto paratum indicem eſſe appareret. conſpectum tortoris verberumque non ſuſtinuit, ordinemque omnem facinoris legatorum miniſteriique ſui expoſuit. Extemplo miſſi qui legatos comprehenderent: Philoclem, qui præſens erat, oppreſſerunt. Appelles miſſus ad Chæream quendam perſequendum, indicio Xychi audito, in Italiam trajecit. De Philocle nihil certi vulgatum eſt. alii primo audaciter negantem, poſtquam in conſpectum adductus ſit Xychus, non ultra tetendiſſe: alii tormenta etiam inficiantem perpeſſum affirmant. Philippo redintegratus eſt luctus geminatuſque: & infelicitatem ſuam in liberis graviorem, quod alter periſſet, * cenſebat. Perſeus certior factus, omnia detecta
56 eſſe, potentior quidem erat, quam ut fugam

* al. ſuper eſſet.

gam neceſſariam duceret: tantum ut procul abeſſet, curabat: interim velut ab incendio flagrantis iræ, dum Philippus viveret, ſe defenſurus. qui ſpe potiundi ad pœnam corporis ejus amiſſa, quod reliquum erat, id ſtudere, ne ſuper impunitatem etiam præmio ſceleris frueretur. Antigonum igitur appellat, cui & palam facti parricidii gratia obnoxius erat, neque pudendum aut pœnitendum eum regem Macedonibus, propter recentem patrui Antigoni gloriam fore cenſebat. *Quando in eam fortunam veni*, inquit, *Antigone, ut orbitas mihi, quam alii deteſtantur parentes, optabilis eſſe debeat: regnum quod a patruo tuo forti, non ſolum fideli tutela ejus cuſtoditum & auctum etiam accepi, id tibi tradere in animo eſt. Te unum habeo quem dignum regno judicem. ſi neminem haberem, perire & extingui id mallem, quam Perſeo ſceleſta fraudis præmium eſſe. Demetrium excitatum ab inferis, reſtitutumque credam mihi, ſi te, qui morti innocentis, qui meo infelici errori unus illacrymaſti, in locum ejus ſubſtitutum relinquam.* Ab hoc ſermone omni genere honoris producere eum non deſtitit. cum in Thracia Perſeus abeſſet, circumire Macedoniæ urbes, principibuſque Antigonum commendare. & ſi vita longior ſuppetiſſet, haud dubium fuit, quin eum in poſſeſſione regni relicturus fuerit. Ab Demetriade profectus, Theſſalonicæ plurimum temporis moratus fuerat. inde cum Amphipolin veniſſet, gravi morbo eſt implicitus. Sed animo tamen ægrum magis fuiſſe, quam corpore, conſtat: curiſque & vigiliis, cum identidem ſpecies & umbræ inſontis interempti filii * eum diris exagitarent, extinctum eſſe, cum execrationibus alterius. admoveri tamen potuiſſet An- * al. tum.

ti-

tigonus, ſi haud ſtatim palam facta eſſet mors regis. Medicus Calligenes, qui curationi præerat, non expectata morte regis, a primis deſperationis notis nuntios prædiſpoſitos, ita ut convenerat, miſit ad Perſeum: & mortem regis in adventum ejus omnes qui
57 extra regiam erant, celavit. Oppreſſit igitur necopinantes ignaroſque omnes Perſeus, & regnum ſcelere partum invaſit.

CAPUT XXXI.

Dum morte Philippi regis differtur contra Romanos bellum (cujus ab illo agitata conſilia hic exponuntur) Perſeus filius partum ſcelere regnum firmat, occiſoque Antigono, quem Philippus in poſſeſſione regni relinquere cogitaverat, Romam legatos, donec vires bello contrahat, ad amicitiam petendam mittit.

PEropportuna mors Philippi fuit ad dilationem, & ad vires bello contrahendas. nam poſt paucis diebus gens Baſtarnarum diu ſolicitata ab ſuis ſedibus magna peditum equitumque manu Iſtrum trajecit. inde prægreſſi qui nuntiarent regi, Antigonus & Cotto. nobilis is erat Baſtarna. Erat Antigonus perinvitus cum in ipſo Cottone legatus ad concitandos Baſtarnas miſſus. haud procul Amphipoli famæ incerti nuntii occurrerunt, mortuum eſſe regem, quæ res omnem ordinem conſilii turbavit. Compoſitum autem ſic fuerat: tranſitum per Thraciam tutum, & commeatus Baſtarnis, ut Philippus præſtaret. id ut facere poſſet, regionum principes donis coluerat, fide ſua obligata, pacato agmine tranſituros Baſtarnas. Dardano-

rum

rum gentem delere propoſitum ei.., inque eorum agro ſedes dare Baſtarnis. duplex inde erat commodum futurum, ſi & Dardani, gens ſemper infeſtiſſima Macedoniæ, temporibuſque iniquis regum imminens, tolleretur: & Baſtarnæ, relictis in Dardania conjugibus liberiſque, ad populandam Italiam poſſent mitti. per Scordiſcos iter eſſe ad mare Adriaticum Italiamque. alia via traduci exercitum non poſſe. facile Baſtarnis Scordiſcos iter daturos: nec enim aut lingua aut moribus æquales abhorrere, & ipſos adjuncturos ſe, cum ad prædam opulentiſſimæ gentis ire vidiſſent. Inde in omnem eventum conſilia * commodabantur. ſive cæſi ab Romanis forent Baſtarnæ, Dardanos tamen ſublatos, prædamque ex reliquiis Baſtarnarum, & poſſeſſionem liberam Dardaniæ ſolatio fore. ſive proſpere geſſiſſent, Romanis averſis in Baſtarnarum bellum. recuperaturum ſe in Græcia quæ amiſiſſet. Hæc Philippi conſilia fuerant. 58
Ingreſſi ſunt pacato agmine, fide Cottonis & Antigoni: ſed haud multo poſt famam mortis Philippi, neque Thraces commercio faciles erant, neque Baſtarnæ empto contenti eſſe poterant, aut in agmine contineri, ne decederent via. Inde injuriæ ultro citroque fieri: quarum in dies incremento bellum exarſit. Poſtremo Thraces, cum vim ac multitudinem ſuſtinere hoſtium non poſſent, relictis campeſtribus vicis, in montem ingentis altitudinis (Donucam vocant) conceſſerunt. * Quo ubi ire Baſtarnæ vellent, quali tempeſtate Gallos ſpoliantes Delphos fama eſt peremptos eſſe, talis tum Baſtarnas nequicquam ad juga montium appropinquantes oppreſſit. Neque enim imbre tantum effuſo, dein creberrima grandine obruti ſunt, cum igenti fragore

* al. accommodabantur.

* al. Cum ſubire.

gore

gore cœli, tonitribuſque & fulguribus præſtringentibus aciem oculorum: ſed fulmina etiam ſic undique micabant, ut peti viderentur corpora: nec ſolum milites, ſed etiam principes icti caderent. itaque cum præcipiti fuga per rupes prealtas improvidi ſternerentur ruerentque inſtabant quidem perculſis Thraces: ſed ipſi deos auctores fugæ eſſe, celumque in ſe ruere ajebat. Diſſipati procella, cum, tanquam ex naufragio, plerique ſemiermes in caſtra, unde profecti erant, rediſſent: conſultari quid agerent, cœptum. inde orta diſſenſio, aliis redeundum, aliis penetrandum in Dardaniam cenſentibus. Triginta ferme millia hominum (Elonico duce profecti erant) pervenerunt. cætera multitudo retro qua venerat, tranſdanubianam regionem repetiit. Perſeus potitus regno interfici Antigonum juſſit. & dum firmaret res, legatos Romam ad amicitiam paternam renovandam, petendumque, ut rex ab ſenatu appellaretur, miſit. Hec eo anno in Macedonia geſta.

CAPUT XXXII.

Q. Fulvius cos. ex Liguribus triumphat: comitia conſularia, atque pretoria habentur: novi coss. ſunt M. Junius Brutus, A. Manlius Vulſo: prodigia expiantur.

59 ALter conſulum Q. Fulvius ex Liguribus triumphavit. quem triumphum magis gratiæ, quam rerum geſtarum magnitudini datum conſtabat. Armorum hoſtilium magnam vim tranſtulit, nullam pecuniam admodum. diviſit tamen in ſingulos milites tricenos æris, duplex centurionibus, triplex equiti. Nihil in eo triumpho magis inſign

gne fuit, quam quod forte evenit, ut eodem die triumpharet, quo prior anno ex prætura triumphaverat. Secundum triumphum comitia edixit, quibus creati Coſs. ſunt M. Junius Brutus, A. Manlius Vulſo. Prætorum inde tribus creatis, comitia tempeſtas diremit. poſtero die reliqui tres facti, ante diem quartum idus Martias, M. Titinius Curvus, T. Claudius Nero. T. Fontejus Capito. Ludi Romani inſtaurati ab ædilibus curulibus, Cn. Servilio Cæpione, Ap. Claudio Centhone, propter prodigia quæ evenerant. Terra movit: in foris publicis, ubi lectiſternium erat, deorum capita, quæ in lectis erant, averterunt ſe: lanaque cum integumentis, quæ Jovi * oppoſita fuit, decidit. de menſa oleas quoque prægustaſſe mures, in prodigium verſum eſt. Ad ea expianda nihil ultra, quam ut ludi inſtaurarentur, actum eſt.

* al. appoſita.

605305

Finis Decadis Quartæ.

by Googl

Digitized by Google

Digitized by Google